Засновники журналу:
Подільський державний аграрно-технічний університет
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»
ПП «Інститут економіки, технологій і підприємництва»,
Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН

Головний редактор:
Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
Волощук К.Б., д.е.н.

Відповідальний секретар:
Печенюк А.В., к.е.н., доцент

Редакційна рада:
Кулик С.М.
Рудик В.К.
Смоленюк Р.П.
Стельмащук А.М.

Редакційна колегія:
Варченко О.М., д.е.н., проф.
Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Лаврук В.В., д.е.н.
Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
Лучик С.Д., д.е.н., проф.
Мазур Н.А., д.е.н.
Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
Місюк М.В., д.е.н.
Пуцентейло П.Р., д.е.н.
Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. НААН
Ульянченко О.В., д.е.н., проф., чл.-кор. НААН
Чикуркова А.Д., д.е.н., проф.

Зарубіжні вчені
Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
Горновіч Мірослав, хаб. д.е.н., проф. (Польща)
Маркс-Бєльська Рената, хаб. д.е.н., (Польща)

Наукові редактори:
Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
Петрушенко О.О., к.філ.н.
Сава А.П., к.е.н., с.н.с.
Сидорук Б.О., к.е.н., с.н.с.
Ящук Т.С., к.с.-г.н., с.н.с.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

3'2014 (52)

Зміст

I. Економіка та інноваційний розвиток національного господарства

Володін С.А. МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ НАУКИ НА ПРИКЛАДІ СИСТЕМИ НААН УКРАЇНИ..... 5

Дзядикевич Ю.В. ШЛЯХИ ГАРАНТУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..... 25

Смоленюк Р.П. ІННОВАЦІЙНА ОСНОВА ПЕРЕВОДУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ІНТЕНСИВНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ..... 31

Михайлишин Л.І. ІННОВАЦІЇ ЯК ФОРМА ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН..... 40

Турило А.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНЕЗИСУ І ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК»... 49

II. Економіка та конкурентоспроможність підприємств

Пуцентейло П.Р. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИЙ РОЗВИТОК ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА ЯК НАЙВИЩИЙ РІВЕНЬ ПРОЯВУ КОНКУРЕНЦІЇ..... 55

Чернишова Л.І., Дженкова А.С. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ..... 61

Чайківський І.А. ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ..... 68

III. Економічна політика регіонального розвитку і місцеве самоврядування

Панухник О.В. АДМІНІСТРАТИВНО - ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ МІСЦЕВОЇ ЕКОНОМІКИ 76

Панкова А.Ю. ПЕРЕДУМОВИ І ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ ВЕЛИКОГО ПРОМИСЛОВОГО МІСТА..... 83

Літвак О.А. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ..... 90

IV. Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища

Сава А.П., Сидорук Б.О., Довгань С.В. ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ВИРОБНИЦТВА ЕКОБЕЗПЕЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ..... 97

V. Демографія, зайнятість населення і соціально – економічна політика

Кужель В.В. КЛАСИФІКАЦІЯ ВИМІРІВ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ 107

Мельниченко О.Б. ОЦІНКА МОЛОДІЖНОГО РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ..... 113

Поліщук Я.П. ЕВОЛЮЦІЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР..... 119

Білик І.В. ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ..... 126

Якубів Р.Д. КЛАСИФІКАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: УПРАВЛІНСЬКИЙ ПІДХІД..... 131

VI. Маркетинг і ринкові відносини

Баланюк І.Ф. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НЕРУХОМІСТЮ ЯК СКЛАДОВОЇ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ..... 137

Редактор:
Довгань О.М.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Подільського державного аграрно-технічного університету, протокол № 11 від 26.06. 2014 р.

Виходить 1 раз на місяць

Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 11715-586Р
від 08.08.2006 р.

Перереєстровано:
Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 19945-9745ПР
від 28.05.2013 р.

Затверджено:
Постановою Президії ВАК України від 14 червня 2007 р. №1-05/6 як наукове фахове видання України (економічні науки)

Постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 як наукове фахове видання України (економічні науки)

ISSN 2309-1533
ISSN 2310-4864 (ел. вар.)

Журнал «Інноваційна економіка» включено до міжнародної наукометричної бази РИНЦ, ліцензійний договір
№ 279-04/2014 від 29.04.2014 р.
http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859

Підписано до друку
30.06.2014 р.

Формат 70x108/16.
Папір офсетний.
Друк офсетний.
Ум. друк арк. 21,0

Тираж 300 прим.

Віддруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП»
вул. Чернівецька, 44 б,
м. Тернопіль, 46000
тел. 38(0352) 52-75-00;
38(0352) 52-61-61

Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб.

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції.

Передрук дозволяється лише зі згоди автора.

Бялковська Г.Д., Пащенко В.І., Гаврилюк О.С. ІННОВАЦІЙНА РЕСУРСООЩАДНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ ТЮТЮНУ СОРТІВ УКРАЇНСЬКОЇ СЕЛЕКЦІЇ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ…… 142

Захаріна О.В. ВИРОБНИЦТВО ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗЕРНА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ…… 149

Бєлік В.Д. РЕІНЖИНІРИНГ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ …… 156

Стельмащук Н.А. УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГУ ВІДНОСИН В УМОВАХ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА…… 160

Грищенко Д.Г. ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ HR-МАРКЕТИНГУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 172

Чекамова О.І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ НАУКОВИХ РОЗРОБОК З ВИСОКИМ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ…… 180

VII. Фінансово-кредитна і грошова політика

Погореленко Н.П. ПІДХОДИ ДО РОЗРАХУНКУ РІВНЯ ВРАЗЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ …… 186

Кузьмак О.М. РЕФІНАНСУВАННЯ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ …… 193

Рожелюк В.М. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЯК ЦІЛЕСПРЯМОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЛАСНИКА ПІДПРИЄМСТВА…… 196

Юхимчук В.Д., Рендович П.М. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ…. 203

Рибак О.М., Паращій Х.В. ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ЗА РАХУНОК ОБЛІГАЦІЙ ВНУТРІШНИХ ДЕРЖАВНИХ ПОЗИК …… 208

Матвійчук Л.О., Блинда А.М. АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ В ПОДАТКОВІЙ ПОЛІТИЦІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ДИСБАЛАНСУ УКРАЇНИ…… 213

Вінницький С.І. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗОЛОТОВАЛЮТНИМИ РЕЗЕРВАМИ…… 217

Помулєва В.М. СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В ОПОДАТКУВАННІ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ…… 223

VIII. Статистика, облік, аналіз та аудит

Потриваєва Н.В., Погорєлова В.В. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В СИСТЕМІ ДІЮЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА…… 228

Левченко Н.М., Биковський В.Г. ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ…… 233

Бруханський Р.Ф. КОНЦЕПЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК: МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ …… 239

Зигрій О.В. КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ПОКАЗНИКІВ ЗВІТНОСТІ: РОЗРАХУНКОВИЙ ПІДХІД …… 243

Візіренко С.В. УДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ ТА ПІДРЯДНИКАМИ…… 249

Матієшин М.М. СУТНІСТЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ …… 255

Литвинюк О.В. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ КОМПЛЕКСНОГО УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ …. 263

Сидор Г.В. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА…… 269

IX. Інформаційні технології та економічна безпека

Азарова А.О., Кукуруза М.І., Івчук К.В., Новіцька О.В. МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ТА МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ РІВНЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА БАЗІ АПАРАТУ НЕЧІТКИХ МНОЖИН …… 277

Критика та бібліографія

Свиноус І.В. ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕНСИВНОГО РОЗВИТКУ СВИНАРСТВА …… 284

РЕФЕРАТИ …… 286

АВТОРИ НОМЕРА …… 344

Founders of the journal:
Podolskyi State Agrarian and Technical University
Private Institution of Higher Education "Khmelnytskyi economical University"
Private enterprise "Institute of Economics, Technologies and Entrepreneurship"
Ternopil State Agricultural Experimental Station of the Institute of Feeds Research and Agriculture of Podillia of NAAS

Chief editor:
Stelmashchuk A.M.,
Dr.econ.sc., prof.

Deputy chief editor:
Voloschuk K.B.,
Dr.econ.sc.

Executive Secretary:
Pecheniuk A.V.,
Candidate of Economic Sciences, associate professor

Editorial Council
Kulyk S.M.
Rudyk V.K.
Smoleniuk R.P.
Stelmashchuk A.M.

Editorial Board:
Varchenko O.M., Dr.econ.sc., prof.
Hubeni Yu.E., Dr.econ.sc., prof.
Demianenko M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Zinchuk T.O., Dr.econ.sc., prof.
Ivanyshyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
Lavruk V.V., Dr.econ.sc.
Lototskyi I.I., Dr.econ.sc., prof.
Luchyk S.D., Dr.econ.sc., prof.
Mazur N.A., Dr.econ.sc.
Malik M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Misiuk M.V., Dr.econ.sc.
Putsenteilo P.R., Dr.econ.sc.
Sabluk P.T., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Ulianchenko O.V., Dr.econ.sc., prof., corresponding member of NAAS
Chykurkova A.D., Dr.econ.sc.

Foreign scientists:
Pavlov K.V., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
Parmakli D.M., Dr. econ.sc., prof. (Moldova)
Usenko L.M., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
Shmarlovska G.O., Dr.econ.sc., prof. (Belarus)
Gornowicz Miroslaw, Dr. hab., prof. UWM (Poland)
Marks-Bielska Renata, Dr. habil (Poland)

Scientific editors:
Zahnitko L.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Korzhenivska N.L., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Pastukh Yu.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Petrushenko O.O., Cand. Sci. (Philological) Assoc. Prof.
Sava A.P., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow
Sydoruk B.O., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow
Yashchuk T.S., Cand. Sc. (Agricultural), senior research fellow

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and Production journal

3'2014 (52)

Contents

I. Economy and innovative development of the national economy

Volodin S.A. THE MODEL FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRARIAN SCIENCE ON THE EXAMPLE OF NAAS SYSTEM OF UKRAINE..... 5

Dziadykevych Yu.V. WAYS OF GUARANTEEING ENERGY SECURITY IN UKRAINE..... 25

Smoleniuk R.P. INNOVATION BASIS OF AGRICULTURAL TRANSITION ON THE INTENSIVE WAY OF DEVELOPMENT..... 31

Myhailyshyn L.I. INNOVATIONS AS A FORM OF GLOBAL SOCIAL AND ECONOMIC RELATIONSHIPS 40

Turylo A.A. CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR THE RESEARCH OF GENESIS AND THE CONTENT OF THE CATEGORY "INNOVATIVE DEVELOPMENT"..... 49

II. Economy and competitiveness of the enterprises

Putsenteilo P.R. COMPETITIVE DEVELOPMENT OF ANIMAL HUSBANDRY SECTOR AS THE HIGHEST LEVEL OF MANIFESTATION THE COMPETITION 55

Chernyshova L.I., Dzhenkova A.S. PECULIARITIES OF MANAGEMENT SYSTEM FORMATION OF COSTS AT DOMESTIC ENTERPRISES..... 61

Chaikivskyi I.A. BALANCED PRODUCTION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF GLOBALIZATION PROCESSES..... 68

III. The economic policy of regional development and local government

Panukhnyk O.V. ADMINISTRATIVE AND TERRITORIAL REFORM AS A FACTOR OF THE STRENGTHENING LOCAL ECONOMY..... 76

Pankova A.Yu. PREREQUISITES AND PRIORITIES OF FORMATION OF SOCIALLY ORIENTED ECONOMIC STRUCTURE OF THE LARGE INDUSTRIAL CITY..... 83

Litvak O.A. ANALYTICAL ASSESSMENT OF RESOURCE POTENTIAL OF THE REGION AGRICULTURAL ENTERPRISES..... 90

IV. Environmental economics and ecologization of the environment

Sava A.P., Sydoruk B.O., Dovgan S.V. SUBSTANTIATION OF THEORETICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE CONCEPT OF PRODUCTION OF ECOLOGICALLY SAFE AGRICULTURAL PRODUCTS..... 97

V. Demography, population employment and social - economic policy

Kuzhel V.V. CLASSIFICATION OF IMPACT MEASUREMENTS OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN BUSINESS ON ECONOMIC PROCESSES IN AGRICULTURAL AND FOOD SPHERE 107

Melnychenko O.B. EVALUATION OF YOUTH LABOUR MARKET IN UKRAINE..... 113

Polishchuk Ya.P. EVOLUTION OF RURAL DEVELOPMENT IN UKRAINE: EUROPEAN INTEGRATION DIMENSION..... 119

Bilyk I.V. PECULIARITIES OF LABOR MOTIVATION IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY IN UKRAINE..... 126

Yakubiv R.D. CLASSIFICATION OF THE PERSONNEL AT THE ENTERPRISE: A MANAGERIAL APPROACH..... 131

VI. Marketing and market relations

Balaniuk I.F. ORGANIZATIONAL PRINCIPLES OF PROPERTY MANAGEMENT AS A COMPONENT FOR PROPERTY RELATIONS DEVELOPMENT 137

Editor:
Dovhan O.M.

The collection is recommended to the type by the Scientific Council of Podolskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 11 from 26.06.2014

Periodicity - once a month

Licence of government registration of printed mass media КВ № 11715-586Р from 08.08.2006

Re-registered: Licence of government registration of printed mass media КВ № 19945-9745ПР from 28.05.2013

Approved:
as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/6; issued 14.06.2007)

as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/2; issued 10.03.2010)

ISSN 2309-1533 (Print)
ISSN 2310-4864 (Online)

The journal "Innovative economy" is included to the international scientific and metrical base RYNTS, the license agreement N 279-04/2014 from 29.04.2014 http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859

Signed for printing 30.06.2014

Format 70x108/16. Offset paper. Printing is offset. Con. print pages 21.0

Circulation is 300 copies.

It has been printed from ready slides in SMP «TYPE» str. Chernivetska, 44, Ternopil, 46000 phone 38(0352) 52-75-00; 38(0352) 52-61-61

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others.

Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors.

Reprinting is permitted only with the consent of the author.

Bialkovska H.D., Pashchenko V.I., Havryliuk O.S. INNOVATIVE SAVING RESOURCES TECHNOLOGY FOR GROWING TOBACCO SORTS OF UKRAINIAN SELECTION AND IT ECONOMIC SUBSTANTIATION..... 142

Zakharina O.V. PRODUCTION AND COMPETITIVENESS OF GRAIN IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION..... 149

Belik V.D. THE REENGINEERING OF MANAGEMENT BY THE PERSONNEL AT THE ENTERPRISES OF THE FOOD-PROCESSING INDUSTRY..... 156

Stelmashchuk N.A. IMPROVING MARKETING OF RELATIONS IN THE CONDITIONS OF ENTERPRISE CLUSTERIZATION FOR AGRICULTURAL AND INDUSTRY PRODUCTION..... 160

Hryshchenko D.H. INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE HR-MARKETING AND EFFECTIVENESS OF THE ENTERPRISES..... 172

Chekamova O.I. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF CREATING SCIENTIFIC DEVELOPMENTS WITH HIGH INNOVATION POTENTIAL..... 180

VII. Financial–credit and monetary policy

Pohorelenko N.P. APPROACHES TO THE CALCULATION OF THE BANKING SECTOR VULNERABILITY 186

Kuzmak O.M. REFINANCING AS AN EFFECTIVE INSTRUMENT OF MONETARY AND CREDIT MARKET IN UKRAINE..... 193

Rozheliuk V.M. ARRANGEMENT OF ACCOUNTING AS AN ENTREPRENEURIAL PURPOSEFUL ACTIVITY..... 196

Yukhymchuk V.D., Rendovych P.M. ANALYSIS OF BANKING INSTITUTIONS ON THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE..... 203

Rybak O.M., Paratsii Kh.V. OPTIMIZATION OF THE FINANCING STRUCTURE OF GOVERNMENT BORROWING DUE TO BONDS OF INTERNAL STATE LOANS..... 208

Matviichuk L.O., Blynda A.M. COUNTER CRISIS MEASURES IN THE SPHERE OF TAXATION THROUGH THE PRISM OF SOCIAL AND ECONOMIC IMBALANCES OF UKRAINE..... 213

Vinnytskyi S.I. ORGANIZATIONAL ASPECTS OF GOLD AND FOREIGN RESERVES MANAGING..... 217

Pomulieva V.M. SOCIAL EFFECTIVENESS OF TAX INCENTIVES IN TAXATION OF INDIVIDUAL INCOME..... 223

VIII. Statistics, accounting, analysis and audit

Potryvaieva N.V., Pohorielova V.V. MODERN PROBLEMS OF FIXED ASSETS ACCOUNTING IN THE SYSTEM OF CURRENT LEGISLATION..... 228

Levchenko N.M., Bykovskyi V.H. TRANSACTION COSTS OF THE ONLINE STORE: ACCOUNTING ASPECT..... 233

Brukhanskyi R.F. THE CONCEPT OF STRATEGIC MANAGEMENT AND ACCOUNTING: POSSIBLE VERSION OF INTERRELATION..... 239

Zyhrii O.V. COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF FINANCIAL CONDITION OF ENTERPRISE ON THE BASIS OF PERFORMANCE REPORTING: CALCULATED APPROACH..... 243

Vizirenko S.V. IMPROVING THE AUDIT OF PAYMENTS WITH SUPPLIERS AND CONTRACTORS..... 249

Matiieshyn M.M. THE ESSENCE OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVIDING THE PROCESS FOR EXPLOITATION FIXED ASSETS OF CONSTRUCTION ENTERPRISES..... 255

Lytvyniuk O.V. METHODOLOGY OF LIQUIDITY ESTIMATION IN THE CONTEXT OF COMPLEX MANAGEMENT OF ASSETS AND LIABILITIES OF BANK INSTITUTIONS IN MODERN CONDITIONS... 263

Sydor H.V. DIRECTIONS OF IMPROVING THE CREDIT SECURITY OF AGRICULTURE..... 269

IX. Information technology and economic security

Azarova A.O., Kukuruza M.I., Ivchuk K.V., Novitska O.V. MATHEMATICAL MODEL AND METHOD OF IDENTIFYING THE LEVEL OF STRATEGIC ENTERPRISE MANAGEMENT ON THE BASIS OF FUZZY SETS 277

Critics and bibliography

Svynous I.V. INNOVATIVE SUPPORT OF INTENSIVE PIG HUSBANDRY PRODUCTION..... 284

ABSTRACTS 286

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS..... 344

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 330.34.1:167.7

Володін С.А.,
д.е.н., член-кореспондент НААН, керівник програм наукових досліджень Інституту інноваційного провайдингу НААН

МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ НАУКИ НА ПРИКЛАДІ СИСТЕМИ НААН УКРАЇНИ

Volodin S.A.,
dr.sc.(econ.), corresponding member in NAAS, manager of programs for scientific researches at the Institute of innovative providing at NAAS

THE MODEL FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRARIAN SCIENCE ON THE EXAMPLE OF NAAS SYSTEM OF UKRAINE

Постановка проблеми. Україна обирає Європейський шлях розвитку, який передбачає перехід економіки на інноваційну модель. Аграрний сектор не без підстав вважається локомотивом вітчизняної економіки, тому інноваційні перетворення в агропромисловому комплексі мають вирішальне значення у виході України із стану економічної кризи.

Аграрна наука є основою конкурентоспроможності АПК. Сучасний курс на підвищення ефективності аграрної економіки, модернізації інфраструктури та залучення інвестицій в базові сектори агропромислового комплексу передбачає випередження розвитку науково-технічної та інноваційної аграрної сфери.

Пошук ефективної моделі розвитку аграрної науки потребує визначення місця та ролі її академічного, освітянського, ринкового секторів, а також іноземних інтелектуальних центрів, які представлені в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вивчення особливостей інноваційних процесів, теоретичним і методологічним основам інноваційної діяльності присвячені роботи зарубіжних вчених, зокрема І. Ансоффа [18], Р. Брейлі [22], Е. Демінга [19], П. Друкера [20], М. Портера [21], Д. Рассела [23], А. А. Томпсона [24] та ін. Питання переходу економіки на інноваційну модель розвитку розглядалися зарубіжними і вітчизняними вченими, зокрема В. М. Геєцем [4], В. Ю. Григою [5], С. М. Ілляшенко [9], А. Левитською [11], Б. А. Маліцьким [13]. Питання формування інноваційних підходів розвитку АПК відображено у роботах О. Д. Витвицької [1], О. І. Дація [6], М. М. Ільчука [14], Л. І. Курило [10], Ю. О. Лупенка [12], П. Т. Саблука [16], О. Г. Шпикуляка [17] та інших. Науково-методологічним та організаційно-економічним засадам інноваційного розвитку аграрної науки в ринкових умовах присвячені дослідження Інституту інноваційного провайдингу НААН [2; 8]. Проте проблеми реформування системи вітчизняної аграрної науки та створення ефективної системи наукового забезпечення інноваційного розвитку в Україні приділяється недостатньо уваги.

Постановка завдання. Метою дослідження є пошук ефективної моделі інноваційного розвитку аграрної науки, яка б забезпечувала підвищення конкурентоспоможності аграрної економіки, модернізацію її інфраструктури, залучення інвестицій в базові сектори АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Обґрунтування модельної бази

Академічна наука не витримує економічної конкуренції. Система академічної аграрної

науки останньою на пострадянському просторі робить спроби адаптуватися до певних викликів старими методами, не розділяючи наукову та господарську частини своєї діяльності, не займаючись зміцненням власної економічної бази. Такий підхід призвів до ліквідації господарських комплексів академій у всіх країнах СНД, теж саме може статися з експериментально-виробничою базою української аграрної науки.

Академічна система побудована і досі працює на пострадянській системі створення нових знань, які мають дуже важливе значення для розвитку агропромислового комплексу, але виконують в основному гуманітарну функцію. Сучасна наука впливає на науково-технічний процес в економіці, в тому числі аграрній, через економічну складову знань, тобто у вигляді нематеріальних активів науково-технічних розробок, які мають комерційну цінність і матеріальних активів наукоємного виробництва. На часі зміцнення системи аграрної науки, особливо її академічного сектора, за рахунок ефективної господарської діяльності наукових установ та їх експериментально-виробничої бази в конкурентних умовах ринку [3]. Основними показниками мають стати обсяг надходжень коштів від реалізації наукомісткої продукції при прогнозованій собівартості науково-дослідного та експериментально-виробничого процесу.

Єдиний вихід – перехід на інноваційну Модель розвитку. Необхідно здійснити кардинальні науково-організаційні перетворення [7] та перехід на Модель інноваційного розвитку НААН, програму реалізації якої розроблено та підготовлено до впровадження в Академії Інститутом інноваційного провайдингу НААН.

Але на шляху інноваційних перетворень є чимало перепон, більшість з яких є внутрішніми факторами, наслідком недосконалості і консервативності управлінської системи академічної аграрної науки.

Проблеми, які заважають розвитку НААН.

- Президія як орган управління установами і підприємствами, що є у віданні НААН, потребує корінних змін, які б зміцнювали економічну базу Академії як науково-виробничого об'єднання господарюючих суб'єктів. Президія Академії за статусом і багаторічною практикою не створювалася для управління науково-виробничою структурою за типом господарського об'єднання. Докладаючи багато зусиль щодо утримання позицій в науковій сфері, збереження наукових шкіл, кадрів, експериментальної бази НААН програє в економічних відносинах в реальному секторі аграрної економіки.
- Застаріла система продукування переважно нових знань НДУ за подушною схемою фінансування досліджень не мотивує на створення інновацій. Доведено, що інноваційна діяльність на відміну від наукової є підприємницькою діяльністю. Тому результати наукової діяльності у вигляді нових знань не завжди відповідають вимогам щодо створення на їх основі інноваційних продуктів, які потрібні ринку.
- Недостатня концентрація та спеціалізація галузевої науково-виробничої бази зменшує її конкурентоздатність в інноваційному забезпеченні агропромислового виробництва. Не завжди обґрунтовані адміністративні рішення та ринкові виклики суттєво підірвали академічну систему за останні 10-15 років. Розпорошеність досліджень, дублювання, не визначеність галузевих пріоритетів призвели до послаблення позицій академічної науки на конкурентному аграрному ринку. В результаті – часткова втрата впливу на розвиток традиційних сегментів агропромислового виробництва, а в деяких, особливо сучасних високотехнологічних – повний програш іноземним технологіям і їх провайдерам.
- Зруйновано мережу регіональних установ і підприємств з трансферу наукових розробок та інновацій, відсутня система їх ефективного територіального управління. Важливим містком у співпраці науки і виробництва була колись розвинута система насінництва, племінної справи, інших прикладних науково-виробничих мереж, які забезпечували державне регулювання галузевих та регіональних потреб в наукоємній продукції. В даний час академічна мережа дослідних станцій і господарств не охоплює виробничу структуру, яка склалася в післяреформений період. Втрачені ніші займаються конкурентами, які проводять експансії на агротехнологічному ринку на своїх умовах. Держава втрачає контроль за процесом, що загрожує національній продовольчій безпеці.
- Мережа експериментально-виробничої бази відірвалася в основному від науки, матеріально-технічний парк застарів, в більшості господарств превалює залежність від підприємницьких структур-підрядників (так званих «інвесторів»). Одним з головних факторів руйнування мережі є втрата частиною підприємств зв'язку з науковими установами.

Неефективне господарювання, в тому числі за «вказівками» апарату Президії, призвело до погіршення стану технологічної бази, частина підприємств знаходиться в стадії банкрутства. Централізація дослідних господарств зняла відповідальність з керівників наукових установ за ефективність використання експериментально-виробничої бази. Виникла спокуса «підторгувати» земельно-майновим комплексом Академії шляхом передачі його на пільгових умовах бізнес-структурам (так званим «інвесторам»). Результат відомий – станом на 01.01.2014 року заборгованість дослідних господарств склала більш ніж 1 млрд. грн., за останні 4 роки цей «здобуток» щорічно зростав на 200-300 млн. грн.

- Залучити капітал на розвиток науково-виробничої бази не можливо без легалізації бізнес-структур і регулювання їх діяльності в мережі НААН. Відновити втрачену матеріально-технічну базу аграрної науки неможливо: державні установи та підприємства можуть розвиватися тільки за рахунок державних коштів, яких немає і не передбачається. Розрахунок на державно-приватне партнерство спрацює лише тоді, коли в системі аграрної науки створиться відповідна власна інноваційно-підприємницька мережа, здатна відстоювати інтереси наукових установ і експериментально-виробничої бази у відносинах з кредиторами, постачальниками, підрядниками, переробниками та іншими суб'єктами аграрного ринку.

Шляхи розвитку НААН. З метою підвищення ефективності системи аграрної науки розроблено та затверджено Концептуальні засади й Модель науково-організаційного та інноваційно-інвестиційного розвитку НААН [15].

Для запровадження розробки в системі Академії підготовлено механізм реалізації Моделі включно з обґрунтуванням сценаріїв організації управління, техніко-економічним аналізом, планом дій щодо перетворень, програмою економічного розвитку НААН, оцінкою стану та перспектив розвитку науково-виробничої бази НААН, нормативними положеннями щодо регламентації діяльності відділення наукового забезпечення інноваційного розвитку, його координаційного та зональних науково-інноваційних центрів, управління науковими, інноваційними, інвестиційними, виробничими проектами в мережі центрів територіально розгалуженого відділення та у співпраці з мережею галузевих відділень.

Модель враховує особливості НААН щодо суміщення функцій координації фундаментальних та прикладних досліджень в аграрній сфері з функцією випробувального полігону науково-технічних та інноваційних розробок, що забезпечують високотехнологічний розвиток аграрного виробництва. Модель передбачає концентрацію наукового потенціалу в потужних галузевих науково-методологічних центрах, а трансферно-технологічну функцію просування на аграрний ринок інновацій запропоновано покласти на науково-інноваційні центри, поєднані в інфраструктурну платформу Наукового парку НААН.

Модель науково-організаційних перетворень та інноваційно-інвестиційного розвитку НААН (рис. 1) забезпечує розвиток аграрної науки в нових економічних умовах шляхом удосконалення системи її управління, створення ринково-орієнтованої науково-технічної продукції та підвищення її конкурентоспроможності за рахунок інноваційно-інвестиційного розвитку експериментально-виробничої бази.

Модель, як відомо, є спрощеною копією оригіналу, яка відтворює найістотніші його особливості. Запропонована Модель інноваційного розвитку НААН базується на наступних організаційних складових:

- утвердження економічної платформи ефективного господарювання системи НААН;
- удосконалення науково-дослідної структури НААН на основі галузевих науково-методологічних центрів;
- формування трансферно-технологічної інфраструктури НААН на основі територіальних науково-інноваційних центрів;
- створення Наукового парку для реалізації кластерних проектів інноваційно-інвестиційного розвитку в АПК.

Вихолощення будь-якої складової або неврахування вимог щодо її застосування в Моделі нівелює ефект від впровадження модельних заходів, викривляє результати. Однією з найнебезпечніших загроз «провалу» моделі є непрофесійний або негативний упереджений підхід щодо розгляду та реалізації Моделі, що вже не перший рік призводить до імітації реформ, але не змінює економіко-організаційну недосконаліть системи. Гальмування реформ може призвести до фатальних наслідків для НААН.

Рис. 1. Модель інноваційного розвитку аграрної науки

Джерело: розробка автора

Утвердження економічної платформи ефективного господарювання системи НААН

В таблиці 1 представлено постановчі питання щодо посилення економічної складової функціонування та розвитку академічної системи.

Таблиця 1

Постановчі питання щодо посилення економічної складової функціонування та розвитку академічної системи

Мета	Запровадження економіко-правових засад функціонування системи НААН як господарського науково-виробничого об'єднання
Завдання	*обґрунтувати та запропонувати ефективну Модель* • Господарювання наукових установ стратегічного, галузевого та територіального рівнів щодо створення конкурентоспроможних науково-технічних та інноваційних розробок • Господарювання дослідних господарств по апробації та впровадженню інноваційних розробок наукових установ, з обсягом виробництва наукоємної продукції не менше 25%. • Трансферу наукоємних технологій та продукції на засадах державно-приватного партнерства за підприємницьким механізмом комерційної концесії
Результати	Зменшення навантаження на державний бюджет, збільшення фінансування наукових досліджень за рахунок ефективної системи ринкових ліцензійних та ресурсно-технологічних трансферів наукових установ

Джерело: розробка автора

Відповідно статутних вимог, Президії НААН підпорядковуються наукові установи, державні підприємства дослідні господарства, які мають вести господарську діяльність щонайменш беззбитково, а більш правильно – прибутково, що забезпечує самофінансування науково-технічної, інноваційної, виробничої діяльності. Але моделей ефективного господарювання в нових умовах науково-виробничих структур не створено, навчання не проводиться, паспортизації та моніторингу економічного стану за індикативними показниками розвитку не здійснюється. Маючи потужну команду економістів-аграрників, дослідників і розробників систем наукоємного бізнесу, необхідно виправити цю ситуацію й забезпечити розробку та

запровадження економічної платформи ефективного господарювання системи НААН.

Позицією для формування економічної платформи може стати схема (рис. 2), за якою основним критерієм ефективного господарювання визначається дохідність.

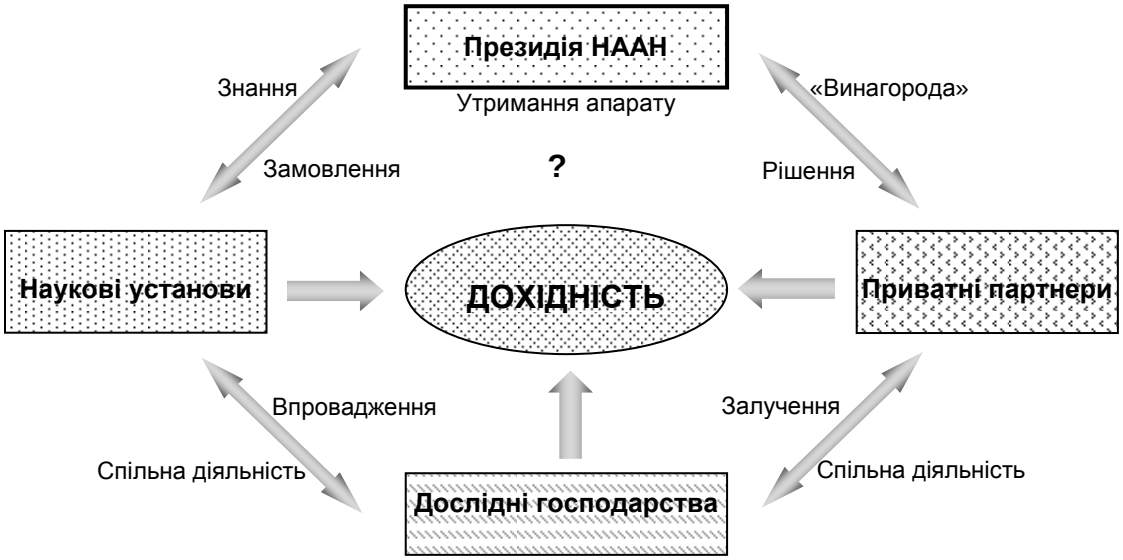

Рис. 2. Економічна платформа ефективного господарювання системи НААН

Джерело: розробка автора

Слабкою ланкою, як це не парадоксально, виступає головний координатор системи – Президія НААН. Нехай на совісті стратегів розвитку агарної науки залишається відповідь на питання: чому орган сприяння діяльності Академії, як товариства вчених, перетворився в чиновницький орган командно-адміністративного управління? Але будь-який розробник та практик розгалужених організаційно-економічних систем управління при знайомстві з логістикою академічного механізму прийняття рішень підтвердить:

Президія, яка економічно знаходиться на утриманні держави, не може ефективно керувати господарською діяльністю підпорядкованих установ і підприємств, націленою на дохід. Це база для корупції!

Важливим фактором ефективного господарювання наукової системи є також визначення джерел фінансування, їх співвідношення з витратами і спроможності наукових установ вигідно просувати на ринку власні розробки і продукцію експериментально-виробничої бази. Державі необхідно відповісти на питання (рис. 3), які наукові установи мають стратегічне значення, які – галузеве та які територіальне (регіональне).

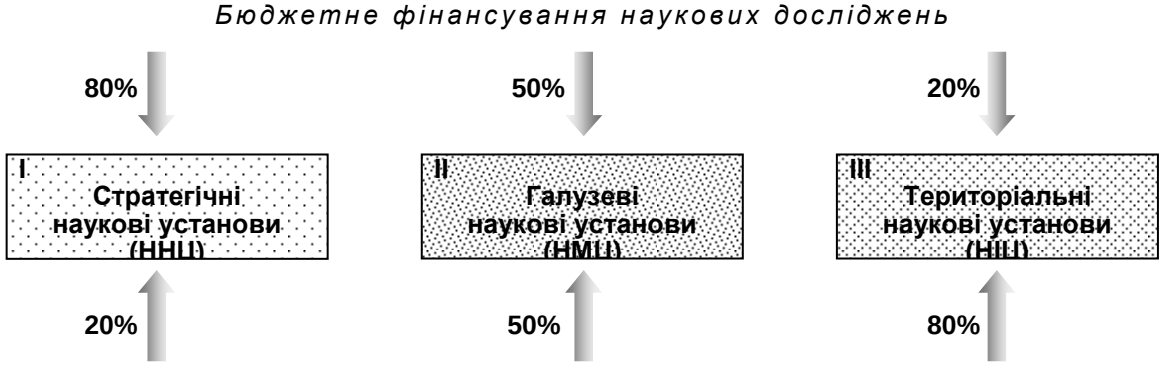

Рис. 3. Джерела надходжень наукових установ

Джерело: розробка автора

Від категорії установ залежить співвідношення бюджетного фінансування та надходжень від виконання госпрозрахункових робіт за ринковими замовленнями, яке

рекомендується для стратегічних установ 80% на 20% відповідно, галузевих – 50% на 50%, територіальних 20% на 80% і більше. Але для цього необхідно відпрацювати механізм ринково-орієнтованої діяльності установ по створенню науково-технічної продукції з високим інноваційним потенціалом, що потребує впровадження в системі НААН результатів наукових досліджень за програмами «Інноваційний провайдинг» та «Трансфер інновацій», які виконуються Інститутом інноваційного провайдингу у 2011-2015 рр.

Реалізація економічних підходів щодо розвитку аграрної науки у 2014-2015 роках дозволить перенацілити частину наукового потенціалу на ринкові потреби, що забезпечить виконання наукових досліджень Академії у 2016-2020 роках за державно-ринковим замовленням науково-технічної та інноваційної продукції за прагматичними програмно-цільовими показниками. В результаті досягається зменшення навантаження на держбюджет, збільшується обсяг фінансування прикладних наукових досліджень та розробок за рахунок ефективної системи трансферу інновацій наукових установ і їх експериментально-виробничої бази.

Удосконалення науково-дослідної структури на основі галузевих науково-методологічних центрів

Економічна платформа функціонування системи аграрної науки дозволяє сформувати організаційні засади структурних перетворень мережі НААН з метою посилення використання наукового потенціалу і концентрації його на пріоритетних напрямах розвитку агропромислового комплексу.

Постановчі питання цього блоку наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Постановчі питання формування організаційних засад структурних перетворень мережі НААН

Мета	проведення структурних перетворень академічної аграрної науки, концентрація наукового потенціалу в мережі потужних галузевих науково-методологічних центрів, удосконалення їх системи управління
Завдання	*обґрунтувати та затвердити* • Стратегію перетворень системи галузевої науки за пріоритетними напрямами, узгодженими з науковою спільнотою, органами влади, асоціаціями аграрних виробників і підприємців • Програмно-цільовий механізм планування, фінансування та приймання-здачі результатів наукових досліджень за державним та ринковим замовленням • Систему експертизи інноваційного потенціалу науково-технічних розробок та ефективності комерційного використання експериментально-виробничої бази аграрної науки
Результати	Концентрація наукового потенціалу на пріоритетних напрямах розвитку АПК, підвищення інноваційної складової наукових розробок і продукції, яка сприяє підвищенню конкурентоспроможності агропромислового виробництва

Джерело: розробка автора.

Як показав досвід формування пропозицій робочих груп за напрямами, створеними Президією разом з Радою директорів НААН, важливо правильно організувати процес розгляду і прийняття пропозицій галузевих наукових установ і їх провідних груп науковців.

Скільки установ і фахівців, стільки виявляється центрів «особливої» важливості. Управляти цим процесом має керівництво Академії разом з Мінагрополітики та галузевими асоціаціями, які представляють провідників та споживачів інноваційної продукції. Треба виходити на пріоритетні для галузі науково-технологічні комплекси, для створення яких за програмно-цільовим методом об'єднуються методологічні та технологічні інститути, їх станції і господарства. Очолювати програмно-цільовий комплекс має віце-президент НААН або інша визначена Президією особа. Виконавцем програмно-цільового комплексу є Науково-методологічний центр, створений на базі головної установи за участю усіх учасників – виконавців програмно-цільових досліджень, розробок та впроваджень. Інноваційний потенціал наукової продукції визначається шляхом ринкової експертизи Науково-інноваційними центрами НААН, які об'єднуються за територіальним принципом.

Логістика діючої системи управління НААН (рис. 4) показує концентрацію наукових установ і підпорядкованих їм дослідних господарств за галузевим і територіальним принципом.

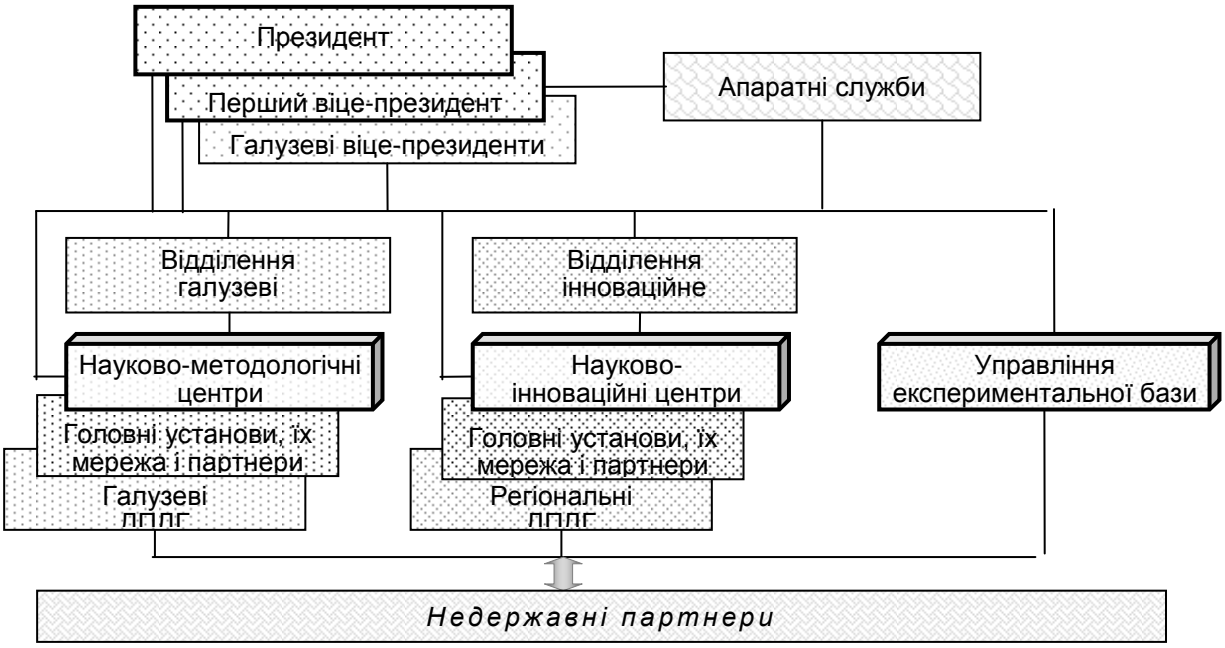

Рис. 4. Логістика діючої системи управління НААН

Джерело: розробка автора

Не вирішеним залишається перехресна схема керування Бюро Президії науково-виробничою мережею наукових центрів, роль апаратних служб, в тому числі управління інвестиційно-інноваційного розвитку експериментальної бази НААН.

Цікаво, яку базову освіту та досвід управління мав менеджер, який запропонував керувати апаратному підрозділу в кількості 10-15 осіб 170 господарствами, розміщеними по всій території України. Якими інструментами треба володіти, щоб забезпечити планування, моніторинг виконання та регулювання відхилень виробничої та комерційної діяльності на площі 400 тис. га. Результат відомий – більшість господарств є фінансово і матеріально не спроможними, земельно-майновий комплекс знаходиться під контролем рейдерів, а управлінню інвестиційно-інноваційного розвитку експериментально-виробничої бази відведено роль статистів (крайніх) у тіньових схемах державно-приватних відносин.

Структурні зміни наукових установ мають здійснюватись по категоріях. За значимістю, рівнем наукової бази, впливом на розвиток агропромислового виробництва та особливістю підходів щодо реформування і інноваційного розвитку виділяються:

I – стратегічні наукові установи (Національні наукові центри), які визначають фундаментальні напрями розвитку аграрної науки – 12 НДУ з мережею до 40 дослідних станцій і господарств, необхідна площа до 50 тис. га;

II – галузеві наукові установи (Науково-методичні центри) за окремими напрямами в рослинництві, тваринництві, переробці сільгосппродукції – 14 НДУ, до 50 дослідних станцій і господарств, необхідна площа до 100 тис. га;

III – територіальні наукові установи (Науково-інноваційні центри), які забезпечують освоєння та трансфер технології в регіонах України – 7 НДУ, 134 дослідних станцій і господарств, загальна площа приблизно 300 тис. га.

Компетентна комісія за визначеними критеріями має провести розподіл НДУ за категоріями. Але віднесення дослідних станцій і господарств до інститутів відповідних центрів потребує обґрунтування щодо заходів економічного оздоровлення та розвитку цих структур в залежності від їх поточного стану. Більшість ДПДГ має бути передано в мережу Зональних науково-інноваційних центрів, які повинні мати експериментально-виробничу базу в кожній області. В мережі науково-інноваційних центрів планується реалізація інноваційно-інвестиційних проектів щодо укріплення та розвитку матеріально-технічної бази дослідних станцій і господарств. Таким чином відновлюється технологічна мережа випробування і розповсюдження науково-технічної продукції установ Академії.

Варіант групування наукових центрів за категоріями представлено в табл. 3. Рішенням Президії НААН, мережа територіальних науково-інноваційних центрів сформована,

здійснюється підготовка щодо забезпечення їх ефективного функціонування та розвитку.

Таблиця 3

Групування наукових центрів НААН за категоріями

Національні наукові центри	Галузеві наукові центри	Територіальні наукові центри
• Землеробства та механізації • Ґрунтознавства, агрохімії і агроекології, мікробіології • Зернових та технічних культур • Кормовиробництва • Сільськогосподарських біотехнологій • Виноградарства та виноробства • Зоотехнії • Ветеринарної медицини • Аграрної економіки та продовольства	• Цукрових буряків • Біоенергетичних культур • Садівництва • Картоплярства, овочівництва • Рисівництва • Хмелярства • Ефіроолійних, лікарських та луб'яних культур • Олії та жирів • Свинарства • Рибництва • Птахівництва • Бджільництва	• Координаційний (Київ) • Центральний (Кіровоград) • Північний (Суми) • Приазовський (Донецьк) • Причорноморський (Одеса) • Поліський (Рівне) • Карпатський (Івано-Франківськ) • Кримський (Сімферополь)

Джерело: розробка автора

Академії потрібно визначатися з кількістю, напрямами, структурою організації та роботи стратегічних та методичних галузевих наукових центрів.

Функціональна схема взаємодії наукових центрів в оновленій системі НААН (рис. 5) розділяє і поєднує науково-виробничу мережу Академії на два блоки:

- ті, що створюють та супроводжують впровадження науково-технічної продукції на базі галузевих науково-методологічних центрів;

- ті, що забезпечують апробацію та трансфер на ринок інноваційної продукції на базі територіальних науково-інноваційних центрів.

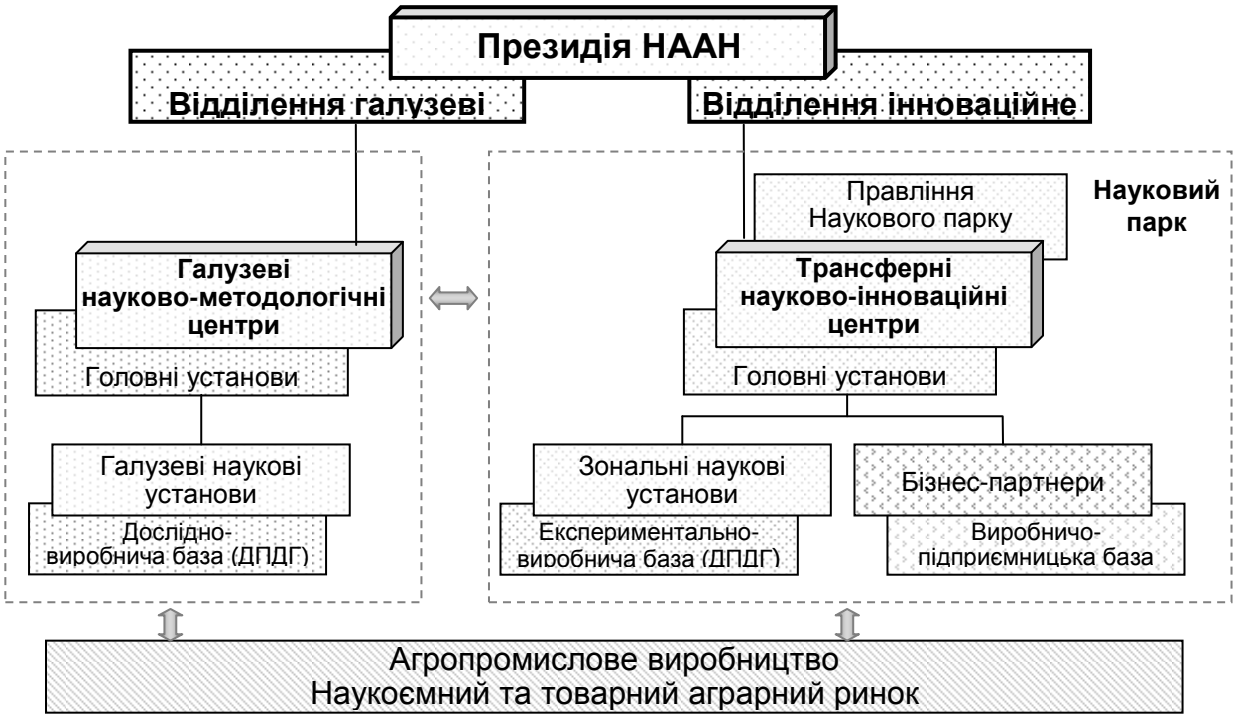

Рис. 5. Функціональна схема взаємодії наукових центрів

Джерело: розробка автора

Формування трансферно-технологічної інфраструктури на базі науково-інноваційних центрів

Можливості успішного оперування на ринку трансферними технологіями посилюються залученням бізнес-структур на засадах регульованих відносин державно-приватного партнерства. Для забезпечення координації виконання державними та недержавними структурами проектів інноваційно-інвестиційного розвитку на базі мережі науково-інноваційних центрів створюється Науковий парк.

Виділення установ і підприємств за територіальними ознаками потребує ефективної системи організації та управління їх державної частини (табл. 4).

Таблиця 4

Постановчі питання щодо ефективної системи організації та управління державної частини науково-інноваційних центрів

Мета	об'єднання територіально розгалужених установ, дослідних станцій і господарств в єдину трансферно-технологічну мережу з централізованою системою управління на основі координаційного і зональних науково-інноваційних центрів НААН
Завдання	*розробити та запровадити* • Систему організації та управління науково-виробничими структурами відділення Академії через мережу науково-інноваційних центрів • Механізм функціонування системи НІЦ на фінансовій, методичній та кадровій базі програм наукових досліджень № 42 «Інноваційний провайдинг» та № 41 «Трансфер інновацій» • Управління процесами комерціалізації науково-технічних розробок та ефективного функціонування експериментально-виробничої бази через трансферний проектно-договірний механізм
Результати	Запобігання кризі та відновлення дієздатності експериментально-виробничої бази аграрної науки, створення конкурентоспроможної системи з освоєння, апробації та впровадження наукоємних технологій і продукції в агропромисловому виробництві

Джерело: розробка автора

Очевидно, що розгалужена по регіонах України мережа потребує з одного боку централізованої, а з іншого диверсифікованої системи управління. Важливо також використати кошти, які виділені на наукові дослідження за програмами № 42 «Інноваційний провайдинг» та № 41 «Трансфер інновацій» для забезпечення створення, освоєння та функціонування трансферно-технологічних механізмів.

Структура науково-інноваційних центрів представлена на рис. 6.

Відділення наукового забезпечення інноваційного розвитку має в своєму складі 7 штатних одиниць. Цього достатньо, щоб виконувати статистичні функції, оформити наукові план-звіти та виконати окремі вказівки керівництва. Керувати мережею 76 суб'єктів, які розміщуються в 20 областях України, таким складом не можливо.

Додатковий науково-організаційний ресурс забезпечує координаційний науково-інноваційний центр, який за рахунок виділених Академією у 2014 році коштів може залучити 10 науковців-фахівців інноваційних технологій і бізнесу.

За науково-координаційним супроводом головної установи – Інституту інноваційного провайдингу в систему науково-інноваційної діяльності залучаються науковці зональних центрів і їх головних установ, які фінансуються як співвиконавці ПНД № 41 «Трансфер інновацій». Створюються умови залучення додаткового ресурсу в кількості 50 осіб, підготовлених для маркетингово-інформаційних досліджень ринку, експертизи інноваційного потенціалу науково-технічних розробок (продукції), проектно-договірного супроводу їх ринкового трансферу. Координаційний науково-інноваційний центр формує науково-методичну базу, проводить навчання представників зональних центрів, координує науково-практичну роботу трансферно-технологічної мережі.

Слабкою ланкою залишається позиція управління інвестиційно-інноваційного розвитку експериментальної бази. Залишити його в складі Президії – зберегти корупційну схему керування ДПДГ, яка призведе до повної втрати мережі господарств. Ситуація потребує переходу на холдингову систему управління державною експериментальною базою з перерозподілом прав і обов'язків між центром та регіонами. Доцільно було б залишити в складі Президії (наприклад, у відділенні наукового забезпечення інноваційного розвитку), відділ аналізу та прогнозування роботи експериментально-виробничої бази, а експертно-

управлінську групу перевести до складу державного підприємства, яке визначити головним з питань координації експериментально-виробничих програм ДПДГ НААН. Це підприємство має фінансуватися за рахунок відрахувань від успішної виробничої діяльності дослідних господарств. Управлінський потенціал може скласти 12-15 осіб.

Рис. 6. Структура науково-інноваційних центрів

Джерело: розробка автора

Таким чином, без великих структурних перебудов з використанням наявного кадрового та фінансового ресурсу установ і програм Академії можна зосередити близько 100 організаційно-управлінських одиниць на забезпечення функціонування та розвитку трансферно-технологічної науково-виробничої системи НААН. Подальший крок – делегування організаційно-управлінських і експертно-аналітичних функцій зональним науково-інноваційним центрам (рис. 7) і їх керівникам. Це зменшить плече управлінських відносин, дозволить контролювати роботу ДПДГ керівництвом зональних головних установ із використанням інструментарію зональних центрів, ввести фінансовий, юридичний, технологічний аудит та проектно-договірний супровід діяльності господарств. Гармонізація центральних і регіональних функцій забезпечується через координаційний науково-інноваційний центр. Посилюється захист від корупційних дій: експертно-аналітичне та проектно-договірне забезпечення здійснює мережа науково-інноваційних центрів, а прийняття та контроль управлінських рішень здійснює керівництво Президії та наукових установ НААН.

Рис. 7. Розміщення науково-інноваційних центрів

Джерело: складено автором на основі рішень Президії НААН

Можлива схема функціонування науково-інноваційних центрів представлена на рис. 8.

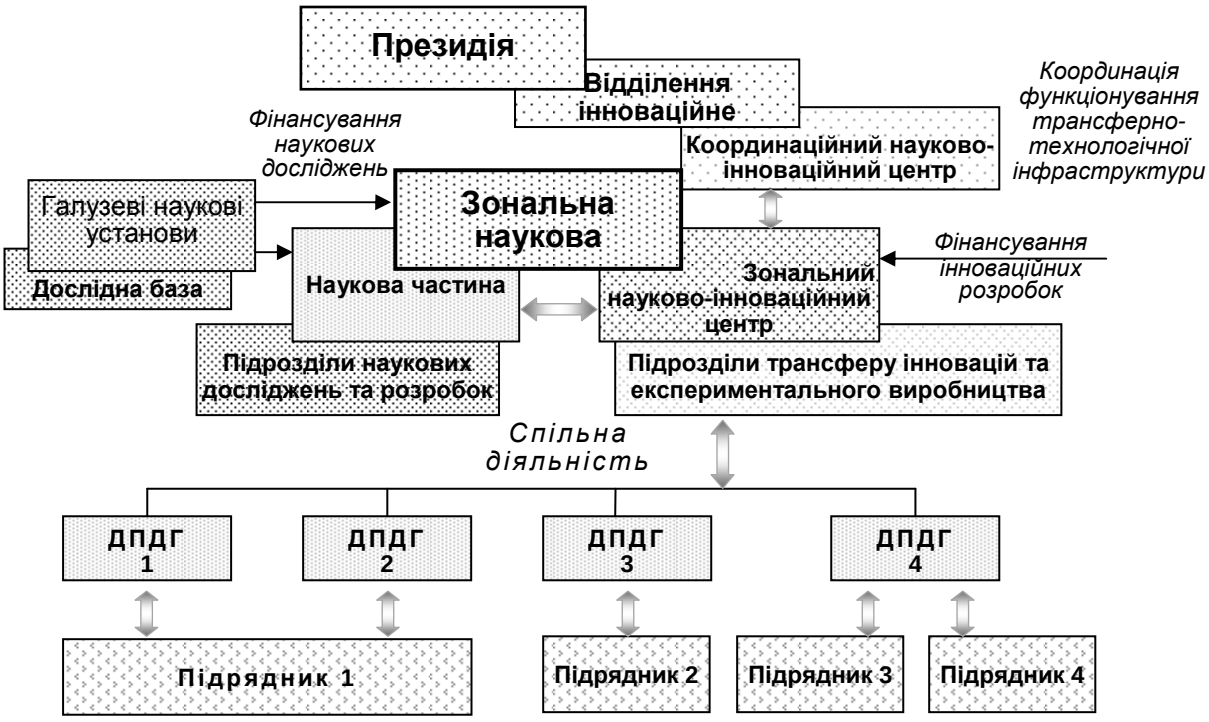

Рис. 8. Схема функціонування науково-інноваційних центрів

Джерело: розробка автора

Зональний науково-інноваційний центр виконує роль «тресту» з управління

трансферними операціями наукових установ, координації роботи ДПДГ та їх співробітництва з підприємницькими структурами-підрядниками.

Скоординована за трьома рівнями (центр, зона, регіон) трансферно-технологічна науково-виробнича структура, представлена практично у всіх областях України, є платформою для подальшого розвитку системи НААН та підвищення ролі аграрної науки в інноваційному розвитку агропромислового комплексу.

Створення Наукового парку на базі науково-інноваційних центрів

З метою інтеграції системи агарної науки в ринкове середовище (табл. 5) та забезпечення реалізації кластерних проектів інноваційно-інвестиційного розвитку створюється Науковий парк Академії на корпоративних статутно-договірних засадах державно-приватного партнерства.

Таблиця 5

Постановчі питання щодо створення Наукового парку на базі науково-інноваційних центрів

Мета	Інтеграція трансферно-технологічної інфраструктури НААН в економічно активні сегменти наукоємного аграрного ринку через реалізацію інноваційно-інвестиційних проектів розвитку агропромислового виробництва
Завдання	*підготовка та впровадження* • Інфраструктурного проекту створення Наукового парку на засадах державно-приватного партнерства з трансформацією науково-інноваційних центрів НААН в органи територіального управління Наукового парку • Системи експертизи, оцінки депозитарного обліку та обігу об'єктів інноваційного трансферу наукоємних технологій та продукції на аграрному ринку • Системи інноваційно-інвестиційного бізнес-інкубатору щодо підготовки та реалізації кластерних проектів наукоємного аграрного бізнесу
Результати	Поєднання переваг державної структури аграрної науки з підприємницькою ринковою інфраструктурою для забезпечення просування на ринок конкурентоспроможної наукоємної продукції, запобігання технологічним експансіям та регулювання наукоємного аграрного ринку з питань національної продовольчої безпеки

Джерело: розробка автора

Науковий парк створюється в системі НААН і для розвитку її науково-виробничої бази. Але проекти Наукового парку спрямовані на розвиток інноваційно-інвестиційної інфраструктури наукоємного аграрного ринку та високотехнологічного агропромислового виробництва. Тому інтегрована інфраструктура засновників та партнерів Наукового парку формується на паритетних засадах з числа державних та недержавних учасників кластерних проектних комплексів трансферно-технологічної інфраструктури.

Установча схема Наукового парку представлена на рис. 9.

При заснуванні Наукового парку важливо уникнути дублювання функцій і технологічних можливостей наукових установ, а також забезпечити представництво державних дослідних господарств та недержавних базових господарств у всіх областях України.

Партнерами Наукового парку на договірних умовах є галузеві наукові установи НААН, інші наукові установи, товарні господарства, переробники та споживачі сільськогосподарської продукції та продовольства. До участі в роботі інкубатора інноваційно-інвестиційних бізнес-проектів на постійній або разовій договірній основі залучаються інвестори проектів, кредитори, трейдери, обслуговуючі структури.

Запропонований державно-підприємницький комплекс має зайняти свою нішу на аграрному ринку, яка утворилась в результаті втрати позицій державної системи апробації та впровадження наукомісткої продукції, а також виникнення потреби в середньотоварному та дрібнотоварному сільськогосподарському виробництві.

Питання, які вирішуються створенням Наукового парку:

- Управління взаємовідносинами державно-приватного партнерства через затверджені НААН та узгоджені суб'єктами ринку типову проектно-договірну нормативно-методичну базу.
- Введення незалежної ринкової експертизи умов капіталізації та комерціалізації науково-технічних та інноваційних об'єктів прав наукових установ, їх справедливу оцінку, депозитарний облік та супровід підприємницького обігу в умовах регульованого наукоємного

аграрного ринку.

- Забезпечення ефективного використання земельно-майнового комплексу експериментально-виробничої бази шляхом проектного аналізу та дотримання проектних показників договорів спільної діяльності державних підприємств з приватними партнерами.
- Легалізація підприємницьких структур – партнерів наукових установ і дослідних господарств шляхом їх акредитації і реєстрації договорів ліцензійних, спільного виробництва, постачання матеріально-технічних ресурсів і реалізації сільськогосподарської продукції.

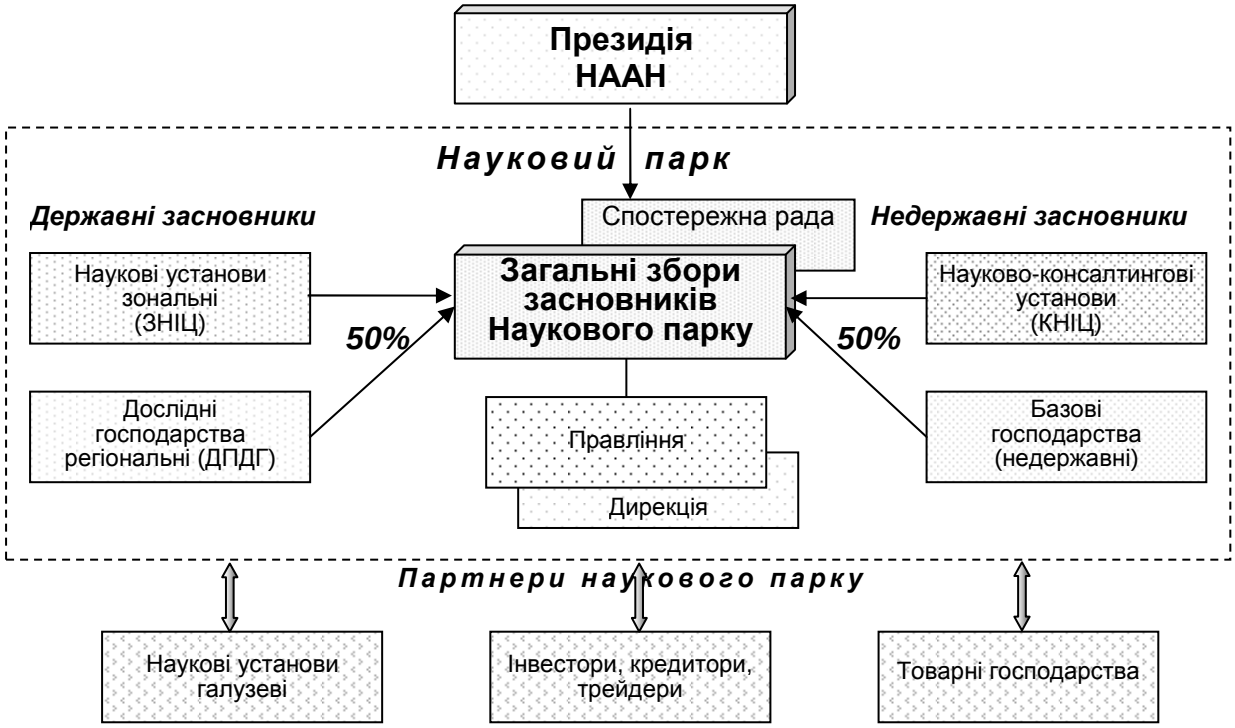

Рис. 9. Установча схема Наукового парку

Джерело: розробка автора

Організація Наукового парку потребує перерозподілу функцій між Президією НААН та Правлінням Наукового парку щодо координації діяльності підзвітних структур (рис. 10).

Рівень повноважень і відповідальності визначається статутом НААН і Статутом Наукового парку, який не може суперечити статуту НААН. Таким чином, питання діяльності наукових установ щодо виконання наукових програм, кваліфікації кадрів, використання державного майна і майнових прав та інші питання щодо дотримання статутних вимог державних установ і підприємств координує Президія НААН. Питання координації щодо участі в проектах інноваційного, інвестиційного, інтеграційного розвитку, виробництва та реалізації наукомісткої продукції вирішуються Правлінням Наукового парку.

Участь державних наукових установ і підприємств, які знаходяться у віданні НААН, у статутних та договірних проектних зобов'язаннях Наукового парку узгоджуються з Президією НААН. Для контролю за діяльністю Наукового парку щодо дотримання державними учасниками вимог Академії Президія НААН делегує своїх представників до складу Спостережної ради Наукового парку.

Президія НААН при затвердженні установчих документів Наукового парку встановлює обов'язкові умови функціонування та розвитку Наукового парку, які затверджуються Президією НААН, як-от: використання торгової марки НААН, участі державних установ і господарств у створенні спільних підприємств, передачі прав комерційної концесії акредитованим провайдерам проектів та інші.

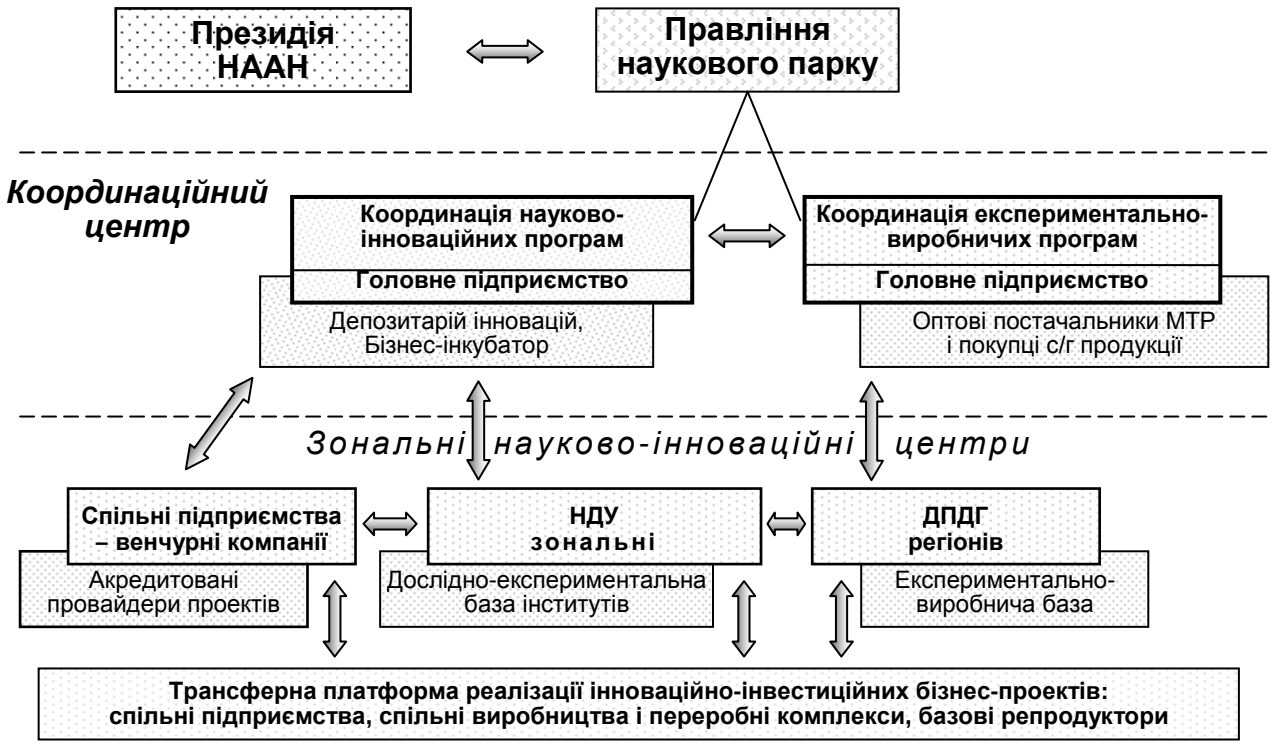

Рис. 10. Структура організації Наукового парку

Джерело: розробка автора

Порядок проходження проектів Наукового парку (рис. 11) затверджується і контролюється Президією НААН.

Рис. 11. Порядок проходження проектів Наукового парку

Джерело: розробка автора

Операції Наукового парку з реалізації проектів здійснюються з використанням типових проектно-договірних пакетів, затверджених НААН.

Узгодження взаємовигідних умов участі державних і недержавних учасників в реалізації

проектів здійснюється на основі кластерного механізму (рис. 12), за яким провайдер проекту визначається на конкурентних засадах, а комплект договірного супроводу реалізації проекту затверджується для всіх учасників за місцем знаходження і реєстрацією.

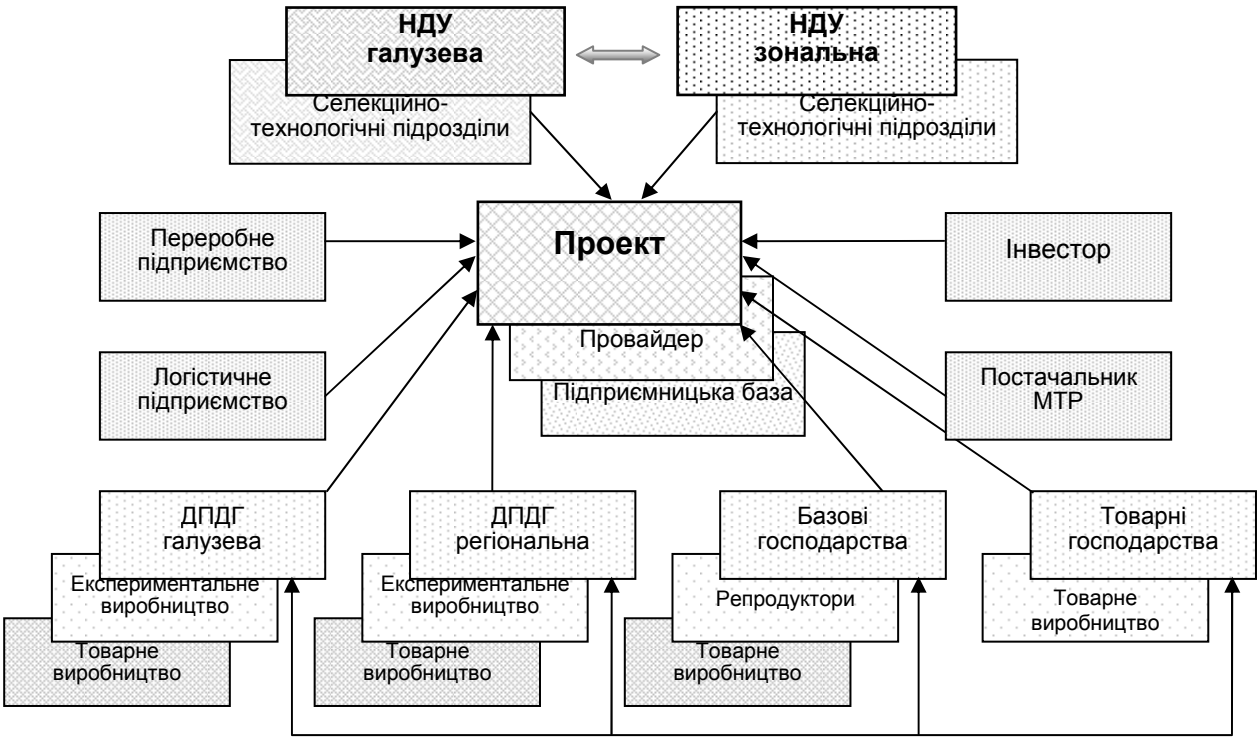

Рис. 12. Проектний кластер з виробництва наукоємної та товарної продукції
Джерело: розробка автора

Проектний механізм створює умови для запобігання не обґрунтованим зобов'язанням, які призводять до збитків державних учасників, забезпечує участь наукових установ в ринковій капіталізації та комерціалізації їх інтелектуальних досягнень. Всі об'єкти дослідних станцій, як-от земельні, майнові ресурси, мають бути охоплені проектами, інноваційну складову яких забезпечує на договірних умовах наукова установа. Показником ефективності є обсяг надходжень на спецрахунок наукової установи від участі у кожному проекті.

Кластерний механізм сприяє ринковій інтеграції аграрної науки та високотехнологічного агропромислового виробництва (рис. 13), дозволяє створити конкурентоспроможне договірне об'єднання з виробництва та реалізації наукоємної та товарної продукції з використанням переваг державної та приватної форми господарювання.

Аналіз варіантів реалізації Моделі

За методикою сценарного аналізу проведені дослідження варіантів організації управління НААН, зроблено наступні висновки:

• *Сценарій песимістичний* (Модель не впроваджується).

Наслідки – *Академія втрачає економічну базу і самостійність.*

Діюча система веде до втрати експериментально-виробничої бази Академії та суттєвого зменшення впливу аграрної науки на розвиток АПК. В результаті більш ніж реальна загроза втрати Академією своєї економічної спроможності і як наслідок – самоврядності.

• *Сценарій реалістичний* (Модель впроваджується в частині державних установ і підприємств).

Наслідки – *Академія стабілізує базу і поліпшує економічну спроможність.*

Удосконалюється вертикаль управління з врахуванням особливостей наукової й господарської діяльності НААН та стабілізується її економічний стан. Але втрачена раніше матеріально-технологічна база не має ресурсів на відновлення, в результаті залишається залежність від комерційних структур, і як наслідок – загроза приватизації експериментально-

виробничої бази на місцевому рівні.

• *Сценарій оптимістичний* (Модель впроваджується повністю).

Наслідки – *Академія розвивається за рахунок інноваційної інфраструктури*

Укріплюється система аграрної науки на економіко-правовому фундаменті державно-приватного партнерства. Академія стає головним гравцем у створенні та розвитку підприємницьких структур інноваційно-інвестиційного типу. Науковий парк, інтегрований в ринкові відносини на підприємницьких засадах, важко «потопити», зокрема ліквідувати, а головне – не має сенсу, бо такий корпоративний науково-підприємницький комплекс буде ефективним провідником інновацій в високотехнологічне агропромислове виробництво.

Рис. 13. Кластерний механізм ринкової інтеграції високотехнологічного агропромислового виробництва

Джерело: розробка автора

Проаналізовано обсяги фінансування академічної науки за останні 10 років, економічні показники господарської діяльності наукових установ і їх експериментально-виробничої бази. Економічний аналіз свідчить, що сучасний стан установ та особливо підприємств – критичний. Система господарювання науки потребує кардинальних змін. Перспективними є наступні варіанти фінансування науки у 2016-2020 рр. (рис. 14).

Галузеві науково методологічні центри мають отримати збільшене бюджетне фінансування на наукові дослідження за рахунок економії коштів на держпідтримку наукових установ трансферно-технологічного напряму. Це компенсує зменшення частки надходжень від роботи експериментально-виробничої бази, яку утримувати без запровадження інвестиційних проектів розвитку не можливо. Науковим установам не потрібно себе обтяжувати виробничо-комерційними проблемами експериментального господарювання, цю роботу необхідно перекласти на систему науково-інноваційних центрів.

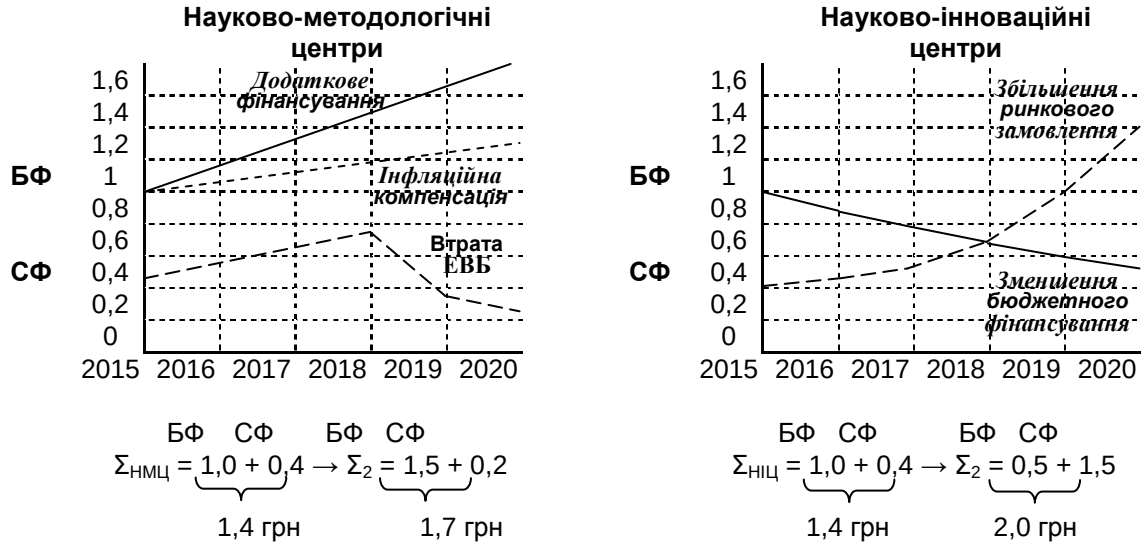

БФ – базовий фонд;
СФ – спеціальний фонд

Рис. 14. Варіанти фінансування науки у 2016-2020 рр.

Джерело: розробка автора

Науково-інноваційні центри у 2014-2015 рр. мають бути підготовленими до роботи в госпрозрахункових ринкових умовах. Це дасть змогу, починаючи з 2016 року, щорічно зменшувати їх бюджетне фінансування при випереджаючому збільшенні надходжень від виконання ринкового замовлення. Подальший розвиток цих установ може здійснюватись шляхом їх корпоратизації, акціонування за участю наукових колективів, провайдерів і інвесторів, провідних науково-технологічних центрів світу.

Висновки та подальші дослідження.

Очікувані результати від реалізації Моделі

Проведення повного комплексу реалізації Моделі інноваційного розвитку НААН забезпечить:

• Мобілізацію інноваційного потенціалу наукових установ НААН на проривних напрямах розвитку агропромислового комплексу;

• Створення конкурентоспроможної корпоративної системи трансферу інновацій з інвестиційним забезпеченням на основі інтеграційних відносин науки та бізнесу;

• Розвиток державно-приватного партнерства в системі НААН шляхом реалізації самоокупних бізнес-проектів інноваційно-інвестиційного розвитку на пріоритетних напрямах АПК з дольовою участю держави, приватного капіталу та об'єктів прав на науково-технічну продукцію НДУ;

• Задіяння гнучкої системи заохочень до високотехнологічної виробничої і обслуговуючої кооперації науково-дослідних установ з виробничими та комерційними приватними партнерами для гарантованого збуту власної науково-технічної та інноваційної продукції за довгостроковими форвардними контрактами;

• Залучення сучасних технологій та капіталу до участі в інвестиційному розвитку інноваційної інфраструктури НААН, підвищення конкурентоспроможності наукових установ на наукоємному аграрному ринку.

Необхідна державна підтримка:

• Схвалити програму реалізації Моделі інноваційного розвитку НААН в рамках Стратегії економічного розвитку АПК;

• Надання статусу Національного проекту створення Наукового парку щодо розвитку інфраструктури наукоємного аграрного ринку за участю установ і підприємств НААН, товаровиробників та підприємців агропромислового комплексу;

• Запровадити систему економіко-правової експертизи та регулювання трансферу технологій, створених за рахунок та на замовлення держави, а також запобігання технологічним експансіям в АПК сумнівної якості й ефективності;

• Ініціювати державну підтримку кластерних інноваційно-інвестиційних проектів щодо становлення та розвитку в Україні високотехнологічного агропромислового виробництва та його комерційної інфраструктури.

Місце аграрної науки в забезпеченні інноваційного розвитку в АПК. Сучасні проєвропейські стратегії інноваційного розвитку економіки характеризуються технологічними платформами. Місія технологічної платформи (рис. 15) спрямована на зміцнення потенціалу агропромислового комплексу шляхом інновацій та спирається на сектори наукового, ринкового та виробничого забезпечення.

Рис. 15. Технологічна платформа розвитку АПК на інноваційній основі
Джерело: розробка автора

Місце реформованої академічної аграрної науки визначається ринково-орієнтованою системою створення науково-технічної продукції з високим інноваційним потенціалом, яка забезпечує науково-технічний прогрес в АПК.

Саме це місце має зайняти реформована за Моделлю інноваційного розвитку Національна академія аграрних наук України.

Література

1. Витвицька О.Д. Формування стратегії інноваційного розвитку аграрних підприємств / О.Д. Витвицька // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С. 132-138.
2. Володін С.А. Інноваційний розвиток аграрної науки : монографія / С.А. Володін. – К. : Вид-во МАУП, 2006. – 400 с.
3. Володін С.А. Теоретико-методологічні та організаційні засади інноваційного провайдингу на наукоємному аграрному ринку : монографія / С.А. Володін. – К. : ЗАТ Нічлава, 2007. – 384 с.
4. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
5. Грига В.Ю. Теоретичні та практичні аспекти використання наукових результатів НАН в економіці України / В.Ю. Грига. – К. : ЦДПІН НАН України, 2010. – 113 с.
6. Дацій О.І. Інституційні зміни як основа подолання суперечностей інноваційного розвитку / О.І. Дацій // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 9. – С. 32-34.
7. Зубець М.В. Наукова-організаційна база інноваційного розвитку аграрної науки / М.В. Зубець, С.А. Володін // Вісник аграрної науки. – 2009. – № 6. – С. 5-12.
8. Зубець М.В. Утвердження інноваційної моделі в системі аграрної науки / М.В. Зубець, С.А. Володін // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 7. – С. 5-11.
9. Ілляшенко С.М. Стратегічне управління інноваційною діяльністю підприємства на засадах маркетингу інновацій / С.М. Ілляшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 12. – С. 111-119.

10. Курило Л.І. Державне регулювання інноваційної діяльності в аграрному секторі / Л.І. Курило // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Серія: Фінанси і кредит. – Вип. № 2 (31), 2011. – Суми : СНАУ, 2011. – С. 298-302.

11. Левитская А. Инновационная модель взаимодействия науки, государства и бизнеса в Республике Молдова / А. Левитская, Н. Перчинская // Отношение общества и государства к науке в условиях современных экономических кризисов: тенденции, модели, поиск путей улучшения взаимодействия: Материалы международного симпозиума (Киев, 2–5 июня 2013 г.). – К. : Изд-во «Наш формат», 2013. – С. 96-104.

12. Лупенко Ю.О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2012. – 182 с.

13. Маліцький Б.А. Стратегія інноваційного розвитку України: від розробки до реальної практики / Б.А. Маліцький // Наука та наукознавство. – 2011. – № 2. – С. 6-20.

14. Підприємницька діяльність та агробізнес : підручник / За ред. М.М. Ільчука, Т.Д. Іщенко. – К. : Вища освіта, 2006. – 543 с.

15. Присяжнюк М.В. Концептуальні засади інноваційно-інвестиційного розвитку Національної академії аграрних наук України / Присяжнюк М.В., Петриченко В.Ф., Володін С.А. // Економіка АПК. – 2013. – № 4. – С. 3-22.

16. Саблук П.Т. Аграрним реформам – усвідомлений розвиток / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2012. – № 6. – С. 3-6.

17. Шпикуляк О.Г. Інституційне регулювання як детермінанта формування інноваційної моделі розвитку аграрної сфери / О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило, О.М. Супрун // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 2. – С. 106-112.

18. Ansoff Igor H. Strategic Management: Classic Edition / H. Igor Ansoff. – Hampshire, UK: Palgrave Macmillan, 2007. – 272 p.

19. Deming W.E. The New Economics: For Industry, Government, Education / W Edwards Deming. – Cambridge, Massachusetts : MIT Press, 2000. – 247 p.

20. Drucker P. Innovation and Entrepreneurship : Practice and Principles / P.R. Drucker. – New York: Harper and Row, 1985. – 277 p.

21. Porter M.E. Competitive Strategy : Techniques for Analyzing Industries and Competitors / Michael E. Porter – New York : Free Press, 1998. – 432 p.

22. Principles of corporate finance / Richard A. Brealey, Stewart C. Myers, Franklin Allen. – NY : McGraw-Hill/Irwin, 2011. – 1071 p.

23. Russell D. Archibald Managing High-Technology Programs and Projects / D. Archibald Russell, 3rd Edition. – New York : John Wiley & Sons, 2003. – 396 p.

24. Thompson A.A., Strickland III A.J., Strategic management : concepts and cases / Arthur A. Jr. Thompson, A. J. Strickland III – 13 th. ed. Boston : McGraw-Hill/Irwin, 2003. – 1049 p.

References

1. Vytvytska, O.D. (2011), "Formation of the strategy of agricultural enterprises' innovative development", *Economika APK,* no. 10, pp. 132-138.

2. Volodin S.A. (2006), *Innovatsiinyi rozvytok ahrarnoi nauky* [Innovative development of agrarian science], IAPM, Kyiv, Ukraine, 400 p.

3. Volodin S.A. (2007), *Teoretyko-metodolohichni ta orhanizatsiini zasady innovatsiinoho provaidynhu na naukoiemnomu ahrarnomu rynku* [Theoretical methodological and organizational principles for innovative providing in science-intensive agrarian market], CJSC "Nichlava", Kyiv, Ukraine, 384 p.

4. Heiets, V.M. and Semynozhenko, V.P. (2006), *Innovatsiini perspektyvy Ukrainy* [Innovative perspectives of Ukraine], Konstanta, Kharkiv, Ukraine, 272 p.

5. Hryha, V.Yu. (2010), *Teoretychni ta praktychni aspecty vykorystannia naukovykh resultativ NAN v ekonomitsi Ukrayiny* [Theoretical and practical aspects of the use of research NAS in the Ukrainian economy], STEPSCenter NASU, Kyiv, Ukraine, 113 p.

6. Datsii, O.I. (2010), "Institutional change as a basis for elimination of contradictions of innovative development", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 9, pp. 32-34.

7. Zubets M.M. and Volodin S.A. (2009), "Scientific and organizational framework for innovation development of agricultural science", *Gerald of agrarian science*, no 6, pp. 5-12.

8. Zubets M.M. and Volodin S.A. (2010), "Approval of innovative model in the system of

agrarian science ", *Gerald of agrarian science*, no 7, pp. 5-11.

9. Illiashenko, S.M. (2010), "Strategic innovation management company based marketing innovation", *Actual Problems of Economics*, no. 12, pp. 111-119.

10. Kurylo, L.I. (2011), "Statutory regulation of innovative activity in agricultural sector", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriia "Finansy i kredyt"*, Iss. 2 (31), pp. 298-302.

11. Levitskaia, A. and Perchinskaia, N. (2013), "Innovation Model for Interactions of Science, Government and Business in the Republic of Moldova", Attitude of Society and State to Science under Contemporary Economic Crises: Tendencies, Models, Ways to Deepen Mutual Understanding and Interaction: Proceedings of the International Symposium (Kiev, June 2-5, 2013), Nash format, Kiev, Ukraine, pp. 96-104.

12. Lupenko, Yu.O. and Mesel-Veseliak V.Ya. (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategik directions of the development of agriculture in Ukraine for the period till 2020], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 182 p.

13. Malitskyi, B.A. (2011), "The strategy of innovative development of Ukraine: from design to actual practice", *Nauka ta naukoznavctvo*, no. 2, pp. 6-20.

14. Ilchuk, M.M. and Ishchenko, T.D. (2006), *Pidpryiemnytska diialnist ta ahrobiznes* [Commercial and agricultural business], textbook, Vyshcha osvita, Kyiv, Ukraine, 543 p. Conceptual framework of innovative and investment development of the National Academy of Agricultural Sciences of Ukraine"

15. Prysiazhniuk, M.V., Petrychenko, V.F. and Volodin S.A. (2013), "Conceptual foundations of innovative and investment the development National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine", *Economika APK,* no. 4, pp. 3-22.

16. Sabluk, P.T. (2012), "Sustainable development for agricultural reforms", *Economika APK,* no. 6, pp. 3-6.

17. Shpykuliak, O.H., Kurylo, L.I. and Suprun, O.M. (2011), "Institutional regulation as a determinant for the formation of innovative model of agricultural sphere development", *Oblik i finansy APK*, no. 2, pp. 106-112.

18. Ansoff, Igor H. (2007), Strategic Management: Classic Edition, Hampshire, UK: Palgrave Macmillan, 272 p.

19. Deming W.E. (2000), The New Economics: For Industry, Government, Education, Cambridge, Massachusetts : MIT Press, 247 p.

20. Drucker, P. (1985), Innovation and Entrepreneurship : Practice and Principles, New York: Harper and Row, 277 p.

21. Porter, M.E. (1998) Competitive Strategy : Techniques for Analyzing Industries and Competitors, New York : Free Press, 432 p.

22. Richard A. Brealey, Stewart C. Myers and Franklin Allen (2011), Principles of corporate finance, NY : McGraw-Hill/Irwin, 1071 p.

23. Russell, D. (2003), Archibald Managing High-Technology Programs and Projects, 3rd Edition, New York : John Wiley & Sons, 396 p.

24. Thompson, A.A. and Strickland III A.J. (2003), Strategic management : concepts and cases, 13 th. ed., Boston : McGraw-Hill/Irwin, 1049 p.

УДК 658:620.9

Дзядикевич Ю.В.,
д.т.н., професор кафедри економіки та менеджменту природокористування
Тернопільський національний економічний університет

ШЛЯХИ ГАРАНТУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Dziadykevych Yu.V.,
dr. sc. (techn.), professor of economics and management department of natural resources
Ternopil National Economic University

WAYS OF GUARANTEEING ENERGY SECURITY IN UKRAINE

Постановка проблеми. Для забезпечення економічного росту в промислово розвинених країнах повинен бути випереджувальний розвиток енергетичного і транспортного комплексів. Функціонування усіх елементів життєдіяльності суспільства залежить від гарантованого забезпечення його енергетичними ресурсами. Саме тому енергетична безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки будь-якої держави. У зв'язку з тим, пошук шляхів для гарантування енергетичної безпеки нашої країни є дуже актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі вивчення чинників, які впливають на енергетичну безпеку, присвячені роботи Гейця В., Мазаракі А., Євтушевського В., Єрмілова С., Пабата А., Лойка В., Федорової В. та ін. Однак у роботах висвітлені лише окремі елементи, що впливають на енергетичну безпеку. Це зумовлює необхідність більш глибокого дослідження основних напрямів, які забезпечують вирішення проблем енергетичної безпеки України.

Постановка завдання. Метою роботи є здійснення аналізу стану енергетичної безпеки України, виявлення її проблем функціонування та окреслення шляхів гарантування стійкого розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Енергетична безпека є важливою складовою економічної та національної безпеки, оскільки вона є необхідною умовою існування й розвитку нашої країни. На сьогоднішній день відсутній єдиний підхід до визначення поняття «енергетична безпека». Аналізуючи різні літературні джерела [1-6], в яких приводиться визначення терміну «енергетична безпека», можна зробити висновок, що енергетична безпека - це спроможність держави забезпечити максимально надійне, технічно безпечне, екологічно прийнятне та обґрунтоване енергозабезпечення економіки й населення, а також формування та здійснення державної політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без надмірного зовнішнього і внутрішнього тиску в сучасних і прогнозованих умовах.

Енергетична безпека – це такий стан захищеності галузей національного господарства та населення країни, який запобігає виникненню загроз щодо надійного забезпечення паливно-енергетичними ресурсами. Оцінка стану та рівня енергетичної безпеки має здійснюватися за допомогою низки показників, а саме: енергозабезпечення, енергетична залежність, економічна прийнятність і соціальна стабільність. Аналіз показників, які характеризують стан і рівень енергетичної безпеки України, свідчить про низьку енергоефективність національної економіки, що є серйозною загрозою для економічної безпеки держави. Ця загроза спричинена дією чинників, які гальмують розвиток паливно-енергетичного комплексу країни. Серед низки чинників є такі, що стосуються виключно енергетичного комплексу, а інші – характеризують вплив багаторівневого макросередовища [1-3].

До основних чинників, які зумовили критичний стан енергетичної безпеки, необхідно віднести:

- дефіцит інвестицій у всіх галузях паливно-енергетичного комплексу;
- надмірна політизація енергетичної сфери;
- недосконалість цінової, податкової та тарифної політики держави в енергетичній галузі;
- не сформованість конкурентного енергетичного ринку та відповідної ринкової інфраструктури;
- монопольне формування цін на енергоносії та визначення умов їх постачання Росією;
- деформованість структури виробництва та енергоспоживання;
- криза в сфері управління стратегічними запасами енергетичних ресурсів;
- прогресуюче відставання розвитку сировинної бази видобувних галузей паливно-енергетичного комплексу, зокрема газової та нафтової.

Усунення диспропорцій і проблем у паливно-енергетичному комплексі країни вимагає розробки виваженої та ефективної політики щодо забезпечення енергетичної безпеки, яка повинна охоплювати [4; 5]:

- розробку та реалізацію прозорої та дієвої нормативно-правової бази функціонування всіх галузей енергетики, що передбачає регулювання, координацію та контроль за діяльністю державних енергетичних систем, атомної енергетики і природних монополій;
- гарантованість і контроль з боку державних органів виконавчої влади та місцевих органів самоуправління щодо надійного енергозабезпечення всіх галузей економіки та населення в повному обсязі;
- створення економічних умов для забезпечення поставок енергоресурсів на внутрішні та зовнішні ринки;
- ефективне управління стратегічними запасами енергетичних ресурсів, яке передбачає: диверсифікацію постачання джерел енергоносіїв, запобігання нераціональному використанню енергоресурсів, узгодження темпів споживання вичерпних ресурсів із темпами освоєння поновлювальних джерел енергії, зростання частки атомної та гідроенергії у загальному балансі паливно-енергетичних ресурсів, перевірка якості та екологічної безпеки родовищ корисних копалин на відповідність до вимог законодавства та міжнародних стандартів;
- реалізація інвестиційної політики в національній енергетиці, що передбачає модернізацію застарілої технологічної бази паливно-енергетичного комплексу, розширення інфраструктури наукової, інженерно-технічної підтримки та супроводу експлуатації складного устаткування енергетичної галузі;
- встановлення технічних регламентів та розробка стандартів і нормативів безпеки й ефективності роботи енергетичних об'єктів і установок, а також розроблення механізму державного нагляду за їх дотриманням.

Таким чином, нездатність паливно-енергетичного комплексу задовольнити потреби галузей національного господарства і населення країни в енергоносіях, борги за спожиті паливно-енергетичні ресурси та подальше нагромадження проблем в енергетичній сфері можуть підірвати основи енергетичної безпеки та погіршити соціальну стабільність в Україні. Незважаючи на те, Україна має можливість досягнути високого рівня енергетичної безпеки. Для цього необхідно здійснювати системні та скоординовані дії на всіх рівнях влади в рамках виваженої державної енергетичної політики, а проведення енергозберігаючих заходів повинно бути пріоритетним державним завданням [7].

Ураховуючи складну сьогоднішню ситуацію у сфері забезпечення енергетичної безпеки країни, важливе значення має процес удосконалення державного регулювання енергетики України, як однієї з основних складових національної економіки. Державне регулювання ототожнюється з державним управлінням, яке має регулятивний характер, що виявляється у наявності функції регулювання, яка наповнена організаційним змістом. Державне регулювання передбачає декілька варіантів майбутньої діяльності керованих об'єктів, при цьому створюється можливість їх ефективної діяльності [8].

Державне регулювання спрямоване на:

- задоволення суспільних і державних потреб і інтересів;
- організацію спільної діяльності та праці людей;
- реалізацію положень Конституції України, законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів;

- здійснення основних завдань держави, які направлені на захист інтересів усього суспільства, забезпечення громадського блага, підтримання порядку та виконання інших загально соціальних завдань.

У ринкових умовах господарювання державне регулювання енергетики є системою типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру. Державне регулювання енергетики, як важливої складової енергетичної безпеки України, здійснюється незалежними державними органами у межах діючого законодавства на суспільні відносини, що виникають під час задоволення енергетичних інтересів між будь – якими суб'єктами у державі [9].

Удосконалення державного регулювання може відбуватися двома основними напрямами. Перший – це покращення організаційної структури та функціонального наповнення органу державного регулювання енергетики. Другий - удосконалення нормативно-правової бази державного регулювання енергетики. Ці напрями дозволяють збалансувати інтереси виробників і постачальників паливно-енергетичних ресурсів, їх споживачів і держави [8; 10].

Державне регулювання в енергетичній галузі потребує вдосконалення у кожній із складових паливно-енергетичного комплексу, зокрема: електроенергетиці, ядерній енергетиці, нафтогазовій галузі, вугільній промисловості, теплоенергетиці, відновлювальних та нетрадиційних джерелах енергії. У кожній із цих складових державне регулювання має своє значення та методи і цілі впливу.

Яскравим прикладом удосконалення державного регулювання енергетики є введення в дію Указом Президента України «Концепції вдосконалення державного регулювання природних монополій». Під природними монополіями прийнято розуміти «стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з суттєвим зменшенням витрат виробництва на одиницю товару із ростом обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), оскільки попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на дані товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги)».

Концепція спрямована на забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Концепція визначає проблеми та шляхи їх вирішення у сфері природних монополій, а це стосується й енергетики, оскільки більшість її складових є природними монополіями. Необхідно зазначити, що положення, викладені в Концепції, вирішують проблеми державного регулювання енергетики лише частково, а це погіршує стан енергетичної безпеки України.

Однак ці завдання неможливо виконати без вирішення такого питання як ліцензування. Державне регулювання в енергетичній сфері здійснюється шляхом видачі ліцензій на здійснення діяльності в сфері виробництва, передачі та постачання електричної енергії, комбінованого виробництва теплової та електричної енергії, виробництва теплової енергії на теплоелектростанціях та установках із використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії. Процедура видачі ліцензій повинна бути чітко врегульована законодавчими актами, бути прозорою і передбачуваною, щоб унеможливити негативну практику упередженої видачі ліцензій. Тільки в такому випадку буде забезпечуватися державний вплив і контроль за діяльністю природних монополій і суміжних ринків [8].

Важливим засобом державного регулювання в паливно-енергетичному комплексі є тарифоутворення. Метою державного регулювання тарифів в електроенергетиці є: захист споживачів від завищення ціни на електроенергію та створення механізму оптимального співвідношення економічних інтересів як з боку виробника електричної енергії, так і з боку споживачів електроенергії щодо забезпечення конкурентоспроможності продукції та рівня соціальної захищеності [8].

На сьогоднішній день в українській енергетиці має місце об'єднання двох видів діяльності – передача електроенергії місцевими мережами та постачання енергії однією юридичною особою, що приводить до перехресного субсидування однієї діяльності за рахунок іншої та до непрозорого тарифоутворення цих видів діяльності.

Тарифи повинні формуватися для всіх без виключення енергопостачальних компаній не за принципом суми витрат і прибутку, що спонукає суб'єктів господарювання до збільшення витрат задля підняття прибутку і не містить стимулів до здійснення інвестицій, а застосовувати для них механізм із встановленням норми прибутку на вкладені інвестиції та автоматичним корегуванням тарифів при зміні інфляційних чинників, а це призведе до зменшення експлуатаційних витрат [8].

Директивою Європарламенту щодо спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії зазначено, що системи розподілу чи передачі енергії повинні експлуатуватися окремими юридичними особами, які мають вертикально інтегровані підприємства. Застосування такого механізму дозволить запровадити конкурентне середовище для постачання електроенергії, що приведе до зниження тарифів на електричну енергію та дасть змогу прозоро здійснювати тарифну політику підприємств, які передають електроенергію місцевими мережами [11].

Одночасно з удосконаленням державного регулювання енергетики необхідно вирішити питання підвищення тарифів на електроенергію для всіх категорій споживачів. Необхідно зазначити, що у країнах із ринковою економікою тарифи для побутових споживачів удвічі (а у деяких країнах – у тричі) вищі, ніж для промислових та інших споживачів і перехресного субсидіювання там не існує. Соціальний захист населення з низькими доходами забезпечується за рахунок таких джерел: адресної державної допомоги населенню з фондів енергокомпаній, які утворюються за рахунок надходжень від штрафів або з інших джерел [8].

Для ефективної реалізації державної енергетичної політики та вдосконалення суспільних відносин у енергетичній сфері, а також для забезпечення державної енергетичної безпеки необхідно розробити концепцію вдосконалення державного регулювання енергетики, яка повинна стати основою послідовного та системного вдосконалення державного регулювання енергетики України та водночас важливою ланкою у процесі забезпечення енергетичної безпеки країни.

Одним із напрямів підвищення енергетичної безпеки є співпраця України з країнами Євросоюзу, оскільки вона є ключовою транзитною країною у постачанні вуглеводнів до країн Європи. На європейські ринки територією України проходить близько 80% російського газу та 17% нафти [12], тому наша країна є важливим партнером для країн ЄС щодо гарантування безпеки, прозорості та надійності транзиту енергетичних ресурсів. Економіка країн ЄС суттєво залежить від стабільного постачання енергоресурсів із Росії та Центральної Азії і водночас від того, наскільки прозорою та комфортною для користувачів стане транзитна енергетична інфраструктура нашої держави. Поширення європейських енергетичних стандартів на українське законодавство дозволяє значно підвищити опір України до спроби політизувати міждержавні відносини у сфері енергетики, а вступ до загальноєвропейського ринку дозволить зменшити непрозорість газового ринку. Україна підписала та ратифікувала Енергетичну Хартію. Це дозволяє нашій країні мати доступ до відкритих енергетичних ринків країн ЄС, а також можливість вирішувати сучасні та перспективні питання енергозабезпечення [12].

Основними напрямами енергетичної політики України, які узгоджені з енергетичною політикою ЄС, повинні бути:

- впровадження економічно обґрунтованих енергетичних потреб із максимальним зниженням енергоємності національного продукту;
- забезпечення високого рівня безпеки та екологічної прийнятності енергетичних виробництв;
- підвищення ефективності виробництва, передачі й розподілу електричної та теплової енергії, енергозбереження в усіх галузях національного господарства;
- зменшення рівня залежності української економіки від імпорту енергоресурсів;
- оптимізація структури енергетичних балансів і збільшення частки поновлювальних джерел енергії в загальному енергоспоживанні;
- модернізація енергетичного виробництва з метою забезпечення його конкурентоспроможності;
- забезпечення енергетичної безпеки України.

До основних чинників, які гальмують процес створення засад для європейської інтеграції України, можна віднести: недостатній рівень економічного розвитку, нерозвиненість базових інститутів економіки і повільні темпи реформ, а також недосконалість, непрозорість і

нестабільність господарського законодавства, що породжує високий рівень корупції, вади податкової політики, тарифні обмеження у торгівлі з країнами ЄС, проблеми боргових зобов'язань та із захистом інтелектуальної власності. Крім того, спостерігається бюрократичне втручання в економічні процеси, що призводить до зменшення іноземних інвестицій.

У сфері електроенергетики Україна має розвинений енергетичний комплекс із виробництва та постачання електроенергії, який входить в об'єднану енергетичну систему України. Енергетична система має значні потужності, що використовуються для забезпечення власних потреб і експерту надлишку електроенергії, а також зв'язана з енергосистемами країн Центральної та Південної Європи. Функціонує оптовий ринок електроенергії з механізмами економічного регулювання. Спостерігається тенденція зростання експорту української електроенергії до країн ЄС.

У нафтогазовій галузі Україна має розвинуту мережу магістральних трубопроводів із підземними сховищами газу. Це може бути використано для транзиту нафти і природного газу з Каспійського регіону та Центральної Азії до країн ЄС. Україна має також досить потужну нафтопереробну промисловість. Розвідані запаси природного газу та нафти у майбутньому здатні збільшити частку власного палива в енергетичному балансі країни, а це відповідає принципам Енергетичної Хартії Євросоюзу, оскільки зменшує залежність країни від імпорту енергоносіїв [13].

Пріоритетним має стати комплекс заходів щодо приведення цін у відповідність до рівня покриття витрат і залучення необхідних інвестицій. Це вимагає відповідних змін до законодавства та нормативної бази, що дозволить інтегрувати ринки природного газу з різними ціновими політиками (для населення, теплокомуненерго, промисловості) та встановити єдину внутрішню ціну. Це відповідає європейській практиці. Такі зміни будуть сприяти утвердженню прозорого та конкурентного ціноутворення, а це приведе до ощадливого й ефективного використання енергії.

Україна має наполягати на підписанні розширеної угоди з Євросоюзом, яка стане основою для подальшої співпраці, а також сприятиме інтеграції до країн ЄС і розширені контактів у галузі енергетики. Багатообіцяючим є розширення співробітництва між Україною та Євросоюзом у рамках програми «Східне партнерство».

Україна повинна виступити з новими ініціативами щодо забезпечення колективної енергетичної безпеки Європи, а саме:

- можливість використовувати у довільний період альтернативні джерела енергії;
- структура енергоспоживання повинна визначатися, виходячи з економічної та екологічної доцільності;
- виробництво палива та енергії має бути децентралізоване, а енергетичні потоки – роздрібнені;
- формування стратегічних резервів повинно бути універсальним;
- з метою підвищення гнучкості та стійкості систем енергопостачання мають бути виділені або створені резервні енергетичні потужності.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, енергетична безпека є однією з найважливіших проблем, розв'язання якої забезпечить сталий розвиток економіки як в Україні, так і в країнах Євросоюзу. Головними напрямами цієї проблеми є: зниження енергетичної залежності, підвищення енергетичної ефективності, забезпечення охорони довкілля та соціальної стабільності.

Література

1. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД. – 1997. – 144 с.

2. Користін О.Є. Економічна безпека : навч. підручник / О.Є.Користін. – К. : Алерта; КНТ; Центр учб. літ. – 2010. – 368 с.

3. Енергетична безпека України 2020: виклики, можливості, сценарії. – К. : УСПП. – 2011. – 25 с.

4. Лойко В.В. Енергетична безпека в контексті економічної безпеки [Електронний ресурс] / В.В. Лойко. – Режим доступу: http ://uipp.org.ua./uplo

5. Пабат А. Сутність та основні поняття енергетичної безпеки як складової економічної безпеки / А. Пабат // Проблеми науки. – 2011. – № 8. – С. 26-30.

6. Сухін Є.І. Нетрадиційна енергетика як фактор економічної безпеки держави : автореф. дис... д-ра екон. наук: 21.04.01 / Є.І. Сухін ; Рада нац. безпеки та оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. – К., 2005. – 38 с.

7. Євтушевський В. Фактори формування енергетичної безпеки України / В. Євтушевський, А. Кочединова // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2009. – С. 15-17.

8. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів / За ред. В.М. Гейця, А.А. Мазаракі. – К. : КНТУ. – 2008. – 389 с.

9. Єрмілов С. Енергетика України: макроекономічний і екологічний контекст [Електронний ресурс] / С. Єрмілов. – Режим доступу: http //www.ji.lviv.ua./n41texts/yermilov.htm/

10. Макагон Ю.В. Деякі аспекти реалізації політики енергозбереження в Україні / Ю.В. Макагон. – ДонНТУ. – 2012. – 200 с.

11. Шевцов А.І. Енергетика України на шляху до Європейської інтеграції : монографія / А.І. Шевцов, М.Г. Земляний, А.З. Дорошкевич. – Дніпропетровськ, 2004. – 148 с.

12. Енергетична безпека в Центральній та Східній Європі: в пошуках єдиного підходу / За ред. Ірини Коссе. – К. : Відродження. – 2013. – 34 с.

13. Закон України «Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів». – К. : Відомості ВР від 6.02.1998 р. № 89/98 –ВР.

References

1. Shlemko, V.T., Binko, I.F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia* [The economic security of Ukraine: the nature and direction of ensuring], monograph, NISD, Kyiv, Ukraine, 144 p.

2. Korystin, O.Ye. (2010), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], tutorial, Alerta; KNT; *Tsentr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine, 368 p.

3. Energy Security of Ukraine 2020: challenges, opportunities, scenarios (2011), USPP, Kyiv, Ukraine, 25 p.

4. Loiko, V.V. Energy security in the context of economic security, available at: http://uipp.org.ua./uplo

5. Pabat, A. (2011), "The essence and the basic concepts of energy security as a component of economic security", *Problemy nauky*, Kyiv, Ukraine, no 8, pp. 26-30.

6. Sukhin, Ye.I. (2005), "Untraditional energy as a factor of economic security of the state", Thesis abstract for Dr. Sc. (Econ.), 21.04.01, *Rada natsionalnoyi bezpeky ta oborony Ukrainy,* NIPIS, Kyiv, Ukraine, 38 p.

7. Yevtushevskyi, V., Kochedynova, A. (2011), "Factors of forming energy security in Ukraine", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im.Tarasa Shevchenka,* pp. 15-17.

8. Heiets, V.M., Mazaraki, A.A. (2008), *Priorytety natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalizatsiinykh vyklykiv* [Priorities for the national economic development in the context of globalization challenges], KNTU, Kyiv, Ukraine, 389 p.

9. Yermilov, S. Power engineering in Ukraine: Macroeconomic and ecological context, available at: http //www.ji.lviv.ua./n41texts/yermilov.htm/

10. Makahon, Yu.V. (2012), *Deiaki aspekty realizatsii polityky enerhozberezhennia v Ukraini* [Some aspects of the implementation energy saving policy in Ukraine], DonNTU, Kyiv, Ukraine, 200 p.

11. Shevtsov, A.I., Zemlianyi, M.H., Doroshkevych, A.Z. (2004), *Enerhetyka Ukrainy na shliakhu do Yevropeiskoi intehratsii* [Power engineering in Ukraine towards European integration], monograph, Dnipropetrovsk, Ukraine, 148 p.

12. Kosse, I. (2013), *Enerhetychna bezpeka v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi: v poshukakh yedynoho pidkhodu* [Energy Security in the Central and Eastern Europe in search of the unified approach], Vidrodzhennia, Kyiv, Ukraine, 34 p.

13. The Law of Ukraine "On ratification of the Energy Charter Treaty and the Energy Charter Protocol on Energy Efficiency and Related Environmental Aspects", Kyiv, Ukraine, News of Supreme Council from 6.02.1998, No 89/98 – Supreme Council.

УДК 330.3:338.4

Смоленюк Р.П.,
к.е.н., доцент, ректор
ПВНЗ Хмельницький економічний університет

ІННОВАЦІЙНА ОСНОВА ПЕРЕВОДУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ІНТЕНСИВНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ

Smoleniuk R.P.,
cand. sc. (econ.), assoc. prof., rector
PIHE "Khmelnytskyi Economical University"

INNOVATION BASIS OF AGRICULTURAL TRANSITION ON THE INTENSIVE WAY OF DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Сільське господарство є однією з пріоритетних галузей національної економіки, розвиток якої сприяє підвищенню матеріального добробуту населення, зміцненню економічної та продовольчої безпеки держави, зростанню її експортного потенціалу. Водночас, сільськогосподарський сектор виробництва є одним з найбільш ризикових секторів економіки, оскільки на його розвиток великий вплив має дія природних факторів та біологічних чинників.

Аналіз результативності використання аграрного потенціалу країни підтверджує наявність значних невикористаних резервів у проблемі високопродуктивного використання земельних ресурсів, матеріально-технічних засобів, живої праці тощо. Відмічено недостатній рівень інноваційності аграрного виробництва, що є важливою причиною низького рівня конкурентоспроможності підприємств сільського господарства.

Подальший розвиток сільськогосподарських підприємств має супроводжуватися збільшенням виходу і реалізації високоякісної продукції, валового доходу і прибутку в розрахунку на одиницю земельної площі або на голову худоби на засадах підвищення рівня інноваційності аграрного виробництва. Засобом розв'язання цієї проблеми є процес інтенсифікації аграрного виробництва під яким розуміють науково обгрунтовані додаткові вкладення на інноваційній основі в розрахунку на одиницю земельної площі, а в тваринництві – на голову худоби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інтенсифікації сільського господарства завжди посідали важливе місце в аграрній економічній науці. Особливо активно розглядалася і досліджувалася згадана проблема в другій половині XIX століття, коли в розвинутих країнах науково-технічний процес поступово проникав у землеробство і тваринництво, отже, почало змінюватися відношення між екстенсивним та інтенсивним шляхом розширеного відтворення, а саме погляди представників західноєвропейської класичної політичної економії – А. Сміта, Д. Рікардо та інших. Зокрема, дослідження Д. Рікардо доводили «зв'язок людської праці і впливу родючості ґрунтів на створення результатів господарської діяльності». А. Сміт вважав «основним джерелом доходів держави не лише землю, але й працю і капітал». Необхідність здійснення економічних досліджень з питань розширеного виробництва того періоду пояснювалися обмеженням ресурсів.

До основних вітчизняних дослідників проблеми інтенсифікації періоду командно-адміністративної системи управління слід віднести: І.І. Лукінова, В.П. Мертенса, П.П. Веденічева та інших. Їх наукові погляди базувалися на об'єктивній необхідності переходу до інтенсифікації сільського господарства на основі розвитку меліорації, хімізації та комплексної механізації аграрного виробництва. Цей напрям інтенсифікації приніс вагомі здобутки у підвищенні продуктивності сільського господарства, збільшенні обсягів виробництва продовольчої продукції.

В сучасних умовах технічного прогресу, розвитку глобалізаційних процесів об'єктивно виникає новий напрям інтенсифікації сільського господарства, пов'язаний із збереженням і відтворенням родючості землі, розвитком екологізаційних процесів, виробництвом

екологобезпечної продовольчої продукції.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування основних стратегічних інноваційних напрямків інтенсифікації аграрного виробництва в умовах його екологізації і розвитку глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва слід розуміти процес додаткових вкладень на основі широкого використання досягнень науково-технічного прогресу, що базується на застосуванні найефективніших засобів і предметів праці, кваліфікованої робочої сили, передових форм і методів організації праці, зростаючої інформованості про інноваційні пропозиції тощо, які безпосередньо впливають на кінцеві результати виробництва [2 - 6].

Термін "інтенсифікація" (від франц. intensification - посилення, збільшення напруженості) стосовно сільського господарства донедавна вживався для означення посиленої діяльності підприємства щодо використання землі як головного засобу виробництва через концентрацію капіталу на одну й ту саму земельну ділянку з метою збільшення обсягів продукції й підвищення ефективності сільського господарства загалом [3; 5; 6].

В економічній літературі виявлено два підходи до визначення сутності досліджуваної категорії – витратний і результативний. Основу першого підходу становить витратна концепція, у відповідності з якою зі зростанням витрат на одиницю земельної площі буде автоматично збільшуватися вихід продукції. Однак, як свідчить практика, просте, необґрунтоване збільшення вкладень (наприклад, нераціональна меліорація земель, незбалансоване збільшення внесення мінеральних добрив) не приводить до вищої результативності виробництва. Другий підхід базується на результативній концепції і відображає погляди економістів-дослідників, які пов'язують процес інтенсифікації лише зі збільшенням виробництва продукції. Прихильники цього підходу теж припускаються помилки, оскільки враховують сприятливі погодні умови як чинник інтенсифікації, недооцінюючи роль витрат і капітальних вкладень у розвитку землеробства й тваринництва. Логіка і практика підтверджують неможливість збільшити обсяг виробництва продукції за незмінних витрат на її одиницю, не залучивши додаткових ресурсів.

На основі аналізу результатів дискусій в економічній літературі можна зробити висновок, що інтенсифікація - не випадкове, не місцеве, не епізодичне, а загальне явище для всіх цивілізованих країн, яке не залежить від суспільного ладу чи системи економічних відносин. Основною метою інтенсифікації аграрних підприємств є збільшення виробництва продукції, поліпшення її якості та зниження матеріально-грошових і трудових затрат на одиницю продукції на основі якісного вдосконалення всього виробництва при збереженні його продуктивного потенціалу. І це безперервний і нескінченний процес, що ґрунтується на впровадженні досягнень науково-технічного прогресу. Лише ті фактори виробництва можуть бути чинниками інтенсифікації, які є продуктом науково-технічного прогресу та забезпечують необхідне зростання економічної ефективності підприємства. Зупинка цього процесу призводить до екстенсивного розвитку виробництва.

Інтенсифікація - це соціально-економічний процес, спрямований на збільшення виробництва продукції, підвищення її якості й зниження собівартості на основі запровадження у виробництво нових основних засобів, нових технологій, нових сортів сільськогосподарських культур і порід тварин, нових форм організації праці й виробництва, підвищення кваліфікації кадрів та ін., що є складовими науково-технічного прогресу [2; 4; 5].

Таким чином, інтенсифікація сільського господарства – це складний соціально-економічний та екологічний процес формування інтенсивного типу економічного розвитку на основі новітніх досягнень науково-технічного прогресу через використання інвестиційних і неінвестиційних чинників. Крім матеріальних факторів інтенсифікації виробництва на кінцеві його результати значний вплив також справляють нематеріальні фактори, серед них: підприємливість, організованість, вміння працювати в умовах, що швидко змінюються.

Проведений економічний аналіз впливу факторіальних показників на результативність господарювання показує, що на рівень інтенсивного розвитку сільського господарства впливають такі фактори: слабка система інфраструктури, нестабільна політична та економічна ситуація, висока зношеність техніки, нестабільність та непрогнозованість цін на паливо, відсутність дієвої державної закупівельної політики, низька технологія виробництва, яка дозволяє іноземним конкурентам заполонити вітчизняний ринок, часто дешевими і

сумнівної якості товарами, низьковрожайні рослини, які займають значні посівні площі, сільським господарством переважно займаються люди похилого віку, тому що уряд не дає ніякої матеріальної допомоги для залучення молодих людей.

Оцінку рівня інтенсифікації виробництва здійснюють за загальними і частковими показники, які характеризують, наприклад, рівень інтенсифікації використання тих чи інших видів ресурсів, окремих напрямків розвитку виробництва.

Частковими показниками оцінки рівня інтенсифікації виробництва можуть слугувати як традиційні показники ефективності використання різних видів ресурсів – матеріаломісткість, фондомісткість, трудомісткість, так і показники, які визначають ефективність функціонування і розвитку виробничих систем, видів виробництв, напрямків технічного розвитку, впровадження засобів техніки, зокрема, показники ресурсної ефективності виробничої системи [1; 6].

Глобальні показники рівня інтенсифікації виробництва акумулюють наслідки дії інтенсивних і екстенсивних чинників економічного зростання і відображають результати їхньої дії. За інтенсивного розвитку сільськогосподарського виробництва збільшення виходу продукції здійснюється за рахунок додаткових вкладень, спрямованих на впровадження досягнень науки, передової техніки і прогресивної технології, які зумовлюють зростання врожайності культур та продуктивності поголів'я худоби, а також якості і собівартості одиниці продукції.

Основними показниками, що характеризують результат інтенсифікації, є: урожайність окремих культур з 1 га посіву, продуктивність тварин, виробництво окремих видів у натурі з розрахунку на 100 га відповідних угідь, обсяги валової, товарної продукції, прибутку з розрахунку на одиницю відповідної земельної площі або на 1 голову відповідної групи тварин [1; 6].

При аналізі економічної ефективності інтенсифікації окремих галузей сільського господарства та видів продукції розраховують додаткові показники: в рослинництві – виробництво продукції на одиницю внесених мінеральних добрив чи одиницю вартості мінеральних добрив; у тваринництві – виробництво продукції на 1 умовну голову, 1 центнер кормових одиниць, на одиницю вартості кормів, витрати кормів на одиницю виробленої продукції тваринництва [1 - 6].

Встановлено, що науковою основою ефективної інтенсифікації сільського господарства є інноваційна діяльність, що характеризує собою процес перетворення наукових знань в інновацію, тобто послідовний ланцюг подій, у ході яких інновації визрівають від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги і поширюються при практичному використанні. Дія інноваційного процесу не закінчується на так званому впровадженні – першою появою на ринку нового продукту, послуги або доведенням до проектної потужності нової технології. Даний процес не переривається і після впровадження, бо внаслідок поширення нововведення удосконалюється, стає ефективнішим, отримує нові споживчі властивості [6; 10; 12].

При дослідженні теорії інноваційного процесу за основу беруть концепцію Й. Шумпетера [18], що визначає відкриття, винахід нового пристрою або технології як початкову дію, а впровадження цього приладу або технології як завершальну дію, розглядаючи таким чином інновацію з погляду економічного використання, що означає створення нових ресурсів або використання по-новому вже існуючих.

Аналіз різних визначень інноваційного процесу дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, інноваційний процес має чітку спрямованість на кінцевий результат (одержання прибутку, задоволення суспільних потреб). По-друге, інноваційний процес має на меті отримання не тільки технічного, але й економічного, соціального й іншого видів ефектів. Отже, можна констатувати, що в широкому розумінні інноваційний процес – це специфічний, багатостадійний і циклічний науково-виробничий процес, що сприяє підвищенню якості продукції, розвиткові продуктивних сил і виробничих відносин, прогресивному соціальному розвиткові суспільства.

Термін “інноваційний процес” не є однозначним термінові “інновація”. Поняття “інновація” вперше було введено в економічну теорію австрійським економістом Й. Шумпетером [18, с. 87] і трактувалося ним як зміна з метою впровадження й використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості. На сучасному етапі методологія системного опису інновацій в умовах ринкової економіки базується на міжнародних стандартах. Відповідно до цих стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав втілення у вигляді нового або удосконаленого технологічного процесу, використовуваного в

практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг [10 - 14].

У процесі створення теорії інновацій Й. Шумпетер виділив три стадії інноваційного процесу: винахід, нововведення та дифузію [18, с.138]. Сучасними вченими ці поняття трактуються також як: комерційне освоєння ідеї; перетворення ідеї в конкретні предмети; розробка машин або устаткування на основі нового технічного принципу; здійснення змін у техніці, технології, економіці, екології, а також у соціальній сфері підприємства [10 - 14].

Інноваційна діяльність – це поняття набагато ширше за поняття інноваційний процес. Інноваційна діяльність включає в себе інноваційний процес і, крім того, формулювання цілей, визначення способів їх досягнення й очікуваних результатів [12; 14].

Інноваційна діяльність – діяльність, орієнтована на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і обумовлена випуском на ринок нових конкурентоспроможних товарів та послуг. Вона спрямована на створення необхідних ринків продуктів, технологій або послуг і здійснюється в тісному взаємозв'язку із середовищем: її спрямованість, темпи, цілі залежать від соціально-економічного середовища, у якому функціонує та розвивається. Інноваційна діяльність об'єктивно обумовлюється потребою ринку. Вона відкриває нові сфери застосування, нові ринки, а отже, і нових споживачів створюваного продукту, технології або послуги [13; 14].

Матеріальною основою інтенсифікації є капітальні вкладення й інші ресурси, застосування яких передбачає зміну способів виробництва, вдосконалення техніки і технології, впровадження нових систем у галузях рослинництва та тваринництва. Вкладання засобів і вдосконалення матеріально-технічної бази підприємств доцільно розглядати в органічній єдності з результатами виробництва, прагнути ефективного їх використання. Необхідно постійно порівнювати додаткові затрати з отриманими результатами, щоб кожна вкладена гривня забезпечувала максимальну віддачу. В зв'язку з цим слід мати на увазі, що інтенсифікація передбачає підвищення ефективності віддачі не лише додаткових вкладень, а й тих засобів, ресурсів і затрат, які вироблені раніше і функціонують паралельно у виробництві.

Факторами підвищення рівня економічної ефективності інтенсифікації виробництва в аграрних підприємствах є наступні: формування оптимального рівня забезпеченості технологічного процесу виробничими ресурсами; формування оптимальних співвідношень між окремими складовими ресурсного потенціалу підприємства (між основними і оборотними засобами, між силовими і робочими машинами, між поголів'ям тварин і кормовою базою та ін.); паритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію; впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу; використання добрив, засобів захисту рослин і тварин; рівень технології виробництва; інвестиційний клімат; державна аграрна політика [6, 16].

При інтенсифікації виробництва важливим є рівень розвитку соціальної сфери. З одного боку, розвиток сільськогосподарського виробництва визначає рівень розвитку соціальної сфери, з другого – соціальні фактори впливають на ефективність виробництва.

У системі показників результативної концепції інтенсифікації найважливішим, що характеризує її рівень, є кількість виробленої валової продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь [6; 15].

З позиції оцінки забезпеченості підприємства засобами та предметами праці, узагальнювальним показником рівня інтенсифікації є сума вартості основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення та поточних виробничих витрат (без амортизації) в розрахунку на одиницю площі сільськогосподарських угідь. Це прямий і основний показник, що відображає рівень інтенсифікації розвитку всіх галузей і підприємства загалом. Він засвідчує рівень концентрації живої й уречевленої праці в розрахунку на одиницю площі сільськогосподарських угідь і характеризує ступінь інтенсивності використання землі [15 - 17].

Цей показник підтверджує не лише виробничу потужність підприємства, а й його можливість раціонально використовувати оборотні засоби в процесі виробництва. Сума ж поточних витрат, в які введено частину вартості основних засобів у вигляді амортизаційних відрахувань, і сума вартості оборотних засобів у грошовому виразі, спожитих у процесі виробництва в розрахунку на один гектар площі сільськогосподарських угідь, дає змогу повніше розкрити основний показник рівня інтенсифікації.

Крім вартісних показників, для оцінки рівня інтенсифікації використовують систему натуральних показників, це: енергонасиченість – кількість енергетичних потужностей (к.с.) у

розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь; кількість внесених мінеральних і органічних добрив у розрахунку на один гектар ріллі; спожито електроенергії (кВтгод) на виробничі цілі в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь; обсяг виконаних тракторних робіт у розрахунку на один гектар ріллі; ступінь меліорації земель; питому вагу площі посіву сортовим насінням у структурі посівів; питому вагу породного поголів'я в структурі стада; витрати кормів у розрахунку на одну голову тварин; рівень комплексної механізації виробничих процесів у тваринництві; витрати на племінну роботу. Зміна їх рівня спонукає до зміни результатів інтенсифікації, основними натуральними показниками якої є урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність окремих видів тварин [6; 16; 17].

В окремі періоди розвитку сільського господарства пріоритетними були різні напрями інтенсивного розвитку виробництва. Це вдосконалення сільськогосподарської техніки, меліорація земель, збільшення застосування мінеральних і органічних добрив, розширення сортових посівів культур, поліпшення породного складу продуктивної худоби і птиці.

Таким чином, сільське господарство має великі резерви підвищення ефективності виробництва своєї продукції, приведення яких у дію дозволить перетворити цю галузь на високорентабельну.

Стратегія інтенсифікації виробництва є різновидом базової стратегії концентрованого зростання й повинна використовуватися в періоди економічного росту. Вона передбачає зосередження зусиль аграрних підприємств щодо виробництва продукції за рахунок додаткових вкладень, спрямованих на впровадження досягнень науки, передової техніки і прогресивних технологій, які зумовлюють не лише зростання кількісних і якісних результативних показників діяльності підприємства, але й відтворення та збереження його основного виробничого ресурсу – землі.

Основними стратегічними напрямами інтенсифікації аграрного виробництва вважаються:

- залучення інноваційно-інвестиційних ресурсів для техніко-технологічної переоснащеності виробництва;
- оптимізація структури виробництва і розмірів сільськогосподарських формувань;
- запровадження органічного сільського господарства, виробництва екологічно безпечної аграрної продукції, екологізації сільських територій;
- повноцінний розвиток ринкової інфраструктури для організації ефективного внутрішнього і зовнішнього ринків.

На основі запропонованих стратегічних напрямків необхідно виявляти резерви покращення якісних показників на підприємстві, складати програми їх впровадження та оцінювати отриманий економічний ефект від інтенсифікації виробництва. Такий комплексний аналіз, що повинен проводитись саме на підприємстві, дасть можливість покращити результати його господарської діяльності у майбутньому.

Одним з інноваційних напрямів інтенсифікації сільського господарства є запровадження органічного землеробства. За визначенням Міжнародної федерації з розвитку органічного землеробства (IFOAM) "органічне землеробство" об'єднує всі сільськогосподарські системи, які підтримують екологічно-, соціально- та економічно-доцільне виробництво сільськогосподарської продукції. В основі таких систем лежить використання локально-специфічної родючості ґрунтів як ключового елементу успішного виробництва. Такі системи використовують природний потенціал рослин, тварин, ландшафтів та спрямовані на гармонізацію сільськогосподарської практики і навколишнього середовища [8; 9].

Органічне землеробство суттєво зменшує використання зовнішніх факторів виробництва (ресурсів) шляхом обмеження застосування синтезованих хімічним шляхом добрив, пестицидів та фармпрепаратів (для виробництва 1 тонни азотних добрив підприємства затрачають 4 тонни нафти або аналогічну кількість газу). Замість цього для підвищення врожаїв і для захисту рослин використовуються інші агротехнологічні заходи та різноманітні природні чинники.

Обґрунтування доцільності застосування цього нововведення в Україні пов’язано з тим, що:

по-перше**,** в наш час по всьому світу стрімко розвивається виробництво органічної продукції. За висновками експертів, на сьогодні під органічне сільське господарство в світі вже використовуються великі площі земель: в Європі - 5,1 млн. га, Північній Америці - 1,5 млн. га, Латинській Америці - 4,7 млн. га, а в Австралії - цілих 10,6 млн. га. В Європі частка

земель, переведених на органічне землеробство, значно зросла за останні роки, чому сприяла започаткована в 1993 році спільна політика ЄС щодо підтримки фермерів у перші роки після переходу від звичайного до органічного агровиробництва: середній показник у країнах ЄС досяг близько 4%, в Австрії та Італії він сягнув 8%, а в Швеції, яка є європейським лідером, - майже 12%. У Швейцарії частка таких земель також є однією з найбільших - понад 10%. Ці країни активно вживають заходів для розвитку та підтримки цього напрямку сільськогосподарського виробництва [1; 8; 9];

по-друге, Україна не є винятком з цього процесу, адже наша країна має один з найвищих у світі відсоток родючих сільськогосподарських земель, сприятливі кліматичні умови для органічної сільськогосподарської діяльності;

по-третє, вже прийнято Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який створює правові та економічні умови для формування внутрішнього ринку органічної продукції, його ефективної інфраструктури, а також забезпечує підтримку експорту й підвищення конкурентоспроможності вітчизняної органічної продукції на зовнішньому ринку.

по-четверте, вже сьогодні в Україні налічується більше 100 сільськогосподарських підприємств, які здійснюють свою діяльність за принципами органічного господарювання та сертифіковані у відповідності з діючими міжнародними стандартами. Площа, що зайнята під органічним виробництвом, становить понад 260 тис. га [1; 8; 9].

Важливо відмітити, що в Україні, в силу її специфіки та складного економічного стану, деякі поля не обробляються по декілька років. Тому агроекологічні показники ґрунту на таких полях відповідають необхідному рівню, що значно підвищує строки здійснення сертифікації, переходу на виробництво органічної продукції.

Крім того, важливою складовою організації виробництва органічної сільськогосподарської продукції є присадибні ділянки селян. Вони можуть стати найвагомішою часткою серед виробників органічних продуктів. Здійснення належних організаційно-екологічних заходів на сільських територіях щодо переводу дрібних аграрних товаровиробників на органічне виробництво сприятиме покращенню вирішення проблеми зайнятості та соціально-економічних проблем села.

Родючість більшої частини українських ґрунтів, як Божий дар, з'явилася без участі людини, але саме за її господарювання ця родючість занадто швидко зникає. За останні 20-25 років спостерігається скорочення кількості гумусу в ґрунті. Значна частина орних земель втратила від 15 до 40 % цієї речовини. Широке використання мінеральних добрив, пестицидів, хімічної меліорації ґрунтів призвело, поряд з підвищенням врожайності на початковому етапі, до багатьох проблем - втрати гумусу, деструкції і перетворення ґрунту в індиферентну масу, нездатну всмоктувати й утримувати воду та схильну до водної і вітрової ерозії. Перенасичення ґрунту різними хімічними речовинами стерилізує його, знищуючи біологічні об'єкти, які утворюють складну екологічну систему. Щоб збирати високі врожаї, при одночасному запобіганні погіршення родючості і якості ґрунту втрат треба побудувати надійну систему екологобезпечного відтворення продуктивного потенціалу землі [1; 8; 9].

Вирішення цієї проблеми пов'язане з проблемою утилізації і переробка органічних промислових, побутових і сільськогосподарських відходів. Органічні відходи, що накопичуються як побічні продукти техногенезу, є чужими біосфері і не вписуються в природний біологічний кругообіг, а це призводить до забруднення повітря, води, землі, сільськогосподарської продукції і в кінцевому результаті негативно впливає на здоров'я людини.

Сьогодні в світі існує багато технологій переробки органічних відходів, більшість з яких, на жаль, не є безвідходними. Вагомою альтернативою існуючим технологіям утилізації і переробки органічних відходів є їх біоконсервація з допомогою вермикультури та мікроорганізмів.

Пропускаючи органічну масу через власну систему травлення, черв'яки збагачують її ферментами, кислотами та мікроорганізмами. Таким чином утворюється Біогумус, або вермикомпост — органічне добриво, одержане в результаті розкладу гетеротрофними організмами органічних речовин гною, листя, соломи, і перероблене каліфорнійським черв'яком. Цей безпечний в користуванні продукт забезпечує високу врожайність і екологічну чистоту плодів полів і садів.

Порівняльний аналіз показує, що біогумус може утримувати до 70 % води і в 15-20 разів ефективніший за будь - яке органічне добриво. Біогумус - омолоджує ґрунт, відновлюючи

навіть "мертві" землі знищені Чорнобилем. Цей процес відбувається протягом трьох років шляхом його систематичного внесення до ґрунту з розрахунку 3 (три) тонни на 1 (один) гектар. По здатності відновлювати родючість ґрунтів 1 (одна) тонна біогумусу рівноцінна 10 (десяти) тоннам гною.

Біогумус (вермикомпост) - це кінцевий продукт переробки органічних відходів в екологічно чисте добриво багате поживними речовинами (макро та мікроелементами), ферментами, мікрофлорою. Він набагато ефективніший від інших органічних добрив і має багато позитивних факторів, що впливають на ріст, розвиток та врожайність сільськогосподарських культур. В складі біогумусу є рухома водорозчинна фракція гуматів: літію, калію і натрію.

Гумати навіть при малих концентраціях: стимулюють пророщування насіння; ріст і розвиток рослин; сприяють утворенню хлорофілу; підсилюють фотосинтез; сприяють переміщенню до рослин мінеральних солей, які є в ґрунті в малорухомій формі; розчинні гумати не є токсичними; не мають канцерогенних та мутагенних властивостей; не накопичуються в рослинах; активні гумусові речовини підвищують коефіцієнт використання мінеральних добрив.

Таким чином, виробництво біогумусу і продуктів його переробки є основою запровадження органічного сільського господарства і виробництва екологобезпечної продовольчої продукції.

Нині в світі зростає попит на якісні та безпечні продукти харчування, а особливої популярності останнім часом набувають так звані органічні продукти.

Усвідомлення людством зростаючої екологічної загрози внаслідок інтенсифікації сільського господарства стимулювало розробку різноманітних альтернативних методів сільськогосподарського виробництва, які грунтуються на глибшому розумінні процесів, що відбуваються в природі; спрямовані на поліпшення структури грунтів; відтворення їхньої природної родючості; сприяють утворенню екологічно стійких агроландшафтів та краще відповідають життєвим інтересам суспільства. До таких альтернативних методів можна зарахувати точне землеробство, біоінтенсивне міні-землеробство, біодинамічне землеробство, технології використання ефективних мікроорганізмів або ЕМ-технології, маловитратне стале землеробство та багато інших. До цього переліку слід додати також й органічне сільське господарство.

Враховуючи різноманіття назв, не можна зводити органічне сільське господарство лише до методів сільгоспвиробництва без застосування синтетичних пестицидів та традиційних мінеральних добрив, тобто до використання певних технологічних прийомів. Це значно складніша і комплексна проблема. На жаль, єдиного загальноприйнятого визначення органічного сільського господарства наразі немає.

Найбільш обґрунтованим, на наш погляд, є визначення групи досліджень із органічного землеробства Департаменту сільського господарства США: “Органічне сільське господарство — це система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або значною мірою обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів під час відгодівлі тварин. Така система максимально базується на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових рослин і рослинних добрив, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини та на механічному обробітку грунтів і біологічних засобах боротьби із шкідниками для підвищення родючості й покращання структури грунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин та боротьби з бур’янами й різноманітними шкідниками”.

В науковій літературі [1, 8, 9], що розглядає питання органічного сільського господарства, обґрунтовується ідеологія, закладена Рудольфом Штейнером (Австрія), а в подальшому розвинута Масанобу Фукуока та Мокіші Окада (Японія), про доцільність розглядати проблему як систему, яка включає в себе як виробничі цикли, так і управління й базується на певній ідеології. Основи цієї ідеології полягають в тому, що сільське господарство має вирішувати такі завдання: пропонувати продукти харчування, що не тільки підтримують життєдіяльність, а й поліпшують здоров’я людей; бути економічно вигідним для виробника й споживача; виробляти продукти в кількості, достатній для задоволення потреб зростаючого народонаселення; не порушувати біологічної рівноваги в природі, бути екологічно безпечним; використовувати досить прості, стабільні й доступні методи та засоби ведення господарства.

Наріжним каменем вказаної ідеології є усвідомлення себе часткою Природи й розуміння потреби жити в злагоді з нею. Це означає, що екологічне мислення формує світогляд та спосіб

життя людини. Воно на свідомий вибір людиною-виробником толерантних до Природи методів та прийомів ведення сільськогосподарської практики. Таким чином, на першому місці стоїть світогляд людини (виробника, переробника, споживача), а технологічна сторона питання є вторинною. Виходячи з цього, органічне сільське господарство є толерантним до навколишнього середовища й базується на принципах екології та глибинних законах біології, тобто за своєю суттю є й екологічним і біологічним одночасно, що не суперечить здоровому глузду й регуляторним директивним документам ЄС, щодо органічного сільського господарства.

Результатом органічного сільського господарства є виробництво екологобезпечних продуктів харчування, які можуть бути лише в тому разі, якщо вони відповідають усім наведеним нижче умовам [7; 8; 9]:

а) їх одержало або виробило сертифіковане "органічне" господарство (виробник);

б) їх одержали або виробили з дотриманням "органічних" правил та технологій;

в) вони відповідають "органічним" стандартам;

г) марковані відповідним зареєстрованим "органічним" товарним знаком.

Коли йдеться про органічну продукцію й розвиток її ринків, надзвичайно велику роль відіграє "органічна" гарантійна система, що включає спеціалізовані інспекційні та сертифікаційні органи. Ця система в своїй діяльності використовує як правові норми, що встановлюють обов'язкові вимоги в рамках державного регулювання, так і певні визначені стандарти, які є добровільними угодами — результатом досягнення визначеного консенсусу споживачів і виробників товарів і послуг [7; 8; 9].

Висновки з даного дослідження. Під інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва слід розуміти процес додаткових вкладень на основі широкого використання досягнень науково-технічного прогресу, що базується на застосуванні найефективніших засобів і предметів праці, кваліфікованої робочої сили, передових форм і методів організації праці, зростаючої інформованості про інноваційні пропозиції тощо, які безпосередньо впливають на кінцеві результати виробництва.

Основною метою інтенсифікації аграрних підприємств є збільшення виробництва продукції, поліпшення її якості та зниження матеріально-грошових і трудових затрат на одиницю продукції на основі якісного вдосконалення всього виробництва при збереженні його продуктивного потенціалу.

Науковою основою ефективної інтенсифікації сільського господарства є інноваційна діяльність, що характеризує собою процес перетворення наукових знань в інновацію, тобто послідовний ланцюг подій, у ході яких інновації визрівають від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги і поширюються при практичному використанні.

Основними стратегічними напрямами інтенсифікації аграрного виробництва вважаються: залучення інноваційно-інвестиційних ресурсів для техніко-технологічної переоснащеності виробництва; оптимізація структури виробництва і розмірів сільськогосподарських формувань; запровадження органічного сільського господарства, виробництва екологічно безпечної аграрної продукції, екологізації сільських територій; повноцінний розвиток ринкової інфраструктури для організації ефективного внутрішнього і зовнішнього ринків.

Органічне сільське господарство — це система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або значною мірою обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів під час відгодівлі тварин. Вона максимально базується на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових рослин і рослинних добрив, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини та на механічному обробітку грунтів і біологічних засобах боротьби із шкідниками для підвищення родючості й покращання структури ґрунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин та боротьби з бур'янами й різноманітними шкідниками.

Література

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М. В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін.] ; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

2. Березівський П.С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П.С. Березівський, П.Н.Особа // Економіка АПК. – 2009. – № 6(174). – С. 18-25.

3. Вітков М.С. Сутність і фактори інтенсифікації аграрного виробництва / М.С. Вітков //

Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 53-57.

4. Гацура Я.Т. Методологічні положення інтенсифікації аграрного виробництва на інноваційній основі / Я.Т. Гацура // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 61-63.

5. Дергач І.В. Інтенсифікація та інтенсивність розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні / І.В. Дергач // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 43-45.

6. Економіка підприємства : підручник / Ф.В. Горбонос, Г.В. Черевко, Н.Ф. Павленчик, А.О. Павленчик; за. ред. Ф.В. Горбоноса. – К. : Знання, 2010. – 463 с.

7. Кожушко Л.Ф. Екологічний менеджмент : підручник / Л.Ф. Кожушко, П.М. Скрипчук. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 432 с.

8. Кустовська О.В. Еколого - економічне обґрунтування сільськогосподарського землекористування : монографія / О.В. Кустовська. – К. : Арістей, 2009. – 180 с.

9. Ратошнюк Т.М. Економічний механізм стимулювання виробництва екологічно чистої продукції / Т.М. Ратошнюк // Економіка АПК. – 2012. – № 1(25). – С. 150-154.

10. Рудь Н.Т. Економіка і організація інноваційної діяльності / Н.Т. Рудь. – Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2007. – 476 с.

11. Саблук П.Т. Підвищення ролі аграрної економічної науки у формуванні та реалізації аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 3-10.

12. Смоквіна Г.А. Інноваційно-інвестиційні та регуляторні механізми ринкової трансформації / Г.А. Смоквіна, В.Л. Ясинський. – Одеса: ОРІДУ-НАДУ, 2005. – 128 с.

13. Соловьёв В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике / В.П. Соловьёв. – К. : Феникс, 2004. – 560 с.

14. Стадник В.В. Інноваційний менеджмент / В.В. Стадник, М.А. Йохна. – К. : Академвидав, 2006. – 464 с.

15. Тналіч О.В. Основні фактори інтенсифікації аграрного виробництва / О.В. Тналіч // АГРОСВІТ. – 2007. – № 23. – С. 8-12.

16. Шарко В.В. Інструменти механізму інтенсифікації виробництва промислового підприємства / В.В. Шарко // Економічний часопис XXI. – 2012. – №9/10. – С. 70-72.

17. Швець О.М. Управління процесом інтенсифікації промислового виробництва / О. М. Швець // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: Збірник науково-технічних праць. – Львів: НЛТУУ. – 2008, вип. 18.1. – С. 216-219.

18. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.

References

1. Prysiazhniuk, M.V., Zubets, M.V., Sabluk, P.T., Mesel'-Veseliak, V.Ya., Fedorov, M.M. etc. (2011), *Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku)* [Agricultural sector Economy of Ukraine (State and Prospects of Development)], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 1008 p.

2. Berezivskyi, P.S. and Osoba, P.N. (2009), “Direction of the intensification of development of agricultural enterprises”, *Ekonomika APK,* no. 6(174), pp.18-25.

3. Vitkov, M.S. (2011), “Essence and factors of intensification agrarian production” *Ekonomika APK,* no. 1, pp. 53-57.

4. Hatsura, Ya.T. (2005), “Methodological provisions of intensification agrarian production on the innovation basis” *Ekonomika APK,* no. 6, pp. 61-63.

5. Derhach, I.V. (2007), “Intensification and intensity development of agricultural production in Ukraine” *Ekonomika APK,* no. 3, pp.43-45.

6. Horbonos, F.V., Cherevko, H.V., Pavlenchyk, N.F. and Pavlenchyk, A.O. (2010), *Ekonomika pidpryiemstva* [Economy of enterprise], textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine, 463 s.

7. Kozhushko, L.F. and Skrypchuk, P.M. (2007), *Ekolohichnyi menedzhment* [Environmental management], textbook, VTS «Akademiya», Kyiv, Ukraine, 432 p.

8. Kustovska, O.V. (2009), Ekoloho - ekonomichne obgruntuvannia silskohospodarskoho zemlekorystuvannia [Ecological and economic justification of agricultural land use], monograph, Aristei, Kyiv, Ukraine, 180 p.

9. Ratoshniuk, T.M. (2012), “Economical mechanism of stimulation the production of environmentally friendly products”, *Ekonomika APK*, no, 1(25), pp. 150-154.

10. Rud*,* N.T. (2007), *Ekonomika i orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti* [Economy and organization of innovative activity], RVV LDTU, Luts'k, Ukraine, 476 p.

11. Sabluk, P.T. (2009), "Enhancing the role of agricultural economic science in the formulation and implementation of agricultural policy in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 3-10.

12. Smokvina, H.A. and Yasynskyi, V.L. (2005), Innovatsiino-investytsiini ta rehuliatorni mekhanizmy rynkovoi transformatsii [Innovative and investment and regulatory mechanisms of market transformation], ORIDU-NADU, Odesa, Ukraine, 128 p.

13. Solovyev, V.P. (2004), *Innovatsionnaya deyatelnost kak sistemnyy protsess v konkurentnoy ekonomike* [Innovative activities as a system process in a competitive economy], Feniks, Kyiv, Ukraine, 560 p.

14. Stadnyk, V.V. and Yokhna, M.A. (2006), *Innovatsiinyi menedzhment* [Innovation Management], Akademvydav, Kyiv, Ukraine, 464 p.

15. Tnalich, O.V. (2007), "The main factors of intensification agrarian production", *AHROSVIT*, no. 23, pp. 8-12.

16. Sharko, V.V. (2012), "Tools of mechanism of intensification of production of industrial enterprises", *Ekonomichnyi chasopys XXI, no.* 9/10, pp. 70-72.

17. Shvets, O.M. (2008), "Managing the process of intensification of industrial production", *Naukovyi visnyk natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrayiny: Zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats*, issue 18.1, pp. 216-219.

18. Schumpeter, J. (1982), *Teoriia ekonomicheskogo razvitiya* [The Theory of Economic Development], Progress Publishers, Moscow, Russia, 455 p.

УДК 330.341.1

Михайлишин Л.І.,
к.е.н, доцент
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

ІННОВАЦІЇ ЯК ФОРМА ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Mykhailyshyn L.I.,
cand. sc. (econ.), associate professor
Ivano-Frankivsk Institute of Management
Ternopil National Economic University

INNOVATIONS AS A FORM OF GLOBAL SOCIAL AND ECONOMIC RELATIONSHIP

Постановка проблеми. Різногранність перспектив соціально-економічного розвитку держав в сучасних умовах стала предметом численних наукових досліджень та дискусій фахівців різних галузей і сфер життєдіяльності суспільства. Суттєвий вплив на формування тих чи інших наукових позицій справляють процеси глобалізації, які в економічній сфері здебільшого реалізуються через діяльність ТНК, і уособлюють собою двоєдину роль, «двигуна» економічного розвитку та «узурпатора» національного ринку країни-реципієнта, у зв'язку з чим суттєво обмежується діяльність національних товаровиробників.

Особливого прояву такі відносини можуть набути в Україні, підприємства якої через обмеженість фінансових ресурсів, технологічну відсталість, зумовлену високою зношеністю основних засобів, та низький рівень компетентності менеджменту, утримуються в глобальному конкурентному середовищі лише за рахунок зниження ціни на продукцію, при чому кінцевим продуктом більшості з них є виключно сировина. Поширення вищезгаданих тенденцій призвело до того, що потенційно високоприбуткові галузі вітчизняної економіки, опинились практично на межі депресивності, а перспективи залучення в їх розвиток

іноземних інвестицій суттєво затьмарюються непрозорістю й низькою стабільністю макроекономічного середовища в цілому. В таких умовах особливої актуальності набуває визнання пріоритетності інноваційного розвитку вітчизняних підприємств через становлення ефективного механізму залучення іноземних інвестицій, як напряму забезпечення соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку інноваційної діяльності піднімаються в дослідженнях багатьох учених: П. Друкер [1], І.М. Мірошник [2], Ю.П. Морозов [3] досліджують інновації, як продукт, нововведення, удосконалення; В.М. Ковальчук [4] – як процес.

Глобальний розвиток інновацій та світовий досвід функціонування ТНК в сфері створення технологій на основі НДДКР та ринкове освоєння інновацій, знайшли своє відображення в наукових публікаціях вітчизняних дослідників – Геєця В.М. [5], Кістерського Л.Л. [6]. При цьому стратегія інноваційного забезпечення розглядається на макро- та макрорівні в контексті процесів глобалізації, інтеграції та регіонального розвитку. У працях О. Білоуса [7], А. Скаленка [8] простежується переважно глобально-корпоративний підхід до проблеми розвитку інновацій.

Однак, незважаючи на значну науково методичну базу та наявність великої кількості прикладних досліджень, багато аспектів управління інноваційним потенціалом вітчизняних підприємств в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації залишаються дискусійними та недостатньо дослідженими. Основною і найбільш вираженою з них є необхідність побудови реально діючої інноваційної моделі соціально-економічного розвитку держави в умовах обмеженості фінансових ресурсів та динамічності глобального конкурентного середовища.

Постановка завдання. Метою роботи є наукове обґрунтування оптимізаційних заходів в сфері становлення інноваційної політики для соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна інтерпретація поняття інновації чи інноваційного процесу – це результат еволюції розуміння цього явища, його розвитку та поширення в різні галузі життєдіяльності. В науковий лексикон цей термін вперше ввів Й. Шумпетер, що в буквальному перекладі означає «втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу» [9, с.159]. Крім того інновація розглядалася Й. Шумпетером як нова функція виробництва, її нова комбінація. Інші ж вчені, проводячи дослідження окремих сфер соціально-економічного розвитку (формування капіталу, конкуренції, загального добробуту держави тощо) також не оминули осторонь питання інновацій, однак їх тлумачення поняття інновації має свою специфіку, при чому вона залежить від спеціалізації досліджень того чи іншого вченого. Так А. Сміт розглядає інновації як основний фактор загального добробуту, оскільки одним серед трьох виділених ним чинників економічного зростання є саме інновації [10]. Схожа позиція відстоюється в роботі Д. Рікардо, який яскраво виділяє вплив прогресу на капітал господарюючого суб'єкта в контексті скорочення затрат праці [11]. У роботі «Капитал» К. Маркс розумів під нововведенням будь-які зміни у виробничому процесі, що вивільняють основний капітал, як будь-яке удосконалення, що надає можливість скоротити необхідну робочу площу чи продовжити експлуатаційний термін машин [12]. Проте, наукове пояснення природи «інновацій» так само еволюціонувало, як і сам процес виробництва. Зокрема в роботах Р. Солоу, Д. Сахала, Е. Денісона та інших переноситься акцент при розгляді економічних проблем з питання використання обмежених ресурсів на модернізацію процесу виробництва та пошуку раціональніших шляхів його організації тобто впровадження інновацій. М. Портер визначає інновації, як метод забезпечення конкурентних переваг [13].

На основі решти прикладних досліджень можна визначити, що в науковій літературі не існує єдиного бачення щодо сутності інновацій. І хоча на інтуїтивному рівні усвідомлення поняття інновацій зрозуміле всім, повністю висвітлити їх сутність на сьогодні виявляється не можливим.

У нашому розумінні поняття інновацій слід розглядати як соціально-економічну категорію, що покликана забезпечити розвиток суспільних відносин в різних сферах життєдіяльності. Як соціально-економічну категорію інновації в сучасних умовах можна структурувати в окремих формах їх прояву та сферах застосування (рис. 1).

Виокремлення економічної та соціальної сфери інновацій дають можливість виділити певні їх особливості, які за своїм характером можна ототожнити з економічною природою інвестицій. Тобто, для формування інновацій необхідно так само здійснити певні капіталовкладення, і доцільність та результативність інновації буде визначатись її окупністю (повернення витрат) чи забезпеченням соціального ефекту або суспільної корисності. Часто інвестиції є основним джерелом фінансування інновацій, а тому в таких умовах ці категорії неабияк зв'язані. Для доведення вище сформульованого припущення охарактеризуємо особливості кожного виду інновацій економічної та соціальної сфер.

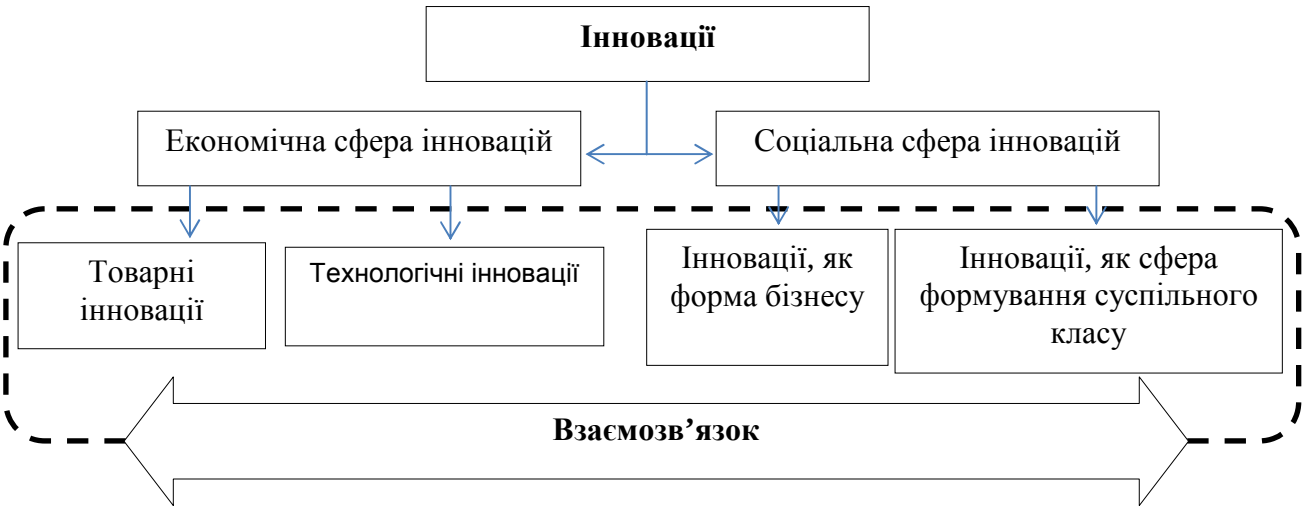

Рис. 1. Структура поняття інновацій як соціально-економічної категорії
Джерело: розробка автора

Результатом інноваційної діяльності в сфері товарного виробництва (товарні інновації) є будь-яке удосконалення існуючих товарів, або ж винайдення нових товарів, які можуть бути спожитими в майбутньому. Такі інновації є необхідними для будь-якого суб'єкта господарювання (виробника благ), оскільки його діяльність піддається циклічним змінам відповідно до стадій життєвого циклу. Особливістю товарних інновацій є те, що вони можуть поширюватись як на сферу споживання, так і на сферу виробництва. Тобто, до споживчих товарних інновацій можна віднести засоби мобільного зв'язку типу Smart-Phone, планшетні ПК і т.п., а виробничими товарними інноваціями вважаються нові матеріали, що мають на меті оптимізувати виробництво певних споживчих товарів. Свого часу до цієї категорії товарних інновацій можна віднести винайдення вуглеволокна, яке при набагато меншій масі характеризується набагато більшою винослівістю, аніж будь-який метал, зокрема сталь.

Винайдення будь-якого виду товару (формування товарної інновації) потребує певного інтелектуального капіталу, що спрямовується на дослідно-експериментальну діяльність з різними матеріалами. Процеси придбання відповідних матеріалів (і необхідних послуг), організація випробування, оплата праці винахідників і їх обслуговуючого персоналу, забезпечення відповідної інфраструктури (лабораторії, кліматичні умови, вимірювальні пристрої і. т. п.) і, врешті-решт, брак – це вкладені інвестиції, які у структурі собівартості відповідного товару відображаються лише як необоротний актив, а тому їх окупність вимагає серійного виробництва та відповідних продажів.

Технологічні інновації – це будь-які нововведення, спрямовані на оптимізацію безпосередньо виробничого процесу існуючих товарів, або ж організація промислового виробництва товарних інновацій.

Прикладом технологічних інновацій можна назвати заміну каркасно-сталевими конструкціями кам'яних будівельних матеріалів для будівництва високо поверхових будинків, яке з розвитком відповідної технології перетворились в будівництво хмарочосів. Вперше цю технологію використано Деніалом Берненом в 1902 році при будівництві Flatiron Building, який досягнув рекордних на тай час 22-х поверхів, однак сьогодні така технологія дозволяє

архітекторам здійснювати проектування і будівництво таких «гігантів», як Бурдж Дубай, який складається із 163 поверхів, загальною висотою 643,3м. (з врахуванням шпилю 829,8м.) [14].

Однією із провідних форм технологічних інновацій є розробка виробничо-технологічних ліній, що при менших (або таких же) затратах забезпечують більшу продуктивність праці чи якість (часто масштаб) самого товару. Так наприклад, відстеження четвертого агрегатного стану речовини, плазми, і використання її при різці металу (так звані плазмові різки, коли стиснуте повітря проходить через високий електричний заряд) допомогло збільшити втричі обсяг виконаних робіт в порівнянні з використанням найбільш поширеної автогенної різки.

Як і товарні інновації, технологічні інновації потребують також різного роду інвестицій, які повинні бути окуплені в результаті впровадження відповідної технології у виробництво. Джерелом ж такої окупності є, як правило, скорочення витрат підприємства, зростання продуктивності й ефективності його праці. Також впровадження технологічної новації тягне за собою певні втрати, що носять як суто виробничий, так і суспільний характер. Суто економічні втрати пов'язані з демонтажем існуючих технологічних ліній та потребою фахівців-операторів нових технологій. Суспільні втрати проявляються в тому, що більшість технологій розробляються в контексті скорочення людської праці, скорочують зайнятість в суспільстві, призводячи до додаткового навантаження на соціальні виплати з бюджету країни. Наявність економічних і соціальних втрат від процесу розвитку технологічних інновацій в сучасних умовах часто зумовлює їх стримання через певні управлінські та макроекономічні регулятори, що негативно позначається на самому виробництві, однак стабілізує пропорційність розподілу доходів в суспільстві.

Формування соціальної сфери інновацій тісно пов'язано з природою походження цього процесу. Будучи продуктом наукової діяльності окремих членів соціуму чи їх сукупності, інновації створюють інститут інтелектуальної власності, використання якого в ринкових умовах господарювання здійснюється на основі комерційних відносин, тобто сама по собі інноваційна ідея, та (або) механізм її втілення стають нематеріальним товаром (об'єктом бізнесу), який на практиці називають нематеріальним активом. Створюючись за рахунок попередньо інвестованих ресурсів, будь-яка інновація (нематеріальний актив) має свою собівартість, її здатність забезпечувати економічний ефект зумовлює виникнення попиту на них, під дією чого формується й остаточна ціна. Ринковий оборот інновацій в соціальному середовищі має низку позитивних і негативних сторін від свого функціонування. Позитивною стороною купівлі-продажу інновацій є можливість її автора й розробника отримати матеріальну винагороду і тим самим оплатити власну інтелектуальну працю. З іншого, негативного боку, купівля інновації (інтелектуальної власності), означає перехід прав власності до покупця, який в свою чергу, може або розвивати відповідну технологію, або «заморозити» її. Випадки стримування розвитку інновацій відбуваються здебільшого в умовах, за яких їх поширення виявиться невигідним для окремої сфери бізнесу (як правило високоприбуткового). Особливого поширення подібні процеси набувають у сфері розробки й розвитку альтернативних джерел енергії й інших суміжних галузей, однак такі асоціальні дії глобальних масштабів ретельно приховуються під «маскою» комерційної таємниці.

Іншою формою прояву соціальної сфери інновацій, як нової форми ведення бізнесу, є те, що окремі інновації починають користуватись надзвичайно високим попитом в суспільстві, що автоматично перетворює їх на сферу бізнесу. Особливому поширенню таких процесів сприяв розвиток комп'ютерних технологій і глобальної мережі Internet. Як приклад інновацій, що зумовили виникнення нової сфери бізнесу, можна визначити розвиток глобальної соціальної мережі Facebook, яка виникла як простий веб-сайт і згодом перетворилась в одну із найбільш успішних корпорацій світу.

Проте сфера прояву інноваційних процесів не обмежується лише комерційною діяльністю, що характеризується можливістю отримання додаткових прибутків чи оптимізації виробництва, вона часто використовується для забезпечення суспільних інтересів. Тобто, велика кількість сучасних розробок стосується екологізації виробництва (не без впливу держави), які таким чином несуть певні збитки самим виробникам, оскільки також потребують інноваційних інвестицій. В цьому контексті також можна визначити застосування інновацій, що виникли в виробничо-господарській або воєнній сферах, для задоволення загальносуспільних інтересів. Так, розроблена в 70-х роках система GPS (Global Position System) як спосіб високоточного виявлення військових об'єктів, в 1983 році стала відкритою

для використання в цивільних потребах, забезпечивши значне підвищення пошуково-рятувальних робіт, спрощення туристичних подорожей, уникнення надзвичайних ситуацій в судноплавстві і т.п.

Іншою, але не менш значущою сферою впливу інновацій на соціальну сферу відносин в суспільстві є те, що інновації є продуктом індивідуальної розумової праці окремих людей, які мають відповідні здібності, що в подальшому формують новий суспільний клас – клас науковців і винахідників. Чисельність таких суб'єктів характеризує науковий потенціал держави і, як правило, формує базу розвитку інноваційної діяльності. В господарській діяльності ця праця визначається як інтелектуальний капітал. Більш точний аналіз особливостей життєдіяльності науковців як суспільного класу дає можливість виділити окремі їх підтипи. Першим таким підтипом є науковці-ідеологісти, другим науковці-комерціоналісти.

Науковці-ідеологи – це люди, що здійснюють науково-інноваційну діяльність з метою втілення ідеї «суспільного прориву», а їх діяльність пов'язується з прагненням ідеалізувати окремі галузі соціально-економічного розвитку для блага суспільства, а найбільшою винагородою є загальне визнання. Як приклад такого роду науковців можна назвати діяльність американського механіка Елайша Отіса в 1853 році. Використовуючи рейсорно-зубчатий механізм, він першим розробив автоматичне гальмо для ліфтів. Однак, не маючи хисту до комерційних операцій, він легко розкрив механізм дії своєї розробки, яка в подальшому була комерціалізована будівельними компаніями. Більше того, без усякого викупу прав на використання імені винахідника і родинної причетності було засновано компанію Otis, що зараз постає світовим лідером ліфтової галузі. Типовими науковцями такої категорії можна назвати ранніх історичних вчених (ті, що здійснювали свою діяльність до початку НТР) та вчених періоду «Холодної війни».

Науковці-комерціоналісти – це люди, що здійснюють науково-інноваційну діяльність не лише з метою забезпечення суспільного прориву, але й покращення матеріального забезпечення власних умов життєдіяльності, а їх зайнятість напряму пов'язана із сферою наукової діяльності, а матеріальний статус залежить від комерційного успіху розробленої інновації, при чому ці інновації можуть бути складовою будь-якої галузі соціально-економічного розвитку. Як приклад такої категорії науковців можна привести винахідницьку й інноваторську діяльність засновника компанії Apple С. Джобса. Зородження науковців-комерціоналістів спричинено активним попитом на розвиток інновацій в господарській діяльності XX століття, що історично ознаменувалась як науково-технічний прогрес (НТП). В сфері глобальних суспільних відносин НТП мав неоднозначний вплив. З одного боку, можливість отримання винагороди внаслідок комерційної реалізації наукової діяльності виступила додатковим стимулом для її посилення і активізації, з іншого – високий попит на інновації суттєво підвищив їх вартість, обмеженість природних і виробничих ресурсів зумовили зростання цін і вартість процесу їх винайдення. Значна оплачуваність наукової роботи призвела до задіяння в ній широкого кола осіб. Разом з тим уповільнились темпи розвитку інновацій (результатів розвитку науки) загостривши акцент на удосконаленні раніше сформованих розробок, що в подальшому скоротило результативність їх прикладного застосування. Тобто, якщо розробка першого інтернет-браузера Netscape Navigator забезпечила доступ до інтернет-ресурсів простим користувачам (при чому вона розповсюджувалась на безоплатній основі), то всі подальші інтернет-браузери розом з їх оновленнями (Internet Explorer, Opera, Google Chrome, Yandex.Browser, Safari і т.п.) є лише удосконаленими та усучасненими програми відповідного типу, причому вони випущені іншими компаніями лише заради перерозподілу ринку.

Отож, при розробці інноваційної моделі соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації необхідно враховувати не лише кількісний науковий потенціал (кількість науковців, оплата праці працівників наукової діяльності і т.п.), а й якісну сторону використання такого потенціалу (яким чином запропонована окремим науковцем інновація вплинула на досліджувану ним сферу чи галузь соціально-економічного середовища). Такий підхід може не лише забезпечити ефективне поширення інновацій в межах окремої держави, а й дати можливість для торгівлі ними в системі глобальних економічних відносин, що в подальшому забезпечить зростання добробуту окремих суспільних класів.

Реальність соціально-економічного розвитку України характеризується значною депресивністю більшості галузей господарської діяльності, що напряму пов'язана з

малоефективними засобами виробництва й технологіями. Тому процес подальшого становлення соціально-економічних стандартів повинен забезпечуватись всеосяжним створенням і використанням інновацій як в економічному, так і в соціальному контекстах.

Проаналізовані вище особливості створення і впровадження інновацій в систему соціально-економічного розвитку дають можливість виділити два основні фактори, що зумовлюють їх виникнення:

1. Інтелектуальна праця (кадровий потенціал);
2. Інноваційні інвестиції (ресурсний потенціал);

В результаті взаємозв'язку цих факторів формується інноваційний потенціал, а його ефективність залежить як від їх масштабів, так і від рівня збалансування. Зважаючи на це, дослідження напрямів і перспектив розвитку інноваційної сфери в соціально-економічному розвитку України необхідно будувати в контексті аналізу вищевказаних факторів формування інноваційного потенціалу.

Роки Незалежності Української держави для кадрової складової її інноваційного потенціалу відзначились неоднозначними тенденціями (рис. 2).

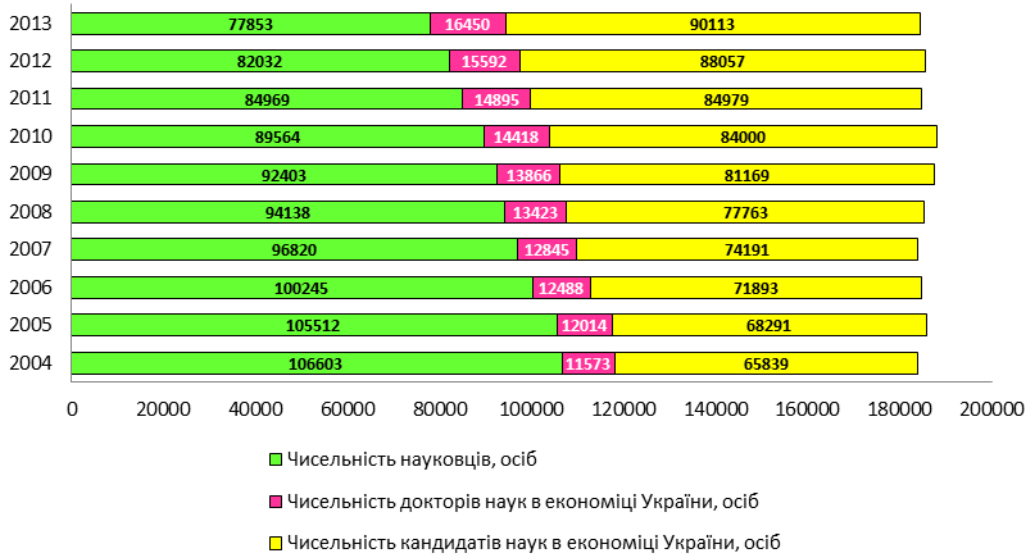

Рис. 2. Структура кадрового потенціалу впровадження інновацій в соціально-економічний розвиток України за 2004-2013 роки.

Джерело: побудовано на основі даних [15]

Аналізуючи приведені статистичні дані, можна констатувати, що в Україні за останнє десятиріччя відбувається зростання чисельності науковців, що мають присвоєний науковий ступінь кандидата наук, чи доктора наук. Так, за досліджуваний період, кількість докторів наук зросла з 11573 осіб в 2004 році до 16450 осіб в 2013 році, що загалом склало 42,1% приросту. Подібними тенденціями відзначилась і динаміка чисельності науковці, яким присвоєно вчений ступінь кандидата наук, зокрема їх чисельність в 2004 році склала 65839 осіб, в 2013 році – 90113 осіб, що забезпечило 36,9% приросту.

В такій ситуації можна було б наголошувати на стрімкому зростанні інноваційного потенціалу, однак вищевказані перспективи затьмарюються іншими суміжними показниками. Відповідно до представлених даних статистики, кількість науковців зменшилася з 106603 у 2004 році до 77853 у 2013 році і продовжує зменшуватися, що свідчить про відплив інтелекту з соціально-економічного середовища України. Більше того, попри постійно зростаючу кількість дипломованих науковців (і як наслідок великої кількості апробованих наукових досліджень), національна виробничо-господарська діяльність занепадає, постійно знижується конкурентоспроможність економіки, і щораз нівелюється інноваційна активність реального сектора. Усі ці тенденції свідчать про низьку якість інноваційних розробок у вітчизняній науці й суспільну малосвідомість щодо сутності та цінності інтелектуального капіталу.

Підтвердженням цього виступають результати досліджень щодо джерел фінансування наукової діяльності в Україні (рис. 3), як другого фактора формування інноваційного потенціалу соціально-економічного розвитку.

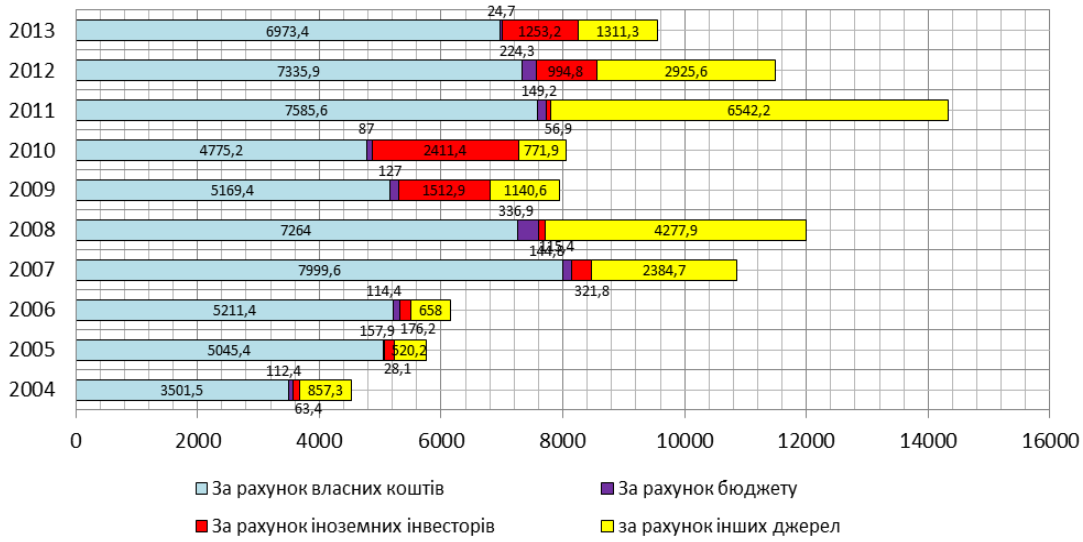

Рис. 3. Структура джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні за 2004-2013 роки, в млн. грн.

Джерело: побудовано на основі даних [15]

Приведені показники свідчать, що основна маса інновацій, котрі розроблені в Україні фінансуються з власних джерел (тобто інвесторами інновацій виступають самі їх автори). Зокрема, в 2004 році з власних джерел було профінансовано 77,2% вартості наукових інновацій, а в 2013 році цей показник склав 72,9%, більше аніж 2/3 їх вартості. Низька участь фінансування інновацій суб'єктами реального сектора економіки в Україні водночас характеризує низький рівень прикладного застосування сформованих розробок й малу їх економічну віддачу, яка не задовольняє інтереси вітчизняного підприємництва. Не останню роль в такій ситуації відіграє і низька компетентність менеджменту на підприємствах.

В численних наукових дослідженнях можна спостерігати своєрідне виправдання ситуації щодо фінансування інновацій в Україні. Буцімто низька частка фінансування інновацій, розроблених вітчизняною наукою, з боку суб'єктів господарювання, спричинена насамперед низькою їх прибутковістю і відсутністю державної підтримки. Однак, значення такої позиції суттєво підривається тим, що в структурі фінансування інноваційної діяльності є незначною часткою фінансування з боку іноземних інвесторів (13,1% в 2013 році), котрі фактично в сучасних умовах і створюють основу попиту на ті чи інші технології. Ці суб'єкти можуть виступити потужним «спонсором» інноваційної діяльності, однак їх вимоги є доволі жорсткими, задовольнити які можуть виключно «проривні» інноваційні розробки.

Не менш важливою проблемою розвитку інновацій в Україні залишається низький рівень фінансування наукових розробок з боку держави, причому негативні тенденції з кожним роком лише загострюються. Тобто, якщо у 2004 році за рахунок держбюджету профінансовано 112,4 млн. грн. (2,4%), то у 2013 році цей обсяг склав лише 24,7 млн. грн. (0,25%), що вказує на п'ятикратне скорочення в натуральному вираженні і десяти кратне – у відносному. Поряд з скороченням фінансування з бюджету в Україні залишається не вирішеною проблема прозорості процесу розподілу цих коштів, які здебільшого використовуються не на фінансування інноваційних потреб держави (наприклад розробку альтернативних джерел енергії, впровадження виробництва біопалива, як частини технологічного процесу підприємств аграрної сфери і т.п.), а на «наукову діяльність» осіб, що лобіюються окремими владними органами чи керівництвом державних навчальних закладів.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, інновації, як фактор соціально-економічного розвитку, виступають невід'ємним явищем цього процесу і характеризуються не лише комерціалізацією винаходів, що ототожнюється з їх окупністю, а й можуть (а то й повинні) забезпечувати соціальний ефект. Одержання нових технологій, видів продукції та

послуг, рішень організаційно-технічного, економічного, соціального й інших результатів інноваційної діяльності є результатом не лише меркантильного інтересу їх авторів, а формуються під впливом застосування наукових здібностей й ініціатив окремих членів соціуму.

Політика України щодо стимулювання розвитку інноваційної діяльності відзначається надзвичайною неефективністю, оскільки із щорічним зростанням потреб обсяг фінансування цієї галузі суттєво скорочується. Більше того, надмірний бюрократизм та низький рівень контролю якості та прикладної результативності наукових розробок практично повністю перетворили інноваційну діяльність на формалізований процес для здобуття вчених ступенів, зайняття певних посад, включення в роботу певних експертних комісій і т.п.

Реформування таких негативних явищ необхідно здійснювати в першочерговому порядку для стабілізації інноваційного процесу, як фактора соціально-економічного розвитку України в сучасних глобалізаційних процесах. Розробка методологічних основ такого формування і складає перспективи подальших досліджень відповідного напряму.

Література

1. Друкер П. Энциклопедия менеджмента. / П. Друкер – М.; СПб.; К.: Вильямс, 2004. – 270 с.

2. Мірошник І.М. Національні інноваційні системи та розвиток високотехнологічних галузей, підприємств, компаній : монографія / І.М. Мірошник. – К. : Наук. думка, 2003. – 380 с.

3. Морозов Ю.П. Инновационный менеджмент: учеб. пособие. / Ю.П. Морозов. – М. : Юнити-Дана, 2001. – 446 с.

4. Ковальчук В.М. Структурна перебудова національної економіки у контексті інноваційного розвитку : монографія / В. М. Ковальчук. – К., 2005. – 240 с.

5. Геєць В.М. Економіка знань та перспективи для України: наука та інноваційний розвиток / В. М. Геєць. – К., 1997. – 66 с.

6. Кістерський Л.Л. Міжнародна технічна допомога: шляхи підвищення ефективності / Л. Л. Кістерський, Т. В. Липова. – К. : [б. в.], 2010. – 240 с.

7. Білоус Г. Розвиток малого підприємництва в Україні / Г. Білоус // Економіка України. – 2000. – № 2. – С. 35-41.

8. Скаленко А. К. Глобальные резервы роста / Системно-информационное измерение экономических реформ в Украине : монография / Пер. с укр. / Науч. ред. и предисл. чл.-корр. НАНУ О.Г. Белоруса. – К. : Информационно-издательский центр «Интеллект», 2002. – 428 с.

9. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер. – М. : Директмедиа Паблишинг, 2008. – 455 с.

10. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М : Директмедия Паблишинг, 2008. – 677 с.

11. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Избранное / Д. Рикардо // Антология экономической мысли : ЭКСМО, 2007. – 960 с.

12. Маркс Карл. Капитал. Критика политической экономии. Т.3. Кн. 3 : Процес капиталистического производства, взятый в целом Ч. 2 : наук. вид. / Карл Маркс. – М. : Полит. литературы, 1986. – 1080 с.

13. Портер М. Конкуренция : учеб. пособие : пер. с англ. / М. Портер. – М. : Вильямс, 2001. – 495 с.

14. Матеріали Вікіпедіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki

15. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/

References

1. Druker, P. (2004), *Entsyklopediia meneddzmenta* [Encyclopedia of Management], Moscow, St. Petersburg, Kyiv, 270 p.

2. Miroshnyk, I.M. (2003), *Natsionalni innovatsiini systemy ta rozvytok vysokotekhnolohichnykh haluzei, pidpryiemstv, kompanii* [National innovation systems and

development of high-tech industries, enterprises, companies], monograph, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine, 380 p.

3 Morozov, YU.P. (2001), *Innovatsionnyi menedzment* [Innovative management], textbook, Yuniti-Dana, Moscow, Russia, 446 p.

4. Kovalchuk, V.M. (2005), *Structurna perebudova natsionalnoi ekonomiky u konteksti innovatsiinoho rozvytku* [The restructuring of national economy in the context of innovation development: monograph], Kyiv, Ukraine, 240 p.

5. Heiets, V.M. (1997), *Ekonomika znan ta perspektyvy dlia Ukrainy: nauka ta innovatsiynyi rozvytok* [Knowledge economy and prospects for Ukraine: science and innovation development], Kyiv, Ukraine, 66 p.

6. Kisterskyi, L.L., Lypova, T.V. (2010), *Mizhnarodna tehnichna dopomoha: shliahy pidvyshchennia efektyvnosti* [International technical assistance: ways of increasing effectiveness], [b. v.], Kyiv, Ukraine, 240 p.

7. Bilous, H. (2000), "Small business development in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 2, pp. 35-41.

8. Skalenko, A.K. (2002*), Globalnyye rezervy rosta/ systemno-informatsyonnoye izmereniye ekonomicheskyh reform v Ukraine* [Global reserves of growth/ System-information measurement of economic reforms in Ukraine: monograph], Intellect, Kyiv, Ukraine, 428 p.

9. Shumpeter, Y.A. (2008), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [Theory of economic development], Directmedia Publishing, Moscow, Russia, 455 p.

10. Smith, A. (2008), *Issledovaniye o prirode I prichinah bogatstva narodov* [Study on the Nature and Causes of the Wealth of Nations], Directmedia Publishing, Moscow, Russia, 677 p.

11. Ricardo, D. (2007), *Nachala politicheskoy ekonomii I nalogovogo oblozheniya. Izbrannoye* [Principles of Political Economy and Taxation. Favourites], Antologiya ekonomicheskoy mysli: EKSMO, 960 p.

12. Marks, K. (1986), *Kapital. Kritika politicheskoy ekonomii* [Capital. Critique of Political Economy], vol. 3, The process of capitalist production, part. 2, Polit. Literatury, Moscow, Russia, 1080 p.

13. Porter, M. (2001), *Konkurentsyya* [Competition], textbook, translation, Williams, Moscow, Russia, 495 p.

14. Wikipedia Materials, available at: http://uk.wikipedia.org/wiki

15. Official website of the State Statistics Service of Ukraine, available at: http://ukrstat.gov.ua/

УДК 631.1

Турило А.А.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНЕЗИСУ І ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК»

Turylo A.A.,
cand. sc. (econ.), assoc. prof., assistant professor of accounting and auditing Kryvyi Rih Institute of Economics SHEI "Kryvyi Rih National University"

CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR THE RESEARCH OF GENESIS AND THE CONTENT OF THE CATEGORY "INNOVATIVE DEVELOPMENT"

Постановка проблеми. Актуальність питань, пов'язаних з вивченням інноваційного розвитку не викликає сумніву. Інноваційний розвиток є основою функціонування на всіх рівнях господарювання. Без інновацій неможливий прогрес будь-якої економічної системи. З цим пов'язана велика кількість досліджень, присвячених категорії «інноваційний розвиток».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Так, питанням вивчення інновацій присвячено роботи вітчизняних та закордонних економістів, таких як О. Амоша [10], І. Балабанов [1], П. Друкер [4], В. Захарченко [5], С. Івашковський [6], Н. Ілляшенко [7], А. Карпіщенко [9], М. Портер [12], Р. Фатхутдінов [15], Й. Шумпетер [16] та ін. [1-16 та ін.]. На сьогодні немає більш широковживаної, актуальної і значимої для людства категорії, ніж «інноваційний розвиток». В даній роботі категорія «інноваційний розвиток» як найбільш ємна і діалектична категорія в загальному вигляді відображає в собі всі інші споріднені з нею категорії, такі як «інновація», «інноваційний процес», «інноватизація» тощо) [4-10 та ін]. Багатьма авторами розглядаються різні аспекти інноваційної діяльності на всіх рівнях господарювання світової системи [4-12; 15; 16 та ін]. У вищезгаданих працях економістів підкреслюється також важливість та виключність даної категорії. Отже, існує необхідність вивчення питання генезису даної категорії.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних та методологічних положень щодо удосконалення визначення сутності категорії «інноваційний розвиток», а також її генезису.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значимість інноваційного розвитку зростає з часом, і саме в цьому полягає закономірна складова економічного життя суспільства. До того ж такий шлях розвитку є ключовим в системі конкурентних відносин і єдиним, що дозволить забезпечити перемогу в конкурентній боротьбі. Історія розвитку світової економіки вказує на виключну роль інноваційних процесів. Виробництво є першоосновою розвитку людського суспільства, а інноваційний шлях розвитку - це основа якісного виробництва і споживання. А якісне виробництво і споживання, в свою чергу, - це стратегічний засіб задоволення потреб та інтересів різних суб'єктів господарювання та власників.

З'ясування економічного змісту категорії «інноваційний розвиток» є важливою умовою більш глибокого пізнання основних закономірностей розвитку суспільного виробництва, дозволяє визначити різні історичні етапи інноваційного розвитку виробництва з економічних позицій та відокремити загальне від часткового, конкретного в даному економічному явищі.

Суспільство постійно знаходиться в русі і розвитку, а діалектика такого розвитку має траєкторію прогресивності. Розвиток суспільства базується на суспільному виробництві, тобто матеріальне і нематеріальне виробництво є основою усього життя суспільства. Життя і діяльність людей в суспільстві базується на двох ключових аспектах: на споживанні та

продукуванні сукупності благ. Споживання й продукування матеріальних і нематеріальних благ в життєдіяльності суспільства є безперервними процесами і саме цей аспект визначає закономірність процесу відтворення й оновлення суспільного виробництва, а отже і всіх конкретних видів виробництва, які всі разом формують його (рис.1.)

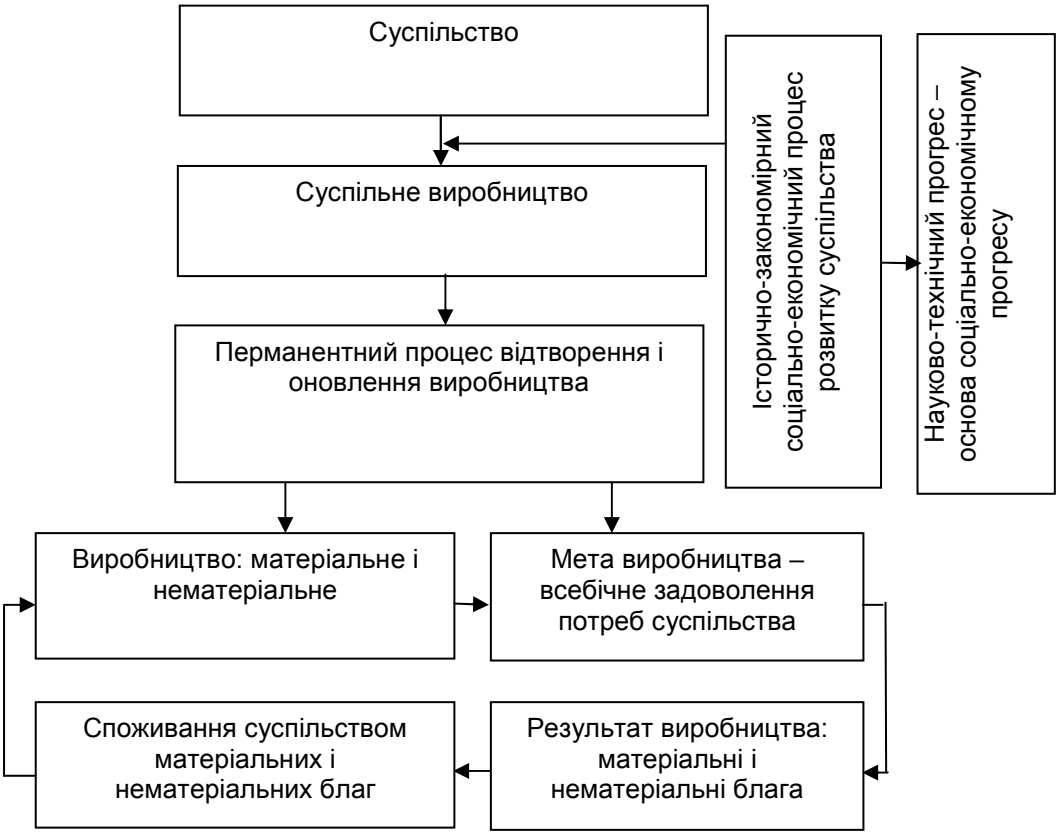

Рис. 1. Взаємозв'язок прогресивного розвитку суспільства і перманентного циклу «суспільне виробництво – суспільне споживання»

Джерело: розробка автора

Метою виробництва, як відомо, є задоволення потреб конкретної людини і суспільства в цілому. В симбіозі «виробництво-споживання» споживання виступає рушійною та мотивуючою силою й обумовлює структуру і якість виробництва.

Суспільне виробництво, як і будь-яке конкретне виробництво, через закономірний відтворювальний процес постійно знаходяться в розвитку.

На рис.1. наведено основні елементи історико-природнього процесу розвитку суспільства, запрограмованого на соціально-економічний прогрес та гармонійний розвиток людини.

Запорукою такого прогресу суспільства є науково-технічний прогрес та інноваційні засади розвитку всіх його складових.

На рис.2 представлено теоретико-методологічні засади дослідження інноваційного розвитку суспільства.

Історично-закономірний соціально-економічний процес розвитку суспільства визначає, що науково-технічний прогрес є основою соціально-економічного прогресу.

В процесі суспільного виробництва здійснюється перманентний процес відтворення й оновлення виробництва.

Науково-технічний прогрес отримує своє конкретне відображення в статично-предметному аспекті, в інноваціях, а в динамічно- цільовому – в інноваційному розвитку і пронизує всі рівні господарювання (від макрорівня до макрорівня).

Підприємство є ключовою ланкою в становленні інноваційного типу розвитку як на мікрорівні, так і на макрорівні.

Однак, забезпечення і підтримання на підприємстві інноваційного типу розвитку вимагає від його власників і вищого менеджменту постійних зусиль шодо формування відповідного інноваційного потенціалу і механізму його ефективного використання.

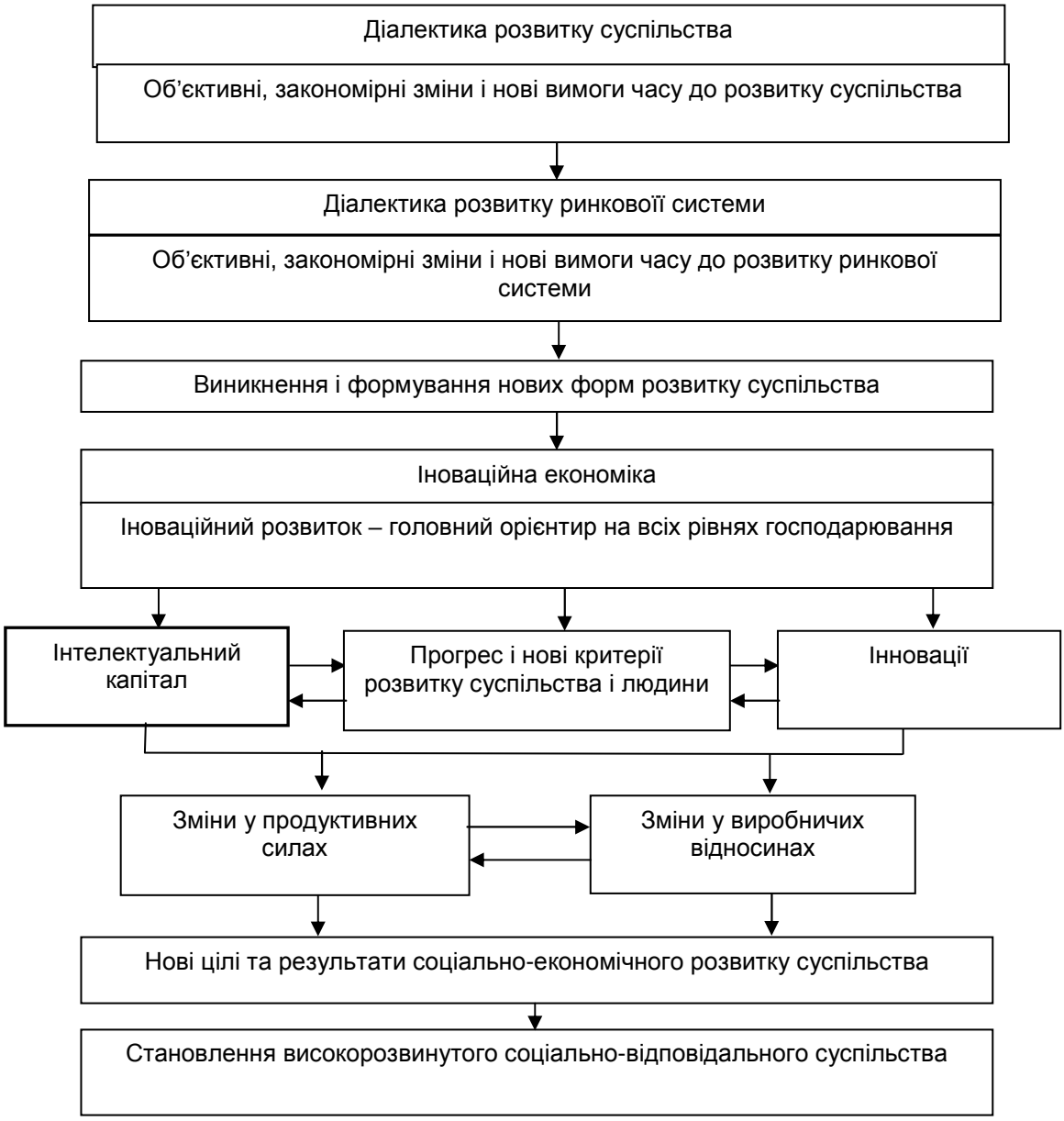

Рис. 2. Теоретико – методологічні засади дослідження інноваційного типу розвитку суспільства.

Джерело: розробка автора

Загальні концептуальні підходи до формування і забезпечення інноваційного типу розвитку підприємства наведено на рис.3.

Як видно із рис. 3, концепція інноваційного розвитку підприємства включає в себе дослідження вектору розвитку світової економіки, дослідження розвитку ринкової системи та дослідження економічних законів і форматів її прояву в діяльності підприємств.

Теорія інноваційного розвитку, в свою чергу, базується на вивченні таких інструментів, як принципи, методи, чинники, механізми та інші елементи інноваційного розвитку підприємства. Питання удосконалення методики управління інноваційним розвитком є вельми складними та узагальнюючими. Важливо дослідити дане питання детальніше.

Стратегія розвитку підприємства та головна мета його діяльності формують стратегію інноваційного розвитку підприємства, яка, в свою чергу, передбачає адаптування стратегії і тактики інноваційного розвитку до загальної стратегії і тактики підприємства.

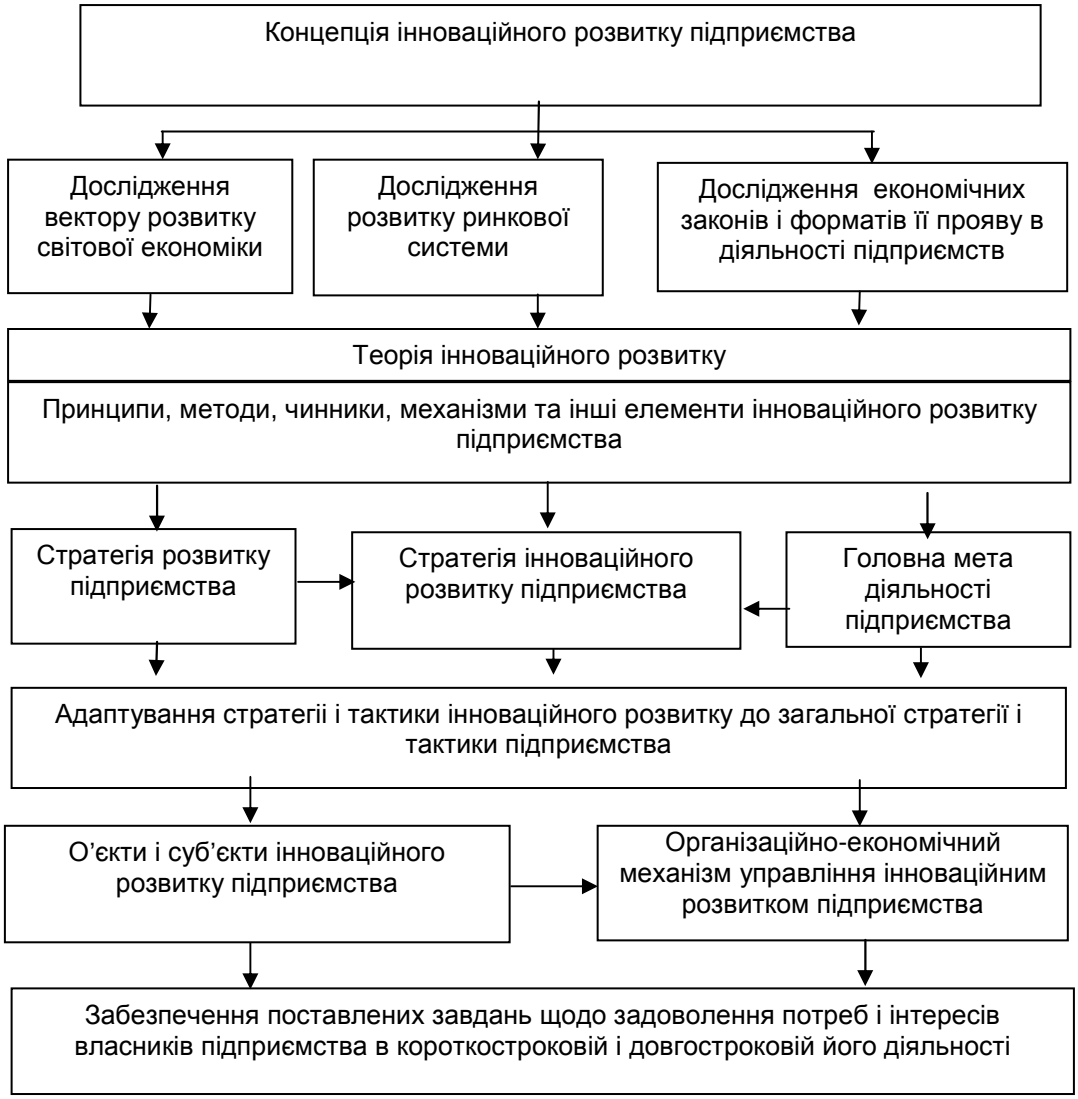

Рис. 3. Концептуальні засади щодо забезпечення інноваційного розвитку підприємства

Джерело: розробка автора

Вищому менеджменту підприємства для цього необхідно розробити відповідний організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємства з метою забезпечення поставлених завдань щодо задоволення потреб й інтересів власників підприємства в короткостроковій і довгостроковій його діяльності.

***Висновки з даного дослідження*.** Таким чином, представлені в даній роботі наукові уявлення і запропоновані концептуальні підходи до дослідження категорії «інноваційний розвиток» дозволяють більш глибоко і системно підійти до розкриття сутності даного економічного явища, яке є актуальним для всіх суб'єктів і рівнів господарювання з позиції їх конкурентного і ефективного розвитку.

Література

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 395 с.

2. Большой энциклопедический словарь: в 2-х т. / Гл.ред А.М. Прохоров. – Сов. Энциклопедия, 1991. Т. 2. – 768 с.

3. Гукасьян Г.М. Экономика от А до Я: Тематический справочник / Г.М. Гукасьян. – М. : ИТД «Университетская книга», 2007. – 654 с.

4. Друкер П. Ф. Менеджмент. Стратегия и тактика / П. Ф. Друкер. – СПб. : Питер, 1999. – 332 с.

5. Захарченко В.И. Инновационное развитие в Украине: наука, технология, практика: монография / В.И. Захарченко, Н.Н. Меркулов, Л.В. Ширяева. – Одесса: «Печатный дом». – 2011. – 598 с.

6. Ивашковский С.Н. Микроэкономика / С.Н. Ивашковский. – М. : Дело, 2001. – 417 с

7. Ильяшенко Н.С. Организационно-экономические основы инновационного маркетинга промышленных предприятий : монография / Н. С. Ильяшенко. – Суми. : «Изд-во СумГУ», 2011. – 192 с.

8. Инновационное развитие компании: управление интеллектуальными ресурсами: [учебное пособие] / Под ред. В.Г. Зинова, Т.Я. Лебедева, С.А. Цыганов. – М. : Издательство «Дело» АНХ, 2009. – 248 с.

9. Карпищенко А.А. Организационное обеспечение инновационного развития предприятия / А.А. Карпищенко // Маркетинг инноваций и инновации в маркетинге : [монография / под общ. ред. д.э.н., проф. С.М. Ильяшенко]. – М. : ИТД «Университетская книга», 2008. –С. 459-464.

10. Методология оценки эффективности инноваций в угольном производстве / [А.И. Амоша, А.И. Кабанов, В.Е. Нейенбург и др.]. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2005. – 250 с.

11. Мочерний С.В. Економічна теорія : підручник / С.В. Мочерний, М.В. Довбенко. – К. : Видавничий центр Академія, 2004. – 856 с.

12. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. – М. : Международные отношения, 1993. – 664 с.

13. Портер М. Стратегия конкуренции / М. Портер. – К. : Основы, 1997. – 390 с.

14. Словарь бизнес-терминов. [Електронний ресурс]: За матеріалами «.Академик.ру» – Режим доступу : http://dic.academic.ru/searchall.php?SWord

15. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации / Р.А. Фатхутдинов. – 2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Эксмо, 2005. – 544 с.

16. Шумпетер Й. Теория экономического развития: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры : пер. с нем. / Й. Шумпетер. – М. : Соцэкгиз, 1992. – 684 с.

References

1. Balabanov, I.T. (2000), *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of Financial Management], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 395 p.

2. Prokhorov, A.M. (1991), *Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar* [Large encyclopedic Dictionary], Sov. Entsiklopediya, Vol.2,768 p.

3. Gukasyan, G.M. (2007), *Ekonomika ot A do Ya: Tematicheskiy spravochnik* [Economics from A to Z: thematic dictonary], ITD «Universitetskaya kniga», Moscow, Russia, 654 p.

4. Druker, P.F. (1999), *Menedzhment. Strategiya i taktika* [Management. Strategy and Tactics], Piter, St. Petersburg, Russia, 332 p.

5. Zakharchenko, V.I., Merkulov, N.N. and Shiryayeva L.V., *Innovatsionnoye razvitiye v Ukraine: nauka, tekhnologiya, praktika* [Innovative development in Ukraine: science, technology, practice], monograph, «Pechatnyy dom», Odessa, Ukraine, 598 p.

6. Ivashkovskiy, S.N. (2001), *Mikroekonomika* [Microeconomics], Delo, Moscow, Russia, 417 p.

7. Ilyashenko, N.S. (2011), *Organizatsionno-ekonomicheskiye osnovy innovatsionnogo marketinga promyshlennykh predpriyatiy* [Organizational and economic bases of innovative marketing of industrial enterprises: monograph, «Izd-vo SumGU», Sumy, Ukraine, 192 p.

8. Zinov, V.G., Lebedev, T.YA., Tsyganov, S.A..(2009), *Innovatsionnoye razvitiye kompanii: upravleniye intellektual'nymi resursami* [Innovative development of the company: management of intellectual resources], tutorial, Izdatelstvo «Delo» ANKH, Moscow, Russia, 248 p.

9. Karpishchenko, A.A. (2008), "Organizational support of innovative development of enterprise", in the monograph "Marketing innovations and innovations in marketing" [ITD «Universitetskaya kniga», Moscow, Russia, pp. 459-464.

10. Amosha, A.I., Kabanov, A.I., Neyyenburg, V.Ye. etc. (2005), *Metodologiya otsenki effektivnosti innovatsiy v ugol'nom proizvodstve* [Methodology for assessing the effectiveness of innovationin the coal manufacturing], IEP NAN Ukrainy, Donetsk, Ukraine, 250 p.

11. Mochernyi, S.V. and Dovbenko, M.V. (2004), *Yekonomíchna teoríia* [Economics], textbook, Vidavnichyi tsentr Akademíia, Kyiv, Ukraine, 856 p.

12. Porter, M. (1993), *Mezhdunarodnaya konkurentsiya* [International Competition], Mezhdunarodnyye otnosheniya, Moscow, Russia, 664 p.

13. Porter, M. (1997), *Strategiya konkurentsii* [Strategy of competition], Osnovy, Kyiv, Ukraine, 390 p.

14. "Dictionary of business terms", available at: http://dic.academic.ru/searchall.php?SWord

15. Fatkhutdinov, R.A. (2005), *Upravleniye konkurentosposobnostyu organizatsii* [Management of competitiveness of the organization], Eksmo, Moscow, Russia, 544 p.

16. Shumpeter, J. (1992), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya: Issledovaniye predprinimatel'skoy pribyli, kapitala, kredita, protsenta i tsikla kon''yunktury* [Theory of Economic Development: A Study of business profits, capital, credit, interest and cycle conditions], translation from German, Sotsekgiz, Moscow, Russia, 684 p.

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 339.137.2:636. 03

Пуцентейло П.Р.,
д.е.н., професор кафедри обліку і правового забезпечення агропромислового виробництва
Тернопільський національний економічний університет

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИЙ РОЗВИТОК ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА ЯК НАЙВИЩИЙ РІВЕНЬ ПРОЯВУ КОНКУРЕНЦІЇ

Putsenteilo P.R.,
dr. sc. (econ.), professor of the department of accounting and legal ensuring agricultural production
Ternopil National Economic University

COMPETITIVE DEVELOPMENT OF ANIMAL HUSBANDRY SECTOR AS THE HIGHEST LEVEL OF MANIFESTATION THE COMPETITION

Постановка проблеми. Розвиток конкуренції – це багатоаспектний процес, який формується під впливом політико-правових, соціально-економічних і культурних чинників, зумовлює необхідність адекватного теоретико-методологічного обґрунтування й забезпечення. Конкуренція виступає як економічний феномен історичного розвитку, одночасно вона є відображенням внутрішньої логіки власної еволюції. Формування цієї категорії як важливого об'єктивного процесу супроводжувалося зміною теорій, концепцій і поглядів учених-економістів внаслідок трансформації економічного розвитку суспільства. Еволюційний розвиток конкуренції – явище надзвичайно складне, комплексне, вимагає урахування умов виникнення, розвитку, функціонування і реалізації в усіх без винятку економічних системах, специфіки підсистем (галузей, видів діяльності).

Похідним елементом економічної категорії «конкуренція» є конкурентоспроможність, яка властива різним складовим економічної системи: національній економіці, галузі, підприємству, персоналу, продукції. Конкурентоспроможність визначає перебування економічного суб'єкта в конкурентному просторі, сприяє виконанню властивих функцій з відповідною якістю і вартістю, здійснює прояв в процесі конкуренції і розглядається, з одного боку, як важливий стимул ринкової активності, а з іншого – як динамічний процес пристосування до умов і вимог ринку. Важливість визначення місця і ролі конкурентоспроможності галузі підкреслюється тим, що вона: залежить від здатності підприємств і їхньої продукції забезпечити конкурентоспроможність у певному періоді та відповідному середовищі; створює умови зростання обсягу доданої вартості на основі підвищення ефективності використання чинників виробництва, забезпечення інвестиційної привабливості бізнесу, підвищення рівня його рентабельності і освоєння нових ринків. Така оцінка дає змогу визначити ступінь конкурентоспроможності галузі, а також є відправною точкою розробки стратегії підвищення її конкурентоспроможного розвитку, як більш вищого рівня прояву конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні основи оцінювання конкурентоспроможності галузі відображені в наукових працях М. Портера, І. Ансоффа, Ж. Ж. Ламбена, І. Абрамова, Г. Азоева, Л. Александрова, Я. Базилюк, М. Беста, М. Гельвановського, А. Демченка, Б. Кваснюка, М. Маліка, Т. Осташко, Л. Піддубної, Х. Фасхієва,

Р. Фатхутдінова, Ю. Шмідта, О. Шнипка, А. Юданова та інших. Проте, аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних робіт, присвячених оцінюванню галузевої конкурентоспроможності, показав, що ця проблема на сьогодні вивчена мало, до останнього часу так і не склався єдиний підхід ні до формулювання поняття, ні до методів оцінювання, формування та підвищення конкурентоспроможності галузі. При цьому багато дослідників зазначають, що конкурентоспроможність галузі – найменш вивчена категорія теорії конкурентоспроможності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження конкурентоспроможного розвитку, що дасть змогу ідентифікувати основні внутрішні і зовнішні чинники конкурентних переваг галузі тваринництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під конкурентоспроможністю галузі слід розуміти здатність створювати зростаючий обсяг доданої вартості на основі підвищення ефективності використання чинників виробництва, забезпечення інвестиційної привабливості бізнесу і освоєння нових ринків. З огляду на це визначення найбільш загальними показниками конкурентоспроможності галузі є обсяг і динаміка доданої вартості в розрахунку на одного зайнятого.

Конкурентоспроможний розвиток галузі має характеризуватись такими ознаками: великим за масштабами і швидкістю зростання обсягом ринку, на якому національні компанії займають значні позиції; підвищенням ефективності використання чинників виробництва, що забезпечує високий рівень рентабельності бізнесу. До найбільш значущих чинників, які впливають на конкурентоспроможний розвиток галузі, належать: позиціювання на світовому ринку, тобто ступінь експортної орієнтованості виробництва (частка експорту у випуску та її динаміка); позиціонування на внутрішньому ринку порівняно з іноземними конкурентами (частка імпорту готової продукції на ринку, її динаміка) – досягнутий технологічний рівень галузі, що виражається в обсязі накопичених інвестицій і якісних характеристиках потужностей, а також прогрес у цій сфері (інтенсивність інвестиційної активності); рівень концентрації на ринках (наявність великих ефективних вітчизняних компаній), достатній для конкуренції зі світовими компаніями – лідерами у відповідних галузях; забезпеченість сировинною базою, розвиненість коопераційних зв'язків (приєднання до кластерів конкурентоспроможності), історична "прихильність" споживачів до виробників; масштаби тіньового сектору і рівень правового застосування.

Формулювання поняття "конкурентоспроможний розвиток галузі", на наш погляд, має ґрунтуватися на таких методологічних положеннях.

По-перше, сутність категорії "конкурентоспроможний розвиток галузі" безпосередньо залежить від того, що розуміється під галуззю. Тут можливе використання двох підходів – неокласичного та інституціонального. Відповідно до першого підходу, галузь – це "сукупність організаційно однакових фірм, які виробляють ідентичну продукцію і конкурують на основі ціни" [1, с. 28]. У цьому випадку конкурентоспроможний розвиток галузі буде визначатися як конкурентоспроможний розвиток складових її підприємств. Р. А. Фатхутдінов пропонує оцінювати конкурентоздатність галузі за провідними великими організаціями, питома вага яких становить приблизно 60% від обсягу продажів у всій галузі [2]. Ґрунтуючись на цій рекомендації, формула для визначення рівня конкурентоспроможного розвитку галузі набуде вигляду:

$$Êîòð = \sum_{i=1}^{n} \alpha_i x Êïîäïi \quad , \qquad 1$$

де n – кількість підприємств галузі; α_i – питома вага *і-го* підприємства за обсягом продажів конкурентоспроможної продукції серед *n* підприємств; *Кпідп* – рівень конкурентоспроможності підприємства.

Ю.Д. Шмідт і Н.В. Іваншина вважають, що оцінка конкурентоспроможності галузі можлива при комплексному аналізі поточного стану підприємств галузі, виявленні детермінант їхньої конкурентоспроможності та розробки адекватної стратегії розвитку. Водночас, автори визнають, що оцінку конкурентоспроможності галузі не можна зводити тільки до визначення конкурентоспроможності підприємств її складових. У конкурентоспроможності важливе значення мають потенціал і можливість відповідного об'єкта виробляти конкурентоспроможну продукцію і домагатися переваг над конкурентами на всіх ринках, а не тільки на ринках готової продукції [3, с. 3].

Прихильники інституціонального напрямку економічної думки в складі галузі розглядають не тільки безпосередніх виробників товару, а й їхню зовнішню інфраструктуру. "Галузь – щось

більше, ніж сукупність незалежних фірм, а міжфірмові відносини – щось більше, ніж цінова конкуренція. Галузеві інститути можуть надавати зворотний вплив на організацію окремих фірм, їх стратегію, їх колективну конкурентоспроможність" [1, с. 29]. Інтеграція цих двох підходів – неокласичного та інституціонального – дає змогу, на наш погляд, перейти до комплексного розгляду категорії конкурентоспроможності галузі. Отже, конкурентоспроможний розвиток галузі визначається, з одного боку, конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання, які формують галузь, з іншого – станом їхнього зовнішнього середовища, рівнем розвитку галузевих інститутів і міжфірмової кооперації.

По-друге, поняття "конкурентоспроможний розвиток галузі" є конкретним проявом більш загальної економічної категорії "конкурентоспроможність". Тому конкурентоспроможний розвиток галузі, як і конкурентоспроможність взагалі, базується на конкурентних перевагах, тобто перевагах над суперниками в умовах конкуренції. Однак галузеві конкурентні переваги мають специфічні особливості, що випливають із характеристики галузі як суб'єкта мезорівня. Науковці у своїй теорії мезорівнів виходять із визначення середньої ланки, яка, не втрачаючи ознак вихідного об'єкта, водночас набуває ознак наступної ланки, що надає їй додаткову соціально-організаційну енергію. На основі цієї гіпотези вони довели, що середній, проміжний рівень, розташований на межі мікро- і макросередовища, акумулює переваги як нижнього, так і верхнього рівнів [4, с. 45-46]. Звідси можна припустити, що конкурентні переваги галузі як суб'єкта мезорівня не тільки об'єднують у собі всі переваги фірм і зовнішньої макроекономічного середовища, а й посилюють їх завдяки синергетичному ефекту. На думку М. Беста, "особливістю галузевих переваг є те, що вони, як правило, не можуть бути створені на рівні окремих фірм, але можуть використовуватися всіма фірмами для зміцнення свого конкурентного становища і підвищення потенціалу прибутковості" [1, с. 50].

Загальноприйнятим є поділ конкурентних переваг галузі на внутрішні і зовнішні. До внутрішніх конкурентних переваг, як правило, належать: висока потреба в продукції галузі; наявність доступу до дешевих ресурсів; висока частка експорту наукомістких товарів; висока питома вага конкурентоспроможних організацій і товарів у галузі та ін. До зовнішніх конкурентних переваг галузі варто зарахувати: високий рівень конкурентоспроможності країни; активну державну підтримку малого та середнього бізнесу, науки та інноваційної діяльності; відкритість суспільства і ринків; гармонізацію національної системи стандартизації та сертифікації з міжнародною системою; якісну систему підготовки і перепідготовки управлінських кадрів та ін.

На наш погляд, необхідно також ввести поділ конкурентних переваг галузі на універсальні та специфічні. Універсальні конкурентні переваги є основою конкурентоспроможності будь-якої галузі. Специфічні конкурентні переваги пов'язані з особливостями господарської діяльності конкретної галузі і не можуть бути враховані при аналізі конкурентоспроможності інших галузей.

По-третє, на нашу думку, конкурентоспроможний розвиток галузі не просто тісно взаємозв'язаний з конкурентоспроможністю підприємств, а й має визначальне значення щодо неї. Саме на рівні галузі формується конкурентне середовище, в якому діють підприємства, створюються головні чинники їхнього ефективного розвитку, зумовлені галузевими конкурентними перевагами, визначаються перспективи розвитку галузевих підприємств. Поза галуззю взагалі втрачається сенс розгляду конкурентоспроможності підприємства.

По-четверте, при дослідженні конкурентоспроможного розвитку галузі є неприйнятним широкий підхід до визначення об'єкта дослідження, оскільки природа конкуренції і джерела конкурентних переваг суттєво варіюються в межах спеціалізованих виробництв. Чим вужчий напрямок досліджується, тим точнішою є оцінка конкурентоспроможності.

Загалом конкурентоспроможний розвиток галузі – це здатність брати участь, а не тільки перемагати в конкурентній боротьбі. Ми погоджуємось із позицією авторів, які розглядають конкурентоспроможність "не як біполярні поняття": конкурентоспроможний (виграв у конкурентній боротьбі) – неконкурентоспроможний (програв у конкурентній боротьбі)", а як володіння її часткою, яку в найбільш простій градації можна визначити як "низька, середня, висока" [4, с. 45–47]. Цей підхід дає змогу оцінювати конкурентоспроможність будь-яких суб'єктів (об'єктів), а не тільки тих, які займають лідируючі позиції на ринку.

Крім цього, М. Портер вважає, що конкурентоспроможність галузі визначається через конкурентоспроможність галузевого продукту, що йде на експорт [5, с. 157].

Аналіз трактувань галузевої конкурентоспроможності [1; 2; 5–12] дав змогу виокремити такі основні характеристики поняття “конкурентоспроможний розвиток галузі”:

– конкурентоспроможний розвиток галузі має системний характер – він визначається конкурентоспроможністю суб’єктів, що становлять галузь, і конкурентоспроможністю макросередовища, в якому функціонує галузь;

– базою для побудови конкурентоспроможного розвитку галузі є конкурентні переваги;

– конкурентоспроможний розвиток окремої галузі проявляється в порівнянні її з конкуруючими галузями, тобто вона відносна;

– конкурентоспроможний розвиток не є сталою величиною, він має динамічний характер;

– кінцеве оцінювання конкурентоспроможного розвитку галузі проводиться споживачем товару, виробленого галуззю;

– конкурентоспроможний розвиток галузі є керованою характеристикою.

З урахуванням вищезазначеного, ми вважаємо що під категорією “конкурентоспроможний розвиток галузі” потрібно розуміти динамічну властивість, яка ґрунтується на конкурентних перевагах складових її підприємств, інфраструктури та інститутів управління, що виражається в її здатності брати участь у конкурентній боротьбі в певний період і на певному ринку.

Отже, формування конкурентоспроможності галузі тваринництва – це становлення її організаційно-економічних та техніко-технологічних параметрів, що дають змогу в умовах ринку витримати суперництво в боротьбі за споживача з іншими товаровиробниками і досягти конкурентоспроможного розвитку.

Конкурентоспроможний розвиток тваринництва визначається багатьма чинниками, які можна поділити на зовнішні і внутрішні (рис. 1).

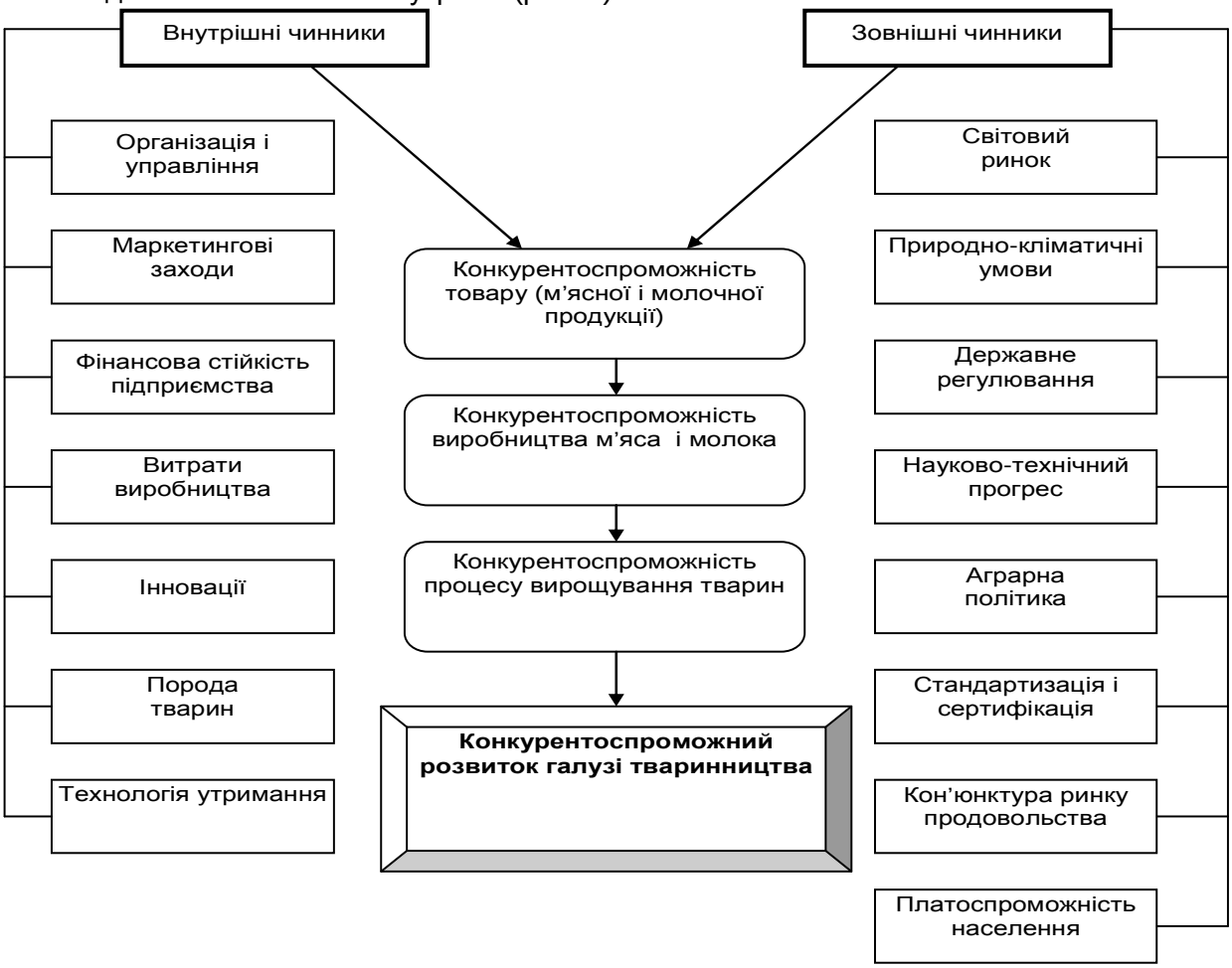

Рис. 1. Чинники конкурентоспроможного розвитку галузі тваринництва

Джерело: самостійна розробка

Управління конкурентоспроможним розвитком продукції тваринництва передбачає цілеспрямований вплив насамперед на внутрішні чинники, скориговані на умови впливу

зовнішнього середовища і, перш за все, кон'юнктуру ринку. Ринок аграрної продукції характеризується монополістичною конкуренцією, тому збільшення розміру прибутку можна досягти тільки шляхом зниження собівартості і підвищення якості продукції. Таким чином, формування конкурентоспроможного виробництва продукції тваринництва, перш за все, передбачає управління чинниками виробництва.

Все різноманіття конкурентних відносин, що виникають у сфері економіки різних за ступенем концентрації суб'єктів, умовно можна поділити на три рівні:

– макрорівень (національне господарство, об'єднання країн);

– мезорівень (галузі, об'єднання підприємств, організацій, фірм);

– мікрорівень (конкретні види продукції, виробництва, підприємства).

На підставі вказаних ієрархій об'єктів конкурентоспроможності ми виокремили рівні ієрархії конкурентоспроможності тваринництва (рис. 2).

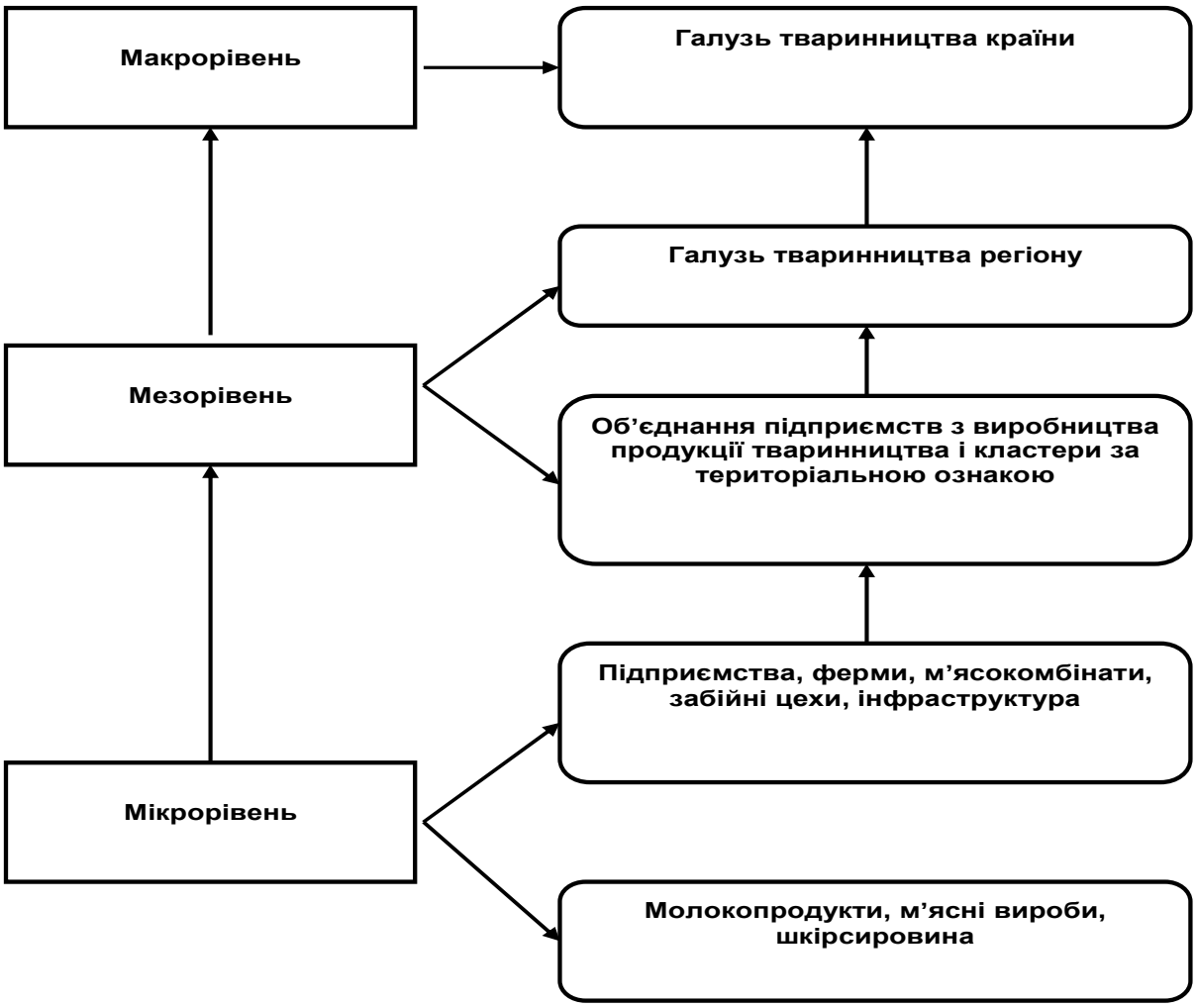

Рис. 2. Структурна характеристика рівнів конкурентоспроможності у тваринництві

Джерело: самостійна розробка

Конкурентоспроможний розвиток галузі необхідно розглядати як процес вдосконалення комбінацій та оптимізації рівнів інтенсивності факторів виробництва, що забезпечує конкурентоспроможність продукції тваринництва в умовах ринку. Система факторів конкурентоспроможного розвитку виробництва являє собою багаторівневу керовану систему, що характеризується принципами взаємозв'язку і взаємовпливу.

Отже, створення ефективно діючої галузі тваринництва відображає пріоритети конкурентоспроможного розвитку національної економіки в період її входження у процеси глобалізації, зумовлює подальші пошуки у вирішенні проблеми виявлення сучасних

тенденцій розвитку, оцінки конкурентоспроможності і оптимізацію її організаційно-економічного функціонування у наступні роки. Індикатором конкурентного становища країни чи окремо взятої галузі агропромислового комплексу може служити конкурентоспроможність галузевих комплексів, які становлять їхню сукупність.

Висновки та подальші дослідження. Розуміння конкурентних переваг і конкурентного середовища галузі як динамічних явищ обумовило підстави висунути гіпотезу про конкурентоспроможний розвиток, основою якого є креативна спрямованість галузевого потенціалу, що забезпечується за рахунок сукупності визначених чинників: економічного, фінансового, стратегічного, інвестиційного і креативного. Під конкурентоспроможним розвитком розуміється діяльність, яка спрямована на створення унікальних ринкових переваг в умовах обмежень і протидії з боку зовнішніх і внутрішніх умов, концентрація виняткових ринкових цінностей, перехід від одного якісного стану до іншого, спосіб перетворення унікального потенціалу в конкурентну перевагу. Це дало змогу виокремити джерела конкурентоспроможного розвитку, якими визначено ресурси, спосіб мислення, технологію, організацію бізнесу, тобто усі складові комерційного процесу. Конкурентоспроможний розвиток галузі має визначатися продуктивністю використання наявних ресурсів усіх видів, а стратегія розвитку галузі має бути орієнтована на підвищення конкурентоспроможності за рахунок активізації використання наявних і виявлення нових конкурентних переваг.

Література

1. Бест М. Новая конкуренция. Институты промышленного развития : моногр. / М. Бест. – М. : Новая наука, 2002. – 286 с.

2. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Маркетинг, 2002. – 892 с.

3. Шмидт Ю.Д. Конкурентоспособность регионального комплекса / Ю.Д. Шмидт, Н.В. Иваншина // Региональная экономика: теория и практика. — 2008. — № 3 (60). — С. 2–6.

4. Демченко А. А. Управление конкурентоспособностью предприятий отраслевого комплекса : моногр. / А. А. Демченко, Э. Н. Кузбожьев. – Курск, 2002. – 240 с.

5. Портер М. Стратегії конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Портер [пер. с англ. А. Олійник, Р. Скільський]. – К. : Основи, 1998. – 264 с.

6. Акулич О.В. Методологическая аргументация определения конкурентоспособности отрасли // Известия ИГЭА. – 2011. – № 3 (77). – С. 89-89.

7. Абрамова И. Особенности национальной конкуренции / И. Абрамова // Управление компанией. – 2005. – № 4 (47). – С. 21–24.

8. Ахматова М. Теоретические модели конкурентоспособности / М. Ахматова, Е. Попов // Маркетинг. – 2003. – № 4 (71). – С. 25–38.

9. Березівський П. Теоретичні основи конкуренції та конкурентних відносин в аграрному секторі / П. Березівський, В. Мартинюк // Вісник Львівського національного аграрного університету. – 2010. – Серія: Економіка АПК. – Випуск 17. – Частина ІІ. – С. 4–9.

10. Довгань Л. Є. Конкурентоспроможність підприємств / Л. Є.Довгань. – К. : ІВЦ Вид-во “Політехніка”, 2004. – 144 с.

11. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : монографія / М.Й. Малік, О.А. Нужна . – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2007. – 272 с.

12. Нестеренко С.А. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: управлінський аспект : монографія / С. А. Нестеренко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2012. – 484 с.

References

1. Best, M. (2002), *Novaya konkurentsiya. Instituty promyshlennogo razvitiya* [New competition. Institute of Industrial Development], monograph, Novaia nauka, Moscow, Russia, 286 p.

2. Fatkhutdinov, R.A. (2002), *Konkurentosposobnost organizatsii v usloviyakh krizisa: ekonomika, marketing, menedzhment* [Competitiveness of the organization in crisis: economics, marketing, management], Marketing, Moscow, Russia, 892 p.

3. Shmidt, Yu.D. and Ivanshina, N.V. (2008), “Competitiveness of the regional complex”, *Regionalnaya ekonomika: teoriya i praktika*, no. 3 (60), pp. 2–6.

4. Demchenko, A.A. and Kuzbozhyev, E.N. (2002), *Upravleniye konkurentosposobnostyu predpriyatiy otraslevogo kompleksa* [Management of competitiveness of enterprises business unit], monograph, Kursk, Russia, 240 p.

5. Porter, M. (1998), *Stratehii konkurentsii: Metodyka analizu haluzei i diialnosti konkurentiv* [Strategy Competition: Methodology industries and competitors' activities], Osnovy, Kyiv, Ukraine, 264 p.

6. Akulich, O.V. (2011), "Methodological arguments determine competitiveness of the industry", *Izvestiya IGEA*, no 3 (77), pp. 89-89.

7. Abramova, I. (2005), "Peculiarities of the National Competition", *Upravleniye kompaniyey*, no.4 (47), pp. 21–24.

8. Akhmatova, M. and Popov, Ye. (2003), "Theoretical models of competitiveness", *Marketing*, no. 4 (71), pp. 25–38.

9. Berezivskyi, P. and Martyniuk, V. (2010), "Theoretical foundations competition and competitive relations in the agricultural sector", *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, iss. 17, part II, pp. 4-9.

10. Dovhan, L.Ye. (2004), *Konkurentospromozhnist pidpryiemstv* [Competitiveness of enterprises], IVTs Vyd-vo "Politekhnika", Kyiv, Ukraine, 144 p.

11. Malik, M.Y. (2007), *Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpryiemstv: metodolohiia i mekhanizmy* [Competitiveness of agricultural enterprises: methodology and mechanisms], monograph, NNTs "Instytut ahrarnoi ekonomiky", Kyiv, Ukraine, 272 p.

12. Nesterenko, S.A. (2012), *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpryiemstv: upravlinskyi aspekt* [Competitiveness of Agricultural Enterprises: administrative aspect], monograph, Ahrar Media Hrup, Kyiv, Ukraine, 484 p.

УДК 336.5.02

Чернишова Л.І.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Дженкова А.С.
Одеський національний політехнічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Chernyshova L.I.,
cand. sc. (econ.), assistant professor of the department of management
Dzhenkova A.S.,
Odessa National Politechnical University

PECULIARITIES OF MANAGEMENT SYSTEM FORMATION OF COSTS AT DOMESTIC ENTERPRISES

Постановка проблеми. Сучасний динамічний трансформаційний стан економіки України вимагає від підприємців та менеджерів вітчизняних організацій пошуку ефективних методів управління господарською діяльністю. Для того, щоб вижити в конкурентному середовищі, підприємствам необхідно регулярно та своєчасно відстежувати і реагувати на всі зміни, що відбуваються в їх оточенні з метою збереження гідних позицій на ринку і забезпечення конкурентних переваг. Кожному з них важливо правильно оцінити ринкову ситуацію згідно зі специфікою своєї діяльності. Показником їх успішної роботи є наявність прибутку, зростання обсягів виробництва та забезпечення конкурентоспроможної продукції та підприємства. Ключовим внутрішнім фактором забезпечення цього є саме оптимізація витрат виробництва.

Досвід останніх років показує, що далеко не всі вітчизняні підприємства використовують сучасні інноваційні методи управління своїми витратами, систематизуючи їх до єдиної та цілісної системи. Це зумовлює потребу у дослідженні формування ефективних систем управління витратами на вітчизняних підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи витрати, такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Т.П. Карпова, Л.В. Нападовська, Ю.С. Цал-Цалко, В.М. Панасюк, О. Попов стверджують, що реальним напрямом зменшення витрат є система управління ними [1-7]. Науковці вважають, що інформаційне забезпечення управління витратами підпорядковується як класичній системі обліку, так і традиційній системі управлінського обліку. Але, крім світової теорії і практики існує декілька моделей управління витратами, зокрема і кореляція витрат та доходів [1].

Так, С.Ф. Голов розглядає управління витратами як принципово нову систему, яка дає змогу чітко відстежувати, аналізувати й контролювати витрати [2, с.30]. Т.П. Карпова вважає, що управління витратами включає такі елементи: планування, нормування, облік, калькулювання, економічний аналіз, контроль, регулювання та прогнозування витрат [3, с. 55]. О. Попов стверджує, що управління витратами – це розробка та реалізація управлінських впливів, заснованих на використанні економічних законів щодо формування та регулювання витрат підприємства відповідно до його стратегічних і поточних цілей, а також це складова система управлінського обліку [6, с. 736].

Водночас дослідження науковців не містять єдиного трактування сутності поняття управління витратами, ними чітко не сформовано системного підходу до управління витратами підприємств за умов динамічного і конкурентного ринкового середовища.

Постановка завдання. Метою даної статті є розгляд, систематизація та обґрунтування особливостей формування системи управління витратами на вітчизняних підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабільність і розвиток будь-якого суб'єкта господарської діяльності на конкурентному ринку залежить передусім від створення ефективної системи управління витратами.

Витрати – це важлива та складна економічна категорія, яка займає особливо вагоме місце в управлінні підприємством загалом. Це пояснюється тим, що витрати мають вирішальний вплив на фінансові результати функціонування підприємств, застосовуються для визначення цінової політики, показують рівень технології та організації виробництва, використовуються для оцінки ефективності господарювання шляхом порівняння витрат та результатів діяльності.

До цього поняття підходять як з управлінських позицій, так і з бухгалтерських, тобто облікових. Трактування витрат відповідно до управлінського підходу головним чином направлене на розкриття власне економічного змісту категорії. Автори, які представляють дану точку зору, акцентують увагу на грошовому характері витрат та вважають, що вони представляють собою обсяг використаних підприємством ресурсів. При цьому, якщо І.А. Бланк зазначає, що дані ресурси використовуються для виробництва продукції [8], то більшість інших вчених, таких як С.А. Котляров, М.Г. Грещак, О.С. Коцюба, Р. Ентоні стверджують, що вони можуть застосовуватися для досягнення певних визначених для підприємства цілей та мети діяльності [9-11].

Щодо бухгалтерського підходу, то він спрямований на виявлення економічних наслідків здійснення витрат після закінчення виробничого процесу, тобто бухгалтерські витрати виникають тоді, коли документально оформляється факт зменшення активів або збільшення зобов'язань.

Різною також є і мета формування витрат у межах двох підходів. У першому випадку, витрати формуються з метою подання інформації для прийняття управлінських рішень стосовно їхнього планування, аналізу, а також для ціноутворення. У другому випадку, вони розкривають інформацію про діяльність підприємства, яку можна отримати з фінансової звітності.

Досягнення високих результатів роботи будь-якого підприємства припускає управління витратами на різних рівнях (від оперативного до стратегічного), із залученням великого числа учасників. Це пов'язано з тим, що управління витратами – це складний, багатоаспектний та динамічний процес, що включає управлінські дії, ціллю яких є досягнення високого економічного результату діяльності підприємства. Цей підхід розділяє О.П. Градов,

який відзначає, що управління витратами не завжди повинне бути спрямоване безпосередньо на економію витрат. Принциповим є забезпечення ефективності цих витрат, тобто одержання прибутку, що реально виправдовує витрати. Саме тому головним в управлінні витратами є запобігання потенційно неефективним витратам [12, с.341].

Управління витратами підприємства є складовою управління підприємства загалом, і тому існує необхідність детального вивчення та вдосконалення саме формування рівня витрат, доходів і прибутків. Управління витратами полягає у цілеспрямованому впливові на витрати для зміни їхнього складу, структури або поведінки у зв'язку зі зміною умов виробничо-господарської діяльності підприємств.

Для детального дослідження та аналізу впливу різних чинників на витрати необхідне створення уніфікованої системи управління витратами, яка забезпечить успішне функціонування підприємства на ринку, виробництво конкурентоспроможної продукції та наявність прибутку. У сучасній економіці це повинно означати створення єдиної, раціональної, чітко та безперебійно функціонуючої системи з певними цільовими установками та взаємопов'язаними елементами. Для формування цієї системи обов'язково чітко визначити її структуру зі складовими елементи, які повинні взаємодіяти між собою відповідно до завдань, котрі ставляться перед сучасним підприємством.

Головним завданням і пріоритетом функціонування будь-якої системи управління витратами є підвищення ефективності виробництва на основі оптимізації витрат усіх видів ресурсів, приведення виробничих потужностей, кількості зайнятого персоналу, їх професійної кваліфікації, послуг обслуговуючих підрозділів основним цехам у відповідність з реальною програмою випуску продукції та відповідно існуючим потребам ринку.

Проте більшість існуючих систем управління витратами визначається низкою недоліків, які чинять певні наслідки в діяльності підприємств. Основні з них приведено в табл. 1.

Таблиця 1

Недоліки діючих систем управління витратами

Недоліки діючих систем управління витратами	Наслідки недоліків діючих систем
Відсутні порядок регулювання та урахування сумарних витрат й їх структури на стадіях життєвого циклу продукції.	Неможливо цілеспрямовано впливати на оптимізацію та зниження сумарних витрат.
Здійснюється лише автономне управління комплексом витрат за господарськими одиницям (ланкам) але не за виробами.	Зниження витрат однієї із ланок може призвести до збільшення сумарних витрат; зменшується можливість планування витрат
Управління реалізується через план, сформований за базовими витратам, згідно критеріям оцінки діяльності конкретної господарської ланки.	Підприємство орієнтуються на виконання плану, не враховуючи реальні можливості зниження витрат за виробами та досягнення науково-технічного прогресу.
На кожній наступній стадії (етапі) не приймаються до уваги економічні розрахунки витрат, виконані на попередніх стадіях.	Можливе завищення сумарних витрат; неточно оцінюється та враховується внесок учасників нововведень в загальні результати; неточно оцінюються результати розвитку.
Відсутня закінчена система поетапного проектування; результати прогнозу не обов'язкові для наступних стадій.	Затягується освоєння економічних параметрів виробу через відсутність послідовності економічних показників проекту за стадіями життєвого циклу виробу.
При атестації економічного рівня та якості продукції майже не враховуються економічні параметри.	Знижується об'єктивність та ефективність оцінки при атестації продукції.
Відсутня стратегія зниження витрат учасниками процесу розвитку; не встановлені контрольні точки оцінки доцільності подальшого здійснення витрат.	Допускається подорожчання витрат на повний життєвий цикл, неточності у визначенні планових завдань по зниженню витрат; можлива розробка проектів не з максимальною ефективністю.
Не визначена структура управління витратами на виріб	Допускаються втрати ефективності під час зміни стадій життєвого циклу.
Діюча система управління якістю не сповнена економічним змістом.	Знижується ефективність управління витратами у виробництві.

Джерело: складено за [13]

Їхнє усунення повинне ґрунтуватися на тому, що в процесі функціонування системи управління витратами необхідно забезпечити знання того, де, коли та в яких обсягах витрачаються ресурси підприємства; можливість прогнозування обсягів необхідних додаткових фінансових ресурсів; уміння забезпечити максимально високий рівень віддачі від використання ресурсів.

Таким чином, управління витратами можна визначити як уміння заощаджувати ресурси та максимізувати віддачу від них. При формуванні системи управління витратами необхідно враховувати особливості витрат, як економічної категорії.

По-перше, це динамізм витрат, те, що вони постійно рухаються та змінюються. Так, у ринкових умовах постійно змінюються ціни на покупні сировину та матеріали, комплектуючі деталі та вироби, тарифи на енергоносії та послуги, оновлюється продукція, переглядаються норми витрат матеріалів, що відображається на собівартості продукції.

По-друге, різноманіття витрат потребує застосування широкого спектра прийомів та методів в управлінні ними, що ускладнюється відсутністю абсолютно точних методів виміру та обліку витрат. Важливу роль відіграє й та обставина, що витрати складно й суперечливо впливають на економічний результат. Наприклад, підвищити прибуток підприємства можна за рахунок зниження поточних витрат на виробництво, що забезпечується підвищенням капітальних витрат на НДДКР, техніку та технологію. Високий прибуток від виробництва продукції нерідко значно скорочується через високі витрати на її утилізацію та ін.

Враховуючи приведені особливості, сформулюємо вимоги до формування системи управління витратами, що будуть визначатися особливостями практичної діяльності підприємства, та виділимо принципи управління ними:

1. Необхідність органічної інтегрованості управління витратами з іншими функціональними системами управління та загальною системою управління підприємством. Всі управлінські рішення в сфері ефективного використання ресурсів та організації їхнього обороту тісно взаємозв’язані та прямо або побічно впливають на кінцеві результати фінансової діяльності підприємства. Тому управління витратами повинно розглядатися як комплексна функціональна керуюча система, що забезпечує розробку взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких робить свій внесок у загальну результативність діяльності підприємства.

2. Система управління витратами повинна бути високо динамічною та враховувати зміну факторів зовнішнього середовища, потенціалу формування власних фінансових ресурсів, темпів економічного розвитку, форм організації виробничої та фінансової діяльності, фінансового стану та інших параметрів функціонування підприємства.

3. Підготовка кожного управлінського рішення в сфері управління витратами, вибору напрямків та форм регулювання їх рівня повинні враховувати альтернативні можливості дій та забезпечувати варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень. При цьому, якими б ефективними не здавалися ті або інші проекти рішень в сфері управління витратами, вони не повинні вступати в протиріччя з головними цілями діяльності підприємства, стратегічними напрямками його розвитку, оскільки це підриватиме економічну основу ефективного використання ресурсів в майбутньому періоді.

4. Функції та властивості елементів системи управління витратами повинні визначатися їх значенням в рамках функціонування підприємства в цілому, причому ці функції та властивості повинні бути взаємопов'язані з цілями і властивостями економічного суб'єкта.

5. Наявність чіткої визначеності в системо утворюючих зв'язках усередині системи, а також з системою управління промисловим підприємством в цілому;

6. Наявність мети створення та розвитку системи управління витратами і доцільність характеру її функціонування.

7. Створення умов для можливості застосування інноваційних методів та інструментів у системи управління витратами.

Ефективна система управління витратами, організована з врахуванням наведених вище вимог, створює основу високих темпів розвитку підприємства, досягнення необхідних кінцевих результатів його господарської діяльності та постійного росту його ринкової вартості. Їх перелік може бути розширений, проте без врахування розглянутих вимог не можливо розраховувати на створення ефективної системи управління витратами.

При цьому на кожній стадії життєвого циклу об'єктами управління стають: витрати, що виникають на даній стадії; витрати наступних стадій, обумовлені якістю робіт на даному

етапі; сумарні витрати повного життєвого циклу продукції, включаючи сукупність витрат ресурсів на НДДКР та освоєння виробництва, сумарну вартість випуску та обігу серії продукції, експлуатаційні витрати на певний строк служби виробу.

Управління витратами на підприємстві передбачає виконання всіх функцій, властивих управлінню будь-яким об'єктом, розробку (прийняття) та реалізацію рішень, а також контроль за їх виконанням.

Взаємозв'язок системи управління витратами з іншими управлінськими процесами наведений на рис. 1.

Суб'єктами управління витратами виступають керівники та спеціалісти підприємства та виробничих підрозділів (виробництв, цехів, відділів, дільниць та ін.). Окремі функції та елементи управління витратами виконуються службовцями підприємства безпосередньо або при їхній активній участі.

В ролі об'єктів управління витратами можна розглядати їх абсолютний розмір, структуру та динаміку. Також до об'єктів управління можуть бути віднесені витрати на розробку, виробництво, реалізацію, експлуатацію та утилізацію продукції, або витрати ресурсів, спрямовані на забезпечення заданого технічного рівня та якості продукції.

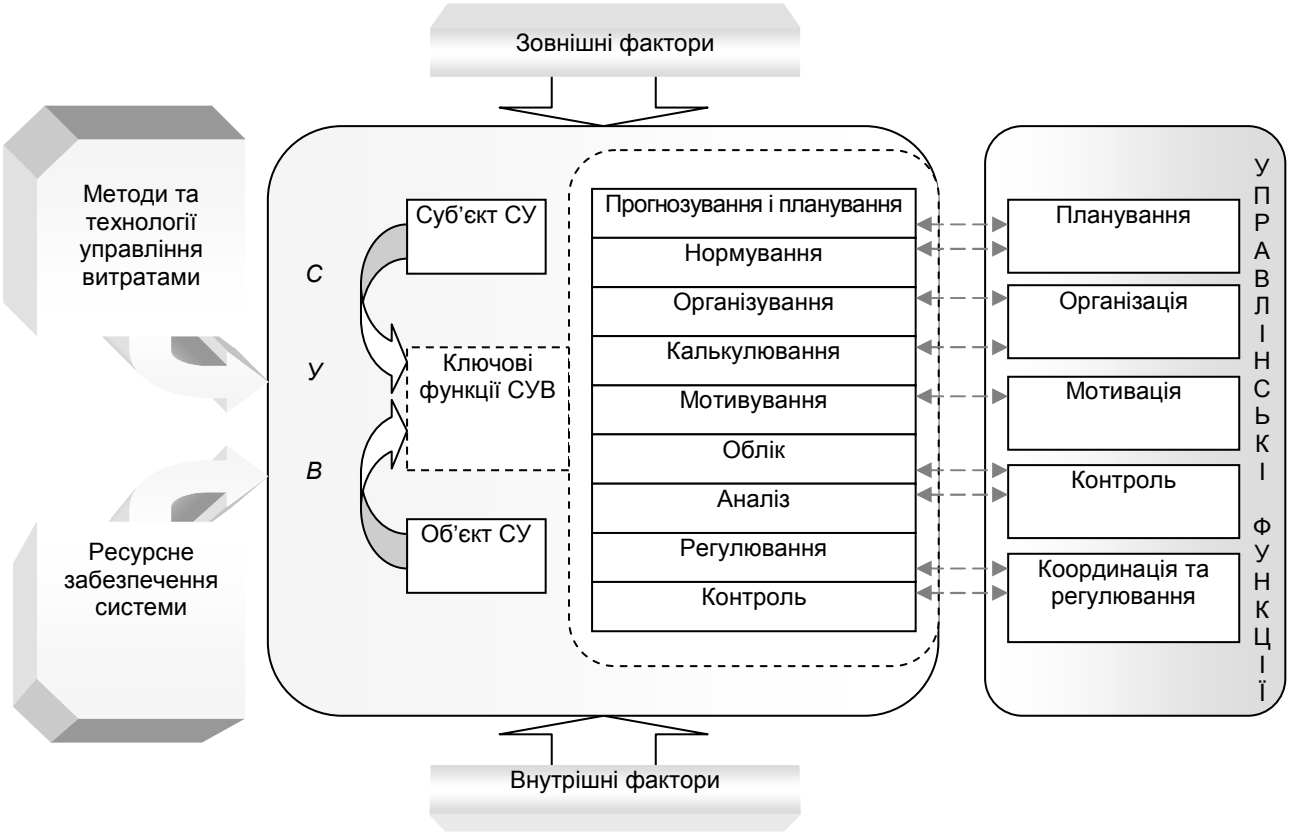

Рис. 1. Взаємозв'язок системи управління витратами з іншими управлінськими процесами

Джерело: розроблено авторами

Функції управління витратами реалізуються через елементи управлінського циклу: прогнозування та планування, нормування та калькулювання, організацію, мотивацію та стимулювання виконання, облік та аналіз, регулювання та контроль.

Планування, що є однією з головних функцій системи управління витратами, представляє собою економічне обґрунтування розміру витрат в плановому періоді для виробництва та збуту промислової продукції підприємства певної кількості та якості. В ході планування витрат необхідно виявити резерви їх зниження, визначити очікуваний розмір витрат ресурсів. Прогнозування з відносною точністю повинно давати оцінку розміру витрат. Результати прогнозу оптимального співвідношення "витрати – результати" є вихідною базою для розрахунку максимально допустимих витрат в цілому та по окремих стадіях життєвого

циклу на перспективу, для визначення кращої структури сумарних витрат та максимально можливих економічних результатів.

Ресурсне забезпечення системи управління витратами повинно містити об'єднання окремих складових, за допомогою яких здійснюється збирання та оброблення даних про витрати, а також формування інформації для прийняття управлінських рішень саме в той момент, коли вона може бути використана найефективніше в діяльності підприємства.

Механізми управління витратами, які входять до системи управління витратами, повинні передбачати застосування певних методів та інструментів, за допомогою яких вивчаються витрати, досліджується їхня поведінка, щоб управляти ними. Вибір методів полягає у застосуванні різноманітних способів і прийомів, за допомогою яких можна вивчити та отримати точну інформацію про витрати і на її підставі прийняти правильні управлінські рішення. В управлінні витратами використовують різноманітні методи управління, а саме: директ-костинг, стандарт-кост, метод JIT, таргет-костинг, кайзен-костинг, абзорпшн-костинг, ABC-аналіз, ФВА-метод, CVP-аналіз, кост-кілинг, бенчмаркінг витрат, метод SCA, LCC-аналіз, метод EVA, тощо [14]. Для ефективного управління витратами необхідно використовувати сукупність декількох методів, або прагнути до використання найсучасніших із них. Від правильно обраного методу або їх сукупності залежить досягнення ефективності в управлінні витратами підприємства.

Не останню роль у формуванні системи витрат відіграють фактори, які відображають умови та середовище функціонування будь-якої організації.

Укрупнену схема взаємозв'язку факторів, під впливом яких формується рівень витрат підприємства наведено на рис. 2.

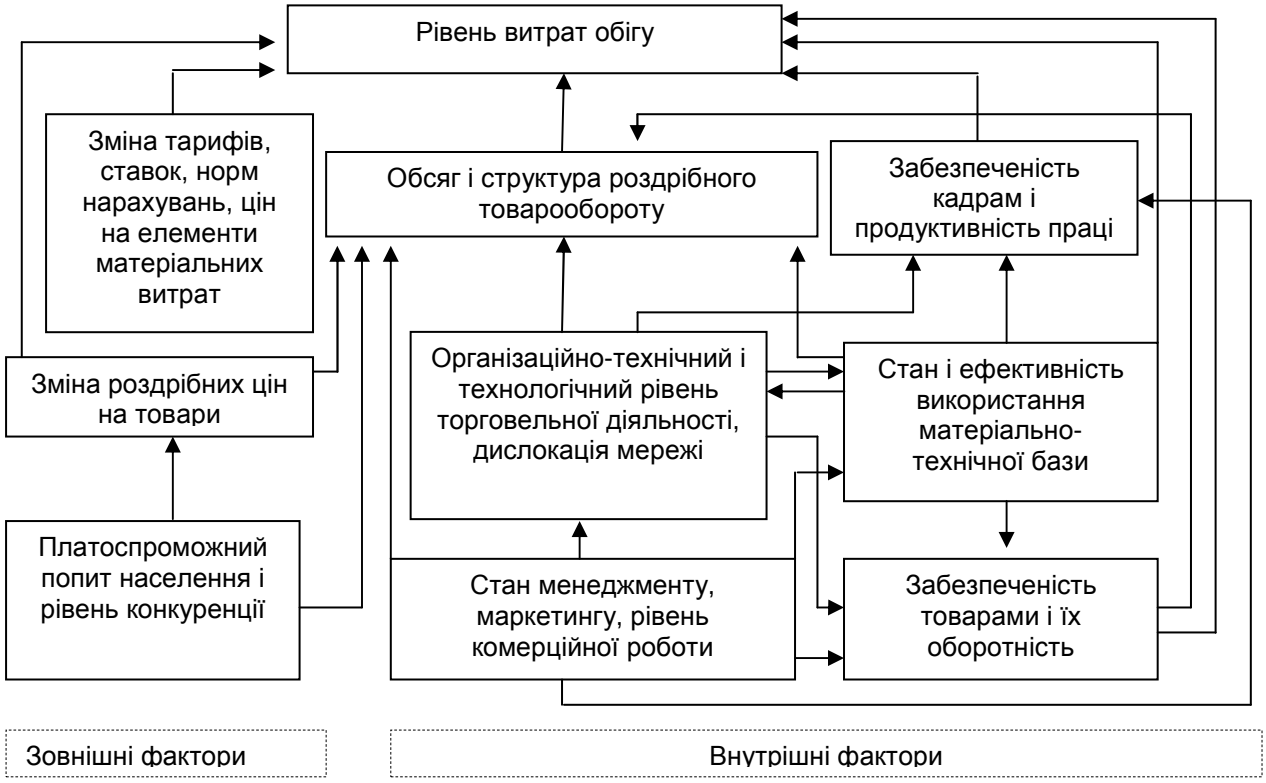

Рис. 2. Укрупнена схема взаємозв'язку факторів, під впливом яких формується рівень витрат обігу підприємства

Джерело: [14]

Прийняття управлінських рішень впливає на величину фінансового результату підприємства, і тому завершальним етапом є оцінка прийнятого рішення в галузі управління витратами на відповідність поставленим завданням. Якщо результат оцінки свідчить, що реалізація певних рішень і заходів має недоцільний і невигідний характер, виникає необхідність вибору іншого, альтернативного методу аналізу, який забезпечить вигоду та окупність витрат підприємства.

Для здійснення будь-якої господарської діяльності необхідне застосування найдосконаліших методів і форм контролю для регулювання витрат підприємства. Увага

керівництва повинна акцентуватися не тільки на кінцевих результатах, але й на методах їх досягнення. Можливість виділити найважливіші напрямки виробничої діяльності дасть змогу зосередити увагу управління на важливих ділянках і підвищити ефективність контролюючих операцій і робіт.

***Висновки та подальші дослідження*.** Отже, система управління витратами повинна впроваджуватися на комплексній основі, забезпечуючи взаємозалежне вирішення поставлених завдань. Тільки такий підхід буде сприяти різкому росту економічної ефективності роботи будь-якого вітчизняного підприємства. При цьому в функціональні обов'язки робітників підприємства необхідно ввести конкретні функції, що забезпечать ощадливе витрачання коштів.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні галузевих особливостей формування системи управління витрат на вітчизняних підприємствах.

Література

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік: навч. посібн. для студентів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит" / Ф.Ф. Бутинець, Л.В. Чижевська, Н.В. Герасимчук. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 448 с.

2. Голов С.Ф. Управлінський облік : підруч. / С.Ф. Голов – К. : Лібра, 2003. – 704 с.

3. Карпова Т.П. Управленческий учет / Т.П. Карпова – М. : Аудит-ЮНИТИ, 1998. – 350 с.

4. Нападовська Л.В. Управлінський облік: Монографія. / Л.В. Нападовська. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 450 с.

5. Панасюк В.М. Витрати виробництва: управлінський аспект / В.М. Панасюк. – Тернопіль: Астон, 2005. – 228 с.

6. Попов О. Управління витратами // Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т. 3. – К.: Видавничий центр«Академія», 2002. – 952 с.

7. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства : навч. посіб. / Ю.С. Цап-Цапко. – К. : ЦУЛ, 2002. – 656 с.

8. Бланк И.А. Управление прибылью / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1998. – 544 с.

9. Котляров С.А. Управление затратами / С.А. Котляров. – СПб: Питер, 2001. – 160 с.

10. Грещак М. Г. Управління витратами: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Г.М. Грещак, О.С. Коцюба. – К. : КНЕУ, 2002. – 131 с.

11. Роберт Н. Энтони. Основы бухгалтерского учета : пер. с англ. / Роберт Н. Энтони. – М. : СП "Триада НТТ". – 1992. – 318 с.

12. Градов А.П. Экономическая стратегия фирмы : уч. пособие / А.П. Градов. – С.-Пт. : Специальная литература, 1995. – 416 с.

13. Волкова М.В. Система управління витратами промислового підприємства / М.В. Волкова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2013. – № 3 (23). – С. 25-33.

14. Давидович І. Є. Управління витратами : навчальний посібник / І.Є.Давидович. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 320 с.

15. Гринів Б.В. Економічний аналіз торговельного підприємства: навч. посібн. / Б.В. Гринів. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.

References

1. Butynets, F.F., Chyzhevska, L.V., Herasymchuk, N.V. (2000), *Bukhhalterskyi upravlinskyi oblik* [The Bookkeeping Management Accounting], tutorial, Zhiti, Gytomyr, Ukraine, 448 p.

2. Holov, S.F. (2003), *Upravlinskyi oblik* [Management Accounting], textbook, Libra, Kyiv, Ukraine, 704 p.

3. Karpova, T.P. (1998), *Upravlencheskiy uchot* [Management Accounting], Audit-Yuniti, Moscow, Russia, 350 p.

4. Napadovska, L.V. (2000), *Upravlinskyi oblik* [Management Accounting], monograph, Nauka i osvita, Dnipropetrovsk, Ukraine, 450 p.

5. Panasiuk, V.M. (2005), *Vytraty vyrobnytstva: ypravlinskyi aspect* [Costs of production: administrative aspect], Aston, Ternopil, Ukraine, 228 p.

6. Popov, O. (2002), *Upravlinnia vytratamy* [Cost Management], Economical book of references in 3 Volumes, Vol. 3, Akademiia, Kyiv, Ukraine, 952 p.

7. Tsap-Tsapko, Yu.S. (2002), *Vytraty pidpryiemstva* [Costs of the enterprise], tutorial, TSUL, Kyiv, Ukraine, 656 p.

8. Blank, I.A. (1998), *Upravleniye pribyliu* [management of profit], Nika-Center, Kyiv, Ukraine, 544 p.

9. Kotlyarov, S.A. (2001), *Upravleniye zatratami* [management of expenses], Piter, St. Petersburg, Russia, 160 p.

10. Hreschak, M.H. and Kotsuba, O.S. (2002), Upravlinnia vytratamy [Cost Management], KNEU, Kyiv, Ukraine, 131 p.

11. Robert, N. Anthony (1992), *Osnovy bukhhalterskogo ucheta* [The Basics of Accounting], translated from english., SP "Triada NTT", Moscow, Russia, 318 p.

12. Gradov, A.P. (1995), *Ekonomicheskaya strategiya firmy* [The economic strategy of the firm], tutorial, Special literature, St.Petersburg, Russia, 416 p.

13. Volkova, M.V. (2013), "The system of cost management of industrial enterprise", *Economika ta upravlinnya pidpryiemstva machynobudivnoi haluzi: problemy theorii ta praktyky*, no. 3(23), pp. 25-33.

14. Davydovych, I.Ye. (2008), *Upravlinia vytratamy* [Cost Management], tutorial, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 320 p.

15. Hryniv, B.V. (2011), *Economichnyi analiz torhivelnoho pidpryiemstva* [Economic analysis of trade enterprises], tutorial, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 392 p.

УДК 338.4:65

Чайківський І.А.,
генеральний директор
корпорації «Агропродсервіс»

ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Chaikivskyi I.A.,
general director of the
corporation "Agroprodservice"

BALANCED PRODUCTION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF GLOBALIZATION PROCESSES

Постановка проблеми. Сільське господарство є однією з найважливіших галузей матеріального виробництва, в якій створюються матеріальні блага рослинного і тваринного походження для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловості — сировиною. Воно має величезні перспективи розвитку, володіє сприятливими кліматичними умовами і якісними земельними ресурсами, наявність яких свідчить про можливість ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Сільське господарство є конкурентоздатною галуззю, оскільки Україна має великі родючі землі розміром 40,8 мільйона гектарів, з яких обробляється приблизно 33 мільйони гектарів. Але при недостатній державній підтримці, сільське господарство занепадає.

Минуло тринадцять років, як ми живемо в новому столітті і 23 роки, як розпочалися соціально-економічні перетворення в Україні, в тому числі і в аграрному секторі. Але як свідчать результати, нині український аграрний сектор поки що не вийшов на траєкторію

стійкого (збалансованого) розвитку ані з точки зору економічної, ані соціальної, ані екологічної. У зв'язку з цим виникає необхідність проаналізувати проблеми і, перш за все, виявити причини того відставання.

Економічний аналіз показує, що за роки незалежності в аграрному секторі здійснено глибокі структурні реформи, докорінно перебудовано земельні й майнові відносини. У процесі трансформаційних перетворень організовуються нові організаційно-правові структури ринкового типу, основу яких складають приватна власність на землю та майно. У той самий час незавершеність реформ, їх надзвичайно висока заполітизованість та відсутність чіткої стратегії розвитку аграрного сектору на далеку перспективу призвели до стагнації сільгоспвиробництва, високого ризику та залежності від природно-кліматичних умов. Вихід сільського господарства з кризової ситуації передбачає необхідність переходу до збалансованого розвитку аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення ефективності розвитку сільськогосподарських підприємств розглядались у працях багатьох провідних вчених-економістів: Андрійчука В.Г., Баланюка І.Ф., Варченко О.М., Гайдуцького П.І., Геєця В.М., Гудзинського О.Д., Даниленка А.М., Єрмакова О.Ю., Лукінова І.І., Лупенка Ю.О., Макаренка П.М., Маліка М.Й., Месель-Веселяка Ю.П., Мостенської Т.Л., Онищенка О.М., Саблука П.Т., Савчука В.К., Сахацького М.П., Червена І.І., Юрчишина В.В. та інших. Але особливості трансформування вітчизняної економіки, складне економічне становище аграрних підприємств призвели до появи багатьох нових проблем щодо їх розвитку. Недостатньо дослідженими залишаються проблеми обґрунтування напрямів подальшого розвитку сільськогосподарських формувань в умовах глобалізації виробництва. На сучасному етапі дуже актуальним питанням є розробка методологічних і методичних проблем стратегії забезпечення збалансованого, ефективного розвитку аграрних суб'єктів господарювання.

Постановка завдання. Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування засад і стратегій забезпечення ефективного, збалансованого розвитку аграрних підприємств в умовах глобалізації виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідженням виявлено, що Україна ще не сформувала виваженої стратегії збалансованого сталого розвитку сільського господарства, в основу якої має бути покладений національний інтерес, прагнення гармонізації засад розвитку, раціональне використання наявних конкурентних переваг, збереження й нарощування агроресурсного потенціалу й ефективне його використання для зайняття лідируючих позицій у певних сегментах внутрішнього і зовнішнього агропродовольчого ринку. Вона відстає у рівні споживання продуктів харчування в розрахунку на душу населення, а за енергетичною цінністю харчового раціону тільки наближається до раціональної норми в 2950 ккал, при досягнутому у розвинутих країнах рівні 3428 ккал/добу.

Основним напрямом вирішення існуючої проблеми в умовах глобалізації виробництва є забезпечення збалансованого (стійкого) розвитку аграрних підприємств. Безсумнівно, що центральне місце в даному визначенні відводиться підвищенню рівня стійкості виробництва продовольства. Саме на цій основі можливе досягнення продовольчої безпеки України.

З метою забезпечення комплексного підходу до обґрунтування стратегії збалансованого розвитку сільськогосподарських підприємств необхідно, в першу чергу, деталізувати поняття "збалансований". Огляд літературних джерел з досліджуваної тематики показує, що в широкому значенні дана категорія означає "врівноважений". Зокрема, термін "баланс" походить з французької і тлумачиться як "система операцій взаємопов'язаних показників, які характеризують співвідношення чи рівновагу в явищах або процесах, що періодично змінюються, найбільш узагальнена система науково обґрунтованих економічних показників, що відображають масштаби і темпи господарської діяльності, а також основні пропорції розвитку народного господарства" [1, с. 61].

Встановлено, що у науковій аграрній сфері категорія "збалансований розвиток" поширилась з Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) та Всесвітнього самміту із збалансованого розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.). за своєю сутністю на зазначених зібраннях поняття "збалансований розвиток" ототожнювалось з стійким та сталим розвитком.

За визначенням Комісії ООН сталий розвиток – це “загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі” [2].

Подібне змістове навантаження має поняття збалансованого розвитку у Концепції збалансованого (сталого) розвитку агроекосистем в Україні на період до 2025 року [3], де розглядається як складний процес спрямований на покращання екологічної ситуації.

З погляду збалансованості й гармонізації певних складових В. Фостолович визначає сталий розвиток як “процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умов збереження і поетапного відновлення природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалами і потребами людей усіх поколінь” [4].

Т. Гардашук у статті “Концепція збалансованого (сталого) розвитку та принцип справедливості” зазначає, що аби розвиток був збалансованим він має “враховувати соціальні, економічні й екологічні (природні) чинники” [5], тобто виділяє тріаду основних факторів збалансованого розвитку.

На необхідності налагодження врівноваженого сільського розвитку із ефективно діючим сільським господарством та аграрними підприємствами наголошують О. Бородіна та І. Прокопа [6, с. 61-64,], визначаючи їх як актуальні проблеми в процесі глобалізації економіки.

Важливий внесок у вирішення проблеми зрівноваженого розвитку сільських територій зробив Г. Черевко, обґрунтувавши науково-методологічні засади та концептуальні основи зрівноваженого розвитку сільських регіонів, напрями і умови реалізації зрівноваженого розвитку сільських територій. Вчений справедливо відзначив, що “зрівноважений розвиток сільських територій нерозривно пов'язаний зі зростанням ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств, забезпеченням інтересів сільського населення…” [7, с. 70-74.]

Проблему налагодження збалансованого розвитку сільських територій та суб’єктів господарювання у них, в аспекті дослідження впливу глобальних процесів розглядає Ю. Губені [8, с. 38-43].

А. Стельмащук, розглядаючи проблему збалансованого розвитку аграрних підприємств, обґрунтував механізм сталого розвитку, що включає господарський та економічний механізми, які в свою чергу складаються з сукупності методів і засобів досягнення поставленої мети [9, с. 57-59].

О. Шубравська, досліджуючи проблему збалансованого розвитку агропродовольчої системи України, особливої уваги надає регіональним аспектам і передумовам в процесі налагодження сталого економічного розвитку суб’єктів господарювання [10, с. 69-72].

Проведений огляд літературних джерел виявив, що категорія “збалансований розвиток”, на нашу думку, не має близьких синонімів, оскільки вона набагато ширша у змістовому наповненні ніж дефініції “системний”, “комплексний”, “сталий”, які у науці часто ототожнюють із “збалансований”. Останній є складнішим поняттям, відмінним від комплексного розвитку, який включає набір певних компонентів (напрямів) та системного становлення, що охоплює сукупність елементів (комплекс) та зв’язки і взаємозв’язки між ними (систему).

На нашу думку, поняття „сталий розвиток” акцентує увагу не стільки на стабільності чи стійкості розвитку, як на згармонізованості розвитку за його складовими – соціальною, економічною, екологічною. Сталий (збалансований) розвиток означає збалансоване, зрівноважене (що не передає рівності показників) зростання як економічних, так і соціальних і екологічних параметрів постійними пропорційними (у раціональному співвідношенні до пропорційних) темпами, забезпечуючи загальний прогрес суспільства у всіх його сферах. Це важливо вияснити, тому що зміщення акцентів зі зростання на розвиток призвело до сприйняття сталого розвитку лише як „підтримуючого” розвитку, з фіксацією досягнутого рівня, навіть стабілізацією процесів.

Категорію “збалансований” розуміємо як таку, що передбачає сукупність складових компонентів, зв’язки і взаємозв’язки між ними, які є взаємоврівноважені або раціонально співвідносні між собою. Така взаєморівновага та взаємобаланс у розвитку передбачає кількісне оптимальне співвідношення окремих складових одне з одним у єдиному цілому, з

врахуванням системи зв'язків, що дозволяють досягти найвище можливого результату. Тобто "збалансований розвиток" певною мірою можна визначити як системний, що має врівноважені (оптимально співвідносні) між собою складові і зв'язки.

Таким чином збалансованість розвитку є складною дефініцією, яка системно охоплює ключові взаємопов'язані компоненти загального процесу становлення агроформувань.

Сучасні визначення чітко виділяють три основні компоненти сталого розвитку: економічний, екологічний і соціальний, вказуючи на необхідність їх збалансованої, гармонійної реалізації, і лише за такої умови розвиток може підтримуватися протягом тривалого часу. Відтак в загальному плані сталий розвиток трактується як стабільний соціально-економічний розвиток, який не руйнує своєї природної основи і забезпечує неперервний прогрес суспільства. Таким чином, узагальненими основними засадами сталого розвитку є такі:

- справедливість щодо поколінь – основна ідея, яка витікає з визначення сталого розвитку комісії Брундтланд і означає моральне зобов'язання нинішнього покоління забезпечити щонайменше таку ж якість життя для майбутніх поколінь. Звідси витікає необхідність забезпечення справедливості між соціальними групами людей, які живуть нині, а також між країнами. Щорічна доповідь про світовий розвиток, яка підводить підсумки та визначає основні засади подальшого розвитку. має назву „Справедливість і розвиток";
- збалансованість розвитку, з урахуванням економічних, соціальних і екологічних аспектів;
- довготривалість суспільного розвитку;
- процес потрійної суспільної інтеграції (Triple-T Social Integration Process): цілей, територій та часу.

Розкривають і доповнюють зміст поняття сталого розвитку наступні його трактування у сучасних дослідженнях:

- благодатна спіраль прогресу, за якого людський розвиток і економічне зростання взаємно сприяли б одне одному;
- гармонізація розвитку людства і навколишнього середовища;
- управління ризиками впливу людської діяльності на складні соціо- екосистеми, що зв'язано зі значною невизначеністю наслідків, а отже необхідність збереження варіантів вибору;
- цілеспрямована самоорганізація суспільства;
- управління капіталом в інтересах збереження і примноження людських можливостей (з нещодавніх досліджень Світового банку). При цьому поняття „капітал" включає не лише фізичний, але й природний і людський капітал. Для сталого розвитку сума цих трьох видів капіталу щонайменше не повинна зменшуватися. Це, так звана, умова „слабкої сталості"; „сильна сталість" (розробник концепції англійський економіст Давід Перс) теж характеризується не зменшенням величини загального капіталу, але при умові, що певна частина природного капіталу – критичний природний капітал, який є першоосновою існування людини, повинен бути збережений з року в рік, від покоління до покоління.

Проблемність визначення поняття „сталого розвитку", не кажучи вже про показники його вимірювання та особливо механізми забезпечення, зумовлена складністю об'єкта дослідження як інтегрованої системи, яка об'єднує три досить самодостатні системи (підсистеми) – економічну, соціальну і екологічну, зі своїм різноманіттям завдань у контексті сталого розвитку. Всі три підсистеми самі по собі є нестабільними – це по-перше. По-друге, навіть досягнення максимуму виконання цілей певної підсистеми не гарантує сталості, а забезпечення сталості окремо економічної, соціальної і екологічної підсистем не означає, як показує досвід, досягнення сталості суспільного розвитку. По-третє, слід визнати, що існує конкурентність між розвитком підсистем, і це об'єктивна обставина, оскільки всі вони функціонують і розвиваються за рахунок загальних ресурсів.

У контексті сталого суспільного розвитку об'єднуючим для всіх трьох сфер – економічної, соціальної, екологічної є те, що у центрі цього розвитку знаходиться людина, як зазначено у міжнародних документах. Природа ж людини представляє собою триєдину системну цілісність: біо – соціо – трудо.

Отже, зміст суспільного розвитку полягає в розширенні свободи вибору людьми найбільш бажаного для них способу життя. Тому йдеться про щось значно більше, ніж

просте зростання економіки. А саме – про зростання людських можливостей. Люди повинні насамперед мати можливість прожити довге і здорове життя, отримати необхідні їм знання і уміння, а також розпоряджатися доходом, достатнім для забезпечення гідного рівня їх життя. Це – основні засади концепції людського розвитку. При цьому мають значення показники якості людського життя, характеристиками якої є не лише матеріальний достаток, але й соціальні блага, зокрема можливість вибору стилю життя, робочого місця, доступності освіти, медичних послуг тощо та рівень злочинності, а також екологічні параметри – чистота повітря, питної води, сприятливі ландшафти тощо. Економічне зростання є одним з найважливіших засобів розширення доступної людям свободи вибору

Одним з найважливіших засобів розширення доступної людям свободи вибору є економічне зростання, суть якого полягає в розширенні свободи вибору людьми найбільш бажаного для них способу життя. Тому йдеться про щось значно більше, ніж просте зростання економіки. А саме – про зростання людських можливостей. Люди повинні насамперед мати можливість прожити довге і здорове життя, отримати необхідні їм знання і уміння, а також розпоряджатися доходом, достатнім для забезпечення гідного рівня їх життя. Це – основні засади концепції людського розвитку.

Для сталого розвитку надто важливою є самоорганізація аграрної системи на всіх рівнях. Якщо ж аграрна система не зможе самоорганізуватися зсередини, то прихід нових інвесторів, крупного капіталу ззовні, зі своїми чіткими бізнесовими інтересами, не завжди буде на користь селян і забезпечення сталих основ довготривалого розвитку. В цьому контексті виділяється цілий напрям науки - формування еколого-соціальної поведінки господарюючих суб'єктів та посилення мотиваційного механізму самоорганізації дрібнотоварних агровиробників, місцевих цільових груп та загалом сільських громад.

Аналізуючи причини, які не дозволяють Україні вийти на стійкий ріст, то їх можна звести до таких.

По-перше, при переході до ринку, що було обумовлено об'єктивними факторами і світовими тенденціями, наша країна не змогла скористуватися перевагами ринкових відносин. Більш того, із-за непродуманої аграрної політики відбулося різке скорочення всіх основних складових виробничого потенціалу: землі, основних фондів, трудових ресурсів.

По-друге, внаслідок уникнення держави від відповідальності за економіку в аграрному секторі і створених несприятливих макроекономічних умов відбувся обвал еквівалентних співвідношень між сільським господарством і іншими галузями, що позбавило основну масу сільгосптоваровиробників ресурсів не тільки для розширеного, але й простого відтворення. Цінові співвідношення погіршилися, підтримка галузі державою суттєво знизилася.

За роки реформ із сільського господарства через систему цін вилучалося до 10-15% створеної тут продукції. З одного боку, це дало можливість вирішити проблему конкурентоспроможності вітчизняної харчової промисловості на внутрішньому і зовнішньому ринках, утримати зниження життєвого рівня міського населення. Але з іншого боку, з цієї причини сільське господарство позбавилося можливості бути рівноправним партнером у взаємовідносинах з іншими галузями економіки. Перш за все, з тими, які постачали йому матеріально-технічні ресурси і забезпечували переробку сільськогосподарської сировини, не кажучи уже про фінансово-кредитні структури, які почали диктувати свої монопольні умови.

По-третє, витіснення сільгосптоваровиробників із вітчизняного ринку продовольства і ріст імпорту, що негативно відбилося на їх економічному стані. Так, наприклад, дані про динаміку нарощування імпорту м'яса та м'ясопродуктів, наведені в роботі дані показують, що зарубіжні виробники не поступаються за темпами захоплення вітчизняного внутрішнього ринку вітчизняним виробникам продовольчих товарів. Особливо викликає тривогу той факт, що імпортується м'ясо і м'ясопродукти птиці (89% всього імпортованого м'яса і м'ясопродуктів), обсяги яких Україна може досить швидко наростити за рахунок власних потужностей і кормів.

По-четверте, в даній ситуації значна частина сільськогосподарських організацій збанкрутувала, наслідком чого стали скорочення виробництва продукції, втрата робочих місць, залишення села кваліфікованою робочою силою, різке погіршення демографічної ситуації, зникнення десятків, сотень сільських поселень.

І, насамкінець, до сьогоднішнього дня багато керівників не надають належної уваги екології, розраховуючи, ймовірно, на значну територію країни, завдяки чому порушення

екологічних основ ведення сільськогосподарського виробництва, на їх думку, не відобразиться у найближчій перспективі на результатах галузі. Це помилкова точка зору.

Ситуація, яка склалася в аграрному секторі багато в чому пояснюється відсутністю затвердженої урядом України стратегії розвитку АПК. Вимоги прояснити її зумовлені невдоволеністю багатьох людей своїм соціальним станом. Держава проводить політику реагування на кон'юнктурні потреби власника в аграрному секторі, не думаючи про довгострокових перспективах. Отже, сьогодні потрібний стратегічний погляд на трансформаційні процеси в аграрному секторі країни, причому з оцінкою не тільки майбутнього, але і пройдених етапів, інакше не посягнути внутрішньої логіки подій.

Стійкий ріст АПК України неможливий без вдосконалення відносин на внутрішньому і зовнішньому агропродовольчих ринках, без розвитку інфраструктури.

По-перше, ринок націлений на повне задоволення потреб допоки обмеженого кола населення, оскільки значна частина громадян країни із-за низької платоспроможності не може користуватися його благами. Достатньо сказати, що рівень доходів сільського населення в декілька разів нижче, ніж у міського, хоч різниця в цінах на продовольство несуттєва.

По-друге, країна все більше втрачає оптову ланку торгівлі.

По-третє, на аграрному ринку стали наглядно проявлятися тіньові відносини. Досить міцні позиції тут зуміли зайняти монопольні, спекулятивні і кримінальні групування, які, відповідно тільки до своїх особистих інтересів, чинять масований тиск на виробників, диктують ціни на сільськогосподарську продукцію, ускладнюють її реалізацію.

Серед найбільш важливих причин сільської бідності – недостатній рівень зайнятості економічно активного населення, що в багатьох випадках пов'язано із слабким розвитком альтернативних видів діяльності.

Отже, за всіх варіантів роль аграрного сектора і сільського господарства буде зростати, що визначається вимогами забезпечення населення здоровим і достатнім харчуванням, продовольчої безпеки країни. Український аграрний сектор має величезні потенційні можливості і великі перспективи.

Світовий досвід показує, що за характером діяльності та складом виробленої продукції сільське господарство є найбільш сприятливе для впровадження ринкових відносин тому, що вся його продукція розрахована на споживача, виробляється для ринку.

Таким чином, з метою досягнення гармонійного розвитку села, сільського господарства та селянства загалом, необхідно зосередити увагу на становленні ефективного функціонування аграрних підприємств. Саме вони є однією із забезпечуючих ланок у процесі сільського зростання. На сучасному етапі розвитку відносин на селі, важливим є утвердження аграрного підприємництва на якісно вищому рівні функціонування як осередку соціально-виробничої системи.

З цією метою необхідно розробити і реалізувати комплексну інноваційну стратегію, що базується на засадах практичності, реальності та результативності, які є важливою характерною рисою збалансованого пропорційного розвитку сучасних сільськогосподарських підприємств.

Пропорційний розвиток сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить не тільки від цін реалізації, які визначаються попитом і пропозицією, але і від рівня виробничих витрат на одиницю продукції у межах усієї сукупності організаційно-правових структур ринкового середовища. В умовах трансформаційної економіки одним з основних пріоритетів розвитку товаровиробників продовольчої продукції є пошук шляхів мінімізації виробничих ресурсів при одночасному зростанні розміру доходу на одиницю авансованого капіталу. Оптимізація ресурсного потенціалу позитивно відображатиметься не тільки на активізації кумулятивних процесів ефективного розвитку багатовекторного спектру економічних відносин між суб'єктами господарювання аграрної сфери, але й на формуванні збалансованої ринкової системи. В зв'язку з цим, стратегія сталого розвитку потребує врахування наявного виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств в контексті локалізації внутрішніх резервів економії маркетингових витрат. Тому виникає потреба у розробці комплексу заходів щодо сталого розвитку сільськогосподарських підприємств на ринку продовольчої продукції.

Для забезпечення сталого розвитку підприємств необхідно зважено підійти до розробки принципів управління, політики контрактних відносин, організаційної структури, затвердження стратегічних планів підприємств, координації програм організаційного розвитку і трансфертного ціноутворення.

Важливим елементом стратегії сталого розвитку сільськогосподарських підприємств має стати підвищення використання наявного наукового аграрного потенціалу; впровадження енергозберігаючих і прогресивних технологій виробництва; створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з надання послуг товаровиробникам у веденні селекції та відтворенні сільськогосподарських тварин, ветеринарному забезпеченні, закупівлі та реалізації тваринницької продукції; розширення обсягу вирощування високобілкових зернових культур; більш повного використання усіх можливостей по поліпшенню забезпеченості наявного поголів'я кормами, повсюдного запровадження енергозберігаючих технологій в кормовиробництві, при утриманні та годівлі худоби; використання дотаційних коштів за реалізоване сільгосппідприємствам молоко і м'ясо переробним підприємствам виключно на розвиток тваринництва; докорінного поліпшення стану племінної роботи і ветеринарного обслуговування сільгосппідприємств. Крім того, сталий розвиток сільськогосподарських підприємств має базуватися на інтеграції всіх підприємств аграрної сфери. Інтеграція при цьому має забезпечувати: налагодження зв'язків з усіма учасниками виробничого ланцюгу в агропромисловому комплексі; налагодження партнерських стосунків з підприємствами, що виробляють машини, прибори, устаткування, матеріали, обладнання необхідні для діяльності регіональних товаровиробників; розширення кола ринкових суб'єктів; розвиток мережі заготівельних пунктів в сільській місцевості; проведення та представлення інтересів на ярмарках, виставках всіх учасників аграрної сфери; активізацію роботи по залученню капіталу від вітчизняних та іноземних інвесторів для поліпшення виробничо-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств, прийняття обґрунтованих управлінських рішень на всіх фазах відтворювальних процесів в сільськогосподарських підприємствах.

Висновки з проведеного дослідження. Сталий (збалансований) розвиток аграрних підприємств означає збалансоване, зрівноважене (що не передає рівності показників) зростання як економічних, так і соціальних і екологічних параметрів постійними пропорційними (у раціональному співвідношенні до пропорційних) темпами, забезпечуючи загальний прогрес суспільства у всіх його сферах.

Основними причинам стримування виходу аграрних підприємств України вийти на стійке зростання є: непродумана аграрна політика, внаслідок якої відбулося різке скорочення всіх основних складових виробничого потенціалу: землі, основних засобів, трудових ресурсів; несприятливі макроекономічні умови, що привели до обвалу еквівалентних співвідношень між сільським господарством і іншими галузями, що позбавило основну масу сільгосптоваровиробників ресурсів не тільки для розширеного, але й простого відтворення; недосконалі економічні розподільчі відносини між партнерами в системі АПК; порушення екологічних основ ведення сільськогосподарського виробництва.

В умовах трансформаційної економіки одним з основних пріоритетів розвитку товаровиробників продовольчої продукції є пошук шляхів мінімізації виробничих ресурсів при одночасному зростанні розміру доходу на одиницю авансованого капіталу. Оптимізація ресурсного потенціалу позитивно відображатиметься не тільки на активізації кумулятивних процесів ефективного розвитку багатовекторного спектру економічних відносин між суб'єктами господарювання аграрної сфери, але й на формуванні збалансованої ринкової системи. В зв'язку з цим, стратегія сталого розвитку потребує врахування наявного виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств в контексті локалізації внутрішніх резервів економії маркетингових витрат. Тому виникає потреба у розробці комплексу заходів щодо сталого розвитку сільськогосподарських підприємств на ринку продовольчої продукції.

Для забезпечення сталого розвитку підприємств необхідно зважено підійти до розробки принципів управління, політики контрактних відносин, організаційної структури, затвердження стратегічних планів підприємств, координації програм організаційного розвитку і трансфертного ціноутворення.

Література

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с.

2. Концепт стійкого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток.

3. Концепція збалансованого (сталого) розвитку агроекосистем в Україні на період до 2025 року, затверджена Наказом Міністерства аграрної політики України від 20.08.2003 р. № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua

4. Фостолович В.А. Екологічні інновації – основа збалансованого розвитку суспільства / В.А. Фостолович [Електронний ресурс] – Режим доступу : http: // magazine.faof.org.ua/content/view/815/35

5. Гардашук Т.В. Концепція збалансованого (сталого) розвитку та принцип справедливості [Електронний ресурс] / Т.В. Гардашук. – Режим доступу : http://clubofrome.org.ua/corweb/Publication/15.],

6. Бородіна О. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення / О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2009. – № 5. – С. 59-64.

7. Черевко Г.В. Науково-методологічні засади зрівноваженого розвитку сільських територій / Г.В. Черевко, І.В. Сембай // Аграрна економіка: Науковий журнал Львівського НАУ. – 2008. – Т.1. – № 1-2. – С. 70-74.

8. Сватош М. Вплив глобальних процесів на стійкий розвиток сільського господарства / М. Сватош, Ю. Губені // Аграрна економіка. – 2008. – Т.1. – № 1-2. – С. 38-43.

9. Стельмащук А.М. Економічний механізм сталого розвитку галузі тваринництва в сільськогосподарських підприємствах / А.М. Стельмащук // Інноваційна економіка. – 2010. – № 4. – С. 57–60.

10. Шубравська О. Регіональний аспект сталого економічного розвитку агропродовольчої системи України / О. Шубравська // Економіка України. – 2009. – № 5. – С. 68-73.

References

1. Mochernyi, S.V. etc. (2000), *Ekonomichna entsyklopediia* [The economic encyclopedia], Vol.1, Vydavnychyi tsentr "Akademiia", Kyiv, Ukraine, 864 p.

2. The concept of sustainable development, available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Stalyy_development.

3. The concept of balanced (sustainable) development of agro-ecosystems in Ukraine for the period till 2025, approved by the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine from 20.08.2003, № 280, available at: http://www.zakon.rada.gov.ua

4. Fostolovych, V.A. "The environmental Innovations - the basis of balanced development of society", available at: http:// magazine.faof.org.ua / content / view/815/35

5. Hardashuk, T.V. "The concept of the balanced (sustainable) development and the principle of justice", available at: http://clubofrome.org.ua/corweb/Publication/15.

6. Borodina, O. and Prokopa, I. (2009), "Rural Development in Ukraine: problems becoming", *Ekonomika Ukrainy,* no. 5, pp. 59-64.

7. Cherevko, H.V. and Sembai, I.V. (2008), "Scientific and methodological principles of balanced development of rural territories", *Ahrarna ekonomika: Naukovyi zhurnal Lvivskoho NAU*, Vol.1, no. 1-2, pp. 70-74.

8. Svatosh, M. and Hubeni, Yu. (2008), "The influence of global processes on sustainable development of agriculture", *Ahrarna ekonomika*, Vol.1, no. 1-2, pp. 38-43.

9. Stelmashchuk, A.M. (2010), "The economic mechanism of sustainable development in the field of animal farms", *Innovative economy*, no. 4, pp. 57-60.

10. Shubravska, O. (2009), "The regional dimension of sustainable economic development of the agro-food system of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 5, pp. 68-73.

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 352.1:338.24

Панухник О.В.,
д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, обліку і контролю
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ МІСЦЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

Panukhnyk O.V.,
dr. sc. (econ.), associate professor, professor of the department of finances, audit and control
Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University

ADMINISTRATIVE AND TERRITORIAL REFORM AS A FACTOR OF THE STRENGTHENING LOCAL ECONOMY

Постановка проблеми. Відповідно до теорії організації, комплексний розвиток країни можливий лише за умови цілеспрямованого ефективного функціонування всіх її елементів, що є повноцінними носіями системних властивостей. Територіально-управлінськими компонентами будь-якої держави є низові структурні одиниці, що формують її адміністративно-територіальній устрій.

У країнах постсоціалістичного табору, у тому числі й Україні, в трансформаційний період постала проблема становлення інституційно окреслених життєздатних адміністративно-територіальних одиниць, які б відповідали критеріям нормативно-правової визначеності, організаційної завершеності та фінансово-економічної достатності. Регіоналізація, територіальна децентралізація влади та поділ повноважень між різними владними рівнями були та залишаються предметом дискусій у цих країнах. Необхідність пошуку ефективної моделі організації влади на первинному та регіональному адміністративно-територіальних рівнях й визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні вивчення проблеми трансформації системи адміністративно-територіального устрою знаходиться у зародковому стані, повертаючись у певні періоди в сферу наукових досліджень за вказівкою центральних органів влади в умовах обговорення перспектив адміністративно-територіальної реформи. Окремі дослідження в цьому контексті проведено О. Гладким [1], Б. Данилишиним [2], М. Долішнім [3], В. Кравченком [5], В. Нудельманом [6], А. Мельник [7-9], Г. Монастирським [7-11], членами робочої групи з моделювання адміністративно-територіального устрою України [12]. Проте, вказані дослідження не носять системного характеру, поза сферою науково-теоретичного аналізу опинилися питання пошуку оптимальних варіантів зміцнення первинного адміністративно-територіального устрою в Україні з врахуванням фінансово-управлінських аспектів, національних економічних, соціальних та політичних особливостей.

Постановка завдання. Метою статті є комплексна оцінка проблем та перспектив реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні з позиції її інституційного забезпечення, що визначило логіку дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з основних характеристик муніципального утворення є його життєздатність. Життєздатне муніципальне утворення – це, на думку автора, свідомо сформована, економічно, соціально й політично активна людська спільнота, максимально самодостатня у своєму існуванні й розвитку з погляду забезпечення фінансовими та економічними ресурсами.

Вагомим чинником переважання деструктивних тенденцій у розвитку управлінської та інших підсистем муніципальних утворень, особливо малих, є проблема формування самодостатньої первинної територіальної спільноти, що є вихідним елементом адміністративно-територіального устрою держави. Проголошення незалежності, проведення перетворень в політичній та економічній системах Української держави уможливили становлення в територіальних спільнотах базового рівня демократичного інституту управління, що уособлений органами місцевого самоврядування. Але надання конституційного права на самоврядування всім територіальним громадам не стало початком формування життєздатної територіальної громади, а, навпаки, сприяло подрібненню й послабленню територіальних спільнот низового рівня. Так, за період 1985-2012 рр., при скороченні кількості сіл на 655 одиниць (2,2 %), населення на 16,0 % (2850 тис. осіб), кількість сільських рад зросла на 1660 (19,3 %). При цьому кожна сільська рада об'єднує в середньому на 0,6 села менше ніж у 1985 р., а чисельність жителів територіальної громади складає всього 1,46 тис. осіб (це на 0,61 тис. менше ніж майже 30 років тому). Ці територіальні громади у своїй більшості є формальними та нежиттєздатними утвореннями. За розрахунками фахівців Світового банку, і це підкреслює професор Глен Райт, мінімальний рівень населення територіальної громади має бути не менший 5-6 тисяч осіб [11, с. 87]. Проте, просторова та демографічна величина територіальної громади, не менша мінімального рівня, є необхідним, але не єдиним критерієм, що зумовлює її життєздатність. Існуючі сільські територіальні громади, навіть за досконалої податкової системи, ефективного механізму міжбюджетних відносин та за умови зарахування до місцевого бюджету всіх видів податків, мобілізованих на підвідомчих територіях, не можуть забезпечити доходами видатки на виконання покладених на них Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" функцій та повноважень. Тобто в Україні, замість процесу становлення міцної основи місцевого самоврядування, відбувається протилежний процес – парцелізація сільських територіальних громад – їх подрібнення, що супроводжується зниженням їх ресурсного потенціалу за всіма компонентами.

Оцінка муніципального управління в Україні та країнах Європи з позиції його територіальної основи дає підстави стверджувати, що в Україні існують об'єктивні територіально-просторові бар'єри реалізації потенціалу місцевого самоврядування. Проведене дослідження функціонування та розвитку муніципальних утворень довело, що однією з основних причин несприятливої соціально-економічної ситуації в малих муніципальних утвореннях, особливо сільських, є невідповідність сільських територіальних громад вимогам життєздатності територіальних спільнот низового рівня: кількість членів громади не менша мінімально можливого рівня, фінансова автономія, організаційно-правова незалежність, державна підтримка та захищеність, системна цілісність.

Так, сьогодні адміністративно-територіальний устрій України характеризується надзвичайною подрібненістю і об'єктивною нежиттєздатністю територіальних спільнот низового рівня. В Україні ці утворення у 2,4 раза менші ніж в Польщі за площею та у 3,8 раза за чисельністю населення. Щодо Швеції, ця відмінність є ще разючішою (відповідно, у 30 та 7,5 раза менше). До того ж, навіть з урахуванням існування великих міських територіальних громад, середня чисельність населення муніципального утворення в Україні не відповідає мінімальному рівню. Як зазначалося вище, процес подрібнення територіальних громад в Україні посилився за останнє десятиріччя: на території України існує 10281 сільська територіальна громада, яка у своїй більшості складається з одного-двох сіл та об'єднує менше однієї тисячі населення [11].

Характеристика фінансової автономії є базовою умовою життєздатності територіальної спільноти. Вона означає, що муніципальне утворення може самостійно формувати фінансові ресурси для виконання власних повноважень, спрямованих на надання громадських послуг

населенню на рівні не нижче встановлених державою мінімальних соціальних стандартів, та здатне спрямувати частину цих ресурсів у бюджет розвитку, кошти якого використовуються на забезпечення виконання програм економічного й соціального розвитку території. Лише наявність достатніх фінансових ресурсів уможливлює утримання територіальною громадою необхідної кількості об'єктів комунальної власності, що становлять матеріальну базу місцевого самоврядування. Вона визначає фінансово-економічну спроможність місцевого самоврядування, яка є основним критерієм ефективності його управлінської діяльності. Проведене дослідження показує, що фінансова база територіальних спільнот базового рівня формується на залишковій основі без врахування податкоспроможності території та не забезпечує мінімальну потребу органів місцевого самоврядування для належного виконання повноважень щодо економічного й соціального розвитку муніципальних утворень.

Вимога організаційно-правової незалежності вказує на право територіальної громади утворити органи місцевого самоврядування, які за умови діяльності в законодавчому полі держави є незалежними від органів державного управління при виконанні власних повноважень, регіональних органів місцевого самоврядування, самостійно визначають свою структуру та приймають рішення, спрямовані на розвиток підпорядкованої їм території. Формально місцеве самоврядування на рівні муніципальних утворень відповідає даній характеристиці. Однак, ресурсна слабкість більшості самоврядних органів усуває потенційні переваги організаційно-правової автономії представницької влади.

Держава як інститут, що забезпечує загальний розвиток країни, повинна правовими та фінансово-економічними засобами гарантувати зрівноважений розвиток усіх первинних територіальних утворень, забезпечувати судовий захист дотримання їх конституційних прав усіма суб'єктами владних відносин. Оцінка практики взаємовідносин органів місцевого самоврядування з районними державними адміністраціями в управлінській та фінансово-економічній сферах показує, що на первинному рівні самоврядування відсутній механізм реалізації критерію державної підтримки, не сформоване організаційне забезпечення судового захисту прав та інтересів базових територіальних громад.

Адміністративно-територіальна одиниця низового рівня не може бути штучно виокремленою частиною території країни, а повинна володіти ознаками мікрорегіону як цілісності територіально-природного, демографічно-соціального та економіко-господарського компонентів, сформованого з дотриманням критеріїв історичної визначеності, національно-етнічної однорідності та соціально-економічної доцільності. Тривалі несприятливі тенденції розвитку малих муніципальних систем зумовили порушення, розбалансування та дегармонізацію усталених зв'язків між їх підсистемами, що є причиною появи некерованих деструктивних процесів у локальному середовищі.

Дослідження існуючої ситуації у сфері адміністративно-територіального устрою України дозволило, окрім вищезазначених, виявити низку проблем [4]:

1. Існування специфічних адміністративно-територіальних утворень, на території яких розташовані декілька самостійних адміністративно-територіальних одиниць, але жителі яких не складають єдиної територіальної громади. Це створює проблему розмежування самоврядних прав різних громад, що співіснують у межах однієї адміністративно-територіальної одиниці (в адміністративних межах міст загальнодержавного та обласного значення діють 35 рад малих міст).

2. Невизначеність чіткої процедури та відсутність чітких критеріїв для утворення районів, віднесення населених пунктів до категорії сіл, селищ та міст. Так, 14 містам з чисельністю населення менше 20 тис. осіб надано статус міст обласного значення, що спричинює великі диспропорції адміністративно-територіальних одиниць, неабияк ускладнює можливості управління територіями, прогнозування та встановлення стратегічних завдань розвитку.

3. Відсутність у багатьох випадках визначених меж адміністративно-територіальних одиниць або встановлення значної частини меж таких одиниць без урахування місцевих природних, історичних та інших факторів, перспектив розвитку регіонів та поселень. Це породжує постійні компетенційні суперечки між органами місцевого самоврядування та органами державної влади, зокрема, щодо права власності на землю, податків тощо.

Одним із шляхів забезпечення життєздатності базових територіальних громад, покращення соціально-економічної ситуації та створення передумов для динамізації

розвитку муніципальних утворень є проведення адміністративно-територіальної реформи, яка покликана вирішити проблему формування правових, економічних і організаційних умов для ефективної реалізації функцій місцевого самоврядування. Цей напрямок задекларований у Концепції адміністративної реформи в Україні та Концепції державної регіональної політики України, проте не розроблені практичні механізми його реалізації. Питання реформування систем адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування нерозривно пов'язані. Ефективність вирішення одного неодмінно позначиться на ефективності вирішення іншого. Як свідчить досвід європейських держав, реформування систем адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування не може бути розведене в часі. Адміністративно-територіальна реформа найперше пов'язана з процесом децентралізації, яка є змістом реформи місцевого самоврядування для Європи.

На сьогодні не існує єдиної національної Концепції проведення адміністративно-територіальної реформи. Існують проекти, розроблені громадськими та міжнародними організаціями, зокрема Концепція децентралізації державного управління та розвитку місцевого самоврядування, напрацьована Асоціацією міст України, Концептуальні засади реформи адміністративно-територіального устрою України, запропоновані Українською асоціацією місцевих та регіональних влад. Однак їх багатоманіття розпорошує увагу, тому слід сконцентруватися над розробленням урядового проекту. У всіх проектах проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні зазначено, що перший її етап покликаний забезпечити формування самодостатніх базових адміністративно-територіальних утворень, ресурсний потенціал яких дозволив би ефективно реалізовувати функції та повноваження місцевого самоврядування. Реалізація цього етапу пов'язана з трансформацією територіального устрою України.

Ґрунтовне вивчення проекту Закону „Про територіальний устрій України" дозволило визначити такі проблемні моменти:

1. Закон України (проект) „Про територіальний устрій України" є констатуючим документом, що характеризує основні риси майбутньої моделі територіального устрою України. Проте, він не передбачає шляхів формування такої моделі. Тому, поряд із поданим законопроектом доцільною є підготовка проекту Закону України „Про адміністративно-територіальну реформу" чи хоча б Концепції адміністративно-територіальної реформи, яка б чітко окреслила технології, часові рамки та організаційне забезпечення трансформаційних процесів. Саме з Концепції необхідно починати, адже це базовий документ, який визначає стратегічні орієнтири.

2. Реалізація представленого законопроекту потребує внесення змін до Конституції України та певної модифікації системи місцевого самоврядування, що зумовлює необхідність розгляду проекту Закону України „Про територіальний устрій України" у комплексі з проектом Закону України „Про внесення змін до Конституції України" та новою редакцією Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні". Це відповідало б принципу системності законодавчого забезпечення функціонування певного сегменту держави. В матеріалах громадського обговорення законопроекту „Про територіальний устрій України" подано викладки із проекту нової редакції Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні", в яких передбачена загальна компетенція громад; повноваження старости поселення, яке не є адміністративним центром громади; перелік територіальних підрозділів центральних органів державної виконавчої влади, які повинні бути представлені на території громади; система місцевого самоврядування на рівні громади; типові штати виконавчих органів ради громади. Вказані положення залишатимуться декларативними доти, доки не будуть підкріплені відповідними фінансово-економічними розрахунками, нормами бюджетного та фіскального права. Навіть побіжне ознайомлення з функціональним навантаженням громади, структурою органів місцевого самоврядування дозволяє стверджувати, що видатки на утримання управлінського апарату новоутворених громад перевищуватимуть видатки на утримання органів місцевого самоврядування територіальних громад, які увійдуть до складу об'єднаної громади.

3. Дискусійним є застосування деякого категоріального апарату. Так, використання категорії „адміністративно-територіальний устрій" більш чітко відображає змістове

навантаження нормативного акту, відповідає історично усталеній термінології та європейській практиці територіальної структуризації влади. Територіальний устрій включає й розмежування території на історико-етнічні регіони, враховує існування територіальних утворень зі спеціальним статусом (вільних (спеціальних) економічних зон, єврорегіонів, мегаполісів, адміністративних утворень у межах зон техногенних катастроф).

4. З тексту законопроекту не є зрозумілим, чи буде і як буде відбуватися перегляд статусу існуючих поселень (сіл, селищ та міст) з врахуванням запропонованих кількісних критеріїв, адже багато селищ та міст мають чисельність населення, яка не перевищує декількох тисяч осіб, проте за характером територіальної системи більше тяжіють до поселень міського типу.

5. Упровадження категорії „поселенське утворення" може зіштовхнутися з проблемою інформаційного забезпечення, оскільки в Україні не ведеться облік хуторів, інших видів дисперсного розселення. Всі вони, відповідно до існуючої практики, входять до складу сільських чи міських поселень. Ревізія малих поселенських форм потребуватиме ґрунтовних історико-архівних та топографічних досліджень, що пов'язані зі значними часовими та фінансовими витратами.

6. Із законопроекту випливає, що основне навантаження при формуванні та трансформації адміністративно-територіальних одиниць лягатиме на Верховну Раду України, в якій цими питаннями безпосередньо займається один консультант Комітету з питань державного будівництва та місцевого самоврядування. Тому в законопроекті необхідно обгрунтувати організаційне забезпечення нормативної діяльності у сфері регулювання адміністративно-територіального устрою країни.

7. Упровадження поняття „громада" потребує перегляду назви первинного суб'єкта місцевого самоврядування – територіальної громади як об'єднання жителів певного населеного пункту.

8. При визначенні меж громади використовується, як домінуючий критерій, чисельність населення, що не відповідає принципу системності. У законі слід чітко виписати комплекс критеріїв, за якими повинно відбуватися об'єднання поселень в громаду.

9. Існує небезпека, що надання анклавного статусу містам-районам та містам-регіонам, які не входитимуть до складу районів чи регіонів, в межах яких вони знаходяться, зумовлюватиме формування депресивних територій поза межами вказаних адміністративно-територіальних одиниць. Так, наприклад, місто Львів, яке отримає статус міста-регіону та найбільше підходить для виконання функцій адміністративного центру Львівської області, не входитиме до її складу, що негативно позначиться на управлінському та фіскальному потенціалі регіону.

10. У законопроекті дещо нелогічно використовується критерій об'єктивної неможливості надання адміністративних, соціальних чи культурних послуг на території адміністративно-територіальної одиниці нижчого рівня, оскільки гіпотетично будь-яку послугу можна надати навіть у найменшому поселенні, проте це робити нераціонально та недоцільно з огляду на ресурсні витрати. У населених пунктах до 5000 осіб не передбачено таку складову як об'єкти інфраструктури. У такому випадку слід передбачити механізм забезпечення надання послуг щоденного споживання з малим радіусом доступності та гарантування дотримання соціальних стандартів життя.

11. У низці статей (ст. 16, 19, 20) передбачено, що Кабінет Міністрів України при формуванні подання до Верховної Ради України про здійснення змін у системі адміністративно-територіального устрою повинен робити висновок про передбачувані зміни в структурі та штаті органів місцевого самоврядування. Це певною мірою порушує принцип організаційної автономії місцевого самоврядування, закріплений Європейською Хартією місцевого самоврядування. Формування структури і штату органів місцевого самоврядування не входить до компетенції органів державної виконавчої влади, а є прерогативою Верховної Ради України, яка визначає рамки організаційного забезпечення місцевого самоврядування, та безпосередньо органів місцевого самоврядування.

Висновки з даного дослідження. У дискусіях щодо адміністративно-територіальної реформи, на нашу думку, забагато уваги відводиться бюрократичному апарату, моделюванню організаційної структури влади. Проте пересічному громадянину, врешті-решт,

байдуже хто йому надаватиме послуги – органи місцевого самоврядування чи органи державної влади. У центрі реформи повинна стояти людина, якій органи влади повинні надати якісні послуги. Тому необхідно починати із розроблення соціальних стандартів життя населення, що гарантуватимуться владою. Ці параметри необхідно підкріпити джерелами матеріального та фінансового забезпечення.

Помилковим, на нашу думку, є бажання деяких політиків провести адміністративно-територіальну реформу одномоментно. Сьогодні слід зосередитися на першочерговому реформуванні первинного рівня місцевого самоврядування, який безпосередньо наближений до конкретної людини. Реформування районів та областей – справа майбутнього. До того ж, штучне перетворення апаратів обласних та районних державних адміністрацій у виконавчі органи місцевого самоврядування не вирішить проблему. Сьогодні треба вести мову про докорінну трансформацію функцій виконавчих органів у відповідності з вимогами часу.

У процесі реалізації адміністративно-територіальної реформи треба врахувати можливі сценарії її наслідків. Недоцільно опрацьовувати лише оптимістичний сценарій розвитку подій, адже проведення адміністративно-територіальної реформи пов'язане з величезним політичним, соціальним та економічним ризиком. У цьому випадку центральним органам державної влади необхідно застосувати механізм ризик-менеджменту та антикризового управління, зваживши всі „за" і „проти".

Слід зазначити, що формування повноцінної територіальної громади за критерієм величини та чисельності населення не є самоціллю адміністративно-територіальної реформи, оскільки наявність цих характеристик не гарантує забезпечення економічного й соціального розвитку територіальних спільнот низового рівня. Результативність заходів, спрямованих на укрупнення первинних територіальних утворень, можлива лише за умови застосування у процесі управління їх комплексним розвитком підходу, який би базувався на принципах муніципального менеджменту, що успішно застосовуються в країнах Європейського Союзу. У процесі проведення адміністративно-територіальної реформи необхідно врахувати рецепти, напрацьовані світовим досвідом, адаптовані до наших реалій.

Таким чином, реформування системи адміністративно-територіального устрою, а, відповідно, й реформування системи місцевого самоврядування, повинно орієнтуватися на вирішення таких завдань [4]: законодавче визначення поняття та засад адміністративно-територіального устрою України, правового статусу і рівнів адміністративно-територіальних одиниць, порядку вирішення органами державної влади та органами місцевого самоврядування питань територіального устрою; встановлення критеріїв утворення адміністративно-територіальних одиниць; спрощення системи адміністративно-територіального устрою; оптимізацію класифікації адміністративно-територіальних одиниць; чітке визначення меж адміністративно-територіальних одиниць; децентралізацію владних повноважень, визначення чіткої схеми розподілу повноважень між органами влади на територіальному рівні; вдосконалення бюджетних відносин та податкової системи, вироблення більш раціональних механізмів перерозподілу фінансів; підтримку депресивних територій тощо, а відтак, формування організаційно, фінансово та матеріально спроможної виконувати як власні, так і делеговані державою функції територіальної громади; створення умов для поліпшення життя населення; забезпечення просторово-часової рівнодоступності всіх громадян (незалежно від місця їх проживання) до ресурсів розвитку людського потенціалу, включаючи весь комплекс соціально-культурних закладів з надання різноманітних послуг (у сфері освіти, культури, медичного обслуговування, торгівлі тощо); додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання; ефективне використання природного, економічного, трудового, наукового та іншого потенціалу територій.

Адміністративно-територіальна реформа є хірургічним втручанням у державний організм, що об'єктивно визначає важливість зваженого і науково обґрунтованого підходу до її проведення. У процесі адміністративно-територіальної реформи не просто перекроюватимуться адміністративні межі, а порушуватимуться усталені історичні управлінські та економічні зв'язки. У центрі реформи має стояти не „територія", а Людина як найвища цінність Української держави, забезпечення добробуту якої є місією функціонування

владного апарату. Комплексний підхід до вивчення проблеми реалізації адміністративно-територіальної реформи становитиме подальше поле перспективних наукових досліджень у цій сфері.

Література

1. Гладкий О.В. Менеджмент регіонального розвитку : навч. посібник / О.В. Гладкий. – К. : Академвидав, 2013. – 248 с.
2. Данилишин Б. Село на нашій Україні. Чи вбережемо? / Б. Данилишин // Урядовий кур'єр. – 2002. – 22 жовтня. – С. 10.
3. Долішній М. Нові підходи до територіального управління / М. Долішній // Урядовий кур'єр. – 2002. – 26 лютого. – С. 6.
4. Заєць А. Законодавче забезпечення реформи місцевого самоврядування і адміністративно-територіального устрою в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://region.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=2851&id=1
5. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України : навчальний посібник / В.І. Кравченко. – К. : Т-во "Знання", КОО, 1999. – 487 с.
6. Нудельман В. Стратегічний план використання території України / В. Нудельман // Урядовий кур'єр. – 2002. – 5 квітня. – С. 5.
7. Мельник А.Ф. Управління розвитком муніципальних утворень: теорія, методологія, практика : монографія / А.Ф. Мельник, Г.Л. Монастирський. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 476 с.
8. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення: монографія / кол. авт. ; за ред. д.е.н., проф. А.Ф. Мельник. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 608 с.
9. Мельник А.Ф. Муніципальний менеджмент : підручник / Мельник А.Ф., Монастирський Г.Л., Дудкіна О.П. ; за ред. А.Ф. Мельник. – Тернопіль, 2013. – 363 с.
10. Монастирський Г.Л. Модернізаційна парадигма управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня: монографія / Г.Л. Монастирський. – Тернопіль: Вид-во «Економічна думка» ТНЕУ, 2010. – 464 с.
11. Місцевий розвиток за участі громади: монографія. У 2 т. – Том 1. Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду ; за заг. редакц. Петрушенка Ю.М. – Суми: Університетська книга, 2013. – 352 с.
12. Реформа для людини. Збірник матеріалів про шляхи реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні. – Київ, 2005. – 240 с.

References

1. Hladkyi, O.V. (2013), *Menedzhment rehionalnoho rozvytku* [Management of regional development], tutorial, Akademvydav, Kyiv, Ukraine, 248 p.
2. Danylyshyn, B. (2002), "Village in our Ukraine. Could we save it?", *Uriadovyi kurier*, Kyiv, Ukraine, p. 10
3. Dolishnii, M.I. (2002), "New approaches to regional administration", *Uriadovyi kurier*, Kyiv, Ukraine, p. 6
4. Zaiets, A. "Legislative support of the ukrainian local government and administrative-territorial structure reform", available at: http://region.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=2851&id
5. Kravchenko, V.I. (1999), *Mistsevi finansy Ukrainy* [Local finance of Ukraine], tutorial, Znaniia, Kyiv, Ukraine, 487 p.
6. Nudelman, V. (2002), "Strategic Plan for using Ukrainian territory", *Uriadovyi kurier*, Kyiv, Ukraine, p. 5
7. Melnyk A.F., Monastyrskyi, H.L. (2007), *Upravlinia rozvytkom munitsypalnykh utvoren: teoriia, metodologiia, praktyka* [Management of municipalities: theory, methodology, practice], monograph, Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 476 p.
8. Edited by Melnyk A.F. (2003), *Orhanizatsiino ekonomichnyi mekhanizm rozvytku regionu: transformatsiini protsesy ta ikh instytutsiine zabezpechennia* [Organizational and economic mechanism of the region development: transformation processes and institutional

support], monograph, Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 608 p.

9. Melnyk, A.F., Monastyrskyi, H.L., Dudkina, O.P. (2013), *Munitsypalnyi menedzhment* [Municipal Management], textbook, Ternopil, Ukraine, 363 p.

10. Monastyrskyi, H.L. (2010), *Modernizatsiina paradyhma upravlinnia ekonomichnym rozvytkom terytorialnykh spilnot bazovoho rivnia* [The paradigm's modernization of economic development management of baseline territorial communities], monograph, Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 464 p.

11. Petrushenko, Yu.M. (2013), *Mistsevyi rozvytok za uchasti hromady* [Local development of community], monograph, Universytetska knyha, Sumy, Ukraine, 352 p.

12. *Reforma dlia liudyny* [Reform to humans], (2005), The Proceedings of the ways to implement the administrative-territorial reform in Ukraine", Kyiv, Ukraine, 240 p.

УДК 332.142

Панкова А.Ю.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Запорізькій національний технічний університет

ПЕРЕДУМОВИ І ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ ВЕЛИКОГО ПРОМИСЛОВОГО МІСТА

Pankova A.Yu.,
cand. sc. (econ.), assistant professor of management department
Zaporozhye National Technical University

PREREQUISITES AND PRIORITIES OF FORMATION OF SOCIALLY ORIENTED ECONOMIC STRUCTURE OF THE LARGE INDUSTRIAL CITY

Постановка проблеми. На даному етапі всі крупні міста динамічно розвиваються, стають урбанізованими центрами тяжіння та зосередження населення, виробництва, торгівлі, транспорту, інформації та концентрації різних видів діяльності. У них відбуваються процеси перетворення архітектурної, планувальної, соціальної, економічної структури, появи нових складових елементів, викликаних епохою інноваційних змін. Сучасний характер економічних реформ обумовив низку проблем, серед яких: скорочення обсягів промислового виробництва, збільшення темпів безробіття, зниження рівня життя населення, погіршення стану соціальної сфери, що спричинило об'єктивну необхідність структурних перетворень та змін в економіці великого промислового міста. У таких умовах траєкторія розвитку міста залежить від інтенсивності структурних змін. Структурні зрушення змінюють внутрішню побудову системи міського господарства, взаємозв'язки між її елементами, трансформують інтегральні властивості системи міської економіки. Економіка великого міста суттєво змінюється в умовах розвитку ринкових відносин, при цьому головною проблемою стає управління розвитком послуг містообслуговуючих соціальних комплексів, що є галузями та організаціями, котрі забезпечують реалізацію соціальних потреб населення. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває наукове завдання щодо дослідження структурних змін у великому промисловому місті в якості зміни парадигми економічного розвитку — перехід від індустріальної сфери в постіндустріальну - у сучасних умовах одним з ключових питань постає динамічність змін у розвитку послуг соціальної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теперішнього часу в науковій літературі, як вітчизняній, так і зарубіжній, проблемі організаційно-економічних перетворень в економіці приділялося чимало уваги: В.Н. Амітан, О.І. Амоша, Є.Г. Аніміца, С.В. Богачов, В.М. Василенко, В.М. Геєць, О.Г. Гранберг, С.І. Гречана, Б.М. Гринчель, П.В. Ґудзь, А.П. Єгоршина, О.М. Єгоров, Б.С. Жихаревич, О.А. Карлова, Н.Є. Костилев, С.Ф. Кучер, О.О. Лук'янченко, Д.С. Львов, В.К. Мамутов, В.І. Рєсін, Ю.С. Попков, В.А. Устименко, В.В. Фінагін, К. Шуссманн та ін.

Проте, розглядалися питання, які стосувалися передусім вивченню її регіональних аспектів, але дослідженням структурних змін в великому промисловому місті присвячена лише незначна частина робіт. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень та практичних рекомендацій щодо передумов і пріоритетів формування соціально орієнтованої структури економіки великого промислового міста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складність впровадження структурних змін в економіці міста зумовлена великою кількістю складових елементів міської економіки та різноманіттям їхньої взаємодії, а також роллю й закономірностями формування, функціонування та розвитку. Економічна структура міста не залишається раз і назавжди незмінною. Вона схильна до змін, які відбуваються під впливом різних факторів: або в результаті дії законів ринку (міжгалузевої конкуренції, змін у нормі прибутку, переливання капіталів з однієї галузі в іншу), або внаслідок широкого використання державних важелів для прискорення прогресивних структурних змін [1, с.123].

Зміни структури можуть призводити до глибоких і досить гострих наслідків, що охоплюють як національні, так і міжнародні економічні відносини, і виражатися в структурних змінах економіки міста. Структурні зміни представлені диспропорціями між розвитком окремих сфер і галузей виробництва, значним погіршенням їхнього стану, можуть робити глибокий вплив на економічний розвиток протягом досить тривалого часу.

Специфіка найбільших міст полягає в тому, що вони швидше пристосовуються до змінних економічних умов, в них швидше відбувається реструктуризація економіки, ніж у середньому по країні; активніше формуються ринки житла, праці, землі, капіталу, розвиваються нові форми власності, нові суспільні відносини. У найбільших містах відбувається зосередження інших функцій, інших ресурсів. Регіональні центри починають відігравати нові ролі для ближнього і далекого оточення - не стільки виробничі, скільки адміністративно-управлінські, політичні, ролі фінансового, страхового, торгового центру тощо [2, с. 53; 3, с. 97].

Сучасне розуміння структури економіки міста спирається на теорію секторів, основи якої заклав К. Кларк [4]. Сенс теорії полягає у тому, що економіка міста складається з різних секторів. Динаміку структури проаналізували і обґрунтували Дж. Фурастьє і С. Кузнєц. Дана теорія виходить з гіпотези про певну секторальну стадійність розвитку ринкового господарства. Вважається, що розвиток іде послідовно: від суспільства, в якому велика частина економічно активного населення зайнята видобутком і виробництвом сировини (у першу чергу, в сільському господарстві), до індустріального, а потім і постіндустріального суспільства ("сервісна" економіка), де основна частина населення зайнята у сфері послуг [4].

Функції міста можна поділити на містоутворювальну і містопідтримувальну. У професійному сенсі зайнятість населення з невеликими застереженнями можна віднести до містопідтримувальної функції: професії прибиральників вулиць, працівників комунальних служб, фахівців з облаштування міста; існує від 20 до 90 таких спеціальностей. Крім цього, велике місто заробляє за рахунок «експорту на місці» – продаж товарів і послуг приїжджим. Це може бути туристичне й готельне обслуговування або вивезення товарів, куплених гостями міста в роздрібній торгівлі.

Існує формула, що дозволяє визначити обсяг наданих послуг:

$$V = Vi + Ve \qquad (1)$$

де V – це обсяг наданих послуг, Vi і Ve - відповідно містопідримувальні (індекс і – внутрішній ринок) і містоутворювальні (індекс е – зовнішній ринок) послуги та товари. Ve / Vi> 1 або, що те ж Ve / V> 0,5 показує, чи є послуга V – містоутворювальна.

Повертаючись до містоутворювальних спеціалізацій, слід відзначити: важка промисловість; промисловість високих технологій (наукоємне виробництво), інфраструктура бізнесу, оптова торгівля, зокрема останні три види діяльності виконують головну містоутворювальну функцію постіндустріального світу [5, с.118].

У останні десятиліття XX ст. концепція постіндустріалізму придбала популярність, низка розвинених держав і міждержавних об'єднань поставили своїм завданням подолання протиріч індустріального світу та перехід до постіндустріального суспільства. Постіндустріальне суспільство - третя (після аграрного й індустріального суспільств) стадія розвитку людства, для якої характерна особлива роль знання, інформації в процесах виробництва і застосовування, влада професійних менеджерів. Постіндустріальне суспільство дозріло для серйозного осмислення, для формування політики регулювання та підтримки його домінуючого положення в економічному, соціальному та культурному розвитку.

Перехід до постіндустріальної економіки є головним пріоритетом у змінах виробничої структури всіх провідних великих промислових міст багатьох країн в сучасному періоді. В структурі розподілу їх розглядають з різноманітних точок зору - з технологічної, організаційної, галузевої та інших; з точки зору структури доходів і інвестицій; у структурі обміну – з точки зору структури попиту та пропозиції, товарообігу і грошового обігу; у структурі споживання - з точки зору структури виробничого й особистого споживання. При цьому складна та багатогранна структура потреб є визначальною в структуроутворювальному ланцюзі: виробництво – розподіл – обмін – споживання. Але провідна роль у процесі формування й здійснення структурних змін в економіці належить саме структурі потреб разом зі структурою розміщення виробничих ресурсів.

Зміни в структурі потреб викликають структурні зміни, але не можуть розглядатися як їх достатня умова. Економічні потреби в якісному та кількісному масштабі детерміновані способом виробництва, рівнем розвитку науки і техніки. Ще одна умова структурних змін в економіці – наявні ресурси і можливості їх використання. Обмеженість ресурсів і збільшувані труднощі їх дослідження також спричиняють структурні зміни.

Зміст структурних змін в економіці виражається через їх функції: за допомогою структурних змін відбувається реалізація закону підвищення потреб; розподіл та перерозподіл ресурсів (капіталу, робочої сили тощо) між різними сферами економіки; виконують функцію узгодження структури споживання, що відображає зміни в системі зростаючих потреб, і виробництва, що виражає структуру розміщення й розподілу обмежених ресурсів (факторів виробництва) між різними сферами економіки; формують основні натурально-речові та вартісні пропорції відтворення; впровадження в економіку досягнень науково-технічного прогресу, здійснюється витіснення і заміщення старих технологій і галузей виробництва новими; визначають напрямки економічного розвитку суспільства та шляхи вдосконалення всієї системи економічних відносин. Якщо структурні зміни впливають на напрям розвитку суспільства, то це може викликати перехід від виробничої інфраструктури до сфери послуг. Для розгортання нових бізнес – проектів та їх реалізації, здатність досить оперативно здійснювати маневр інфраструктурними потужностями в великих промислових містах потрібен сталий розвиток соціальних інфраструктур і сфер послуг.

Деякі автори пропонують математичну модель цільової функції послуг інфраструктури f від містообслуговувальних секторів, яка має вигляд:

$$f = f(\alpha_{держ}; \alpha_{ком}; \alpha_{чприв}; \alpha_{го}) \quad (2)$$

де α – де α – коефіцієнт участі містообслуговуючих секторів, відповідно: державного, комунального, приватного, громадських організації [6].

Аналогічно вводяться цільові функції послуг інфраструктури містообслуговувального сектору за окремими галузями послуг $f_{ск}$ – послуги соціальні і культурні; $f_{жк}$ – послуги житлові

і комунальні; $f_{со}$ – спортивно-оздоровчі; $f_{др}$ – дозвільно-рекреаційні; $f_{тб}$ – транспортно-побутові.

Кожна оцінка x_{ij} експерта вимірюється в балах від 0 до 10, виходячи з наявних статистичних даних про ступінь значущості *j*-го сектору для успішного функціонування і розвитку *i*-ої послуги (соціально-культурні, житлово-комунальні, спортивно-оздоровчі, дозвільно-рекреаційні, транспортно-побутові). З метою підвищення об'єктивності і взаємопов'язування бальних оцінок вводяться умови обмеження [6]:

$$\sum_{j=1}^{4} x_{ij} = 10,\ i = 1; 2; 3; 4; 5. \qquad (3)$$

Далі, для кожної клітини (*i; j*) обчислюється середній бал з урахуванням всіх заповнених анкет:

$$\overline{x_{ij}} = \frac{1}{N} \sum_{1}^{N} x_{ij}\ , \qquad (4)$$

де N – кількість анкет. При фіксованому значенні і ранжуються середні бали $\overline{x_{ij}}$ по і-му рядку у спадному порядку і присвоюються їм відповідні рейтинги 1; 2; 3 і 4. Наприклад, рейтинг під номером 1 отримує клітина в *i*-му рядку з $\max\limits_{j} \overline{x_{ij}}$, під номером 4 – з $\min\limits_{j} \overline{x_{ij}}$.

В українських великих містах соціальна інфраструктура займає місце між приватним, муніципальним і державним секторами послуг, завдяки структурних рейтингів розвитку послуг інфраструктури, та на підставі їх характеристики. Виробники послуг, які володіють великими властивостями суспільних благ, наприклад, соціально-культурних послуг, тяжіють до державного сектору: $f_{ск} \longrightarrow f_{ск}(\alpha_{гос})$, у той час, як дозвільно-рекреаційні, спортивно-оздоровчі, житлово-комунальні та транспортно-побутові послуги, незважаючи на їх соціальну орієнтованість, стали ближче до ринкового сектору послуг: $f_{жк} \longrightarrow f_{жк}(\alpha_{част})$; $f_{со} \longrightarrow f_{со}(\alpha_{част})$; $f_{др} \longrightarrow f_{др}(\alpha_{част})$; $f_{тб} \longrightarrow f_{тб}(\alpha_{част})$. У статистичній практиці до ринкових віднесені послуги, які фінансуються за рахунок комерційних коштів, а послуги соціальної інфраструктури, які переважно фінансуються за рахунок державних і муніципальних бюджетів, прийнято відносити до неринкових секторів, у яких здійснюється структурний перехід від управління бюджетними витратами до управління результатами. Це означає, що сфера застосування традиційного методу (інструменту) бюджетного фінансування розвитку послуг соціальної інфраструктури з використанням кошторису доходів і видатків, що передбачає відшкодування основних поточних і капітальних витрат на утримання державних і муніципальних бюджетних установ, скорочується [6].

Таким чином, основною причиною структурних змін в економіці є розвиток системи суспільних потреб. Зміни в структурі потреб, опосередковуючи появу одних, згасання та зникнення інших, викликають необхідність зміни в структурі споживання і відповідно виробництва.

Матеріальні та нематеріальні потреби є основними елементами в системі потреб людини. Матеріальні складаються з безлічі матеріальних потреб, інші потреби предсталяють собою нематеріальні, соціально орієнтовані, духовні потреби (потреби в гармонійному розвитку, соціальної справедливості тощо). Потреби, що орієнтовані соціально є похідними від загального прагнення людини як творчої особистості до отримання матеріальної (економічної) свободи і можуть стійко відтворювати себе тільки на основі досить високого рівня задоволення матеріальних потреб. Значна частина інтересів з розвитком суспільства втрачає свою матеріальну спрямованість, що відображається відповідними змінами в системі потреб [6]. Соціально орієнтована структура міста, як об’єкт моделювання, представляє собою сукупність матеріально-технічних об’єктів, що розташовані на визначеній території і забезпечують життєдіяльність населення із встановленим рівнем задоволення потреб (рис. 1).

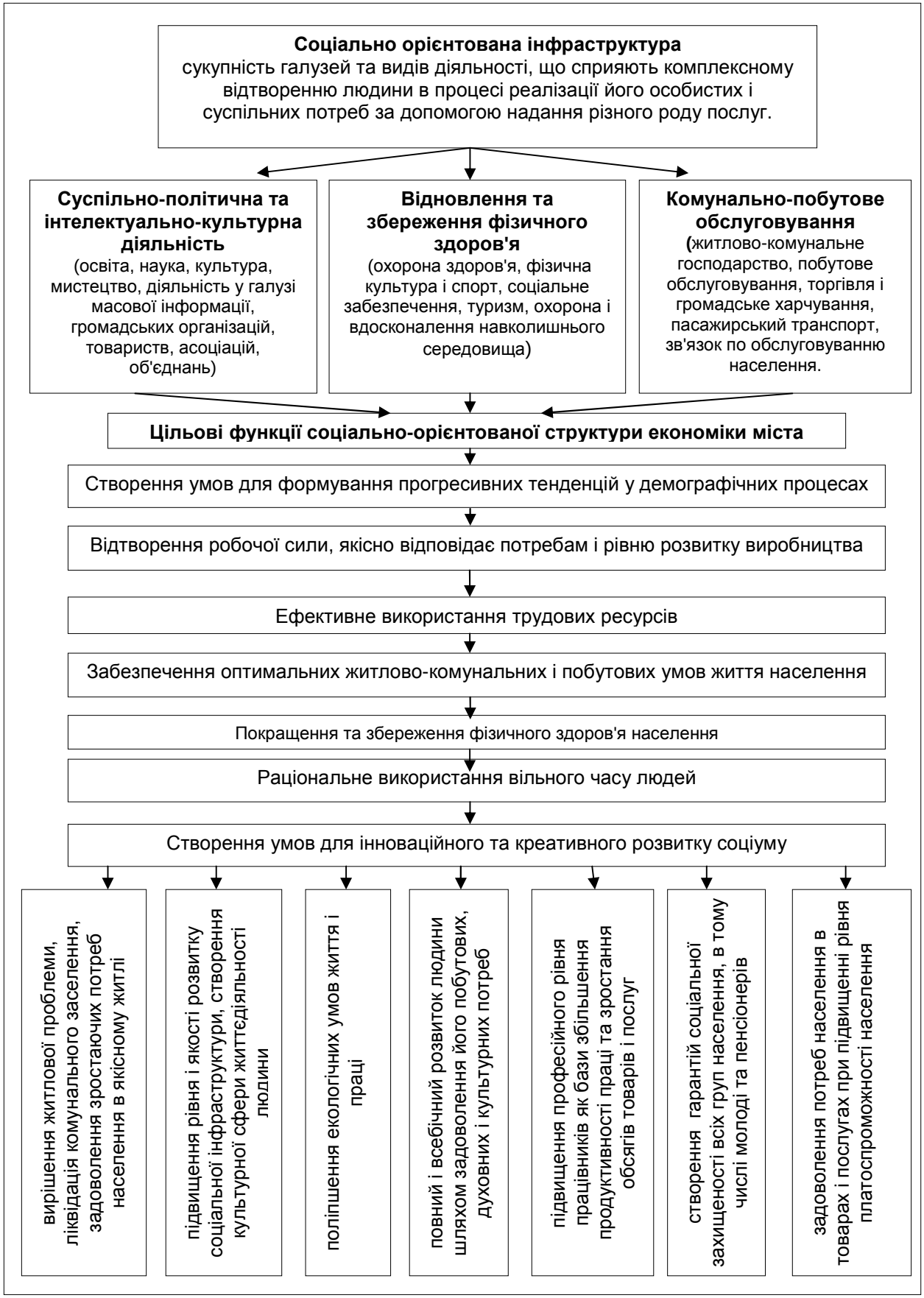

Рис. 1. Соціально орієнтована структура економіки міста

Джерело: складено автором на основі [7; 8]

Виділяють чотири компоненти ідеального соціально-орієнтованого міського середовища, що може сприяти просуванню місту та допомагати жителям, туристам, гостям виявити несприятливу обстановку (рис. 2) [7].

Рис. 2. Процес дослідження міського середовища

Джерело: складено автором на основі [7]

Уважне ставлення до цих характеристик і чинників закладе міцну основу для побудови конкретних стратегій розвитку крупних міст. Перераховані чинники дозволять визначити економічні переваги й конкурентоспроможність міста.

Самобутність території. Міський дизайн яскраво свідчить про характер місця, відображає цінності й ухвалення рішень у міському розвитку, підсилює його привабливість і більш повно розвиває його естетичні якості й цінності, формує зовнішній імідж, відроджує та розвиває діловий і торговий центри міста, створює рекламу міста як перспективного місця для нового промислового і житлового будівництва, як історичного і культурного центру. Виникає особливе відчуття міста, з'являється естетика міського середовища.

Територія як відлагоджене середовище. Міська інфраструктура або підтримує, або псує привабливість міста, проте вона підтримує якість життя і забезпечує економічну ефективність. Тому необхідне створення й підтримування на робочому стані технологічної інфраструктури, яка буде сумісна з природним середовищем. Підприємствам і малому підприємництву потрібні інвестиції, які направлені в створення нових робочих місць, інноваційну техніку і технології, для цього потрібні сприятливі умови діяльності підприємств, стабільна і спрощена податкова система, гарантії збереження власності.

Територія як постачальник послуг. Активна реклама, створення іміджу міста, проведення виставок, ярмарків, симпозіумів, конференцій, надання культурної програми – здатність міста привертати й утримувати ділову діяльність, якісні суспільні послуги, безпека й надійність є головними перевагами в міському середовищі.

Територія як зона відпочинку й розваги. Багато міст мають певну кількість визначних пам'яток, відкритих для відвідин туристів, проте їх основна проблема підтримування в хорошому стані інфраструктури і сервісу, щоб обслуговувати туристів.

Існує група методів, спрямована на зміну соціальних пропорцій. Залежно від того, які соціальні елементи схильні до змін, можна виділити чотири види соціальних змін.

Структурні соціальні зміни. Методи структурних змін спрямовані на зміни в структурі будь-якої соціальної спільноти (сім'ї, класу, нації тощо), соціальних інститутів і організацій, соціокультурних цінностей тощо.

Зміни в середовищі соціальних процесів відбуваються шляхом системи заходів у сфері соціальних взаємодій і взаємин спільнот, інститутів, індивідів через регулювання відносин солідарності, напруженості, конфлікту, рівноправності та підпорядкованості, які постійно перебувають у процесі змін. Функціональні соціальні зміни пов'язані зі змінами функцій соціальних інститутів, організацій і структур.

Мотиваційні соціальні зміни є об'єктом структурних змін на виробництві і серед населення через систему потреб, інтересів, мотивацій у поведінці і діяльності індивідів і соціальних груп.

Усі ці способи і прийоми структурних змін тісно пов'язані між собою: зміни одного виду з необхідністю викликають зміни інших видів, наприклад, за структурними змінами відбуваються зміни функціональні, за мотиваційними – процесуальні тощо [8]. Більше того, при аналізі реальних соціальних явищ і процесів буває важко відмежувати один вид змін від іншого. Їх диференціація дає можливість більш чітко зрозуміти соціальну дійсність і ті реальні зміни, які відбуваються в економічному секторі великого міста та спричиняють соціальні, культурні, демографічні зміни.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, пріоритетами розвитку міста є перехід від індустріальної сфери в постіндустріальну с розвитком послуг соціальної інфраструктури, задоволення потреб населення та збалансованого розвитку інфраструктури з метою забезпечення функціонування містоутворювальних підприємств. Відповідно до цього, структура міста повинна бути соціально орієнтованою, але в умовах відповідного економічного стану, що забезпечує фінансування розвитку визначених підсистем міста. Наявні моделі міста визначали динаміку розвитку міста за рахунок створення нових об'єктів, нових робочих місць, зростання кількості населення. Руйнування застарілих об'єктів розглядалось як природний процес, та на зміну застарілим об'єктам створювались нові, більш потужні й ефективні.

Література

1. Дулина Н.В. Город в трансформирующемся обществе: методология и практика исследования / Н.В. Дулина; под общ. ред. З.Т. Голенковой; Волгоград. гос. техн. ун-т. – Волгоград: Волгоградское научное из-во, 2006. – 387 с.

2. Ґудзь П.В. Системний підхід в управлінні регіональної економіки / П.В. Ґудзь // Вісник Хмельницького національного університету. – 2005. – № 5. – С. 52-56.

3. Егоров А.Н. Город как социально-экономический объект управления: монография / А.Н. Егоров. – Донецк: ИЭПИ НАН Украины, 2001. – 134 с.

4. Сассен С. Глобальный город: введение понятия [Электронный ресурс] / С. Сассен // Глобальный город: теория и реальность: под ред. Н.А. Слуки. – М. : Аванглион, 2007. – С. 9-27. – Режим доступа: http://globalization.su/planet_in_changes/econom/content/1221117513.html.

5. Ресин В.И. Развитие больших городов в условиях переходной экономики (системный подход) / В.И. Ресин, Ю.С. Попков. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 328 с.

6. Бикмухаметов И.И. Управление развитием услуг социальной инфраструктуры в крупном городе : автореф. дис. кандидата экон. наук: 08.00.05 [Электронный ресурс] / Бикмухаметов И.И. – Уфимская государственная академия экономики и сервиса, 2011. – Режим доступа: http://rudocs.exdat.com/docs/index-93023.html

7. Абузярова М.И. Методологические основы структурных сдвигов в экономике [Электронный ресурс] / М.И. Абузярова – Режим доступа: http://www.vipstd.ru/mag/index.php/news-/301-a

8. Гринчель Б.М. Методология и практика городского стратегического планирования / Б.М. Гринчель, Н.Е. Костылева. – СПб. : ИРЭ РАН, 2000. – 88 с.

References

1. Dulina, N.V.(2006), *Gorod v transformiruiushchemsia obshchestve: metodologiya i praktika issledovaniya* [City in a transforming society: Methodology and Practice of Research], Volgograd, Russia, 387 p.

2. Gudz, P.V. (2005), "System approach to management of the regional economy", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu,* no.5, pp. 52-56.

3. Egorov, A.N. (2001), *Horod kak sotsyalno-ekonomycheskyi obъekt upravlenyia: monohrafyia* [City as a socio-economic control object: monograph], Donetsk, Ukraine, 134 p.

4. Sassen, S. (2007), “The Global City: the introduction of the concept”, available at: http://globalization.su/planet_in_changes/econom/ content/1221117513.html (access date june 20, 2014)

5. Resin V.I., Popkov, YU.S. (2000), *Razvitie bolshikh gorodov v usloviiakh perekhodnoy ekonomiki (sistemnyy podkhod)* [Development of large cities in transition economies (systematic approach)], Editoriyal URSS, Moscow, Russia, 328 p.

6. Bikmukhametov, I.I. (2011), "Managing the development of services of social infrastructure in a major city", thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.05, Ufa State Academy of Economics and Service, Russia, available at: http://rudocs.exdat.com/docs/index-93023.html (access date june 20, 2014).

7. Abuziarova, M.I. (2011), «Methodological bases of structural shifts in the economy», available at: http://www.vipstd.ru/mag/index.php/news-/301-a (access date june 19, 2014)

8. Grinchel, B.M., Kostyleva, N.E. (2000), *Metodologiia i praktika gorodskogo strategicheskoho planirovaniia* [Methodology and practice of urban strategic planning], IRE RAN, SPb., Russia, 88 p.

УДК 631.11

Літвак О.А.,
здобувач* кафедри аналізу і економічної безпеки
Миколаївський національний аграрний університет

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

Litvak O.A.,
candidate for a degree of the department of analysis and economic safety,
Mykolayiv National Agrarian University

ANALYTICAL ASSESSMENT OF RESOURCE POTENTIAL OF THE REGION AGRICULTURAL ENTERPRISES

***Постановка проблеми*.** Стійкість розвитку національної економіки, її галузей, комплексів та окремих підприємств може бути досягнута тільки за умови комплексного, системного використання факторів виробництва – ресурсів, наявність і поєднання яких відіграють визначальну роль. Перехід до інтенсивних методів господарювання потребує оцінки ресурсів, залучених до технологічних операцій у галузі. Оцінка ресурсного потенціалу, структурних зрушень і особливостей взаємодії складових елементів, перспектив їх розвитку відіграє значну роль у підвищенні ефективності господарювання. Особливо важливою є якісна характеристика стану та рівня використання ресурсного потенціалу. Вирішення цих завдань є проблематичним у зв'язку з тим, що не всі структурні компоненти ресурсного потенціалу піддаються безпосередньому виміру.

Опрацювання літературних джерел надає можливість зауважити, що збалансоване формування ресурсів підприємств є однією із важливих передумов ефективного їх використання. Економічний зміст ресурсного потенціалу можна визначити як матеріальну умову до розширеного відтворення. Збалансоване поєднання ресурсного потенціалу можна представити через співвідношення його складових, яке дозволяє реалізувати стратегічні цілі підприємства та поєднати соціальні, економічні та екологічні чинники розвитку.

* *Науковий керівник: Вишневська О.М. – д.е.н., професор*

При формуванні ресурсного потенціалу аграрних підприємств слід більше уваги приділяти не кількісному його нарощуванню, а якісному вдосконаленню та дотриманню раціональних пропорцій між окремими його складовими. Ефективне використання ресурсного потенціалу залежить від низки чинників, головними з яких є: раціональне співвідношення елементів у структурі ресурсного потенціалу, система управління виробництвом, впровадження ресурсозберігаючих технологій, врахування природно-кліматичних умов.

Аналітична оцінка ефективності сільськогосподарського виробництва повинна базуватися на рівні використання ресурсів і потенційних можливостях у їх збереженні та відтворенні. Це дозволить більш повно враховувати невикористані запаси і забезпечувати науково-обґрунтоване ведення господарства, виявляти можливі резерви щодо підвищення економічної ефективності використання окремих видів ресурсів. Отже доцільно враховувати величину накопичених ресурсів, наявність природних ресурсів, рівень їхнього використання, обсяг створеного ними валового продукту [2].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Особливості стратегії формування та використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств розкрито у наукових працях таких відомих вчених, як: В.Г. Андрійчук, Г.М. Підлісецький, В.В. Россоха, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук, О.В. Ульянченко, І.І. Червен, В.С. Шебанін, А.Е. Юзефович [1; 3; 4; 6; 7; 9; 10]. Проте оцінка ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств і ефективність використання окремих його складових повинна обов'язково враховувати регіональні особливості, у тому числі біологічні особливості ресурсів.

Постановка завдання. Мета полягає у виявленні регіональних особливостей і складових елементів формування збалансованого ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств на основі поєднання економічних інтересів і напрямів екологізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурсний потенціал використовується у діяльності підприємств з метою виконання відповідних технологічних операцій з урахуванням особливостей галузевої структури. Нами виявлено, що нерівномірність соціально-економічного розвитку окремих територій призводить до диференціації результатів діяльності товаровиробників. Ресурсний потенціал регіону формується при взаємодії природно-кліматичних умов і основних виробничих факторів галузі, а саме: кількості і якості земель сільськогосподарського призначення; наявності трудових ресурсів, рівня або кількості зайнятих у сільськогосподарському виробництві; рівня і якості матеріально-технічного забезпечення виробництва.

Нами проведено аналітичну оцінку ресурсного потенціалу і виявлено, що Миколаївська область має значні можливості для розвитку аграрного сектору. За існуючого рівня природно-ресурсного потенціалу Миколаївщина традиційно вважається одним із регіонів інтенсивного землеробства. Питома вага області у загальному виробництві продукції сільського господарства становить біля 4 відсотків на рік, у тому числі: продукція рослинництва – 4 %, продукція тваринництва – 2,7 %.

Подальший розвиток галузі вимагає деталізованої оцінки, перегляду низки позицій щодо технічно-технологічних, організаційно-економічних умов функціонування підприємств галузі [5]. Основні показники ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області представлено у таблиці 1.

Вартість валової продукції сільського господарства у 2012 році становила 3,53 млрд. грн., що на 9,4 % менше порівняно з 2010 роком. Найбільшим є зниження рівня виробництва продукції рослинництва – 10,1 %, у тваринництві – на 3,9 %. Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції збільшився на 11,3 %, за зниження рівня рентабельності діяльності на 7,5 відсоткових пунктів порівняно із 2010 р. Інвестиції в основний капітал збільшилися майже на 11 % порівняно з 2010 р., але зменшилися на 23,5 % в порівнянні з 2011 р. Рівень прямих іноземних інвестицій скоротився за останні роки на 81,6 % порівняно із 2010 р., із 2011 р. – на 66,2 %.

Таблиця 1

Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області

Показники	Рік			Відхилення 2012 р у % (відсоткових пунктах) до 2010
	2010	2011	2012	
Вартість валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.), млн. грн.	3893,7	4557,7	3527,1	- 9,4
в т.ч. продукції рослинництва	3478,7	4135,7	3128,4	- 10,1
продукції тваринництва	415,0	422,0	398,7	-3,9
Продукція сільського господарства у розрахунку на одну особу (у постійних цінах 2010 р.), грн	3282,0	3860,0	3000,0	- 8,6
Прибуток, від реалізації продукції сільського господарства, млн. грн.	916,5	971,7	1019,9	11,3
Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, %	35,8	33,5	28,3	- 7,5 в. п.
Інвестиції в основний капітал сільського господарства, млн. грн.	439,7	635,3	486,1	10,6
Прямі іноземні інвестиції, тис. дол. США	5517,0	3007,1	1015,4	- 81,6

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області [8].

Нами проаналізований рівень ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Миколаївської області. Основні показники ресурсного потенціалу представлені нами за статистичною інформацією у таблиці 2.

Таблиця 2

Рівень ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Миколаївської області

Показники	Рік			Відхилення 2012 р у % до 2010
	2010	2011	2012	
Кількість сільськогосподарських підприємств, одиниць	5315	5299	4779	- 10,1
Земельні ресурси				
Площа сільськогосподарських угідь – всього, тис. га	1057,4	1044,3	1022,2	- 3,3
в т.ч. рілля, тис. га	940,5	928,4	906,4	- 3,6
Трудові ресурси				
Середньооблікова кількість найманих працівників, зайнятих у сільському господарстві, осіб	20527	20548	19587	- 4,6
Матеріально-технічні ресурси				
Вартість необоротних активів на кінець року, млн. грн.	2106,9	2631,6	2842,2	34,9
Вартість оборотних активів на кінець року, млн. грн.	2762,0	4112,2	4909,1	77,7
Наявність енергетичних потужностей, тис. кВт	1328,8	1306,2	1421,6	7,0
Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах, шт.	8088	7996	8235	1,8
Поголів'я худоби та птиці, тис. голів	4786,8	4668,4	4325,8	- 9,6

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області [8].

Сільськогосподарську діяльність в області здійснюють 297 господарських товариств, 266 приватних підприємств, 14 виробничих кооперативів, 4041 фермерське господарство, 12 державних підприємств, 149 підприємств інших форм господарювання. За розподілом сільськогосподарських земель станом на початок 2013 року у державних підприємствах сконцентровано – 58,4 тис. га. угідь, у недержавних підприємствах – 963,8 тис. га, в тому числі у фермерських господарствах – 277,2 тис. га.

За останні роки кількість сільськогосподарських підприємств зменшилася, у 2012 р. порівняно із 2010 кількість підприємств скоротилася на 10,1 %, існує тенденція до зменшення площі сільськогосподарських угідь – на 3,3 %, ріллі на 3,6 %.

Загальна площа сільськогосподарських угідь в області перевищує 2 млн. га і займає близько 5% площі України, з яких 1,7 млн. га є рілля. Земельний фонд Миколаївщини характеризується високим ступенем освоєння. Сільськогосподарські угіддя займають близько 82% загальної земельної площі. Характерною особливістю структури сільськогосподарських угідь є значна питома вага орних земель, а саме 84,6%. Решту площ складають: пасовища –13,2%, багаторічні насадження – 1,8%, сіножаті – 0,2%, перелоги – 0,2%. Незмінно переважаючою у загальній посівній площі області залишається частка сільськогосподарських підприємств – 65,4%, причому 94,7% посівів цієї категорії господарств припадає на недержавні підприємства.

Сприятливі кліматичні умови, рельєф місцевості та типи ґрунтів області сприяють вирощуванню широкого асортименту сільськогосподарських культур. Пріоритетною є галузь рослинництва, 56,3 % площ відведено під зернові культури, а саме 836,4 тис. га.

Технічні культури в усіх категоріях господарств у 2012р. займали 536,3 тис. га, що на 11,5% більше ніж у попередньому. Під соняшником у 2012 р. було зайнято 477,0 тис. га, що на 23,9% перевищило рівень 2011 р. У 2012 р. отримано рекордний врожай насіння соняшнику – 692,6 тис. т, що на 9,5% більше ніж у 2011 р. та на 62,3% – 2005 р. Серед регіонів країни за обсягами валового виробництва соняшнику Миколаївщина займає шосту позицію.

Пріоритетним фактором впливу на ефективність діяльності у галузі рослинництва виступає урожайність сільськогосподарських культур. З одиниці зібраної площі в усіх категоріях господарств було одержано 16,3 ц зерна, що на 12,1 ц менше ніж у 2011р. Продуктивність площ збирання соняшника на зерно становила 14,8 ц з 1 га, що на 1,8 ц менше рівня 2011р.

Структура сільськогосподарських угідь має забезпечувати найбільш ефективне використання наявних виробничих ресурсів і одержання максимальних обсягів вирощування продукції. З обробітку насамперед доцільно виключити найгірші землі, а також розташовані на крутих схилах ділянки. Саме ці землі слід займати насамперед бобовими травами, здатними відтворювати до 500-700 кг гумусу на одиницю площі, накопичувати 150-200 кг азоту. А це рівноцінно внесенню 20-30 т гною і 150 кг азоту на 1 га [10].

Важливою складовою ресурсного потенціалу є трудові ресурси, які характеризуються як кількісними, так і якісними показниками – освітою, стажем, професійною підготовкою, кваліфікацією, віком працівника. Станом на початок 2013 р. середньооблікова чисельність найманих працівників, зайнятих у сільському господарстві області зменшилася на 4,6 % порівняно із 2010 р., що пов'язано з низьким рівнем заробітної плати, соціальними умовами життя сільського населення.

Проаналізуємо рівень використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств Миколаївської області (таблиця 3). Продуктивність праці на одного зайнятого в сільськогосподарському виробництві порівняно із 2010 р. знизилася на 7,9 %. Але подібні тенденції прослідкуються у галузі рослинництва, де продуктивність праці знизилась на 10,3 %, а у галузі тваринництва – зросла на 11,5 %.

Рівень забезпеченості сільськогосподарських підприємств кваліфікованими кадрами визначається кількістю фахівців у розрахунку на одиницю земельної площі, а також їх питомою вагою у складі працівників галузі. У Миколаївській області до 14% облікової кількості штатних працівників сільськогосподарських підприємств мають неповну та базову вищу освіту і 13 % мають повну вищу освіту.

Таблиця 3

Рівень використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств Миколаївської області

Показники	Рік			Відхилення 2012 р у % до 2010
	2010	2011	2012	
Середньооблікова кількість найманих працівників, осіб	20527	20548	19587	- 4,6
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, грн.	1399,00	1676,00	1882,00	34,5
Продуктивність праці (зайнятих у сільськогосподарському виробництві; у постійних цінах 2010 р.), грн.	127120,50	140766,10	117108,30	-7,9
у т.ч. у рослинництві	131207,30	145568,10	117731,30	- 10,3
у тваринництві	100801,60	106374,80	112439,90	11,5

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області [8].

Проведена нами оцінка матеріально-технічного забезпечення підприємств надає можливість зазначити, що матеріально-технічні ресурси складаються з: основного виробничого капіталу, матеріальних оборотних коштів і запасів, невиробничих засобів. Головними умовами підвищення віддачі матеріально-технічних ресурсів є поліпшення їх якісних характеристик і оптимізація у використанні.

Аналіз матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств свідчить, що на 1000 га орних земель в області припадає лише 7 тракторів (табл. 4). Забезпеченість сільського господарства основними видами сільськогосподарської техніки знаходиться в межах 40-50 % від нормативної потреби. Більша частина технічних засобів потребує відповідного якісного оновлення і модернізації.

Таблиця 4

Наявність основних видів сільськогосподарської техніки у сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області

Види техніки	2010 р.	2011 р.	2012 р.	Відхилення 2012 р у % до 2010
Трактори	6470	6339	6537	1,0
Трактори у розрахунку на 1000 га ріллі, шт.	6	6	7	-
Зернозбиральні комбайни, шт.	1345	1338	1410	4,8
Зернозбиральні комбайни у розрахунку на 1000 га посівної площі зернових культур (без кукурудзи), шт.	2	2	2	-
Кукурудзозбиральні комбайни, шт.	105	87	81	– 22,9
Бурякозбиральні машини, шт.	75	62	56	– 25,3
Картоплезбиральні комбайни, шт.	3	3	3	0
Доїльні установки та апарати, шт.	160	167	148	– 7,5

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області [8].

Нами виявлено, що у 2012 р. частка списаних тракторів становила 1,8% (118 шт.), зернозбиральних комбайнів – 1,7% (23 шт.), кормозбиральних комбайнів – 7,4% (16 шт.), доїльних установок та апаратів – 10,6% (17 шт.). У 2012р. порівняно з попереднім роком спостерігалося зниження купівельної спроможності споживачів техніки та зменшення обсягів її придбання. Частка куплених тракторів у загальній кількості тих, що надійшли, становила 63,3% проти 87,5% у 2011р., зернозбиральних комбайнів – 62% проти 77%, така ж тенденція простежується і з іншою сільськогосподарською технікою.

За проведеними нами розрахунками виявлено, що низький рівень ефективності використання земельних ресурсів зумовлений недотриманням технологій, незадовільним технічним оснащенням підприємств. Сільськогосподарські підприємства області забезпечені

основними матеріально-технічними засобами менш як наполовину від нормативної потреби, техніка має високий рівень зносу. У формуванні кадрового потенціалу підприємств також спостерігаються негативні тенденції. Недостатній рівень соціально-економічного розвитку інфраструктури села, низька заробітна плата, незадовільні умови праці спричинили зниження якості кадрів.

Висновки та подальші дослідження. З метою покращення ситуації щодо збалансованого формування та ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств необхідно поєднати усі внутрішньогосподарські заходи із раціональним використанням ґрунтів шляхом оптимізації структури посівних площ та зниження розораності, удосконалення структури земельних угідь; внесення необхідної кількості органічних добрив; зміцнення матеріально-технічної бази на інноваційних засадах; впровадження еколого-безпечних, ресурсо- і енергозберігаючих ґрунтозахисних технологій, стимулювання органічного землеробства; впровадження новітніх технологій та нових сортів культур високих репродукцій; запровадження комплексу організаційно-технологічних і фінансових заходів, спрямованих на ефективне використання усіх видів ресурсів підприємств.

Визначальну роль у формуванні збалансованого ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств відіграє соціальна, економічна та екологічна політика держави. Запровадження вищезазначених заходів не можливе без фінансової державної та регіональної підтримки, яка повинна сприяти розвитку інвестиційної політики в галузі та здійснюватися шляхом застосування системи субсидування з метою підвищення конкурентоспроможності галузі.

Література

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В.Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.

2. Вишневська О.М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : монографія / О.М. Вишневська. – Миколаїв, 2011. – 487 с.

3. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / В.М. Трегобчук, А.Е. Юзефович, Д.Ф. Крисанов та ін. ; відпов. ред. акад. УААН В.М. Трегобчук. – К. : Ін-т економіки НАН України, 2003. – 259 с.

4. Підлісецький Г.М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектора / Г.М. Підлісецький, М.І. Толкач // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 65-66.

5. Програма економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2011-2014 роки "Миколаївщина-2014". [Електронний ресурс] : Рішення обласної ради № 3 від 25.03.2011 р. – Режим доступу : http://rtpp.com.ua/4business/13/1660.html.

6. Россоха В.В. Методологічні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК / В.В. Россоха // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 36-42.

7. Саблук П.Т. Координаційні напрями вирішення економічних проблем в АПК / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 3-8.

8. Сільське господарство Миколаївщини 2012 р. : Статистичний збірник. – Миколаїв : Головне управління статистики в Миколаївській області. – 2013. – 322 с.

9. Ульянченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері: монографія / О.В. Ульянченко. – Харків : ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2006. – 357 с.

10. Шебанін В.С. Зміцнення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств / [В.С. Шебанін, І.І. Червен, О.В. Шебаніна та ін.] ; за ред. В.С. Шебаніна та І.І. Червена. – Миколаїв: МДАУ, 2010 – 189 с.

References

1. Andriichuk, V.H. (2005), *Efektyvnist diialnosti ahrarnykh pidpryiemstv: teoriia, metodyka, analiz* [Operating efficiency of agricultural enterprises: theory, methodology, analysis], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 292 p.

2. Vyshnevska, O.M. (2011), Resursnyi potentsial ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy: sotsialno-ekonomichni ta ekolohichni aspekty [*Resource potential of the Ukrainian economy agricultural sector: socio-economic and environmental aspects*], monograph, Mykolaiv, Ukraine, 487 p.

3. Trehobchuk, V.M., Yuzefovych, A.E., Krysanov, D.F. etc. (2003), *Vidtvorennia ta efektyvne vykorystannia resursnoho potentsialu APK (teoretychni i praktychni aspekty*) [Rebuilding and efficient utilization of agribusiness resource potential (theoretical and practical aspects*)*], p In-t ekonomiky NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 259 p.

4. Pidlisetskyi, H.M. and Tolkach, M.I. (2008), “Improving efficiency of resource potential utilization in agrarian sector”, *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 65-66.

5. The Program for Mykolaiv Region Economical and Social Development 2011-2014 "Mykolaivshchina-2014". (March 25, 2011), Regional Council Resolution No. 3 dd. available at:http://rtpp.com.ua/4business/13/1660.html.

6. Rossokha, V.V. (2005), “Methodological aspects of agricultural enterprises potential building and development in agribusiness”, *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 36-42.

7. Sabluk, P.T. (2005), “Coordinating directions solving economic problems in APC”, *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 3-8.

8. Chief Statistics Administration in Mykolaiv Region (2013), *Agriculture of Mykolayiv Region 2012: Statistics Yearbook.* 322 p.

9. Ulianchenko, O.V. (2006), *Formuvannia ta vykorystannia resursnoho potentsialu v ahrarnii sferi* [Formation and use of resource potential in the agrarian sphere], monograph, KhNAU im. V.V. Dokuchaieva, Kharkiv, Ukraine, 357 p.

10. Shebanin, V.S., Cherven, I.I., Shebanina, O.V. etc. (2010), *Zmitsnennia ta efektyvne vykorystannia resursnoho potentsialu silskohospodarskykh pidpryiemstv* [Strengthening and efficient use of resource potential of agricultural enterprises], MDAU, Mykolaiv, Ukraine, 189 p.

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 631.95

Сава А.П.,
к.е.н., с.н.с., завідувач науково-технологічного відділу аграрної економіки, інформаційно-аналітичної роботи, маркетингу і трансферу інновацій,
Сидорук Б.О.,
к.е.н., с.н.с., завідувач лабораторії аграрної економіки,
Довгань С.В.,
молодший науковий співробітник лабораторії аграрної економіки,
Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція ІКСГП НААН

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ВИРОБНИЦТВА ЕКОБЕЗПЕЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Sava A.P.,
cand. sci. (econ), senior research fellow, head of department of agrarian economy, information and analytical work, marketing and transfer og innovation,
Sydoruk B.O.,
cand. sci. (econ), senior research fellow, head of laboratory of agrarian economy,
Dovgan S.V.,
junior research fellow of laboratory of agrarian economy,
Ternopil state agricultural experimental station IFAP NAAS of Ukraine

SUBSTANTIATION OF THEORETICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE CONCEPT OF PRODUCTION OF ECOLOGICALLY SAFE AGRICULTURAL PRODUCTS

Постановка проблеми. Перехід до ринкової системи господарювання, запровадження приватної власності на землю та створення різноманітних форм господарської діяльності зумовили підвищений інтерес до зміни підходів щодо використання природних ресурсів та способів ведення аграрного виробництва. В своїй основі вони полягають в інтенсифікації технологій вирощування сільськогосподарської продукції, що призводить до зростання негативного техногенного впливу на довкілля.

Тому сьогодні спостерігається тенденція повернення до природних сільськогосподарських прийомів виробництва аграрної продукції. Дедалі більше господарств відмовляється від використання шкідливих ресурсів з метою покращення навколишнього середовища та збереження здоров'я споживачів продуктів харчування.

За таких умов останніми роками особливої актуальності набуває питання екобезпечного землекористування, оскільки нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення в Україні призвело до зниження родючості ґрунтів, поширення ерозійних процесів, збільшення площ забруднених і деградованих земель.

Враховуючи екологічну та соціальну вагомість екобезпечного сільськогосподарського

виробництва, проблематика, що стосується обґрунтування поняття виробництва екобезпечної агарної продукції набуває особливої актуальності в контексті стратегічного розвитку агропродовольчої сфери.

***Аналіз останніх досліджень та публікацій*.** Дослідження сутності поняття «екологічного виробництва» та «екологічної (органічної)» сільськогосподарської продукції в контексті сталого розвитку національної аграрної економіки в сучасних у своїх працях висвітлювали такі вчені-економісти, як: Артиш В.І. [1], Добровольська І. А. [2], Леонтьєв Л.І., Лукіна А.В. [7], Міхненко Т.Н. [9], Панченко С.М., Романко А.О. [14], Скальський В.В., Харченко М.О. [15], Черноусов П.І., Юсфін Ю.С. [18], Якубів В.М. [19] тощо.

Проте, до цього часу не проведено чітке розмежування понять «екологічно чиста» та «екологічно безпечна продукція» та особливості їх виробництва, не розмежовано їх спільні риси і відмінності.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є обґрунтування сутності поняття «виробництво екобезпечної сільськогосподарської продукції» та виокремлення основних його характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція агропромислового комплексу України у світову економіку потребує, насамперед, дотримання у виробничому процесі чинних у світі вимог екологічної безпеки, зменшення ресурсоємності сільськогосподарської продукції та підвищення на цій основі її конкурентоспроможності. Саме тому екологічна спрямованість аграрного виробництва, подолання наслідків хіміко-техногенного шляху інтенсифікації сільського господарства України – один із найважливіших напрямів його розвитку в умовах сьогодення.

Екологічне сільське господарство означає детально визначену систему господарювання, здійснення якої регулюється законодавством. В Європейському Союзі це Постанова №2092/91 про екологічне сільське господарство і маркування його продукції та продуктів харчування, з наступними змінами [3]. Характерними ознаками цієї системи є:

– радикальне обмеження сільськогосподарських хімічних засобів у виробництві та харчових хімічних засобів при переробці;

– визначення дозволених засобів і способів виробництва (критерії виробництва, тобто стандарти);

– вимога контролю за виробниками і постачальниками на предмет відповідності критеріям екологічного сільськогосподарського виробництва;

– умови й вимоги щодо маркування ринкових продуктів, які пропонуються до продажу, як екологічних (або біологічних чи органічних – все це синоніми).

Таким чином, структура ґрунту і покращення його родючості – це основа для виробництва рослинної продукції в екологічному сільському господарстві. Розвиваючи рослинництво, переслідується мета зберегти різносортність і екологічний баланс у середовищі, зменшуючи спалахи хвороб та число шкідників. Розвиваючи тваринництво, головне, звернути увагу на умови утримання тварин, аспекти годування, звертаючи особливу увагу на забезпечення тварин достатньою кількістю екологічних кормів хорошої якості і відповідним ветеринарним доглядом. За системи екологічного господарювання відмовляються від синтетичних добавок, для продовження термінів зберігання продуктів харчування і кормів. Досягаючи гармонічного зв'язку між рослинництвом і тваринництвом, дуже важливо знайти правильні співвідношення між вирощуваними в господарстві кормами і кількістю утримуваних тварин.

Екологічне сільське господарство – це господарство, яке опирається на передові доступні для середовища технології, де гарантована висока якість продуктів харчування, їх виробництва, економно використовуються природні ресурси, підтримується природний баланс [2; 10].

До основних вимог для ведення екологічного виробництва належать:

- виробництво здійснюється лише на екологічно чистих землях;
- вирощування сільськогосподарських культур здійснюється без використання синтетичних мінеральних добрив, генетично модифікованого насіння і садивного матеріалу, пестицидних технологій;
- застосування широкозахватних важких дискових борін та широкозахватних культиваторів на глибину обробітку ґрунту до 4-5 см;

- вирощування сільськогосподарських культур, які адаптовані до природно-кліматичних та ґрунтових умов;
- захист посівів від хвороб та шкідників виключно агротехнічними, мікробіологічними препаратами та використання профілактичних засобів [19].

Екологізація сільськогосподарського виробництва, передусім має спрямовуватися на використання таких методів і способів господарювання, які не призводять до розвитку негативних екологобезпечних явищ в агроекосистемах або запобігають їхньому виникненню. У цьому має полягати основна місія екологізації.

Таким чином, вважаємо, що ***екологічне сільське господарство*** – форма ведення сільського господарства, у рамках якої передбачається свідома мінімізація використання при виробництві аграрної продукції синтетичних добрив, пестицидів, регуляторів росту рослин, кормових добавок, генетично модифікованих організмів.

Таке господарювання більш далекоглядне в порівнянні зі звичайною хімізацією в кількох аспектах:

1. Природоохоронний – захищені від забруднення поверхневі та підземні води, зберігається родючість ґрунту, не руйнується його структура, підтримується мікрофлора верхнього врожайного ярусу, в дерні живучі мікроорганізми, збільшується їх різновидність.
2. Економічний – зменшуються виробничі витрати.
3. Соціальний – екопродукти не шкодять людському здоров'ю, створюються нові робочі місця, зберігаються малі господарства.
4. Культурний – зберігається етнокультурна виробництва.

Тому основними принципами виробництва та переробки екологічної сільськогосподарської продукції повинні бути:

– виробництво високоякісного продовольства, сировини й інших продуктів у достатніх обсягах;

– узгодження виконання робіт у системі виробництва з природними циклами та живими системами ґрунтів, рослинного і тваринного світу;

– визнання більш широкого соціального й екологічного впливу поза та в межах системи екологічного виробництва і переробки;

– збереження й поліпшення родючості та біологічної активності ґрунтів за допомогою місцевих культурних, біологічних і механічних методів замість використання зовнішніх факторів виробництва (ресурсів);

– збереження агро- та біорізноманіття в підприємствах, їх оточенні шляхом використання сталої системи виробництва і захист живої природи;

– сприяння відповідальному використанню та збереженню водних ресурсів з усіма їх живими організмами;

– стимулювання місцевого й регіонального виробництва та руху продукції до споживачів;

– створення гармонійного балансу між виробництвом рослинної продукції й тваринництвом;

– забезпечення таких умов утримання, в яких свійські тварини виявляють природну поведінку;

– використання пакувальних матеріалів, які підлягають реутилізації або розкладаються біологічним шляхом;

– забезпечення кожному працівникові, зайнятому в екологічному землеробстві та переробці його продукції, рівня якості життя, який задовольняє вимоги здорового й безпечного середовища;

– спрямованість на встановлення соціально-орієнтованого ланцюга «виробництво - переробка - реалізація» з дотриманням екологічних вимог;

– визнання важливості й необхідності вивчення місцевого досвіду та традиційних форм господарювання [26, с. 45].

Крім терміну «екологічне сільське господарство», у світовій практиці також застосовують термін ***«organic»***, який означає, що їжа або інша сільськогосподарська продукція була вирощена за допомогою затверджених способів. Це способи інтеграції культурних, біологічних і механічних методів, які сприяють обміну ресурсів, зрівноваженню екологічного балансу, та збереженню біорізноманіття. При цьому не можуть бути використані

синтетичні мінеральні добрива, речовини стічних вод, опромінення та генна інженерія.

Наукові засади органічного агровиробництва досить вдало викладені в основних положеннях Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (International Federation of Organic Agriculture Movements – IFOAM). За її визначенням, органічне агровиробництво об'єднує всі сільськогосподарські системи, які підтримують екологічно-, соціально- та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції. В основі таких систем лежить урахування родючості ґрунтів як ключового елементу успішного виробництва. Такі системи використовують природний потенціал рослин, тварин і ландшафтів та спрямовані на гармонізацію сільськогосподарської практики і навколишнього середовища [22-24].

Якщо порівнювати різні підходи до визначення альтернативного аграрного виробництва, то у різних країнах існують також інші тотожні поняття, зокрема ***«biological»*** та ***«ecological»***.

Наприклад, термін *«органічне землеробство»* (Organic Farming) офіційно прийнятий в англомовних країнах Європейського Союзу, має низку еквівалентних термінів у Франції, Італії, Португалії та країнах Бенілюксу, де прийнято говорити про *«біологічне землеробство»* (Biological Farming), а в Данії, Німеччині, Польщі та іспаномовних країнах – *«екологічне землеробство»* (Ecological Farming).

Позначення відповідних визначень вказаних термінів на різних мовах світу подано у таблиці 1 [8].

Таблиця 1

Позначення терміну «органічне землеробство» – «органічне виробництво» на різних мовах світу

№ з/п	Мова	Визначення поняття
1.	англійська	ORGANIC FARMING
2.	болгарська	БИОЛОГИЧНО ЗЕМЕДЕЛИЕ
3.	голландська	BIOLOGISCHE LANDBOUW
4.	грецька	ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ
5.	датська	ØKOLOGISK JORDBRUG
6.	естонська	MAHEPÕLLUMAJANDUS, ÖKOLOOGILINE PÕLLUMAJANDUS;
7.	іспанська	AGRICULTURA ECOLO'GICA
8.	італійська	AGRICOLTURA BIOLOGICA;
9.	латиська	BIOLOĢISKĀ LAUKSAIMNIECĪBA
10.	литовська	EKOLOGINIS ŽEMĖS ŪKIS
11.	мальтійська	AGRIKULTURA ORGANIKA
12.	німецька	BIOLOGISCHE LANDWIRTSCHAFT, ÖKOLOGISCHER LANDBAU
13.	польська	ROLNICTWO EKOLOGICZNE
14.	португальська	AGRICULTURA BIOLOGICA
15.	румунська	AGRICULTURĂ ECOLOGICĂ
16.	словацька	EKOLOGICKĚ POĽNOHOSPODÁRSTVO
17.	словенська	EKOLOŠKO KMETIJSTVO
18.	угорська	ÖKOLOGIAI GAZDÁLKODÁS
19.	фінська	LUONNONMUKAINEN MAATALOUSTUOTANTO
20.	французька	AGRICULTURE BIOLOGIQUE;
21.	чеська	EKOLOGICKÝ ZEMĚDĚLSTVH
22.	шведська	EKOLOGISKT JORDBRUK
23.	азербайджанська	EKOLOJİ TƏMİZ KƏND TƏSƏRRÜFATI
24.	вірменська	ORGANAKAN GYUKHATNTESUTYUN
25.	грузинська	ბიოწარმოება (BIOZARMOEBA)
26.	українська	ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО

Джерело: розроблено на підставі [5]

У зв'язку із цим, варто виділити деякі термінологічні відмінності при визначенні сутності поняття «екологізації аграрного виробництва», які часто призводять до виникнення непорозумінь щодо його трактування. На даний час немає стандартного підходу до застосування даних понять. Кожен автор у своєму матеріалі розкриває сутність цих понять

по своєму, проте всі однозначно погоджуються з тим, що при екологічному методі господарювання заборонено використання хімічно синтезованих мінеральних добрив, пестицидів, ветеринарних препаратів, генетично модифікованого насіння та активно використовуються натуральні препарати з метою збільшення природної родючості ґрунту, резистентності рослин та тварин до хвороб [17].

Інші джерела вказують і на те, що продукція, яка вироблена шляхом застосування екологічних технологій, повинна бути також належним чином сертифікована і пройти маркування [6, 16]. Таким чином, на сьогодні у вітчизняній теорії та практиці не має єдиної думки та позиції щодо визначення продукції під значеннями «біо», «еко» чи «органік». Тому, на нашу думку, слід розглянути особливості кожного із цих варіантів.

Враховуючи сучасні тенденції до визначення екологічної складової аграрного виробництва, в Україні також має місце застосування поняття екопродукції (екобезпечної продукції). До неї включають продукти харчування, які вирощуються в ідентичних умовах із органічними продуктами харчування, тобто з дотриманням Законів Природи [4]. Єдиною відмінністю є те, що ця продукція виробляється малими фермерськими господарствами, переважно в невеликих обсягах без додаткової сертифікації, що значно знижує її собівартість. З іншого боку, перехід на таке виробництво потребує значного часу – від 4 до 10 років – для підготовки землі, в даний період забороняється використання будь-яких хімічних засобів під час її обробітку.

Крім цього, у наукових публікаціях часто використовують поняття «екологічно чиста продукція». Найбільш загальне його тлумачення було сформульовано в 70-х рр. XX ст. фахівцями з ведення землеробства і садівництва за органічною технологією (organic gardening and farming). Екологічно чиста продукція у їхньому розумінні – це продукція, вирощена без пестицидів, штучно виготовлених мінеральних добрив, на ґрунті, вміст гумусу в якому поновлюється шляхом внесення органічних речовин, а вміст мінералів збільшується завдяки внесенню природних мінеральних добрив. Така продукція не має бути обробленою консервантами, гормонами, антибіотиками тощо [25].

Згодом це визначення було доповнено дослідниками Організації Об'єднаних Націй з сільського господарства та продовольства (FAO) і Всесвітньої організації здоров'я (WHO) та викладено у «Кодексі Аліментаріус» Комісії з харчових продуктів, в інструкціях щодо виробництва, перероблення, торгових позначень, маркетингу органічних продуктів харчування FAO/WHO [27]. В доповненнях зазначалася мета щодо виробництва екопродукції й основні принципи сільськогосподарської екології [11]. Слід зазначити, що в різних країнах існують деякі термінологічні відмінності при позначенні продукції екологічно чистого (еквіваленти – органічного, біологічного) виробництва. Наприклад, в країнах ЄС та США єдиним офіційно прийнятим позначенням є термін «органічна продукція» (organic food, або organic products). В інших країнах Європи та СНД, крім зазначеного, також вживають терміни «екологічно чиста», «біоорганічна» та «екологічно безпечна» продукція.

На думку деяких російських вчених, екологічно чистий продукт – це продукт, вживання якого не завдає шкоди здоров'ю людини впродовж всього її життя, не справляє негативного впливу на здоров'я його майбутніх поколінь та відзначається високою соціально-економічною ефективністю споживання та виробництва [9]. Ця продукція не має спричинювати канцерогенного і мутагенного впливу на організм людини [21], а процес її виробництва повинен мати на меті підримку та збереження екосистем [7; 18].

Узагальнюючи вищевикладені тлумачення, стає зрозумілим, що отримання продукції з написами «біо», «еко» чи «органік» залежить від способу їх виробництва. Його слід розуміти як багатофункціональний агроекологічний процес, що базується на ретельному управлінні агроекосистемами на соціальному, екологічному та економічному рівнях. Характерними ознаками такого виробництва є застосування екологічно безпечних технологій на всіх етапах отримання продукції, відмова від хімічних засобів захисту рослин та мінеральних добрив у сільському господарстві, від стимуляторів росту й антибіотиків у тваринництві, заборона використання генно-модифікованих організмів (ГМО).

Як засвідчують дослідники, саме процес виробництва є критерієм розмежування продукції на екологічну та неекологічну. При цьому наголошують, що слід розмежувати чистоту, безпеку та якість продукції [11; 20]. У зв'язку з цим пропонується використовувати термін «екологічно безпечна продукція» [14], оскільки у вітчизняному законодавстві встановлені лише

мінімальні специфікації якості продукції та визначається можливість її до споживання.

Таким чином, вважаємо за необхідне систематизувати характеристики існуючих понять «органічна продукція», «екологічно чиста продукція», «екологічно безпечна продукція» та встановити відмінності і схожості, що дозволить сформувати науково обгрунтоване визначення досліджуваної категорії (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика схожих та відмінних ознак понять «органічна продукція», «екологічно чиста продукція», «екологічно безпечна продукція»

Характеристики	Види понять		
	органічна продукція	**екологічно чиста продукція**	**екологічно безпечна продукція**
Схожі ознаки	1. У рослинництві - заборонено використовувати ядохімікати для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами рослин, а також мінеральні добрива синтетичного походження, при цьому захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, а для живлення ґрунту й рослин використовуються органічні добрива. 2. У тваринництві - не дозволяється застосовувати стимулятори росту, гормони й антибіотики, а для лікування тварин використовуються профілактичні засоби й гомеопатичні препарати. 3. Категорично заборонене використання генетично модифікованих організмів. 4. Дотримання екологічних стандартів у виробництві продукції застосовується на всіх стадіях виробництва, переробки, зберігання, транспортування і реалізації.		
Відмінні ознаки	1. Дозволено використання окремих синтетичних речовин, передбачених міжнародними стандартами. 2. Не потребує додаткового часу на перехід до органічного виробництва.	1. Встановлено тільки мінімальні специфікації якості продукції – органолептичні, хімічні, фізичні та біологічні характеристики придатності продукту до споживання. 2. Перехід на виробництво такої продукції становить до 4-х років.	1. Неприпустимість негативного впливу на здоров'я людини, тварин і стан навколишнього середовища. 2. Таке виробництво потребує значного часу – від 4 до 10 років – для підготовки землі, в цей період забороняється використання будь-яких хімічних засобів під час її обробітку.

Джерело: розроблено авторами

Таким чином, слід визначити, що ***екологічно безпечна сільськогосподарська продукція*** – це сільськогосподарська продукція рослинного і тваринного походження, що виробляється згідно з обов'язковими екологічними вимогами нормативно-законодавчих актів і стандартів, дотриманням технологічних процедур на всіх стадіях її життєвого циклу (виробництво-зберігання-переробка-траспортування-споживання), відповідає встановленим органолептичними, загальногігієнічних, технологічним та токсикологічними нормативами, характеризується високою біологічною цінністю та споживчими властивостями і не чинить негативного впливу на здоров'я людини, тварин і стан навколишнього середовища.

З огляду на вищенаведене, на наш погляд, найбільш адекватним щодо суті можна вважати визначення екобезпечного аграрного виробництва як системи, що ґрунтується на максимальному використанні біологічних факторів для підвищення родючості ґрунтів, агротехнологічних заходів захисту рослин, а також на виконанні комплексу інших заходів, які забезпечують екологічно, соціально- та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції й сировини.

В даному випадку екобезпечна сировина для виготовлення продуктів харчування надходить із перевірених джерел: у ґрунт, на якому вирощуються сільськогосподарські культури,

протягом 4-10 років заборонено вносити будь-які речовини хімічного походження. Тільки по закінченню цього, так званого, перехідного періоду продукція отримує статус екологічно безпечної. Далі така сировина надходить до переробних підприємств, де переробляється окремо від традиційної сировини з метою уникнення змішування. Головним тут є те, що кожен етап виробництва знаходиться під суворим контролем органу сертифікації, який засвідчує дотримання виробником вимог та стандартів органічного виробництва.

Тому, порівняно з традиційним продовольством екологічно безпечна продукція має низку переваг: вона вирощена без використання синтетичних хімікатів, проходить процес інспекції та сертифікації, не містить генетично модифікованих організмів; переробляється без консервантів і хімічних барвників, забороняється використання в ній гормонів росту та антибіотиків, має кращі смакові й оздоровчі властивості, не завдає шкоди навколишньому природному середовищу, має гарантовану безпеку споживання.

На підставі цього, екологічно безпечну сільськогосподарську продукцію можна розпізнати за наступними критеріями:

– продукція виготовлена з нешкідливих матеріалів, не містить у собі речовин, які негативно впливають на здоров'я людини;

– при виготовленні продукції застосовуються технології з мінімальним негативним впливом на навколишнє природне середовище;

– виробники й постачальники несуть повну відповідальність за безпеку використання продукції не лише у сфері споживання, але й щодо впливу на довкілля;

– пакувальні матеріали для даної продукції є нешкідливими, їх можна повторно переробляти, використовувати та безпечно утилізувати.

Екологічно безпечна продукція визначається також місцем вирощування рослин. Неможливо одержати безпечну продукцію на полях, розміщених ближче ніж за 10 км від промислових підприємств, ГРЕС, цементних заводів, а також безпосередньо (ближче 0,5 км) біля автомобільних трас з інтенсивним рухом [12; 13].

Загалом перехід на екобезпечне аграрне виробництво передбачає собою досягнення як соціоекономічної, так і екологічної ефективності. До цих складових можна віднести наступне:

1. Соціоекономічна ефективність:

– ефективне використання сировини, матеріалів, енергоносіїв, мінімізація витрат ресурсів;

– зменшення екологічних витрат підприємства, мінімізація екологічних ризиків;

– поява у споживача можливості вибору між звичайною та екобезпечною сільськогосподарською продукцією;

– підвищення ринкової привабливості підприємства, додаткове залучення інвестицій;

– підвищення рівня мотивації та продуктивності праці працівників завдяки покращенню умов виробництва;

– поліпшення якості продуктів харчування сприятиме збереженню життя і здоров'я населення;

– освоєння нових внутрішніх та зовнішніх ринків збуту продукції, розвиток екологічно орієнтованих ринків;

– розширення обсягів розвитку сільського зеленого туризму на екологічно чистих територіях;

– підвищення рейтингу України серед європейських країн, що сприятиму зростанню інвестиційної привабливості національної економіки.

2. Екологічна ефективність:

– зменшення негативного впливу підприємств на навколишнє середовище через відсутність шкідливих викидів та випаровувань, захист і забезпечення відтворення грунтів;

– відтворення біорізноманіття за рахунок оптимізації галузевої структури виробництва;

– підвищення якості та екологічної безпеки продуктів харчування, забезпечення продовольчої безпеки держави;

– зменшення загрози здоров'ю населення, покращення умов життя;

– забезпечення екологічно безпечного розвитку тих видів економічної діяльності, за яких зростання обсягів виробництва продукції (послуг) не супроводжується значним

збільшенням забруднення навколишнього середовища та виробничих відходів [15];

– гармонізація виробничих процесів між рослинництвом і тваринництвом.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, проведені нами наукові обґрунтування теоретичних підходів, узагальнення практичного досвіду та власні спостереження щодо розуміння і тлумачення процесу виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції наштовхують нас до висновку про важливість даної галузі в сучасних умовах господарювання і необхідність в подальшому розробки основних складових організаційно-економічного механізму даного виробництва та заходів з підвищення конкурентоспроможності такої продукції для забезпечення сталості розвитку сільських територій і покращення здоров'я населення.

Література

1. Артиш В.І. Особливості органічного агровиробництва в концепції сталого розвитку АПК України / В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2012. – №7. – С. 19-23.

2. Бразаускене Д. В самом деле ли наше сельское хозяйство становится эко? / Д. Бразаускене, А. Свиркис // Сельское хозяйство. – 1995. – № 8. – С. 14-15.

3. Вовк В. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні / В. Вовк / Органічні продукти харчування. Сучасні тенденції виробництва і маркетингу: Матеріали Міжнародного семінару. – Львів. – 2004. – С. 3-7.

4. Еко? Біо? Органік? Що це? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ecotatco.lviv.ua/ekobioorganikshcho-ce.html (дата звернення 25.02.2014 р.).

5. Добровольська І.А. Стандартизація та сертифікація органічної продукції / І.А. Добровольська // Формування ринкової економіки [Електронний ресурс] : зб. наук. праць. – Спец. вип. : у 2 ч. Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана" ; відп. ред. О. О. Бєляєв. – К. : КНЕУ, 2011. – Ч. 1. – С. 155–163.

6. Інспекція та сертифікація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.organicstandard.com.ua/ua/services/inspectionandcertification#1 (дата звернення 25.02.2014 р.).

7. Лукина А.В. Экологический фактор в современном маркетинге: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / А.В. Лукина. – Москва. – 2003. – 135 с.

8. Міжнародний термін «органічне виробництво» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://organic.ua/ru/2009/03/1357-mizhnarodnyj-termin-organichne-vyrobnyctvo (дата звернення 25.02.2014 р.).

9. Михненко Т.Н. Социально-экономическая эффективность потребления и производства экологически чистых продуктов и роль предпринимательства в их производстве: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. – Ростов-на-Дону, 2003. – 160 с.

10. Начальное обучение экоземледелию. – Вильнюс: «Зелёный мир», 1994. – 41 с.

11. Пащенко О.М. Правове забезпечення якості сільськогосподарської продукції / О.М. Пащенко // Аграрне право України, підручник для ВНЗ ; за ред. Погрібного О.О. – К. : Істина, 2007. – С. 406-412.

12. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції : Закон України від 14 січня 2000 року №1393-IV [зі змінами, внесеними Законом України № 762-IV від 15 травня 2003 року] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/anot/1393-14 (дата звернення 26.02.2014 р.).

13. Про захист прав споживачів : Закон України від 1 грудня 2005 року №3161- IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12 (дата звернення 26.02.2014 р.).

14. Романко С.М. Поняття ознаки екологічної безпеки сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apvchzu_2008_20_26.pdf (дата звернення 26.02.2014 р.).

15. Харченко М.О. Проблеми та перспективи впровадження екологічно чистого виробництва в Україні / М.О. Харченко, А.О. Панченко // Механізм регулювання економіки. – 2011 – № 2 – С. 176-182.

16. Що таке органічна продукція? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lvov.i-mne.com/cms.php?id_cms=13 (дата звернення 25.02.2014 р.).

17. Що таке органічні продукти? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-39-48 (дата звернення 25.02.2014 р.).

18. Юсфин Ю.С. Промышленность и окружающая среда. / Ю.С. Юсфин, Л.И. Леонтьев, П.И. Черноусов. – М. : ИКЦ «Академкнига», 2002. – 437 с.

19. Якубів В.М. Розвиток органічного землеробства в Україні: екологічний та соціоекономічний ефекти / В.М. Якубів // Економіка АПК. – 2013. – №11. – С. 27-32.

20. Ярандайкин Р.С. Организационно-правовые проблемы производства и реализации экологически чистой сельськохозяйственной продукции : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.06. „Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право” / Р.С. Ярандайкин. – М., 1999. – 37 с.

21. Ярандайкин Р.С. Организационно-правовые проблемы производства и реализации экологически чистой сельскохозяйственной продукции / Р.С. Ярандайкин. – М. : РАМиА, 1998. –318 с.

22. European Union Council Regulation No. 834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labelling of organic products and repealing Regulation No. 2092/91 // Official Journal of the European Union. – 2007. – L. 189. – 23 p.

23. Organic Agriculture and Food Security (IFOAtof Dossier I, 2002). Інтернет-ресурс: www.ifoam.prg.

24. Organic Japanese Agricultural Standard System Standard and Labeling Division, Food Safety and Consumer Affairs Bureau, Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries № 175, 2007.

25. Rodale R. Testimony. New York State public hearing in the matter of organic foods. New York City, Dec 1, 1972.

26. Sylvander, B. and N.H. Kristcnsert Organic Marketing Initiatives in Europe. Organic Marketing Initiatives and Rural Development, School of Management and Business, University of Wales, Aberystwyth, UK, 2005. – C. 45.

27. The Codex Alimentarius Commission and the FAO/WHO Food Standards Programme. Guidelines for the production, processing,marketing and labeling of organically produced foods. – Rome Italy, 1999. – 91 p.

References

1. Artysh, V.I. (2012), “Features of organic agricultural production in the concept of sustainable development of agriculture of Ukraine”, *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 19-23.

2. Brazauskene, D.V., Svirkis, A. (1995), “In fact, if our agriculture is becoming eco?”, *Selskoye khozyaystvo*, no. 8, pp. 14-15.

3. Vovk, V. (2004), “Certification of organic agriculture in Ukraine”, *Organic food. Modern trends in production and marketing*, pp. 3-7.

4. Eco? Bio? Organic? What's this?, (2014), available at: http://ecotatco.lviv.ua/ekobioorganikshcho-ce.html.

5. Dobrovolska, I.A., (2011), “Standardization and certification of organic products*”, Forming of market economy,* part 1, pp. 155-163.

6. Inspection and certification, (2014), available at: http://organicstandard.com.ua/ua/services/inspectionandcertification#1.

7. Lukina, A.V. (2003), “Environmental factor in modern marketing”, Moscow, Russia, 135 p.

8. International term "organic production", (2009), available at: http://organic.ua/ru/2009/03/1357-mizhnarodnyj-termin-organichne-vyrobnyctvo.

9. Mikhnenko, T.N. (2003), “Socio-economic benefits of consumption and production of environmentally friendly products and the role of entrepreneurship in their production Rostov-na-Donu, Russia, 160 p.

10. Initial training of eco husbandry (1994), «Zelonyy mir»,Vilnius, 41 p.

11. Paschenko, O.M. (2007), “Legal regulation of the quality of agricultural products”, in the high school textbook “Ukraine agrarian law”, Istyna, Kyiv, Ukraine, pp. 406-412.

12. Pro vyluchennya z obihu, pererobku, utylizatsiyu, znyshchennya abo podal'she vykorystannya neyakisnoyi ta nebezpechnoyi produktsiyi [On the retirement of, recycle, recycling, destruction or continued use of defective and dangerous products], (2000), available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/anot/1393-14.

13. Pro zakhyst prav spozhyvachiv [On consumer rights protection], (2005), available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12.

14. Romanko, C.M. (2008), "The concept of ecological safety features of agricultural products", available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apvchzu_2008_20_26.pdf.

15. Kharchenko, M.O., Panchenko, A.O. (2011), "Problems and prospects of implementation of ecologically pure production in Ukraine", *Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky*, no. 2, pp. 176-182.

16. What are organic products?, (2014), available at: http://lvov.i-mne.com/cms.php?id_cms=13.

17. What is organic food?, (2010), available at: http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-39-48.

18. Yusfin, YU.S., Leontyev, L.I., Chernousov, P.I. (2002), *Promyshlennost i okruzhayushchaya sreda* [Industry and environment], IKTS «Akademkniga», Moscow, Russia, 437 p.

19. Yakubiv, V.M. (2013), "The development of organic farming in Ukraine: ecological and socioeconomic effects", *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 27-32.

20. Yarandaikin, R.S. (1999), "Organizational and legal problems of production and sales of ecologically pure agricultural products", Moscow.

21. Yarandaikin, R.S. (1998), "Organizational and legal problems of production and sales of ecologically pure agricultural products", RAMiA, Moscow.

22. European Union Council Regulation No. 834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labelling of organic products and repealing Regulation No. 2092/91, *Official Journal of the European Union*, 2007, L. 189, 23 p.

23. Organic Agriculture and Food Security (IFOAtof Dossier I, 2002). available at: www.ifoam.prg.

24. Organic Japanese Agricultural Standard System Standard and Labeling Division, Food Safety and Consumer Affairs Bureau, Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries № 175, 2007.

25. Rodale R. Testimony (1972), New York State public hearing in the matter of organic foods. New York City, Dec 1.

26. Sylvander, B. and Kristcnsert, N.H. (2005), Organic Marketing Initiatives in Europe. Organic Marketing Initiatives and Rural Development, School of Management and Business, University of Wales, Aberystwyth, UK, 45 p.

27. The Codex Alimentarius Commission and the FAO/WHO Food Standards Programme. Guidelines for the production, processing,marketing and labeling of organically produced foods. – Rome Italy, 1999, 91 p.

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 005.35

Кужель В.В.,
к.е.н., директор
Відокремлений структурний підрозділ Агротехнічний коледж
Уманського національного університету садівництва

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИМІРІВ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Kuzhel V.V.,
cand. sc. (econ.), director of
Separated structural subdivision Agricultural College
Uman National University of Horticulture

CLASSIFICATION OF IMPACT MEASUREMENTS OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN BUSINESS ON ECONOMIC PROCESSES IN AGRICULTURAL AND FOOD SPHERE

Постановка проблеми. Соціальна відповідальність бізнесу є тим важелем, що характеризує потенціал трансформації соціальних проблем у додаткову вартість бізнесу за рахунок реалізації його латентних складових та можливості нарощення ринкової вартості бізнесу. Отже, соціальна відповідальність бізнесу характеризує якісно новий рівень та функціональний механізм звітування підприємств агропродовольчої сфери перед громадою як у межах формалістичних, законодавчо дієвих інституцій, так і поза ними, що засвідчує енергійна дискусія в наукових колах та ініціативна увага до цього процесу з боку більшості вітчизняних аграрних підприємств навіть в кризових умовах розвитку аграрної економіки України.

Враховуючи соціальну вагомість відповідальності аграрного бізнесу, дана проблематика набуває особливої актуальності в контексті стратегічного розвитку агропродовольчої сфери.

***Аналіз останніх досліджень та публікацій*.** Дослідження механізмів впливу соціальної відповідальності в контексті сталого розвитку національної аграрної економіки в сучасних умовах віддзеркалені у працях Андрійчука В.Г., Непочатенко О.О., Митяй О.В., Чирви О.Г., Крюкової І.О., Шабатури Т.С., Гришової І.Ю., Лупенка Ю.О., Маліка М.Й., Мазуренко В.П., Савченко І. Г, Хамідової А.М., Воробей В.А., Ворони О.І. [1-10].

Проте, до цього часу не сформовано наукову класифікацію вимірів та факторів впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси агропродовольчої сфери.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробити авторську класифікацію факторів та вимірів впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси в агропродовольчій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення світового досвіду, імплементації дієвих механізмів щодо наявних процесів практичного впровадження соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу на суспільно - економічні явища розвитку агропродовольчої сфери України дозволило розробити багатокритеріальну класифікаційну

систему вимірів та факторів впливу на економічні процеси агропродовольчої сфери за наступними ознаками (рис. 1).

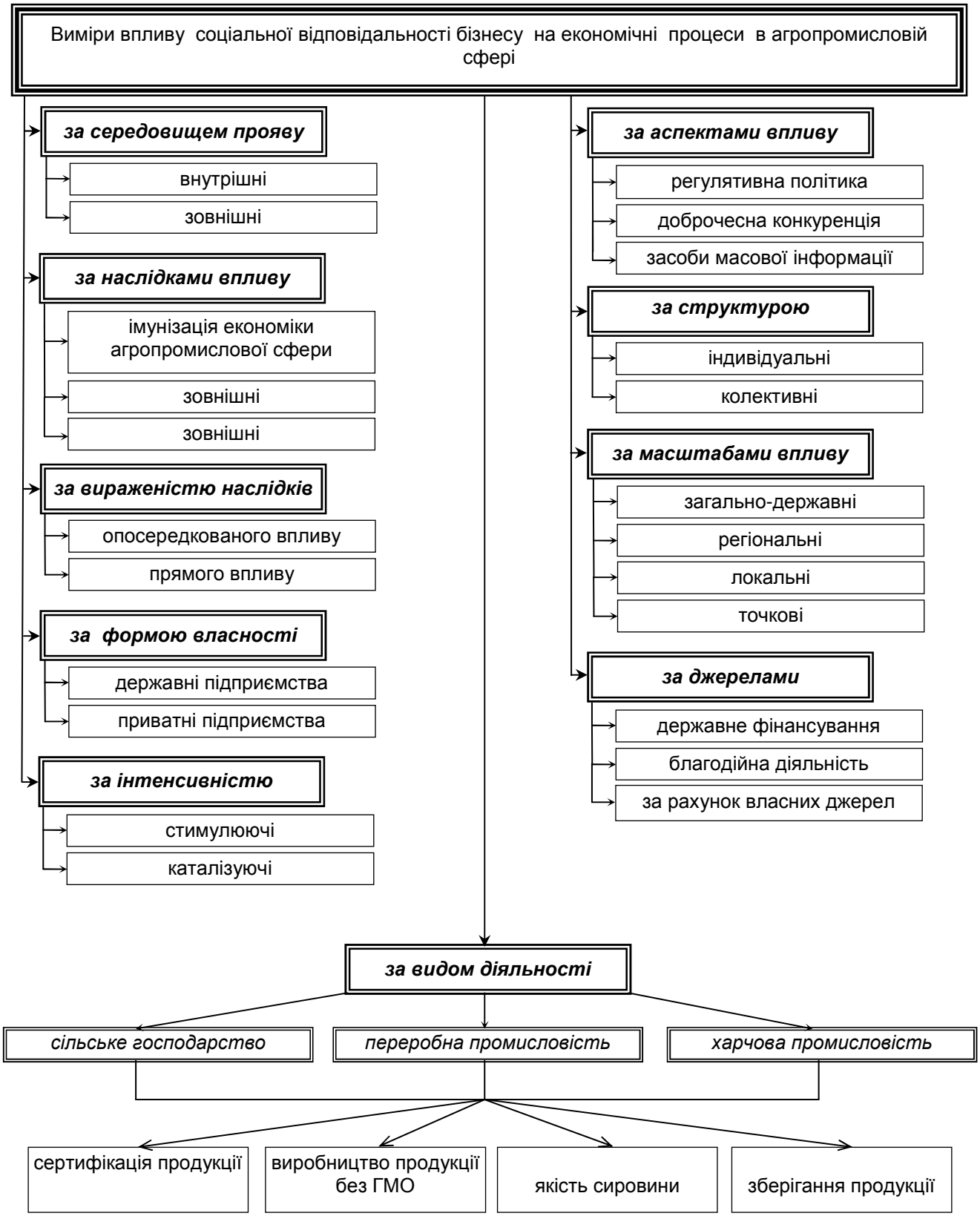

Рис. 1. Виміри впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси в агропромисловій сфері

Джерело: розроблено автором

За масштабами впливу: загально державні, регіональні, локальні, точкові.

Вимірами впливу соціальної відповідальності бізнесу на загальнодержавному рівні виступають, в першу чергу, ефективність державних програм економічного і соціального розвитку, життєздатність стратегічних довгострокових програм, в яких передбачається не тільки розвиток економічного та природно-ресурсного потенціалу, але і розвиток трудових ресурсів, ринку праці та захист навколишнього середовища й підняття рівня життя в депресивних сільськогосподарських районах. Науково визначено в економічній літературі [1-4] соціальну відповідальність бізнесу як головний принцип у взаємодії між державою, бізнесом і суспільством, який містить, перш за все, участь в соціальних програмах держави в цілому.

Однак, лише державне регулювання не розв'язує більшості соціальних питань, що в свою чергу формує неоднозначну ситуацію, коли бізнес використовується як знаряддя, який дозволяє нівелювати прорахунки державних інституцій соціального розвитку. Сучасний вітчизняний ринок соціальних інвестицій закритий для конкуренції і перспективи його свободи не визначені. Подальший розвиток відношень бізнесу та держави в аспекті соціальної політики може піти по одному з трьох сценаріїв. Перш за все, це традиційна роль бізнесу, як примусового наповнювача бюджетів всіх рівнів, другий сценарій – ідеалізована модель конкурентного ринку соціальних інвестицій. І третя, більш реалістична модель – бізнес виступає рівноправним партнером держави, а держава, в свою чергу, є регулятором і гарантом чесних правил на ринку соціального інвестування.

Регіональний рівень розвитку та впровадження соціальної відповідальності бізнесу в агропродовольчій сфері зумовлений специфікою соціально-економічного розвитку, кліматичними умовами, наявністю трудового та природно-ресурсного потенціалу. Різні регіональні спеціалізації національної економіки, наявність виробничої інфраструктури, соціально-психологічні фактори, рівень життя регіону (для прикладу – Західний і Східний регіони України тощо) обумовлюють різні підходи до вирішення соціальних питань, проте вони мають бути більш життєздатними та наближеними до конкретних соціальних рішень.

Локальний рівень виміру впливу соціальної відповідальності бізнесу діє в межах наступних одиниць адміністративно-територіального устрою країни – локальні економічні зони, розвиток яких обумовлено кластерними, інноваційними, інвестиційними та іншими економічними механізмами. Основні завдання соціальної відповідальності бізнесу на такому рівні передбачають, в першу чергу, допомогу у вирішенні зональних соціально-економічних питань: розвитку соціальної інфраструктури та інших проблем громади, підвищення привабливості економічної зони тощо.

Точковий рівень виміру соціальної відповідальності передбачає суспільно обізнану, обрану поведінку бізнес-одиниці в межах конкретної галузі, зокрема агропродовольчої сфери, що визначається менталітетом власників, розумінням переваг соціально спрямованої діяльності в майбутньому та престижністю відношення бізнес-одиниці до цивілізованих стандартів та принципів протекціонізму.

В контурах масштабу впливу можна характеризувати виміри соціальної відповідальності за середовищем прояву у розрізі зовнішніх та внутрішніх факторів.

Фактори, які діють на загальнодержавному рівні відносяться до зовнішніх, оскільки вони об’єктивно діють і розвиваються у зовнішньому середовищі, по відношенню до досліджуваного регіону, і мають свої властивості функціонування. В той же час, регіональні, локальні і точкові фактори є внутрішніми та відображають специфіку всередині регіону.

Виміри впливу соціальної відповідальності бізнесу можна означити *за формою власності суб’єктів господарювання* у розрізі державних підприємств та приватного бізнесу.

В державних підприємствах реалізація соціальної відповідальності бізнесу здійснюється в основному за державними програмами і відповідним фінансуванням, яке є плановим і, на відміну від приватних підприємств, має чіткі межі і терміни та характеризується певним рівнем регулювання та примусовості. На приватних підприємствах соціальна відповідальність бізнесу є обізнаним вибором власників, носить інтегрований характер і залежить від масштабу бізнесу, фінансово-економічного стану, термінів реалізації та отримання прибутку, зовнішньоекономічної діяльності тощо. Тому, в більшості, розглядаються як виміри впливу локального і точкового рівня.

Велика роль у вимірюванні впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси та сталий розвиток агропродовольчої сфери належить фінансовому забезпеченню. Слід зауважити, що значення мають також джерела фінансування соціальних інвестицій, оскільки власний та залучений капітал характеризуються різною вартістю та потенціалом залучення ресурсів.

При цьому необхідно зазначити, що проблема стосується не тільки розподілу джерел фінансування на державне і за рахунок власних надходжень бізнесу, але і про високу ступінь зацікавленості приватних підприємств в матеріальному і моральному заохоченні соціальної поведінки бізнесу. Крім того, в сучасних умовах зберігається висока зацікавленість бізнесу в стимулюванні державою соціальних інвестицій. Держава повинна розвивати інструменти незалежної державної оцінки, експертизи, діалогу з бізнесом на цю тему, що буде стимулювати підприємства більше демонструвати конкретні результати. В той же час, держава повинна розділяти з бізнесом ризики, які виникають в процесі реалізації соціальної відповідальності. Слід також відмітити, що соціальні інвестиції бізнесу не повинні замінювати соціальні виплати держави. Це поняття вступає в конфлікт з популяризацією ідеї соціальної відповідальності бізнесу як джерела довгострокових конкурентних переваг.

Важлива роль у фінансуванні соціальної відповідальності бізнесу відводиться благодійній діяльності. Запровадження практики благодійності повинне розмежовуватись з поняттям пріоритетності підтримки бізнесом сфер життя суспільства.

Розбіжності мають в основі той факт, що підприємства не самостійні у виборі направлень своєї соціально відповідальної діяльності, не розробляють програми самостійно, а обирають серед запропонованих на державному рівні. Однак, дуже часто представники бізнесу відносяться до даного виду соціальної діяльності з підозрою і недовірою. Причиною цього, в першу чергу, є те, що реальні затрати на цю діяльність не досягають очікуваного ефекту, оскільки в Україні преференції бізнесу внаслідок соціальної діяльності знаходяться в стані зародження, не сформований індивідуальний підхід до заохочень тощо. Справа в тому, що доступність соціальних ініціатив вимагає системного наукового підходу як елемент управлінської культури оновленого суспільства.

За проявом наслідків вимір соціальної відповідальності бізнесу *характеризується як прямий та опосередкований вплив.*

Прямий вплив визначається в показниках економічної ефективності: рівні прибутковості і ринковій вартості бізнесу. Опосередкований вплив характеризується загальносуспільним і загальнолюдським ефектом від соціальних інвестицій, що виражається результатом на протязі певного часу. Частина економічних показників є результатом соціальних досягнень, спрямованих на покращення іміджу, нарощення капіталу торгівельних марок, підвищенням рівня інвестиційної привабливості бізнесу, інноваційною активністю, нарощенням конкурентоздатності та отриманням лідерських позицій на аграрному ринку.

За наслідками виміру впливу соціальної відповідальності бізнесу *ототожнюється із імунізацією економіки агропродовольчої сфери, розвитком демографічної сфери.*

Вплив соціальної відповідальності бізнесу в демографічній сфері очікується у формі інноваційного розвитку депресивних територій завдяки кластерним економічним механізмам з одночасним вирішенням широкого кола питань соціального напрямку: розвитком соціальної інфраструктури, сприянням залучення і працевлаштування висококваліфікованих кадрів, розвитку освіти й охорони здоров'я тощо.

Деструктивні демографічні процеси, відсутність місць прикладання праці і низька заробітна плата, незадовільний розвиток мережі об'єктів соціального призначення ставлять під загрозу збереження і відтворення трудового потенціалу села, реалізацію підприємницької ініціативи на селі. Це вимагає розроблення та реалізації системної державної політики щодо вирішення найгостріших соціально – економічних проблем сільського населення. Важливість цього завдання пов'язана також із необхідністю виконання Україною взятих на себе зобов'язань щодо гармонізації чинного законодавства і стандартів якості життя населення з вимогами ЄС, співпраця з яким залишається одним із пріоритетів політики європейської інтеграції України [7].

В Україні більшість державних програм, пов'язаних з розвитком села і вирішенням соціально-економічних проблем сільського населення, має переважно декларативний характер або не забезпечується необхідними фінансовими ресурсами, що ускладнює, а

подекуди унеможливлює їхнє виконання. Це, зокрема, стосується Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. [9]. За інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2013 р. бюджетне фінансування заходів програми становило 86,3 % від запланованого обсягу. Окремі важливі завдання програми не виконуються внаслідок відсутності фінансування.

Імунізація економіки агропродовольчої сфери передбачає вихід вітчизняних підприємств агропродовольчої сфери на світовий і державний рівень шляхом нарощення їх конкурентоздатності, підвищення якості продукції, забезпечення продовольчої безпеки держави, інноваційний розвиток галузей національної економіки.

Вплив соціальної відповідальності на економічні процеси в агропродовольчій сфері має різну інтенсивність та характеризується каталізуючими (рушійними) та стримуючими вимірами.

Під каталізуючими (рушійними) вимірами впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси слід розуміти нарощення масштабів та якості інвестиційних потоків, покращення інвестиційного клімату та нарощення інноваційного потенціалу галузі, розширення інтеграційних зв'язків. В той же час, до стримуючих факторів слід віднести ті, які дозволяють оптимізувати соціальні ризики, негативні суспільні та соціальні явища і вибухи.

В науковій літературі розглядаються широке коло напрямів та аспектів впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічний розвиток агропродовольчої сфери, що насамперед вимірюється нарощенням конкурентоздатності [10].

Держава активно сприяє впровадженню соціальної відповідальності бізнесу в сучасну бізнес практику. Одним з ефективних стимулів, які спонукають підприємства бути соціально відповідальними є законодавчі пільги. Слід відмітити, що сьогодні в Україні в частині податку на прибуток існує низка пільг, пов'язаних із соціальною діяльністю підприємств.

Виміри впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічний розвиток у розрізі окремих галузей національної економіки (харчової, переробної промисловості та сільського господарства) мають місце через впровадження передових технологій, виробництва високоякісної сировини і органічної продукції без ГМО, покращення зберігання продукції, її сертифікація тощо.

Збереження стійкості соціального ладу у країні потребує оновлення моделі соціального партнерства, причому певна інерційність трудових відносин та очікування населення здатні ускладнити соціально-економічну динаміку.

Висновки з даного дослідження. Узагальнення та багатокритеріальна класифікація вимірів впливу соціальної відповідальності бізнесу агропродовольчої сфери за виділеними ознаками дозволяє сформувати методичний інструментарій оцінки щільності впливу, ефективності реалізації соціальних програм та окупності соціальних інвестицій з метою поширення та піднесення престижності соціальної відповідальності серед вітчизняних товаровиробників, формування багаторівневої соціальної архітектури агропродовольчої сфери та можливостей конвертації соціальних проблем у прибутковий бізнес за рахунок реалізації важелів соціальної відповідальності бізнесу в агропродовольчій сфері.

Література

1. Стратегія сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf

2. Мазуренко В.П. Сучасна концепція корпоративної соціальної відповідальності у міжнародному бізнесі [Електронний ресурс] / В.П. Мазуренко // Ефективна економіка. -– Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1199

3. Кужель В.В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери [Електронний ресурс] / В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 58-61. – Режим доступу: http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html

4. Фурса М. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні: державно-управлінський аспект / М. Фурса // Ефективність державного управління. – 2012. – № 30. – С. 67-74.

5. Хамідова А. Корпоративна соціальна відповідальність як фактор підвищення ефективності механізму державного регулювання економіки [Електронний ресурс] / А. Хамідова. – Режим доступу: http://www.csrjournal.com/news/2661-korporativna-socialna-vidpovidalnist-yak-faktor-pidvishhennya-efektivnosti-mexanizmu-derzhavnogo-regulyuvannya-ekonomiki.html

6. Воробей В. Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи [Інформаційно-аналітичний матеріал] / В. Воробей, І. Журовська. – К. : Проект СВБ, 2012. – 56 с.

7. Ворона О. Практика реалізації соціальної відповідальності бізнесу в Європі та в Україні [Електронний ресурс] / О. Ворона. – Режим доступу: //http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62028.doc.htm

8. Гришова И.Ю. Финансовое обеспечение перерабатывающих предприятий в контексте формирования финансовых потоков / И.Ю. Гришова // Азимут научных исследований: экономика и управление . – Россия. – 2012. - № 1. – С. 22-24.

9. Гришова І.Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 47-51. – Режим доступу: http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html

10. Чирва О.Г. Зарубежный опыт развития повышения конкурентоспособности пищевых предприятий Украины / О.Г. Чирва // Азимут научных исследований: экономика и управление. – г. Тольятти, 2013. – №1. – С. 31-35.

References

1. Strategy for promoting the development of social responsibility of business in Ukraine, available at: http://svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf

2. Mazurenko, V.P. The modern concept of corporate social responsibility in international business *Effective economy,* available at: http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1199

3. Kuzhel, V.V. (2014), Expected result of social responsibility in business and its impact on the strategic development of the economy of agricultural and food sector. Economy: Reality of time. Scientific Journal, no. 3, pp. 58-61. – available at: http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html

4. Fursa, M. (2012), *Rozvytok korporatyvnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti v Ukrayini: derzhavno-upravlinskyi aspekt* [The development of corporate social responsibility in Ukraine: state and administrative aspect] Effectiveness of public administration, no. 30, pp. 67-74.

5. Khamidova, A. Corporate social responsibility as a factor for improving the efficiency of state regulation mechanism in the economy available at: http://csrjournal.com/news/2661-korporativna-socialna-vidpovidalnist-yak-faktor-pidvishhennya-efektivnosti-mexanizmu-derzhavnogo-regulyuvannya-ekonomiki.html

6. Vorobei, V., Zhurovska, I. (2012), *Sotsialna vidpovidalnist biznesu. Ukrayinski realiyi ta perspektyvy: informatsiyno-analitychnyi material* [The social responsibility of business, Ukrainian realities and prospects: information and analytical materials], *Proekt SVB*, Kyiv, Ukraine, 56 p.

7. Vorona, O. The practice of implementing social responsibility of business in Europe and Ukraine, available at: //http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62028.doc.htm

8. Hrishova, I.Yu. (2012), *Finansovoye obespecheniye pererabatyvayushchikh predpriyatiy v kontekste formirovaniya finansovykh potokov* [Financial maintenance of the processing enterprises in the context of the formation of financial flows], *Azimut nauchnykh issledovaniy: ekonomika i upravleniye,* Russia, no. 1, pp. 22-24.

9. Hrishova, I.Yu., Nepochatenko, V.O. (2013), The impact of the institutional structure on the development of innovation and investment activity of enterprises [Electronic recourse]. Economy: Reality of time. Scientific Journal, no. 2, pp. 47-51. – available at: http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html

10. Chirva, O.G. (2013), *Zarubezhnyy opyt razvitiya povysheniya konkurentosposobnosti pishchevykh predpriyatiy Ukrainy* [Foreign experience of improving the competitiveness of food enterprises in Ukraine] Azimuth of scientific researches: Economics and Management, Tolyatti, No1, pp. 31-35.

УДК 331.526

Мельниченко О.Б.,
к.е.н., доцент кафедри соціальної роботи
Тернопільський національний економічний університет

ОЦІНКА МОЛОДІЖНОГО РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Melnychenko O.B.,
cand. sc. (econ.), associate professor of the department of social work
Ternopil National Economic University

EVALUATION OF YOUTH LABOUR MARKET IN UKRAINE

Постановка проблеми. У будь-якій державі молоді фахівці представляють інтелектуальний і професійний потенціал майбутнього розвитку країни. Формування конкурентоспроможної української економіки та її інтеграція до світового простору потребує не тільки покращання організаційної та технологічної структури національної економіки, а й реформування ринку праці і підвищення конкурентоспроможності молодих фахівців на ньому. Сьогодні роботодавці не мотивовані стосовно працевлаштування молоді, не створені умови для молодіжного підприємництва та самозайнятості. Випускники ВНЗ зустрічаються з низкою проблем на ринку праці, із гарантіями, які законодавчо закріплені, але, на жаль, на практиці майже не реалізуються. Вони відчувають себе незахищеними, їм важко адаптуватись до нових умов суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Молодіжні аспекти зайнятості, питання формування ринку праці молоді залишаються в центрі постійного наукового інтересу багатьох українських науковців. Серед них: С. І. Бандур [12], Д. П. Богиня [13], О. А. Грішнова [3], І. Ф. Гнибіденко [9], С. М. Злупко [4], Е. М. Лібанова [5], В. А. Скуратівський [11], В. В. Онікієнко [6], В. М. Петюх [7], М. І. Хмелярчук [15] та ін. Водночас, аналіз літературних джерел показав, що проблеми конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці потребують подальшого дослідження, існує необхідність конкретизації заходів працевлаштування молоді.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні проблем працевлаштування молоді, а також розроблення пропозицій щодо основних напрямів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з перспективних напрямків залучення молоді в суспільні процеси країни є забезпечення молодих людей робочими місцями. В умовах ринкової економіки, коли право на працю реалізується не через соціальні гарантії, а через особисту ініціативу, проблема зайнятості молоді набуває особливої гостроти.

Сучасна молодь не боїться реалізувати себе в іншій країні. У неї немає страху до змін, молодь дуже відкрита для реформ. В Україні все чіткіше проявляється тенденція збільшення безповоротного виїзду за кордон молодих фахівців, випускників ВНЗ і студентів старших курсів. '"Валізний настрій"' і прагнення пошуку кращого життя популярне серед значної частини молоді. Згідно з інформацією Федерації профспілок України, близько 60% виїжджаючих за кордон складають громадяни до 35 років, що становить загрозу генофонду країни, сприяє "старінню нації". Серед них до 50% складають люди з вищою освітою [2].

Поточна тенденція свідчить не тільки про збільшення "відпливу мізків" серед української молоді, а й про падіння престижу вітчизняної вищої освіти на ринку праці.

Однак, що змушує молодь залишати Україну?

По-перше, слабка професійна орієнтація серед української молоді. При вступі до ВНЗ увага звертається на престиж спеціальності, а не на перспективу працевлаштування. Це призводить до жорсткої конкуренції молодих фахівців на ринку праці. Значна частина безробітної молоді прагне отримати роботу за своїм профілем, що призводить до міграції.

По-друге, самі роботодавці не зацікавлені брати на роботу випускників через відсутність досвіду.

По-третє, діяльність більшості підприємств спрямована на самозбереження і виживання, а не на розширення виробництва, залучення нових кадрів.

По-четверте, навчання за кордоном з перспективою працевлаштування привабливе і в зв'язку з високою зарплатнею.

По-п'яте, молодь не бачить перспектив самореалізації в Україні, зацікавлена в більш високих умовах праці та зарплатні. Все це змушує молодих українців шукати гідну альтернативу за кордоном [2].

Тому для зниження відпливу молодих фахівців за кордон, в Україні необхідно провести зміни в кадровій політиці для того, щоб відкрити доступ молоді до вакансій за профілем. Бажано підвищувати престиж потрібних, а не популярних спеціальностей шляхом надання більш високих стипендій. Необхідно ініціювати програми отримання професійного досвіду для студентів старших курсів на підприємствах з перспективою працевлаштування, використовувати закордонний досвід, надавати молодим фахівцям соціально-економічні, трудові пільги.

Іншими словами, важливо створити можливості для працевлаштування і кар'єрного зростання для української молоді з метою зацікавити залишитися у своїй країні. Повернення до широко вживаної за часів існування СРСР практики так званих «учбово-виробничих комбінатів» дало б можливість старшокласникам, у разі небажання або ж неможливості з тих чи інших причин навчатись у ВНЗ, вже по закінченні навчального закладу мати професію, яка була б затребувана на ринку праці, приносила користь і суспільству, і молодій людині.

Неадекватне реагування системи вищої та професійної освіти на реальні процеси в економіці посилює диспропорції між попитом і пропозицією на ринку праці, де більше за все страждають молоді фахівці та випускники ВНЗ, оскільки вони є найбільш вразливою категорією на ринку праці. Зневірені та розчаровані ситуацією молоді люди залишаються поза межами ринку праці. Експерти називають цю ситуацію «бомбою сповільненої дії», бо саме ця молодь має забезпечувати фінансування пенсій та надати додаткові можливості країні подолати руйнівні наслідки економічної кризи.

На сьогоднішній день державної системи працевлаштування молодих фахівців в Україні більше не існує. Такий стан різко контрастує з працевлаштуванням молодих фахівців в інших країнах світу, де розповсюджена практика укладання студентами контрактів з окремими фірмами, які добирають для себе відповідних фахівців. Наприклад, у США більш ніж 80% випускників працевлаштовуються протягом року. У Японії цей показник перевищує 90%. Отже, це можливо тому, що система освіти в цих країнах орієнтована на гнучку різнобічну спеціалізацію [1, с. 79].

Тому, постає необхідність напрацювання ефективної державної політики щодо працевлаштування молодих фахівців, адже загострення проблеми молодіжного безробіття тягне за собою цілу низку соціальних небезпек для суспільства загалом.

В 2013 році рівень безробіття, визначений за методологією Міжнародної організації праці серед молоді у віці 25-29 років становив 8,7%. Серед осіб у віці 15-24 роки цей показник становив 17,4% та був удвічі вищий, ніж цей показник серед всіх вікових груп. Високий рівень безробіття обумовлений тим, що значна частина молодих людей не має необхідних професійних навичок і досвіду роботи. Кількість осіб у віці до 35 років, які у 2013 році мали статус безробітного становила 698 тис. осіб або 45% загальної чисельності безробітних усіх вікових груп [14].

За результатами досліджень Грішнової О.А, виявлено «неадекватний, помилковий існуючий підхід до оцінки стану конкурентоспроможності молодих фахівців, випускників ВНЗ за статистикою щодо рівня безробіття у їхній віковій групі. Адже в число безробітних за певних обставин можуть потрапити і якісно підготовлені, висококваліфіковані спеціалісти, здатні до конкурентних умов праці, але які за своєю трудовою мотивацією, а інколи і амбіційністю, не бажають виконувати запропоновану роботу, яка не вимагає здобутого ними рівня освіти та не цікава за змістом, і претендують на робоче місце, яке сприяло б творчому і професійному зростанню та відповідному рівню заробітної плати. Таких робочих місць нинішня вітчизняна економіка пропонує замало, оскільки світова тенденція інтелектуалізації праці в Україні все ще не набула поширення. До того ж корупція в нашій країні нерідко є перешкодою для ефективного працевлаштування. Тому можливості молодого спеціаліста, навіть з достатнім рівнем освіти й хорошими діловими характеристиками, дуже обмежені" [3, с.51].

Роботодавці часто нарікають на неспроможність системи професійної освіти надати випускникам необхідні для успішної трудової діяльності навички. Дослідники зазначають, що, навіть вказуючи у вимогах до претендентів на вакансію необхідність певного освітнього рівня, роботодавці все одно воліють бачити серед своїх працівників осіб, які володіють також і низкою базових умінь та навичок. Під цим же кутом зору роботодавці розглядають і проблему доцільності та рентабельності подальшої перепідготовки кадрів, роблячи вибір на користь підвищення кваліфікації осіб, що протягом певного проміжку часу працюють у компанії, а не залучення молодих фахівців, які такого досвіду роботи не мають.

Серед основних причин, що викликають молодіжне безробіття, роботодавці бачать невідповідність обсягів та напрямів професійного навчання потребам економіки та ринку праці, недостатній рівень якості професійної підготовки, завищеними очікуваннями від роботи, що не завжди знаходять відповідний відклик у роботодавців, слабка професійна орієнтація молоді, починаючи зі школи.

Високий рівень безробіття серед випускників ВНЗ можна пояснити тим, що в Україні немає прогнозування суспільної потреби в тих або інших спеціалістах на близьку й далеку перспективи. І якщо в недалекому минулому більшість випускників вищих навчальних закладів складали інженери, то сьогодні – це економісти, юристи, психологи, що не мають реальних шансів на працевлаштування за фахом, незважаючи навіть на квоту для молодих фахівців економічних спеціальностей. У кращому разі, за умови реєстрації в Державній службі зайнятості, на них чекає перспектива перепідготовки [10, с.140]. Держава фактично знімає з себе повноваження щодо захисту молоді та забезпечення робочим місцем молодих фахівців, перекидаючи відповідальність на роботодавця або навчальний заклад.

Водночас, в останні роки на ринку праці намітилися молодіжні тенденції – роботодавці активно наймали фахівців без досвіду. За прогнозами експертів, популярність молодих фахівців в 2014 році буде тільки зростати. Компанії шукають випускників, щоб виростити фахівців під себе і свої вимоги. На їх думку, такі кандидати не зіпсовані трудовими відносинами, тому з ними легше працювати. За даними дослідження кадрового порталу HeadHunter Україна, за підсумками 2013 р. більше половини всіх вакансій були розраховані на фахівців з досвідом роботи від 1 року до 3- х років. А в кожній п’ятій вакансії роботодавці шукали людину без досвіду роботи. При цьому спостерігається традиційна диспропорція. У той час як компанії більше зацікавлені у фахівцях з досвідом роботи 1-3 роки, роботу найчастіше шукають ті, у кого солідний досвід роботи (від 6-ти років) [8].

Безумовно, саме для молоді питання якості зайнятості набуває принципового характеру, оскільки їй притаманні у цілому підвищені запити – вимоги щодо рівня оплати найманої праці, характеру професійної зайнятості, умов праці тощо. Слід визнати, що частина української молоді подеколи вирізняється наявністю непомірних амбіцій, які, на жаль, не підкріплюються ні достатнім освітньо-професійним рівнем, ні досвідом роботи. Нерідко молоді люди обирають роботу навіть не за зацікавленістю, а лише за розміром заробітної плати, при цьому подеколи бажають усього й одразу: гарну посаду й високу заробітну плату, через що вимоги роботодавців та молодих фахівців часто не збігаються. До того ж через ослаблення ціннісно-етичної основи праці та неефективність інституціональних засад трудової соціалізації молоді у сучасних умовах вибір сфери діяльності молоддю часто не лише не відповідає набутій спеціальності [5, с.166].

Тому, на нашу думку, механізм регулювання зайнятості молоді обов’язково повинен включати:

- розвиток молодіжного підприємництва та самозайнятості молодих людей;
- створення умов для профорієнтації молоді.

Результативною формою сприяння зайнятості молоді є розвиток підприємницьких ініціатив. Серед чинників, які заважають молоді організації власного бізнесу, слід назвати відсутність первинного капіталу, необхідного для відкриття власної справи; складну й нестабільну економічну та політичну ситуацію в країні; несприятливий податковий клімат; відсутність соціальних гарантій; незахищеність від кримінальних структур; недостатньо реформоване законодавство в сфері підприємницької діяльності; бюрократичні перепони та недостатній рівень знань для організації власного бізнесу.

Тому першочерговими завданнями держави у сфері підтримки підприємницьких ініціатив та самозайнятості молоді є:

- створення сприятливого бізнес-клімату (заохочення банків до надання кредитів, надання державних гарантій повернення кредитів);
- сприяння започаткуванню власної справи (податкові пільги, пільгові умови оренди, компенсації витрат на консультації спеціалістів (юристів, економістів), конкурсне складання бізнес планів);
- створення механізму залучення іноземних ресурсів для фінансування програм мікрокредитування для молодих підприємців;
- запровадження спецкурсів з підприємництва у середніх та вищих навчальних закладах.

Реалізація цих заходів сприятиме працевлаштуванню молоді та створить умови для розвитку української економіки.

Для того, щоб профорієнтаційна робота з молоддю була ефективною, її необхідно проводити систематизовано та поетапно, насамперед у загальноосвітніх школах, де упродовж навчального року має передбачатись поступовий перехід учнів від заходів із загальним професійним інформаційним спрямуванням до психологічно-діагностичної та прогнозуючої професійної консультації, тобто поступової індивідуалізації роботи. Незважаючи на існування низки законодавчих документів щодо профорієнтації, молодь практично не охоплена даним напрямком соціального захисту, а більшість послуг надається у вигляді професійної інформації, яка не сприяє свідомому вибору професії.

Тому схвальної оцінки заслуговують пропозиції щодо вдосконалення системи професійної орієнтації молоді, зокрема:

- налагодити ефективний взаємозв'язок між ринком праці та ринком освітніх послуг, що скоротить дисбаланс на ринку праці;
- створити довідник найбільш затребуваних професій, що буде містити опис цих професій та інформацію з їх пошуку;
- сформувати дієвий механізм надання інформації про сучасний стан ринку праці;
- створити необхідні правові, організаційні, технічні та інформаційно-методичні передумови для професійної самореалізації молоді;
- розробити систему профорієнтаційних заходів з учнями загальноосвітніх шкіл шляхом впровадження профорієнтаційних бесід, профорієнтаційних конференцій;
- забезпечити виконання завдань регіональної та місцевих програм зайнятості населення, зосередивши увагу на підвищенні якості та результативності надання профорієнтаційних послуг молоді з урахуванням негативних соціальних наслідків економічної кризи.

Динамічність та неоднозначність сучасних процесів у профорієнтаційній роботі обумовлює необхідність вирішення питань фінансування системи профорієнтації, впровадження системи оцінювання її ефективності та визначення критеріїв для дослідження якості профорієнтаційної роботи, що потрібно для розробки науково обґрунтованих пропозицій стосовно покращення рівня надання профорієнтаційних послуг. Тому профорієнтаційна робота і професійна підготовка молоді повинні бути визнані не тільки законодавчо, але і стати важливою функцією соціальної політики держави.

***Висновки та подальші дослідження*.** Розв'язання проблеми зайнятості молоді передбачає вирішення цілого комплексу завдань, зокрема: створити дієвий механізм розподілу державного замовлення на підготовку молодих фахівців; включити до навчальних програм обов'язкового стажування студентів останніх курсів на підприємствах та установах для отримання практичного досвіду роботи; запровадити моніторинг ситуації на ринку освітніх послуг та ринку праці для забезпечення оптимізації їх взаємодії; збільшити зацікавленість підприємницьких структур у співпраці з молодіжним сегментом ринку праці; посилити мотивацію молодих людей до продуктивної легальної зайнятості.

Для підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці необхідно здійснити наступні кроки: прийняти порядок формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, враховуючи потреби ринку праці; заохочувати навчальні заклади та підприємства до співпраці в сфері профорієнтації; залучати українських науковців до участі в роботі молодіжних центрів праці та наданні рекомендацій щодо покращення їх діяльності; сформувати державний механізм підтримки молодіжного підприємництва; створити дієву

систему профорієнтації молоді на затребувані професії та забезпечити індивідуальний підхід щодо надання їй профорієнтаційних послуг.

На завершення необхідно підкреслити, що молодь характеризується не лише специфічними віковими ознаками, але насамперед своїм важливим суспільним призначенням бути провідником демографічного, соціально-економічного, політичного та духовного поступу, – це вимагає від держави приділення особливої уваги проблемам зайнятості молоді.

Література

1. Соціальні проблеми працевлаштування молоді / Балакірєва О.М., Онікієнко В.В., Валькована О.В. та ін. – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. – 144 с.

2. Гольбін М. Точка зору експерта: «Відплив молодих мізків» або чому освічена молодь виїжджає з України (Електронний ресурс) / М. Гольбін. – Режим доступу: http: /www.osvita.org.ua/articles/1040.html.

3. Грішнова О.А. Молоді спеціалісти на ринку праці: проблеми конкурентоспроможності та працевлаштування **/** О.А. Грішнова, А.Є. Самарцева **//** Экономика и управление. – 2013. – № 2. – С. 49-54.

4. Злупко С.М. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні : навч. посіб. / С.М. Злупко, Й.І. Радецький. – Л. : Вид. ЛНУ ім.І.Франка, 2001. – 192 с.

5. Лібанова Е. М. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / Е.М. Лібанова. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.

6. Онікієнко В. В. Молодіжний ринок праці України: проблеми та шляхи вирішення / В. В. Онікієнко, Л. Г. Ткаченко. – К., 2003. – 160 с.

7. Петюх В.М. Ринок праці : навчальний посібник / В.М. Петюх. – К. : КНЕУ, 1999. – 288 с.

8. Ринок праці 2014: як боротися з молодіжним безробіттям (Електронний ресурс). – Режим доступу: http://www.kmcp.kiev.ua/index.php/novini/item/1278-rinok-pratsi-2014-yak-borotisya-z-molodizhnim-bezrobittyam.

9. Ринок праці України: перспективи євроінтеграції : монографія / Гнибіденко І.Ф., Кузнєцова Н.Б., Маршавін Ю.М. та ін. ; за ред. Гнибіденка І.Ф. – К. : ІПК ДСЗУ, 2012. – 289 с.

10. Семенова Д.А. Основні напрями подолання безробіття серед молоді в Україні / Д.А. Семенова // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 2 (23). – С.138-142.

11. Скуратівський В.А. Соціальна політика: навч.посіб. / Скуратівський В.А., Лібанова Е.М., Палій О.М. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 360 с.

12. Соціальні пріоритети ринку праці: методологія, практика, шляхи забезпечення / Бандур С.І., Заяць Т.А., Онікієнко В.В. та ін. – К., 2001. – 260с.

13. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати / Богиня Д.П., Куликов Г.Т., Шамота В.М. та ін. – К. : Ін-т економіки НАНУ, 2001. – 300 с.

14. Статистичний збірник «Ринок праці України – 2013» (Електронний ресурс). – Режим доступу: http:// dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list

15. Хмелярчук М.І. Зайнятість і соціальний захист молоді : монографія / М.І. Хмелярчук. – Львів, 2003. – 126 с.

References

1. Balakireva, O.M., Onikienko, V.V. and Valkovana, O.V. (2004), *Sotsialni problemy pratsevlashtuvannia molodi* [Social problems of employment of young people], Kyiv, Ukraine, 144 p.

2. Holbin, M. «Tochka to sight of expert: «Ebb young brains» or why well-educated young people drive out from Ukraine», available at: http: //osvita.org.ua/articles/1040.html.

3. Hrishnova, O.A. and Samartseva, A.Ie. (2013), «Molodi spetsialisty na rynku pratsi: problemy konkurentospromozhnosti ta pratsevlashtuvannia», *Ekonomika i upravleniye*, no. 2, pp. 49-54.

4. Zlupko, S.M., Radetskyi, Y.I. (2001), *Liudskyi potentsial, zainiatist i sotsialnyi zakhyst naselennia v Ukraini* [Human potential, employment and social defence of population, in Ukraine], Lviv, Ukraine, 192 p.

5. Libanova, E.M. (2010), *Molod' and youth policy in Ukraine: socialdemographic aspects* [Molod ta molodizhna polityka v Ukraini: sotsialno-demohrafichni aspekty], Kyiv, Ukraine, 248 p.

6. Onikienko, V.V., Tkachenko, L.H. (2003), *Molodizhnyi rynok pratsi Ukrainy: problemy ta shliakhy vyrishennia* [Molodizhniy labour-market Ukraine: problems and ways of decision], Kyiv, Ukraine, 160 p.

7. Petiukh, V.M. (1999), *Rynok pratsi* [Labour-market], tutorial, Kyiv, Ukraine, 288 p.

8. «Labour-market 2014: how to contest with youth unemployment», available at: http://kmcp.kiev.ua/index.php/novini/item/1278-rinok-pratsi-2014-yak-borotisya-z-molodizhnim-bezrobittyam.

9. Hnybidenko, A.F., Kuznecova, N.B., Marshavin Yu.M. (2012), Rynok pratsi Ukrainy: perspektyvy yevrointehratsii [Labour-market Ukraine: prospects of eurointegration], monograph, Kyiv, Ukraine, 289 p.

10. Semenova, D.A. (2012) «Basic directions of overcoming of unemployment among young people in Ukraine», *Stratehichni priorytety*, no. 2 (23), pp.138-142.

11. Skurativskiy, V.A., Libanova, E.M., Palii, O.M. (1997), *Sotsialna polityka* [The Social policy], tutorial, Kyiv, Ukraine, 360 p.

12. Bandur, S.I., Zayac, T.A., Onikienko V.V. (2001), *Sotsialni priorytety rynku pratsi: metodolohiia, praktyka, shliakhy zabezpechennia* [Social priorities of labour-market: methodology, practice, ways of providing], Kyiv, Ukraine, 260 p.

13. Bohynia, D.P., Kulikov, H.T., Shamota, V.M. (2001), *Sotsialno-ekonomichnyi mekhanizm rehuliuvannia rynku pratsi ta zarobitnoi platy* [Socio-economic mechanism of adjusting of labour-market and ettlings], Kyiv, Ukraine, 300 p.

14. Statistical collection is «Labour-market Ukraine – 2013», (available at: http:// dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list.

15. Khmeliarchuk, M.I. (2003), *Zainiatist i sotsialnyi zakhyst molodi* [Employment and social defence of young people], monograph, Lviv, Ukraine, 126 p.

УДК 332.14:338.43

Поліщук Я.П.,
асистент* кафедри фінансів і кредиту
Подільський державний аграрно-технічний університет

ЕВОЛЮЦІЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР

Polishchuk Ya.P.,
assistant of the department of finance and credit
Podilsky Technical University of Agrarian Science

EVOLUTION OF RURAL DEVELOPMENT IN UKRAINE: EUROPEAN INTEGRATION DIMENSION

Постановка проблеми. Поняття сільського розвитку в лексиконі вітчизняних економістів-аграрників з'явилося відносно недавно, хоча пошук вирішення схожих або дотичних наукових проблем завжди цікавила дослідників. Це зумовлено винятковою соціально-економічною місією селянства, особливо в країні з таким величезним аграрним потенціалом, як Україна. Навіть за радянських часів соціально-економічний розвиток села був одним з ключових пріоритетів досліджень в аграрній економіці. З плином часу відбулись політичні, економічні, соціальні, навіть екологічні зміни в житті українського села. Певним чином змінився спосіб життя на селі, що вплинуло на соціальну поведінку, психологію селян, змінило їх економічні відносини, а головне, з позицій даного дослідження, – сприяло виникненню і загостренню потреби у підвищенні їх життєвого рівня, створенні безпечних умов праці, доступі до сучасних соціальних благ і гарантуванні безпечного середовища життєдіяльності тощо.

Проте, змінилися як потреби, так й умови та можливості підвищенні рівня добробуту селян, їх якості життя. Насамперед з часу здобуття Україною незалежності зміни, які відбулися в економіці країни, докорінним чином трансформували економічні відносини на селі, зокрема було відроджено інститут приватної власності на засоби виробництва, і передусім – на землю, реструктуризовано колишні колективні сільськогосподарські підприємства, забезпечено плюралізм вибору організаційно-правових форм господарювання на селі, аграрний сектор економіки почав працювати в ринкових умовах. На цьому тлі соціальні трансформації, що супроводжували економічні перетворення, не відбувалися так швидко, як того вимагає логіка зрівноваженого розвитку. Навіть посилення ролі сільських громад, їх перехід на самоврядування (без адекватної, цілеспрямованої і справедливої соціальної політики виконавчої влади) не змогли стримати загострення демографічних, соціальних й екологічних проблем розвитку сільського соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем сільського розвитку приділяли увагу чимало вчених економістів-аграрників: І.І. Лукінов, Л.О. Шепотько, О.А. Богуцький, М.Х. Вдовиченко, Г.І. Купалова, М.К. Орлатий, К.І. Якуба, І.І. Лотоцький, П.Т. Саблук, П.І. Гайдуцький, І.В. Прокопа, А.С. Малиновський, С.І. Мельник, М.Ф. Кропивко, В.П. Рябоконь, О.Г. Булавка, Ю.Е. Губені, І.В. Гончаренко, К.В. Прокопишак, М.Й. Малік, О.М. Онищенко, В.В. Юрчишин, О.М. Бородіна, Т.О. Зінчук, Н.М. Куцмус, О.І. Павлов, В.С. Дієсперов. Проте проблематика сільського розвитку в Україні залишається на досить низькому рівні.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження еволюції концептуальних підходів до вирішення соціальних проблем села в Україні. Дослідження стратегій сільського розвитку в країнах європейського союзу та вибір підходів до імплементації та адаптації європейського досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В демократичному суспільстві

* *Науковий керівник: Лотоцький І.І. – д.е.н., професор*

особистісні потреби сільського населення у своїй необмеженій різноманітності (матеріальні, культурні, духовні тощо) не відрізняються і не повинні в принципі відрізнятися від потреб решти населення як щодо закономірностей їх виникнення, так й стосовно засобів задоволення. Проте, специфічність способу сільського життя, його певні просторові та часові характеристики та обмеження, залежність суспільства від цієї сфери людської життєдіяльності, врешті геополітична місія України, як одного з провідних у світі країн-виробників продовольства, вимагають більшого. За таких умов виникають підстави подивитися по-іншому, більш сучасно, з позиції глобалізації світової економіки та євроінтеграційної перспективи України, на забезпечення прогресу не тільки в аграрному виробництві та сфері агробізнесу, але системно обґрунтувати й запропонувати наукове передбачення ключових параметрів існування сільського соціуму у стратегічній перспективі. Така позиція має обов'язково узгоджуватися з концепцією сталого розвитку, тобто мати економічну, соціальну та екологічну складову. Таким чином, постійні зміни соціального замовлення на наукове забезпечення і супровід соціально-економічного розвитку села сприяли становленню та еволюції відповідних концептуальних підходів, яких притримувалися вітчизняні економісти аграрники (рис. 1).

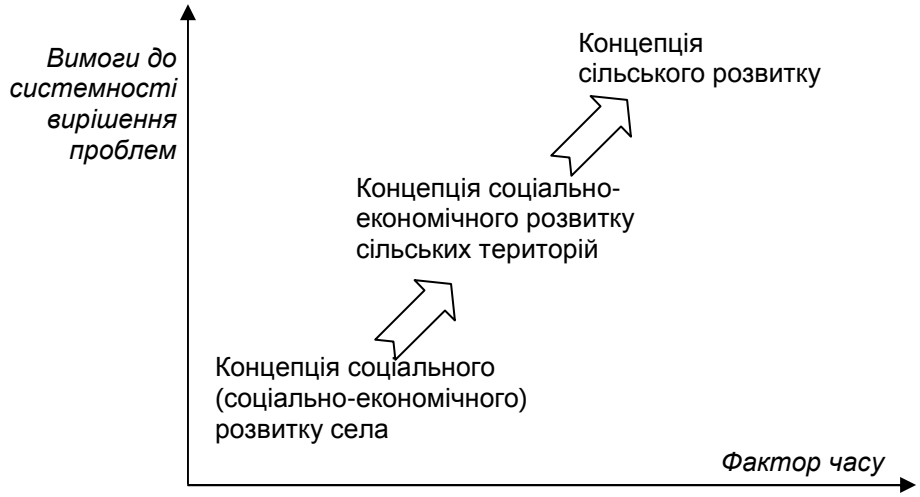

Рис. 1. Еволюція концептуальних підходів до вирішення соціальних проблем села в Україні

Джерело: власні дослідження

Важлива риса вітчизняної наукової школи дослідників соціально-економічних проблем села полягає у забезпеченні наступності різних концептуальних підходів. Проте, на кожному історичному етапі діяльності цією школи ставилися різні завдання, існувало адекватне часу бачення шляхів та засобів вирішення поставлених проблем (табл. 1). Дослідження координувалися та методологічно спрямовувалися двома науковими центрами, що на даний час мають назву «Інститут економіки та прогнозування НАН України» та Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН України. Характерна риса сучасності посилення ролі університетської науки у дослідженні соціально-економічних проблем села та посилення взаємодії з науковими закладами неаграрного профілю.

Таким чином, еволюційний перехід від концепції соціально-економічного розвитку сільських територій до концепції сільського розвитку полягає у поступовому зміщенні акцентів з проблематики забезпечення економічної самодостатності певних просторових ареалів (територій), пов'язаних з сільськогосподарським виробництвом, а отже й відмові від постулатів агроцентризму, тобто визнання сільського господарства двигуном у забезпеченні суспільного прогресу на цих територіях. Це відбувається під впливом технократичного впливу суспільства, зростання темпів його урбанізації, глобалізації продовольчих ринків, істотного підвищення продуктивності праці в сільському господарстві тощо. Виникнення і поширення концепції сільського розвитку стало адекватною відповіддю на зазначені та деякі інші виклики об'єктивного ходу розвитку суспільства.

Таблиця 1

Змістовне наповнення напрямів соціально-економічних досліджень в сільському господарстві України

Напрям дослідження	Найвідоміші представники наукового напряму	Концептуальна платформа наукового напряму	
		сутність	особливості
Соціальний (соціально-економічний) розвиток села	І.І. Лукінов Л.О. Шепотько О.А. Бугуцький М.Х. Вдовиченко Г.І. Купалова М.К. Орлатий К.І. Якуба І.І. Лотоцький	Соціальний розвиток як складова компенсації державою дискримінації селянства за часів тоталітарного минулого та ліквідація соціально-економічних диспропорцій, що виникли на цій основі	Реалізація завдань залежала від виділення державних коштів та ініціатив колективних с.-г. підприємств, спрямованих переважно на задоволення потреб своїх працівників
Соціально-економічний розвиток сільських територій	П.Т. Саблук П.І. Гайдуцький І.В. Прокопа А.С. Малиновський С.І. Мельник М.Ф. Кропивко В.П. Рябоконь О.Г. Булавка Ю.Е. Губені І.В. Гончаренко К.В. Прокопишак М.Й. Малік	Перехідна модель, що пов'язана з процесом ринкової трансформації аграрного сектора, ставить за мету системне врахування потреб усіх мешканців сільської місцевості із зміщенням акценту з галузевого на територіальний розвиток	Предметом досліджень стає поселенська мережа, поєднання просторового ресурсу та людського капіталу, плюралізм форм економічної, в т. ч. несільськогоспо-дарської діяльності, але при збереженні домінування аграрного виробництва
Сільський розвиток	О.М. Онищенко В.В. Юрчишин О.М. Бородіна Т.О. Зінчук Н.М. Куцмус О.І. Павлов В.С. Дієсперов	Перехід від територі-альних акцентів на домінуючій ролі сільського господарства до моделі розвитку, яка спрямована на підвищення якості життя селян, що передбачає синергетичну взаємодію економічних, соціальних та екологічних чинників	Відхід від постулатів агроцентризму, курс на акумуляцію людського капіталу врахування у стратегічному розвитку різноманітності та багатоаспектності сільського життя, піднесення ролі місцевого самоврядування

Джерело: власні дослідження

Член-кореспондент НАН України О.М. Бородіна пропонує вважати сільським розвитком «такий процес, при якому забезпечується гармонійний соціоекономічний прогрес сільської місцевості на основі самоорганізації сільських громад із максимально можливим використанням чинників ендогенного розвитку (місцевих активів) при їх поєднанні із зовнішніми можливостями» [1, с.21]. Переконливість цієї дефініції у підкресленні визначальної ролі сільської громади, її самостійності у визначенні цілей та виборі засобів їх досягнення. Варто добавити, що громаді демократичним шляхом мають передаватися також важелі та інструменти управління своїм прогресом (самоорганізація, місцеві ресурси, забезпечення засобів існування населення), делегуватися відповідальність за його забезпечення. При цьому, зрозуміло, що держава не повинна відмовлятися, по-перше, від своїх відповідних програм національного масштабу, а по-друге, – від функції подолання диспропорційній у сільському розвитку різних регіонів.

Відправна точка концепції сільського розвитку є зростання якості життя на селі. Це передбачає перегляд і кардинальне збільшення цілей соціально-економічного розвитку, відкриття нових перспектив і диверсифікацію джерел їх досягнення, альтернативний вибір для індивідів способу життя з урахуванням зростаючих культурно-освітніх, духовних та інших потреб сучасної людини. Але усе це має досягатися не завдяки, або не лише завдяки, сільськогосподарському виробництву як домінуючому виду економічної діяльності. На передній план висуваються сільське підприємництво, сфера послуг, освіта і культура,

рекреативний бізнес, в т. ч. туризм, соціальна та фізична інфраструктура, природозахисна та ресурсовідновлювальна діяльність. Професор Т.О. Зінчук зазначає, що новою парадигмою сільського розвитку замість агроцентризму стає людиноцентризм, коли людина має сама сформувати навколо себе таке середовище, яке б забезпечувало якість її життя, а держава як суб'єкт управління повинна лише створювати для нього необхідні умови у вигляді суспільних благ [2, с. 9].

Відтак, об'єктивно виникає потреба у застосуванні та використанні нового концептуального підходу – сільського розвитку. На нашу думку, слід виділити такі його системоформуючі *стратегічні напрями* (рис. 2):

Рис. 2. Стратегічна спрямованість сільського розвитку в Україні

Джерело: власні дослідження.

Економічний напрям передбачає створення нових умов та можливостей розвитку на селі економічної діяльності, її диверсифікація, урізноманітнення та підвищення рівня зайнятості у сільській місцевості в цілому, піднесення ролі сільського підприємництва, особливо малого та середнього бізнесу, висування та імплементацію принципу самодостатності в економічному розвитку. *Соціальний напрям* передбачає розвиток самоврядування на селі і посилення ролі сільських громад у гармонізації та задоволенні інтересів своїх членів, як фізичних осіб, та забезпеченні прогресу усього сільського соціуму, подальшу демократизацію суспільного життя, посилення соціального захисту сільського населення, забезпечення йому доступу до усіх сучасних соціальних благ та гарантування соціальної рівності. *Екологічний напрям* базується на глибинному переосмисленні взаємодії людини і природи, докорінній зміні ставлення до довкілля, раціональному використанні та збереженні природних ресурсів, формуванні екологічної свідомості, на чому має базуватися безпечна життєдіяльність.

На думку зарубіжних вчених, політика сільського розвитку полягає у мобілізації зусиль, спрямованих на ліквідацію або мінімізацію соціальних та економічних недоліків, які знижують якість життя сільських громад [3, с. 4-6]. Сільський розвиток передбачає покращення соціально-економічних умов в сільській місцевості через поліпшення можливостей для працевлаштування (в т. ч. й через підвищення продуктивності праці у сільському господарстві), підвищення доходів домогосподарств та мобільності їх членів. Сільський розвиток асоціюється з кардинальними змінами майже у всіх аспектах життя сільських громад. Він поєднується з покращенням якості життя сільського населення шляхом підвищення рівнів його самозабезпеченості та соціальної безпеки, що є можливим за умови реструктуризації його економічної активності [4].

Хоча в Україні сільські території традиційно пов'язуються з агровиробництвом, розвинені країни спрямовують свої зусилля і ресурси на інтегрований сільський розвитом, який відображає комплексні зв'язки і взаємодії сільської економіки. Зокрема, комплексні заходи спеціальної політики по сільському розвитку в ЄС застосовуються з 1972 р. Метою розвитку сільських територій в ЄС є підвищення рівня конкурентоспроможності сільських територій, створення для сільських мешканців високих стандартів життя, охорона

навколишнього природного середовища. Основні цілі аграрної політики ЄС були визначені в ст. 39 Римського договору: збільшення сільськогосподарського виробництва на основі запровадження досягнень науково–технічного прогресу, забезпечення раціонального розвитку сільського господарства й оптимального використання виробничих ресурсів, особливо трудових; забезпечення високого рівня життя населення, особливо зайнятого в сільському господарстві, за рахунок підвищення його доходів; стабілізація ринків; забезпечення стійкого продовольчого постачання населення за прийнятними цінами [5, с. 189]. Нині для ЄС характерна ситуація, коли багатофункціональність сільського господарства приводить до багатофункціональності села [6].

Метою регулювання сільського розвитку є забезпечення збалансованості механізмів державного регулювання і ринкових важелів, що сприятиме створенню необхідних передумов для підвищення якості життя населення, ефективної зайнятості та покращення демографічної ситуації на основі стабільного та ефективного матеріального виробництва та розвитку сфери послуг. При цьому важливо, щоб система державного регулювання стимулювала збільшення обсягу надання суспільних благ у сільській місцевості, удосконалення інфраструктури соціальної сфери та підтримку регіонального економічного розвитку.

Європейський Союз несе відповідальність за стан розвитку територій та рівень життя населення усіх своїх країн, надаючи всім рівний доступ до консолідованої допомоги, в т.ч. щодо сільського розвитку. Сільські території займають понад 90 % площі загальної площі країн ЄС, і на них мешкає 55 % всього населення. Враховуючи це, в ЄС запроваджена спеціальна міждержавна політика підтримки сільського розвитку, необхідність якої зумовлена нижчим рівнем доходів мешканців сільських територій, нерівним доступом до сучасних соціальних благ мешканцям сіл та міст, більшими витратами на життєзабезпечення, загостренням конкуренції в аграрному секторі тощо. З іншого боку, життя у сільській місцевості дає й певні переваги – економічні, соціальні, естетичні та ін.

Політика підтримки сільського розвитку (*Rural Development Policy*) в країнах ЄС суттєво активізувалася з 2007 р. Вона здійснюється таким чином, щоб кожна країна-учасник могла б розраховувати на підтримку своїх власних заходів на національному, регіональному та місцевому рівні. На рівні всього Союзу існує низка стратегічних правил керівництва, направлених на забезпечення гнучкості, стратегічної спрямованості, цільового призначення та інтегрованості політики сільського розвитку. Крім цього політика сільського розвитку в ЄС має чотири стратегічні спрямування (т. з. *exes* – «вісі» сільського розвитку»), до яких належать: 1) покращення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства; 2) поліпшення довкілля і сільської місцевості в цілому; 3) забезпечення якості життя і диверсифікації сільської економіки; 4) імплементація методів сільського розвитку, спрямованих на зацікавлення у партнерстві через створення Груп місцевої дії (*Local Action Groups*), які реалізують місцеві стратегії розвитку.

Інтеграція - ключовий принцип політики сільського розвитку ЄС, що забезпечує збалансованість його економічної, соціальної та екологічної складової. Ця політика перетворюється у практику за допомогою Програм сільського розвитку (*Rural Development Programmes*). Кожна така програма отримує фінансову підтримку з Європейського фонду сільського господарства та розвитку, який надає фінансову підтримку країнам-членам ЄС у досягненні таких цілей: підтримка конкурентоспроможності фермерських господарств, лісового господарства та харчопереробних підприємств; допомога у захисті довкілля; підтримка сільської економіки та якості життя в сільській місцевості. Фонд має бюджет 96,4 млрд євро, що підтримує майже 100 програм сільського розвитку у різних країнах. На рівні ЄС робота фонду контролюється Європейської комісією через Комітет сільського господарства та розвитку. Фонд представляє собою головний фінансовий інструмент імплементації Спільної сільськогосподарської політики ЄС, що запроваджена з 2005 р. і базується на нових правилах фінансового регулювання «Pillar 2» [7].

Програми сільського розвитку представляють собою політичний інструмент та фінансовий механізм, що використовується країнами-членами ЄС для імплементації політики сільського розвитку на конкретних територіях. Кожна з таких програм забезпечує цілеспрямовану підтримку для конкретної сільської території, якою може бути ціла країну або окремий регіон. Програми будуються на групах заходів стратегічного спрямування, серед яких перших три називаються тематичними, а четверта – методологічною, що головним

чином має справу з підходами до сільського розвитку. Заходи мають певну нумерацію, їх повний перелік подано на рис. 3.

Вісь 1 – покращення конкуренто - спроможності сільського та лісового господарства	***11 Просування знань та покращення людського потенціалу*** (111 Фахове навчання та інформаційна робота, 112 Робота з молодими фермерами, 113 ранній вихід на пенсію, 114 Використання дорадчих послуг 115 Підбір менеджерів, осіб для тимчасового заміщення та консультантів); ***12 Реструктуризація і розвиток фізичного потенціалу та просування інновацій*** (121 Модернізація господарств, 122 Підвищення економічної вартості лісу, 123 Отримання додатної вартості продукції сільського та лісового господарства, 124 Кооперація для розвитку нових товарів, процесів та технологій у сільському та лісовому господарстві і харчопереробній промисловості, 125 Інфраструктура, пов'язана з розвитком і адаптацією сільського та лісового господарства, 126 Відродження виробничого потенціалу у сільському господарстві); ***13 Якість с.-г. виробництва та продукції*** (131 Законодавче запровадження стандартів ЄС, 132 Участь фермерів у у мережах якісного продовольства, 133 Інформаційна та впровадницька діяльність); ***14 Перехідні заходи*** – тільки для членів ЄС, які приєдналися після 2004 р (141 Напівнатуральне господарство, 142 Групи виробників, 143 Поширення агроконсалтингу та дорадництва)
Вісь 2 – Поліпшення довкілля та сільської місцевості	***21 Зрівноважене використання с.-г. земель*** (211 Виплати фермерам у гірських районах за природні перешкоди, 212 Виплати фермерам у поза- гірських районах за перешкоди, 213 Виплати за збереження біорізноманіття, 214 Агроекологічні виплати, 215 Виплати за умови утримання тварин 216 Невиробничі інвестиції); ***22 Зрівноважене використання земель під лісом*** (221 Перше заліснення земель с.-г. призначення, 222 Перше створення агролісових систем на землях с.-г. призначення, 223 Перше заліснення земель нес.-г. призначення, 224 Виплата за програмою збереження біорізноманіття, 225 Виплати за збереження лісового природного середовища, 226 Відновлення лісового потенціалу та запровадження превентивних дій, 227 Невиробничі інвестиції);
Вісь 3 – якість життя у сільській місцевості та диверсифікаці я сільської економіки	***31 Диверсифікація сільської економіки*** (311 Диверсифікація, пов'язана з несільськогосподарською діяльністю, 312 Підтримка відкриття та розвитку бізнесу, 313 Залучення до туристської діяльності); ***32 Покращення якості життя у сільській місцевості*** (321 Базові послуги для бізнесу та сільського населення, 322 Відновлення та розвиток сільських поселень, 323 Збереження та піднесення сільських традицій, 331 Навчання та інформація, 341 Заходи,щодо набуття навичок та активізації діяльності, пов'язаних з підготовкою та імплементацією місцевих стратегій розвитку);
Вісь 4 – методи імплементації стратегії сільського розвитку	***Стратегії розвитку*** (411 Конкурентоспроможність, 412 Довкілля /управління земельними ресурсами, 413 Якість життя/диверсифікація, 421 Імплементація кооперативних проектів, 431 Місцеві групи дії: їх витрати, набуття навичок, активізація діяльності).

Рис. 3. Системний підхід до вибору та імплементації стратегій сільського розвитку в країнах ЄС

Джерело: адаптовано з матеріалів Європейської комісії.

Фінансування за допомогою Програм сільського розвитку доступне для широкого кола різного типу проектів сільського розвитку, для кожного з яких підбирається комплекс заходів з перерахованого вище асортименту. В середньому така програма включає 20-30 заходів. Управління і контроль за виконанням програми здійснює громадська структура, зазвичай це національні або територіальні органи управління, відповідальні за економічні, соціальні й екологічні аспекти сільського господарства та сільського розвитку. Їх функції щодо управління програмами полягають у змістовному наповненні програм із залученням консультантів та представників зацікавлених сторін, керівництві моніторинговим комітетом, забезпеченні процесу фінансування за правилами і регулюваннями ЄС, здійсненні моніторингу та оцінці виконання програми, налагодження та підтримки комунікаційних заходів щодо усвідомлення мети програми, процедури звернення за фінансовою підтримкою, цілей і прогресу у досягненні цілей.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, еволюція поглядів на соціальний розвиток села пройшла певний шлях від наукового обґрунтування напрямів подолання соціально-економічних диспропорцій за часів колективізованого сільського господарства, далі – до орієнтації на системний розвиток сільських територій за умов збереження домінування аграрного виробництва (агроцентризм), і врешті – до концептуально нового бачення майбутнього села, що передбачає синергетичну взаємодію економічних, соціальних та екологічних чинників з орієнтацією на акумулювання людського капіталу і, на цій підставі, підвищення якості життя на селі. Така система поглядів отримала назву «концепція сільського розвитку». За сучасної ситуації вона найбільш адекватна умовам ринкової економічної системи та демократичного суспільства, що зокрема підтверджено світовою практикою, насамперед, країн ЄС.

Наголос на загальноєвропейському баченні сільського розвитку, необхідності транснаціонального співробітництва завжди був і залишається актуальним.

Література

1. Теорія, політика та практика сільського розвитку / За ред. О.М. Бородіної та І.В. Прокопи: НАН України : Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 376 с.

2. Зінчук Т.О. Трансформація агроцентризму в політику сільської економіки / Т.О. Зінчук // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2010. – № 2 (27). – Т. 2 (Економічні науки). – С. 3–12.

3. Bamidele, A.S. (1990): Universal concept of rural development problems: An analysis in Onajide M.O. et. fl. P. 3-25.

4. Mustapha, B.M. (1989): Local government as an instrument of social mobilization and rural development for self reliance: The Lagos State experience // Paper presented at National Conference on Social Mobilization and Community Development.

5. Шиян В.Й. Аграрна політика : курс лекцій / В.Й. Шиян, І.О. Шарко. – Харк. нац. аграр. ун-т. – Х., 2007. – 204 с.

6. Гоголь Т.В. Багатофункціональний розвиток сільських територій – стратегічна мета державної регіональної політики [Електронний ресурс] / Т.В. Гоголь. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/...1/.../Gogol.pdf

7. Pelizzon L., Schaefer S. Pillar 1 Vs. Pillar 2 Under Risk Management. – Режим доступу : http://www.nber.org/papers/w11666

8. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка та О.Г. Булавки. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 74 с.

References

1. Borodina, O.M., Prokopa I.V. (2010), *Teoriша, polityka ta praktyka silskoho rozvytku* [Theory, policy and practice of rural development], NAS of Ukraine: The Institute for Economics and Forecasting, Kyiv, Ukraine, 376 p.

2. Zinchuk, T.O. (2010), "The transformation of agro-centrism in politics of rural economy", *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho ahroekolohichnoho universytetu,* no. 2 (27), Vol. 2, (Ekonomichni nauky), pp. 3–12.

3. Bamidele, A.S. (1990), Universal concept of rural development problems: An analysis in Onajide M.O. et. al. pp. 3-25.

4. Mustapha, B.M. (1989), Local government as an instrument of social mobilization and rural development for self reliance: The Lagos State experience // Paper presented at National Conference on Social Mobilization and Community Development, pp. 99-112.

5. Shyian, V.Y., Sharko, I.O. (2007), *Ahrarna polityka: Kurs lektsii* [Agricultural policy: Course of lectures], *Kharkivskyi natsionalnyi ahrarnyi universytet,* Kharkiv, Ukraine, 204 p.

6. Hohol, T.V. The multifunctional development of rural areas - strategic objective of state regional policy, available at: nbuv.gov.ua/e-journals/...1/.../Gogol.pdf

7. Pelizzon, L., Schaefer, S., Pillar 1 Vs. Pillar 2 Under Risk Management, [Electronic recourse], available at: http://nber.org/papers/w11666

8. Lupenko, Yu.O., Bulavka, O.H., Malik, M.Y. (2013) *Stratehichni napriamy staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2020 roku* [Strategic directions for sustainable rural development for the period till 2020], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 74 p.

УДК 331.2.(477)

Білик І.В.,
***аспірант*[1]**
кафедри маркетингу економічного факультету ЛНУ ім. І. Франка

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Bilyk I.V.,
graduate student
Ivan Franko National University of Lviv

PECULIARITIES OF LABOR MOTIVATION IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY IN UKRAINE

Постановка проблеми Мотивація праці в аграрній сфері економіки має визначальне значення в досягненні високих показників праці, її якості, продуктивності, ефективності, виконанні завдань. Оскільки одним із основних пріоритетів соціальної політики держави є забезпечення ефективної зайнятості населення, особливої актуальності набуває потреба створення нових високотехнологічних та високопродуктивних робочих місць, а також забезпечення максимальної віддачі працівників через мотивацію до праці. Дослідження проблем мотивації праці в аграрному секторі економіки може стати підґрунтям вдосконалення системи управління персоналом на сільськогосподарських підприємствах, створення сприятливих умов праці, відтворення потенціалу трудових колективів, підвищення якості праці та покращення показників виробництва загалом. Недостатня мотивація у сучасних умовах часто негативно впливає на реалізацію сільськогосподарськими підприємствами своїх потенційних можливостей, призводить до масового відчуження людей від результатів трудової діяльності, до зниження продуктивності праці й ефективності використання персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Серед вітчизняних вчених, які зробили вагомий внесок у розвиток дослідження мотивації праці, слід виділити Л. Федулову, І. Петрову, О. Грішнову, Т. Дяченка, Т. Скрипко, А. Колота та ін. Однак, деякі питання щодо характерних особливостей політики оплати праці в аграрному секторі економіки та матеріального стимулювання працівників є недостатньо дослідженими. Зокрема, потребують подальшого вивчення та обґрунтування проблеми формування ефективної системи оплати та стимулювання праці на підприємствах аграрної галузі в умовах динамічного розвитку соціально-трудових відносин, а також психологічні аспекти стимулювання аграрної праці.

[1] *Науковий керівник: Майовець Є. Й. – д. е. н., професор*

Актуальність дослідження зумовлюється й тим, що проблема мотивації трудової діяльності належить до таких, які не можуть бути вирішеними до кінця, оскільки мотивація як біологічний і психологічний механізм однаково актуальна для будь-якого стану та етапу розвитку економіки й займає місце проблеми, яка завжди існує в економічній науці і практиці.

Постановка завдання Метою дослідження є визначення сучасних тенденцій та джерел мотивації аграрної діяльності людини, залучення працівників в сектор сільського господарства та підвищення показників якості їх праці.

Виклад основного матеріалу дослідження У ранніх теоріях мотивації основою стимулювання праці був фізичних примус; таке розуміння природи мотивації було закладено ще Аристотелем, Платоном та ін. Однак в сучасних умовах мотивація праці пов'язується з її соціальним змістом, із внутрішнім ставленням людини до праці, із людськими стосунками, на які впливають умови праці та продуктивність роботи людей. Мотивація – це сукупність мотивів, одиниць виміру мотивації, які під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників спрямовують людину здійснювати певні дії. Сутність зростання продуктивності праці полягає у забезпеченні мотивації персоналу, а сама мотивація є рушійною силою економічного прогресу [6]. Мотивацію як категорію розуміють у двох аспектах, а саме: як внутрішній стан особистості та як функцію менеджменту, завданням якої є формування у персоналу певного рівня необхідності працювати. Мотивацію можна характеризувати також як сформований у свідомості особистості «рівень необхідності» здійснення дій, які призведуть до задоволення потреби і тим самим досягнення власних цілей та цілей організації. Основними мотивами зайнятості для працівників сільськогосподарських підприємств є: оплата праці, дохід від власності, умови праці, професійний та кар'єрний ріст, право участі у вирішенні господарських питань, отримання від підприємства соціально-культурних послуг.

У процесі ефективного використання персоналу особливе значення має матеріальне стимулювання праці. Розвиток аграрного сектора економіки України за рахунок інтенсифікації виробництва, впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу неможливий без гідного рівня оплати сільської праці. Ріст заробітної плати у галузі сільського господарства значно відстає від середньої заробітної плати для інших галузей економіки. Наприклад, найвищі розміри номінальної заробітної плати на кінець 2013 року спостерігались у працівників, які займаються такими видами економічної діяльності, як діяльність авіаційного транспорту (9678грн.), фінансова та страхова діяльність (6259 грн.), інформація та телекомунікації (4714 грн.), що в 7-3 рази перевищує середній рівень заробітної плати у сфері сільського господарства [5]. Слід зважати на те, що особисте селянське господарство залишається важливим джерелом доходу сільських сімей, адже в господарствах населення України виробляється значна частина продукції сільського господарства, тому така різниця у доходах негативно впливає на перспективи залучення працівників у аграрний сектор економіки та розвиток сільського господарства в Україні [7].

Важливим інструментом мотивації для працівників галузі є премії, доплати і надбавки, що входять до фонду оплати праці. В структурі фонду оплати праці найбільшу його частину складає основна заробітна плата, що сприяє здійсненню відтворювальних функцій. Додаткова заробітна плата є своєрідним доповненням, що виконує стимулюючу функцію, заохочуючи працівників до якісного та результативного виконання своєї роботи.

Сільськогосподарська праця має свою специфіку, яка впливає на її оплату. Адже за умови однакових витрат існує ймовірність отримання різних кінцевих результатів діяльності, що залежить від родючості ґрунтів, застосування сортового матеріалу та добрив, природно-кліматичних умов, проявів сезонності тощо. Характерною особливістю аграрного виробництва також є те, що працівнику високої кваліфікації протягом року треба виконувати різні роботи, які відносяться до різних розрядів і відповідно одержувати різну оплату. Ефективним інструментом матеріального стимулювання працівників аграрних підприємств є додаткова оплата за перевиконання сезонних завдань або змінних норм продуктивності за підвищеними розцінками. Також доцільним є стимулювання працівників за виконання сезонних завдань у визначений термін.

Слід зазначити, що в галузі сільського господарства широко застосовується не лише грошова форма оплати, а й натуральна. При цьому роль останньої зростає в умовах погіршення фінансового становища багатьох підприємств. Натуральна оплата праці використовується найчастіше в умовах розрахунків із сезонними працівниками на роботах зі

збирання врожаю, а питома вага виробленої продукції, що розподіляється на натуральну оплату праці, відображається в Положенні про оплату праці аграрного підприємства, що затверджується на загальних зборах трудового колективу.

Відомо, що результати праці багато в чому залежать від низки психологічних чинників. Уміння враховувати ці чинники і з їхньою допомогою цілеспрямовано впливати на окремих працівників допомагає керівникові формувати колектив з єдиними цілями і завданнями. Тому з підвищенням ролі людського чинника все більшої актуальності набувають психологічні методи мотивації. Основою таких методів є перевага нематеріальних стимулів над матеріальними, тобто основна роль відводиться таким чинникам, як самоповага, визнання з боку членів колективу, моральне задоволення роботою та гордість за свій колектив та місце роботи. Не отримавши можливості відчути себе необхідним, самостійним працівником, якому довіряють і якого шанують, людина розчаровується в своїй роботі, що негативно впливає на продуктивність праці і результати виробництва загалом. За сучасних умов застосовують наступні методи нематеріальної мотивації працівників: сприятливий режим робочого часу, надання додаткового вільного часу, акцентування на важливості ролі працівника в трудовому колективі, розподіл влади, нагородження різного роду дипломами, призами, проведення різних стажувань, створення сприятливого психологічного клімату в колективі, перерозподіл робочого часу, покращення умов праці, планування кар'єри. До нематеріальних засобів стимулювання працівників, які використовуються керівниками сільськогосподарських підприємств, належать також умови середовища, в якому доводиться працювати робітникам, винесення письмових подяк, вручення почесних грамот, занесення на Дошку пошани тощо [8]. До прикладу, майже 90% працівників аграрної сфери вважають такий нематеріальний стимул, як усна подяка керівника одним із найдієвіших. Проте ці методи на фоні недостатнього матеріального стимулювання не забезпечують бажаного мотивуючого впливу на працівників.

За сучасних умов значного поширення набуло стимулювання за рахунок перерозподілу робочого часу, що є доречним у сфері сільського господарства. Цей метод реалізується через систему надання працівникові можливості самому визначати початок, закінчення та тривалість робочого дня, але за умови дотримання місячної норми робочого часу, обов'язкового виконання встановлених завдань, забезпечення нормального ходу виробничого процесу. Ще одним важливим чинником, який впливає на мотивацію, є умови праці, які стимулюють працювати з певною віддачею. Ця проблема особливого значення набуває в сільськогосподарських підприємствах України, де умови праці зазвичай є абсолютно незадовільними.

У час соціально-економічної кризи зростає необхідність покращення якісних параметрів працівників села. Проте в значній мірі кадри для аграрної галузі готуються без врахування здібностей та творчих можливостей молоді до обраної професії, без обґрунтування мотиваційного вибору саме сільськогосподарської діяльності [4]. Більша половина спеціалістів, які закінчили сільськогосподарські навчальні заклади, працюють в інших сферах, а не в агропромисловому комплексі. Суттєві недоліки мають місце у методологічному, матеріально-технічному забезпеченні навчальних закладів, що призводить до погіршення якості навчання.

Під час пошуку роботи кожна людина керується певними підставами і потребами, власними інтересами, які ця робота може задовольнити. Зазвичай на вибір роботи впливає не один, а сукупність кількох чинників. З-поміж різних варіантів роботи людина обирає той, який найповніше задовольняє її потреби та вимоги. За результатами дослідження Інституту підготовки кадрів ДСЗ України, найвагомішими мотивами незайнятого населення щодо вибору місця роботи є: власні зусилля щодо пошуку роботи, активність пошуку (8%); готовність підвищити кваліфікацію, змінити професію (37%); оптимізм, заповзятливість, відвертість, самоорганізація (24%); інтерес щодо пропозицій, спроби забезпечення певного рівня зайнятості (29 %); готовність брати участь у програмах АПЗ (активної політики сприяння зайнятості) (9%) [2]. Отож, можна зробити висновок, що для підвищення рівня зайнятості в сфері аграрного виробництва насамперед потрібно впливати на особисту активність щодо пошуку роботи, і зокрема робити особливий акцент на залученні молоді до працевлаштування в аграрному секторі економіки. За даними дослідження, основними мотивами, які б спонукали до зайнятості в сільському господарстві молоді, є високий заробіток (82,2%), зручний режим роботи (36,0%), сприятлива морально-психологічна

атмосфера в трудовому колективі (32,4%), відповідність роботи набутій спеціальності (26,7%), близьке розташування від дому (21,3%), престижність роботи, думка оточуючих і знайомих (19,8%), добрі особисті стосунки із власником (керівником) – (14,2%) та інші мотиви – 20,3%. Отож, основними напрямами стимулювання зайнятості в сільському господарстві молоді можуть бути такі заходи, як розробка і впровадження пільгового кредитування; створення робочих місць; надання консультаційної та юридичної допомоги молодим підприємцям; створення можливостей для проходження альтернативної військової служби на підприємствах, установах, організаціях у сільській місцевості тощо [1; 9].

Сучасне українське село характеризується послабленням трудової мотивації працівників, деформацією та руйнуванням трудових цінностей, зниженням трудової дисципліни, незацікавленістю працівників у розвитку професійного рівня й наростанням трудової апатії [1]. Основними проблемами, що вимагають розв'язання, є подолання загальної тенденції до уповільнення економічного зростання, зупинення спаду виробництва і зниження показників залучення працівників аграрної галузі, а також припинення неефективного використання ресурсів. Зміна негативних тенденцій на позитивні можлива лише у випадку продуктивної зайнятості сільського населення.

Мотивація зайнятості в особистому селянському господарстві передусім потребує створення виробничої й обслуговуючої інфраструктури, а також системи взаємозв'язків особистих селянських господарств із сільськогосподарськими та переробними підприємствами. Необхідно розробити і впровадити ефективні системи організації заготівель і збуту виробленої населенням сільськогосподарської продукції, забезпечення таких господарств матеріально-технічними ресурсами, впровадження нових технологій у присадибному садівництві, тваринництві та землеробстві, а також підвищення якості кінцевої продукції. Необхідність зміни існуючої системи мотивації зумовлюється ще й потребою значних іноземних інвестицій у сільське господарство. Іноземні власники звикли використовувати європейські моделі менеджменту організацій і, відповідно, вимагають створення нової системи мотивації, яка б відповідала сучасним загальносвітовим тенденціям, а головне – робила винагороду залежною від результатів праці.

У межах компетенції керівництва аграрних підприємств залишаються такі інструменти побудови ефективної системи стимулювання праці, як встановлення залежності оплати праці від її результатів, раціональний розподіл фонду заробітної плати (опираючись на зарубіжний досвід, частка основної тарифної заробітної плати у середньому має бути не меншою за 70%), створення ефективної системи преміювання всіх категорій працівників, особливо в такій трудомісткій галузі аграрного виробництва, як тваринництво.

Таким чином, ефективна система матеріального стимулювання праці включає в себе управління процесами прямого грошового стимулювання та непрямого стимулювання праці. З метою вдосконалення системи прямого матеріального стимулювання аграрної праці є доцільним широке застосування: преміювання працівників за підсумками року («13-та зарплата»); преміювання працівників рослинницької галузі за підвищення врожайності; преміювання працівників тваринницької галузі за збереження поголів'я тварин та отримання приростів; впровадження оплати праці за кваліфікацію (після проходження навчання та освоєння нових виробничих функцій працівнику нараховується відповідна кількість балів; набравши певну їх суму, працівник отримує надбавку за кількість одиниць кваліфікації та рівень майстерності по кожній з них); підвищення надбавок за стаж (від 5 до 10 років – 5%; від 10 до 15 років –10%; від 15 до 20 років – 15%; більше 20 років – 20% річного заробітку); участь працівників у прибутку підприємства; стимулювання впровадження новітніх технологій [7].

Як основний напрям покращення непрямого стимулювання праці є вдосконалення соціального пакету, в тому числі: безкоштовне (пільгове) харчування працівників в особливо напружені робочі періоди; транспортні перевезення працівників, які проживають у віддалених місцях та не мають власного транспорту; безкоштовна оранка присадибних ділянок та надання інших сільськогосподарських послуг для працівників, які відзначилися високими результатами в роботі; надання безвідсоткових грошових позик працівникам, що мають позитивні результати в роботі; оплата лікування, навчання, комунальних послуг для працівників, які відзначилися результатами діяльності або мають великий стаж роботи.

Висновки та подальші дослідження Від ефективності мотивації праці в аграрному секторі економіки України залежить стабілізація та зростання сільськогосподарського

виробництва, прибутковості сільгосптоваровиробників, вирівнювання соціально-економічних умов життя міста і села тощо. У сільськогосподарських підприємствах пропонується використовувати систему матеріальних і нематеріальних мотивуючих чинників. Доцільність їх застосування визначається типом і станом розвитку сільськогосподарського підприємства. Основними чинниками, які впливають на ставлення до праці та покращення її результативності, є: підвищення рівня оплати праці, стабільність зайнятості, атмосфера праці, професійне зростання, задоволення працею, можливість реалізації власних здібностей, компетенцій та організація праці. Найбільш демотивуючими чинниками є зниження оплати праці, погіршення мікроклімату в трудовому колективі та погіршення умов праці.

Література

1. Бабенко А.Г. Особливості відтворення трудового потенціалу в аграрному секторі України / А.Г. Бабенко, О.О. Васильєва // Україна: аспекти праці. – 2012. – № 5. – С. 38-45.

2. Баришніков В. Інститут державної служби: проходження державної служби: навчально-методичний посібник / В.М.Баришніков; Міністерство праці та соціальної політики України, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. – Київ: [ІПК ДСЗУ], 2010. – 140 с.

3. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві : монографія / В.С. Дієсперов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 340 с.

4. Малік М.Й. Кадровий потенціал аграрних підприємств: Управлінський аспект : монографія / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2005. – 370 с.

5. Моніторинг показників заробітної плати, Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс] Режим доступу: //www.mlsp.gov.ua

6. Назаришин Р. Фундаментальні поняття мотиватики як науки про мотивацію праці / Р. Назаришин // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 3. – С. 38-42.

7. Рекомендації з оплати праці робітників сільськогосподарських підприємств на збиранні зернових культур урожаю 2012 року [Електронний ресурс]. – К., 2012. – 68 с. – Режим доступу: www.uapp.kiev.ua

8. Шатохіна М.А. Мотиви зайнятості населення в аграрній сфері / Шатохіна М.А., Блажко М.А. // Економічні та соціальні аспекти розвитку АПК і сільських територій. – К. : Об'єднаний інститут економіки НАН України., – 2004. – Вип. 1. – С. 149-159.

9. Югай А.М. Економічні відносини і мотивація праці в сільському господарстві / А. М. Югай. – М. : Вид. МСХА, 2001. – 582 с.

References

1. Babenko, A.H. Vasilieva, A.A. (2005), "The labor potential reproduction in the agricultural sector of Ukraine", *Ukraine: aspects of labor*, no.5, pp.38-45.

2. Baryshnikov, V. (2010), *Instytut derzhavnoi sluzhby: prokhodzhennia derzhavnoi sluzhby* [Institute of civil service: passage of civil service], tutorial, Kyiv, Ukraine, 140 p.

3. Diiesperov, V.S. (2008), *Efektyvnist vyrobnytstva u sils'kohospodarskomu pidpryyemstvi* [Efficiency of production in agricultural enterprise], monograph, NNTC IAE, Kyiv, Ukraine, 340p.

4. Malik, M.Y., Shpykuliak, O.H. (2005), *Kadrovyi potentsial ahrarnykh pidpryiemstv: Upravlinskyi aspekt* [Personnel potential agrarian enterprises: Management aspects], monograph, NNTC IAE, Kyiv, Ukraine, 340 p.

5. Monitoring of Wage Payments Indices, Ministry of Social Policy of Ukraine, available at: http://mlsp.gov.ua

6. Nazaryshyn, R. (2013), "Fundamental concepts of motivation as the science of labor motivation", *Ukraine: labor aspects,* no. 3, pp. 38-42.

7. Guidelines for remuneration of agricultural enterprises workers harvesting cereals in 2012, available at: http://uapp.kiev.ua

8. Shatokhina, M.A. and Blazhko, M.A. (2004), "Motives of population employment in the agrarian sphere", *Economic and social aspects of agriculture and rural areas development*, Issue 1, pp.149-159.

9. Yuhai, A.M. (2001), *Ekonomichni vidnosyny i motyvatsiia pratsi v silskomu hospodarstvi* [Economic relations and motivation labor in agriculture], Vyd. MSKHA, Moscow, Russia, 582 p.

УДК 331.1:631.1

Якубів Р.Д.,
аспірант*
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

КЛАСИФІКАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: УПРАВЛІНСЬКИЙ ПІДХІД

Yakubiv R.D.,
graduate student
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

CLASSIFICATION OF THE PERSONNEL AT THE ENTERPRISE: A MANAGERIAL APPROACH

Постановка проблеми. Персонал підприємства є важливою складовою ресурсного потенціалу підприємства, в т.ч. і сільськогосподарського. Персонал підприємства прямо і опосередковано бере участь у виготовленні готової продукції, у перетворенні предметів праці у продукти праці. З іншого боку, персонал підприємства є рушійною силою у виробничому процесі, оскільки здатний впроваджувати інноваційні розробки, нові технології тощо. Проте, говорячи про персонал підприємства загалом, і в т.ч. персонал сільськогосподарських підприємств, слід зауважити, що це є досить широке поняття і включає різні категорії спеціалістів, які задіяні як у адміністративно-управлінський, так і в виробничий процес. Тому з метою забезпечення ефективного управління персоналом необхідним є дослідження та поглиблення класифікації персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем класифікації персоналу присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких важливими є: І.Ф. Баланюк, С.В. Беляєва, М.Д. Виноградський, О.В. Крушельницька, Л.М. Луцишин, Д.П. Мельничук, В.М. Петюх, О.С. Федонін, Л.С. Федорняк, Ф.І. Хміль, Л.А. Швайка, В.М. Шканова та ін. Проте більшість авторів виділяють типові класифікаційні ознаки персоналу підприємства, зокрема: по відношенню до виробничого процесу, за характером виконуваних функцій, за освітнім рівнем, за типом виконуваної роботи, за статтю, за стажем тощо.

Очевидно, що виділені класифікаційні параметри є важливими, але в управлінських цілях часто виникає необхідність наведення більш детальної і глибокої класифікації задля прийняття ефективних управлінських рішень.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження управлінських підходів до класифікації персоналу підприємства, поглиблення існуючої класифікації працівників з виокремленням додаткових класифікаційних ознак, які сприятимуть підвищенню ефективності менеджменту.

Для досягнення поставленої мети застосовувались загальнонаукові та специфічні економічні методи: аналізу і синтезу, деталізації, моделювання, порівняння, узагальнення та наукової абстракції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для глибшого розкриття змісту і суті категорії «персонал» проаналізовано різні авторські підходи, за якими виділено різні критеріальні ознаки. Встановлено, що у науці та практиці економічної думки в Україні існує багато різних підходів до класифікації персоналу підприємства. На основі аналізу результатів наукових досліджень: [1, с. 10], [2, с. 52–64], [3, с. 36–39], [4, с. 80–84], [5, с. 25–26], [6], [7], [8, с. 53–55], [9, с. 146–148] нами узагальнено усі виділені авторами класифікаційні ознаки. Серед них є такі:

---

* *Науковий керівник: Баланюк І.Ф. – д.е.н., проф.*

1) за відношенням до виробництва: промислово-виробничий та непромисловий персонал;

2) за характером виконуваних функцій: керівники, спеціалісти, службовці, робітники;

3) за професіями: різні професії відповідно до Класифікатора професій, зокрема у сільськогосподарському підприємництві це: агроном, зоолог, зоотехнік, агротехнік, інженер, агрохімік;

4) за спеціальностями, тобто різновидом трудової діяльності в межах професії, зокрема у аграрному секторі – це: агроном з обробітку ґрунту, інженер-агротехнік;

5) за рівнем освіти: спеціалісти найвищої категорії, спеціалісти вищої категорії, спеціалісти середньої кваліфікації, малокваліфіковані і некваліфіковані працівники;

6) за відношенням до власності майна підприємства: власники і наймані працівники;

7) за визначенням основного місця роботи: штатні працівники, сумісники, працівники, які виконують роботи від імені інших підприємств (на виконання замовлень);

8) за зайнятістю у видах діяльності: основний і допоміжний персонал;

9) за типом виконуваної роботи: персонал адміністративно-технічний, оперативний (черговий), оперативно-ремонтний, ремонтний, електротехнічний.

Крім цього, враховуючи специфіку сільськогосподарських підприємств, доцільно виділити ще кілька класифікаційних ознак, які характерні саме для сільського господарства (1 і 2) та інші, які є важливими при оцінці раціональності управління персоналом підприємства, а саме:

1) за зайнятістю у галузях виробництва: працівники, зайняті у рослинництві і тваринництві, іншій діяльності;

2) за постійністю зайнятості: постійні і сезонні працівники;

3) за освітнім рівнем: персонал з повною вищою, базовою, професійно-технічною чи повною загальною освітою;

4) за освітньо-кваліфікаційним рівнем: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр;

5) за статтю: чоловіча чи жіноча;

6) за загальним стажем роботи: без стажу, від 1 до 5 років, від 5 до 10 років, від 10 до 20 років, більше 20 років;

7) за віком: до 21 року; 22-35 років; 36-45 років; 45-60 років; старше 60 років;

8) за досвідом певної (сільськогосподарської) роботи: без досвіду, з досвідом від 1 до 5 років, від 5 до 10 років, від 10 до 20 років, більше 20 років (табл.1).

Таблиця 1

Класифікація персоналу підприємств

Класифікаційні ознаки	Види персоналу
1	2
За відношенням до виробництва	1) виробничий персонал; 2) невиробничий персонал
За характером виконуваних функцій	1) керівники; 2) спеціалісти; 3) службовці; 4) робітники
За професіями	1) агроном; 2) зоолог; 3) зоотехнік; 4) інженер; 5) агрохімік
За спеціальностями	1) агроном з обробітку ґрунту, 2) інженер-агротехнік, 3) інші
За рівнем освіти	1) спеціалісти найвищої категорії; 2) спеціалісти вищої категорії; 3) спеціалісти середньої кваліфікації; 4) малокваліфіковані працівники; 5) некваліфіковані працівники
За відношенням до власності майна підприємства	1) власники підприємства; 2) працівники підприємства
За визначенням основного місця роботи	1) штатні працівники; 2) сумісники; 3) працівники, які виконують роботи від імені інших підприємств (на виконання замовлень)
За зайнятістю у видах діяльності	1) основний персонал; 2) допоміжний персонал
За типом виконуваної роботи	1) персонал адміністративно-технічний; 2) оперативний (черговий); 3) оперативно-ремонтний; 4) ремонтний; 5) електротехнічний
За зайнятістю у галузях сільськогосподарського виробництва	1)працівники, зайняті у рослинництві; 2) працівники, зайняті у тваринництві; 3) працівники, зайняті у іншій діяльності

продовження табл. 1

1	2
За постійністю зайнятості	1)постійні працівники; 2) сезонні працівники
За освітнім рівнем	1)персонал з повною вищою; 2) персонал з базовою; 3) персонал з професійно-технічною; 4) персонал з повною загальною освітою
За освітньо-кваліфікаційним рівнем	1)молодший спеціаліст; 2) бакалавр; 3) спеціаліст; 4) магістр
За статтю	1)чоловіки; 2) жінки
За загальним стажем роботи	1)без стажу; 2) стаж від 1 до 5 років; 3) стаж від 5 до 10 років; 4) стаж від 10 до 20 років; 5) стаж більше 20 років
За віком	1)до 21 року; 2) 22-35 років; 3) 36-45 років; 4) 45-60 років; 5) старше 60 років
За досвідом певної (сільськогосподарської) роботи	2)без досвіду; 2) досвід від 1 до 5 років; 3) досвід від 5 до 10 років; 4) досвід від 10 до 20 років; 5) досвід більше 20 років

Джерело: розроблено автором

Розроблена класифікація персоналу сільськогосподарських підприємств є інструментом і передумовою проведення глибокого і детального аналізу процесів формування і використання персоналу підприємства та інших аспектів управління.

До узагальнених класифікаційних ознак персоналу підприємства (1–11 ознаки) нами додано ще чотири – (12–15 ознаки), які дозволять ширше дослідити якісний стан персоналу підприємства та ефективність його використання у трудовому процесі. Так, класифікація персоналу за освітнім і освітньо-кваліфікаційним рівнем дасть можливість проаналізувати наявність і якість теоретичної підготовки працівники на основі отриманих у навчальних закладах знань, а класифікація персоналу за стажем і досвідом роботи свідчить про наявність практичних навичок і здібностей працівників щодо виконуваної ним роботи.

Саме такі якісні характеристики працівників як кваліфікація, спеціальність, стаж і досвід є важливими аспектами в процесі управління персоналом, а також визначальними чинниками при прийомі на роботу. Тому неврахування їх унеможливлює досягнення позитивних очікуваних результатів у забезпеченні підвищення продуктивності праці та ефективності господарювання загалом.

Персонал підприємства на сучасному етапі слід розглядати не просто як сукупність працівників, які задіяні у виробничому процесі, а як сукупність системопов'язаних працівників з їх особистісними характеристиками, знаннями, вміннями, навиками роботи у колективі, які вони використовують у трудовій діяльності.

У зв'язку з цим пропонуємо два підходи до характеристики поняття «персонал», які в комплексі розкривають внутрішні, сутнісні ознаки цієї категорії.

За першим підходом персонал розглядається на індивідуально-особистісному рівні, за другим – на мікро-підприємницькому рівні.

Індивідуально-особистісний рівень персоналу є сукупністю наявних у певної людини характеристик, які є індивідуальними і, які складно змінити. До таких основних характеристик віднесено:

1) вік, стан здоров'я, фізичний розвиток – це фактично незмінні характеристики людини-працівника, які визначають фізичну здатність людини виконувати певну роботу;

2) розумові здібності, морально-ціннісні орієнтації, виховання, психологічний стан – це важливі характеристики людини, які набуті нею в процесі попередніх років життя в конкретному суспільному середовищі, які людина-працівник, як правило, не готова змінювати задля певного робочого місця;

3) отримані теоретичні знання в процесі освіти, практичні навички, здібності людини-працівника, стаж і досвід роботи – це якісні характеристики, які здобуваються впродовж тривалого часу і швидко вплинути на їх зміну в короткотерміновому періоді не можливо;

4) бажання і готовність до саморозвитку, самовдосконалення, самонавчання – це важливі характеристики людини-працівника, які пов'язані з внутрішньою можливістю і готовністю особистості до змін заради самореалізації та досягнення високих результатів праці. Змінити ці риси можна, як правило, шляхом мотивування працівників;

5) рівень фінансової забезпеченості та фінансової грамотності особистості – це набуті характеристики особистості, які визначають ставлення людини та її готовність до певного виду роботи, зацікавленість у самовіддачі у трудовому процесі. Це сукупність характеристик, які можуть змінюватись у житті людини.

Мікро-підприємницький рівень персоналу є сукупністю сутнісних характеристик усіх працівників, які є складовою ресурсного потенціалу підприємства. До таких основних характеристик віднесено:

1) сукупна (середня) кваліфікованість персоналу – це чинник, який зумовлює можливість сумісної праці працівників на одному рівні; це передумова налагодження злагодженого трудового процесу;

2) відношення колективу до виробничого процесу – це фактори, які пов'язані передусім з тим, що людина є важливою складовою ресурсного потенціалу підприємства, і на рівні з використанням інших елементів виробничо-ресурсного потенціалу впливає на ресурсовіддачу, а також ефективність і прибутковість виробництва загалом. Як правило, на підприємстві наявність чи відсутність ефективної мотиваційної системи працівників формує відношення їх до трудового процесу та вплив на кінцевий результат функціонування підприємства;

3) психологічний клімат у колективі та відношення «наймані працівники – власники» – це важливі характеристики мікросередовища на підприємстві, оскільки визначають згрупованість персоналу, його спільне відношення до трудового процесу, зацікавленість у збереженні робочого місця тощо.

Усі характеристики мікро-підприємницького рівня є умовно-змінними, на які може впливати управлінський персонал з метою забезпечення бажаного ефекту від трудового процесу у вигляді рівня продуктивності праці.

Виокремлені найважливіші характеристики персоналу сільськогосподарського підприємства зображено на рис. 1.

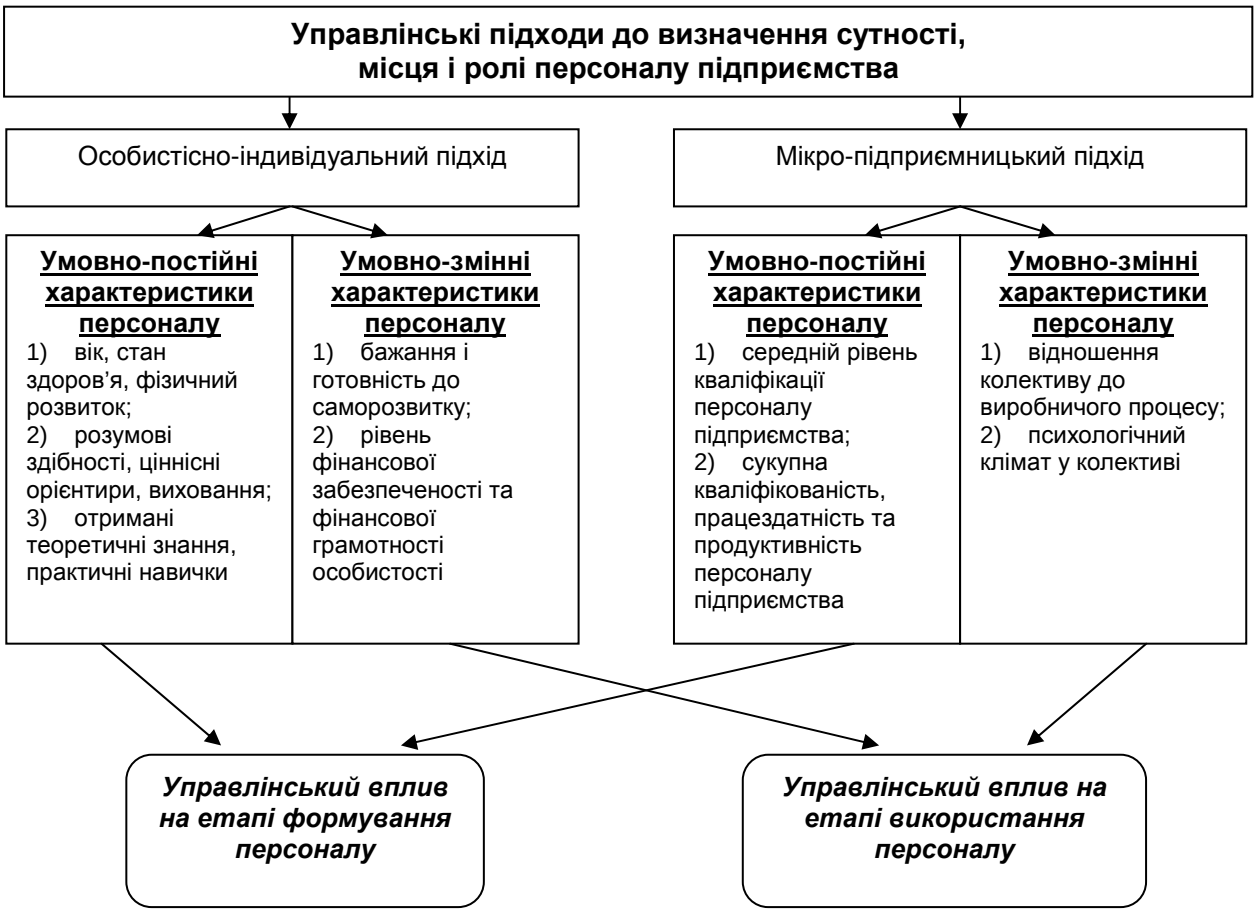

Рис. 1. Управлінські підходи до визначення сутності, місця і ролі персоналу підприємства

Джерело: розроблено автором

Обґрунтовано, що запропоновані два підходи до визначення сутності, місця і ролі персоналу підприємства з виділенням особистісно-індивідуальних та мікро-підприємницьких характеристик дозволяють виокремити чинники, що мають умовно постійний та умовно змінний характер. Це, в свою чергу, має важливе значення в процесі прийняття управлінських рішень, оскільки розмежовує ті характеристики, на які не можливо (складно) вплинути в процесі менеджменту персоналу і ті, на які можливо впливати та змінювати їх.

Таким чином умовно-постійні фактори-характеристики персоналу потрібно враховувати на етапі формування та підбору персоналу, а умовно-змінні чинники потрібно враховувати у процесі використання персоналу при розробці управлінських рішень.

Висновки та подальші дослідження. Отже, детальне дослідження сутності категорії «персонал», специфічних характеристик, місця і ролі персоналу у сільськогосподарській підприємницькій діяльності дозволило виділити низку принципових положень, що мають бути враховані при розробці концептуальних напрямів удосконалення менеджменту персоналу в агроформуваннях, а саме:

– персонал – це не просто сукупність працівників, а системопов'язані працівники з їх особистісними характеристиками, знаннями, вміннями, роботою у колективі, які використовуються у трудовому процесі;

– з метою отримання важливих науково-прикладних результатів дослідження проблематики удосконалення менеджменту персоналу сільськогосподарських підприємств нами поглиблено і деталізовано класифікаційні ознаки, збільшено кількість класифікаційних груп персоналу з акцентуванням уваги на якісні характеристики працівників;

– задля визначення пріоритетних напрямів в управлінні персоналом виділено два управлінські підходи до розкриття його сутнісних характеристик: особистісно-індивідуальний та мікро-підприємницький. Визначено групи факторів, що не можуть бути змінені в короткостроковій перспективі і тому повинні враховуватись при формуванні персоналу підприємства, а також групи факторів, які мають умовно-змінний характер, що піддаються впливу в процесі здійснення управлінської діяльності, тому мають враховуватись при використанні персоналу сільськогосподарських підприємств.

Література

1. Баланюк І.Ф. Персонал сільськогосподарських підприємств: управлінський аспект / І.Ф. Баланюк, Л.С. Федорняк. – Івано-Франківськ: ЛІК, 2011. – 236 с.

2. Управління персоналом : навч. посіб. / М.Д. Виноградський, С.В. Беляєва, А.М. Виноградська, О.М. Шканова. – К. : Центр навч. літ-ри, 2006. – 504 с.

3. Шегда А.В. Менеджмент : навч. посіб. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2002. – 583 с.

4. Петюх В.М. Управління персоналом : навч.-метод. посіб. / В.М. Петюх. – К.: КНЕУ, 2000. – 124 с.

5. Крушельницька О.В. Управління персоналом : навч. посіб. / О.В. Крушельницька, Д.П. Мельничук. – К.: Кондор, 2003. – 296 с.

6. Сутність поняття персонал. Склад та структура персоналу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kneu.dp.ua/.../Sutnist_ponjattja_personal_._Sklad_ta_struktura_per.

7. Економіка підприємства. Підручник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://buklib.net/books/24836/.

8. Луцишин Л.М. Планування діяльності підприємства : навч.-метод. посіб. / Л.М. Луцишин. – Івано-Франківськ: Полум'я, 2004. – 160 с.

9. Швайка Л.А. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. / Л.А. Швайка. – Львів: Новий Світ-2000. – 2003. – 268 с.

References

1. Balaniuk, I.F. and Fedorniak, L.S. (2011), *Personal silskohospodarskykh pidpryiemstv: upravlinskyi aspekt* [Staff of agricultural enterprises: management aspect], LIK, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 236 p.

2. Vynohradskyi, M.D., Beliaieva, S.V., Vynohradska, A.M., Shkanova O.M. (2000), *Upravlinnia personalom* [Personnel management], tutorial, Tsentr navch. lit-ry, Kyiv, Ukraine, 504 p.

3. Shegda, A.V. (2002), *Menedzhment* [Management], tutorial, T-vo «Znannia», KOO, Kyiv, Ukraine, 583 p.

4. Petiukh, V.M. (2000), *Upravlinnia personalom* [Personnel management], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 124 p.

5. Krushelnytska, O.V. and Melnychuk, D.P. (2003), *Upravlinnia personalom* [Personnel management], tutorial, Kondor, Kyiv, Ukraine, 296 p.

6. "The essence of the concept staff. The composition and structure of staff." *KNEU.*, available at: <www.kneu.dp.ua/.../Sutnist_ponjattja_personal_._Sklad_ta_struktura_per>.

7. "Enterprise economy: textbook", available at: http://buklib.net/books/24836/.

8. Lutsyshyn, L.M. (2004), *Planuvannia diialnosti pidpryiemstva* [Planning of enterprise activity], tutorial, Polum'ia, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 160 p.

9. Shvaika, L.A. (2003), *Planuvannia diialnosti pidpryiemstva* [Planning of enterprise activity], tutorial, Novyi Svit-2000, Lviv, Ukraine, 268 p.

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 35.073.515

Баланюк І.Ф.,
д. е. н., професор, завідувач кафедри обліку та аудиту
Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НЕРУХОМІСТЮ ЯК СКЛАДОВОЇ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ

Balaniuk I.F.,
dr. sc. (econ.), prof., head of department of accounting and auditing
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORGANIZATIONAL PRINCIPLES OF PROPERTY MANAGEMENT AS A COMPONENT FOR PROPERTY RELATIONS DEVELOPMENT

***Постановка проблеми*.** Актуальність науково прикладного опрацювання організаційних засад управління нерухомістю як складової розвитку відносин власності зумовлюється вагомістю нерухомості в складі ресурсного потенціалу країни та впливовістю організації управління нерухомістю на соціально-економічну результативність національного господарського комплексу. Адже організаційні засади виступають в ролі управлінських важелів предметно нерухомості та відбивають специфіку процесу зміни права власності, володіння та користування відповідними об'єктами конкретної національної економіки. Від того наскільки даний процес узгоджений з об'єктивними закономірностями ринкової економіки в кінцевому рахунку залежить рівень функціонування та вектор розвитку цієї економіки й соціально-економічний добробут її населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В спеціальній літературі організаційні засади управління нерухомістю та положення щодо розвитку відносин власності висвітлювалися Андрійчуком В.Г., Бородіною О.М., Зайцем М.А., Захарченком О.В., Кучеренком В.Р., Лупенком Ю.О., Месель-Веселяком В.Я., Саблуком П.Т., Сментиною Н.В., Улибіною В.О. Ушачевим І.Г., Юрчишиним В.В. та іншими вітчизняними й зарубіжними вченими економістами. Розроблені ними наукові та прикладні положення сформували теоретико-методологічний та методичний фундамент розвитку організаційних засад управління нерухомістю. Так, в науково навчальній розробці вітчизняні вчені Кучеренко В.Р., Заєць М.А., Захарченко О.В., Сментина Н.В., Улибіна В.О. деталізують складові системи управління об'єктами нерухомості, що використовуються в Україні [1, с. 78-180]. Правомірність такої дослідницької постановки проблеми полягає в тому, що поряд з ринковими процесами, які здійснюють управління нерухомістю згідно об'єктивних економічних законів, на розвиток відносин власності вагомий вплив мають регуляторні механізми, прямо чи опосередковано застосовувані державою в загальнонаціональних інтересах. Звідси логічність використання системного підходу до викладу матеріалу стосовно способів впливу суб'єкта на об'єкт управління у вказаному дослідженні.

Достатньо високий ступінь обґрунтованості наукових положень щодо здійснення процесу управління об'єктами нерухомості в контексті його впливу на сучасний розвиток відносин власності витікає зі змісту наведеного дослідження, що висвітлює сутність управління об'єктами нерухомості; показує існуючі види операцій з об'єктами нерухомості; розкриває підприємницьку діяльність на ринку нерухомості; характеризує можливі формати інвестування та фінансування об'єктів нерухомості [1, с.188-266].

В доповіді на Дванадцятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників академік Месель-Веселяк В.Я. аналізує реформування аграрного сектора в організаційному та економічному напрямах, науково обґрунтовуючи здійснювані трансформації відносин власності у сільському господарстві. Перспективи досліджуваної галузі справедливо пов'язуються з впровадженням ресурсозберігаючих технологій на інноваційній основі, раціоналізації організації виробничо-господарської діяльності в аграрних підприємствах, кооперації та інтеграції [2].

В науковій доповіді, підготовленій під керівництвом академіка Гейця В.М., членом-кореспондентом Бородіною О.М. та членом-кореспондентом Прокопою І.В. розв'язання даної проблеми подається в контексті презентації Української моделі аграрного розвитку та її соціоекономічної переорієнтації. Автори аргументовано оцінюють передумови, чинники та особливості формування нинішньої моделі аграрного сектора в процесі ринкового трансформування господарського комплексу, висвітлюють особливості його організаційної структури та механізми функціонування [3]. З позицій розвитку відносин власності цілком слушно дослідниками особлива увага приділяється науковому обґрунтуванню соціоекономічній модернізації сільського господарства.

Розвиток відносин власності в контексті аграрної політики в Україні на зламах політичних епох висвітлює академік Юрчишин В.В. В науковій монографії вказується на глибинні, революційні за суспільним змістом, аграрні перетворення, внаслідок яких відбувалися зміни суспільно-політичних укладів на селі [4]. Узагальнюючий висновок полягає в тому, що в основі сучасного розвитку відносин власності аграрного сектора знаходяться зміни, які протікають в сфері земельних та майнових відносин.

Еволюцію сільського господарства вітчизняний дослідник Шиян Д.В. розкриває з позицій циклічності предметно формування сталого розвитку аграрного сектора. Цілком логічно структура проведеного дослідження включає: вихідні положення стосовно формування методології економічних досліджень і розвитку теорії економічної динаміки, теоретичні засади циклічності розвитку економіки та її дія в сільському господарстві, аналіз прояву циклічності в сільському господарстві та економіці, формування концепції сталого розвитку в сільському господарстві, характеристику щодо реалізації циклічності у процесах сталого розвитку сільського господарства. З позицій розвитку відносин власності подається земельна рента та її вплив на стабільність економічних процесів у аграрній галузі [5, с. 256-274].

Розкриваючи сучасну місію аграрної економічної науки, академік Лупенко Ю.О. наголошує на тому, що її першочергове завдання полягає в обґрунтуванні напрямів економічних перетворень вітчизняного сільського господарства. В числі основних із них вчений правомірно вказує на завершення земельної реформи, реального задіяння земель сільськогосподарського призначення, покликаного не тільки остаточно утвердити реальну власність селян на землю, а й забезпечити використання ресурсу землі для ведення ефективної сільськогосподарської діяльності. Варто вказати на те, що подальший розвиток відносин власності вчений вбачає через запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, завдяки чому з'являється можливість для розвитку іпотечного кредитування сільського господарства та залучення кредитів під заставу земельних ділянок та прав на них [6, с. 4].

Макаренко Ю.П., досліджуючи умови та шляхи розвитку аграрних малих господарств в частині їх організаційних та методологічних засад функціонування, акцентує на земельних та власницько-господарських відносинах в даних суб'єктах господарювання. Вченою безперечним визнається те, що приватна власність на землю були і залишається пріоритетною формою власності у більшості країн світу. Головним аргументом на користь такої форми дослідницею називається її вищий соціально-економічний потенціал у порівнянні з державною власністю [7, с. 176-177]. Визнається справедливим підхід автора монографії щодо використання ринкової конкуренції в якості селектора, що сприяє прогресу власницько-господарських відносин в сільському господарстві.

Проблеми та наукові підходи щодо їх вирішення в розвитку відносин власності в аграрному секторі Російської Федерації академік Ушачев І.Г. висвітлює в розрізі удосконалення системи управління АПК та здійснення стратегії і тактики стабілізації агропромислового комплексу. Важливими та такими, що можуть бути використані в Україні

постають пропозиції щодо модернізації та впровадження в практику господарювання сучасних досягнень науково-технічного прогресу, територіально-галузевого розподілу праці в аграрному секторі, підвищення продуктивності в галузі мотивації праці її працівників [8].

Названі та інші дослідження сформували солідну наукову базу щодо розвитку відносин власності та використання відповідних організаційних регуляторів. Проте висвітлення організаційних засад управління нерухомістю як складової розвитку відносин власності не є достатнім, спричинюючи проведення відповідних досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є наукове обґрунтування організаційних засад управління нерухомістю як умови підвищення соціально-економічної результативності розвитку відносин власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Логіка дослідження ґрунтується на тому, що нерухомість та власність характеризує взаємодію, яка відбиває цільне економічне явище функціонування одиничного та загального, де перше - нерухомість, а друге – власність. Їх діалектичний зв'язок полягає в тому, що процедура з одиничною нерухомістю виступає частковістю загальних відносин власності.

Узагальнення наукових положень та існуючої практики в сфері державного регулювання нерухомості показує, що даний процес здійснюється уповноваженими на це органами державної влади, переважно, адміністративними та економічними методами управління. Так, адміністративними методами впливу організаційно регламентується, нормується та методично інструктується виробничо-господарська діяльність суб'єктів господарювання в сфері створення, володіння, використання та розпорядження об'єктів нерухомості. Для цього розробляються та впроваджуються закони та відповідні нормативно-правові акти, що регулюють функціонування нерухомості. Вводяться також механізми відповідальності та покарання за порушення нормативних вимог, що регламентують проведення операцій з нерухомістю.

Особливої уваги з науково прикладних позицій управління нерухомістю в контексті розвитку відносин власності заслуговує дослідження прав та інтересів у сфері нерухомості, а також положень стосовно державної реєстрації прав на нерухоме майно. Їх надійним підґрунтям виступає Конституція України, пряма дія якої передбачає право кожної людини мати майно у власності [9]. Основний Закон України закладає правовий фундамент національного управління нерухомістю та забезпечує йому можливості для державного офіційного визнання у документальній формі виникнення, переходу або припинення права власності на конкретні об'єкти нерухомості.

Контроль є управлінською функцією. Її реалізація державою стосовно нерухомості відбувається через офіційне визнання виникнення чи припинення права власності. Відносини, пов'язані з державною реєстрацією прав на нерухоме майно, регулює Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Цим Законом визначаються правові, економічні, організаційні засади проведення державної реєстрації речових та інших прав, а його положення спрямовані на забезпечення визнання та захисту державою вказаних прав, а також створення умов для функціонування ринку нерухомого майна [10].

Згідно загальних положень щодо сфери застосування даного Закону, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно представляє собою офіційне визнання та підтвердження державою фактів виникнення, переходу або припинення прав на нерухоме майно, обтяження таких прав шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Будучи єдиною державною інформаційною системою, що містить відомості про права на нерухоме майно, а також про об'єкти та суб'єкти цих прав, Державний реєстр речових прав на нерухоме майно включає також положення стосовно обтяження. За своїм призначенням обтяження забороняє розпоряджатися та (або) користуватися нерухомим майном, що встановлюється законом, або актами уповноважених на це органів державної влади, їх посадових осіб або що виникає на підставі договорів.

Дослідження показують, що керівними засадами державної реєстрації нерухомого майна є: законність – державна реєстрація речових прав на нерухоме майно: відбувається згідно чинного законодавства України; обов'язковість – державна реєстрація речових прав на нерухоме майно є обов'язковою, а інформація про права на нерухоме майно та їх обтяження підлягає внесенню до Державного реєстру прав; достовірність - держава гарантує

достовірність прав на нерухоме майно та їх обтяжень після їх внесення до Державного реєстру прав; вмотивованість – права на нерухоме майна виникають лише з моменту проведення державної реєстрація. Важливими організаційними засадами також виступають публічність; правочинність; платність; регіональність; точність.

Наведені засади є обов'язковими для всіх учасників управління нерухомістю. Проте варто було б даний перелік розширити за рахунок позицій, що фіксують об'єктивність, оперативність та науковість, дотримання яких сприятиме підвищенню соціально-економічної результативності розвитку відносин власності.

Вагомість впливу управління нерухомістю на розвиток відносин власності засвідчує державна реєстрація речових прав. Даний процес наочно демонструє безпосередній чи опосередкований зв'язок права власності або його функцій з нерухомістю. Адже державній реєстрації підлягає: право власності на нерухоме майно; право володіння; сервітут; емфітевзис; суперфіцій; право господарського відання; право оперативного управління; іпотека; право постійного користування та право оренди земельної ділянки; право користування (найму, оренди) будівлею або іншими капітальними спорудами, їх окремими частинами; довірче управління майном; податкова застава, предметом якої є нерухоме майно, та інші обтяження; право власності на підприємство як єдиний майновий комплекс; право власності на житловий будинок, будівлю, споруду (їх окремі частини); право власності на квартиру, житлове та нежитлове приміщення [10].

Висновки та подальші дослідження. 1. Нерухомість та власність характеризує взаємодію, яка як наукова категорія відбиває цільне економічне явище функціонування одиничного та загального, де перше - нерухомість, а друге – власність. Їх діалектичний зв'язок полягає в тому, що процедура з одиничною нерухомістю виступає частковістю загальних відносин власності. 2. Керівними організаційними засадами державної реєстрації нерухомості є: законність, обов'язковість, достовірність, вмотивованість, публічність, черговість, правочинність, платність, регіональність, точність. Даний перелік доцільно доповнити за рахунок таких принципів, як: об'єктивність, оперативність, науковість. 3. Подальші дослідження варто проводити в розрізі конкретизації переліку можливих власників речових прав на нерухоме майно та предметно організаційної структури системи органів державної реєстрації прав власності в країні.

Література

1. Оцінка та управління нерухомістю : навчальний посібник / Кучеренко В.Р., Заяць М.А., Захарченко О.В., Сментина Н.В., Улибіна В.О. – Одеса: Видавництв ТОВ "Лерадрук", 2013. – 279 с.

2. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві: доповідь на Дванадцятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників / В.Я. Месель-Веселяк – К. : Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2010. – 57 с.

3. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К. : 2012. – 56 с.

4. Юрчишин В.В. Аграрна політика в Україні на зламах політичних епох: історико-соціально-економічні нариси. – К. : Наукова думка. 2009. – 368 с.

5. Шиян Д.В. Циклічність у формуванні сталого розвитку сільського господарства: монографія / Д.В. Шиян / Харк. нац.. аграр. ун-т ім.. В.В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ, 2011. – 308 с.

6. Лупенко Ю.О. Сучасна місія аграрної економічної науки / Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2012. – № 1. С. 3-6.

7. Макаренко Ю.П. Аграрні малі господарства: умови та шляхи розвитку : монографія / Ю.П. Макаренко. – Дніпропетровськ: Січ, 2012. – 680 с.

8. Ушачев И.Г. Аграрная политика России : проблемы и решения / И.Г. Ушачев. – М. : Издательство ИП Насирддинова В.В., 2013. – 524 с.

9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua

10. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р., № 1952-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1952-15/page

References

1. Kucherenko, V.R., Zaiats, N.A., Zakharchenko, A.V., Smintina, N.V. and Ulybina, V.O. (2013), *Otsinka ta upravlinnia nerukhomistiu* [Assessment and management of real estate], tutorial, TOV "Leradruk", Odessa, Ukraine, 279 p.

2. Mesel-Veseliak, V.Ya. (2010), "Agrarian reform and organizational and economic transformation in agriculture: report of the Twelfth annual meeting of the all-Ukrainian Congress of scientists of agricultural economists", Kiev, Ukraine, «Instytut ahrarnoi ekonomiky», 57 p.

3. Borodina, O.M., Heiets, V.M., Hutorov, A.O. (2012), "Ukrainian model of agricultural development and its social and economic reorientation: scientific report", Kiev, Ukraine, NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnozuv, 56 p.

4. Yurchyshyn, V.V. (2009), *Ahrarna polityka v Ukraini na zlamakh politychnykh epokh: istoryko-sotsialno-ekonomichni narysy* [Agrarian policy in Ukraine on the kinks political eras: historical and socio-economic essays], Naukova dumka, Kiev, Ukraine, 368 p.

5. Shyian, D.V. (2011), *Tsyklichnist u formuvanni staloho rozvytku silskoho hospodarstva* [Cyclicity in the formation of sustainable agriculture development], monograph, KhNAU, Kharkiv, Ukraine, 308 p.

6. Lupenko, Yu.O. (2012), "Modern mission of agrarian economic science", *Ekonomika APK,* no. 1, pp. 3-6.

7. Makarenko, Yu.P. (2012), *Ahrarni mali hospodarstva: umovy ta shliakhy rozvytku* [Agrarian small farms: the conditions and ways of development], monograph, Sich, Dnipropetrovsk, Ukraine, 680 p.

8. Ushachev, I.G. (2013), *Agrarnaia politika Rossii : problemy i resheniia* [The agrarian Policy Russia: Problems and Solutions], Izdatel'stvo IP Nasirddinova V.V., Moscow, Russia, 524 p.

9. The law of Ukraine " The Constitution of Ukraine", Zakon Ukrainy vid 28.06.1996, available at: http://zakon4.rada.gov.ua

10. The law of Ukraine "On state registration of proprietary rights to immovable property and their encumbrances", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1952-15/page

УДК 632.93:633.71

Бялковська Г.Д.,
к.е.н., завідувач науково-технологічного відділу тютюнництва
Пащенко В.І.,
науковий співробітник
Гаврилюк О.С.,
науковий співробітник
Тернопільська державна сільськогосподарська
дослідна станція ІКСГП НААН

ІННОВАЦІЙНА РЕСУРСООЩАДНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ ТЮТЮНУ СОРТІВ УКРАЇНСЬКОЇ СЕЛЕКЦІЇ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Bialkovska H.D.,
cand. sc. (econ.), head of scientific and of technological
of department tobacco
Pashchenko V.I.,
research fellow
Havryliuk O.S.,
research fellow
Ternopil state agricultural experimental station of IFAP NAAS of Ukraine

INNOVATIVE SAVING RESOURCES TECHNOLOGY OF GROWING OF TOBACCO OF SORTS OF UKRAINIAN SELECTION AND IT ECONOMIC GROUND

Постановка проблеми. Інноваційна ресурсоощадна технологія – це система, що об'єднує всі елементи науково-обґрунтованих прийомів вирощування нових сортів тютюну української селекції в умовах Придністров'я України, які мають низку суттєвих переваг за біологічними та господарськими ознаками над іншими сортами (стійкість до хвороб, шкідників та стресових погодних умов, висока урожайність і якість сировини та ін.).

З впровадженням у виробництво стійких до хвороб і шкідників сортів тютюну (Тернопільський 14, Тернопільський перспективний, Берлей 38, Галицький оригінальний) виникло питання перегляду практики застосування пестицидів в розсадний і польовий періоди, вмілого поєднання агротехнічних прийомів і тактики застосування нових ефективніших інсектицидів, фунгіцидів та гербіцидів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу інноваційної ресурсоощадної технології вирощування тютюну сортів української селекції складають розробки наукових співробітників відділу агротехніки Української дослідної станції тютюнництва, основною метою яких було вивчення комплексу агротехнічних ресурсоощадних заходів для підвищення стійкості рослин тютюну до несприятливих факторів середовища, як основної умови одержання тютюнової сировини високої технічної та технологічної якості в агрокліматичних умовах Придністров'я України.

В Україні найбільш значні дослідження по визначенню стійкості сортів і гібридів тютюну до хвороб проведені вченими Української дослідної станції тютюнництва І.М. Пащенком та Ю.Ф. Саричевим. Все ще залишається відкритим питання виведення стійких сортів тютюну до бактеріальної рябухи, яка протягом останніх 10 років має повсюдне поширення й епіфітотійний розвиток [1; 3].

Протягом 2005–2010 рр. науковими співробітниками І.М. Пащенко та В.І. Пащенко розроблено рекомендації щодо захисту тютюну від хвороб і шкідників. В розробленій технології захисту тютюну від шкідливих організмів головна перевага відводиться застосуванню фунгіцидів та інсектицидів в значних об'ємах, тому назріла необхідність

розробки екологічно безпечної ресурсозберігаючої технології захисту тютюну від шкідливих організмів за умов регулювання їх розвитку і чисельності [3].

Постановка завдання. Метою дослідження є створення інноваційної ресурсоощадної технології вирощування тютюну та її економічна оцінка.

Об'єктом дослідження є тютюн, збудники найбільш поширених і шкідливих хвороб, найбільш небезпечні шкідники, злакові бур'яни, біопрепарат Пентафаг-С, проти злаковий гербіцид Пантера, сорти тютюну селекції Української дослідної станції тютюнництва, реорганізованої в науково-технологічний відділ тютюнництва Тернопільської державної сільськогосподарської дослідної станції (ТДСГДС).

Виробництво тютюнової сировини включає в себе такі технологічні операції: вирощування розсади тютюну, висаджування її в полі, міжрядний обробіток рослин в низько рослій фазі розвитку, захист від шкідників та хвороб, ламання і сушіння. Основним завданням досліджень було вивчення нових агротехнічних заходів, які дозволяють збільшити рентабельність виробництва тютюнової сировини сортів української селекції в агро-кліматичних умовах Придністров'я України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування біопрепарату Пентафаг-С та після сходового проти злакового гербіциду Пантера 4% к.е. є важливими елементами інноваційної ресурсоощадної технології вирощування тютюну. Ефективність застосування цих препаратів у посадках тютюну вивчалася протягом 2011-2013 років на експериментальних полях науково-технологічного відділу тютюнництва ТДСГДС.

Зведені дані досліджень за 2011-2013 роки (табл. 1) свідчать, що препарат Пентафаг–С позитивно впливає на динаміку росту тютюну сорту Тернопільський перспективний, оптимальною дозою його внесення є 9,0 л/га.

Таблиця 1

Вплив біопрепарату Пентафаг - С на врожай та якість тютюну сорту Тернопільський перспективний, внесеного позакореневим способом (середнє за 2011 - 2013 роки)

№ п/п	Варіанти досліду	Висота рослин в кінці вегетації, см	Площа листової пластинки, см²		Урожай-ність, ц/га	Вихід (I+II), товарних сортів
			довжина	ширина		
1.	Контроль (без обприскування)	138	39	23	23,9	79,5
2.	Внесення в дозі 4,5 л/га	146	41	26	24,9	81,6
3.	Внесення в дозі 6,75 л/га	152	44	27	25,9	82
4.	Внесення в дозі 9,0 л/га	160	44	29	26,6	82,6

Джерело: дані заключних наукових звітів науково-технологічного відділу ТДСГДС за 2011-2013 рр.

Як свідчать біометричні виміри, збільшилася висота рослин на 22 см у порівнянні з контрольним варіантом, досягнувши 160 см, також значно зросла площа листової пластини, на 5см збільшились довжина і ширина (44х29 проти 39х23 на контрольному варіанті), урожайність в цьому випадку підвищилась на 2,7 ц/га сухого листя і становила 26,6 ц/га проти 23,9 ц/га в контрольному варіанті. Суттєвого впливу препарату Пентафаг–С на товарну якість тютюнової сировини не виявлено [4].

Тютюн відноситься до просапних культур, тому однією з проблем при його вирощуванні є боротьба із злаковими бур'янами, яка вимагає значних затрат (ручного і механічного обробітку ґрунту), внаслідок чого зростає собівартість кінцевого продукту. Серед великого переліку бур'янів, найбільш шкідливим і обтяжливим для рослин тютюну є пирій. Такі агротехнічні заходи, як лущення стерні, зяблева оранка, трьохразовий міжрядний обробіток та ручні прополювання не завжди є ефективними у боротьбі з ним, тому доводиться застосовувати системні гербіциди. Яскравим представником цієї групи є після сходовий гербіцид Пантера 4% к.е., який поглинається листками бур'янів, розповсюджується по всій рослині, швидко нагромаджується в точках росту пагонів і кореневищ та призводить до загибелі рослини. Зведені дані досліджень за 2011-2013 роки показали (табл. 2), що використання цього препарату в дозі 1,5 л/га, 100% знищує злакові бур'яни у посадках

тютюну та унеможливлює їх повторне проростання, внаслідок чого середня висота рослин на цьому варіанті становила 144 см (проти 112 см на контролі), відповідно зросла площа листової пластини, на 7см збільшились довжина і на 5 см ширина (41х27 проти 34х22 на контрольному варіанті). Внаслідок чого на 4,8 ц/га збільшилась урожайність тютюну (24,3 ц/га проти 19,5 ц/га на контролі). Товарна сортність по варіанту з абсолютним контролем становила 57%, що на 20% менше варіанту з гербіцидом в дозі 1,5 л /га [5,6].

Таблиця 2

Вплив внесення проти злакового гербіциду Пантера 4% к. е. на забур'яненість тютюнових посадок, врожай та товарний асортимент сорту тютюну Тернопільський перспективний (середнє за 2011-2013 роки)

№ п/п	Варіанти досліду	Загальна кількість злакових бур'янів, шт/м²	Загибель бур'янів, %	Висота рослин в кінці вегетації, см	Розмір листової пластини (см)		Врожайність, ц/га	Вихід (I+II), товарних сортів
					довжина	ширина		
1	Контроль	150	-	112	34	21	19,5	57
2	Внесення в дозі 0,75л/га	84	56	120	35	22	20,8	63
3	Внесення в дозі 1л/га	40	73	135	37	24	22,5	69
4	Внесення в дозі 1,5л/га	-	100	144	41	27	24,3	77

Джерело: дані заключних наукових звітів за 2011- 2013 рр. науково-технологічного відділу ТДСГДС.

Розробка технології захисту тютюну від шкідливих організмів здійснювалась на основі застосування стійких і комплексно стійких сортів, скорочення кількості хімічних обробок з подальшим переходом на безпестицидну технологію вирощування і захисту тютюну за умов регулювання розвитку хвороб і чисельності шкідників.

У 2011 – 2013 рр., з урахуванням щорічних змін в популяціях шкідливих організмів, ми визначили фітосанітарну ситуацію тютюнового агроценозу. Одержані результати дозволили розробити нову технологію захисту від хвороб, які наносять найбільші збитки. Основне значення у зниженні уражень тютюну хворобами залишається за стійкими сортами.

У новій технології захисту тютюну від шкідливих організмів нами передбачено одну обробку рослин у полі препаратом Бі-58 (новим) і застосування інсектициду Актари в.г. в розсадниках, а також впровадження стійких і комплексно-стійких сортів тютюну – Тернопільський 14, Тернопільський перспективний, Берлей 38, Галицький оригінальний.

Важливими елементами інноваційної ресурсоощадної технології вирощування тютюну є система захисту тютюну від шкідливих організмів, а також – застосування біопрепаратів і гербіцидів:

- дотримання просторової ізоляції від минулорічних посадок тютюну не менше 0,5 км, сівозмін, кращих попередників, систем внесення добрив та обробітку ґрунту;
- вирощування сортів тютюну стійких до хвороб та шкідників;
- для профілактики бактеріальної рябухи своєчасне підчищення розсадних і 2-3 польових листків з подальшим своєчасним збиранням листя;
- поливання 0,2% суспензією фундазолу, з.п. (1 л на кв.м) поживної суміші в розсадниках після висівання насіння та при появі на розсаді перших ознак гнилей;
- за три дні до висаджування розсади в поле – обробка 0,1- 0,15% розчином Бі-58 (новий) к.е., (1 л робочого розчину на кв.м) проти тютюнового трипсу;
- перед висаджуванням розсади у відкритий ґрунт, за високої чисельності ґрунтових шкідників (личинки коваликів, пластинчастовусих, чорниші, капустянка, особливо підгризаючі совки (економічний поріг чисельності 0,5-1 екз. на 1 $м^2$)) корені розсади замочують в 0,2% розчині інсектициду Актара 25 WG, в. г., експозиція - 90-120 хв;
- внесення проти злакового гербіциду Пантера 4% к.е. – 1,5 л/га через 8-10 днів після посадки;

- обробка плантацій по завершенні посадки через 10-15 днів Бі-58 (новий), к.е. – 0,8 - 1 л/га, Золоном, к.е. – 1,6 - 2 л/га;
- внесення біопрепарату Пентафаг – С, 5 л/га через 12 - 15 днів після посадки;
- повторне внесення біопрепарату Пентафаг–С 4 л/га через 23 - 25 днів після посадки;
- обприскування, в разі заселення попелицею понад 10% рослин тютюну, насамперед в АР Крим та південних областях, сумітіоном к.е. – 1 - 1,4 л/га, Бі-58 (новий) к.е. – 0,8-1 л/га, золоном к.е. – 1,6-2 л/га у крайових смугах на початку або всуціль поля за масового заселення попелицями, але за наявності 6-7 ентомофагів на рослину обробки недоцільні;
- листя збирають через 20 днів після останньої хімічної обробки. Восени, після збирання листя, слід провести подрібнення і заорювання стебел тютюну, що зменшить запас віроформного трипсу і збудників хвороб [3; 6; 7].

В основу економічної оцінки покладено результати наукових досліджень з розробки інноваційної ресурсоощадної технології вирощування тютюну для тютюносіючої зони Придністров'я України. Розрахунки проводились для наступних варіантів технологій (табл.3):

1) варіант із використанням нових сортів тютюну української селекції, стійких до хвороб та шкідників;

2) варіант із використанням біопрепарату Пентафаг – С на нових сортах тютюну української селекції;

3) варіант із використанням гербіциду Пантера 4% к. е. на сортах тютюну української селекції.

Проведено економічне обґрунтування інноваційної ресурсоощадної технології вирощування тютюну із використанням інсектициду Бі-58 (новий), біопрепарату Пентафаг – С та гербіциду Пантера 4% к. е., розробленої в результаті наукових досліджень за 2011-2013 рр.

Таблиця 3

Варіанти технологічних операцій при вирощуванні тютюну, для яких проводились розрахунки (на 1 гектар)

Показники	Загально-прийнята технологія	Технологія із застосуванням стійких до хвороб та шкідників сортів тютюну	Технологія із застосуванням біопрепарату	Технологія із застосуванням гербіциду
Назва досліджуваних хімічних препаратів			Пентафаг – С 9 л/га	Пантера 1,5 л/га
Система захисту	Бі-58 (новий) 3 л/га	Бі-58 (новий) 1 л/га	Бі-58 (новий) 1 л/га	Бі-58 (новий) 1 л/га
Вартість досліджуваних хімічних препаратів	370,50	123,50	692,00	452,00
Урожайність (свіжо зібране листя), т/га	14,3	14,3	19,0	17,4

Джерело: розробка авторів

Вибрано типові технологічні карти, що розроблені науковцями Української дослідної станції тютюнництва. Собівартість тютюну визначалась за методикою нормативної собівартості, яка розроблена науковцями-економістами станції [8].

Для кожного варіанту розраховано загальну суму витрат виробництва у грошовому виразі в розрахунку на 1 гектар площі посадки, визначено структуру цих витрат по технологічних процесах (табл. 4). Для дослідження впливу витрат у технологічних процесах на економічну ефективність технологій проаналізовано структуру цих витрат.

Витрати на вирощування розсади, основний обробіток ґрунту та садіння розсади в полі для різних технологій залишаються незмінними у грошовому виразі, оскільки є постійними.

У технологічних процесах «Вирощування розсади тютюну в парниках», «Основний обробіток ґрунту» та «Садіння розсади в поле» для всіх чотирьох варіантів технологій витрати не змінюються і становлять відповідно 4428 грн/га, 627 грн/га та 3687 грн/га, оскільки кількість технологічних операцій у цих процесах і обсяг виконуваних робіт теж не змінюються. Спостерігаються зміни у відсотках: 22,5%, 22,8%, 17,9%, 19,3%.

Таблиця 4

Структура витрат по технологічних процесах, грн/га

№ п/п	Види технологічних операцій	Одиниці виміру	Вирощування розсади тютюну в парниках	Основний обробіток ґрунту	Садіння розсади в полі	Догляд за тютюном в полі	Збирання тютюну	Всього витрат
1.	Загальноприйнята технологія	грн.	4428	627	3687	2411	8471	19624
		%	22,5	3,2	18,8	12,3	43,2	100
2.	Технологія із застосуванням стійких до хвороб сортів тютюну	грн.	4428	627	3687	2164	8471	19377
		%	22,8	3,2	19,0	11,2	43,8	100
3.	Технологія із застосуванням біопрепарату	грн.	4428	627	3687	2732	13278	24752
		%	17,9	2,5	14,9	11,0	53,7	100
4.	Технологія із застосуванням гербіциду	грн.	4428	627	3687	1870	12355	22967
		%	19,3	2,7	16,1	8,1	53,8	100

Джерело: розробка авторів

В технологічному процесі «Догляд за тютюном в полі» витрати з розрахунку на 1 гектар тютюну зменшуються при використанні у виробництві нових сортів тютюну української селекції, які є стійкими до хвороб та шкідників – це слугує причиною зменшення кількості хімічних обробок рослин тютюну в полі з трьох до однієї інсектицидом Бі-58 (новим). В результаті економія витрат становить 247 грн/га.

При застосуванні в технології біопрепарату Пентафаг – С (в оптимальній дозі 9,0 л/га) *(див.табл.1)* витрати на 1 гектар в технологічному процесі «Догляд за тютюном в полі» дорівнюють 2732 грн/га, тобто зросли на 568 грн. за рахунок вартості препарату та затрат на його внесення.

При умові використання в технології проти злакового гербіциду Пантера 4% к. е. (в оптимальній дозі 1,5 л/га) *(див.табл.2)* витрати на його придбання і внесення становлять 329 грн/га, але водночас зменшуються витрати на ручне прополювання тютюнових плантацій на 623 грн/га, сума економії витрат дорівнює 294 грн/га.

Найвищу питому вагу в структурі витрат на вирощування тютюну у всіх технологіях займають витрати на збиранні тютюну, а саме: 43,2%, 43,8%, 53,8% та 53,7%. У грошовому виразі найбільша сума витрат у цьому технологічному процесі при використанні гербіциду та біопрепарату, відповідно 12355 та 13278 грн/га. Загальна сума витрат у виробництві тютюнової сировини становить при внесенні гербіциду – 22967 грн/га, а біопрепарату – 24752 грн/га, які обґрунтовані приростом урожаю сухого листя тютюну: 2,7 ц/га при внесені біопрепарату Пентафаг – С *(див. табл. 1)* і 4,8 ц/га при внесенні гербіциду Пантера 4% к. е. *(див. табл. 2).*

Відповідно до результатів таблиці 4, розраховано показники економічної ефективності різних технологій (табл.5).

Таблиця 5

Економічна ефективність інноваційної ресурсоощадної технології вирощування тютюну (в середньому за 2011-2013 рр)

№ п/п	Види технологічних операцій	Урожайність, т/га	Собівартість 1 т, грн.	Всього витрат, грн/га	Умовна виручка, грн/га	Умовний прибуток, грн/га	Рентабельність, %
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Загальноприйнята технологія	14,3	1372, 31	19624	21435	1811	9,2
2.	Технологія із застосуванням стійких до хвороб сортів тютюну	14,3	1355,03	19377	21435	2058	10,6

продовження табл. 5

1	2	3	4	5	6	7	8
3.	Технологія із застосуванням біопрепарату Пентафаг-С	19,0	1302,74	24752	28515	3763	15,2
4.	Технологія із застосуванням гербіциду Пантера 4% к. е.	17,4	1319,94	22967	26040	3073	13,4

Джерело: розробка авторів

У загальноприйнятій технології загальна сума витрат виробництва на 1 гектар становить 19624 грн/га при врожайності свіжо зібраного листя 14,3 т/га, собівартість дорівнює 1372 грн/т, рівень рентабельності – 9,2%. З використанням в технології сортів української селекції сума прибутку зростає з 1811 грн/га до 2058 грн/га, а рівень рентабельності підвищується на 1,4%. При використанні на тютюнових плантаціях гербіциду Пантера 4% к. е. витрати на 1 гектар становлять 22967 грн/га, прибуток – 3073 грн/га, а рівень рентабельності – 13,4%. При використанні біопрепарату Пентафаг – С загальна сума витрат на 1 гектар дорівнює 24752 грн/га, прибуток – 3763 грн/га, а рівень рентабельності – 15,2%.

Висновки та подальші дослідження.

1. Розроблено рекомендації по застосуванню біопрепарату Пентафаг-С та проти злакового гербіциду Пантера, як ефективних засобів підвищення врожайності та якості тютюнової сировини нових сортів української селекції в умовах Придністров'я України. Їх використання значно підвищує рівень рентабельності процесу вирощування тютюнової сировини за рахунок підвищення стійкості рослин до несприятливих факторів навколишнього середовища, значного зниження витрат на боротьбу із забур'яненістю тютюнових плантацій, збільшення врожайності та покращення технологічної якості тютюнової сировини.

2. Обґрунтовано екологічно безпечну ресурсозберігаючу технологію захисту тютюну від шкідливих організмів за умов регулювання їх розвитку і чисельності: з впровадженням у виробництво стійких і комплексно стійких сортів тютюну української селекції скорочено кількість хімічних обробок в полі з трьох до однієї з подальшим переходом на безпестицидну технологію вирощування та захисту тютюну.

3. Одержані результати проведеної економічної оцінки інноваційної ресурсоощадної технології вирощування тютюну дають підставу зробити наступні висновки:

а) застосування в технології нових перспективних сортів тютюну української селекції стійких до хвороб та шкідників дає можливість знизити витрати з розрахунку на 1 гектар посадок тютюну на 247 грн.;

б) використання біопрепарату Пентафаг – С (в оптимальній дозі 9,0 л/га) на тютюновому полі при збільшенні витрат 568 грн/га дає можливість отримати додатковий прибуток 1705 грн/га;

в) внесення гербіциду Пантера 4% к. е. (в оптимальній дозі 1,5 л/га) сприяє зниженню витрат ручної праці в тютюнництві на 294 грн/га.

Література

1. Юречко А.А. Імунологічна характеристика колекційних зразків тютюну в умовах Придністров'я України / А.А. Юречко, В.І. Пащенко // Вісник Центру наукового забезпечення АПВ Харківської області. – Харків. – 2012. – Випуск №13. – С. 251-260.

2. Пащенко І.М. Селекція стійких сортів тютюну як основний метод захисту від шкідливих організмів / І.М. Пащенко, В.І. Пащенко // Зб. тез. наук. доп. II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених "Перспективні напрями розвитку галузей АПК і підвищення ефективності наукового забезпечення агропромислового виробництва", Тернопіль, 15-16 вересня 2010 р. – С. 92-93.

3. Пащенко В.І. Хвороби та шкідники тютюну / В.І. Пащенко, І.М. Пащенко // Прогноз фітосанітарного стану агроценозів України та рекомендації щодо захисту рослин у 2013 р. – К. : 2013. – С. 100-102.

4. Гаврилюк О. Вплив біостимулятора Пентафаг-С на розвиток, урожайність та якість тютюнової сировини / О. Гаврилюк, В. Пащенко // Зб. тез. наук. доп. Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Прикладна наука та інноваційний шлях розвитку національного виробництва» 4-5 жовтня 2012 р. – Тернопіль : Крок, 2012. – С. 20-21.

5. Гаврилюк О. Гербіцид Пантера у боротьбі з пирієм у посадках тютюну / О. Гаврилюк, В. Пащенко // Зб. тез. наук. доп. III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК України», 16-17 травня 2013 року. – Тернопіль : Крок, 2013. С. 40-41.

6. Інноваційні ресурсоощадні технології вирощування нових сортів високоякісного тютюну в розсадний і польовий періоди для Придністров'я України / Заключний звіт про НДР за 2011-2013рр. науково-технологічного відділу тютюнництва Тернопільської державної сільськогосподарської дослідної станції ІКСГП НААН. – Тернопіль, 2013. – 40 с.

7. Розробити екологічно безпечну ресурсозберігаючу технологію захисту тютюну від шкідливих організмів за умов регулювання їх розвитку і чисельності / Заключний звіт про НДР за 2011-2013рр. науково-технологічного відділу тютюнництва Тернопільської державної сільськогосподарської дослідної станції ІКСГП НААН. – Тернопіль, 2013. – 37 с.

8. Бялковська Г.Д. Організаційно – економічний механізм раціонального розвитку і підвищення ефективності тютюнництва *(на прикладі тютюносійних господарств Придністров'я України)*: дис. … канд. екон. наук: спец. 08.07.02 / Ганна Дмитрівна Бялковська. – Велика Бакта, 2001. – 205 с.

9. Соловей Д.Ю. Порівняльний аналіз економічної ефективності технологій вирощування сортів озимої пшениці / Д.Ю. Соловей // Економіка АПК. – 2006. – № 6. – С. 75–80.

References

1. Yurechko, A.A. and Pashchenko, V.I. (2012), "Immunological characterization of accessions of tobacco in terms of Transnistria Ukraine", *Bulletin of the scientific centre of the APT Kharkiv region*, Issue no.13, Kharkiv, Ukraine, pp. 251-260.

2. Pashchenko, I.M. and Pashchenko, V.I. (2010), "Selection of resistant varieties of tobacco as the main method of protection against pests", *Collection of theses of scientific lectures Proceedings of the Second All-Ukrainian scientific-practical conference. Young Scientists «Perspective directions of the field of agriculture and improve the efficiency of research providing agricultural production»*, 15-16 September 2010, Ternopil, Ukraine, pp. 92-93.

3. Pashchenko, V.I. and Pashchenko, I.M. (2013), "Diseases and pests of tobacco", *Weather phytosanitary state agrocenoses Ukraine and recommendations for plant protection in 2013*, Kyiv, Ukraine, pp. 100-102.

4. Havryliuk, O. and Pashchenko, V.I. (2012), "The impact of biostimulator Pantufas-on development, yield and quality of raw tobacco", *Collection of theses of scientific lectures International scientific-practical Internet-conference "Applied science and innovation way of development of the national production."* 4-5 October 2012, Krok, Ternopil, Ukraine, pp. 20-21.

5. Havryliuk, O. and Pashchenko, V.I. (2013), "Herbicide Panther in the struggle with couch in the planting tobacco", *Collection of theses of scientific lectures III AIC Ukrainian scientific-practical conference with international participation", in the Role of science in improving the technological level and efficiency of agricultural sector of Ukraine", 16-17 may 2013*, Krok, Ternopil, Ukraine, pp.40-41,

6. Innovative saving resources technologies of growing of new varieties of high-quality tobacco are in seedling and field periods for Pridnistrovia of Ukraine / A post-mortem report is about research work after 2011-2013rr. scientifically technological to the department of the tobacco growing of the Ternopil state agricultural experimental station of IFAP NAAS, Ternopil, Ukraine, 40 p.

7. To develop ecologically safe saving resources technology of defence of tobacco from harmful organisms at the terms of adjusting of their development and quantity / A post-mortem report is about research work after 2011-2013rr. scientifically technological to the department of the tobacco growing of the Ternopil state agricultural experimental station of IFAP NAAS, Ternopil, Ukraine, 37 p.

8. Bialkovska, H.D. (2001), "Organizational - economic mechanism of rational development and increase the effectiveness of tobacco growing (for example, tobacco farms of Pridnistrovia Ukraine)", The dissertation for Cand. Sc. (Econ.) 08.07.02, Velika Bakta, Ukraine, 205 p.

9. Solovei, D.Yu. (2006), "The comparative analysis of economic efficiency of technologies of growing of sorts of winter wheat", *Economika APK*, no. 6, pp. 75–80.

УДК 338.43:633.1

Захаріна О.В.,
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії
Житомирський національний агроекологічний університет

ВИРОБНИЦТВО ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗЕРНА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Zakharina O.V.,
cand. sc. (econ.), assistant professor of the department of economic theory
Zhytomyr National Agroecological University

PRODUCTION AND COMPETITIVENESS OF GRAIN IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Постановка проблеми. В стабілізації національної економіки пріоритетне значення належить зернопродуктовому підкомплексу, оскільки його функціонування здійснює мультиплікативний вплив на рівень розвитку інших галузей економіки і соціальної сфери та найбільшою мірою визначає продовольчу безпеку держави. Забезпечення рентабельного виробництва зерна, як умови підвищення рівня продовольчої безпеки країни, залежить насамперед від ефективності функціонування ринку зерна та його конкурентоспроможності. Товаровиробник зерна є конкурентоспроможним, якщо він здатний ефективно здійснювати свою діяльність в умовах ризику та невизначеності, раціонально використовувати природні ресурси, виробляти якісну зернову продукцію, яка відповідає міжнародним стандартам та має можливість своєчасно пристосуватися до мінливих умов ринку. Діяльність сільськогосподарських підприємств в трансформаційний період відбувається із значними труднощами, що зумовлено диспаритетом цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, різкими кон'юнктурними коливаннями, монополізацією каналів реалізації зерна, недосконалістю ринкової інфраструктури тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників зробили вчені О. Березін [2], В. Геєць [8], Д. Доманчук, Л. Євчук, Ю. Іванов [4], С. Кваша, О. Кописто, Ю. Лопатинський, Ю. Лупенко [1; 5], М. Малік, А. Мокій, В. Месель-Веселяк [5], Г. Ткачук [7], О. Ульянченко [9], Г. Черевко, О. Школьний, О. Шпичак та інші економісти-аграрники, які створили міцну теоретико-методологічну основу даної проблематики. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних засад формування та розвитку аграрного ринку, в тому числі і ринку зерна, зробили відомі вітчизняні вчені-економісти С. Бакай, В. Бойко, В. Власов, Т. Гайдук, П. Гайдуцький [1], М. Гладій, Б. Губський, М. Лобас, Б. Пасхавер, П. Саблук [1], В. Ситник, Л. Худолій, А. Фесина, В. Юрчишин та ін. Проте, незважаючи на значну кількість та різноплановість досліджень, недостатньо вивченими залишаються питання виробництва та забезпечення конкурентоспроможності зерна на рівні регіону, що і зумовило необхідність проведення окремого дослідження.

Постановка завдання. *Метою дослідження* є вивчення сучасного стану виробництва зерна в регіоні та обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення

конкурентоспроможності виробництва зерна. Для досягнення поставленої мети ставилися такі *завдання*:

– провести системний аналіз стану виробництва зерна в регіоні;

– розглянути собівартість, рівень рентабельності продукції;

– ідентифікувати канали реалізації зернових культур та середні реалізаційні ціни зернових;

– визначити основні шляхи забезпечення ефективного функціонування зернового господарства в регіоні.

Об'єктом дослідження є процеси адаптації зернової галузі регіону до ринкового середовища. *Предметом дослідження* є сукупність економічних, організаційно-управлінських, інфраструктурних та інституційних відносин, які забезпечують ефективність виробництва зерна в регіоні та його конкурентоспроможність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво зерна в зоні Полісся, до якої відноситься і Житомирська область, посідає особливе місце серед інших галузей рослинництва, оскільки задовольняє значною мірою потреби населення в продуктах харчування і забезпечує продовольчу безпеку регіону. Основною продукцією зернового господарства є продовольче і фуражне зерно. В середньому за останні п'ять років у структурі посівної площі зернових культур найбільшою була частка таких культур, як озиме жито (24,1 %), озима пшениця (23,1 %), ярий ячмінь (19,1 %) і овес (14,6 %).

Динаміка валових зборів зерна за досліджуваний період свідчить про значні коливання. Так, у 2007 р. було зібрано 3,5 млн. т зернових, у 2008 р. цей показник зріс у 1,3 рази – до 4,7 млн. т, а за два наступні роки – знизився у 1,2 рази. У 2011 р. на Поліссі зібрали найвищий урожай зернових за останні роки – 5,5 млн. т, що становило 9,7 % від всього виробленого зерна в Україні. За останній рік виробництво зерна в Україні збільшилося на 17476 тис. т (на 44,5 %), а в регіоні – на 1706,6 тис. т (на 44,7 %). При цьому найбільша кількість зерна на Поліссі вирощувалося в Чернігівській (45 %) та Житомирській (27 %) областях (рис. 1).

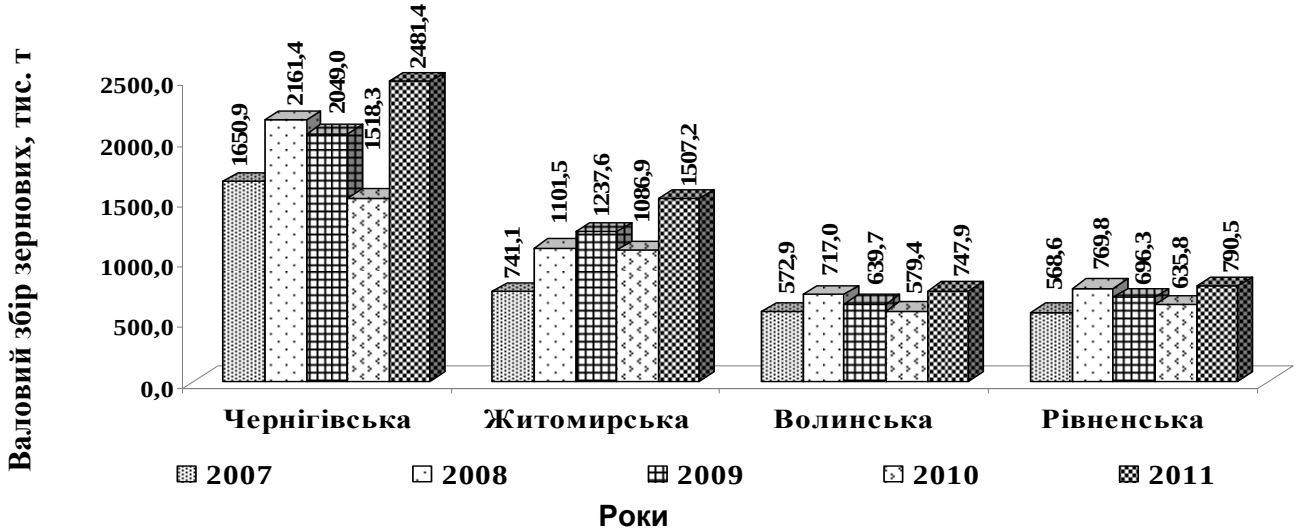

Рис. 1. Динаміка виробництва зерна в зоні Полісся

Джерело: побудовано за даними Інституту сільського господарства Полісся УААН

Збільшення валового збору зернових відбулося, по-перше, за рахунок підвищення врожайності на 9,7 ц/га або 38 % порівняно з минулими роками. Урожайність зернових у 2011 р. в Житомирській становила 38,2 ц/га. А по-друге, за рахунок розширення посівних площ на 75,6 тис. га або 5 %. Збільшенню валового збору зерна сприяла інтенсифікація виробництва на основі підвищення урожайності шляхом удосконалення землекористування, структури посівів, попередників, обробітку ґрунту, внесення мінеральних добрив, проведення хімічної меліорації, захисту рослин, розвитку насінництва, підвищення якості зерна тощо. Разом з тим практика доводить, що розміщення зернового виробництва вимагає вдосконалення структури посівних площ, високого рівня агротехніки та культури землеробства.

Основними виробниками зерна є сільськогосподарські підприємства, питома вага яких у 2011 р. в структурі валового збору складала 79,2 %, а на господарства населення

припадало 20,8 %. Це свідчить про те, що зернова галузь регіону знаходиться у підприємствах великотоварного виробництва, що створює умови стабільності пропозиції та покращення інвестиційного клімату.

При формуванні прибутку сільськогосподарських підприємств важливу роль відіграють ціна реалізації та собівартість продукції. Собівартість зерна, як і в цілому продукції рослинництва, за 2007-2011 рр. постійно зростала (рис. 2).

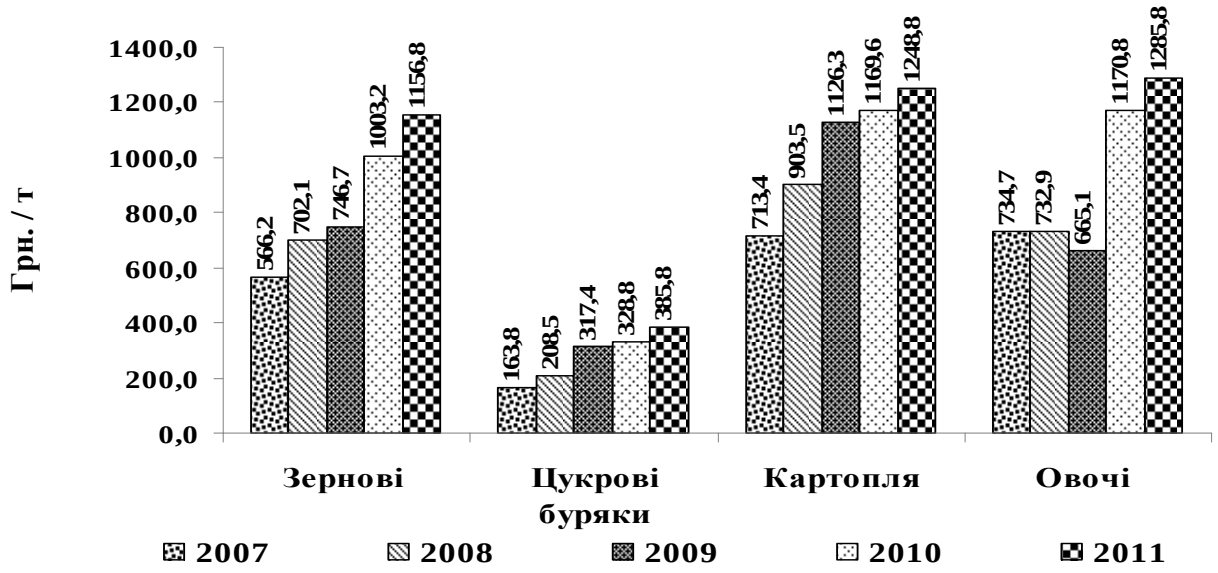

Рис. 2. Динаміка собівартості продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано за даними Інституту сільського господарства Полісся УААН.

За 2007-2011 роки собівартість зернових зросла з 566,2 грн./т до 1156,8 грн./т, тобто в 2,1 рази. Передусім це пов'язано з подорожчанням матеріально-технічних засобів: техніки, пально-мастильних матеріалів, добрив, засобів захисту рослин тощо.

За досліджуваний період в зоні Полісся України прослідковується істотне коливання цін на зерно. Ціна 1 т зерна по Україні у 2011 р. у 3,1 рази перевищила ціну 2000 р., та у 3,3 рази 2005 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Середні ціни реалізації зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами зони Полісся та України, грн./т

Область	Роки							
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Житомирська	509,3	437,3	521,9	905,9	856,3	815,3	1123,4	1431,5
Чернігівська	461,3	368,6	500,4	831,9	837,5	767,2	1160,5	1405,7
Рівненська	507,2	470,8	537,4	864,2	819,0	801,7	1082,2	1378,9
Волинська	540,1	439,5	545,0	852,5	870,7	852,0	1137,0	1426,6
В цілому по Україні	*443,8*	*417,8*	*515,2*	*833,5*	*778,6*	*799,0*	*1120,9*	*1374,2*

Джерело: дані Інституту сільського господарства Полісся УААН

Найвищими були ціни на зернові в Житомирській та Волинській областях, найнижчими – в Чернігівській та Рівненській, але їх ціновий діапазон був вищим за середні ціни реалізації зернових по Україні.

Проте цінова нестабільність призвели до коливання рівня рентабельності вирощування зерна в сільськогосподарських підприємствах (рис. 3). Так у 2011 р. виробництво зернових в регіоні забезпечило рівень рентабельності 4,6-24,8 %. По Україні середній рівень рентабельності склав 26,1 %.

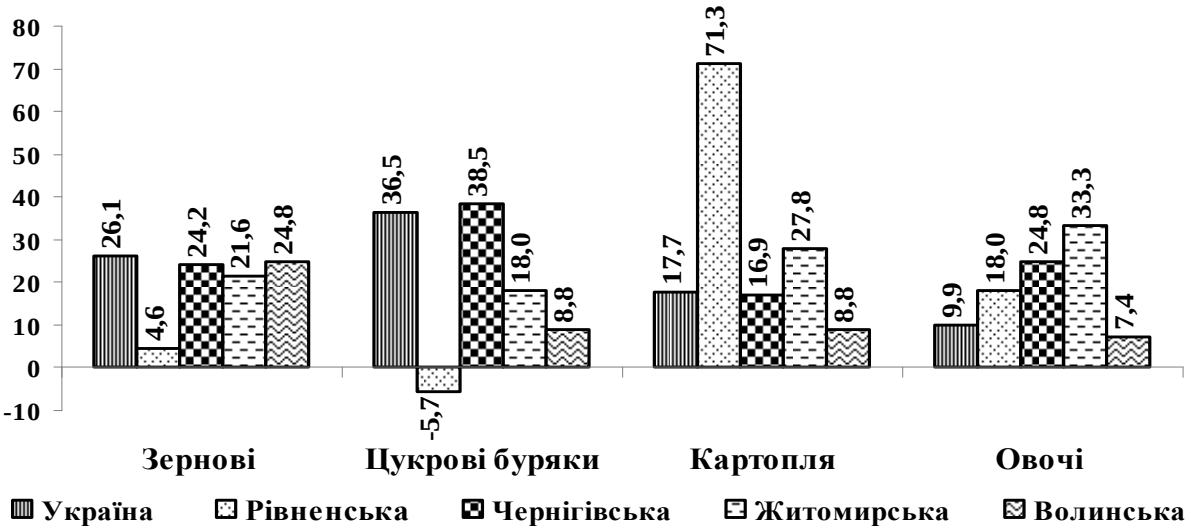

Рис. 3. Рівень рентабельності продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах регіону у 2011 році, %

Джерело: побудовано за даними Інституту сільського господарства Полісся УААН.

В процесі дослідження визначено основні канали реалізації зерна (табл. 2).

Таблиця 2

Структура реалізації зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області та України

(відсотків до загального обсягу реалізації)

Області	Роки					
	2000	2005	2008	2009	2010	2011
Переробним підприємствам						
Житомирська область	6,8	3,0	3,9	4,8	5,6	3,6
Чернігівська область	14,6	4,7	5,2	3,0	2,8	4,8
Рівненська область	10,5	12,3	7,2	4,1	15,7	9,2
Волинська область	10,0	32,0	24,0	16,0	12,0	10,0
Україна	*4,0*	*5,2*	*4,4*	*3,9*	*3,4*	*3,6*
На ринку						
Житомирська область	30,2	7,0	5,5	4,9	5,5	4,9
Чернігівська область	32,5	5,5	3,7	5,3	4,5	3,6
Рівненська область	41,6	12,0	10,9	7,2	8,7	8,0
Волинська область	36,0	10,0	10,0	10,0	11,0	10,0
Україна	*34,9*	*10,0*	*7,9*	*6,6*	*7,1*	*4,9*
Населенню						
Житомирська область	26,1	11,0	4,0	2,0	2,0	1,1
Чернігівська область	36,0	3,7	1,6	1,0	0,8	0,5
Рівненська область	36,7	11,2	2,2	1,2	0,9	0,8
Волинська область	25,0	8,0	4,0	2,0	2,0	2,0
Україна	*34,7*	*15,1*	*10,7*	*8,4*	*10,5*	*8,8*
За іншими напрямами						
Житомирська область	36,9	79,0	86,6	88,3	86,9	90,4
Чернігівська область	17,9	86,1	89,5	90,7	91,9	91,1
Рівненська область	11,2	64,5	79,7	87,5	74,7	82,0
Волинська область	29,0	50,0	62,0	72,0	75,0	78,0
Україна	*26,4*	*69,7*	*77,0*	*81,1*	*79,0*	*82,7*

Джерело: дані Інституту сільського господарства Полісся УААН.

Важливою ознакою трансформації ринку зерна була лібералізація торгівлі. Орієнтація виробників на ринок призвела до комерціалізації збуту. Так, якщо в Житомирській області в 2000 р. комерційним структурам було реалізовано 36,9 %, то вже в 2011 р. цей показник склав 90,4 %. Комерційні канали збуту стали основними і водночас найменш прозорими. При цьому посередники контролювали не лише оптові, дрібнооптові та експортні товаропотоки, а й основні доходи від реалізації.

Водночас в ході трансформаційних процесів в зерновому господарстві відбулось істотне скорочення обсягів зерна, виданого населенню в рахунок оплати праці. Реалізація продукції працівникам була вимушеною реакцією виробників на відсутність коштів. Найменша частина зерна реалізується переробним підприємствам, населенню та на ринку. Виробники не продавали зерно через біржі, що пояснюється недосконалістю біржової торгівлі в регіоні та комерційною незацікавленістю виробників, оскільки ціна реалізації за цим каналом була найнижчою.

Втішає те, що в регіоні майже відсутні бартерні операції як форма розрахунків виробників з постачальниками матеріально-технічних ресурсів, що часто використовувались в пореформений період і пояснювались непристосованістю виробників до ведення ефективних торгових операцій в ринкових умовах та бажанням уникнути надмірних податків і розрахунків з кредиторами. В майбутньому повне подолання системи бартеризації можливе шляхом послаблення диспаритету цін між зерновим господарством та промисловістю; визначення чіткого переліку продукції, яку дозволяється реалізовувати за бартером, або обмеження обсягів таких операції.

За аналізований період активізувалась зовнішня торгівля, яка характеризується зростанням обсягів експорту зерна і зернової продукції. Так, в 2011 р. експорт зерна в Житомирській області становив 3,5 % від його валового збору і складав 5275 т. Основними імпортерами зерна були Білорусія, Азербайджан, Румунія, Литва. В загальному обсязі зернових культур майже 42 % припадало на пшеницю, 34 % – ячмінь та ячмінний солод, 12 % – на жито і 12 % − на інші культури.

Основними культурами в структурі імпорту в Житомирській області є продовольча пшениця і жито. Основними країнами-експортерами зерна в Житомирську область були Білорусія та Росія.

Виявлені тенденції щодо збільшення обсягів експорту зерна дають підстави зробити висновок про необхідність збільшення темпів його приросту в Житомирській області. Доцільність виходу зернового господарства на світовий ринок підтверджується не тільки його високою рентабельністю, але і тим, що діяльність на зовнішньому ринку формує додаткові резерви для інвестицій у зернове господарство.

З метою прогнозування кон'юнктури ринку зерна на перспективу розраховано прогнозні показники обсягів попиту і пропозиції (табл. 3). Пропозиція зерна на ринку дає змогу оцінити ступінь забезпеченості ринку зерном власного виробництва і, за умови такої необхідності, визначити обсяги імпортованого зерна для забезпечення продовольчої безпеки регіону. Прогнозування здійснено за допомогою методу екстраполяції на основі кореляційно-регресійних рівнянь.

Таблиця 3

Прогноз попиту і пропозиції зерна в Житомирській області, тис. т

Показники	Роки	
	2010	2015
Пропозиція зерна (всі категорії господарств),	*2098,0*	*2385,3*
в т.ч.: запаси на початок року	490,3	570,4
вироблено за рік	1332,0	1503,5
інші надходження	275,7	311,4
Попит на зерно (всі категорії господарств),	*1551,8*	*1766,2*
в т.ч.: витрачено на власні потреби	756,3	810,9
реалізовано за всіма каналами збуту	484,7	564,8
інші витрати	310,8	390,5
Запаси на кінець року	546,2	619,1
Коефіцієнт відношення залишку до попиту	0,35	0,35

Джерело: власні дослідження

Головним чином пропозиція зерна на ринку зросте за рахунок суттєвого збільшення перехідних запасів зерна на початок року, збільшення виробництва зерна та інших надходжень. Передбачається, що головним джерелом інших надходжень зерна до Житомирської області будуть міжрегіональні поставки продовольчої пшениці переважно з Південного регіону України.

Обсяг попиту на зерно в області також має тенденцію до збільшення. Проведене дослідження свідчить, що пропозиція зерна в області перевищуватиме попит на нього. Таким чином, за сприятливих погодних і кліматичних умов, раціонального використання матеріально-технічних ресурсів та дотримання всіх агротехнічних вимог вирощування зернових культур Житомирська область зможе задовольнити внутрішні потреби в продовольчому та фуражному зерні, забезпечивши тим самим продовольчу безпеку регіону, а також вийти на міжнародний ринок та здійснювати зовнішньоекономічну діяльність.

Забезпечення ефективного функціонування зернового господарства можливе за рахунок вдосконалення структури посівних площ та застосування сівозмін; зниження собівартості зерна за рахунок енерго- і ресурсозберігаючих технологій його вирощування та переробки; внесення науково-обґрунтованих норм мінеральних та органічних добрив, а нестачу органічних добрив компенсувати за рахунок сидеральних культур; укладання попередніх угод між товаровиробниками і переробними підприємствами щодо виробництва і реалізації продукції; підвищення рівня механізації та забезпечення господарства технічними засобами на умовах здешевлення кредитів і використання фінансового лізингу та 30 % відшкодування; створення та відновлення діяльності спеціалізованих елітно-насінницьких господарств, з метою забезпечення товаровиробників новим високоефективним та конкурентоздатним насіннєвим матеріалом; дотримання сучасних технологій вирощування зернових культур на основі інноваційних проектів з залученням інвестиційних коштів; створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, вдосконалення кредитної та податкової політики.

***Висновки та подальші дослідження*.** Таким чином, незважаючи на певні труднощі у формуванні регіонального ринку зерна, його виробництво залишається прибутковим і рентабельним. Забезпечити ефективність та конкурентоспроможність зерновиробництва можливо за рахунок формування ефективних внутрішньогалузевих зв'язків, диверсифікації каналів збуту, створення сприятливих умов для залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій, а також адаптації галузі до вимог світового ринку.

Перспективами подальших досліджень є пошук шляхів розвитку маркетингових каналів реалізації зерна з метою освоєння зовнішніх ринків збуту, розширення експортної орієнтації виробництва, що має стати важливим чинником економічного зростання галузі.

Література

1. Аграрна реформа в Україні / [П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко та ін.]; за ред. П.І. Гайдуцького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.

2. Березін О.В. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку: монографія / О.В. Березін, О.Д. Плотник. – Полтава: Інтер Графіка, 2012. – 221 с.

3. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. – С. 17.

4. Іванов Ю.Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток: монографія / Ю.Б. Іванов, П.А. Орлов, О.Ю. Іванова. − Харків: ІНЖЕК, 2008. − 352 с.

5. Лупенко Ю.О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.

6. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року / Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua.

7. Ткачук Г.Ю. Формування конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / Г.Ю. Ткачук. – Житомир: ЖДТУ, 2012. – 200 с.

8. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. і прогнозув. – К., 2012. – 56 с.

9. Ульянченко О.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та стратегічні аспекти її формування: монографія / О.В. Ульянченко, Л.А. Євчук, І.В. Гуторова. – Х.: Віровець А.П. «Апостроф», 2011. – 340 с

References

1. Haidutskyi, P.I., Sabluk, P.T., Lupenko, Yu.O. (2005*), Ahrarna reforma v Ukraini* [Agrarian Reform in Ukraine], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 424 p.

2. Berezin, O.V. and Plotnyk, O.D. (2012), *Ekonomichnyi potentsial ahrarnykh pidpryiemstv: mekhanizmy formuvannia ta rozvytku* [Economic potential of agricultural enterprises: mechanisms of formation and development], monograph, Inter Hrafika, Poltava, Ukraine, 221 p.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2006), The Law of Ukraine "On the Fundamentals of the State Agricultural Policy for the period up to 2015", Supreme Council of Ukraine, vol. 1, pp.17.

4. Ivanov, Iu., Orlov, P.A. and Ivanova, O.Yu. (2008), *Konkurentni perevahy pidpryiemstva: otsinka, formuvannia ta rozvytok* [Competitive advantages of an enterprise: evaluation, formation and development], monograph, INZhEK, Kharkiv, Ukraine, 352 p.

5. Lupenko, Yu.O., Mesel-Veseliak V.Ya. (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of the development of agriculture in Ukraine for the period till 2020], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 182 p.

6. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «The development strategy of the agricultural sector of the economy for the period up to 2020» (2013), Cabinet of Ministers of Ukraine, available at: http://zakon4.rada.gov.ua.

7. Tkachuk, H. (2012), *Formuvannia konkurentospromozhnosti malykh pidpryiemstv ahrobiznesu: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* [Formation of the ompetitiveness of small agricultural businesses: current state and prospects of development], monograph, ZhDTU, Zhytomyr, 200 p.

8. Heiets, V.M., Borodina, O.M., Prokopa, I.V., Hutorov, A.O. (2012), *Ukrainska model ahrarnoho rozvytku ta yii sotsioekonomichna pereoriientatsiia* [Ukrainian model of agrarian development and its social and economic reorientation], NAN Ukrayiny, Instytut ekonomiky i prohnozuvannia, Kyiv, Ukraine, 56 p.

9. Ulianchenko, O., Yevchuk, L. and Hutorova, I. (2011), *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpryiemstv ta stratehichni aspekty yii formuvannia* [Competitiveness of agricultural enterprises and strategic aspects of their formation], monograph, Virovets A.P. «Apostrof», Kharkiv, Ukraine, 340 p.

УДК 331.108(043.3)

Бєлік В.Д.,
к.е.н., ст. викладач кафедри фінансів та кредиту
РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»

РЕІНЖИНІРИНГ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Bielik V.D.,
cand. sc. (econ.), senior lecturer of the department of finance and credit,
RHEE «Crimean humanitarian university»

THE REENGINEERING OF MANAGEMENT BY THE PERSONNEL AT THE ENTERPRISES OF THE FOOD-PROCESSING INDUSTRY

Постановка проблеми. Однією з центральних проблем реалізації соціально-економічних реформ є формування й практичне здійснення ефективної кадрової політики на підприємствах харчової промисловості. Перехід до стійкого розвитку виробників харчової продукції вимагає глибокого знання всіх аспектів управління персоналом. Його професійний і творчий розвиток, ефективна реалізація потенціалу працівників представляють ту основу, на якій може бути забезпечена стабільність і досягнутий стійкий соціально-економічний розвиток. Це можливо тільки за тих умов, коли кадрова політика на підприємствах харчової промисловості збагатиться досягненнями світового досвіду теорії і практики управління персоналом.

Стратегічним напрямком виходу з кризи в галузі кадрової політики на підприємствах харчової промисловості є створення стійких ціннісних орієнтацій та інтересів; формування відповідної організаційної та професійно-посадової структури, ефективної системи навчання, мотивації та стимулювання персоналу.

На жаль, бюрократичні структури, як і перелік посад з їхніми окладами й тарифними ставками зовсім застаріли, суперечать ринковим відносинам і протидіють їхньому розвитку. В умовах, коли значна кількість працівників не мають можливості вчасно одержувати заробітну плату, коли її розміри не завжди забезпечують елементарний рівень життя, буває не тільки важко, але й неможливо організувати та забезпечити нормальний трудовий процес на підприємствах харчової промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теорії і методології управління персоналом зробили такі вітчизняні і зарібіжні вчені, як: А.С. Афонін, Л.В. Балабанова, М.Г. Бєлопольський, А.П. Єгоршин, А.Я. Кібанов, Л.А. Омелянович, І.В. Сорока, Г.В. Щекін, Л. Якокка.

У цих умовах вкрай важливим і суспільно необхідним завданням стає розробка науково обґрунтованих рекомендацій з кардинального реформування управління персоналом на підприємствах харчової промисловості. Без них неможливо забезпечити розвиток персоналу, його гідний внесок у здійснення соціально-економічних реформ. Основою цих реформ повинні служити адекватні заходи для удосконалення організаційної та професійно-посадової структури, мотивації та стимулювання праці, визначення потреби у спеціалістах та інвестиціях при підготовці кадрів.

Постановка завдання. Метою статті є розробка й обґрунтування рекомендацій з удосконалення реінжинірингу управління персоналом на підприємствах харчової промисловості в умовах розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основі сучасних концепцій управління персоналом на підприємствах харчової промисловості лежить урахування зростаючої ролі конкретної особистості працівників, знання їхніх мотиваційних установок, уміння формувати й направляти зусилля людей відповідно до завдань, що поставлені перед виробниками харчової продукції.

Розгляд найманих робітників як ключового ресурсу виробничого процесу і відмовлення від представлень про робочу силу як про дарове багатство, що не вимагає значних вкладень коштів і організаційних зусиль з боку роботодавця, є основною теоретичною тезою статті.

У сучасних дослідженнях людина виступає як найважливіший ресурс процесу виробництва й одночасно як особистість з її потребами, мотивами, цінностями, відносинами. Персонал нами розглядається як економічна й соціальна підсистема, що складається з неповторних особистостей.

Управління персоналом на підприємствах харчової промисловості представляє собою багатогранний і винятково складний процес, розглянутий як система, що включає низку підсистем (маркетинг і планування, підбір і наймання, навчання, оцінка і розвиток, мотивація і стимулювання персоналу).

Оскільки вся ця система здійснюється в процесі виконання певних дій, то вона припускає не тільки формування цілей і основних напрямків роботи з персоналом, але й засобів, форм, методів їхнього здійснення на підприємствах харчової промисловості. Виходячи з нових вимог до управління персоналом, істотно змінюються функції кадрових служб усіх рівнів управління, підвищується їхня роль і відповідальність у розв'язанні завдань економічного і соціального розвитку виробників харчової продукції.

Ефективність управління персоналом багато в чому залежить від форм і методів мотивації на підприємствах харчової промисловості. Але щоб домогтися ефективного використання творчого потенціалу, необхідно викликати відповідні мотиви й стимули, що спонукують працівників до творчої праці.

Аналіз організаційної структури харчової компанії, що включає 5 підприємств, показав, що їхні кадрові служби проводять роботу з підбору фахівців на вакансії, які з'явилися, з укомплектування керівних посад, вивчення руху кадрів з метою включення їх до складу резерву. Однак технічна робота з обліку й контролю кадрів має перевагу над аналітичною і творчою. Спостерігається недостатня забезпеченість фахівцями кадрових служб. З 14 працівників, що займаються безпосередньо кадровою, з вищою освітою всього 3 працівники (23,1%), бакалаврів – 7 (50%), без фахової освіти – 4 (26,9%). Жоден працівник не має освіти у галузі управління персоналом чи роботи з людьми. У складі відділу кадрів немає фахівців із психології та соціології.

Соціологічне опитування, проведене на підприємствах харчової компанії, дозволило оцінити організаційний клімат і рівень конфліктності в колективах. Було опитано 849 осіб чи 57% генеральної сукупності. З усіх опитаних 43% задоволені існуючим станом, 28,6% не поділяють цю точку зору, 14,3% оцінили відносини в колективі більш негативно, а 7,1% абсолютно не задоволені соціально-психологічними відносинами в колективі.

За допомогою дисперсійного аналізу нами проведене дослідження впливу професійної спеціалізації рівня освіти і стажу роботи керівників на підготовку керівних кадрів на підприємствах харчової промисловості. Розрахунки показали, що підвищення кваліфікації керівників на 84% викликане професійною спеціалізацією і посадою, на 16% - стажем роботи і на 26% - необхідністю підвищення освітнього рівня. На перепідготовку керівників впливає рівень освіти і стаж роботи, але сила впливу цих факторів незначна (26 і 16%).

Стратегічним фактором успішної діяльності харчової компанії в умовах ринкових відносин є підвищення рівня освіти співробітників. Вони є найціннішим капіталом, і усе це необхідно підкріпляти конкретними діями, не шкодувати на них інвестицій.

Реалізація курсу на проведення радикальної соціально-економічної реформи вимагає корінного поліпшення управління персоналом на підприємствах. Перехід від планової до ринкової економіки ставить перед управлінням персоналом складні проблеми [2].

Необхідно змінити організаційну структуру управління, перелік посад, тарифи й ставки посадових окладів з урахуванням ринкових умов, галузевих і внутрішньофірмових особливостей. Нами пропонується методичний підхід щодо бальної оцінки й ранжирування посад, сутність якого полягає в тому, що за допомогою універсального набору факторів, об'єднаних у кілька блоків, кожна посада одержує певну кількість балів, шляхом підсумовування яких визначається ранг, що є підставою для встановлення посадового окладу чи окладу тарифної ставки.

Порівнявши отриману суму балів за кожною посадою із загальною сумою балів, передбаченою даним підходом, можна визначити її ранг як усередині підрозділу, так і серед

інших посад і підрозділів будь-якого підприємства харчової промисловості. Такий розрахунок необхідний і може використовуватися не лише бухгалтерією, плановими й фінансовими службами для встановлення обґрунтованих окладів і тарифних ставок, але й відділом кадрів, а також усіма структурними підрозділами для повсякденної роботи при підборі, розміщенні, оцінці, стимулюванні й просуванні персоналу, незалежно від видів і масштабів їхньої діяльності.

Саме на основі ранжирування посад варто здійснювати послідовне й диференційоване реформування застарілої системи управління персоналом, ліквідацію бюрократичних структур і посад на підприємствах харчової промисловості. При проведенні підбору й наймання персоналу кадровики й лінійні керівники повинні спільно працювати над виявленням відповідності потенційних кандидатів на наявні вакансії. Для цього варто використовувати посадову інструкцію, діловий портрет потенційного кандидата на посаду й контракт наймання працівника. Ці документи дозволяють грамотно складати рекламу вакансій для залучення кандидатів, проводити їх початковий відбір, зондування кандидатів через систему співбесід.

Сучасні підприємства харчової промисловості представляють складні соціотехнічні системи. Зростання ролі соціальних і психологічних її складових обумовлює необхідність комплексного підходу до організації ефективної кадрової політики.

У цей час кадровою роботою можуть керувати одночасно кілька підрозділів: відділ кадрів, Вважається доцільним об'єднання усіх підрозділів, зайнятих роботою з персоналом, у єдину кадрову службу під керівництвом віце-президента з персоналу.

Організаційною основою єдиної кадрової служби повинна стати інтеграція функцій управління, розвитку, мотивації та зв'язків персоналу. Додання цій службі необхідних науково-дослідних і навчально-методичних підрозділів дозволить забезпечити комплексне управління персоналом відповідно до сучасних вимог кадрової політики [4, с. 159].

На основі аналізу господарської практики і перспектив розвитку суспільного виробництва можна припустити, що майбутнє в управлінні персоналом за могутніми кадровими службами, здатними ефективно використовувати в практичній діяльності сучасні наукові розробки й новітню електронно-обчислювальну техніку на підприємствах харчової промисловості.

Удосконалення кадрової діяльності, на наш погляд, повинно здійснюватися за умов оптимального формування управлінських і виробничих структур; підбору кадрів на основі комплексної оцінки й професійної орієнтації; забезпечення якісного формування (підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, безупинного навчання) й ефективного використання кадрового потенціалу; ділової оцінки персоналу, включаючи індивідуальну оцінку працівників і результатів їхньої праці, періодичну атестацію керівників, фахівців і службовців; ефективної системи оплати й стимулювання праці всіх категорій працівників; цілеспрямованої роботи з керівними кадрами й резервом, підготовки кандидатів на висування за індивідуальними планами, ротації кадрів, навчання на курсах і стажування на відповідних посадах; поліпшення соціального й морально-психологічного клімату в колективах, регулювання міжособистісних відносин і управління конфліктами.

Важливим результатом дослідження є застосування нового підходу до стимулювання праці менеджерів за кінцевим результатом – приросту чистого прибутку. Оптимальна модель поводження персоналу при певному стимулюванні праці дозволяє зробити висновок про існування тісного зв'язку активності менеджерів при частковій участі в доходах і спрогнозувати активність персоналу при підвищенні доходів підприємств харчової промисловості.

Висновки та подальші дослідження. Сучасні теорії наукового управління персоналом багато в чому базуються на класичних концепціях наукової організації праці й адміністративного управління, що дотепер не втратили свого наукового й практичного значення.

Робота з персоналом на підприємствах харчової промисловості повинна стати системною і комплексною при удосконаленні форм, методів і механізму кадрового менеджменту з урахуванням взаємозв'язків й інтеграції функцій управління трудовою діяльністю, кадрами та соціальним розвитком.

Керівникам і кадровим службам підприємств харчової промисловості, виходячи з вітчизняного й зарубіжного досвіду управління персоналом, необхідно забезпечити стабільність зайнятості й службового становища працівників, розробити довгострокові програми, що виключають раптові масові звільнення, направити діяльність на створення й

поліпшення організації робочих місць, удосконалити оплату й стимулювання роботи працівників на основі об'єктивної оцінки їхнього трудового внеску, розширити пільги й привілеї, створювати умови для систематичного підвищення кваліфікації.

Література

1. Бузько И.Р. Кадровый потенциал как объект стратегического управления персоналом предприятия / И.Р. Бузько, В.В. Бессмертная // Вісник Східноукраїнського національного університету. – 2006. – № 11 (105). – С. 28-31.

2. Криворотько І.О. Методика оцінки використання робочого часу апаратом управління промислового підприємства / І.О. Криворотько // Економіка і управління. – 2007. – № 3. – С. 54–59.

3. Кузнецова І.О. Моніторинг як складова процесу управління підприємством хлібопродуктів: теорія та методологія / І.О. Кузнецова. – Одеса: ВПП „Друкарський дім", 2009. – 228 с.

4. Миронова О.М. Особливості методичного підходу до управління персоналом в умовах різних видів криз / О.М. Миронова // Вісник Національного технічного університету. - 2005. – №1. – С. 159-163.

5. Поєдинцева В.В. Соціально-психологічні особливості персоналу підприємств малих та середніх підприємств / В.В. Поєдинцева // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2003. – Вип. 181. – Т. 1. – С. 224-230.

6. Федулова І.В. Обґрунтування напрямів інноваційного розвитку підприємств хлібопекарної галузі / І.В. Федулова – К. : НУХТ, 2009. – 512 с.

7. Фролова Г.І. Ситуаційний підхід в сучасній теорії та практиці менеджменту / Г.І. Фролова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2002. – Вип.16. – С. 146-149.

8. Шилец Е.С. Регулирование заработной платы на совместном предприятии / Е.С. Шилец, Донец. гос. ун-т. – Донецк : ДонГУ, 2000. – 126 с.

References

1. Buzko, I., Bessmertnaya, V. (2006), "The personnel potential as object of strategic management of the personnel of the enterprise", *Visnyk skhidnoukrainskoho natsionalnoho universitetu*, no. 11 (105), pp. 28-31.

2. Krivorotko, I. (2007), "The technique of estimation of use working hours management personnel of the industrial enterprise", *Ekonomika i upravlinnia*, no. 3, pp. 54-59.

3. Kuznetsova, I. (2009), *Monitorynh yak skladova protsesu upravlinnia pidpryiemstvom khliboproduktiv: teoriia ta metodolohiia* [The monitoring as component of managerial process by the enterprise of bakeries: the theory and methodology], VPP „Drukarskyi dim", Odesa, Ukraine, 228 p.

4. Myronova, O. (2005), "The feature of the methodical approach to management of the personnel in conditions of different kinds of crises", *Visnyk natsionalnoho technichnoho universitetu*, no. 1, pp. 159-163.

5. Poiedyntseva, V. (2003), "The social of feature of the personnel of the enterprises of the small and average enterprises", *Ekononika: problemy teorii ta practyky*, issue 181, Vol. 1, pp. 224-230.

6. Fedulova, I. (2009), *Obgruntuvannia napriamiv innovatsiinoho rozvytku pidpryiemstv khlibopekarnoi haluzi* [The substantiation of directions of innovative development of the enterprises of baking branch], NUKhT, Kyiv, Ukraine, 512 p.

7. Frolova, H. (2002), "The situational the approach in the modern theory and practice of management", *Formuvannia rynkovukh vidnosyn v Ukraini*, issue 16, pp. 146-149.

8. Shilets, E. (2000), *Regulirovaniye zarabotnoy platy na sovmestnom predpriyatii* [The regulation of wages on joint venture], Donets. gos. un-t., Donetsk, Ukraine, 126 p.

УДК 338.12.017

Стельмащук Н.А.,
викладач кафедри маркетингу і менеджменту
ПВНЗ Хмельницький економічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГУ ВІДНОСИН В УМОВАХ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Stelmashchuk N.A.,
lecturer department of marketing and management,
PIHE "Khmelnytskyi Economical University"

IMPROVING MARKETING OF RELATIONS IN THE CONDITIONS OF ENTERPRISE CLUSTERIZATION FOR AGRICULTURAL AND INDUSTRY PRODUCTION

Постановка проблеми. Ефективність виробництва та збуту сільськогосподарської продукції все більше залежить від характеру відносин між суб'єктами бізнес-середовища та збалансованості їх інтересів. Маркетингова складова управління покликана узгодити відносини між сферами матеріально-технічного забезпечення, виробництва, зберігання і переробки продукції, вирішити протиріччя та згладити розрив між виробництвом та споживанням. Проте, на різних етапах еволюції ринкових відносин маркетинг займав неоднакову позицію в узгодженні розподільних відносин у збалансуванні попиту і пропозиції продукції, оскільки його концептуальні особливості теж відрізнялися. Недосконалість маркетингової діяльності породжувала проблеми щодо раціональної побудови організаційно-економічного механізму управління сільськогосподарськими підприємствами і пов'язаних з ним галузями агропромислового виробництва, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності, використання сучасних методик планування та організації виробництва. На зміцнення ринкової позиції підприємства в сучасних умовах суттєво впливають процеси формування довгострокових, взаємовигідних відносин з учасниками маркетингового середовища. Це обумовлює актуальність науково-прикладних досліджень у сфері розробки та впровадження ефективного маркетингового інструментарію сільськогосподарських підприємств, зокрема, застосування концепції маркетингу відносин, з урахуванням принципів і особливостей розвитку відносин між суб'єктами агробізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку маркетингу відносин є предметом теоретико-прикладних досліджень багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Висвітленням проблем налагодження відносин підприємства з учасниками ринкового середовища з позиції маркетингової парадигми займалися такі зарубіжні науковці, як Г. Армстронг, М. Брун, В. Вонг, П. Гембл, Я. Гордон, Ж.–Ж. Ламбен, Ф. Котлер, А. Пайн, М. Стоун, П. Чевертон, Р. Шоу та ін. Значний внесок у розвиток теорії і практики досліджуваної проблеми зробили вітчизняні науковці: В. Арестенко, Л. Балабанова, А. Войчак, С. Гаркавенко, Т. Дудар, Є. Крикавський, В. Липчук, В. Морохова, Т. Примак, Н. Чухрай та інші. Науково-практичне обґрунтування особливостей розвитку відносин між суб'єктами агробізнесу розкрито у працях таких вчених, як В. Андрійчук, О. Власенко, П. Гайдуцький, Ю. Губені, В. Зіновчук, С. Кваша, І. Костирко, М.Малік, П. Саблук, О. Самчук, І. Соловйов, О. Ульянченко, Г. Черевко та інші.

Попри широкий діапазон вирішуваних проблем у працях вітчизняних **і** зарубіжних науковців, ряд теоретико-методичних та прикладних особливостей застосування концепції маркетингу відносин підприємствами агропромислового виробництва, обґрунтування підходів до аналізу, оцінки та управління відносинами між суб'єктами АПК та їх стратегічного розвитку залишаються недостатньо вивченими. Необхідність налагодження та раціоналізації взаємодії між усіма факторами виробництва і суб'єктами господарювання породжує переосмислення традиційних підходів до управління виробництвом та підвищення рівня

адаптації діяльності підприємств до зовнішніх умов. Актуальність вирішення вищезазначених проблем визначила вибір теми, мету і завдання представленої наукової статті.

***Постановка завдання*.** Метою статті є обґрунтування теоретичних положень і методичних пропозицій щодо визначення сутності та використання маркетингу відносин в умовах кластеризації підприємств агропромислового виробництва.

***Виклад основного матеріалу дослідження*.** Ринковий успіх аграрного підприємства все більше залежить від відносин із бізнес-партнерами, оскільки межі окремих галузей активно розмиваються. Товар перестає бути тією єдиною основою, на якій будується взаємодія, взамін чого спостерігається максимальне збільшення кількості трансакцій з одним і тим же ринковим суб'єктом, для чого йому пропонують широкий діапазон товарів і послуг. Саме такий підхід до бізнесу стає все важливішим та актуальнішим.

Подібні зміни у трактуванні сутності маркетингу зафіксовано у класичних роботах Ф. Котлера та у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів. Якщо раніше ядром маркетингу був кінцевий споживач з його незадоволеними потребами, то сьогодні маркетингові інтереси багатьох підприємств зміщуються в сторону процесу налагодження взаємозв'язків між усіма ринковими суб'єктами та максимізації корисного ефекту від їхньої взаємодії.

Маркетинг відносин змінює традиційний маркетинговий підхід тоді, коли його інструментарій починає обслуговувати не лише потреби певного суб'єкта чи ринкового сегменту, а реалізується через погоджену взаємодію усіх учасників, які беруть участь в створенні споживчої цінності. При цьому, маркетинг все ж залишається клієнторієнтованим, що призводить до стирання границь між прибутком та задоволеною потребою споживача як цілями маркетингової діяльності.

Сьогодні обґрунтованими є досить багато думок щодо першооснов виникнення поняття маркетингу відносин. Наукові дискусії виникають з приводу галузей, у яких було започатковано застосування цієї категорії. Так, на думку С. П. Куща, термін «маркетинг взаємовідносин» було введено у 1983 році Леонардом Беррі в контексті маркетингу послуг для опису нового підходу в маркетингу, орієнтованого на більш довгострокові відносини зі споживачами [1, с. 3–25.]. Дослідник Ян Гордон в науковій праці «Relationship Marketing» пов'язує виникнення концепції і серединою 70-х років, коли автори проекту IMP (Industrial Marketing and Purchasing) запропонували використання терміну для пояснення важливих аспектів промислового маркетингу на практиці [2, с. 15].

В науковій літературі невизначеність щодо детермінації та практичного застосування маркетингу відносин існувала із самого початку його виникнення, проте загострилась в період, коли елементи трансакційного маркетингу потрібно було доповнювати новими категоріями.

Розвиток маркетингу відносин можна прослідкувати у відповідності до етапів розвитку стратегій охоплення ринку. Його формування передбачає застосування підприємством стратегії концентрованого маркетингу, оскільки недиференційований та диференційований підходи до охоплення ринку не характеризуються індивідуалізацією співпраці із окремими ринковими контрагентами.

Маркетинг відносин у багатьох сферах бізнесу використовувався ще задовго до його обґрунтування в науковій літературі. Сьогодні виникають дискусії щодо того, чи є маркетинг відносин самостійною маркетинговою концепцією, яка прийшла на зміну соціально-етичному маркетингу, чи новим інструментом маркетингового управління. У ранніх виданнях Ф. Котлер визначає існування п'яти основних маркетингових концепцій: виробнича, товарна, збутова, традиційна та соціально-етичного маркетингу. Проте, на думку С. С. Гаркавенко, до цього переліку варто додати ще й маркетинг стосунків, який як концепція виділяється у 1995 році [3, с. 32]. Слід відмітити, що науковці окремих шкіл не виділяють його у самостійний маркетинговий підхід. Я. Гордон не дає чіткого визначення маркетингу відносин як самостійної концепції чи інструменту маркетингу, проте трактує його як «дальнейшее усложнение механизма связи производства и потребления», що цілеспрямовано будується на принципах маркетингу в їх класичному розумінні [2, с. 15].

Отже, можна виділити наступні можливості щодо трактування маркетингу відносин у загальній теорії маркетингу:

- розгляд маркетингу відносин як елементу трансакційного маркетингу;

- розгляд маркетингу відносин як самостійної концепції, що прийшла на зміну трансакційному маркетингу;

- існування маркетингу відносин та трансакційного маркетингу як рівноцінних парадигм в загальній маркетинговій теорії.

Вищенаведене свідчить про те, що

Концепція маркетингу – це одна з філософій управління, що має на меті визначення й задоволення потреб покупця за допомогою інтегрованих програм маркетингу для досягнення організаційних цілей [4, с. 177]. Тобто, будь-яка маркетингова концепція повинна мати свій задум (основну ідею), ефективну стратегію та конкретний інструментарій. Таким чином, детермінація маркетингу відносин як нової концепції маркетингової науки можлива лише при точному вивченні та аналізі його сутності та характеристик. Тому важливого значення набуває:

- систематизація дефініцій маркетингу відносин зарубіжних та вітчизняних авторів;

- узагальнення особливостей, які відрізняють його від традиційних маркетингових концепцій;

- детермінація суб'єктів маркетингу відносин та їх систематизація;

- формування інструментарію концепції маркетингу відносин;

- характеристика його функцій та принципів;

- виділення рівнів маркетингу відносин.

Класик маркетингової теорії й практики Ф. Котлер розглядає маркетинг відносин у своїх ранніх та сучасних роботах по-різному. У праці «Маркетинг. Менеджмент» автор робить наголос на практичній складовій співпраці, трактуючи термін як «практику построения долгосрочного, взаимовыгодного отношения с ключевыми партнерами, которые взаимодействуют на рынке: потребителями, поставщиками, дистрибьюторами с целью установления продолжительных, привилегированных отношений» [5, с. 320]. В інших роботах маркетинг відносин визначається як процес або ж направленість маркетингової діяльності фірми.

Жан-Жак Ламбен визначає маркетинг відносин наступним чином: «...он представляет собой систему маркетинга, которая стремится установить длительные и конструктивные связи с покупателями в отличие от маркетинга сделок, имеющего более краткосрочную ориентацию и направленного на немедленные продажи…. Маркетинг отношений особенно полезен в промышленности, когда связи поставщик-клиенты часто тесные, длительные и важные для обоих партнеров» [6, с. 215.].

Канадський науковець Я. Гордон відзначає, що «маркетинг партнерских отношений - непрерывный процесс определения и создания новых ценностей вместе с индивидуальными покупателями, а затем совместного получения и распределения выгоды от этой деятельности между участниками взаимодействия» [2, с. 35].

Автори книги «Маркетинг взаимоотношений с потребителями» (П. Гембл, М. Стоун, Н. Вудкок) дають наступне визначення: «маркетинг взаимоотношений с потребителями – это общее стремление всех сотрудников вашей компании отыскивать всех потребителей, выяснить, кто они, и поддерживать взаимоотношения между вашей компанией и этими потребителями настолько долго, насколько эти взаимоотношения являются взаимовыгодными» [7, с. 24].

П. Темпорал, М. Тротт виділяють поняття «маркетингове партнерство», яке полягає у наявності двох чи більше компаній, які спільно просувають товари чи послуги з метою створення у всіх учасників конкурентної переваги та отримання додаткових доходів [8, с. 13].

У багатьох роботах вітчизняних авторів також зустрічаються різні підходи до трактування сутності маркетингу відносин. Так, С. С. Гаркавенко зазначає, що «маркетинг стосунків передбачає спрямованість маркетингової діяльності фірми на встановлення довгострокових, конструктивних, привілейованих стосунків з потенційними клієнтами» [3, с. 32]. Розширення спектру маркетингових функцій у межах концепції маркетингу відносин автор пояснює саме орієнтацією на створення довгострокових відносин між клієнтами, постачальниками та посередниками.

Дещо по-іншому детермінують дане поняття Є.В. Крикавський та Н.І. Чухрай, які виділяють партнерський маркетинг – як «процес створення, підтримання і розширення тісної співпраці з клієнтами та іншими партнерами підприємства, який передбачає орієнтацію

підприємства на обслуговування кожного споживача індивідуально, враховуючи його специфічні потреби і особливості» [9, с. 42]. Автори розглядають партнерський маркетинг як складову ширшого поняття маркетингу взаємовідносин.

І. О. Соловйов, О. В. Самчук трактують маркетинг відносин як концепцію управління, зазначаючи, що він «принципово відрізняється від існуючих підходів до управління, оскільки передбачає безпосередню участь покупця в ланцюжку створення цінностей» [10, с. 47]. При цьому він стирає межі там, де починається покупець і закінчується фірма.

С. Чернишева підкреслює, що «маркетинг відносин – це маркетингова діяльність, що спрямована на побудову і підтримання довгострокової взаємопо'вязаної мережі його внутрішніх та зовнішніх відносин з метою одержання спільної вигоди та забезпечення ефективного розвитку підприємства» [11].

На думку Т. Примак, основною позитивною рисою маркетингу відносин є «спрямування діяльності компаній на побудову довгострокових відносин з різними учасниками ринку – партнерами, постачальниками, клієнтами – з постановкою клієнтів на перше місце за ступенем важливості» [12, с. 42].

Таким чином, аналізуючи термінологічні аспекти концепції маркетингу відносин, варто зазначити, що основні відмінності між поняттями та їх трактуванням залежать найбільшою мірою від того, у якій галузі застосовується термін, та від розуміння маркетингу відносин як самостійної концепції чи нового маркетингового інструменту.

Підсумовуючи проаналізовані вище визначення маркетингу відносин, вважаємо, що:

- нераціональним є використання терміну маркетингу відносин лише стосовно споживачів, але й відносно інших суб'єктів ринку;
- концепція маркетингу відносин повинна охоплювати не лише потенційних споживачів, але й наявних і втрачених;
- розгляд маркетингу відносин як складової інтегрованого маркетингу є можливим, проте складові маркетингових комунікацій є лише інструментами маркетингу відносин і не можуть трактуватись як рівноцінна складова інтегрованого маркетингу;
- термін «партнерський маркетинг» є однією із складових маркетингу відносин, оскільки характеризує найвищий ступінь інтеграції співпраці, на відміну від початкових етапів налагодження відносин;
- поняття «маркетинг відносин» та «маркетингове партнерство» принципово відрізняються між собою, оскільки в першому випадку має місце взаємодія між партнерами у ланцюгу створення вартості товару, а в іншому – спільне використання маркетингових програм кількома підприємствами;
- свою основну ідею маркетинг відносин реалізує більшою мірою на промислових ринках, де кількість покупців та постачальників є невеликою, проте їх частка в прибутку підприємства та вагомість є значною;
- налагодження тісної співпраці із учасниками ринкових процесів можливе лише при інтеграції зусиль всіх працівників підприємства, а не лише представників маркетингового відділу.

Зважаючи на вищезазначене, під маркетингом відносин ми розуміємо концептуально новий маркетинговий підхід, основна ідея якого полягає в зміцненні ринкової позиції підприємства шляхом налагодження довгострокових, взаємовигідних відносин із суб'єктами маркетингового середовища за допомогою інтегровано впливу сукупності маркетингових інструментів на їх ринкову взаємодію.

Важливо відзначити, що в умовах маркетингу відносин взаємозв'язки між суб'єктами ринку не повинні закінчуватись після здійснення операцій купівлі – продажу, оскільки в такому випадку важко відслідкувати аспект «вигідності клієнтури». Не варто забувати і про те, що не дивлячись на основне завдання маркетингу – задоволення потреб споживачів, метою функціонування будь-якого підприємства є отримання прибутку. Тому у маркетингу відносин наголос робиться на стратегічному аспекті співпраці та на отриманні прибутку в довгостроковому періоді. Саме це і формує основну відмінність маркетингу відносин і традиційного маркетингового підходу та визначає характерні особливості нової концепції [13].

Я. Гордон до цього переліку додає особливості маркетингу відносин, які пов'язані в першу чергу із тісними контактами із покупцями та характеризуються тим, що цінність

створюється для покупця і разом із ним, а вигоди від цієї діяльності розподіляються між усіма учасниками взаємодії [2, с. 35].

Із зазначених вище особливостей випливає, що маркетинг відносин змінює орієнтацію ділової стратегії підприємств.

Будь-яка діяльність з економічної точки зору є ефективною тоді, коли фірма відчуває фінансовий ефект від її здійснення у вигляді зниження власних витрат та підвищення рентабельності. У контексті маркетингу відносин економічний ефект від налагодження довгострокових взаємовідносин між бізнес-партнерами можна відобразити за допомогою дослідження категорії «трансакційних витрат». Так, як зазначає С. С. Гаркавенко маркетинг відносин спрямований на встановлення тісних економічних, технічних та соціальних зв'язків, які дозволяють знизити трансакційні витрати і зекономити час, що обертає трансакції з предмета переговорів на рутинний процес [3, с. 32]. Проте, досить складним та багатоаспектним є питання того, яким саме чином відбувається зниження трансакційних витрат за рахунок налагодження маркетингу відносин.

Поняття «трансакції» та «трансакційних витрат» отримало наукове поширення ще у 30-ті роки XX століття, коли Р. Коуз представив наукову працю «Природа фірми», у якій трансакційні витрати трактувались як витрати функціонування ринку та використання цінового ринкового механізму. Згідно економічної енциклопедії, до трансакційних витрат найчастіше відносять витрати, пов'язані із пошуком постачальників, споживачів, нових партнерів по бізнесу; витрати, пов'язані із подальшою договірною діяльністю між суб'єктам ринку, захистом прав власності тощо. У найбільш загальному вигляді можна сформувати наступні групи витрат [14, с. 673]:

- витрати на пошук інформації;
- витрати, пов'язані із проведенням переговорів, прийняттям рішень, укладенням угод, юридичним оформленням;
- витрати вимірювання (пов'язані із контролем якості та кількості продукції);
- витрати, що виникають із потреб захисту прав власності;
- витрати, що виникають через опортуністичну поведінку контрагента (спроби однієї з договірних сторін здобути односторонні переваги за рахунок іншої).

Як помітно із переліку складових трансакційних витрат, вони є вартісним відображенням усіх необхідних зусиль на завоювання та втримання того чи іншого ринкового контрагента.

Зважаючи на складність та неоднозначність трактування економічної сутності категорії трансакційних витрат, необхідно звернутись до їх класифікації, яку здійснюють за різними ознаками:

- за хронологічною послідовністю подій і витрат у процесі укладання та реалізації контракту (витрати на пошук партнерів, витрати на комунікації з партнерами, витрати на проведення переговорів, витрати на підготовку контракту, витрати на забезпечення виконання контракту;
- по відношенню до моменту укладання угоди (витрати, понесені до укладання угоди (ex ante), та після укладання угоди (ex post);
- залежно від походження (мікроекономічні, макроекономічні);
- по відношенню до бухгалтерського обліку (контрольовані, які відображаються або можуть відобразитися у бухгалтерському обліку; неконтрольовані, які не відображаються у бухгалтерському обліку) [15];
- залежно від сфери, у якій вони виникають (ринкові, управлінські. політичні).

Досліджуючи категорію трансакційних витрат у контексті маркетингу відносин, доцільно звернути увагу на їх величину та динаміку залежно від етапу розвитку відносин, виконання функцій маркетингу відносин та взаємодії суб'єктів системи на різних стадіях. Зважаючи на те, що певний рівень трансакційних витрат існує завжди, коли виникають трансакцій з приводу обміну товарами, послугами, ідеями, інформацією, тобто, коли взаємодіє два або більше суб'єкта, виникає необхідність побудови моделі імплементації категорії трансакційних витрат у концепцію маркетингу відносин.

Узагальнюючи опрацьований теоретичний матеріал, вважаємо, що маркетинг відносин як сучасна концепція маркетингу та важливий аспект управління аграрним підприємством у сучасному мінливому середовищі функціонування покликаний відрегулювати аспекти ділової

активності суб'єктів бізнес-процесів в їх прагненнях досягти високих результатів діяльності, задовольняючи при цьому суспільні потреби та будуючи міцні зв'язки із суб'єктами ринкового середовища у тривимірному просторі.

Розвиток аграрної економіки потребує розробки й впровадження довготривалих, стабільних у часі програм, активного залучення інвестицій в аграрно промислове виробництво, створення його позитивного іміджу тощо. Цьому сприятиме поєднання зусиль усіх зацікавлених сторін і створення на цій основі об'єднань, які б могли забезпечити вирішення поставлених стратегічних завдань регіонального розвитку. Такими утвореннями мають бути кластери, які вже довели свою ефективність у розвинених країнах світу при вирішенні питань економічного розвитку, фінансової безпеки, тощо.

Кластерний підхід до структурування аграрної економіки, обґрунтування стратегій економічної політики й підвищення конкурентоспроможності країн, регіонів є загальновизнаним [16]. Ідея про те, що успіхи національної економіки та її конкурентоспроможність залежать в основному від локальної концентрації спеціалізованих галузей, простежується у роботах А. Маршалла, І. Толенадо, Д. Сольє, М. Портера. У дослідженні використано результати робіт зарубіжних авторів з кластеризації: Т. Андерсона, В. Елшера, М. Енрайта, В. Прайса, М. Превезера, С. Розенфельда, Е. Фрезера, С. Хартмана, Г.Шмітца.

Адаптацією зарубіжних і вітчизняних концепцій кластерів до українських реалій стали результати досліджень, які провели: О. Азарян, О. Амоша, Є. Безвушко, О. Богма, М. Войнаренко, Н. Волкова, В. Геєць, В. Гусєв, В. Дикань, О. Длугопольський, В. Дубницький, З. Козир, В. Ляшенко, М. Малий, Л. Марков, Н. Меркулов, О. Мігранян, Ж. Мінгальова, К. Некрасова, С. Осадчук, Л. Петкова, Г. Полевик, Г. Семенов, С. Соколенко, Д. Тюкаєв, В. Чужиков.

Разом з тим у вітчизняній науковій літературі по суті не існує цілісного дослідження проблем кластерних ресурсів у фінансуванні діяльності аграрних підприємств і в посиленні конкурентних позицій фінансово-економічних суб'єктів в умовах управління розвитком національного ринку.

Доцільність кластерної агропромислової інтеграції господарських формувань обумовлено цілим рядом чинників, серед яких: усунення розбалансованості між сільським господарством і промисловістю, а звідси – поєднання виробництва, зберігання, переробки і реалізації готової продукції; зменшення втрат продукції при проходженні її по всьому технологічному ланцюгу; підвищення ступеня переробки аграрної продукції та її якості; поглиблення спеціалізації господарств; зменшення ризику і невизначеності в умовах конкурентної боротьби.

В АПК США, де виробляється продукції понад 1,4 трлн.дол., частка сільського господарства не перевищує 8%. Проте сфера переробки, зберігання, транспортування і реалізації створює більше 62% вартості продукції. Практично збиткова сільськогосподарська сировина в процесі переробки та реалізації набуває високих споживчих якостей і значно вищу вартість [17]. Отже, найважливішою умовою ефективного функціонування будь-якого агропромислового формування є забезпечення завершеності процесу виробництва. Це зумовлює зростання ролі агропромислової інтеграції, зокрема у формі кластерних об'єднань, яка забезпечує підвищення конкурентоспроможності виробництва, отримання вигод від його кооперування за рахунок поєднання інтересів її учасників, відпрацювання економічних відносин між ними і забезпечення належної відповідальності за результати спільної роботи.

Розвиток переробної промисловості в системі АПК сприяє залученню інвестицій, більш повному використанню аграрної сировинної бази та насиченню споживчого ринку продовольчими товарами місцевого виробництва. Слід вказати, що переробні підприємства, крім основної діяльності, виконують і маркетингові функції, займають стратегічні позиції в продовольчому підкомплексі, бо, з одного боку, закуповуючи сільськогосподарську сировину, переробники безпосередньо пов'язані з аграрними товаровиробниками, а з другого, контактуючи із споживчим ринком, – є основним рекламодавцем.

З метою більш чіткого визначення ролі кластерів, як ефективних інструментів управління розвитком аграрної економіки, на думку автора, необхідно визначити особливості кластеризації, формування моделі кластера та виявити основних кластерних учасників.

Кластери - це не якийсь абсолютно новий феномен. Ще в кінці 19 століття відомий економіст Альфред Маршалл здійснив ідентифікацію і зробив оцінку важливості розвитку кластерів. У середині 20 століття великий внесок у подальший розвиток мережевих систем у вигляді "індустріальних округів" - кластерів внесли італійські дослідники і практики. Інтелектуальною передумовою появи теорії кластерів, що всебічно розкрита в працях М. Емрайта, М. Портера, М. Фельдмана, стала книга А. Маршалла "Принципи економічної теорії", яка вперше побачила світ у 1980 р.

Кластери широко поширені у великій кількості країн і галузях промисловості. Наприклад, у розвинених країнах: Німеччина, США, Японія. У країнах, що розвиваються: Латинської Америки, Азії, Африки: Індія, Індонезія, Малайзія, Мексика, Нікарагуа, Гондурас, Ямайка, Болівія, Мадагаскар, Марокко. Прикладами є: квітковий бізнес у Голландії, косметичний, продукти харчування – у Франції, нафтохімічний – у Сінгапурі, годинниковий – у Швейцарії, хімічний, машинобудування - Німеччина, біотехнологічний – Швеція, продуктовий – Аризона, США, телекомунікаційний – Італія, аерокосмічний – Іспанія та ін. [18].

У США, де вчені раніше інших почали вивчати принципи розвитку регіональних економік, а М. Портер був піонером-розроблювачем кластерної моделі, промислові кластери стали досить популярні. Сьогодні у США діють 380 найбільших кластерів у сферах високих технологій, виробництва побутових товарів, індустрії сервісу, видобутку природних ресурсів.

Частка ВВП США, виробленого у кластерах, становить близько 61%, в них працює близько 57% всього трудового потенціалу країни. Штати Аризона, Каліфорнія, Коннектикут, Флорида, Міннесота, Північна Кароліна, Огайо, Орегон, Вашингтон та інші очолили цей процес і прийняли відповідні програми, сотні міст та територій розробили свої кластерні стратегії. Яскравим прикладом кластера є "Силіконова долина", де заробітна плата фахівців становить 125 тис. дол. у рік, зайнято 2,5 млн. чоловік, венчурні вкладення становлять близько 70 млрд. дол. У штатах формуються комісії з ініціювання створення кластерів, аналітичну роботу ведуть наукові центри та університети. Комісія розподіляє частки учасників, допомагає переборювати різні труднощі. Характерним для американських кластерів є те, що вони беруть участь у глобальній конкуренції. Пріоритетами вважаються інноваційні підходи, робота діє на принципах партнерства. Кластерні стратегії широко використовуються також у країнах Європи [18].

Наприклад, у Німеччині діє програма створення біотехнологічних кластерів Bio Regio. У Великобританії уряд визначив райони навколо Едінбургу, Оксфорду та Південно-Східної Англії, як основні регіони розміщення біотехнологічних фірм. У Норвегії уряд стимулює співробітництво між фірмами в кластері "морське господарство". Таким чином, незважаючи на різницю підходів, більшість країн Європи виробило для себе ту або іншу кластерну стратегію.

Китай та Тайвань проводять у першу чергу кластерну політику, пов'язану з технопарками та інкубаторами. Таїланд підтримує співробітництво середніх та малих підприємств, у той самий час як Філіппіни мають більш традиційну інституціональну інфраструктуру для підтримки середніх та малих підприємств. Японія замінила заходи з науково - дослідної підтримки середніх та малих підприємств заходами з підтримки інновацій у межах кластерів в більш широких масштабах. Багато країн використовує кластерну концепцію як інструмент для залучення зарубіжних інвестицій в конкретні регіони.

Прикладами всесвітньо відомих об'єднань підприємств, що досягли вражаючих успіхів у певній галузі промисловості, поєднавши переваги співробітництва виробників продукції, досягнень науки та підтримки владних структур окремих територій, є: "Силіконова долина" (Каліфорнія), "Пластикова долина" (м. Тарнув, Польща), Массачусетський мультимедійний кластер, Каліфорнійський кластер із виготовлення вина, італійський взуттєвий кластер, "Даедук" (Південна Корея), "Софія і Гренобль" (Франція), "Лубен" (Бельгія) та інші [18].

Світовий досвід створення нових виробничих систем на основі мережевих структур - кластерів - як і перші кроки, зроблені в цьому напряму в Україні, заслуговують всілякого заохочення з метою поширення сучасного економічного світогляду серед всіх учасників ринкових перетворень в українському суспільстві [18].

Багато кластерів включають підприємницькі об'єднання та інші спільні структури приватного сектора, організації зі співпраці, що підтримують членів кластера. Тобто, у кластери, крім виробників продукції і їх постачальників, входять асоціації, ради та союзи,

освітні установи, постачальники устаткування, підприємства транспорту і логістики, постачальники технічних та організаційних послуг, системні інтегратори, експортні компанії та торговельні представництва [18].

У кожному кластері виділяються об'єкти наступних типів: "ядро" - об'єкти, навколо яких групується кластер, що виконують основний вид діяльності, які позиціонують кластер, ті, що випускають кінцеву продукцію; "доповнюючі" - об'єкти, діяльність яких прямо забезпечує функціонування об'єктів "ядра"; "обслуговуючі" - об'єкти, наявність яких обов'язкова, але діяльність яких прямо не пов'язана з функціонуванням об'єктів "ядра"; "допоміжні" - наявність яких бажана, але не обов'язкова для функціонування інших об'єктів кластера.

Кластери спостерігаються в багатьох типах галузей як у великих, так і у більш вузьких сферах діяльності, і навіть у деяких локальних видах бізнесу (ресторанна справа, торгівля автомобілями, мережі антикварних магазинів). Вони присутні як у великомасштабній, так і у малій економіці, у міській або сільській місцевості, а також на декількох рівнях географічного розподілу (на рівні держав, регіонів, міст). Кластер може включати велику і малу кількість підприємств, а також великі і малі фірми в різному співвідношенні. Територіальне охоплення кластеру може варіюватися від одного міста, регіону до країни або кількох сусідніх країн. Кластери спостерігаються як в умовах розвиненої, так і в умовах економіки, що розвивається, хоча відсутність глибини кластера у країнах, що розвиваються виступає характерною перешкодою у їх становленні. У випадку розвиненої економіки кластери зазвичай розвинені значно краще.

На основі аналізу положень теорії і практики державного управління галузями економіки можна представити структурну схему процесу розробки та реалізації стратегії розвитку кластера у вигляді логічної послідовності управлінських процесів. Кластери також характеризуються різними моделями моніторингу та механізмами ухвалення рішення

Процес кластеризації має відбуватися з урахуванням потреб територіально-адміністративної одиниці, виявлення резервів розвитку виробництв на основі залучення до співпраці малих та великих підприємств.

Так, якщо існує проблема з недостатньою критичною масою учасників кластера, то інструментами підтримки можуть бути розвиток інкубаторів, залучення нових фірм. Якщо учасники потенційного кластера зіштовхуються з нехваткою інформації, то в цьому випадку доцільно створювати інформаційні портали для учасників, організовувати випуск різних інформаційних матеріалів, проводити аудит і картографування компетенцій. Однак у цілому, без проведення спеціалізованих досліджень, можуть бути визначені тільки першочергові кроки з розвитку кластера. І якщо регіональні органи влади дійсно хочуть, прагнуть сформувати та ефективно розвити на своїй території конкурентоспроможний кластер, необхідно як мінімум розробити відповідну програму дій, орієнтовану на динамічний розвиток регіону в подальшому.

Таким чином, кластерні об'єднання – на сьогоднішній день є однією з найефективніших форм організації інноваційних процесів, за якої на ринку конкурують вже не окремі підприємства, а цілі комплекси, які скорочують свої трансакційні витрати завдяки спільній технологічній кооперації компаній [16]. Об'єднання у кластери формують специфічний економічний простір з метою розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення капіталу та людських ресурсів, а отже, виконують функції структуроутворюючих елементів глобальної системи.

Саме для України, особливо в умовах зростаючої глобалізації та конкуренції, питання якнайшвидшого створення та сприяння ефективному розвитку кластерних об'єднань набувають особливої актуальності та мають безумовну перспективу, особливо в умовах змін, що відбуваються у світовій економіці, у якій на перший план виходить володіння якісно новим видом перспективних новітніх ресурсів, а саме інформацією, інноваціями та інтелектом.

Важливу роль в підвищенні конкурентоспроможності галузей сільського господарства відіграє механізм державної підтримки. Проведений фінансово-економічний аналіз показує, що у більшості країн з ринковою економікою діють розвинуті системи державного регулювання. Їх основне завдання полягає у підтримці стабільної економічної ситуації в сільському господарстві, стабілізації ринкової кон'юнктури і коливань прибутковості в галузі, запобіганні небажаних міграційних процесів, підтримці продовольчої безпеки, фінансуванні програм скорочення виробництва, допомозі в

адаптації до нових умов, захисті внутрішнього ринку, забезпеченні конкурентноздатності національних товаровиробників у міжнародному поділі праці тощо. При цьому здійснюється гарантована скупка надлишків продукції за мінімальними цінами, закупівельні та товарні інвестиції на ринку продовольства, специфічні форми пільгового кредитування, митне регулювання (як економічне, так і адміністративне) тощо. Наприклад, у Західній Європі фермер за рахунок ринкових цін отримує тільки частину прибутку, а інше доплачується державою. У Австрії рівень державної підтримки сільського господарства (у відсотках до вартості продукції) складає 44%, у Канаді – 35%, Фінляндії та Японії – 72%, у США – від 27% до 40%. Враховуючи це, активну державну підтримку аграрного товаровиробника необхідно здійснювати і в Україні, попередньо розробивши відповідний механізм її проведення [19].

Основні напрями державного регулювання сільського господарства можна згрупувати за цільовою ознакою:

• підтримка доходів виробників (як правило це – компенсаційні платежі, платежі при втратах від стихійних лих);

• цінове втручання (підтримка внутрішніх цін на продукцію сільськогосподарських виробників, установлення квот і тарифів, податків на експорт та імпорт продовольства);

• компенсація витрат (субсидування) виробників, які виготовляють засоби виробництва, а також відсотків по одержаних ними кредитах;

• сприяння розвитку ринку (виділення коштів на розробку та здійснення ринкових програм, транспортні роботи з перевезень сільськогосподарської продукції);

• підтримка розвитку виробничої матеріально-технічної бази – виділення державних коштів на проведення заходів довгострокового характеру, які забезпечують підвищення ефективності виробництва, насамперед на рекультивацію земель, будівництво господарських приміщень тощо;

• фінансування регіональних державних програм розвитку виробництва;

• макроекономічна політика (проведення пільгового оподаткування, сприятлива зовнішньоторговельна діяльність тощо).

Державна підтримка аграрної сфери, на наш погляд, в першу чергу повинна стосуватися вирішення питання ціноутворення на продукцію агропромислового комплексу. Ціни на основні види матеріальних ресурсів, що споживаються сільським господарством, досягли небачено високого рівня – по відношенню до цін на аграрну продукцію [19]. Сільгосптоваровиробники реалізують продукцію за традиційними каналами, основними з яких є наступні: заготівельним організаціям та переробним підприємствам; населенню в рахунок оплати праці та через систему громадського харчування; на ринку; через власні магазини; за бартерними угодами; безпосередньо зарубіжним країнам та на біржах тощо.

В останній час держава відмовлялась проводити закупівлю сільськогосподарської продукції за контрактами. Збереглося придбання зерна лише для державного резервного фонду. При цьому ціни визначаються на ринкових умовах.

В останні роки сформувався і набуває поширення новий заготівельник – крупні трейдери, які працюють, як правило, на бартерних умовах. Ними монополізовано просування сільськогосподарської продукції до переробних підприємств, оптових і дрібнооптових ринків, а також на експорт. Значна частка зерна, насіння соняшнику, олії, цукрових буряків, цукру, м'ясних ресурсів знаходиться під контролем цих структур. вони, по суті, контролюють цінову ситуацію на внутрішніх ринках. Отже, значна частка прибутків концентрується у посередників, а основний товаровиробник отримує кошти, яких недостатньо навіть для простого відтворення виробництва, в результаті чого відбувається його скорочення.

Слід визнати, що з перебудовою економіки країни фінансова підтримка сільгосптоваровиробників майже припинилась. Фактично аграрна галузь залишилась без своєї кредитної установи. Така ситуація негативно відображалася на результатах господарсько-фінансової діяльності підприємств, які залучали кредитні кошти. Виникла і проблема заставного забезпечення для отримання кредитів.

Для створення ефективних механізмів інтеграції виробництва і переробки сільськогосподарської продукції на основі еквівалентного обміну необхідне врегулювання технологічних витратних показників інтеграції на нормативній основі та перерозподіл надходжень між ними від реалізації кінцевої продукції» [19]. В той же час ми вважаємо, що в

умовах відсутності належного фінансування галузі визначальне значення для розвитку економіки агровиробництва буде відігравати ефект масштабу і акумулювання на цій основі синергетичних ефектів.

Для розвитку кластерної агропромислової інтеграції в господарствах населення слушною є пропозиція В.Г. Андрійчука, який пропонує «створювати кооперативи з переробки сільськогосподарської сировини, організувавши переробне підприємство на партнерських умовах як не прибуткове формування, а виручку після відшкодування витрат переробки розподіляти пропорційно до вкладеного капіталу та обсягів поставок з урахуванням якості продукції. При цьому розподіл між учасниками інтеграції виробництва і переробки сільськогосподарської продукції на основі грошової виручки від реалізації продукції, відповідно до заздалегідь визначеного співвідношення дольової участі кожного з учасників агропромислового виробництва у створенні цієї продукції [18].

Базою розподільних відносин повинні виступати виробничі (маркетингові, збутові) витрати на одиницю кінцевої продукції». Ефективною виявилася система досягнення еквівалентного обміну, що здійснюється на основі встановлення питомої ваги (частки) сировини в кінцевій продукції і на цій основі визначення ціни на продукцію товаровиробника, однак за умов, що ця частка витрат на сировину визначається не за фактичною собівартістю, яка склалася у товаровиробника, а за нормативною, розрахунковою, збільшеною на середній коефіцієнт прибутковості переробного підприємства. За такою ж методикою нормативних витрат формується собівартість і ціна виробництва (собівартість збільшена на середній коефіцієнт прибутковості) переробного підприємства.

Узгодивши рівень витрат, партнери укладають угоду, в основу якої покладена ціна закупівлі сировини. За такого методологічного підходу кожен учасник інтегрованої системи прагне скоротити свої витрати проти визначених на свою користь і може мати більший доход на одиницю продукції [18; 19]..

Виявлено, що резервів скорочення витрат є чимало як у товаровиробника сировини, так і в переробного підприємства – за рахунок удосконалення технологічних, організаційних факторів, що дає змогу знижувати трудомісткість виробництва, енергоємність переробки продукції і збільшувати цим самим свої доходи. Єдиним критерієм кластерної інтегрованої системи є те, що встановлення еквівалентного обміну (паритету цін) між партнерами з інтеграції має бути здійснено за рахунок внутрішнього врегулювання цін, що забезпечує отримання рівнозначних доходів усіма учасниками інтегрованих систем [17 - 19].

Економічні відносини між суб'єктами інтеграційних процесів мають будуватись по принципу встановлення паритету цін, яка давала б змогу відшкодовувати нормативні витрати товаровиробника сировини, збільшені на рівнозначний коефіцієнт прибутковості переробного підприємства [17 - 19].

Серед факторів, що формують взаємовигідні економічні відносини товаровиробників з переробними, обслуговуючими галузями, торговельними та іншими структурами, провідне місце належить інтеграційним процесам. У галузі економічної науки теоретичні основи того або іншого явища виступають результатом наукового узагальнення механізмів дії економічних законів господарської практики та її сприйняття [17 - 19].

Висновки з проведеного дослідження. Маркетинг відносин є концептуально новий маркетинговий підхід, основна ідея якого полягає в зміцненні ринкової позиції аграрного підприємства шляхом налагодження довгострокових, взаємовигідних відносин із суб'єктами маркетингового середовища за допомогою інтегрованого впливу сукупності маркетингових інструментів на їх ринкову взаємодію.

В умовах маркетингу відносин взаємозв'язки між суб'єктами ринку не повинні закінчуватись після здійснення операцій купівлі – продажу. Метою функціонування аграрного підприємства є отримання прибутку. У маркетингу відносин основна увага звертається на стратегічний аспект співпраці та на отриманні прибутку в довгостроковому періоді..

Доцільність кластерної агропромислової інтеграції господарських формувань обумовлено необхідністю: усунення розбалансованості між сільським господарством і промисловістю; поєднання виробництва, зберігання, переробки і реалізації готової продукції; зменшення втрат продукції при проходженні її по всьому технологічному ланцюгу; підвищення ступеня переробки аграрної продукції та її якості; поглиблення спеціалізації господарств; зменшення ризику і невизначеності в умовах конкурентної боротьби.

Кластерні об'єднання є однією з найефективніших форм організації інноваційних процесів, за якої на ринку конкурують не окремі підприємства, а цілі комплекси, які скорочують свої трансакційні витрати завдяки спільній технологічній кооперації аграрних підприємств. Об'єднання у кластери формують специфічний економічний простір з метою розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення капіталу та людських ресурсів, а отже, виконують функції структуроутворюючих елементів глобальної системи.

Література

1. Кущ С.П. Сравнительный анализ основных концепций теории маркетинга взаимоотношений / С.П. Кущ // Вестник С.-Петербургского университета. Сер. «Менеджмент» – 2003. – Вып. 4 (№32). – С. 3–25.

2. Гордон Я. Маркетинг партнерських отношений / Ян Х. Гордон ; пер. с англ. О.А. Третьяк. – СПб. : Питер, 2001. – 384 с.

3.Гаркавенко С.С. Маркетинг : підручник. / С.С. Гаркавенко. – 5-те вид. доп. – Київ : Лібра, 2007. – 720 с.

4. Основы маркетинга : пер. с англ. / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс, В. Вонг – 2-е европ. изд. – СПб. : Вильямс, 2006. – 943 с.

5. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент : пер. с англ. / Ф. Котлер, К. Л. Келлер. – 12-е изд. – СПб. : Питер, 2006. – 816 с.

6.Ламбен Жан-Жак. Стратегический маркетинг: Европейская перспектива : пер. с франц. / Ж.-Ж. Ламбен. – СПб. : Наука, 1996. – 589 с.

7. Гембл П. Маркетинг взаимоотношений с потребителями ; пер с англ. / П. Гембл, М. Стоун, Н. Вудкок. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 512 с.

8. Темпорал П. Роман с покупателем / П. Темпорал, М. Тротт ; пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревського. – СПб. : Питер, 2002. – 224 с.

9. Крикавський Є.В. Промисловий маркетинг : підручник / Є.В. Крикавський, Н.В. Чухрай. – Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2001. – 336 с.

10. Соловйов І.О. Маркетинг відносин в АПК: орієнтири на майбутнє / І.О. Соловйов, О.В. Самчук // Маркетинг в Україні. – 2004. – №5. – С. 47–51.

11. Чернишева С. Маркетинг відносин в системі управління підприємством: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / С. Чернишева. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com.

12. Примак Т. Від маркетингу відносин до маркетингу утримування клієнтів / Т. Примак // Маркетинг в Україні. – 2006. – № 3. – С. 42–44.

13. Третьяк О. А. Маркетинг взаимодействия и партнерских взаимоотношений: новые направления исследований и инструментарий [Электронный ресурс] / О. А. Третьяк. – Режим доступа: http://ru.convdocs. org/docs/index-114682.html.

14. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред) та ін. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – 952 с.

15. Ющак Ж.М. Трансакційні витрати у вітчизняній обліковій системі: XXI століття – нове уявлення майбутнього / Ж.М. Ющак., С.І. Мельник // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2009. – №1(13). – С. 155–163.

16. Соколенко С.І. Кластери у глобальній економіці / С.І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.

17. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : монографія / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.

18. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: ідентифікація і мотиви здійснення / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2006. – № 1. – С. 40 - 54.

19. Саблук П.Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні : монографія / П.Т. Саблук, В. І. Бойко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.

References

1. Kushch, S.P. (2003), "A comparative analysis of the basic concepts of the theory of relationship marketing", *Vestnik S.-Peterburgskogo universiteta. Ser. «Menedzhment»*, Vol. 4, no. 32, pp. 3–25.

2. Gordon, YA. (2001), *Marketing partnerskikh otnosheniy* [Marketing the partnerships of relations], Translated by O.A. Tretiak , Piter, St.-Peterburg, Russia, 384 p.

3. Harkavenko, S.S. (2007), *Marketynh* [Marketing], textbook, Libra, Kyiv, Ukraine, 720 p.

4. Kotler, F., Armstrong, G., Sonders, D., Vong, V. (2006), *Osnovy marketinga* [Principles of Marketing], Vilyams, St.-Peterburg, Russia, 943 p.

5. Kotler, F. and Keller, K.L. (2006), *Marketing. Menedzhment* [Marketing. Management], Piter, St.-Peterburg, Russia, 816 p.

6. Lamben, J.J. (1996), *Strategicheskiy marketing: Yevropeyskaya perspektiva* [Strategic marketing: a European perspective], translated from French, Nauka, St.-Peterburg, Russia, 589 p.

7. Gamble, P., Stone, M. and Woodcock, N. (2002), *Marketing vzaimootnosheniy s potrebitelyami* [Marketing relationships with consumers], translated from English, FAIR-PRESS, Moscow, Russia, 512 p.

8. Temporal, P. and Trott M. (2002), *Roman s pokupatelem* [Romancing the Customer], translated by YU. N. Kapturevskogo, Piter, St.-Peterburg, Russia, 224 p.

9. Krykavskyi, Ye.V. and Chukhrai, N.V. (2001), *Promyslovyi marketynh* [Industrial marketing], textbook, Vydavnytstvo NU «L'vivs'ka politekhnika», L'viv, Ukraine, 336 p.

10. Soloviov, I.O. and Samchuk, O.V. (2004), "Relationship Marketing in agriculture: guidance for the future Marketynh v Ukrayini", *Marketynh v Ukraini*, no. 5, pp. 47–51.

11.Chernysheva, S. "Relationship Marketing in the management of the enterprise: theoretical aspect", available at: http://www.rusnauka.com.

12. Prymak, T. (2006), "From marketing to relationship marketing customer retention", Marketynh v Ukraini, no. 3, pp. 42–44.

13. Tretiak, O.A. "Marketing interactions and partnership mutual relations: new directions for research and tools", available at: http://ru.convdocs. org/docs/index-114682.html.

14. Mochernyi, S.V. etc. (2000), *Ekonomichna entsyklopediia: T.3* [Economic Encyclopedia: Vol.3, Vydavnychyi tsentr "Akademiia", Kyiv, Ukraine, 952 p.

15. Yushchak, Zh.M. and Melnyk, S.I. (2009), "Transaction costs in the national accounting system: XXI century - a new view of the future", *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, no. 1(13), pp. 155–163.

16. Sokolenko, S.I. (2004), *Klastery u hlobalnii ekonomitsi* [Clusters in the global economy], Lohos, Kyiv, Ukraine, 848 p.

17. Malik, M.Y. and Nuzhna, O.A. (2007), *Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpryiemstv: metodolohiia i mekhanizmy* [Competitiveness of agricultural enterprises: methodology and mechanisms], monographr.], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 270 p.

18. Andriichuk, V.H. (2006), "Capitalization of Agriculture: identity and motives of implementation", Ekonomika APK, no. 1, pp. 40-54.

19. Sabluk, P.T. and Boiko, V.I. (2005), *Ekonomika vyrobnytstva moloka i molochnoi produktsii v Ukraini* [Economics of milk production and dairy products in Ukraine], monograph, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 340 p.

УДК 331.104:664

Грищенко Д.Г.,
аспірант*
Національний університет харчових технологій

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ HR-МАРКЕТИНГУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Hryshchenko D.H.,
graduate student
National University of Food Technology

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE HR-MARKETING AND EFFECTIVENESS OF THE ENTERPRISES

Постановка проблеми. Людські ресурси (HR) не лише створюють матеріальні передумови виробництва, але і забезпечують їх результативне функціонування. Ефективність використання людської праці відображає рівень розвитку продуктивних сил, тож виникає необхідність поглибленого розуміння ролі людини і результатів її діяльності у процесі розвитку економіки.

У більшості успішних західних підприємств відбулося зміщення акценту в стратегії управління з клієнтів на працівників. Відбулася трансформація від клієнто-орієнтованої до персонал-орієнтованої стратегії управління. Адже саме персонал представляє підприємство перед клієнтами, саме працівники створюють ті високі стандарти, які формують позитивне та лояльне ставлення до підприємства у його клієнтів. Тож, сучасне управління персоналом потребує переходу на якісно новий рівень - hr-маркетинг. Застосування маркетингу у політиці управління людськими ресурсами підприємства, дозволяє створити найбільш сприятливі умови для максимального залучення та зацікавленості персоналу в ефективній роботі. Від того, наскільки вдасться підприємству зберегти повноцінну роботу з працівниками і при цьому отримати від них максимальну віддачу, залежить економічна стійкість підприємства і його здатність конкурувати в майбутньому [5, с. 254].

Новизна та багатоаспектність даного напряму потребує подальшого теоретичного обґрунтування та практичного дослідження, є доречним прослідкувати та проаналізувати вплив hr-маркетингу на кінцеві результати діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив людських ресурсів на ефективність діяльності підприємств та тенденції покращення основних показників організації в результаті впровадження ефективних методів управління персоналом досліджуються вченими з різних країн світу. Цій тематиці присвятили свої дослідження такі відомі науковці, як А. Ендрюс, Д. Мак-Даффі, Д.Пфеффер, Т. Уелборн, М. Хузелід [4-8] та ін. Вчені проаналізували сотні компаній, які ведуть свою діяльність в різних галузях та знаходяться в різних країнах. Результати цих досліджень демонструють безпосередній вплив методів управління персоналом на підприємстві на ті чи інші кінцеві результати його діяльності. Водночас, слід зауважити, що при всій значимості отриманих наукових результатів відсутній єдиний підхід до оцінювання залежності ефективності використання людських ресурсів та кінцевих результатів діяльності підприємств, який би ґрунтувався на об'єктивних статистичних даних.

***Постановка завдання*.** Метою даної статті є розробка теоретико методичних засад та науково-практичних рекомендацій щодо оцінювання впливу людських ресурсів підприємства на ефективність його діяльності, що ґрунтується на трьох ключових аспектах: об'єктивність, простота та комплексність підходу. Для досягнення мети нами було поставлено та вирішено наступні завдання: розроблено методичні підходи щодо аналізу та оцінки стану hr-маркетингу підприємства і ефективності його діяльності та оцінено взаємозв'язок між ними. З метою отримання неупереджених об'єктивних висновків щодо досліджуваної проблематики, нами

---

* *Науковий керівник: Безпалько О.В. – к.е.н., доц.*

обрано в якості об'єкта дослідження шість підприємств харчової промисловості, які відносяться до різних груп підприємств за розмірами та є представниками різних галузей харчової промисловості. Предметом дослідження є практичні підходи щодо формування hr-маркетингу на підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз ефективності використання людських ресурсів підприємства здійснено на основі авторської методики оцінки hr-маркетингу за аналітичним методом [1, с. 423-427]. Оскільки маркетинг передбачає орієнтацію на споживача, то це означає, що критерієм оцінки hr-маркетингу має бути задоволеність його споживачів – це саме підприємство та його персонал.

Визнаючи доцільність та актуальність такого методичного підходу, нами було визначено наступні фактори оцінки: плинність персоналу; компетентність кадрів підприємства; розвиток працівників; випереджальний характер зростання продуктивності праці над зростанням заробітної плати; вікова структура персоналу. Саме ці показники дозволяють оцінити стан кадрової політики підприємства з точки зору задоволеності нею, з одного боку, самим підприємством, а з іншого – його працівниками.

Важливими саме для підприємства критеріями оцінки кадрової політики є показник співвідношення росту продуктивності праці із ростом середньої заробітної плати, вікова структура та показник компетентності персоналу. Випереджальний характер зростання продуктивності праці над зростанням середньої заробітної плати є своєрідним індикатором ефективності використання людських ресурсів і запорукою результативної діяльності самого підприємства. Вікова структура персоналу та її зрушення можуть свідчити про надійність кадрового забезпечення підприємства або ж сигналізувати про його ризикований стан. Відносна стабільність та помірність зрушень у віковій структурі підприємства дозволяє будувати більш ефективну (оскільки більш повно враховуються особливості різних вікових груп) та довгострокову (оскільки має місце певний тренд зрушень) політику управління людськими ресурсами на підприємстві. Компетентність персоналу показує рівень розвитку продуктивних сил підприємства. Адже висока компетентність персоналу створює передумови більш ефективного процесу праці та відповідно розвитку самого підприємства.

Критеріями задоволеності працівників кадровою політикою підприємства є плинність кадрів та їх розвиток. Чим менша задоволеність працівників роботою, тим більша плинність кадрів на підприємстві. На сьогоднішній день доведеним є факт, що висока плинність кадрів не сприяє стабільному розвитку компанії та вимагає додаткових фінансових ресурсів. Кожен прийом працівника на роботу тягне за собою великі затрати для організації, помилки при наймі збільшують ці затрати в декілька разів [3]. Фактор розвитку персоналу дає розуміння про рівень задоволення потреби працівників у професійному зростанні та визнанні. Незалежно від рівня кваліфікації працівника, з часом виникає необхідність у підвищенні його компетенції. Це зумовлено стрімким розвитком нових технологій.

Інноваційність даного підходу оцінки персоналу полягає у наступних ключових аспектах: об'єктивність, простота та комплексність, що є особливо актуальним в умовах розвитку сучасного бізнесу. Об'єктивність підходу полягає у статистичній природі даних, які використовуються для проведення оцінки. Тобто немає потреби у додаткових анкетах, опитувальниках та ін., які часто містять суб'єктивну позицію, всі дані беруться на основі статистичної звітності, яку формує та здає підприємство. Простота підходу полягає у невеликій кількості факторів, які аналізуються, та разом з тим вибрані фактори дають можливість оцінити загальний стан кадрової політики на підприємстві, що забезпечує комплексність підходу.

Для більш достовірного відображення реального стану кадрової сфери підприємств та оцінки її динаміки в розрахунках було використано середні значення показників за останні п'ять років.

Для співставлення значень різних факторів необхідне їх приведення до однакових одиниць вимірювання. Оскільки досліджувані фактори є різнорідними та різнонаправленними, тому, для приведення їх до єдиної системи, автором була використана 10–ти бальна шкала умовних одиниць. Механізм переведення факторів в умовні одиниці зводився до наступного: значення аналізуючого показника по підприємству співвідносилося до еталонного значення показника по галузі, та розраховувалось відповідне значення

умовних одиниць, враховуючи, що 10 умовним одиницям відповідає найкраще значення показника (еталон), 0 – відповідно найгіршому з точки зору ведення бізнесу.

Алгоритм визначення кількісної оцінки стану hr-маркетингу на підприємстві зводиться до наступного:

1) розрахунок одиничних інтегрованих факторних показників hr- маркетингу:

$$\text{ОПКМ}_i = q_i * R_i \quad , \tag{1}$$

де ОПКМ_i – одиничний факторний показник hr-маркетингу;

q_i – параметрична оцінка;

R_i – вагомість (ранг) фактора.

2) розрахунок інтегрального показника hr-маркетингу:

$$\text{ІПКМ}_j = \sum_{j=1}^{n} \text{ОПКМ}_j \tag{2}$$

де, ІПКМ_j – інтегрований показник hr- маркетингу;

ОПКМ_j - одиничний факторний показник;

n – кількість досліджуваних факторів.

Найбільше значення ІПКМ відповідатиме найвищій оцінці hr-маркетингу.

В результаті аналізу стану hr-маркетингу на підприємствах були отримані наступні дані: значення інтегрального показника hr-маркетингу ДП ПАТ «Київхліб» Хлібокомбінат №10 становить 5,3106; ДП ПАТ «Київхліб» Хлібокомбінат №2 – 4,5558; ТОВ Кондитерська фабрика «Меркурій» - 5,6950; ПрАТ «Шполянський завод продтоварів – 4,3796; ТОВ МПП «Делікатес» - 4,0435; ТОВ фірма «Славутич» - 3,2035.

Для дослідження впливу hr-маркетингу на ефективність діяльності підприємства необхідно проаналізувати кінцеві результати його діяльності.

Ефективність діяльності підприємства оцінюється великою кількістю різнобічних показників. Ми пропонуємо для цієї мети використовувати і аналізувати в єдності наступні: рентабельність продажів (є одним з найвагоміших індикаторів ефективності діяльності підприємства, даний показник відображає розмір прибутку підприємства, який отримується з кожної гривні від продажу продукції, робіт, послуг підприємства); використання робочого часу (характеризує наскільки повно використовується на підприємстві такий невідновний ресурс як час, адже від його раціонального використання в значній мірі залежить ефективність діяльності підприємства загалом); продуктивність праці (показує результативність використаної праці, наскільки ефективно були задіяні наявні людські ресурси); показник витрат на 1 грн. чистої виручки від реалізації продукції (дає загальну характеристику ефективності управління витратами на підприємстві, що є одним із індикаторів ефективності діяльності підприємства в цілому). Ми вбачаємо, що аналіз визначених показників дозволить отримати об'єктивну загальну оцінку діяльності підприємства. Для достовірного дослідження показників проаналізовано їх динаміку за період 5 років.

Оскільки дані показники є різнонаправленними, то для їх аналізу в єдиній системі пропонуємо використовувати інтегральний показник. Таким, на нашу думку, є кумулятивний індекс ефективності діяльності підприємства. Розрахунок даного індексу пропонуємо проводити за наступним алгоритмом:

1) формування бази значень кожного з одиничних показників;

2) розрахунок відносних ланцюгових величин динаміки визначених показників за формулою:

$$d_i = \frac{\text{П}_1}{\text{П}_0}, \tag{3}$$

де, d_i - значення відносної величини динаміки *i*-го показника;

$П_1$ – значення показника у звітному періоді;

$П_0$ – значення показника у попередньому періоді;

3) визначення середньорічного індексу *і-го* показника ($\overline{d_i}$), як усередненого за досліджуваний період;

4) розрахунок кумулятивного індексу ефективності діяльності підприємства за формулою:

$$Кед_j = \frac{\overline{d}_{пп} * \overline{d}_{рч} * \overline{d}_R}{\overline{d}_{в1гр}}, \quad (4)$$

де, $Кед_j$ – кумулятивний індекс ефективності діяльності *j*-го підприємства;

$\overline{d}_{пп}$ – середньорічний індекс продуктивності праці;

$\overline{d}_{рч}$ – середньорічний індекс використання робочого часу;

$\overline{d}_R$ – середньорічний індекс рентабельності продажів;

$\overline{d}_{В1ГР}$ – середньорічний індекс витрат на 1 грн. чистої виручки від реалізації продукції.

Здійснення аналізу ефективності діяльності підприємств дозволило отримати наступні результати: кумулятивний індекс ефективності діяльності ДП ПАТ «Київхліб» Хлібокомбінат №10 становить 1,1622; ДП ПАТ «Київхліб» Хлібокомбінат №2 складає 1,1357; ТОВ Кондитерська фабрика «Меркурій» – 1,3826; ПрАТ «Шполянський завод продтоварів» – 1,1431; ТОВ МПП «Делікатес» – 1,0216; ТОВ фірма «Славутич» – 0,996.

На основі отриманих результатів аналізу ефективності діяльності підприємств та оцінки hr-маркетингу побудовано модель матриці «Використання людських ресурсів – ефективність підприємства» (рис.1).

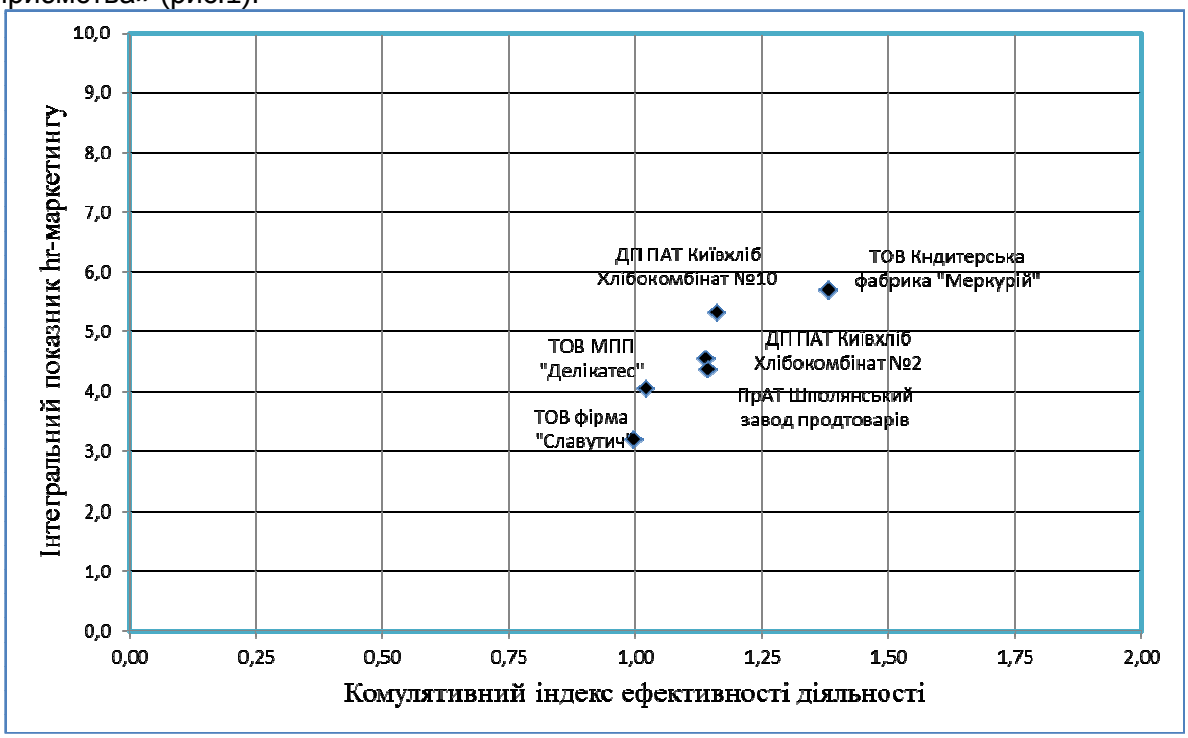

Рис. 1. Матриця «Використання людських ресурсів – ефективність підприємства»
Джерело: складено автором

Координати матриці відповідають отриманим значенням кумулятивного індексу ефективності діяльності підприємства та інтегрального показника hr-маркетингу: ДП ПАТ «Київхліб» Хлібокомбінат №10 (1,16; 5,31), ДП ПАТ «Київхліб» Хлібокомбінат №2 (1,14; 4,56), ТОВ Кондитерська фабрика «Меркурій» (1,38; 5,70), ПрАТ «Шполянський завод продтоварів»

(1,14; 4,38), ТОВ МПП «Делікатес» (1,02; 4,04), ТОВ фірма «Славутич» (1,0; 3,20). Матриця дозволяє оцінити позиції підприємств на ринку та визначити стратегічне бачення його розвитку шляхом коригування політики управління людськими ресурсами на ньому.

На основі співставлення отриманих результатів аналізу стану людських ресурсів підприємства та ефективності його діяльності можемо зробити висновок про існування певної залежності між даними характеристиками. Для більш глибокого дослідження даного зв'язку вважаємо за необхідне провести кореляційно-регресійний аналіз. Вихідні дані для розрахунку кореляції, які в своїй основі мають 5-річну вибірку факторів по шести підприємствам, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Вихідні дані кореляційно-регресійного аналізу

Підприємства	Комулятивний індекс ефективності діяльності	Інтегральний показник hr-маркетингу
	Y	X
ДП ПАТ «Київхліб» Хлібокомбінат №10	1,1622	5,3106
дп ПАТ «Київхліб» Хлібокомбінат №2	1,1357	4,5558
ТОВ Кондитерська фабрика «Меркурій»	1,3826	5,6950
ПрАТ «Шполянський завод продтоварів»	1,1431	4,3796
ТОВ МПП «Делікатес»	1,0216	4,0435
ТОВ фірма «Славутич»	0,9965	3,2035

Джерело: складено автором

Для спрощення розрахунків використаємо статистичну функцію Microsoft Excel ЛИНЕЙН [2]. Для визначення оцінок параметрів лінійної регресії в даній функції застосовується метод найменших квадратів. Результатом застосування статистичної функції ЛИНЕЙН є оцінка параметрів лінійної регресії та регресійна статистика. Отримана регресійна модель має вигляд:

$$Y_{розр} = 0,5181 + 0,1373*X. \quad (5)$$

Тіснота зв'язку між залежною змінною Y та незалежною змінною X оцінюються за допомогою статистичних характеристик: коефіцієнта детермінації та коефіцієнта кореляції. За допомогою цих коефіцієнтів перевіряється відповідність побудованої регресійної моделі (теоретичної) фактичним даним. Значимість зв'язку визначається за допомогою F-критерію Фішера [2].

За допомогою статистичної функції ЛИНЕЙН обчислюємо коефіцієнт детермінації:

$$R^2 = 0,7996.$$

Коефіцієнт кореляції розраховується за формулою :

$$R = \pm\sqrt{1-\frac{\sum_{i=1}^{n}(Y_{факт}-Y_{розр})^2}{\sum_{i=1}^{n}(Y_{факт}-Y_{сер})^2}} = 0,894 \quad (6)$$

Тестування адекватності моделі проводиться за критерієм Фішера.

$$F_{розр} = 15,96$$

$F^{0,05}_{табл}$ визначаємо за допомогою статистичної функції FРАСПОБР(0,05;4;5) для рівня надійності α=0,05 і ступенів вільності відповідно f_1 = (n–m–1) = 6–1–1=4 та f_2 = (n–1)= 6–1=5:

$$F^{0,05}_{табл} = 5,19$$

Оскільки $F_{розр} > F^{0,05}_{табл}$, то можемо зробити висновок про адекватність побудованої моделі, отже, припускаємо наявність лінійного зв'язку.

Для оцінки точності моделі визначаємо стандартні похибки оцінок параметрів моделі з урахуванням дисперсії залишків:

$$S_{\beta_j} = \sqrt{\sigma_u^2 c_{kj}} \tag{7}$$

де σ_u^2 – дисперсія залишків;

c_{kj} – елемент матриці похибок С (матриця, обернена до матриці коефіцієнтів системи нормальних рівнянь);

$$S_{\beta_0} = 0,1582 \quad |0,5181|$$

$$S_{\beta_1} = 0,0344 \quad |0,1373|$$

Порівняємо стандартні похибки оцінки з величиною оцінки:

$$\frac{S_{\beta 0}}{\beta_0} 100 = \frac{0,1582}{0,5181} \cdot 100 = 30,5\%,$$

$$\frac{S_{\beta 1}}{\beta_1} 100 = \frac{0,0344}{0,1373} \cdot 100 = 25,05\%.$$

Стандартні помилки параметрів не перевищують абсолютні значення цих параметрів. Це означає, що оцінки параметрів є незміщеними відносно їх істотних значень.

Середньоквадратичне відхилення (похибка):

$$S_{yx} = \pm\sqrt{\frac{\sum(Y_{факт} - Y_{розр})^2}{n\text{-}1}} = \pm\sqrt{\frac{0,0188}{6-1}} = \pm 0,0614 \tag{8}$$

Отримане значення свідчить про те, що фактичні значення Y відхиляються від розрахункових його значень на $\pm 0,0614$.

Відносна похибка розраховується як:

$$\sigma = \frac{S_{yx}}{Y_{сер}} \cdot 100 = \frac{0,0614}{1,14} \cdot 100 = 5,382\%, \tag{9}$$

Дане значення відносної похибки характеризує модель з позитивної сторони.

Наступним кроком є перевірка значущості коефіцієнта детермінації та кореляції. Для перевірки статистичної значущості коефіцієнта детермінації R^2 висувається нульова гіпотеза:

$$H_0: \quad R^2 = 0. \tag{10}$$

$$H_0: \quad \alpha_1 = \alpha_2 = \ldots = \alpha_n = 0.$$

Альтернативною до неї є:

$$H_A: \quad \alpha_j \neq 0 \tag{11}$$

Обчислюємо експериментальне значення F-статистики:

$$F_{експ} = \frac{R^2}{1-R^2} \cdot \frac{n-m-1}{m} = 5,99 \tag{12}$$

$$F^{0.05}_{табл} = 5,19$$

$$F_{експ} > F^{0,05}_{табл}$$

Нульова гіпотеза відхиляється, тобто існує такий коефіцієнт у регресійному рівнянні, який суттєво відрізняється від нуля, а відповідний фактор впливає на досліджувану змінну. Відхилення нульової гіпотези свідчить про адекватність побудованої моделі.

Коефіцієнт кореляції перевіряємо на значущість за допомогою t-критерію Ст'юдента. Фактичне значення t-статистики обчислюється за формулою:

$$t_{експ} = \frac{R\sqrt{n-m-1}}{\sqrt{1-R^2}} = 3,46 \quad (13)$$

$t_{табл}$ визначаємо за допомогою статистичної функції Microsoft Excel СТЬЮДРАСПОБР(0,05;4) для рівня значимості α=0,05 та числу ступенів вільності $(n–m_1)$ = 6–2 = 4.

$$t_{табл.} = 2,78$$

$$|t_{експ}| > t_{табл},$$

Отже, можемо зробити висновок, що коефіцієнт кореляції достовірний (значущий), а зв'язок між залежною змінною та незалежним фактором суттєвий.

Розрахуємо коефіцієнт еластичності за формулою:

$$E_i = \frac{a_i \cdot \overline{X}_i}{\overline{Y}_{розр}} = \frac{0,1373 \cdot 4,53}{1,14} = 0,546. \quad (14)$$

Коефіцієнт еластичності говорить про те, що збільшення інтегрального показника кадрового маркетингу на 1% призведе до збільшення ефективності діяльності підприємства на 0,546%.

Висновки та подальші дослідження. Розроблена авторська методика оцінки існуючого стану hr-маркетингу на підприємстві та ефективності його діяльності ґрунтується на трьох ключових аспектах: об'єктивність, простота та комплексність підходу. Об'єктивність полягає у статистичній природі даних, що усуває потребу в додаткових анкетах, які часто містять суб'єктивну позицію. Простота проявляється у невеликій кількості факторів. Визначені фактори дають можливість оцінити загальний стан кадрової політики на підприємстві, що забезпечує комплексність підходу.

Запропонована авторська методика була апробована на підприємствах різних галузей харчової промисловості та засвідчила, що власне розмір підприємства та галузь діяльності не мають суттєвого впливу. На основі проведеного кореляційно-регресійного аналізу можемо зробити висновок, що ефективність діяльності підприємства на 79,96% залежить від рівня hr-маркетингу на ньому (коефіцієнт детермінації дорівнює 0,7996), і на 20,04% від інших чинників. Збільшення інтегрального показника hr-маркетингу на 1 пункт призводить до зростання ефективності діяльності підприємства на 0,1373 пункту за умови незмінної дії інших чинників. Отримана модель є достовірною та відображає тісний кількісний взаємозв'язок між вхідними показниками. Отримані результати показали, що становище кадрової сфери на українських підприємствах відповідає середньому та нижче середнього рівням, що ще раз підтверджує необхідність ведення кадрової політки на якісно новому рівні – рівні hr-маркетингу, детальне вивчення якого є предметом подальших досліджень автора.

Література

1. Грищенко Д.Г. Аналітичний метод оцінки стану кадрового маркетингу на підприємстві / Д.Г. Грищенко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 5. – С. 423–427.

2. Наконечний С.І., Економетрія : підручник / С.І. Наконечний, Т.О. Терещенко, Т.П.Романюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 520 с.

3. Нессонов Г. Г. Управление персоналом коммерческой организации : учебн. пособ / Г. Г. Нессонов. – М. : Триада, 1997. – 210 с

4. Пфеффер Д. Формула успеха в бизнесе: на первом месте – люди / Д. Пфеффер; [пер.с англ.О.Л. Пелявского]. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2006. – 560 с.

5. Череп А.В. Методичні підходи до використання трудових ресурсів у відповідності з потенційними можливостями підприємства / А.В. Череп, Л.В. Шитікова // Бізнесінформ. – 2013. – № 10. – С. 253-257

6. Huselid M. The Impact of Human Resource Management Practices on Turnover, Productivity and Corporate Financial Performance / M. Huselid / Academy of Management Journal. – 1995. – Vol 38, – №3. p.635-872 [Electronic resource]. URL: www.markhuselid.com/pdfs/articles/1995_AMJ_HPWS_Paper.pdf

7. MacDuffie J. International Trends in Work Organizations in the Auto Industry: National-Level versus Company-Level Perspectives / J. MacDuffie. Madison, WI: Idustrial Relations Research Association, 1995, p. 218.

8. Welbourne T. Predicting Perfomance of Initial Public Offering Firms: Should HRM be in the Equation? / T. Welbourne, A. Andrews. // Academy of Management Journal. –1996. – № 36. URL: http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article

References

1. Hryshchenko, D.H. (2014), "Analytical method of assessment of the hr-marketing at the enterprises", *Business Inform*, no. 5. pp. 423-427.

2. Nakonechnyi, S.I., Tereschenko, T.O., and Romaniuk T.P. (2004) *Econometria* [Econometrics], textbook, MBK, Kyiv, Ukraine, 520 p.

3. Nessonov, G.G. (1997), *Upravlenie personalom kommercheskoy organizacii* [HR Management of the commercial organization], tutorial, Triad, Moscow, Russia, 210 p.

4. Pfeffer, J. (2006). *Formula uspekha v biznese: na pervom meste – lyudi* [The Human Equation building profits by putting people first]. Williams, Moscow, Russia, 560 p.

5. Cherep, A.V. and Shytikova, L.V. (2013) "Methodological approaches to the use of human resources in accordance with the potential of the company", *Business Inform*, no. 10, pp. 253-257.

6. Huselid, M. (1995), "The Impact of Human Resource Management Practices on Turnover, Productivity and Corporate Financial Performance". available at: www.markhuselid.com/pdfs/articles/1995_AMJ_HPWS_Paper.pdf (access date April 25, 2014)

7. MacDuffie, J. (1995), International Trends in Work Organizations in the Auto Industry: National-Level versus Company-Level Perspectives, Madison, WI: Idustrial Relations Research Association, p. 218.

8. Welbourne, T. and Andrews, A. "Predicting Perfomance of Initial Public Offering Firms: Should HRM be in the Equation?", available at: http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article (access date May 5, 2014)

УДК 001.895

Чекамова О.І.,
***здобувач*[1]**
Інститут інноваційного провайдингу НААН

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ НАУКОВИХ РОЗРОБОК З ВИСОКИМ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

Chekamova O.I.,
candidate for a degree
Institute of Innovative Providing of NAAS

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF CREATING SCIENTIFIC DEVELOPMENTS WITH HIGH INNOVATION POTENTIAL

Постановка проблеми. Ринкові трансформації в аграрному секторі країни вимагають концептуальних змін у науковому забезпеченні галузі, доведенні завершених наукових розробок до споживачів, забезпеченні відповідності наукоємної продукції ринковим потребам та умовам інноваційної моделі економічного зростання. У зв'язку з цим важливого значення набуває формування дієвого механізму науково-інноваційної діяльності наукових установ з метою створення конкурентоспроможних новацій та трансферу їх у виробництво.

В зв'язку з інертністю аграрної наукової сфери існують проблеми наукової діяльності в ринкових умовах з формуванням певного механізму трансформації наукових досягнень в продукт, придатний для продажу на наукоємному ринку. Саме створення та відпрацювання такого механізму дасть змогу науковим установам реалізовувати власні здобутки та отримувати кошти для рефінансування подальших наукових досліджень. Для впровадження інноваційної моделі розвитку науки, забезпечення правової охорони результатів наукових досліджень, їх конкурентоспроможності та ефективного використання інтелектуальної продукції наукових установ в системі Національної академії аграрних наук України створюється інноваційна інфраструктура, напрацьовуються відповідні механізми. Тому своєчасним і необхідним є подальше вдосконалення підходів до реалізації інноваційної складової науково-інноваційного процесу в сфері аграрної науки, розробки ефективних механізмів організації інноваційного процесу в наукових установах аграрної сфери з метою підвищення результативності наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Питаннями дослідження інноваційної діяльності займалися такі науковці, як: А. В. Гриньов [2], С. М. Ілляшенко, Р. А. Фатхутдінов [8], С.А. Володін [4; 5], О. С. Федонін [9], І. М. Рєпіна, О. І. Олексюк [3], Н. С. Краснокутська, О. Б. Бутнік-Сіверський та інші. Але власне специфіка науково-інноваційної діяльності науково-дослідних установ аграрної сфери та процес формування науково-технічних розробок з високим інноваційним потенціалом потребує додаткового висвітлення. В даному контексті науковий інновінг є тією системою, що дозволяє об'єднати окремі етапи науково-інноваційного процесу в цілісну систему продукування інновацій.

Постановка завдання Метою даної статті є формування теоретико-методологічних засад системи ефективного продукування наукових розробок – методу наукового інновінгу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аграрної науки на сьогоднішній день злободенними є питання конкурентоспроможності власних наукових розробок, формування дієвого механізму доведення розробок до стану інновацій та реалізації інновацій, що дасть можливість отримати додаткові джерела фінансування подальших наукових досліджень. В даному контексті науковий інновінг є тією системою, що дозволяє об'єднати окремі етапи в

[1] *Науковий керівник: Володін С.А. – д.е.н., член-кореспондент НААН*

цілісну систему продукування інновацій. Науковий інновінг – це система прагматичної творчості в науковій сфері, яка передбачає побудову науково-інноваційного процесу з метою створення конкурентоспроможної наукомісткої продукції з високим інноваційним потенціалом. За схемою науково-інноваційного процесингу [4] основними етапами створення інновацій є створення наукових розробок, капіталізація розробок (доведення розробок до стану, придатного для реалізації на ринку) та комерціалізація інновацій. Така організація в науково-дослідних установах аграрної сфери передбачає трансформацію їх діяльності в наступних аспектах:

*1. Підвищення ефективності вирішення поставлених проблем за рахунок **творчого пошуку** при використанні евристичних принципів активізації творчої активності співробітників наукової установи.*

Предмет креативного інновінгу науково-інноваційної діяльності спрямовано на науково-творчий процес та його кінцевий інноваційний результат. Тому основою методології креативного інновінгу є знання про інноваційні технології, креатологія інноваційного мислення та поведінки вченого-творця, методологічні засади креативної творчості. Креативність, творче мислення є невід'ємною частиною наукових досліджень. Творчий підхід, пошук нових нетрадиційних рішень поставлених проблем є запорукою успіху комерційної, трансферної діяльності науково-дослідних установ, основою їх розвитку.

Науку, що вивчає творчу діяльність, називають евристикою. В рамках евристики сформульовані принципи, які використовуються в наукових дослідженнях: принцип свободи мислення, принцип цілеспрямованості, принцип протиріччя, принцип заперечення, принцип «бритви Оккама». принцип комплексності, принцип «Перегнати не наздоганяючи». Останній принцип покликаний до життя нерівномірністю розвитку науки в різних країнах і наукових колективах (школах). Алгоритм реалізації цього принципу такий: 1) вивчається передній край науки (найновіші досягнення); 2) засвоюється проблемне знання; 3) вибирається актуальна проблема для розв'язання або формується нова; 4) використовуються дані переднього краю науки для розв'язання; 5) з наявного попереднього знання вивчається лише те, що має відношення до досліджуваної проблеми [1].

Використання даних принципів створює передумови для створення перспективних, конкурентоздатних рішень поставлених проблем на основі творчого пошуку, з використанням алгоритмів підвищення творчої активності виконавців науково-дослідних робіт.

*2. Організація наукового процесу на основі **програмно-цільового підходу**, що передбачає проектування результатів досліджень – наукових розробок – на основі визначених перспективних напрямів розвитку галузі та економічної доцільності проведення досліджень.*

За системою наукового інновінгу для планування науково-інноваційного процесу використовується програмно-цільовий метод. За визначенням, програмно-цільовий метод досліджень – це метод досліджень і досягнення запланованого кінцевого результату шляхом програмування та узгодження за цілями та етапами праці учасників конкретного творчого процесу, один із перспективних способів прискорення науково-технічного прогресу, покращення використання наукового потенціалу. Він дозволяє за допомогою програм ефективно погоджувати цілі досліджень з наявними ресурсами [2].

Управління науково-дослідним процесом за програмно-цільовим методом дозволить сконцентрувати науково-творчий потенціал для розвитку визначених пріоритетних напрямів, стимулювання створення та просування необхідних ринку науково-інноваційних розробок. Мета діяльності наукової установи змістилась від створення наукових розробок до трансферу інновацій, тобто реалізації інноваційного продукту, який в загальному випадку є комплексом з використання кількох завершених наукових розробок. В зв'язку з цим необхідна перебудова діяльності наукових установ, перехід від власне наукової діяльності до науково-інноваційної діяльності на засадах наукового інновінгу. Зміщення мети діяльності від сфери створення знань до сфери їх використання відбувається з метою підвищення інноваційного потенціалу наукових установ.

На думку С.А. Володіна [5], конкретизація програмно-цільового методу та предметність науково-інноваційних відносин забезпечує введення системи інноваційного замовлення науково-технічної продукції. Виходячи з принципу прагматичних відносин «замовник-

виконавець», система передбачає при плануванні науково-інноваційного процесу формувати чіткий опис і точні параметри продукту, який замовляється.

Як бачимо, програмно-цільовий підхід сприяє об'єднанню різних організаційних структур – суб'єктів інноваційного процесу – для досягнення спільної мети. Суб'єктами інноваційного процесу виступають організації-замовники інновацій, організації-виконавці НДДКР, консалтингові і ринкові фірми та ін., які об'єднуються в конвеєр інноваційного провайдингу. Необхідність узгодженості інтересів суб'єктів інноваційного процесу передбачає пріоритетність цілей інноваційної діяльності перед цілями наукового процесу. Тому результати наукової діяльності повинні визначатись відповідно до потреб наступного етапу – комерціалізації інновацій.

3. Організація ***ідентифікації, класифікації та тезаврації*** *ресурсів науково-інноваційного процесу.*

Тут передбачається процес формалізації знань та розробок, що використовуються в науково-інноваційному процесі. Зазвичай процесам ідентифікації, використання та збереження тієї наукової та технічної інформації, що може мати комерційний успіх, не надається належного значення. Але в умовах конкуренції саме використання цього механізму дасть можливість генерувати нові інновації шляхом комбінування нових та вже існуючих новацій.

Метою ідентифікації знань є виявлення елементів (квантів) науково-технічних знань та формалізація, документування цих знань не у вигляді наукових звітів, де відображається процес створення знань, а у формі наукової розробки, де формалізуються прикладні результати досліджень. Доцільно формулювання цих результатів вести, використовуючи термінологію тезаурусів: формулювати суть об'єкта, властивості, зв'язки з іншими об'єктами.

4. Організація та формалізація процесу здійснення ***правового супроводу*** *при трансформації наукових розробок в інновації та трансферу інновацій.*

Даний аспект стосується врегулювання правових відносин між всіма суб'єктами науково-інноваційного процесу з метою розподілу авторських та майнових прав на створювані об'єкти інтелектуальної власності, а також питання охорони та захисту прав власності на ці об'єкти інтелектуальної власності.

За визначенням, інтелектуальна власність – закріплені законом права на результати інтелектуальної творчої діяльності людини у науковій, виробничій, літературній, художній та інших сферах. Ці права стосуються не матеріального об'єкта, а відображеної у ньому інформації. Об'єкт права інтелектуальної власності має нематеріальну природу, що зумовлює його специфічну особливість як інформації: при передачі інформації від одного суб'єкта до іншого вона з'являється у другого суб'єкта, але не зникає у першого, тому право на об'єкт інтелектуальної власності можна використовувати безліч разів. Але нематеріальність об'єкта інтелектуальної власності має й негативну рису – інформація може поширюватись без дозволу, що приводить до її несанкціонованого використання. Тому специфічною, тобто такою, що враховує особливості даного об'єкту права, має бути і її охорона та захист.

Як бачимо, правові питання займають важливе значення в інноваційній діяльності, тому в наукових установах необхідно розробити механізм правової охорони і захисту створюваних об'єктів новаційних прав.

5. Вирішення ***економічних питань*** *капіталізації та комерціалізації інновацій:* організація й формалізація процесу обліку та вартісної оцінки наукових розробок; організація та формалізація процесу створення та комерціалізації інноваційних продуктів (формування інноваційного продукту, маркетингова діяльність, розробка бізнес-проектів і т.д.).

Питання вартості знання об'єктивно виникає при його використанні як товару, інформаційного продукту на наукоємному ринку. Справедлива вартість інформаційного продукту визначається як ціна, за якою продавець згоден продати свій товар, а покупець купити його в умовах ринкової конкуренції.

Капіталізація об'єктів інтелектуальної власності передбачає комплекс заходів з перетворення ОІВ на інтелектуальний капітал організації – інтелектуальний ресурс для отримання прибутку в процесі господарської діяльності.

Важливим моментом на етапі капіталізації є розуміння, що кінцевий продукт, який буде представлений на ринку, має інтегрований, комплексний характер, тобто формується як

набір (комплекс) наукових розробок та науково-технічних знань, а також наукомісткої продукції. Такий продукт інтегрується з окремих компонентів – об'єктів наукоємного ринку – для найбільш повного задоволення потреб ринку в якості товару. Таким чином, інтегрований наукоємний продукт включає інтелектуальну (нематеріальну) складову (об'єкти інтелектуальної власності та науково-технологічний супровід їх використання), а також матеріальну складову (наукоємну продукцію або устаткування для використання об'єктів інтелектуальної власності).

В сільськогосподарському виробництві, зокрема в рослинництві наукомісткий продукт інтегрує в собі такі складові:

– продукт – об'єкт промислової власності, захищений майновими правами власності, наприклад, сорт рослин, патент на винахід або корисну модель;

– процес – науково-технологічний супровід – сукупність елементів технології, що дозволяють реалізувати ОІВ;

– наукомістка продукція – насіння сортів або гібридів рослин.

Зазначимо, що інновацію у вигляді інтегрованого наукоємного продукту найбільш доцільно визначити як інноваційну технологію, тому що термін «технологія» найбільш повно включає в себе всі інтегровані складові, а визначення технології як інноваційної передбачає наявність в ній новизни та корисності. На етапі комерціалізації за системою інноваційного провайдингу ОІВ такі комплексні інноваційні продукти представляються на наукоємному ринку у вигляді інноваційного проекту, в якому поєднуються матеріальна та інтелектуальна складові комплексного інноваційного продукту.

Механізм генерації та трансформації наукових знань в інноваційний продукт базується на принципах програмно-цільового підходу до створення інноваційної продукції та представляє собою кібернетичну схему послідовних процесів, в яких блок інформації на виході попереднього процесу є вхідним для наступного процесу. Він передбачає в рамках науково-інноваційного процесу установи виконання трьох етапів (процесів): створення наукових розробок, капіталізація їх та комерціалізація. На першому етапі отримуємо наукову розробку (новацію), яка на другому етапі набуває рис товару, а на третьому – реалізується на ринку як інноваційний продукт. Загальну схему науково-інноваційного процесу в розрізі його складових представлено на рис. 1.

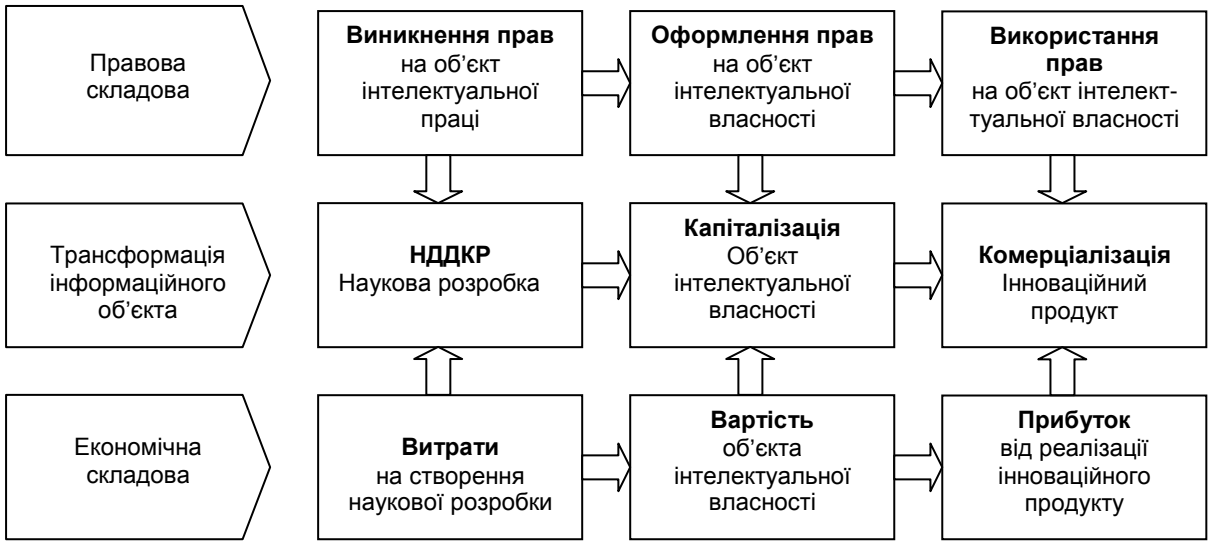

Рис. 1. Схема науково-інноваційної процесу

Джерело: розроблено автором

Капіталізація розуміється як комплекс заходів щодо визначення об'єктів, охорони, захисту та оцінки вартості підприємств, земельних ділянок, цінних паперів, об'єктів інтелектуальної власності тощо шляхом розрахунку суми очікуваних доходів за весь період їх використання, обліку та введення в господарський облік [5].

Комерціалізація – це процес, пов'язаний з практичним використанням результатів наукових досліджень та розробок з метою виводу на ринок нових та покращених продуктів,

послуг або процесів з отриманням комерційного ефекту. Комерціалізація зазвичай починається там, де наукові дослідження уже в основному завершені та отриманий чітко визначений продукт чи послуга, що мають властивості та переваги, які представляють комерційну цінність. Вона закінчується тоді, коли інноваційний продукт успішно виведений на ринок, в загальному випадку, коли досягнуто точки беззбитковості.

Науково-інноваційний процес можна представити у вигляді трансформаційного потоку об'єктів знань, що має інформаційну, правову та економічну складові. Інформаційний аспект трансформаційних об'єктів науково-інноваційного процесу зумовлює використання елементів знань (інформації) як основи інноваційного продукту. Інформація має нематеріальну природу, тому слід враховувати цей аспект при формуванні трансформаційного потоку об'єктів науково-інноваційного процесу.

Результатом науково-інноваційного процесу є інноваційний продукт, в основі якого лежать наукові знання, тобто інформаційні об'єкти, що мають нематеріальну природу. Нематеріальність інформаційного продукту зумовлює специфіку організації його охорони та санкціонованого використання, для чого застосовується інститут права. Використання інформаційних об'єктів в ролі товару на ринку зумовлює його вартісну оцінку та вирішення економічних питань щодо його виробництва та реалізації.

Використання знань як активу організації потребує організаційно-правових заходів щодо виділення, обліку, оцінки та захисту в процесі використання. С. Князєв [6] зазначає, що умовно виділяють два види охорони інформації, які використовуються в підприємницькій діяльності, тобто два види інформаційної безпеки: пасивну й активну.

Пасивна охорона характеризується тим, що власник інформації надає їй режим відкритості, доступності для всіх зацікавлених осіб, але ці особи не можуть використовувати її в комерційних цілях. Саме власникові належить виключне право дозволяти кому-небудь використовувати цю інформацію. Таку охорону інформації встановлюють патентне та авторське право. Захист інтересів власника інформації у випадку її несанкціонованого використання реалізується в судовому порядку на підставі законодавства України.

Активна охорона інформації, що більше підходить для охорони комерційної таємниці від несанкціонованого власником використання, пов'язана з тим, що власник встановлює певний режим доступу, наприклад, обмежує доступ до інформації вузькому колу фахівців з числа персоналу, організує режимні зони на підприємстві, використовує носії інформації, що роблять неможливим несанкціоноване копіювання тощо [6].

В процесі становлення інноваційної економіки знання, зокрема науково-технічні знання, набувають форми товару. Капіталізація об'єктів інтелектуальної власності передбачає комплекс заходів з перетворення ОІВ на інтелектуальний капітал організації – інтелектуальний ресурс для отримання прибутку в процесі господарської діяльності.

Питання вартості знання об'єктивно виникає при його використанні як товару, інформаційного продукту на наукоємному ринку. Справедлива вартість інформаційного продукту визначається як ціна, за якою продавець згоден продати свій товар, а покупець купити його в умовах ринкової конкуренції.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, науково-інноваційна діяльність здійснюється як цілеспрямований творчий процес, де для підвищення її ефективності задіяні сучасні методичні інструменти творчості. Механізми спрямування цієї діяльності розкривається на основі програмно-цільового підходу, що дозволяє формувати параметри кінцевого продукту на стадії планування. Результатом науково-інноваційної діяльності є створення науково-інноваційної продукції, здатної задовольнити ринковий попит. Метод, що поєднує вищеназвані підходи до створення конкурентоспроможної науково-технічної продукції є методом наукового інновінгу. Він формує нові підходи до науково-інноваційної діяльності наукових установ аграрної сфери, зокрема до підвищення інноваційного потенціалу створюваних продуктів. Для цього необхідно сформувати ефективну систему продукування розробок, основними аспектами якого є творчий підхід до генерації розробок на основі сучасних методів креатології, програмно-цільовий підхід до науково-інноваційної, а не власне наукової діяльності, вирішення організаційних питань щодо оперування створеними розробками: їх класифікація, ідентифікація та тезаврація, вирішення правових питань щодо прав власності на науково-технічні розробки, вирішення економічних питань щодо оцінки вартості та визначення ціни на створювані розробки.

Література

1. Абрамов В.І. Методологія системного підходу та наукових досліджень (дослідницькі та інноваційні процеси в державній службі) : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В.І. Абрамов, В.Х. Арутюнов. – К. : КНЕУ, 2005. – 178 с.

2. Бовин А.А. Управление инновациями организации : учебное пособие / А.А. Бовин, Л.Е.Чередникова, В.А. Якимович. – М. : Омега-Л, 2006. – 415 с.

3. Гриньов А В. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства / А.В. Гриньов // Проблеми науки. – 2003. – № 12.– С. 12-17.

4. Володін С.А. Теоретико-методологічні та організаційні засади інноваційного провайдингу на наукоємному аграрному ринку / С.А. Володін. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2007. – 384 с.

5. Володін С.А. Інноваційний розвиток аграрної науки : монографія / С.А. Володін. – К. : МАУП, 2006. – 400 с.

6. Князєв С. Комерційна таємниця в Україні: особливості організаційно-правового впровадження [Електронний ресурс] / Князєв С. // Юридичний журнал. – 2006. – № 6. – Режим доступу: http://www.justinian.com.ua/

7. Словарь научно-технических терминов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://newengineer.narod.ru/info/dicttom4.html

8. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент : учебник для вузов / Р.А. Фатхутдинов. – 5-е изд. – СПб. : Питер, 2005. – 448 с.

9. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібник / О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 316 с.

References

1. Abramov, V.I., Arutiunov, V.Kh. (2005), *Systematic approach and methodology of research* [Research and innovation processes in the public service], KNEU, Kiev, Ukraine, 178 p.

2. Bovin, A.A., Cherednikova, L.Ye., Yakimovych, V.A. (2006), *Upravleniye innovatsiyami organizatsii* [Management innovation of organization], tutorial, Omega-L, Moscow, Russia, 415 p.

3. Hrinev, A.V. (2003), "Evaluation of innovative capacity of enterprises", *Problems of science*, no.12, pp. 12-17.

4. Volodin S.A. (2007), *Teoretyko-metodolohichni ta orhanizatsiini zasady innovatsiinoho provaidynhu na naukoiemnomu ahrarnomu rynku* [Teoretic and metodological and organizational positions of innovative providing at the science intensive agrarian market], monograph, Nichlava, Kiev, Ukraine, 384 p.

5. Volodin, S.A. (2006), *Innovatsiinyi rozvytok ahrarnoi nauky* [Innovative development of agricultural science], monograph, MAUP, Kiev, Ukraine, 400 p.

6. Kniaziev S. (2006) "Trade Secret in Ukraine: features organizational and legal implementation", available at: http://justinian.com.ua/ (access date January 13, 2014)

7. Dictionary of scientific and technical terms. available at: http://newengineer.narod.ru/info/dicttom4.html (access date January 13, 2014)

8. Fatkhutdinov, R.A. (2005), *Innovatsionnyy menedzhment* [Innovation management], textbook, Piter, St. Petersburg, Russia, 448 p.

9. Fedonin, O.S., Repina, I.M., Oleksiuk, O.I. (2004), *Potentsial pidpryiemstva: formuvannia ta otsinka* [Potential of the enterprise: formation and evaluation], tutorial, KNEU, Kiev, Ukraine, 316 p.

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 336.71.078.3

Погореленко Н.П.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри банківської справи,
Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

ПІДХОДИ ДО РОЗРАХУНКУ РІВНЯ ВРАЗЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Pohorelenko N.P.,
cand. sc. (econ.), assoc. prof., assistant professor of the banking department,
Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

APPROACHES TO THE CALCULATION OF THE BANKING SECTOR VULNERABILITY

Постановка проблеми. Історично склалося, що банківські кризи завжди створювали значне економічне навантаження, яке полягає в серйозних витратах як центральних банків держав, так і зростання видаткової частини державних бюджетів, направленої на вирішення кризи поряд із відчутним сповільненням темпів зростання виробництва, а, отже, і валового продукту [1]. Постійно зростаюча глобалізація фінансових ринків зумовлює ймовірність виникнення фінансової нестабільності, що значною мірою може сприяти виникненню кризи, у виникненні й розвитку якої помітно зростає роль банків. Це обумовлено тим, що саме банки формують інституціональну систему, впливаючи на ефективність розподілу кредиту, структуру відсоткових ставок, рішення у сфері грошово-кредитної політики і їх ретрансляцію економічним агентам. Подібна роль банківської сфери зумовлюється її стійкою випереджальною реакцією на зміну кон'юнктури порівняно з іншими секторами економіки, що дозволяє використовувати її поведінку як дієвий інструмент прогнозування економічної ситуації [2]. Для успішного виконання цього завдання необхідно розробити методику прогнозування таких криз, щоб заздалегідь підготувати необхідні інструменти для зменшення масштабів кризового впливу. Це і зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазвичай, питання, що стосуються прогнозування банківських криз розглядаються крізь призму заздалегідь сформованої системи коефіцієнтних, індексних та агрегатних підходів до діагностики кризових явищ. В умовах постійної еволюції вищевказаних підходів, а також враховуючи те, що роботи зарубіжних авторів доволі часто представляють собою рекомендації щодо вирішення конкретних ситуацій у межах банківської системи однієї держави, потрібно зазначити, що розкриття проблем прогнозування банківських криз відбувається за постійного доповнення як визначень базових понять, що стосуються такої проблематики, так і окремих коефіцієнтів чи індексів. Вивченню проблематики, що стосується методичного інструментарію прогнозування банківських криз присвячено праці:

О. Барановського, де розкрито багатогранність змісту таких базових для кризового прогнозування понять, як «стабільність», «стійкість» тощо, в аспекті банківської системи, крім того визначено складність відокремлення природної циклічності економіки від кризових явищ, що спричинені екзогенними чинниками чи неефективності державного регулювання [2];

С. Дребот, де висвітлено систему індикаторів кризових явищ, підходи до її формування, а також особливості визначення окремих індикаторів, що можуть бути використані державними органами у процесі прогнозування криз [3];

І. Макаренко, де широко розглянуто методологічні проблеми макроекономічного прогнозування в сучасних умовах, необхідну наявність неспотвореного монополіями та державним втручанням ринкового поля, екзогенної та ендогенної конкуренції тощо, для точного й оперативного макроекономічного прогнозування [4];

Ю. фон Хагена, де обгрунтовано визначення банківської кризи, як періоду стрімко зростаючого попиту на ліквідність на грошовому ринку, а також доповнює індексний підхід методичними рекомендаціями щодо розрахунку коефіцієнта тиску на грошовий ринок, що, в результаті, є більш об'єктивним ідентифікатором кризових явищ, ніж використання тлумачень ринкових явищ, таких як, наприклад, значні державні інтервенції у банківському секторі [5].

Г. Камінскі та К. Райнхарт, де проаналізовано так звані «кризи-близнюки», тобто зв'язки між валютними та банківськими кризами в контексті їх прогнозування на прикладі перехідних та індустріальних економік, детально розглядаючи процеси державного регулювання, що передували кризам чи мали місце під час розгортання кризових явищ [6; 7].

Л. Левена, де доповнені існуючі дані про системні банківські кризи, що мали місце чи відбуваються наразі, із зазначенням заходів центральних банків та інших органів, що прямо чи опосередковано регулюють банківську систему країн світу, що показують разючу різницю між діями регуляторів розвинутих держав та держав, що розвиваються, поряд з виокремленням спільних рис кризових явищ у різних державах та часових проміжках [8].

Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних і, особливо - зарубіжних економістів, слід зауважити, що в межах опрацьованого матеріалу досить мало праць, присвячених дослідженню методичного аспекту прогнозування банківських криз з урахуванням світової фінансової глобалізації, як основного екзогенного чинника.

Постановка завдання. Метою статті є формування та впровадження ефективного та надійного підходу до розрахунку рівня вразливості банківської системи, як одного з факторів забезпечення її стабільності.

***Виклад основного матеріалу дослідження*.** У визначенні критеріїв (індикаторів) стійкості банківської системи, як в аспекті звичайної діяльності, так і кризового стану, немає єдності. Згідно з міжнародною практикою, показники фінансової стійкості банківського сектора поділяють на наступні шість основних груп: достатність капіталу, якість активів, ефективність управління, доходи і прибуток, ліквідність і чутливість до ринкового ризику. Показники, що входять у кожну з зазначених груп, відображають різні сторони діяльності банківського сектора і відповідно несуть власне навантаження в оцінці його фінансової стійкості. Існуючі дослідження, зазвичай, використовують різноманітні комбінації подій на фінансовому ринку, наприклад, банкрутства чи злиття, масове зняття депозитів, а також обсяги та частоту інтервенцій уряду для прогнозування банківських криз. Втім, підходи, що містять у собі велику кількість факторів, часто означають взаємну корельованість деяких величин, що призводить до низької точності прогнозів відповідних моделей [2]. Щоб подолати цю складність, науковці Ю. фон Хаген та Т. Хо запропонували свій підхід, що ґрунтується на роботах іноземних вчених, присвячених вивченню валютних криз [5]. Вони використали так званий індекс тиску на валютний ринок, або індекс вразливості банківського сектору (Banking Sector Fragility Index, далі – BSFI), що представляє собою відображення наявності та обсягів надлишкового попиту на ліквідність на валютному ринку. Мало місце припущення, що банківська криза характеризується значним збільшенням обсягів попиту банківського сектору на резерви центрального банку, тобто зростанням попиту на іноземну валюту, як засіб диверсифікації заощаджень та захисту від інфляційних процесів.

Базисними твердженнями для такого припущення є такі:

по-перше, швидке зниження якості банківських позик, або підвищення кількості безнадійних боргів знижує ліквідність банків, що, як наслідок, призводить до зростання попиту банків на резерви для підтримки ліквідності. В Україні давно існує проблема

ситуативного зростання потреб у вливаннях коштів для підтримки ліквідності банків другого рівня, перш за все, у зв'язку з політичною нестабільністю, що підтверджується прийнятою Національним банком України постановою №86, у якій йдеться про зменшення мінімального обсягу обов'язкових резервів, котрий має зберігатися щоденно на початок операційного дня на коррахунку банків у НБУ, з 60% до 50% від їх обсягу, що сформований за попередній період резервування та скасування обмежень щодо кількості можливих звернень банків за кредитами рефінансування овернайт, а також загальним зростанням середньоденного обсягу коррахунків банків у Національному банку України, що за 2013 рік становив 25,3 млрд. грн. порівняно з 19,6 млрд. грн. у 2012 році [9];

по-друге, банківська паніка, тобто масове зняття депозитів змушує банківські установи звернутись до міжбанківського ринку та центрального банку за фінансуванням у вигляді кредитів, що особливо серйозно позначилось на вітчизняній банківській системі у січні-лютому 2014 р., адже за даний період депозити населення скоротилися на 7,9% в національній валюті та 7,8% в іноземній. Депозити юридичних осіб знизилися на 6,1% і 7%. Всього гривневих депозитів поменшало на 30,4 млрд. грн., валютних — на 2,3 мільярди доларів США [9];

по-третє, суб'єкти міжбанківського ринку можуть вирішити припинити фінансування банків, яким воно необхідне, оскільки очевидним видається безпека вкладення коштів в державні цінні папери та інші безризикові активи, у порівнянні з кредитуванням проблемних інституцій, враховуючи репутацію та політику української держави в аспекті випуску облігацій внутрішньої державної позики. Так, за даними постанови Кабінету Міністрів №139 від 21 травня 2014 р. здійснено випуск ОВДП за діючою обліковою ставкою НБУ, тобто 9,5% річних, яка є відносно привабливою ставкою дохідності для інвесторів, схильних до менш прибуткових, але більш захищених інвестицій.

Центральний банк, в свою чергу, як монопольний постачальник банківських резервів може відреагувати двома шляхами на підвищення попиту на резерви. Якщо пріоритетом є підтримка їх постійного об'єму, монетарний регулятор відповість підвищенням короткострокової відсоткової ставки. Якщо ж його метою є підтримка на одному рівні короткострокової відсоткової ставки, він мусить надати банківській системі резерви [10].

Існує необхідність в обґрунтуванні обраного підходу, адже після розуміння проявів останньої світової економічної кризи 2008-2009 рр. вченими було створено велику кількість різноманітних економетричних моделей та засобів, що можуть бути використані для формування відповідної методики та окремих інструментів прогнозування кризових явищ. По-перше, на сьогодні все ще не існує єдиного загальноприйнятого концептуального підходу до основоположного для прогнозування поняття «стабільність банківської системи», що спричиняє важкість розмежування природної циклічності економічного розвитку й нестабільності, як проявів впливу чинників неефективності трансформації й регулювання банківської системи, а також наслідків зовнішньоекономічних шоків і фінансових потрясінь, а за О. Барановським, формулювання найбільш точної дефініції стійкості банківської системи насамперед відповідає завданням пошуку оптимального інструментарію кількісної оцінки даного явища [2].

Таким чином, серед різноманіття коефіцієнтних, індексних та агрегатних підходів за класифікацією С. Дребот, необхідно сконцентруватись на таких, що зможуть описувати банківську систему без необхідності в абсолютних дефініціях та показниках, що використовують коефіцієнтний підхід. Треба відкинути як такі, підходи, що ґрунтуються на порівнянні між собою певних абсолютних показників господарсько-фінансової діяльності. Відповідно, агрегатні підходи не дають змоги оперативного прогнозування внаслідок необхідності для їх використання великої кількості показників різних сфер економічної діяльності, а отже, для їх отримання та обробки необхідний час [3].

Серед індексних підходів, що задовільняють вищевказаним умовам, необхідно виділити такий, який є максимально наближеним до балансових чи агрегатних, тобто охоплює якомога ширшу сферу банківської діяльності, втім, лишається таким, що дає можливість отримувати дані для оперативного обчислення.

Внаслідок того, що у методі розрахування індексу банківської вразливості BSFI використовуються лише обсяги сукупних кредитів центрального банку та небанківських депозитів у банківському секторі, а також облікова ставка – вони можуть бути використані

оперативно (усі ці показники є у загальному доступі). Отже, даний підхід до прогнозування банківських криз із використанням індексу вразливості банківського сектору теоретично є дієвим, та може дати підгрунтя для оперативних дій по зменшенню кризових наслідків.

Таким чином, банківська криза, як зазначено вище, характеризується різким підвищенням короткострокової відсоткової ставки та/або значним збільшенням об'ємів кредитування центральним банком фінансових інституцій [11]. Тому, компонентами BSFI є відношення сукупних кредитів центрального банку, що надані банківській системі до сукупних небанківських депозитів в банківському секторі та реальна короткострокова відсоткова ставка, а формула його обчислення за фон Хагеном виглядатиме так [5]:

$$BSFI = \frac{\Delta y_t}{\sigma_{\Delta y}} + \frac{\Delta r_t}{\sigma_{\Delta r}} \quad , \tag{1}$$

де Δy_t та Δr_t – зміна відношення сукупних кредитів ЦБ до депозитів та зміна реальної короткострокової відсоткової ставки;

σ – стандартні відхилення відповідних показників.

Підхід до прогнозування криз із використанням подібних індексів тиску на валютний ринок чи вразливості банківського сектору є недостатньо розробленим у світовій літературі, а самі індекси містять у собі різні компоненти. Втім, у роботі Г. Камінскі, К. Райнхарт та С. Лізондо було визначено та обґрунтовано межі, що ідентифікують передкризовий стан, м'яку та жорстку кризи із використанням середньоквадратичних відхилень відповідного індексу [7]. Для вищесформованого індексу характерні межі:

- для передкризового стану: $\mu + 1{,}5\sigma > BSFI \geq \mu + \sigma$; (2)
- для м'якої кризи: $\mu + 2{,}5\sigma > BSFI > \mu + 1{,}5\sigma$; (3)
- для жорсткої кризи: $BSFI > \mu + 2{,}5\sigma$; (4)

де μ - математичне сподівання індексу BSFI за досліджуваний період;

σ - середньоквадратичне відхилення відповідного індексу.

Для подальшого використання індексу BSFI необхідно визначитись із його надійністю, тобто провести паралелі між реальними статистичними даними та обчисленим індексом. Для цього скористаємося даними Національного банку України у щоквартальному вимірі з 2004 р. по 3 квартал 2013 р., що надані в таблиці 1 [9].

Таблиця 1

Статистичні дані для моделювання індексу BSFI

Рік/квартал	Сукупні кредити рефінансування, млрд. грн.	Сукупні небанківські депозити, млрд. грн.	Облікова ставка, %
1	2	3	4
2004.1	0,8727	67,1	7
2004.2	**0,2623**	**76,8**	**7**
2004.3	0,105	87,7	7,5
2004.4	0,8144	83,146	8
2005.1	0,0844	88,809	9
2005.2	0,4622	104,713	9
2005.3	6,4472	115,23	9,5
2005.4	5,005	132,932	9,5
2006.1	0,5358	135,752	9,5
2006.2	5,4986	148,83	9,5
2006.3	1,3846	164,796	8,5

продовження табл. 1

1	2	3	4
2006.4	0,9128	184,423	8,5
2007.1	0,2657	195,492	8,5
2007.2	0,6692	215,914	8,5
2007.3	1,0153	248,041	8
2007.4	0,5735	280,107	8
2008.1	12,9	301,587	10
2008.2	38,455	321,565	12
2008.3	12,7231	340,086	12
2008.4	105,3988	357,8	12
2009.1	34,4259	313,932	12
2009.2	21,3306	316,951	12
2009.3	3,8032	318,233	11
2009.4	4,8453	327,996	10,25
2010.1	3,4	338	10,25
2010.2	0,46	364	10,25
2010.3	0,64	393,3	8,75
2010.4	0,7	414,2	7,75
2011.1	0,0079	439,6	7,75
2011.2	1,76956	461,3	7,75
2011.3	4,22254	466,9	7,75
2011.4	22,8	486,8	7,75
2012.1	10,5	497,3	7,75
2012.2	16,45	505,9	7,5
2012.3	27,75	526,6	7,5
2012.4	42,9	566,3	7,5
2013.1	6,1	591,4	7,5
2013.2	9,4	612,4	7
2013.3	11,8	641,7	6,5

Джерело: побудовано за статистичними даними НБУ: bank.gov.ua

Згідно з формулою 2, передкризовий стан банківського сектору буде спостерігатися у випадку, якщо $2{,}328183 > \mathrm{BSFI} > 1{,}546314$. Межі було отримано шляхом підстановки відповідних даних з таблиці 1, а саме – математичного сподівання індексу BSFI за період 2004-2013 рр. та середньоквадратичного відхилення коливань даного індексу. М'яка криза спостерігатиметься, якщо умова вигляду $3{,}89192 > \mathrm{BSFI} > 2{,}328183$ згідно формули 3 буде підтверджуватися, а жорстка криза матиме місце у випадку, якщо $\mathrm{BSFI} > 3{,}89192$ за формулою 4.

Обчислення щоквартального значення індексу вразливості банківського сектору із відповідними межами наведене на рис. 1.

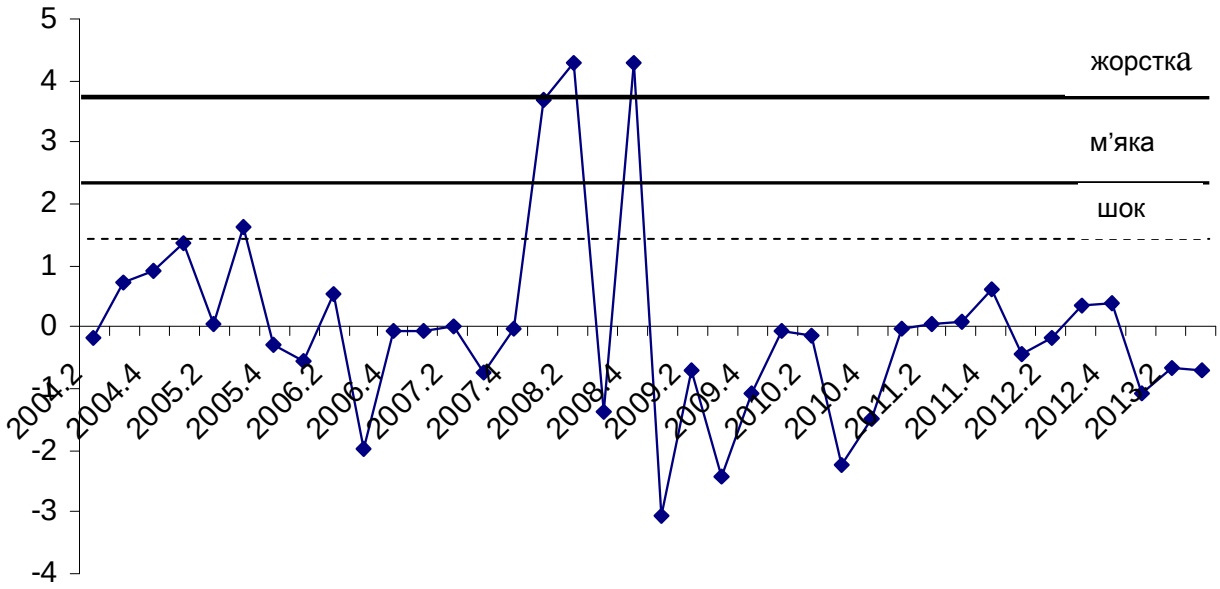

Рис. 1. Обчислення щоквартального значення BSFI, 2004-2013 рр.
Джерело: побудовано автором на основі формул 2-4 та даних таблиці 1.

Таким чином, обраний підхід до датування банківських криз полягає у обчисленні індексу вразливості банківського сектору за формулою, що містить лише показники, до яких є оперативний доступ (а саме: обсяги сукупних кредитів рефінансування, небанківських депозитів та показник діючої облікової ставки), та подальшого порівняння отриманих значень із лімітами для шокової ситуації, а також м'якого та жорсткого типів кризи задля більш детального визначення природи кризових явищ.

***Висновки та подальші дослідження*.** Індекс вразливості банківського сектору чітко відображає шокові ситуації, такі як реакція банківського сектору на зернову кризу кінця 2004 року, та так звану «газову кризу» середини 2005-го, що пов'язана з стрімким зростанням цін на газ для українських виробників. Так само, значення індексу, що більше ніж порогові для жорсткої кризи, були обчислені для 2008 року та початку 2009 р., що разом із загальною волатильністю індексу в цей період свідчать про серйозний масштаб розгортання світової фінансової кризи, яка, безперечно, торкнулася і банківського сектору та стала причиною його нестабільної діяльності.

Наведений індекс може бути використаний на практиці. Втім, є необхідність у подальшому дослідженні проблеми прогнозування криз у вітчизняному банківському секторі, оскільки стійких тенденцій у перебігу окремих шокових процесів та кризових явищ не може існувати через розбіжність їх причин та передумов, а, отже, моделі прогнозування потребують постійного й оперативного вдосконалення.

Література

1. Duttagupta, R., Cashin, P. The anatomy of banking crises. IMF Working Paper 08/93. – 2008. – P. 39.

2. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 754 с.

3. Дребот С.Д. Формування системи індикаторів кризових явищ [Електронний ресурс] / С.Д. Дребот. – [Збірник наукових праць НТУ]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vntu/2009_19_1/pdf/63.pdf

4. Макаренко І.П. Методологічні проблеми макроекономічного прогнозування / І.П. Макаренко // Науково-технічна інформація. – 2008. – № 4. – С. 16–20.

5. Hagen J. Money Market Pressure and the Determinants of Banking Crises / Hagen J. // Rheinische Fridrich-Wilhelms-Universität.– 2004. – P. 34.

6. Kaminsky G., Reinhart C. The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems // American Economic Review. – 1999. – № 89. – P. 474-500.

7. Kaminsky G. Currency and banking crises: The early warnings of distress // IMF Working Papers, WP/99/178. – 1999. – P. 38.

8. Laeven, L., Valencia, F.V. Systemic banking crisis database: An update. IMF Economic Review. – 2013. – №61. – P. 225-270.

9. Статистичні звіти Національного банку України [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/

10. Jinh Z., De Haan J., Jacobs J., Yang H. Identifying Banking Crises Using Money Market Pressure: New Evidence for a Large Set of Countries / Jinh Z. // DNB Working Paper – 2013. – № 397. – P. 47.

11. Hutchinson, M., Noy, I. How bad are the twins? Output costs of currency and banking crises // Journal of Money, Credit and Banking. – 2005. – №37 (4) . – P. 725–752.

References

1. Duttagupta, R., Cashin, P. (2008), “The anatomy of banking crises”, p. 39.

2. Baranovskyi, O.I. (2009), *Finansovi kryzy: peredumovy, naslidky i shliakhy zapobihannia* [Financial crises: preconditions, consequences and ways of prevention], monograph**,** Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine, 754 p.

3. Drebot, S.D. (2009), “The formation of indicators of crises”, *Zbirnyk naukovykh prats NTU*, available at: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vntu/2009_19_1/pdf/63.pdf

4. Makarenko, I.P. (2008), “Methodological problems of macroeconomical forecasting”, *Naukovo-tekhnichna informatsiia*, no. 4, pp. 16–20.

5. Hagen, J. (2004), “Money Market Pressure and the Determinants of Banking Crises”, p. 34

6. Kaminsky, G., Reinhart, C. (1999), “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems”, American Economic Review, no. 89, pp. 474-500.

7. Kaminsky, G. (1999), “Currency and banking crises: The early warnings of distress”, p. 38.

8. Laeven, L., Valencia, F.V. (2013), “Systemic banking crisis database: An update”, pp. 225-270.

9. Statistical reports of the National bank of Ukraine, available at: http://www.bank.gov.ua/

10. Jinh Z., De Haan J., Jacobs J., Yang H. (2013), “Identifying Banking Crises Using Money Market Pressure: New Evidence for a Large Set of Countries”, 47 p.

11. Hutchinson, M., Noy, I. (2005), “How bad are the twins? Output costs of currency and banking crises”, *Journal of Money, Credit and Banking,* no. 37 (4), pp. 725–752.

УДК 336.7

Кузьмак О.М.,
к.е.н., доцент
завідувач кафедри економіки та підприємництва,
ПВНЗ «Європейський університет», м. Рівне

РЕФІНАНСУВАННЯ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Kuzmak O.M.,
***cand. sc. (econ.), associate professor*,**
head of department of economics and entrepreneurship
PIHE "European University", Rivne

REFINANCING AS AN EFFECTIVE INSTRUMENT OF MONETARY AND CREDIT MARKET IN UKRAINE

Постановка проблеми. Особливої актуальності дослідження та вдосконалення механізмів рефінансування набуває в сучасних умовах, коли економіка України перебуває у критичному стані. Саме тому і виникла необхідність удосконалення вже існуючих та запровадження нових механізмів рефінансування, які сприяли б виходу з кризи у банківській системі, адже на сьогоднішній день саме рефінансування є чи не єдиним джерелом підтримання ліквідності банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання організації механізму рефінансування в Україні досліджували такі вчені: Стельмах В.С., Епіфанов А.О. [1], Шамаев Г.А. [2], Коробова Г.Г. [3], Лакшина О.А. [4] та інші. Основну увагу приділено дослідженню сутності механізму рефінансування та інструментам рефінансування, проте у вітчизняній фінансовій літературі поки що недостатньо наукових досліджень щодо застосування короткострокових інструментів рефінансування. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо наукового осмислення нових явищ у сфері рефінансування, розуміння їх змісту, сутності та їх використання на практиці. Тому виникає необхідність запровадження механізмів, які дозволили б комерційним банкам разом з Національним банком України більш ефективно адаптуватися до будь-яких змін економічної кон'юнктури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національний банк України на сьогоднішній день є кредитором в останній інстанції. Проводячи відповідну грошово-кредитну політику, він може кредитувати комерційні банки через: операції на відкритому ринку, надання кредитів "овернайт", надання стабілізаційного кредиту, операції купівлі (продажу) державних цінних паперів на відкритому ринку, операції РЕПО [5]. Запобігти краху банківської системи може тільки за допомогою рефінансування від Національного банку України [6]. Але особливу увагу необхідно звертати на короткострокові та надкороткі механізми рефінансування для швидкого підтримання ліквідності банківських установ та забезпечення вчасного завершення міжбанківських розрахунків та платежів. Саме зараз короткострокові ресурси Національного банку є необхідними для підтримання ліквідності та платоспроможності банківської системи. В світовій практиці використовується такий інструмент рефінансування, як внутрішньоденні кредити. Так, надання таких кредитів в багатьох країнах розглядається як певна гарантія безпечного функціонування національних платіжних систем. Такі кредити досягають значних обсягів і стають суттєвим фактором підтримання поточної ліквідності [7].

На початку 90-х років в США внутрішньоденні кредити, які надавалися федеральною резервною системою (ФРС) для завершення платежів, досягали 70 млрд. дол. [4, с.44]. У

відповідності з різними рівнями розвитку грошового ринку, масштабами міжбанківських розрахунків та платежів в різних країнах відрізняються умови та масштаби надання внутрішньоденних кредитів. Так, у Швейцарії такі кредити взагалі не надаються. Технічно такий порядок розрахунків забезпечується шляхом встановлення двох контрольних термінів розрахунків та платежів протягом робочого дня. Перше закриття дня здійснюється о 15 годині. Банки підводять свій денний баланс на даний момент та виявляють суми платежів, які не були здійснені та оцінюють масштаби одноденного кредиту, який їм необхідно залучити з ринку для збалансування денного сальдо по коррахункам в Національному банку Швейцарії. А комерційні банки, які мають надлишок коштів на коррахунках оцінюють масштаби можливого розміщення кредитів. До другого закриття дня, яке відбувається о четвертій годині взаємні операції з одноденними міжбанківськими кредитами овернайт завершуються. Після цього клірингові операції вже не проводяться. Отже, відмова від надання внутрішньоденних кредитів веде до суттєвого росту обсягів операцій овернайт на міжбанківському кредитному ринку.

Не надаються внутрішньоденні кредити і Банком Японії [8]. Але як компенсація в Японії виник приватний ринок кредитів, які надаються на частину дня (ранішні та денні кредити). Але в більшості країн внутрішньоденні кредити, як забезпечення надійності функціонування національних платіжних систем, все-таки надаються. В США дані кредити надаються в значних масштабах, а їх необхідність пов'язана з технічними особливостями системи Fedwire, в якій не передбачено інших механізмів регулювання розрахунків, пов'язаних з перерахунком федеральних фондів за рахунками в резервних банках. На сьогодні в США встановлені ліміти на обсяги внутрішньоденних кредитів та плата за їх використання [4, с.40-48].

Успішно використовуються дані кредити національними центральними банками країн Європейського союзу. В Швеції внутрішньоденні кредити надаються у встановлених межах та без забезпечення, а при умові стовідсоткового забезпечення – без кількісних обмежень. Так, будь-який з 11 національних банків, які входять в Європейський центральний банк використовують систему рефінансування на короткостроковій основі шляхом надання даних кредитів протягом операційного дня, що дозволяє в цілому забезпечити безперебійне проведення розрахунків в рамках національних систем валових розрахунків та системи TARGET. Варто зауважити, що внутрішньоденні кредити надаються національними центральними банками безкоштовно.

В Росії також дані кредити набули широкого використання. Із всіх кредитів Банку Росії в основному зростає попит на внутрішньоденні кредити та кредити овернайт. Розглянувши систему рефінансування Національного банку, бачимо, що в Україні, як і в інших країнах донедавна суттєво переважали короткострокові інструменти, а саме кредити овернайт. На сьогодні більшість комерційних банків України мають потребу в короткострокових кредитах для підтримання ліквідності в середині операційного дня. Зважаючи на світовий досвід, бачимо, що саме для забезпечення безперебійності функціонування платіжної системи та для підтримання ліквідності банків орієнтоване використання внутрішньоденних кредитів.

Отже, на нашу думку, на сьогоднішньому етапі життєво необхідним є введення в Україні у використання Національним банком внутрішньоденних кредитів. Ціллю внутрішньоденних кредитів було б забезпечення безперебійного функціонування платіжної системи. Дані кредити необхідно надавати протягом операційного дня. Основою для їх видачі повинні бути невиконані платіжні документи, які пред'явлені комерційному банку на протязі операційного дня. Надання внутрішньоденних кредитів – це проведення розрахунковим підрозділом Національного банку України на протязі операційного дня платежів банку понад кошти, які є на його кореспондентському рахунку. Таким чином виникатиме дебетове сальдо, яке не повинно перевищувати встановлений ліміт рефінансування по даних кредитах. Встановлення лімітів по даному виду кредитів, на нашу думку, є необхідним, щоб не допустити таким чином надмірний та спекулятивний ріст даних кредитів. Документом, який підтверджував би факт надання внутрішньоденного кредиту може бути проміжна виписка про стан кореспондентського рахунку, яка засвідчуватиме наявність внутрішньоденного дебетового сальдо в межах встановленого ліміту. Наданий внутрішньоденний кредит повинен бути погашений за рахунок надходження коштів на кореспондентський рахунок банку до кінця операційного дня. В разі, якщо даний кредит не буде погашений, то його необхідно переоформляти в кредит овернайт.

Надання комерційним банкам внутрішньоденних кредитів дозволило б прискорити процес оперативного поповнення кореспондентського рахунку, що сприятиме підтриманню платоспроможності банку і тим самим уникнення ланцюжка неплатежів в системі розрахунків. Дані кредити повинні надаватись під забезпечення та за певну плату. Адже надання таких кредитів на безкоштовній основі може призвести до надлишкового росту їх обсягів, що збільшить їх вплив на динаміку грошової маси. Перевагами даного виду кредитів є простота та зручність їх отримання, а також можливості максимального прискорення проведення розрахунків при одночасному зниженні залишків на кореспондентських рахунках комерційних банків та направленні вивільнених коштів в активи, що приноситимуть дохід.

Як забезпечення операцій з федеральними фондами у США приймається достатньо широкий спектр фінансових активів. При цьому існує низка обмежень, включаючи рейтингові обмеження за деякими видами цінних паперів, не допуск у забезпечення прострочених зобов'язань тощо. Згідно прийнятими Європейським центральним банком правилами, всі операції рефінансування повинні бути забезпечені зі сторони комерційних банків. Перелік можливого забезпечення достатньо широкий. Перелік можливих активів формується національними центральними банками і повинен бути затверджений ЄЦБ.

***Висновки та подальші дослідження*.** Таким чином варто відмітити, що система рефінансування та управління міжбанківським кредитним ринком і ліквідністю банківської системи постійно знаходиться в розвитку. При цьому така ситуація характерна не лише для країн, які розвиваються, але і для країн з достатньо розвинутою фінансовою системою, таким прикладом є реформа дисконтного вікна в США. Тому і в Україні необхідно розвивати та удосконалювати систему рефінансування. Адже створення ефективної сучасної системи рефінансування сприятиме стабільності в банківській системі та дасть поштовх до її розвитку.

Література

1. Грошово-кредитна політика в Україні / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, Н.І. Гребеник, В.І. Міщенко. – 2-ге вид. - К.: т-во "Знання", КОО, 2003. – 421 с.

2. Гагарин С.В. Межбанковский кредит: дилинговые операции на рынке "коротких денег" / С.В. Гагарин, Ю.Б. Никольский, Г.А. Шамаев. – М.: "Принтлайн", 1995. – 208 с.

3. Коробова Г.Г. Банковское дело / Г.Г. Коробова. – М.: Юрист, 2002. – 751 с.

4. Лакшина О.А. Центральный банк и межбанковский кредитный рынок / О.А. Лакшина // Деньги и кредит. – 1997. – № 4. – С. 40-48.

5. Управління банківськими ризиками : навч. посіб. / Л.О. Примостка, П.М. Чуб, Г.Т. Карчева [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2007. – 600 с.

6. Русанов Ю.Ю. Роль и значение рисков в банковском финансовом менеджменте / Ю.Ю.Русанов // Финансы и кредит. – № 5. – 2004. – С. 52-57.

7. Заруцька О.П. Управління ризиками – провідний чинник фінансової стійкості вітчизняних банків / О.П. Заруцька // Фінанси України. – № 3. – 2006. – С. 94-105.

8. Севрук В.Т. Банковские риски / В.Т. Севрук. – М. : «Дело ЛТД», 1994. – 72 с.

References

1. Stelmach V.S., Epifanov A., Hrebenyk N.I. and Mishchenko V.I. (2003), *Groshovo-kredytna polityka in Ukraine* [Monetary Policy in Ukraine], Znannia, Kyiv, Ukraine, 421 p.

2. Gagarin S., Nikolsky J., Shamaev G.(1995), *Mezhbankovskyy credyt: dylynhovy operatsyy in the market "short of money"* [Interbank loan: dealings in the market "short money"], Pryntlayn, Moscow, Russia, 208 p.

3. Korobova, G.G. (2002), *Bankovskoe delo* [Banking], Yurist, Moscow, Russia, 751 p.

4. Lakshyna, O.A. (1997), "Central bank and interbank credit market", *Money and Credit*, no. 4, pp.40-48.

5. Prymostka, L.A., Chub P.M., Karcheva G.T. etc. (2007), *Upravlinnia bankivskymy ryzykamy* [Management of banking risks], KNEU, Kyiv, Ukraine, 600 p.

6. Rusanov, Y.Y. (2004), "The role and importance of risk management in the banking financial", *Finance and credit,* no. 5, pp. 52-57.

7. Zarutska, A.P. (2006), "Risk Management - a leading factor in the financial stability of domestic banks", *Finance Ukraine*, no. 3, pp. 94-105.

8. Sevruk V.T. (1994), *Bankovskye risky* [Banking Risks], Delo LTD, Moscow, Russia, 72 p.

УДК 657.013

Рожелюк В.М.,
к.е.н., доцент кафедри обліку в державному секторі економіки та сфері послуг,
Тернопільський національний економічний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЯК ЦІЛЕСПРЯМОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЛАСНИКА ПІДПРИЄМСТВА

Rozheliuk V.M..
cand. sc. (econ.), assistant professor of the department of accounting in state economic sector and human services,
Ternopil National Economic University

ARRANGEMENT OF ACCOUNTING AS AN ENTREPRENEURIAL PURPOSEFUL ACTIVITY

Постановка проблеми. Трактування організації обліку як діяльності є досить розповсюдженим підходом авторів. У деяких визначеннях конкретизується, що це діяльність керівника підприємства. Виходячи з цього, важливе значення на сучасному етапі має дослідження проблеми організації бухгалтерського обліку як цілеспрямованої діяльність власника підприємства з метою створення та подальшого удосконалення системи бухгалтерського обліку для забезпечення достовірною інформацією заінтересованих користувачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації бухгалтерського обліку активно обговорюється в наукових колах. Так, вагомий внесок у розвиток цієї проблеми зробили Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.М. Гончаренко, Ю.Д. Довгаль, В. Завгородній, С.В. Івахненков, М.В. Кужельний, С.М. Лайчук, С.О. Левицька, С.В. Свірко, В. Сопко, А.Д. Шмигель та ін. Монографії ці дослідження на дану тему мають Л.Г. Ловінська, І.Б. Стефанюк, А.Н. Сушкевич, В.А. Шпак. Результати цих досліджень дуже важливі, проте є низка питань організації та ведення бухгалтерського обліку, які потребують вирішення з врахуванням інтересів власника бізнесу переробних підприємств у ринкових умовах.

***Постановка завдання*.** Основним завданням статті є визначення змісту та ролі організації обліку на підприємстві, методів ефективного застосування програмного забезпечення для планування, аналізу й оптимізації фінансово-економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Реалізація сучасного підходу до трактування поняття "організація бухгалтерського обліку" має несиметричний характер. Так, деякі автори розглядають організацію бухгалтерського обліку, як об'єкт, процес, явище, складову організаційної функції управління; інші – як виконання цілей, завдань та функцій обліку.

Дійсно, поняття "організація" має різні смислові відтінки. У найзагальнішому вигляді це упорядкування, налагодження певної системи. Організація передбачає досягнення та збереження стану певної впорядкованості елементів (вузлів) системи загалом, підтримки її визначеності.

Це питання розглядалося і в науковому колі. Так, В.А. Шпак [13, с. 38] визначає поняття організації у широкому розумінні як діяльність зі створення та удосконалення зв'язків між частинами цілого, у більш вузькому – як діяльність зі створення та удосконалення структури і правил функціонування її елементів.

У широкому розумінні до трактування даного поняття підходить і В.В. Сопко [9], який слушно зауважує, що організація має різні смислові відтінки: "у найзагальнішому вигляді це упорядкування, налагодження певної системи", з іншого, організація може розглядатися як сама система, що складається із сукупності упорядкованих, взаємопов'язаних, взаємодіючих частин цілого.

Як впорядкування і налагодження системи організацію розглядає і М.Ю. Карпушенко [4, с. 6], додаючи, що вона передбачає досягнення і збереження стану певної впорядкованості елементів системи загалом та підтримку якісної визначеності.

Сопко В.В., Завгородній В.П. розглядають організацію бухгалтерського обліку як систему методів, способів та засобів, які забезпечують оптимальне його функціонування та подальший розвиток [8, с. 4].

На думку М.С. Пушкаря, організація фінансового обліку передбачає вирішення таких принципово важливих питань, як розробка концепції облікової політики підприємства, межі застосування фінансового обліку. Від вирішення цих питань залежить структура обліку, врахування запитів управлінської системи та функціонування інформаційної системи підприємства [7, с. 138].

Професор Ф.Ф. Бутинець визначає організацію бухгалтерського обліку як цілеспрямовану діяльність керівників підприємства зі створення, постійного впорядкування та удосконалення системи бухгалтерського обліку з метою забезпечення інформацією внутрішніх та зовнішніх користувачів [1, с. 40].

Трактування організації обліку як діяльності є досить розповсюдженим підходом авторів, у деяких визначеннях конкретизується, що це діяльність керівника підприємства. Оскільки власник згідно з чинним законодавством (п. 2 ст. 8 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні") несе відповідальність за організацію обліку, то організація бухгалтерського обліку знаходиться безпосередньо в його компетенції. Тож суб'єктом організації обліку є саме власник підприємства, а головний бухгалтер із підпорядкованим йому штатом – є суб'єктами ведення обліку. На жаль, багато науковців не бачать в цьому різниці, а тому допускають помилки у своїх дослідженнях. Необхідно акцентувати увагу на тому, що сьогодні дійсно часто плутають поняття "організація" і "ведення" обліку. На цьому наголошували М.В. Кужельний та С.О. Левицька [5, с. 10], підкреслюючи, що організація обліку – це прерогатива засновника (керівника), ведення обліку – виключно обов'язки головного бухгалтера.

Така плутанина спостерігається впродовж тривалого часу. Причиною її виникнення можна вважати ще висловлювання А.Д. Шмігеля у 1978 р. [12, с. 20], який визначав проект організації обліку як інструктивно-методичний документ, в якому завчасно викладаються порядок і технологія ведення обліку та контролю, що включає науково обґрунтовані проектні рішення зі збору, обробки та видачі обліково-економічної інформації.

До тепер немає чітко визначеної межі між поняттям організації та ведення обліку. Є автори, які присвятили свої спеціальні видання з організації бухгалтерського обліку, але не дають її визначення, а в основу поклали процес ведення [10].

Організація бухгалтерського обліку, як зазначає А.Д. Ларіонов [2, с. 9], включає: по-перше, об'єднання людей у вигляді спеціально створеного апарату і, по-друге, здійснення створеним апаратом облікового процесу для досягнення цілеспрямованої діяльності, тобто організацію цієї системи слід розглядати у взаємодії її структурно-організаційних і технологічних елементів.

У науковій літературі С. В. Івахненков спробував поділити визначення організації бухгалтерського обліку на три групи. Перша група - літературні джерела, в яких організація бухгалтерського обліку тлумачиться як побудова системи обліку, друга - джерела, в яких використовується системний підхід до організації обліку як функції управління і третя - джерела, в яких організація бухгалтерського обліку визначається як управління обліковим персоналом [3, с 114-118].

Для узагальнення уявлень про сутність організації бухгалтерського обліку розглянемо дисертаційні дослідження, де розглядалися питання організації обліку. Зведені результати узагальнено на рис. 1.

Загальна кількість захищених дисертацій за вказаною тематикою – 23 (із них 6 докторських). Однак лише в п'яти з них (22 %) дійсно висвітлені питання організації бухгалтерського обліку. У переважній більшості (78 %) дисертантами розглядалися питання організації обліку окремих господарських операцій та об'єктів обліку. Вважаємо, що ці питання не належать до змісту організації бухгалтерського обліку, а відображають порядок або процес ведення обліку. Ця проблема є актуальною при визначенні сутності його організації.

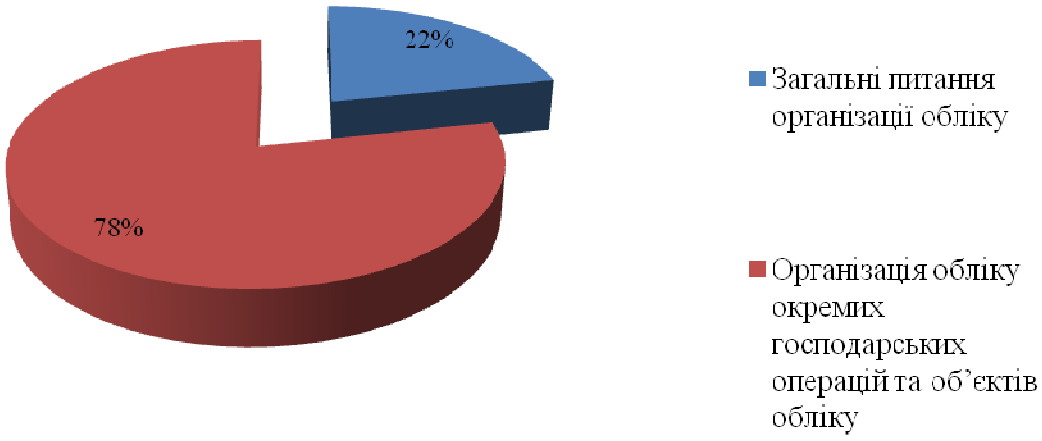

Рис. 1. Питання з організації бухгалтерського обліку, що розглядалися в дисертаційних дослідженнях

Джерело: розроблено автором

Таким чином, переважна більшість авторів, що досліджували організацію обліку, розуміють під нею організацію окремих його об'єктів, що, по суті, не є організацією обліку, а його веденням. Крім того, активно обговорюється і питання організації обліку на підприємствах різних галузей та розмірів. Серед інших питань, що розглядалися авторами в даному контексті, є сутність, облікова політика, професійне судження бухгалтера, фактори впливу, форми організації обліку, її принципи, а також роль бухгалтера та його статус.

А. Д. Шмігель був одним з тих, хто розпочав наукові дослідження в галузі організації обліку, його підходи до розуміння завдань цієї науки набагато випередили час. Він включив у визначення організації питання методології, що безумовно розширює поняття організації бухгалтерського обліку. Окрім суто процедурного аспекта, пов'язаного з реалізацією та здійсненням облікового процесу, він включає до компетенції організації "...цілеспрямоване впорядкування і удосконалення методології і техніки бухгалтерського обліку..." [12, с 9].

Методологічні засади обліку включають до його організаційної системи також В. В. Сопко, М. В. Кужельний та Є. М. Шпірко в книзі "Організація контролю і обліку в об'єднаннях" (1984 р.). Так, зокрема, вони наголошують: "...основними вузлами облікової системи є механізм обліку (мета, предмет, метод), система в статиці (структура, кадри, техніка) і система в динаміці (процеси). Таким чином, сутність організації обліку полягає в цілеспрямованому впорядкуванні і удосконаленні механізму, структури і процесів обліку" [8, с 7-8]. Це помилкова думка. Організація обліку і контролю – це теж різні поняття. Без організації обліку не буває контролю. Не можна до організації обліку включати предмет і метод, структуру і процес.

Наведене вище свідчить про те, що завдання наукової дисципліни "організація бухгалтерського обліку" суттєво розширюються. Підходи до її предмета і об'єктів у сучасних умовах мають бути переглянуті.

А. М. Кузьмінський, В. В. Сопко, В. П. Завгородній в роботі "Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу" (1993 р.) зазначають: "предметом організації бухгалтерського обліку, контролю і аналізу господарської-діяльності є:

- ♦ обліковий, контрольний і аналітичний процеси;
- ♦ праця людей, зайнятих обліком, контролем і аналізом;
- ♦ забезпечення обліку, контролю і аналізу" [6, с 10].

У даному визначенні останній пункт доцільно уточнити і сформулювати так: "Методологічне і методичне забезпечення обліку, контролю і аналізу."

Таке уточнення вимагає окремого пояснення поняття "методологічне і методичне забезпечення бухгалтерського обліку".

Методологічне забезпечення бухгалтерського обліку представляє собою концептуальні засади його ведення, основоположні принципи, викладені в законах держави, стандартах

фінансової звітності або положеннях бухгалтерського обліку, встановлених державою або професійною спільнотою.

Методичне забезпечення бухгалтерського обліку містить у собі тлумачення законів і стандартів фінансової звітності та бухгалтерського обліку, методичні вказівки, рекомендації, інструкції щодо їх застосування або обліку окремих господарських операцій.

На рис. 2 зображено систему бухгалтерського обліку як предмет організації, в яку окремими елементами включається методологічне і методичне забезпечення облікового процесу.

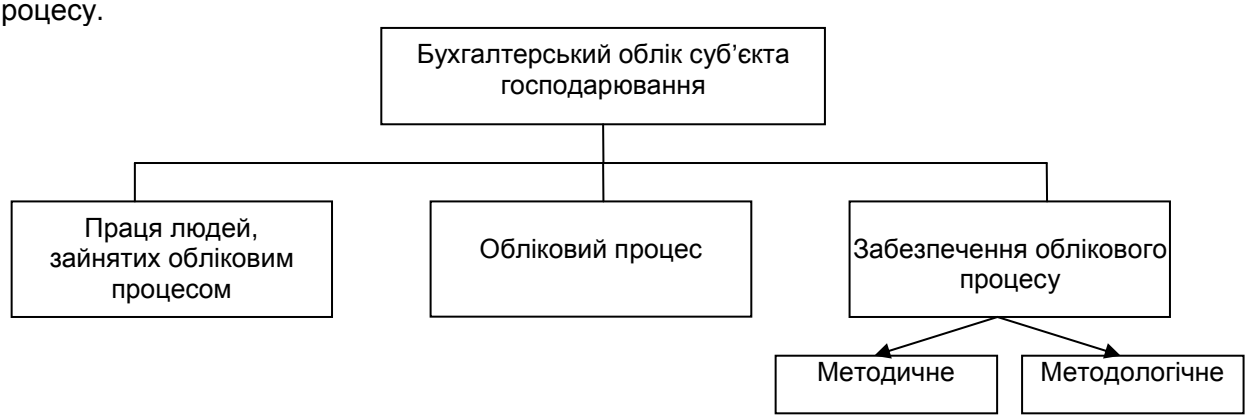

Рис. 2. Система бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання як предмет організації

Джерело: розроблено автором

Слід зазначити, що існує й інший підхід. Аргументом на користь того, що методологічне і методичне забезпечення бухгалтерського обліку є невід'ємним елементом системи його організації, можна вважати той факт, що саме методологічне і методичне забезпечення визначає зміст і порядок функціонування інших елементів системи - облікового процесу і праці людей, задіяних в ньому. Як відомо, система - це цілісна сукупність взаємопов'язаних між собою елементів. Ясно, що без методологічного і методичного забезпечення система обліку існувати не зможе.

Однак безперечним є факт, що методологічне та методичне забезпечення створюється поза системою бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання. Його створення і впровадження є результатом діяльності регуляторної системи бухгалтерського обліку на національному рівні. Саме цей чинник робить вмотивованим існування національної системи бухгалтерського обліку, яка забезпечує ведення бухгалтерського обліку суб'єктами господарювання, а отже, має організаційний характер.

Разом з тим вказані автори організацію методологічного забезпечення обліку лише задекларували у визначеннях, а далі за текстом цей аспект не висвітлили.

Слід зазначити, що традиційно питання методології розглядалися лише в теорії бухгалтерського обліку. Методологічне забезпечення бухгалтерського обліку являє собою концептуальні засади його ведення, основоположні принципи, викладені у відповідних законах, стандартах фінансової звітності або положеннях бухгалтерського обліку.

Методичне забезпечення бухгалтерського обліку містить у собі тлумачення законів і стандартів фінансової звітності та бухгалтерського обліку, методичні вказівки, рекомендації, інструкції щодо їх застосування або обліку окремих господарських операцій. Однак безперечним є факт, що методологічне і методичне забезпечення створюється поза системою бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання. Його створення і впровадження є результатом діяльності регуляторної системи бухгалтерського обліку на національному рівні. Саме цей чинник робить вмотивованим існування національної системи бухгалтерського обліку, яка забезпечує ведення бухгалтерського обліку суб'єктами господарювання, а отже, має організаційний характер.

Такий підхід загалом є слушним, проте зауважимо, що не завжди організація обліку передбачає створення спеціального апарату, автором не враховано можливість вибору аутсорсингової форми організації обліку.

На наш погляд, організація бухгалтерського обліку складається з наступних елементів (див. рис. 3.)

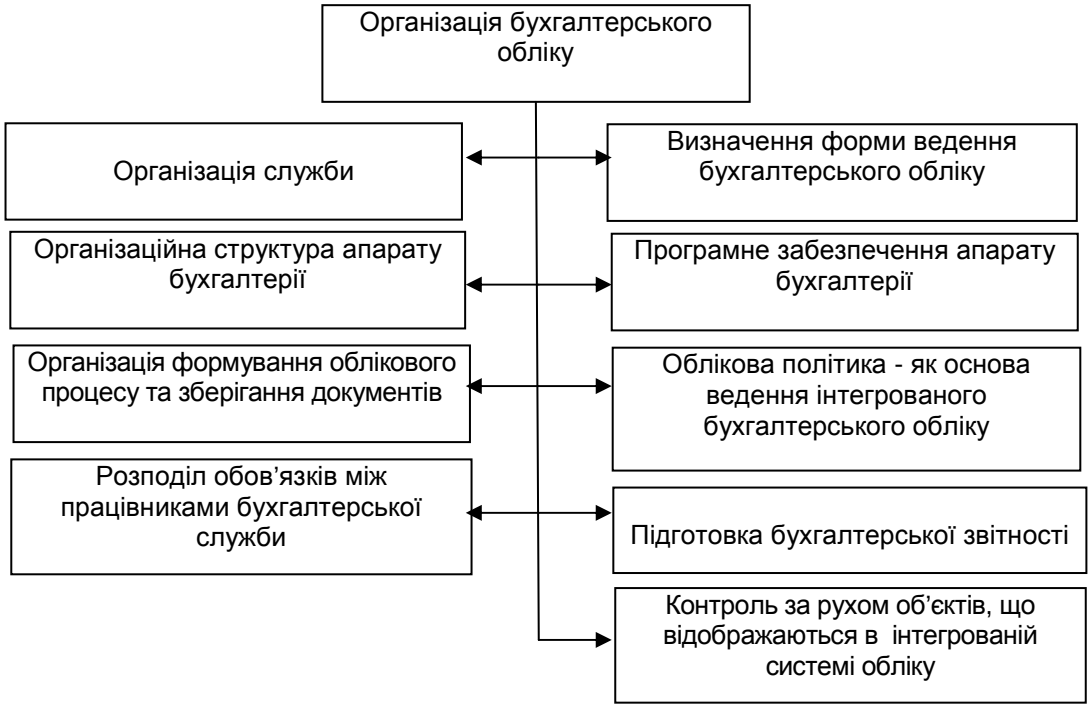

Рис. 3. Елементи організації системи бухгалтерського обліку*

Джерело: розроблено автором

Мав рацію С.А. Щенков, який у 1962 р. зазначав: "характерна риса сучасної організації бухгалтерського обліку – співіснування з ним низового оперативного обліку, що дозволяє помітно спростити систему аналітичних облікових записів" [14, с. 11]. Нині ж організація обліку є дещо іншою, що пов'язано з розвитком комп'ютерних технологій.

Колектив авторів [6] зазначає, що організація обліку в рамках самого підприємства найбільшою мірою залежить від принципів і вимог, визначених у країні нормативним порядком, від обсягу та специфіки здійснення його діяльності і від його інформаційної потреби. Далі автори додають, що на формування структури облікового апарату на підприємстві впливають такі фактори: обсяг і специфіка діяльності господарюючої одиниці, функції та обсяги роботи облікового апарату, прийнятий розподіл праці, в тому числі ступінь кваліфікації та рівень автоматизації.

За словами М.Ю. Карпушенка [4, с. 7], організація бухгалтерського обліку повинна здійснюватися в момент створення підприємства, оскільки вона в подальшому безпосередньо впливає на ефективність ведення обліку. Проте, варто зауважити, що організація обліку не закінчується на етапі її створення, а передбачає моніторинг і постійне вдосконалення.

Організаційна структура системи обліку будується з урахуванням структури самого підприємства; інформаційних потреб власника і керівництва; технічних можливостей і особливостей комп'ютерної інформаційної системи; кваліфікації працівників бухгалтерської служби і т.п.

Загальний підхід автора до організації обліку представлений на рис. 4.

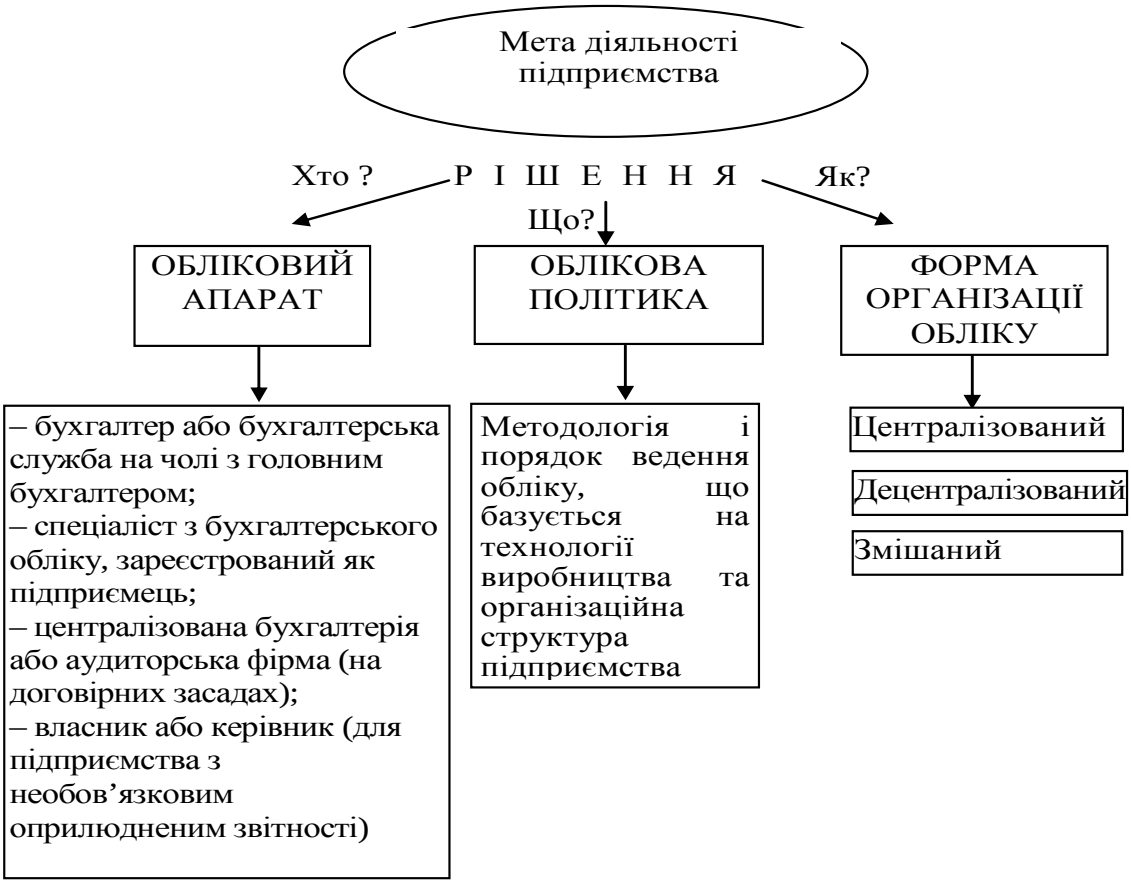

Рис. 4. Загальний підхід до організації бухгалтерського обліку на підприємстві
Джерело: [13]

І тільки після вирішення вищевказаних питань керівництво починає замислюватися про справжню організацію системи обліку. Але чим раніше керівництво запросить потрібного фахівця, який зможе організувати правильний облік і створить йому всі умови для нормальної роботи, тим меншими будуть моральні та матеріальні втрати, оскільки відновити картину за минулий період в заплутаній бухгалтерії буває складно або навіть неможливо.

Висновки з даного дослідження. Отже, базовою проблемою організації обліку є хибність розуміння її суті, а саме віднесення сюди питань ведення бухгалтерського обліку. Розмежування організації та ведення бухгалтерського обліку полягає в тому, що організація обліку передбачає його налагодження та удосконалення і виконується власником підприємства, а ведення – процеси збору даних, їх обробки та видачі інформації – виконується головним бухгалтером та підпорядкованим йому персоналом.

Вважаємо, що процес організації бухгалтерського обліку містить дві групи елементів: структурні, які передбачають вибір форми організації обліку та організації роботи людей, що вестимуть облік, і технологічні, які містять безпосередню організацію облікового процесу.

Література

1. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку : [підручник для студентів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит" вищих навчальних закладів] / Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.Л. Томашевська; за редакцією д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. – [4-е вид., доп. і перероб]. – Житомир : ППП "Рута", 2005. – 528 с.

2. Бухгалтерский учет : учебник / Под ред. А.Д. Ларионова. – М. : "ПРОСПЕКТ", 1998. – 392 с.

3. Івахненков С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку: історія, теорія, перспективи / С.В. Івахненков. – Житомир: АСА, 2001. – 416 с.

4. Карпушенко М.Ю. Організація обліку : навч. посібник (для студентів економічних спеціальностей, які навчаються за спеціальністю “Облік і аудит”) / М.Ю. Карпушенко. – Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 241 с.

5. Кужельний М.В. Організація обліку : підручник / М.В. Кужельний, С.О. Левицька. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.

6. Кузьминський А.М. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу / Кузьминський А. М., Сопко В. В., Завгородній В. П. – К. : Вища школа, 1993. – 223 с.

7. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність : навч. посібник / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 141 с.

8. Сопко В.В. Организация контроля и учета в объединениях / В.В. Сопко, Н.В. Кужельний, Е. М. Шпирко. – К. : Техника, 1984. – 199 с.

9. Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : підручник / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. – К. : КНЕУ, 2004. – 411 с.

10. Чебанова Н. Організація бухгалтерського обліку / Н. Чебанова, Т. Чупир, В. Чупир. – Х. : Фактор, 2008. – 480 с.

11. Шмигель А.Д. Организация бухгалтерского учета и оперативного экономического контроля на промышленном предприятии / А.Д. Шмигель. – К. : Ред.-изд. отдел Киевского ин-та нар. хоз. им. Д. С.Коротченко, 1973. – 245 с.

12. Шмигель А.Д. Организация бухгалтерского учета в промышлености / А.Д. Шмигель. – К. : “Вища школа”, 1978. – 208 с.

13. Шпак В.А. Організація бухгалтерського обліку: Концептуальний підхід : монографія / В.А. Шпак. – К. : Бізнес Медіа Консалтинг, 2011. – 312 с.

14. Щенков С.А. Основы бухгалтерского учета в промышлености / С.А. Щенков. – М. : Госфиниздат, 1962. – 100 с.

References

1. Butynets, F.F., Voinalovych, O.P., Tomashevska, I.L. (2005), *Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku* [Arrangement of Accounting], textbook,: PPP “Ruta”, Zhytomyr, Ukraine, 528 p.

2. Larionov, A.D. (1998), *Bukhhalterskiy uchiet* [Accounting], textbook, “Prospect”, Moscow, Russia, 392 p.

3. Ivakhnenkov, S.V. (2001), *Informatsiini tekhnolohii v orhanizatsii bukhhalterskoho obliku: istoriia, teoriia, perspectyvy* [information technologies in arrangement of accounting: history, theory, prospects], ASA, Zhytomyr, Ukraine, 416 p.

4. Karpushchenko, M.Yu. (2011), *Orhanizatsiia obliku* [Arrangement of Accounting], textbook, KhNATE, Kharkiv, Ukraine, 241 p.

5. Kuzhelnyi, M.V. and Levytska, S.O. (2010), *Orhanizatsiia obliku* [Arrangement of Accounting], textbook, Tsentr uchbovoyi literatury, Kyiv, Ukraine, 352 p.

6. Kuzmynskyi, A.M., Sopko, V.V., Zavhorodnii, V.P. (1993), *Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu* [Arrangement of Accounting, Control and Analysis], Vyshcha Shkola, Kyiv, Ukraine, 223 p.

7. Pushkar, M.S. (2003), *Oblikova polityka i zvitnist* [Accounting Politics and Reporting], tutorial, Kart-blansh, Ternopil, Ukraine, 141 p.

8. Sopko, V.V., Kuzhelnyi, N.V., Shpyrko, E.M. (1984), *Orhanizatsiya kontrolya i uchyeta v obyedineniyakh* [Arrangement of Control and Accounting in Associations], Tekhnika, Kyiv, Ukraine,199 p.

9. Sopko, V.V. and Zavhorodnii, V.P. (2004), *Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku, ekonomichnoho kontroliu ta analizu* [Arrangement of Accounting, Economic Control and Analysis], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 411 p.

10. Chebanova, N., Chupyr, T., Chupyr, V. (2008), *Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku* [Arrangement of Accounting], Factor, Kharkiv, Ukraine, 480 p.

11. Shmyhel, A.D. (1973), *Orhanizatsiya bukhhalterskoho uchyeta i operativnoho ekonomicheskoho kontrolya na promyshlennom predpriyatii* [Arrangement of Accounting and Operative Economic Control at Industrial Enterprise], Editorial department of Kyiv Institute of National Economy named after D.S. Korotchenko, Kyiv, Ukraine, 245 p.

12. Shmyhel, A.D. (1978), *Orhanizatsiya bukhhalterskoho uchyeta v promyshlennosti* [Arrangement of Accounting in Industry], "Vyshcha shkola", Kyiv, Ukraine, 208 p.

13. Shpak, V.A. (2011), *Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku: kontseptualnyi pidkhid* [Arrangement of Accounting: Conceptual Approach], monograph, Business Media Consulting, Kyiv, Ukraine, 312 p.

14. Shchenkov, S.A. (1962), *Osnovy bukhhalterskoho uchyeta v promyshlennosti* [The Principles of Accounting in Industry], Hosfinizdat, Moscow, Russia, 100 p.

УДК 336.717

Юхимчук В.Д.,
к. е. н., старший викладач
Рендович П.М.,
к. е. н., старший викладач
кафедра фінансів суб'єктів господарювання і страхування
Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Yukhymchuk V.D.,
cand. sc. (econ.), senior lecturer
Rendovych P.M.,
cand. sc. (econ.), senior lecturer
department of finance business entities and insurance
Ternopil National Economic University

ANALYSIS OF BANKING INSTITUTIONS ON THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвиток фінансового ринку виступає важливим елементом забезпечення зростання вітчизняної економіки, тому що функціонування банківських установ реалізує перерозподіл фінансових коштів та створює умови для здійснення інвестицій. Питання вдосконалення діяльності банків на фінансовому ринку є надзвичайно важливим для кожної національної економіки й особливої актуальності воно набуває для України, оскільки однією з фундаментальних диспропорцій національної економіки є невідповідність між темпами економічного зростання та темпами розвитку фінансового ринку, що призводить до обмежень господарських суб'єктів у використанні фінансових ресурсів і, зрештою, не дозволяє господарським суб'єктам ефективніше задовольняти економічні потреби.

Особливої актуальності питання розвитку національного фінансового ринку набуває в умовах розгортання світової фінансової кризи та її перенесення в економіку України через інститути фінансового ринку. Тому вдосконалення банківських операцій на фінансовому ринку та підвищення їх ефективності на сьогодні є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні питання розвитку банківських операцій на фінансовому ринку розглядались як у зарубіжній, так і у вітчизняній економічній науці, зокрема зарубіжними вченими, починаючи з Д. Кейнса, А. Маршалла, Ф.Хайєка, А. Сміта, Й. Шумпетера, М. Фрідмена та закінчуючи більш сучасними авторами – Г. Александером, Д. Бейлі, Е. Сото, Р. Колбом, Ф. Мишкіним, Р. Раджаном, Р. Родрігесом, Р. Тобіном, В. Шарпом. Важливим є внесок вітчизняних учених у дослідження проблем становлення фінансового ринку України. Зокрема здійснення банками діяльності на фінансовому ринку розглядали Л. Алексеєнко, В. Базилевич, З. Васильченко,

С. Козлова, В. Корнєєв, З. Луцишин, І. Лютий, В. Міщенко, О. Мозговий, А. Мороз, О. Мусієнко, С. Науменкова, П. Нікіфоров, О. Плотніков, М. Савлук, Н. Шелудько та інші.

Однак, незважаючи на значні наукові здобутки зарубіжних та вітчизняних економістів, залишається багато перспективних напрямів досліджень.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дослідження є розроблення теоретичних підходів та практичних рекомендацій розвитку діяльності банківських установ на фінансовому ринку, визначення особливостей їх функціонування та напрямів удосконалення банківських операцій на фондовому ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банки – центральні ланки в системі ринкових структур. Розвиток їх діяльності – необхідна умова створення ринкового механізму. Вони займають особливе місце на ринку цінних паперів, що пов'язано з комбінацією емісійної, інвестиційної та посередницької діяльності на ринку, а також з різноманітністю видів цінних паперів, з якими здійснюються операції. Таке положення є характерною рисою українських комерційних банків, що відрізняють їх від банків деяких розвинених країн, наприклад США, і виражається в можливості здійснювати як професійну, так і непрофесійну діяльність на ринку цінних паперів.

У сучасному періоді зберігаються негативні умови, що сповільнюють інвестиційну банківську діяльність [7]:

- економічні – високий рівень інфляції та відсутність заходів для її регулювання, коливання цін на банківські активи, зміни відсоткових ставок, надмірна кредитна експансія, відсутність у кредитних організацій легальних високоприбуткових інструментів банківської діяльності, високі ризики кредитування реального сектору економіки, обмежені ресурсні можливості банків;
- інституціональні – недосконаліть нормативної бази, що регулює діяльність банків і можливість контролю над їхніми діями, нерозв'язаність низки ключових проблем податкового законодавства;
- поведінкові – недовіра населення до кредитних організацій, незадоволений споживчий попит на банківські послуги.

На основі дослідження О. Мусієнка [4] можна відзначити, що отримані ним результати розрахунків визначають пріоритети при здійсненні інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів, та, відповідно, інвестиційних операцій з цінними паперами, і також визначають їх загальний результуючий показник розвитку в межах неприйнятних макроекономічних умов. Така тенденція зумовила неоднозначність динамічних коливань об’ємів інвестиційних операцій банківського сектора з цінними паперами у розрізі груп протягом періоду з 01.01.2002 р. до 01.01.2012 р.

З урахуванням загальноекономічних тенденцій розвитку ринку цінних паперів в цілому та банківського сектора зокрема пожвавлення інвестиційних операцій банків з цінними паперами станом на 01.01.2002 р. різко змінилось загальним спадом на 01.01.2004 року з 39877424,00 тис. грн. до 3844149,00 тис грн. відповідно.

При деталізованому розгляді динаміки інвестиційних операцій банків з цінними паперами на розподілених інтервалах часу слід відзначити, що основним економічним поштовхом підвищення рівня інвестиційної активності банків на ринку цінних паперів стало зростання показників інвестиційних операцій з цінними паперами, що характерно для періоду з 01.01.2005 року по 01.01.2008 рік.

Першочерговим чинником такої тенденції на зазначеному проміжку часу стало введення в дію оновленого Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», який всебічно регламентує діяльність професійних учасників ринку, що в свою чергу сприяло підвищенню економічної зацікавленості з боку іноземних інвесторів та призвело до стрімкого підвищення кількості банків з іноземним капіталом. Станом на 01.01.2008 року підвищення загального рівня інвестиційних операцій банків з цінними паперами визначає динамічне зростання інвестиційної активності банків на ринку цінними паперів та аргументує стале зростання показників їх діяльності зосередившись на рівні 18968266,00 тис. грн.

Детальний розгляд статистичних даних кризового розвитку інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів, починаючи з четвертого кварталу 2008 року, свідчать, що світова фінансово-економічна криза спровокувала зниження рівня інвестиційної активності банків, і станом на 01.01.2009 року загальна сума інвестиційних операцій з цінними паперами

зменшилась на 3,1%, зокрема станом на 01.01.2005 р. таке зниження зосередилось на рівні 14,5% [6].

Таким чином, можна зробити відповідні висновки:

- по-перше, слід відзначити, що зниження позитивної динаміки інвестиційних операцій з цінними паперами банків у період фінансової кризи 2008 року має менш різкий нахил спаду, ніж в період економічної дестабілізації 2002-2004 років;

- по-друге, різні періоди розвитку ринку цінних паперів відповідають щільності проведення інвестиційних операцій банків на відповідних часових інтервалах;

- по-третє, неоднаковий інтервальний розкид темпів реалізації інвестиційних операцій банків з цінними паперами обґрунтовує тезу про відповідну неефективну стратегію банків щодо мінімізації інвестиційних ризиків [4].

Що стосується періоду посткризового розвитку, то обсяг інвестиційних операцій банків з цінними паперами має високі статистичні характеристики та визначається динамічністю потоків, і на 01.01.2012 року підвищився на 21,5 % у порівнянні з аналогічним періодом 2009 року [5].

Із початку 2013 року найбільш помітним було зростання вкладень банків у цінні папери, крім акцій, випущених сектором загального державного управління. Їхні залишки збільшилися на 27,2 млрд. грн. (на 40,8%) і на кінець року становили 94,0 млрд. грн. Також відбулося зростання вкладень банків у цінні папери сектору нефінансових компаній на 51,6% – до 30,7 млрд. грн. і сектору інших фінансових компаній – на 64,7% – до 3,1 млрд. грн.

Структура вкладень банків у цінні папери в розрізі секторів економіки за рік майже не змінилася. Відбулося незначне зростання питомої ваги сектору нефінансових компаній на 1,2 відсоткового пункту – до 24,0% та сектору інших фінансових компаній – на 0,3 відсоткового пункту – до 2,4%. Попри незначне зменшення (на 1,6 відсоткового пункту) питома вага сектору загального державного управління в портфелі цінних паперів залишалася найбільшою й становила 73,6%.

За строками погашення переважали цінні папери зі строком обігу понад 2 роки, залишки за якими зросли протягом 2013 року на 18.9 млрд. грн. (на 48,5%). При цьому їхня частка збільшилася на 1,4 відсоткового пункту – до 48,5%. Значне зростання з початку року (на 93,0%) спостерігалося за цінними паперами зі строком обігу від 1 року до 2 років. Як результат, їхня питома вага підвищилася на кінець року до 24,1% порівняно з 18,0% у грудні 2012 року. Також спостерігалося зростання залишків вкладень на вимогу та зі строком погашення до 1 року – відповідно на 40,1 і 5,5%. Попри це їхня частка знизилася на 0,3 і 7,3 відсоткового пункту – відповідно до 10,3 і 20,2%.

Високі темпи приросту вкладень банків у цінні папери упродовж року сприяли подальшому зростанню їхньої питомої ваги в сукупних активах банків до 12,1% у грудні 2013 року порівняно з 9,6% у відповідному місяці попереднього року [2].

За видами валют переважали цінні папери, номіновані в національній валюті, які на кінець 2013 року становили 70,1% вкладень банків у цінні папери, крім акцій, випущені резидентами [1].

Основні причини низької ефективності інвестиційної складової банківської системи України можна умовно розділити на дві групи – внутрішні і зовнішні.

Серйозним внутрішнім стримуючим фактором нарощування обсягів банківських інвестицій, у чому полягає специфіка банківської інвестиційної діяльності порівняно з корпоративним інвестуванням, є проблема недостатньої ресурсної бази. Протягом останніх років в Україні спостерігається стабільна тенденція до збільшення грошової маси поза банківською системою. Її негативний вплив позначається як на загальній соціально-економічній ситуації в країні, так і на банківській системі. Зокрема за офіційними даними Національного банку, за станом на 01.05.2013 значення показника грошового агрегату М0 (грошові кошти поза депозитними корпораціями) дорівнювало 214,5 млрд. грн., що становило 26,2 % у загальному обсязі грошової маси [5]. Ці кошти потенційно могли бути направлені на фінансування національної економіки через апарат кредитування та інвестування. Незважаючи на це, частка цієї грошової маси задіяна в обслуговуванні тіньової економіки.

До зовнішніх причин низької ефективності інвестиційної діяльності банків України, що обумовлює слабку активність довгострокових вкладень у цінні папери, в першу чергу слід віднести [3]:

- нерозвиненість інфраструктури фондового ринку України;

- нерозвиненість ринку корпоративних цінних паперів, що не дозволяє банкам розглядати вкладення в акції й облігації акціонерних товариств як ліквідні;

- високий рівень інфляції, який негативно впливає на інвестиційну якість цінних паперів і знижує привабливість вкладень у них. Інфляційним чинником пояснюється яскраво виражений короткостроковий характер операцій банків з цінними паперами. Зазначимо, що проблема високої інфляції була майже подолана протягом останніх років. Однак викликають певний сумнів методи вирішення даної проблеми та середньострокові перспективи розвитку інфляційних процесів.

Низька привабливість вкладень у цінні папери вітчизняних емітентів також пояснюється непрозорістю ринку капіталу та складністю встановлення реального власника бізнесу, а також проблемою асиметрії інформації на ринку, зокрема ступенем обмеженості інформації, яка надається в офіційній звітності емітентів, що не дає можливості зовнішнім інвесторам адекватно оцінити ризики інвестування.

Потенційно перспективний напрямок банківської інвестиційної діяльності – операції з довгостроковими інвестиційними інструментами, які сприяють залученню "довгих" ресурсів, сьогодні в Україні не користуються попитом через такі чинники, як [3, с. 285]:

- низький рівень фінансової грамотності та обізнаності населення, яке не має знань та інтересу до вкладання коштів у специфічні, нетрадиційні фінансові інструменти, такі як інвестиційні сертифікати;

- недовіра населення до банківської системи, викликана загальною економічною ситуацією у країні, зокрема кризою 2008–2009 рр., двома мораторіями з боку Національного банку на дострокове повернення банківських вкладів;

- різкі зміни темпів інфляції.

Пошук конкретних шляхів вирішення проблеми активізації інвестиційної діяльності фінансових посередників повинен починатися з первинного визначення на державному рівні бажаної моделі майбутнього функціонування банківської системи України. Базуючись на світовому досвіді, в укрупненому вигляді це можуть бути два варіанти [8]:

- залишення status quo, тобто банківська система і далі буде сформована універсальними банками, які проводитимуть консервативну політику і уникатимуть підвищення частки ризикового довгострокового кредитування інвестиційної спрямованості в активах. Однак при цьому фактична нейтралізація банківської системи від інвестиційного процесу повинна компенсуватись адекватним розвитком інших фінансових посередників, зокрема інститутів спільного інвестування;

- побудова банківської системи нового типу, зокрема виділення в її структурі окремого сектору спеціалізованих фінансово-кредитних установ.

Усвідомлюючи низьку зацікавленість приватного капіталу в понесенні одноосібних ризиків побудови нового типу установи, необхідним є формування на першому етапі державної ініціативи у створенні інвестиційних банків з часткою державного капіталу. Такі пропозиції вже були озвучені вітчизняними дослідниками, зокрема розглядалася можливість створення спеціалізованих банків на базі установ з часткою власності держави в статутному капіталі, що виникли в результаті їх одержавлення в період кризи 2008–2009 років. Даний шлях є доцільним, адже на сьогоднішній день єдиною альтернативою є продаж одержавлених банків новим інвесторам, що навряд матиме принципово якісну ефективність для економіки.

Висновки та подальші дослідження. Банки займають особливе місце на фінансовому ринку, що пов'язано з комбінацією емісійної, інвестиційної та посередницької діяльності на фондовому ринку, а також з різноманітністю видів цінних паперів, з якими здійснюються операції. Здійснюючи операції на ринку цінних паперів, банки посилюють свою позицію на ринку банківських послуг; розширюють свою дохідну й клієнтську базу; підвищують свою мобільність; активізують учасників ринку, виявляючи вплив на їхній професійний рівень; ініціюють створення нових для фінансової системи інструментів (ф'ючерси, опціони, свопи); сприяють розвитку інфраструктури ринку цінних паперів (депозитарні, клірингові, інформаційні, консалтингові фірми і т. д.). Усе це сприяє формуванню динамічної банківської системи, діяльність якої відрізняється багатопрофільністю та залученням у діяльність реального сектору економіки. Крім цього,

присутність банків на ринку цінних паперів підвищує мобільність економіки в цілому та збільшує швидкість переливу коштів між галузями, створює умови для значного припливу в економіку портфельних і прямих інвестицій західних фінансових інститутів.

Література

1. Бюлетень Національного банку України. – 2014. – № 3. – С. 132-136.
2. Дані фінансової звітності банків України за станом на 01.10.2013 року [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/ control/uk/publish/category?cat_id=64097.
3. Козлова С. Дезинтермедиация в банковском секторе: сущность и особенности проявления [Электронный ресурс] / С.Ю. Козлова // Теория и практика общественного развития. – 2012. – № 2. – Режим доступа: http://www.teoria-practica.ru/-2-2012/economics/kozlova.pdf.
4. Мусієнко О. Основні тенденції зміни узагальнюючих показників інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів України [Електронний ресурс] / О. Мусієнко. – 2014. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv.
5. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/ publish/article?art_id= 36807&cat_id=36798.
6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/poslannia2013.pdf.
7. Смирнова М. Развитие инвестиционной деятельности российских коммерческих банков в посткризисных условиях : автореф. дис. … канд. экон. наук: 08.00.10 / М. Смирнова; Саратовский государственный социально-экономический университет. – Саратов, 2011. – 19 с.
8. Schmidt R.H., Hackethal A., Tyrell M. Disintermediation and the Role of Banks in Europe: An International Comparison. No. 10. January 1998. [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: http://www.finance.uni-frankfurt.de/wp/345.pdf.

References

1. Biuleten Natsionalnoho banku Ukrainy, (2014), no. 3, pp. 132-136.
2. Dani finansovoi zvitnosti bankiv Ukrainy, (2014), available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
3. Kozlova, S. (2012), "Disintermediation in the banking sector: the nature and features of the manifestation", *Teoriya i praktika obschestvennogo razvitiya*, no. 2, available at: http://teoria-practica.ru/-2-2012/economics/kozlova.pdf.
4. Musiienko, O. (2014), "Major trends in the general indicators of investment banks in the securities Ukraine", available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv.
5. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy, available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/ publish/article?art_id= 36807&cat_id=36798.
6. On the internal and external situation of Ukraine in 2013, (2014), available at: http://president.gov.ua/docs/poslannia2013.pdf.
7. Smirnova, M. (2011), "Development of investment activities of Russian commercial banks in post-crisis environment", Thesis abstract for Cand. Sc. (Economic), 08.00.10 Saratov State Socio-Economic University, Saratov, Russia.
8. Schmidt, R.H., Hackethal, A. and Tyrell, M. (2013), Disintermediation and the Role of Banks in Europe: An International Comparison, available at: http://finance.uni-frankfurt.de/wp/345.pdf.

УДК 336.763

Рибак О.М.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів обліку та аудиту
Парацій Х.В.
Національний авіаційний університет

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ЗА РАХУНОК ОБЛІГАЦІЙ ВНУТРІШНИХ ДЕРЖАВНИХ ПОЗИК

Rybak O.M.,
cand. sc. (econ.), assistant professor of the department of finances, accounting and auditing
Paratsii Kh.V.
National Aviation University

OPTIMIZATION OF THE FINANCING STRUCTURE OF GOVERNMENT BORROWING DUE TO BONDS OF INTERNAL STATE LOANS

Постановка проблеми. Традиційно фінансово-кредитна система є ефективним інструментом акумуляції та залучення коштів в економіку з метою подальшої їх капіталізації. Однак в сучасних умовах глобального розвитку світової економіки та кризових явищ роль внутрішніх інструментів запозичення коштів та умови функціонування фінансових інструментів зазнали значної трансформації, що потребує додаткового дослідження. Зазнала трансформації і кон'юнктура ринку фінансових інвестицій Україні.

У визначених умовах облігації внутрішніх державних позик не можливо переоцінити. Потреба України у фінансових інвестиціях сьогодні колосальна. Реалізувати її можливо не тільки на внутрішніх, а і на зовнішніх ринках, однак для цього необхідно адаптувати існуючий механізм взаємодії інвесторів на фінансовому ринку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічну сутність поняття «державні запозичення» розглядали такі видатні вітчизняні вчені, як: В.Д. Лагутін, В.Д. Базилевич [2], В.М. Опарін, О.Р. Романенко. Питання розвитку ринку облігацій внутрішньої державної позики досліджували такі українські вчені: Т. Вахненко, В. Козюк, С. Омельчук, О. Охріменко Однак в сучасних умовах трансформації економіки та необхідності пошуку додаткових довгострокових джерел фінансування на рівні держави дане питання лишається не достатньо дослідженим.

Постановка завдання. Метою даної роботи є дослідження функціонування ринку внутрішніх державних позик та визначення шляхів їх оптимізації в структурі державних запозичень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державні облігації широко використовуються урядами країн як інструменти залучення позикових коштів для фінансування поточного бюджетного дефіциту та обслуговування державного боргу. Крім того, розвинутий ринок внутрішніх державних облігацій є запорукою ефективного використання такого ключового інструменту грошово-кредитної політики, як операції на відкритому ринку [1; 4].

Уряди розвинутих країн використовують випуск державних цінних паперів як неемісійне джерело для фінансування дефіциту бюджету. Для кожної країни характерна своя специфіка емісії державних цінних паперів.

В Україні цінні папери від імені держави випускаються Міністерством фінансів, яке виступає гарантом їх своєчасного погашення. Згідно Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», можуть емітуватися облігації внутрішніх державних позик (ОВДП), облігації зовнішніх державних позик (ОЗДП) та цільові облігації внутрішніх державних позик

як у документарній, так і у без документарній формі [3].

До основних нормативно правових актів, якими здійснюються регулювання торгів на ринку облігацій внутрішніх позик є Постанова Національного банку України N 477 від 31.12.97 «Про затвердження нормативних документів з питань обігу облігацій внутрішньої державної позики на Українській фондовій біржі», якою встановлені правила проведення біржових торгів з вторинного обігу на Українській фондовій біржі облігацій внутрішньої державної позики (надалі - ОВДП) та порядок розрахунків за укладеними на Українській фондовій біржі угодами [10].

Для аналізу розміщення урядом України ОВДП у контексті реалізації боргової політики держави необхідно проаналізувати структуру внутрішньої державної заборгованості, а також структуру заборгованості за ОВДП. На рис.1 наведено структуру внутрішнього державного боргу.

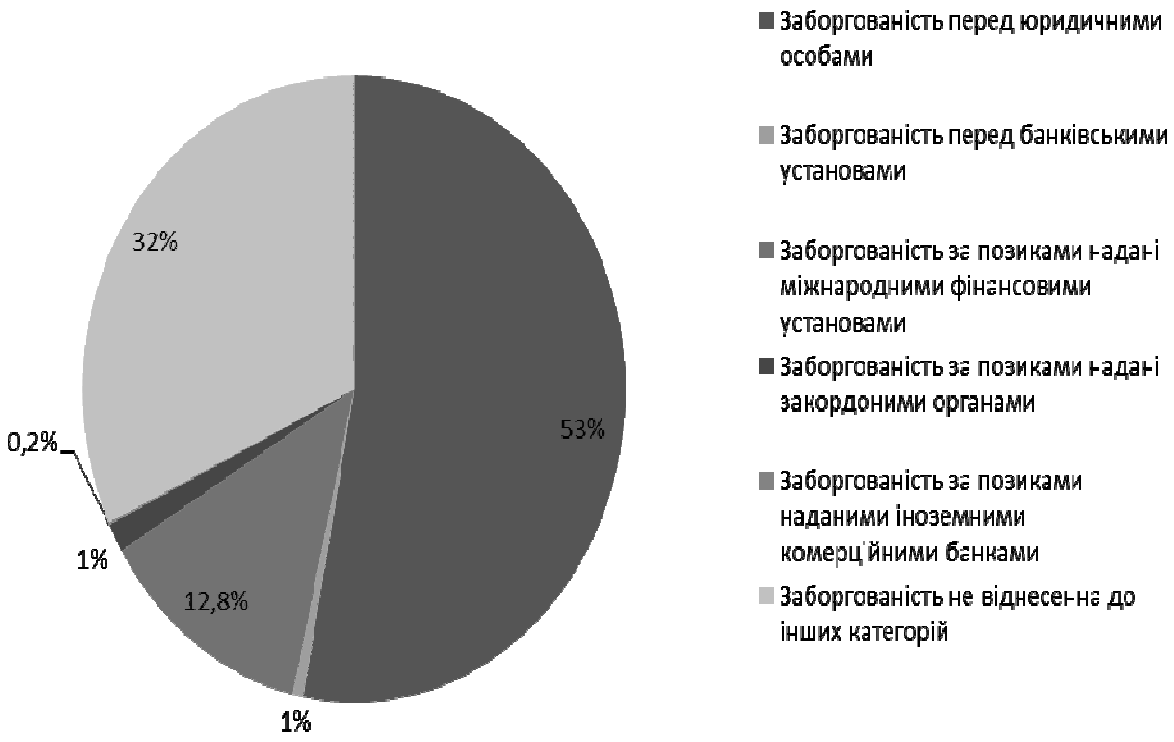

Рис. 1. Структура внутрішнього державного боргу

Джерело: складено авторами на основі [7; 9]

Дані станом на 31.04.2014 свідчать, що в структуру внутрішнього державного боргу України входить заборгованість перед юридичними особами (53%) представлена ОВДП та казначейськими зобов'язаннями; заборгованість перед банківськими установами (1%), що включає в себе заборгованість перед Національним банком України; заборгованість за позиками надані міжнародними фінансовими установами (12,8%), заборгованість за позиками надані закордонними органами (1%), заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками (0,2%) та заборгованість не віднесена до інших категорій (32%).

Структура заборгованості перед юридичним особами наведена на рис. 1

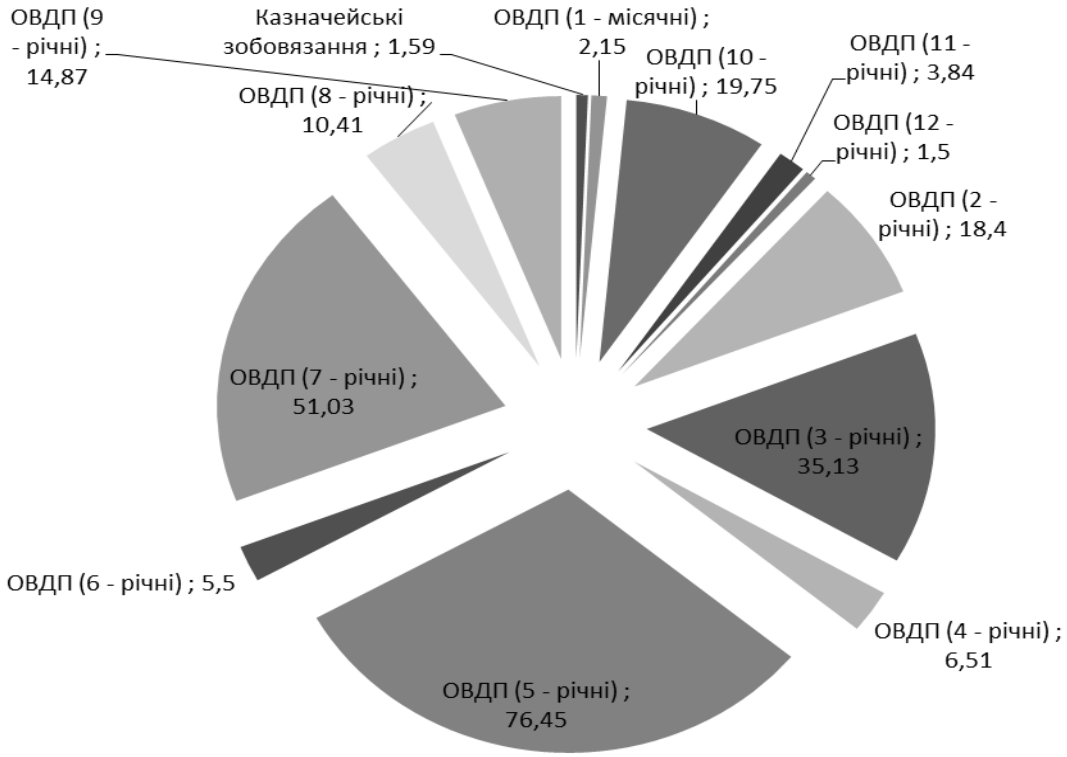

Рис. 2. Структура заборгованості перед юридичними особами, як обігу у загальному обсязі державного боргу.

Джерело: складено автором на основі [6; 7; 9]

За даними Міністерства фінансів України, заборгованість за ОВДП та казначейськими зобов'язаннями станом на 31.01.2014 становить 31,87 млрд. грн., що становить 43,53% державного боргу України. Така структура заборгованості за ОВДП підкреслює вагоме значення управління розміщенням ОВДП у процесі реалізації боргової політики держави. Значний обсяг внутрішньої заборгованості за ОВДП зумовлений насамперед великим обсягом 5-річних та 7 - річних ОВДП. Їх частка у внутрішній заборгованості за державними облігаціями складає 21,7%, а сума заборгованості за ними становить 36980 млн. грн. Найбільша їх частка і в загальній сумі державного та гарантованого державою боргу – 7,2%. Досить начну частку займають 3-річні ОВДП – 6% у державному боргу. Незначна частка заборгованості за ОВДП припадає і на 2-річні, 8-річні, 9-річні ОВДП – не більше 5,0% у сумі заборгованості за ОВДП. Решта випусків ОВДП характеризується порівняно незначною їх часткою як в державному боргу за ОВДП (не більше 2,0%) [6].

Державний борг є органічною складовою функціонування економіки переважної більшості країн світу, потужним важелем макроекономічного регулювання та інструментом реалізації економічної стратегії. В Україні в ході трансформаційних процесів формування державного боргу відбувалося хаотично. Лише в останні роки відбувається здійснення послідовної та виваженої довгострокової державної політики. На даному етапі важливо обмежити збільшення бюджетного дефіциту з метою уникнення необхідності продажу ОВДП у портфель НБУ [4].

Слід зазначити, що на сучасному ринку позик ОВДП використовується не повною мірою, тобто недостатньо враховує довготермінових тенденцій на ринку ОВДП. Тому необхідно підвищити ефективність діяльності Міністерства фінансів України та

Національного банку на ринку ОВДП з огляду на загальні фінансові результати та з урахуванням досягнення стратегічних цілей.

Джерелом внутрішнього фінансування державного бюджету на сьогоднішній день виступає залучення коштів шляхом випуску облігацій внутрішніх державних позик в національній та іноземній валюті, які передбачені для розміщення серед комерційних банків, юридичних осіб та населення, але фактично розміщуються лише серед комерційних банків. Міністерство фінансів України випускатиме облігації внутрішньої державної позики «Військові облігації» в національній валюті для залучення додаткових коштів від внутрішніх інвесторів (комерційних банків, інших юридичних та фізичних осіб).

Постанову Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2014 року № 101 «Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» прийнято з метою забезпечення залучення додаткових коштів на визначені цілі для фінансування державного бюджету за рахунок випуску та розміщення облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» в бездокументарній формі, особливістю яких є фіксований рівень доходності [8].

Основні умови випуску облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»: загальний обсяг випуску становить до 1 млрд. грн.; номінальна вартість однієї облігації дорівнює сумі 1000 грн.; термін обігу облігацій – 2 роки; купонний період – 6 місяців; річна відсоткова ставка доходу – 7 відсотків [7].

Розміщення облігацій здійснюватиметься на аукціонах, що проводяться Національним банком України через первинних дилерів (наразі їх кількість становить 17 банків і в подальшому може збільшитися).

Також Міністерство фінансів України з 21 травня 2014 року розпочинає розміщення казначейських зобов'язань «Військові» серії В на пред'явника в документарній формі загальним обсягом 100 млн. гривень із строком обігу 24 місяці, номінальною вартістю 1000 гривень, відсотковою ставкою 7% річних та сплатою купонів кожні шість місяців у розмірі 35 гривень [8].

З метою забезпечення однакового рівня дохідності для покупців, вартість продажу казначейських зобов'язань змінюється залежно від часу їх розміщення. У перший день казначейські зобов'язання продаються за номінальною вартістю, а в наступні дні їх розміщення здійснюється за вартістю продажу, яка зростає з урахуванням накопиченого доходу, виходячи із встановленого розміру доходу за купоном (чим ближчий час купонної виплати, тим вища ціна продажу).

Для успішної реалізації проекту випуску казначейських зобов'язань «Військові» чітко визначається мета залучення коштів та формулюється заклик до спільноти щодо об'єднання зусиль, бажань та намірів долучитися до розбудови нової країни шляхом спрямування власних коштів на придбання державних цінних паперів, а також створення можливостей відчути причетність до вирішення загальнонаціональних проблем, об'єднання зусиль та ресурсів, надати фінансову допомогу вітчизняним Збройним Силам з метою підвищення їх боєготовності та зміцнення обороноздатності держави.

На нашу думку, розміщуючи ОВДП, органи державного управління повинні враховувати не тільки питання фінансування бюджетного дефіциту, а й розглядати стратегічні можливі зміни та тенденції, які відбуваються не лише на фінансовому ринку, запобігати негативним змінам, приймати заходи щодо врегулювання проблем і диспропорцій. Тому, для формування ефективного ринку ОВДП необхідно:

- здійснювати постійну перевірку динаміки ринку цінних паперів;
- узгоджувати політику у сфері формування прибутковості державних цінних паперів із загальними тенденціями, які існують на фінансовому ринку України;
- враховувати інтереси держави не тільки в поточному, а і в перспективному періодах;
- максимально гармонізувати фінансові інтереси інвесторів та держави на ринку державних цінних паперів;
- своєчасно вживати заходів з узгодження динаміки ринку державних облігацій та фінансового ринку в цілому.

Висновки та подальші дослідження. Державні запозичення є важливим інструментом регулювання фінансової політики держави. Ринок внутрішніх запозичень при правильному розподілі коштів, стримує зростання державного боргу. Кошти, отримані від випуску облігацій використовуються на розвиток економіки, інвестиційних та інноваційних

проектів. Залучення ресурсів за допомогою внутрішніх державних позик обмежується можливостями національного фондового ринку, високою вартістю обслуговування внутрішніх боргових зобов'язань, низьким рівнем довіри населення, високим рівнем тінізації економіки.

Важливим моментом розвитку внутрішнього ринку державних запозичень повинен стати розвиток фінансового ринку України, як механізму, який забезпечить відносну стабільність і послідовність розвитку всієї фінансової системи.

Література

1. Біла О.Г. Фінанси : навч. посіб. / О.Г. Біла, І.Р. Чуй. – Львів: Магнолія, 2010. – 390 с.
2. Економічна теорія. Політична економія / В.Д. Базилевич, В.М. Попов, К.С. Базилевич, Н.І. Гражевська. – К. : " Знанння -Прес ", 2007. – 719 с.
3. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» № 3408 – 1 від 01.01.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/print1366785047154544
4. Ільченко В. Сучасний стан вітчизняного ринку державних цінних паперів / В. Ільченко // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2009. – № 5-6. – С. 57-63.
5. Кучер Г. Розвиток ринку внутрішніх державних боргових зобов'язань України / Г. Кучер // Вісник КНТЕУ. – 2011. – №2. – С. 47-58.
6. Офіційний Сайт Державного комітету статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua
7. Офіційний сайт Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minrd.gov.ua/
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua.
9. Офіційний сайт Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua.
10. Постанова Національного банку України «Про затвердження нормативних документів з питань обігу облігацій внутрішньої державної позики на Українській фондовій біржі» N 477 від 31.12.97. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va477500-97

References

1. Bila, O.H., Chui, I.R. (2010), *Finansy* [Finance], Mahnoliia, Lviv, Ukraine, 390 p.
2. Bazylevych, V.D., Popov, V.M., Bazylevych, K.S., Hrazhevska, N.I. (2007), *Ekonomichna teoriia. Politychna ekonomiia* [Economic theory. Political Economy], *Znannnia–Pres*, Kyiv, Ukraine, 719 p.
3. The Law of Ukraine "On Securities and the Stock Market" No 3408 – 1 from 01.01.2014, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/print1366785047154544
4. Ilchenko, V. (2009), "The current state of the domestic government securities market", *Securities Market. Visnyk Derzhavnoyi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku,* no. 5-6, pp. 57-63.
5. Kucher, H. (2011), "The development of domestic government debt market in Ukraine", *Visnyk KNTEU*, no. 2, pp. 47-58.
6. The official website of the State Statistics Committee of Ukraine, available at: http://ukrstat.gov.ua
7. The official website of the Ministry of income and fees of Ukraine, available at http://minrd.gov.ua/
8. The official website for of the Ministry of Finance of Ukraine, available at: http://minfin.gov.ua.
9. The official site of the National Bank of Ukraine, available at: http://nbu.gov.ua
10. Decree of the National Bank of Ukraine "On approval normative documents on circulation of domestic government bonds at the Ukrainian Stock Exchange" No 477 from 31.12.97, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va477500-97

УДК 336.221

Матвійчук Л.О.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи
Блинда А.М.
Хмельницький національний університет

АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ В ПОДАТКОВІЙ ПОЛІТИЦІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ДИСБАЛАНСУ УКРАЇНИ

Matviichuk L.O.,
cand. sc. (econ.), assistant professor the department of finance and banking
Blynda A.M.,
Khmelnitsky National University

COUNTER CRISIS MEASURES IN THE SPHERE OF TAXATION THROUGH THE PRISM OF SOCIAL AND ECONOMIC IMBALANCES OF UKRAINE

***Постановка проблеми*.** Система оподаткування виступає вагомою складовою фінансової системи і дієвим механізмом реалізації економічної політики держави, оскільки податкові надходження є основним джерелом формування централізованих фондів грошових коштів, виступають матеріальною базою функціонування держави, використовуються нею для забезпечення своїх функцій.

В сучасних умовах господарювання складна економічна ситуація, що склалася в Україні спричинена неефективним господарським механізмом, значним дефіцитом державного бюджету, а в результаті надмірним нарощуванням державного боргу та збільшенням соціальних проблем при низьких показниках росту ВВП. Все це загострює фінансово-економічну кризу і породжує необхідність впровадження реформувань в економіці, зокрема в податковій політиці, яка є одним з найважливіших важелів державного регулювання економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам оподаткування присвячені праці таких науковців, як А. А. Буковецький, Л. М. Демиденко, І. О. Луніна, Л. П. Сідельникова [7]. Дослідження проблем реформування як методу антикризового регулювання економіки здійснювали як закордонні, так і вітчизняні вчені-економісти: С. Сташек, А. Сухоруков, Л. Матросова, В. Богомолов [1]. Разом з тим, у зв'язку із змінами нормативно-законодавчої бази та посилення кризових явищ в економіці країни питання антикризового податкового регулювання потребує подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є визначення податкових важелів в антикризовому регулюванні, здійснення їх аналізу, як методу для стабілізації економіки та створення передумов економічного зростання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні наша держава переживає складну соціально-економічну кризу, що зумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. До останніх слід віднести – некомпетентність влади, гіпертрофоване прагнення до особистого збагачення осіб, які мали доступ до національних багатств, криміналізація економічної сфери, недосконалість реформаційних процесів та інше.

Багатовимірність сучасної кризи в Україні також пояснюється диспропорціями у функціонуванні національної економіки, загостренням довготермінових системних протиріч: компенсацією надлишкового споживчого попиту стійким негативним сальдо торговельного балансу; залежністю низько технологічного експорту від кон'юнктури світового ринку; неефективністю фінансової системи та зростанням зовнішнього боргу [4, с. 536].

Важливим комплексом заходів щодо подолання економічної кризи є впровадження виваженої антикризової політики держави, яку можна визначити як сукупність заходів організаційно-правового, інституціонального, економічного характеру впливу, спрямованих

на регулювання коливань економічної активності у суспільстві в періоди передкризового стану, стабілізацію та згладжування негативного впливу кризи, зменшення її руйнівних наслідків, а також вжиття превентивних заходів у періоди економічного зростання з метою запобігання перегріву економіки [2, с. 200].

Одним з головних важелів здійснення антикризової політики держави виступають податки, оскільки вони дають змогу залучити кошти для реалізації антикризових програм та сприяють реалізації функцій держави, зокрема функції забезпечення економічного розвитку й пом'якшення циклічних коливань.

Антикризове податкове регулювання економіки – це свідоме, активне й цілеспрямоване використання існуючої незалежно від волі суб'єктів управління регулювальної функції податків задля запобігання або зменшення глибини економічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури, збільшення темпів економічного зростання [9, с. 62].

Антикризове податкове регулювання економіки повинно ґрунтуватися на наукових засадах і принципах (рис. 1).

Рис. 1. Принципи антикризового податкового регулювання

Джерело: складено авторами на основі [6, с. 43; 8, с. 64]

Державне антикризове податкове регулювання має ґрунтуватись на безперервному моніторингу та аналізі показників економічної ситуації й коригуванні впливу держави на соціально-економічні процеси залежно від характеру економічного руху.

Для стабілізації фінансового стану та забезпечення передумов економічного розвитку країни 27.03.2014 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні». Серед всіх антикризових заходів, зазначених в законі, основну частку становлять заходи податкового регулювання [3].

Закон передбачає внесення зміни до Податкового кодексу України, запровадження яких, як зазначається у Пояснювальній записці до закону, «обумовлене необхідністю збільшення надходжень до бюджету та удосконалення окремих положень Податкового кодексу України, а також необхідністю реалізації заходів щодо економного та раціонального використання державних коштів, недопущення втрат бюджету, та забезпечення соціальної підтримки громадян, виходячи з фінансових можливостей держави» [5].

Вдосконалення норм Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України має на меті створення умов для збільшення надходжень до бюджету та покращення адміністрування податків.

Основними антикризовими заходами податкової політики, які встановлюються даним законом, є [3]:

– запроваджується на постійній основі застосування основної ставки податку на прибуток підприємств на рівні 18 відсотків та податку на додану вартість на рівні 20 відсотків;

– збільшуються ставки плати за користування надрами: на газовий конденсат підвищено до 42%, на нафту залишили попередньому рівні 39%;

– розширяється коло платників за збором у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ;

– збільшуються у 2 рази ставки оподаткування за збором за користування радіочастотним ресурсом України;

– збільшуються в 2 рази ставки на нові автомобілі та мотоцикли з об'ємом двигуна більше 0,5 л; встановлюються ставки акцизного податку на мотоцикли об'ємом двигуна до 0,5 л на рівні 0,06 євро за 1 куб. см. та підвищуються у 2 рази ставки акцизного податку на автомобільні кузови;

– скасовується відшкодування ПДВ для експортерів зернових не з 1 січня 2014 р., як пропонувалося раніше, а з 1 жовтня 2014 р. (тобто тільки з нового врожаю). Однак сільгоспвиробники не обкладаються ПДВ, а залишаються на спеціальному режимі оподаткування;

– запровадити оподаткування ПДВ за ставкою 7% на операції з постачання лікарських засобів та виробів медичного призначення (імпорт та постачання виробником);

– впроваджується оподаткування в 15% (17%) пенсійних виплат, якщо їх розмір перевищує 10 тис. гривень з суми перевищення;

– зменшується неоподатковуваний імпорт товарів, що переміщуються в міжнародних поштових відправленнях, з 300 до 150 євро;

– введено збір на обов'язкове державне пенсійне страхування за ставкою 0,5% при здійсненні операцій з купівлі юридичними і фізичними особами іноземної валюти в безготівковій та/або готівковій формі;

– визначає базою оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, загальну площу об'єкта житлової нерухомості, замість житлової.

Також встановлено прогресивну шкалу оподаткування податком на доходи фізичних осіб за ставками 15%, 17%, 20, 25%, 30% для всіх доходів, включаючи, зокрема, дивіденди, відсотки, роялті, інвестиційний прибуток, із запровадженням обов'язку для платника податку здійснити за результатами року перерахунок нарахованого (утриманого) податку.

Крім того, збільшуються ставки акцизного податку на алкогольні напої та тютюнові вироби на 25%, пиво – на 42,5%. У поточному році були підняті ставки акцизного податку на спирт етиловий та алкогольні напої на 14%, на тютюнові вироби – на 6,5%, в той час як на пиво ставки не підвищувалися. Таким чином, в результаті підвищення, зазначеного в законі, сукупне підвищення ставок на спирт та алкогольні напої у 2014 році становитиме 39%, на тютюнові вироби – 31,5%, на пиво – 42,5%.

Виходячи з вищенаведеного, можна зазначити, що органи податкового регулювання в контексті здійснення антикризової політики мають орієнтуватися не на забезпечення максимального збору податків, а на задіяння стимулюючих інструментів, які здатні спричинити розширення бази оподаткування у перспективі та пом'якшити вплив кризових явищ на фінансовий стан платників.

Висновки з даного дослідження. Незважаючи на неоднозначні оцінки, прийняття вкрай потрібних для країни законів дозволить збільшити дохідну частину державного бюджету, сприятиме стабілізації економічної ситуації в країні шляхом зменшення навантаження на видаткову частину бюджету. Також дасть можливість забезпечувати своєчасні розрахунки із господарюючими суб'єктами, що сприятиме фінансовій стабілізації та економічному зростанню, погашенню заборгованості із заробітної плати, накопиченої у минулих роках. Однак, необхідно і далі продовжувати реформаційні дії, які будуть сприяти пожвавленню підприємницької активності та залученню інвестицій в економіку країни.

Література

1. Богомолов В.А. Антикризисное регулирование экономики. Теория и практика : учеб. пособие для вузов / В. А. Богомолов, А. В. Богомолова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 271 с.

2. Борисова С.Є. Заходи державного регулювання по виходу з кризи національних економічних систем / С.Є. Борисова // Вісн. Донец. ун-ту. – 2011. – № 1. – С. 200-203.

3. Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27.03.2014 № 1166-VII / Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua

4. Летуча О.В. Природа економічної кризи в Україні: перебіг та механізм подолання наслідків / О.В. Летуча // Європейський вектор економічного розвитку. – 2012. – № 2(13). – С. 534-539.

5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» / Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua

6. Прокопенко Н.С. Методологічні аспекти формування податкової системи України / Н. С. Прокопенко. – К. : Ін-т аграрної економіки, 2009.– 90 с.

7. Сідельникова Л.П. Податкова система : навч. посібник / Л. П. Сідельникова, Н.М. Костіна. – 2-ге видання, перероблене і доповнене. – Київ: Ліра-К, 2013. – 604 с.

8. Сітшаєва Л.З. Принципи антикризового податкового регулювання економіки / Л. З. Сітшаєва // Матеріали сьомої всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 20-22 вересня 2010 року «Сучасний соціокультурний простір 2010». – Київ : ТОВ ТК «Меганом», 2010. – Ч. 1. – С. 63-66.

9. Філатова О. Податкові механізми і важелі антикризової політики держави: концептуальні підходи / О. Філатова // Економіка. – 2011. – № 3 (110). – С. 61-63.

References

1. Bogomolov, V.A. and Bogomolova, A.V. (2003), *Antikrizisnoe regulirovanie ekonomiki. Teorija i praktika* [Counter Crisis Economic Regulation : Theory and Practice], tutorial, UNITI-DANA, Moscow, Russia, 271 p.

2. Borysova, S.E. (2011), “Counter crisis state regulation measures for national economic systems”, *Visn. Donec.un-tu*, no. 1, pp. 200-203.

3. Law of Ukraine “About prevention of financial crises and creating preconditions for economic development in Ukraine” from 27.03.2014 № 1166-VII, Verhovna Rada Ukrainy, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua

4. Letucha, O.V. (2012), “The nature of economic crisis in ukraine : retrospective and its overcoming mechanisms”, *Yevropeiskyi vektor ekonomichnoho rozvytku*, no. 2(13), pp. 534-539.

5. Explanatory Note for the Law of Ukraine “ About prevention of financial crises and creating preconditions for economic development in Ukraine”, Verhovna Rada Ukrainy, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua

6. Prokopenko, N.S. (2009), *Metodolohichni aspekty formuvannia podatkovoi systemy Ukrainy* [Methodological aspects of defining taxation policy of Uraine], In-t ahrarnoi ekonomiky, Kyiv, Ukraine, 90 p.

7. Sidelnykova, L.P. and Kostina, N.M. (2013), *Podatkova systema* [Taxation System], tutorial, 2nd Edition, updated, Lira-K, Kyiv, Ukraine, 604 p.

8. Sitshaieva, L.Z. (2010), “Principles of Counter Crisis Tax Regulation”, Materialy 7 vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. 20-22 veresnja 2010 roku «Suchasnyi sociokulturnyi prostir 2010», TOV TK «Meganom», Kyiv, Ukraine, part 1, pp. 63-66.

9. Filatova, O. (2011), “Taxation mechanisms and leverages of counter crisis state policy : conceptual aspects”, *Ekonomika*, no. 3 (110), pp. 61-63.

УДК 336.711

Вінницький С.І.,
***аспірант*[1]**
Тернопільський національний економічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗОЛОТОВАЛЮТНИМИ РЕЗЕРВАМИ

Vinnytskyi S.I.,
graduate student
Ternopil National Economic University

ORGANIZATIONAL ASPECTS OF GOLD AND FOREIGN RESERVES MANAGING

Постановка проблеми. Поглиблення міжнародного поділу праці, глобалізація економічних процесів, формування світового ринку та інтегрування національних господарств у світову економічну систему зумовлюють істотне зростання ролі валютних відносин. Формування повноцінного валютного ринку та його ефективне регулювання є необхідною умовою функціонування відкритої ринкової економіки. Зважаючи на це, одним із найважливіших елементів у загальній системі заходів щодо підтримання макроекономічної рівноваги та стимулювання економічного зростання є механізм розроблення та реалізації ефективної валютної політики. Важливим елементом валютного регулювання є управління золотовалютними резервами, що є необхідною передумовою використання такого інструменту валютної політики як валютні інтервенції.

Актуальність розгляду теми визначається потребою підвищення ефективності управління золовалютними резервами в умовах глобальної фінансової нестабільності. Водночас зростаюча складність процесів, що відбуваються на глобальному фінансовому ринку, зумовлюють потребу у перегляді традиційних підходів до організації процесу управління золовалютними резервами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем, пов'язаних із управлінням золотовалютними резервами, займались такі зарубіжні вченні, як Алібер Р., Блекмен К., Грінспен А., Кларк Р., Нуги Дж., Пебро М., Роджер С. та ін. Окремі аспекти управління золотовалютними резервами були досліджені у працях таких вітчизняних вчених-економістів, як Боринець С.Я., Дзюблюк О.В., Журавка Ф.О., Костіна Н.І., Мороз А.М., Лупін О.Б., Пуховкіна М.Ф. та ін. Проте, на нашу думку, не достатньо уваги було приділено організаційним аспектам управління активами золотовалютних резервів в сучасних умовах.

Постановка завдання. Метою статті є розробка теоретичних положень та науково-прикладних рекомендацій щодо організації управління активами золовалютних резервів в сучасних умовах. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі завдання: уточнити зміст поняття управління золотовалютними резервами та виявити основні структурні елементи процесу управління золотовалютними резервами; виявити рівні прийняття управлінських рішень в процесі управління активами золотовалютних резервів; розглянути можливості вдосконалення організації процесу управління активами золотовалютних резервів з метою підвищення його ефективності.

Об'єктом дослідження є органи грошово-кредитного регулювання, які здійснюють управління золотовалютними резервами. Предметом дослідження є процес управління золотовалютними резервами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Офіційні золотовалютні резерви – це запаси міжнародних платіжних засобів та іноземних ліквідних активів, що належать державі, знаходяться в розпорядженні та під прямим контролем органів грошово-кредитного регулювання. Ці резерви, як правило, є джерелом фінансування тимчасового дефіциту

[1] *Науковий керівник: Сохацька О.М. – д.е.н., професор*

платіжного балансу, забезпечення міжнародних розрахунків держави та проведення девізної політики.

Оскільки офіційні золотовалютні резерви є важливою частиною національного багатства, та водночас важливим елементом валютної політики держави, неефективне управління ними може призвести як до втрати частини національних активів, так і до економічних проблем в цілому у державі.

За офіційними документами МВФ, управління офіційними золотовалютними резервами є процесом, що забезпечує наявність офіційних іноземних активів державного сектора в розпорядженні відповідних органів та під їх контролем для вирішення відповідних завдань, які стоять перед країною [1].

Нами підтримується точка зору Лупіна О.В., який "життєвий цикл" золотовалютних резервів умовно представляє у вигляді ланцюга "формування – зберігання - використання" [2, с. 94], що в широкому розумінні і є управлінням золотовалютними резервами. Цей автор поняття управління золотовалютними резервами розуміє, як процес збереження або нарощення їх реальної вартості, підтримання високого рівня ліквідності та доступності до використання органами грошово-кредитного управління [3, с.7]. Як бачимо, Лупін О.В. звужує поняття управління золотовалютними резервами до зберігання, виключаючи із нього такі елементи, як формування та використання.

Нами пропонується ввести поняття "управління активами золотовалютних резервів", під яким розуміється процес розміщення активів золотовалютних резервів з метою збереження або нарощення їх вартості, підтримання високого рівня ліквідності та доступності до використання органами грошово-кредитного регулювання. Таким чином, процес управління золотовалютними резервами можна схематично зобразити у вигляді послідовності: "формування – управління активами - використання".

При управлінні офіційними золотовалютними резервами (ЗВР) потрібно прийняти кілька стратегічних рішень. Перше із них полягає у виборі органу, що буде здійснювати управління ЗВР. Оскільки головне призначення золотовалютних резервів полягає в реалізації тактичних і стратегічних завдань валютної політики, то в більшості країнах світу вони перебувають у віданні органу грошово-кредитного регулювання. Це означає, що вони перебувають на балансі центрального банку та ключові рішення з управління ними приймає центральний банк.

В кількох країнах офіційні золотовалютні резерви перебувають у формальному володінні уряду (міністерства фінансів або казначейства). Прикладами таких країн є США, Велика Британія та Японія, де офіційно міжнародні резерви знаходяться у власності уряду, а остаточне рішення щодо управління ними приймається казначейством, або міністерством фінансів [4, с.12]. На нашу думку, це пов'язано із тим, що ці країни ведуть політику плаваючих валютних курсів, а головним призначенням їх міжнародних резервів є забезпечення держави міжнародними платіжними засобами для обслуговування зовнішніх зобов'язань. У більшості випадків, золотовалютними резервами управляє центральний банк як принципал, або як агент уряду.

Як свідчить міжнародний досвід, передання золотовалютних резервів у відання центральному банку сприяє більш ефективному їх використанню. При цьому центральний банк самостійно приймає рішення щодо форм та методів управління міжнародними резервами, а уряд може визначати загальні напрями резервної політики. Проте, в умовах суттєвого підвищення незалежності центральних банків, яке ми можемо спостерігати сьогодні в цілому світі [5, с. 66], це положення також піддається сумніву. Відомий американський дослідник проблем глобалізації та макроекономіки М. Обстфельд, доводячи неефективність режиму фіксованого валютного курсу в умовах глобалізації, зазначає, що в умовах, коли центральні банки мають високий рівень незалежності, режим плаваючого валютного курсу є значно ефективнішим [6, с. X]. Отже в ситуації, коли центральні банки в значній мірі незалежні щодо проведення монетарної, в тому числі валютної політики, вони також повинні бути незалежними щодо управління резервами.

Як зазначалось вище, золотовалютні резерви можуть використовуватись для забезпечення обслуговування зовнішнього боргу міжнародними платіжними засобами. В більшості країн управління зовнішнім боргом здійснюють уряди через міністерства фінансів. Тому між центральним банком та урядом варто встановити певний зв'язок, щоб управління

золотовалютними резервами відбувалось в певній ув'язці із зовнішніми зобов'язаннями країни.

Між формуванням та використанням золотовалютних резервів, як правило, проходить певний час, тому виникає необхідність у їх зберіганні. В умовах глобальної фінансової нестабільності проблеми ефективного управління активами золотовалютних резервів суттєво загострилась.

Управління активами міжнародних резервів, як і управління активами будь-якого інституційного інвестора, включає проведення аналізу ринку та торгівельних операцій, що є трудомісткою роботою та вимагає багато часу. Як правило, безпосереднім управлінням активами золотовалютних резервів займається спеціальний підрозділ центрального банку, що в офіційних документах МВФ називають менеджером резервів [1, с. 4]. Таким чином, керівництво центрального банку, що відповідає за проведення валютної політики в країні, в тому числі за використання та формування золотовалютних резервів, делегує функції та повноваження щодо здійснення безпосереднього управління активами міжнародних резервів на нижчі рівні. При цьому формується ієрархія прийняття рішень, що забезпечує високу якість управління резервами, та ефективний контроль над менеджерами резервів з метою обмеження ризиків.

Оскільки золотовалютні резерви є значними за обсягами державними активами, операції з їх розміщення проводяться на великі суми, то ризики втрат є також значними. Вище зазначене не дозволяє повністю делегувати функції з їх управління на нижчі рівні. Тому, вищому рівню управління центральним банком доцільно делегувати функції із поточного управління активами міжнародних резервів, залишаючи за собою право приймати стратегічні рішення та здійснювати контроль за їх виконанням. Для цього і потрібна система моніторингу поточних операцій менеджера резервів та пов'язаних із ними ризиків.

В більшості випадках управління активами офіційними золотовалютними резервами відбувається на трьох базових рівнях. На вищому рівні приймаються загальні стратегічні рішення, що включають стратегічні цілі та загальну стратегію управління активами міжнародних резервів [4, с. 16]. Вищий рівень управління активами ЗВР є водночас і загальним рівнем управління ЗВР, тому на ньому також приймаються рішення щодо використання резервів, оптимальних розмірів та джерел їх формування.

Другий рівень, стратегічний, відповідає за деталізацію та імплементацію стратегії, прийнятої на вищому рівні та звітування за результати її виконання. На цьому рівні формується довгострокова стратегія управління резервними активами, що визначає ринки та інструменти розміщення, класову та валютну структуру портфеля активів, повноваження менеджерів резервів щодо формування портфеля активів, форму контролю та звітності портфельних менеджерів, основні процедури портфельних менеджерів та призначення керівного персоналу менеджера резервів.

На третьому, операційному, рівні відбувається безпосереднє управління портфелем активів міжнародних резервів. Портфельні менеджери, які працюють на цьому рівні, відповідають за реалізацію стратегії, сформованої на середньому рівні та забезпечують операційне управління портфелем активів. На третьому рівні менеджери реалізують інвестиційні операції із розміщення резервних активів на ринку в межах свої прав і обов'язків та згідно визначених процедур. В цілому управління активами ЗВР можна схематично зобразити у вигляді наступної схеми (рис. 1).

Оскільки розробка та реалізація інвестиційної стратегії потребує глибоких спеціальних знань, які сьогодні майже завжди знаходяться за межею знань одного, навіть першокласного, спеціаліста, то до процесу управління активами ЗВР варто долучати незалежних інвестиційних консультантів. Хоча їх послуги можуть коштувати дорого, проте це буде дешевше, ніж утримувати штат внутрішніх консультантів на постійній основі. Крім того, зважаючи на масштаби операцій із ЗВР, помилки при формуванні та реалізації інвестиційних стратегій можуть призводити до суттєвих збитків.

Особливістю пропонованої структури розподілу повноважень є те, що операції на ринку проводяться лише портфельними менеджерами на операційному рівні. Важливим аспектом управління золотовалютними резервами є налагодження ефективної роботи на цьому рівні. При організації роботи менеджера ЗВР може бути корисним досвід організації роботи брокерських фірм, оскільки ці структури спеціалізуються на проведенні активних операцій на

фінансових ринках. Як правило, організаційна структура брокерської фірми складається із двох підрозділів, пов'язаних між собою: фронт-офіс та бек-офіс [7, с. 267]. До складу фронт-офісу належать дилери та портфельні менеджери, які приймають рішення щодо купівлі або продажу активів на ринку та здійснюють всі процедури щодо купівлі та продажу. Бек-офіс проводить розрахунки по операціям.

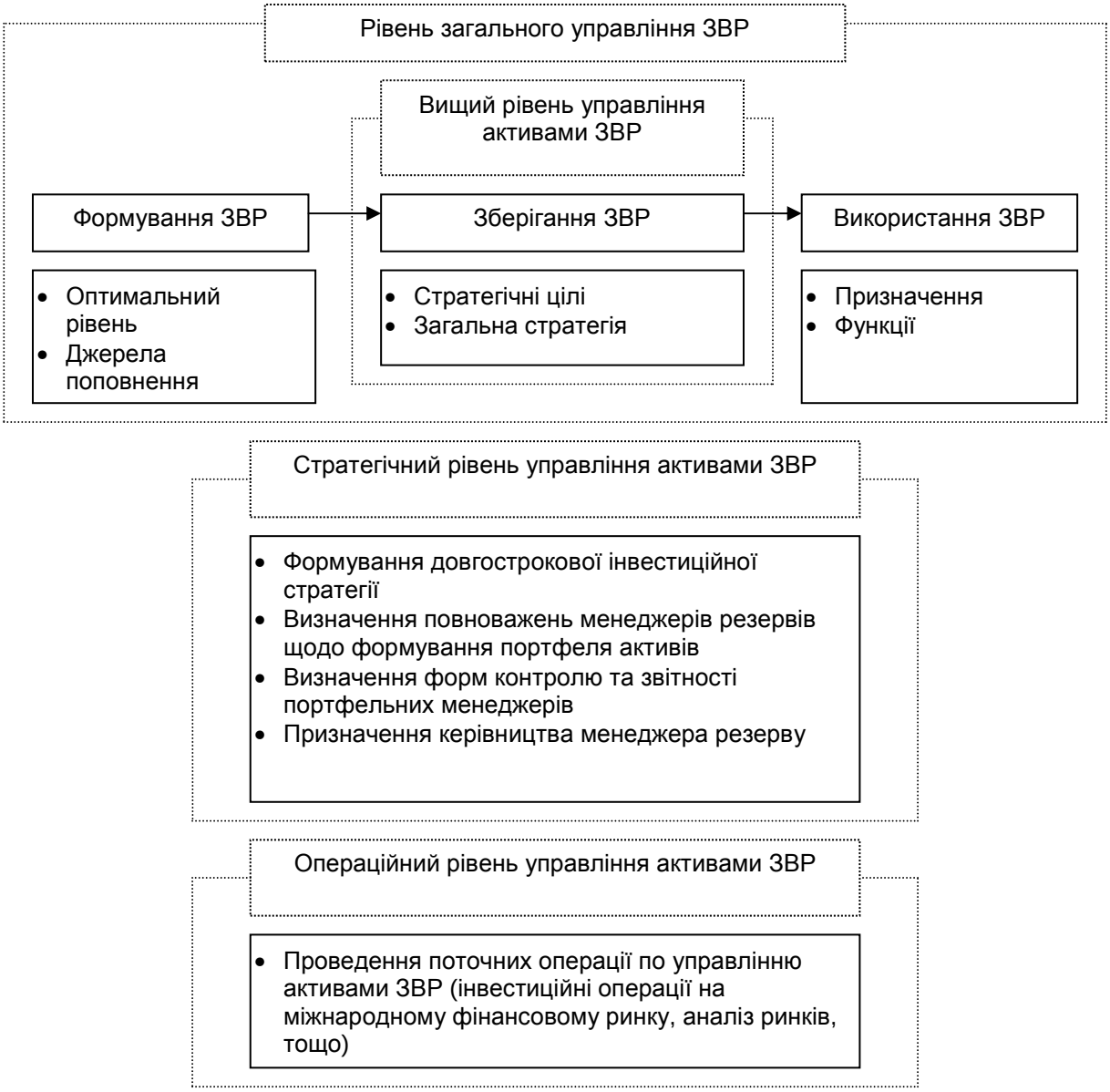

Рис. 1. Рівні управління активами золотовалютних резервів

Джерело: розробка автора

Варто погодитись із Джоном Нуги, який обґрунтовує доцільність створення мідл-офіса, незалежного від менеджера резервів та підпорядкованого вищому керівництву центрального банку. Функцією мідл-офіса має бути контроль за виконанням інструкцій, нормативів та обмежень, які накладаються на менеджерів резервів, оцінка результатів роботи менеджерів та звітування керівництву центрального банку [4, с. 44].

Крім основних підрозділів менеджера резервів, можуть створюватись допоміжні, що сприяє підвищенню якості управління активами. До найважливіших із них можна віднести аналітичні відділи, що здійснюють аналіз кон'юнктури фінансових ринків, та підрозділи із управління ризиками [1, с. 22]. Функції із управління та контролю за ризиками може виконувати мідл-офіс.

Всі аспекти операцій з управління резервними активами потребують відповідно підготовлених кадрів з високим рівнем оплати праці. Ринкова заробітна плата висококваліфікованих працівників в сфері управління інвестиціями є значно вищою, ніж у державних службовців. Через різні причини не кожен центральний банк може собі дозволити надати додаткову винагороду або інші фінансові стимули на рівні ринкових. Ще однією проблемою при управлінні активами ЗВР є зростаючі витрати на утримання необхідних ІТ систем.

Для вирішення цих проблем центральні банки почали використовувати зовнішніх керуючих активами [4, с. 50]. При цьому таких керуючих може бути кілька. В ролі зовнішніх керуючих можуть залучатись міжнародні інвестиційні банки та інвестиційні фонди. Послуги з управління та розміщення валютних резервів надають фахівці Банку міжнародних розрахунків [8, с. 551]. Ці організації мають значний досвід роботи на міжнародному фінансовому ринку, залучають найкращих портфельних менеджерів та сучасну ІТ систему для забезпечення своїх операцій. Використання зовнішніх менеджерів надає низку переваг:

- підвищення якості управління активами завдяки використанню досвіду, який центральний може не мати;
- диверсифікація інвестиційних стилів та точок зору;
- підвищення кваліфікації власного персоналу завдяки можливості стажування та проходження тренінгів у зовнішніх керуючих;
- доступ до фінансових ринків, на яких центральний банк не мав можливості проводити операції самостійно через відсутність досвіду або необхідної інфраструктури;
- використання результатів зовнішніх керуючих як критерій оцінки результатів внутрішніх менеджерів резервів;
- можливість ефективно працювати на ринках, які знаходять в інших часових зонах тощо.

Ще одним із способів управління міжнародними резервами є спільне інвестування резервних активів центральних банків різних країн шляхом створення пулу активів [9, с. 116]. Такий механізм управління валютними резервами є схемою колективного інвестування, в рамках якої резервні активи різних країн зберігаються у спеціально створеній інвестиційній структурі.

Деякі країни створюють державні фонди цільового призначення, які, як правило, називають фондами суверенного багатства. Ці фонди належать державі та створюються для вирішення макроекономічних завдань. Вони використовують різні інвестиційні стратегії, що, зокрема, передбачають інвестування у іноземні фінансові активи. Фонди суверенного багатства створюються за рахунок профіциту платіжного балансу, надходжень від приватизації, валютної виручки від експорту сировинних товарів.

Традиційно фонди суверенного багатства формувались за рахунок експортної виручки від продажу нафти. Проте, в останні десятиліття драйверами росту цього класу інвестиційних інвесторів стали нетоварні фонди суверенного багатства, що знаходяться переважно на Сході. Вони створюються шляхом трансфертів із золотовалютних резервів країнами, які сформували надлишкові валютні резерви. До таких держав належать Китай, Сінгапур, Малайзія, Сінгапур, Південна Корея та інші [10, с. 103].

У зв'язку із цим важливо з'ясувати, чи можна відносити до золотовалютних резервів активи фондів суверенного багатства. Для того, щоб золотовалютні резерви могли ефективно використовуватись за призначенням, вони повинні знаходитись під контролем органів грошово-кредитного регулювання та бути легко доступними до використання. Отже, якщо активи фондів суверенного багатства знаходяться під контролем центрального банку та можуть бути затребуванні ним у випадку необхідності для цілей грошово-кредитної політики, то такі активи можна вважати резервними, незалежно від того на чиєму балансі вони знаходяться. Крім того, ці активи повинні бути доступними для використання протягом короткого проміжку часу, тобто вони не повинні бути обтяженні зобов'язаннями, знаходитись у ліквідній формі, що означає можливість їх конвертації у міжнародні платіжні засоби без значних затрат часу і коштів та без суттєвої втрати їх вартості.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, в широкому розумінні процес управління ЗВР можна зобразити у вигляді послідовності "формування – управління активами - використання". При цьому управління активами ЗВР – це процес розміщення

активів золотовалютних резервів з метою збереження або нарощення їх вартості, підтримання високого рівня ліквідності та доступності до використання органами грошово-кредитного регулювання.

Управління активами ЗВР відбувається на трьох базових рівнях. На вищому рівні приймаються загальні стратегічні рішення, що включають стратегічні цілі та загальну стратегію управління активами міжнародних резервів. Другий рівень відповідає за деталізацію та імплементацію стратегії, прийнятої на вищому рівні та звітування за результати її виконання. На третьому, операційному, рівні відбувається безпосереднє управління портфелем активів міжнародних резервів.

З метою підвищення ефективності управління активами ЗВР центральним банкам на другому та третьому рівні прийняття рішень пропонується залучати зовнішніх керуючих активами, якими можуть бути міжнародні інвестиційні банки та інвестиційні фонди, використовувати схему колективного інвестування або створювати державні фонди цільового призначення.

Залучення зовнішніх керуючих та використання схеми колективного інвестування не вирішує повністю проблему ефективного управління активами золотовалютних резервів, тому подальших досліджень потребують проблеми, пов'язанні із формуванням та реалізацією ефективної інвестиційної стратегії керуючими активами ЗВР.

Література

1. Revised Guidelines for Foreign Exchange Reserve Management. IMF Policy Paper / prepared by the staff of the International Monetary Fund. Washington, D.C., 2013. - International Monetary Fund. – Mode of access: http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/020113.pdf

2. Лупін О.Б. Інвестиційне планування в Національному банку України / Лупін О.Б. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т.12. – Суми : Мрія-1 ЛТД : УАБС, 2005. – С. 94-98.

3. Лупін О.Б. Управління золотовалютними резервами Національного банку України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / О.Б. Лупін ; Акад. держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2002. — 20 с. — укр.

4. Nugée, J. Foreign exchange reserves management / John Nugée. Handbook in central banking no. 19. - Centre for central banking studies, Bank of England. - 2004. – Mode of access: http://www.bankofengland.co.uk/education/ccbs/handbooks/pdf/ccbshbl9.pdf

5. Козюк В. В. Монетарні засади глобальної фінансової стабільності : монографія. – Тернопіль: ТНЕУ, "Економічна думка", 2009. – 728 с.

6. Obstfeld M. Globalization and Macroeconomics // NBER Reporter. - Fall 2000. – Mode of access: http://www.nber.org/reporter/fall00/obstfeld.html

7. Сохацька О.М. Біржова справа : підручник / О.М. Сохацька. – 2-ге вид. переробл. та доповн. – Тернопіль : Карт-бланш, 2008. – 632 с.

8. Теорія фінансів : підручник / за ред. Федосова В.М., Юрія С.І. – К. : ЦУЛ, 2010. – 576 с.

9. Balance of payments and international investment position manual. Sixth Edition (BPM6). – [Washington, D.C.]: International Monetary Fund, 2009. – 351 p. Mode of access:http:// http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf.

10. Сохацька О.М. Суверенні інвестиційні фонди - зміна влади на світовому ринку капіталу / Сохацька О.М., Вінницький С.І. // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. – К. : КНУ, 2008. – Вип. 77, ч. І. – С. 101-111.

References

1. Revised Guidelines for Foreign Exchange Reserve Management. IMF Policy Paper / prepared by the staff of the International Monetary Fund. Washington, D.C., 2013. – International Monetary Fund, available at: http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/020113.pdf

2. Lupin, O.B. (2005), "Staff recruitment and the National Bank of Ukraine", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, vol 12, pp. 94-98.

3. Lupin, O.B. (2002), "Management of foreign exchange reserves of the National Bank of Ukraine", Thesis abstract for Cand. Sc. (Economic), 08.04.01 National University Of State Tax Service Of Ukraine, Irpin, Ukraine.

4. Nugée, J. (2004), Foreign exchange reserves management / John Nugée. Handbook in central banking no. 19. – Centre for central banking studies, Bank of England, available at: http://bankofengland.co.uk/education/ccbs/handbooks/pdf/ccbshbl9.pdf

5. Koziuk, V.V. (2009), *Monetarni zasady hlobalnoi finansovoi stabilnosti*, [Monetary foundations of global financial stability], monograph, TNEU, "Ekonomichna dumka", Ternopil, Ukraine, 728 p.

6. Obstfeld, M. (2000), Globalization and Macroeconomics // NBER Reporter, available at: http://nber.org/reporter/fall00/obstfeld.html

7. Sokhatska, O.M. (2008), *Birzhova sprava* [Stock exchanges], Kart-blansh, Ternopil, 632 p.

8. Fedosov, V.M. and Yurii, S.I. (2010), *Teoriia finansiv* [Theory of Finance], TsUL, Kyiv, Ukraine, 576 p.

9. Balance of payments and international investment position manual. Sixth Edition (BPM6). – [Washington, D.C.]: International Monetary Fund, 2009. – 351 p. available at: http://imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf.

10. Sokhatska, O.M. and Vinnytskyi, S.I. (2008), "Sovereign wealth funds - change of power in the global capital markets" *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, iss. 77, part I, pp. 101-111.

УДК 336.226.11 (477)

Помулєва В.М.,
ст. викладач
Запорізький національний технічний університет

СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В ОПОДАТКУВАННІ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Pomulieva V.M.,
senior lecturer
Zaporozhye National Technical University

SOCIAL EFFECTIVENESS OF TAX INCENTIVES IN TAXATION OF INDIVIDUAL INCOME

Постановка проблеми. У податковій системі України податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є одним із основних податків, які формують доходи бюджету. ПДФО є стабільним регулярним джерелом бюджетних надходжень, має важливе фіскальне значення.

Проте, як і всі прямі податки, ПДФО має виступати ще й інструментом державного регулювання доходів фізичних осіб, а відтак і їх платоспроможності, споживання та заощаджень, тобто виконувати соціально-регулюючу роль, відповідати принципу соціальної справедливості. Однак, при реформуванні прибуткового оподаткування доходів громадян, дедалі більше вбачається направленість зусиль уряду на поповнення бюджету, і не приділяється належної уваги соціальній ролі податку. Саме тому, та у зв'язку з прогалинами діючого законодавства, є актуальним дослідження соціальних аспектів податку на доходи фізичних осіб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Удосконаленням пільгового оподаткування при справлянні податку на доходи фізичних осіб, проблемами оптимізації системи податкових соціальних пільг, оцінкою ефективності надання пільг займалися такі вітчизняні вчені, як А. М. Соколовська [1], Н. М. Ткаченко [2] та інші.

Однак, з огляду на велике розшарування суспільства на сучасному етапі, залишається актуальним питання удосконалення існуючого механізму застосування податкової соціальної пільги з метою забезпечення принципу соціальної справедливості.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження механізму застосування податкових соціальних пільг при оподаткуванні доходів фізичних осіб та пошук шляхів підвищення їх соціальної ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні, як і у західних економічно розвинутих країнах, ПДФО має достатнє фіскальне значення, його частка в зведеному бюджеті України наближена до податку на додану вартість та податку на прибуток. Водночас, проблема соціальної несправедливості даного податку залишається невирішеною, що негативно впливає на доходи громадян, рівень добробуту населення України та забезпечення соціальних стандартів життя.

Для зниження податкового тиску на доходи малозабезпечених громадян Податковим кодексом передбачені податкові соціальні пільги (ПСП), однак їх перелік обмежений і застосовується до вузького кола платників.

Податкова соціальна пільга застосовується до нарахованого місячного доходу у вигляді заробітної плати, який не перевищує 140% прожиткового мінімуму для працездатної особи станом на 1 січня звітного року (з 1 січня 2013 р. – 1610 грн., з 1 січня 2014 р. – 1710 грн.). Податкова соціальна пільга становить 100% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року (ст. 169 розділу IV Податкового кодексу України (ПКУ)).

Проте, відповідно до п. 1 розділу XIX Прикінцевих положень ПКУ, податкова соціальна пільга до 31 грудня 2014 року надається в розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року [3].

Таким чином, протягом 2014 р. (як і в 2011 – 2013 рр.) розмір податкової соціальної пільги (неоподатковуваний дохід) складає всього лише половину від прожиткового рівня – 609 грн. (у 2013 р. - 573,50 грн.), виходячи із розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 1 січня 2014 року 1218 грн.

Розглянемо окремі аспекти застосування податкових соціальних пільг та їх вплив на доходи громадян.

Для цього проведемо розрахунки сум ПДФО за різних розмірів доходу при умові, що доходом є заробітна плата і єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування ЄСВ) дорівнює 3,6%.

1. При доході у 1710 грн. (соціальна пільга застосовується) ПДФО складе: (1710 – 3,6% - 609 грн.) х 15% = 155,92 грн.

2. При доході у 1711 грн. (соціальна пільга не застосовується) ПДФО складе: (1711 – 3,6%) х 15% = 247,41 грн.

3. При доході у 1727 грн. (соціальна пільга не застосовується) ПДФО складе: (1727 – 3,6%) х 15% = 249,72 грн.

Тобто, збільшення місячного доходу всього на 1 гривню збільшує суму ПДФО на 91,49 грн. або на 58,7%.

А збільшення місячного доходу лише на 1% - з 1710 грн. до 1727 грн. - призводить до збільшення ПДФО на 60,2% (93,80 грн.).

Ефективна ставка вилучень із доходу до бюджету та фондів складе:

- у першому випадку 12,7% ((61,56 ЄСВ + 155,92 ПДФО) / 1710 х 100%);
- у другому випадку: 18,06% ((61,60 + 247,41) / 1711 х 100%);
- у третьому випадку: 18,06% ((62,17 + 249,72) / 1727 х 100%).

Тобто при доході 1710 грн. платник отримає 1492,52 грн. (1710 - 61,56 - 155,92), або 87,3% від нарахованого доходу (1492,52 / 1710 х 100%); при доході 1711 грн. – 1401,99 грн., або 81,94% від нарахованого доходу (1401,99 / 1711 х 100%); при доході 1727 грн. – 1415,11 грн., або 81,94% від нарахованого доходу (1415,11/ 1727 х 100%).

Таким чином, різниця у доході в 1 грн. збільшує вилучення, а відтак зменшує доходи платника на 5,3% ((1492,52 – 1401,99)/ 1711 х 100%).

При збільшенні доходу до розміру, що за звітний податковий місяць не перевищує 10-тикратного розміру мінімальної заробітної плати - 12180 грн. у 2014 р. (11470 грн. у 2013 р.,

10730 грн. у 2012 р.), ефективна ставка вилучень до бюджету та фондів та отриманий дохід залишаються стабільними – 18,06% та 81,94% відповідно.

І ще один приклад. Якщо дохід платника дорівнює прожитковому мінімуму (з 1 грудня 2013 р. 1218 грн. для працездатних осіб), ефективна ставка вилучень до бюджету та фондів складе 10,6% (128,62/1218 х 100%), а отриманий дохід – 1089,38 грн. (1218 – 128,62).

Варто акцентувати увагу на те, що для таких осіб їх доходи після оподаткування будуть меншими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму майже на 11%. Неважко порахувати, як це відображається на сім'ях з дітьми, інвалідами, іншими непрацездатними. Якщо ж із отриманого доходу (1089 грн.) сплатити 20% податку при споживанні, у розпорядженні платника залишиться всього 871 грн. (на 28,5% менше прожиткового рівня, у 2013 р. – на 25,8%).

Таким чином, отриманий доход після утримань ПДФО та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування є нижчим прожиткового рівня, і для таких громадян відсутня можливість належного існування, не кажучи про забезпечення самих необхідних потреб на освіту, оздоровлення, підвищення культурного рівня тощо. Адже громадяни при таких низьких доходах можуть задовольнити лише вкрай необхідні матеріальні потреби, і саме вони є найбільш незахищеними та вразливими.

У багатьох розвинених країнах в основу визначення сум неоподатковуваних доходів покладено саме прожитковий мінімум.

Щодо єдиного соціального внеску (ЄСВ) – це, звичайно, зовсім інша тема, але вже той факт, що в Україні ЄСВ з 2011 р. виключено із податкової системи наводить на роздуми про спроби урядовців занизити показник податкового навантаження на фізичних осіб. Адже, якщо брати до уваги лише ПДФО, то ефективна ставка оподаткування становить 14,5% (249,72/1727 х 100%), а з урахуванням ЄСВ – 18,06%.

Заслуговує на увагу визначення ефективності пільги та її впливу на доходи платників, які виховують дітей віком до 18 років.

Якщо платник виховує одну дитину віком до 18 років, то пільга на дітей взагалі відсутня. Відсутня й «звичайна» пільга для будь-якого платника у розмірі 609 грн., якщо його доходи більші 1710 грн.

Так, при доході 1711 грн. платник, який виховує двох дітей віком до 18 років (при застосуванні ПСП одним із батьків), сплатить ПДФО до бюджету в сумі 64,71 грн., а платник, що виховує одну дитину до 18 років – 247,41 грн., або у 3,8 разів більше.

Таким чином, держава не вбачає необхідності надання пільг в оподаткуванні, якщо платник виховує лише одну дитину до 18 років, що також є порушенням принципу справедливості оподаткування.

Вважаємо за необхідне надавати пільги всім платникам, що виховують дітей до 18 років, незалежно від їх кількості.

Зрозуміло, що підвищення рівня неоподатковуваних доходів призведе до суттєвого зниження податкових надходжень. Проте, на нашу думку, зовсім справедливо заповнити прогалини можна підвищенням рівня оподаткування пасивних доходів, таких як дивіденди, відсотки тощо – саме у сферах, де доходи можна отримати без особливих зусиль.

Адже ставка оподаткування трудових доходів 15% незрівнянна зі ставкою податку на окремі види пасивних доходів у розмірі 5%. Очевидно, що отримувати пасивні доходи мають можливість заможні люди, тоді, як переважна більшість платників податків з низьким та середнім рівнем доходу оподатковується за ставкою 15%.

Більш того, у бюджеті, як в сполучених судинах, - зменшаться надходження податку з трудових доходів малозабезпечених осіб, і за рахунок збільшення їх доходів збільшаться податки на споживання та на заощадження в результаті стимулюючого ефекту на загальний попит на товари і послуги.

Останнім часом більшість європейських країн відмовляються від оподаткування дивідендів на підставі того, що такі доходи вже оподатковані на стадії оподаткування прибутку [4]. Проте, з цією нормою можна погодитися лише частково. Тут також не обійтись без аналізу світового досвіду оподаткування пасивних доходів, яке в багатьох країнах відбувається за підвищеними ставками.

Так, з 2009 року у Республіці Польща середньою ставкою податку з доходів у розмірі 19% обкладаються дивіденди та надходження від долі у прибутках юридичних осіб. У ФРН з

2004 року оподаткування прибутку, розподіленого в порядку дивідендів, залишається на рівні 30%. Європейська практика взагалі розглядає доходи з названих джерел лише як одну з форм доходів громадянина, а тому вони підлягають оподаткуванню за основною ставкою. В Ізраїлі ставка податку на дивіденди для фізичних осіб становить 25 %, в Угорщині - 20% - із перерахованих за кордон та з виплачених приватним особам дивідендів [5 – 8].

Вважаємо, що такий досвід для України є більш прийнятним.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, узагальнюючи проведені дослідження, можна стверджувати, що податок на доходи фізичних осіб на сучасному етапі не виконує належним чином соціально-регулюючу функцію. Механізм оподаткування порушує принципи рівності усіх платників перед законом та соціальної справедливості.

Іноземні системи оподаткування спрямовані на формування кінцевого доходу домогосподарств таким чином, щоб кожна фізична особа мала в користуванні після оподаткування дохід, достатній для фінансування всіх необхідних витрат на задоволення своїх потреб [9].

В Україні ж доходи малозабезпечених фізичних осіб після оподаткування ПДФО, навіть при застосуванні ПСП, не відповідає прожитковому рівню. Тим самим, держава не забезпечує нормального існування громадян, вилучаючи частину доходів для задоволення їх життєво необхідних потреб.

З метою формування раціонального обгрунтування податку на доходи фізичних осіб, підвищення стимулюючої та регулюючої ролі пільг необхідно:

- запровадити розмір неоподатковуваних доходів для всіх категорій платників на рівні не менше прожиткового мінімуму;
- запровадити пільги для платників, які виховують дітей до 18 років, незалежно від їх кількості;
- з метою вирівнювання умов оподаткування доцільним було б впровадження більш плавного переходу при застосуванні податкової соціальної пільги;
- враховуючи зарубіжний досвід, та з метою забезпечення прожиткового рівня для всіх членів сімей, доцільно розглянути та запровадити можливість оподаткування сімейного доходу;
- доповнити принципи, на яких базується податкове законодавство, принципом безумовної гарантії прожиткового мінімуму при оподаткуванні – недопустимість оподаткування, за яким знижується прожитковий мінімум.

Врахування і реалізація іноземного досвіду буде сприяти переходу до дієвої обгрунтованої системи оподаткування, що посилить соціальну складову системи оподаткування в Україні.

Література

1. Соколовська А.М. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/82203/file/sokol_7_06_U.pdf

2. Ткаченко Н. М. Податкові системи країн світу та України. Облік і звітність : [навч.-метод. посібник] / Ткаченко Н. М., Горова Т. М., Ільєнко Н. О.; Під загальною редакцією Н. М. Ткаченко. – К. : Алерта, 2004. – 554 с.

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

4. Молдован О. Податок на доходи фізосіб: бідним бути дорого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/publications/2010/12/17/262454/

5. Світовий досвід оподаткування: Ізраїль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/israel/

6. Світовий досвід оподаткування: Німеччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/germany/

7. Світовий досвід оподаткування: Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/poland/

8. Світовий досвід оподаткування: Угорщина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/hungary/

9. Конституційний обов'язок громадян щодо сплати податків: досвід України і зарубіжних держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/povidomlenia_/2012_povidomlenia-modernizatsia/60067.html

References

1. Sokolovska, A.M. (2006), "Theoretical basis of the definition of the tax burden and the level of taxation", available at: http://me.kmu.gov.ua/file/link/82203/file/sokol_7_06_U.pdf
2. Tkachenko, N. M., Horova, T. M. and Ilienko, N. O. (2004), *Podatkovi systemy krain svitu ta Ukrainy. Oblik i zvitnist* [Tax systems of the countries of the world and Ukraine. Accounting and reporting], Alerta, Kyiv, Ukraine, 554 p.
3. Verkhovna Rada Ukrainy (2010), "Podatkovyi kodeks Ukrainy", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.
4. Moldovan, O. (2010), "The tax on income of individuals: the poor be dearly", available at: http://epravda.com.ua/publications/2010/12/17/262454/
5. World experience of taxation: Israel, available at: http://epravda.com.ua/publications/2010/12/17/262454/
6. World experience of taxation: Germany, available at: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/germany/
7. World experience of taxation: Poland, available at: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/poland/
8. World experience of taxation: Hungary, available at: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/hungary/
9. Constitutional obligation of citizens on tax payment: the experience of Ukraine and foreign states, available at: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/povidomlenia_/2012_povidomlenia-modernizatsia/60067.html

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657(477):658.27

Потриваєва Н.В.,
д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку
Погорєлова В.В.
Миколаївський національний аграрний університет

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В СИСТЕМІ ДІЮЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Potryvaieva N.V.,
dr. sc. (econ.), assoc. prof., professor of the department of accounting
Pohorielova V.V.,
Mykolaiv National Agrarian University

MODERN PROBLEMS OF FIXED ASSETS ACCOUNTING IN THE SYSTEM OF CURRENT LEGISLATION

Постановка проблеми. Необхідність ведення подвійного обліку (податкового і фінансового) є зрозумілим в сучасних умовах господарювання, адже Податковий кодекс, який набрав чинності з 2011 року, суттєво наблизив їх один до одного, набагато спростивши податкове законодавство. Отже, нормативними документами щодо податкового обліку основних засобів є Податковий кодекс, а фінансовий облік ведеться згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО)7 «Основні засоби».

У Податковому кодексі передбачено кардинальні зміни (в т. ч. і в обліку основних засобів), здебільшого обумовлені необхідністю усунення розбіжностей між нормами Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 р. № 334/94-ВР і П(С)БО. Відтепер поняття «основні фонди» скасовано з одночасним застосуванням єдиного терміну «основні засоби» як в бухгалтерському (фінансовому), так і податковому обліку. З набуттям чинності Податковим кодексом кардинально змінено порядок нарахування амортизації активів, які визначені як основні засоби та інші необоротні активи. Відбулися зміни у порядку збільшення вартості основних засобів при здійсненні витрат, пов'язаних з ремонтом та поліпшенням об'єктів основних засобів. Разом з тим порядок документального оформлення придбання та вибуття (списання) основних засобів залишився незмінним. Отже, постійні зміни у нормативно-законодавчих документах, що регулюють облік основних засобів, їх слабкий методичний супровід спричиняють безліч питань щодо їх практичного застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення обліку основних засобів розглядалось багатьма відомими вченими та практиками в галузі бухгалтерського обліку. Особливо слід виділити роботи провідних економістів, а саме: Г.В. Власюк [1], О.І. Зиміна [1], В.А. Замлинський [2], О.Г. Лищенко [9], Т.С. Муріна [3], А.П. Панасенко [4], І.В. Петрова [5], Ю.О. Шуліка [9] та інших. Незважаючи на дослідження даного питання, кожне підприємство має свої особливості і потребує конкретних заходів щодо вдосконалення обліку основних засобів.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування сутності основних засобів за сучасних умов господарювання, виявлення основних проблем обліку основних засобів та розробка пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація будь-якої підприємницької діяльності потребує наявності засобів праці. Отже, у виробничо-господарській діяльності підприємства використовуються засоби праці, які багаторазово (тривало) використовуються в

процесі виробництва (експлуатації), зберігають початковий зовнішній вигляд, зазнають поступового зносу і переносять свою вартість на собівартість продукції (витрати обігу) поступово протягом їх нормативного строку корисного використання за встановленими нормами.

Згідно з П(С)БО 7, основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких – більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [8].

До основних засобів з метою оподаткування належать матеріальні активи, вартість яких перевищує 2500 грн і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк використання становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Надання в минулому широкої свободи підприємствам у визначенні терміну корисного використання активів має серйозний недолік, який полягає у наявності суттєвих розбіжностей і невідповідності у термінах використання на аналогічні об'єкти в різних господарствах, тому необхідно з урахуванням галузевих особливостей, розробити класифікатор із глибокою деталізацією об'єктів основних засобів [6].

Основні засоби платника податку класифікують у відповідні групи, до яких установлено мінімально допустимі строки їхньої амортизації. У той же час у фінансовому обліку не встановлено обмежень у термінах амортизації об'єктів. Перелік груп податкового обліку, який наближено до групування в бухгалтерському обліку, наведено у статті 145 Кодексу. Наприклад, транспортні засоби віднесено до групи 5, для яких установлено мінімальний термін амортизації у 5 років [7]. При цьому платник податку не позбавлений права встановлювати більш тривалий термін експлуатації і, відповідно, амортизації. В останньому варіанті щомісячна сума амортизації зменшується, що призводить до збільшення бази оподаткування.

Податковий кодекс більш чітко регулює термін амортизації, ніж це здійснював Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств». Він встановлює мінімальний термін корисного використання для кожної групи основних засобів, містить цілком логічні рекомендації щодо його визначення, але, на нашу думку, вони також є недостатньо конкретними.

Згідно з П(С)БО 7, ліквідаційна вартість – сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією)» [8]. Отже, якщо взяти за основу П(С)БО 7, підприємство, придбавши об'єкт основних засобів, перш ніж його експлуатувати, повинно вирішити, скільки років підприємство має намір використовувати такий об'єкт за призначенням і за яку суму сподівається продати згодом.

Виходячи з визначення ліквідаційної вартості, її можна розрахувати за формулою:

$$Л = (М * Ц – В) * (I/100)n,$$

де Л – ліквідаційна вартість;

М – кількість отриманих матеріальних цінностей від ліквідації об'єкта;

Ц – ціна за одиницю отриманих від ліквідації матеріальних цінностей;

В – витрати, пов'язані з продажем/ліквідацією;

І – середній річний індекс споживчих цін протягом n років;

n – кількість років корисного використання об'єкта.

Через складність оцінки активів у майбутньому, одним з проблемних питань є порядок визначення ліквідаційної вартості основних засобів [6].

Податковий кодекс не регулює цього питання, а встановлення мінімального строку корисного використання в певних випадках може навіть створити підприємству проблеми, заважаючи ліквідувати основний засіб, якщо в результаті переоцінки виявиться, що він уже досягнув завчасно своєї ліквідаційної вартості. Як бачимо, проблема розбіжностей у бухгалтерському та податковому обліку, на жаль, нікуди не зникла. Через неузгодженість національних стандартів і законів, які регулюють бухгалтерський та податковий облік, бухгалтер повинен вести два обліки, тому одну й ту саму амортизацію необхідно розраховувати двічі: в бухгалтерському обліку і при сплаті податку на прибуток.

З нашої точки зору ліквідаційну вартість доцільно розраховувати лише для об'єктів, які мають у своєму складі зворотні відходи (металобрухт, відходи дров, відходи будівельних матеріалів тощо) і які, в свою чергу, в подальшому можуть бути визначені активом. Вартість та кількість зворотних матеріалів визначати комісійно, станом на момент оприбуткування з урахуванням умов подальшої експлуатації об'єкту у відсотках, не враховувати індекс інфляції та витрати, які не можливо достовірно визначити на момент придбання об'єкту. Перелік умов, визначень та формулу розрахунку ліквідаційної вартості доцільно зазначити та обґрунтувати в наказі (положенні) про облікову політику підприємства.

Податковим кодексом наближено правила визначення амортизаційних відрахувань у податковому обліку до національних П(С)БО. Нарахування амортизації для оподаткування здійснюється підприємством за методом, визначеним наказом про облікову політику для нарахування амортизації з метою складання фінансової звітності. Тобто у податковому та бухгалтерському (фінансовому) обліку будуть застосовуватись однакові методи нарахування амортизації. Податковий кодекс також передбачає здійснення переоцінки основних засобів на відміну від діючого законодавства, що наголошує лише на індексації балансової вартості основних засобів.

Амортизація основних засобів у податковому обліку нараховується із застосуванням тих самих методів, що рекомендовані в П(С)БО 7 «Основні засоби»: прямолінійного, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивного, виробничого [8], але Податковий кодекс створив таку проблему, як обмеження використання прискореної амортизації, що означає зниження рівня оподаткування тією частиною прибутку, яка спрямовується не на споживання, а на розвиток підприємства. Це, в свою чергу, призведе до зниження інвестицій, зокрема внутрішнього інвестування в основний капітал, що слугує основою для ефективного розвитку держави.

Законодавчо затверджений порядок амортизації має позбутися недоліків діючої методології, для цього він повинен передбачати скорочення обмежень на використання прискореної амортизації, дозвіл підприємствам самостійно обирати методи амортизації та вільно переходити з прискорених методів на прямолінійний у будь-який час.

Очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи використовуватимуться підприємством, є строком корисного використання основного засобу, що амортизується. При цьому розглядається фізичний знос об'єкта основних засобів, практично не враховуючи його моральний знос, що знижує ефективність використання наявних ресурсів і відповідно, втрати господарюючим суб'єктом прибутку [6].

Податковий кодекс констатує, що при визначенні строку корисного використання (експлуатації) слід ураховувати моральний знос, що передбачається. Але це все, що там про нього сказано. А конкретних рекомендацій він не дає. Тому доцільним є розроблення класифікатора із глибокою деталізацією об'єктів основних засобів з урахуванням галузевих особливостей.

В силу різних економічних та соціальних факторів фінансова звітність підприємств різних країн має свої особливості та відмінності. Інформаційне взаєморозуміння є важливою передумовою успішного розвитку бізнесу, економічної інтеграції країн.

Питаннями стандартизації бухгалтерського обліку займаються кілька міжнародних організацій. Серед них насамперед слід назвати Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО) (International Accounting Standard Committee – IASC), створений у 1973 році організаціями професійних бухгалтерів Австралії, Великобританії, Ірландії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Мексики, США, Франції та Японії. Ця організація є незалежним органом, який займається розробкою міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

В умовах інтеграції України до світової спільноти важливого значення набуває досягнення єдності економічних термінів і понять як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівні. Протягом останніх років відбувалася інтеграція вітчизняного бухгалтерського обліку до світових стандартів. Даний процес вимагав приведення національної методології обліку, а також економічної термінології відповідно до діючих та загальноприйнятих у світі. Для з'ясування відповідності вітчизняних джерел світовим щодо визначення терміну «основні засоби» вважаємо за доцільне звернутися до прийнятого у світовій практиці бухгалтерського обліку Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку

(далі – МСБО) 16 «Основні засоби». Порівняння норм вітчизняного бухгалтерського і податкового законодавства з міжнародним для наочності представимо у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння П(С)БО 7 «Основні засоби» та МСБО 16 «Основні засоби»

Поняття, що порівнюються	П(С)БО 7 «Основні засоби»	МСБО 16 «Основні засоби»
Термін «основні засоби (фонди)»	Матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він більше за рік).	Матеріальні активи, які використовуються компанією для виробництва чи поставки товарів (послуг), для здачі в оренду, для адміністративних цілей; і які очікується використовувати більше одного періоду.
Групи основних засобів (фондів)	Основні засоби поділяють на групи в залежності від видової структури	Не виділяють
Термін «амортизація»	Систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання	Розподіл вартості, яка амортизується, активу на розрахований строк його корисної служби
Нарахування амортизації	За одним із п'яти запропонованих методів, що обирає підприємство	Методи нарахування не вказуються, але передбачено, що обраний метод має застосовуватись послідовно і його зміна повинна бути обґрунтованою
Термін нарахування амортизації	Щомісячно	Кожен звітний період

Джерело: складено автором на основі [3; 9]

Відповідно до МСБО 16 «Основні засоби», основні засоби є матеріальними активами, які:

а) використовуються компанією для виробництва або поставки товарів та послуг, для здачі в оренду іншим компаніям, або для адміністративних цілей;

б) очікується використовувати протягом більш ніж одного періоду.

Співставивши дане визначення з тим, що пропонує національна система бухгалтерського обліку, зокрема П(С)БО 7 «Основні засоби», ми можемо стверджувати, що має місце повна ідентичність, тобто відповідність національних стандартів міжнародним.

Висновки та подальші дослідження. Основні засоби – один з найважливіших чинників будь-якого виробництва, стан і ефективне використання якого прямо впливає на кінцеві результати господарської діяльності підприємств. Одним з основними шляхів удосконалення обліку основних засобів є проведення розрахунку ліквідаційної вартості тільки для об'єктів, які мають у своєму складі зворотні відходи і які в подальшому можуть бути визначені активом. Методику розрахунку ліквідаційної вартості доцільно зазначити та обґрунтувати в наказі про облікову політику підприємства. Вартість та кількість зворотних матеріалів пропонується визначати комісійно, станом на момент оприбуткування з урахуванням умов подальшої експлуатації об'єкту без врахування індексу інфляції та витрат, які не можливо достовірно визначити на момент придбання об'єкту. Законодавчо затверджений порядок амортизації має передбачати скорочення обмежень на використання прискореної амортизації, а також дозвіл підприємствам на самостійний вибір методів амортизації та вільний перехід з прискорених методів на прямолінійний у будь-який час. Розробка класифікатора із глибокою деталізацією об'єктів основних засобів з врахуванням галузевих особливостей дозволить посилити контроль за якістю та ефективністю використання основних засобів. Серед міжнародних організацій, які займаються питаннями стандартизації бухгалтерського обліку слід виділити Комітет з міжнародних стандартів

бухгалтерського обліку (КМСБО) (International Accounting Standards Committee – IASC) – незалежний орган, який займається розробкою міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Визначення терміну «основні засоби», що пропонує національна система бухгалтерського обліку, зокрема П(С)БО 7 «Основні засоби», повністю відповідає визначенню, наведеному в МСБО 16 «Основні засоби». Вважаємо за необхідне уточнити наступне: «основними» засоби праці стають не тільки внаслідок їх довговічності, а й тому, що у процесі праці вони використовуються і зношуються поступово, протягом декількох виробничих циклів і частинами переносять свою вартість на готовий продукт. Таким чином, їх вартість надходить в оборот у кожен момент часу частинами і частинами ж повертається у готовому продукті даного виробничого циклу.

Література

1. Власюк Г.В. Шляхи вдосконалення обліку основних засобів / Г.В. Власюк, О.І. Зиміна // Держава та регіони. – 2008. – №4. – С. 32–36.
2. Замлинський В.А. Облік основних засобів: переосмислення принципів та завдань / В.А. Замлинський // Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 1. – С. 18–23.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/.
4. Муріна Т.С. Шляхи ефективності використання основних засобів на промисловому підприємстві / Т.С. Муріна // Держава та регіони. – 2009. – № 6. – С.387–390.
5. Панасенко А.П. Проблеми основних засобів у бухгалтерському обліку / А.П. Панасенко // Держава та регіони. – 2008. – № 3. – С.407–410.
6. Петрова І.В. Удосконалення обліку амортизації основних засобів як складової витрат підприємства / І.В. Петрова // Держава та регіони. – 2009. – № 3. – С.414–417.
7. Платонова І.А. Проблеми обліку основних засобів в Україні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://intkonf.org/platonova-ia-problemi-obliku-osnovnih-zasobiv-v-ukrayini/.
8. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000р. № 92 із змінами і доповненнями.
10. Шуліка Ю.О. Удосконалення обліку й аудиту основних засобів на прикладі ДП «Гірник» / Ю.О. Шуліка, О.Г. Лищенко // Держава та регіони: Економіка та підприємництво. – 2010. – №4. – С. 201–205.

References

1. Vlasuk, H.V. and Zumina, O.I. (2008), «Ways of perfection of the accounting of fixed assets», *Derzhava ta rehiony*, no. 4, pp. 32-36.
2. Zamlunskyi, V.A. (2010), «Accounting of fixed assets: rethinking the principles and objectives», *Oblik i finansy APK*, no.1, pp.18-23.
3. International Accounting Standard 16 «Fixed assets», available at: http://minfin.gov.ua/.
4. Murina, T.S. (2009), «The way of efficiency of use of fixed assets at the industrial enterprise», *Derzhava ta rehiony*, no. 6, pp. 387-390.
5. Panasenko, A.P. (2008,) «Problems of fixed assets in accounting», *Derzhava ta rehiony*, no. 3, pp. 407-410.
6. Petrova, I.V. (2009), «Improvement of accounting of fixed assets depreciation as a component of cost of the enterprise», *Derzhava ta rehiony*, no. 3, pp.414-417.
7. Platonova, I.A. «Problems of accounting of fixed assets in Ukraine», available at: http://intkonf.org/platonova-ia-problemi-obliku-osnovnih-zasobiv-v-ukrayini/.
8. Tax code of Ukraine of 2 December 2010 № 2755-VI, available at: http://www.zakon.rada.gov.ua.
9. Regulation (standard) of accounting 7 «fixed assets», approved by order of the Ministry of Finance of Ukraine from 27.04.2000p. № 92 with changes and additions.
10. Shulika, U.A., Lyshenko, O.H. (2010), «Improvement of accounting and audit of the assets in the example of the state enterprise «Gornyak», Derzhava ta rehiony: Ekonomika ta pidpryiemnytstvo, no. 4, pp. 201-205.

УДК 657.2

Левченко Н.М.
д. н. держ. упр., доцент
Биковський В.Г.
Запорізький національний технічний університет

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

Levchenko N.M.,
doctor of science of state administration, associate professor
Bykovskyi V.H.
Zaporizhia National Technical University

TRANSACTION COSTS OF THE ONLINE STORE: ACCOUNTING ASPECT

***Постановка проблеми*.** Останнім часом в сфері торгівлі все активніше розвиваються Інтернет-магазини, орієнтовані на досить широку аудиторію кінцевих споживачів. Інтернет-магазин по своїй суті, це розміщений в мережі Інтернет Web-сайт, на якому приймаються замовлення та рекламуються товари й послуги, пропонуються різні варіанти оплати замовлених товарів. Можлива миттєва оплата «електронними» грошима, оформлення банківського кредиту. Такий магазин працює цілодобово, відсутні обмеження на віртуальну площу та кількість розташованих на ній товарів.

Процедура створення Інтернет-магазину набагато простіша, ніж звичайного магазину. Проте створення та функціонування Інтернет-магазину має контрактну природу, отже супроводжується низкою трансакційних витрат, що відповідно вимагає на відображення їх в обліку.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій*.** Фундаментальні питання обліку трансакційних витрат досліджували такі науковці, як: Ф. Бутинець, О. Власенко, С. Голов, А. Дугінець, Н. Лоханова, В. Сопко, Н. Ткаченко, В. Туржанський, М. Шигун та ін. Визнаючи значний внесок вчених, слід констатувати той факт, що проблема правильності відображення в обліку трансакційних витрат, зокрема трансакційних витрат інтернет-магазинів залишається досить актуальною, оскільки дотепер у нормативних актах та інструктивних матеріалах дане питання належним чином неузгоджене, неконкретизоване і детально не розглядається.

Постановка завдання. Мета статті полягає в уточненні сутності поняття «трансакційні витрати інтернет-магазину», розгляді їх специфіки та розробці методичного інструментарію обліку трансакційних витрат інтернет-магазинів юридичних осіб з метою формування необхідного обліково-інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень щодо продажу товарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття трансакційних витрат виникло ще в середині минулого століття, проте бухгалтерським обліком воно дотепер не сприймається. Пояснити це можна, по-перше, консервативністю системи бухгалтерського обліку, що проявляється в інертності її реакції щодо здобутків економічної теорії. По-друге, відсутністю належного взаємозв'язку системи обліку із системою управління, яку облік обслуговує. По-третє, недооцінкою вагомості обліку трансакційних витрат зі сторони науковців та практиків.

На сьогоднішній день існує безліч трактувань трансакційних витрат, іноді навіть діаметрально протилежних. Акцентуючи увагу на інформаційних та правових аспектах виникнення трансакційних витрат, О.В. Власенко висловлює думку, що трансакційні витрати це сукупність економічних витрат на організацію та проведення контрактації між суб'єктами економічних взаємовідносин, що обумовлені формальними та неформальними умовами функціонування ринку [2, с. 20].

Дугінець А.В. зазначає, що вітчизняні та зарубіжні дослідники широко підтримують трактування трансакційних витрат, запропоноване О.Уільямсоном, як сукупності витрат «ex ante» та «ex post» (витрат до і після укладання угоди). Проте, таке трактування стосується лише однієї сторони трансакційних витрат – договірних витрат, тобто є досить вузьким і належним чином не розкриває його змісту.

Узагальнення трактувань поняття «трансакційних витрат» дало змогу дійти висновку, що теоретичного консенсусу з приводу того, що насправді є трансакційними витратами, дотепер не досягнуто. На думку автора, зокрема трансакційні витрати інтернет-магазину - це витрати, пов'язані з організацією взаємодії та координації взаємовідносин між продавцем та покупцями, які спрямовані на створення умов ефективного ведення збутової діяльності інтернет-магазину.

На організацію обліку трансакційних витрат інтерактивної торгівлі суттєво впливає специфіка реалізації товарів через інтернет-магазини, тож при розробці методичного інструментарію обліку даного виду витрат, по-перше, необхідно виокремити стадії обліку таких витрат (рис.1).

Рис. 1. Стадії обліку трансакційних витрат інтернет-магазину

Джерело: [8, с.154]

Перш ніж говорити про організацію обліку трансакційних витрат на стадії створення та реєстрації інтернет-магазину, слід нагадати, що продаж товарів через інтернет-мережу може здійснюватись шляхом створення Web-сторінки та шляхом створення Інтернет-магазину на WWW-сервері.

Створення Web-сторінки - це розміщення написаних в певному форматі групи файлів на сервері провайдера. Перевагою такої сторінки є невисока вартість її технічного супроводу. Розробку макета, дизайну та інші роботи часто виконують спеціалізовані фірми-розробники (Web-студії).

Створення ж Інтернет-магазину на WWW-сервері включає кілька етапів, поданих на рис. 2.

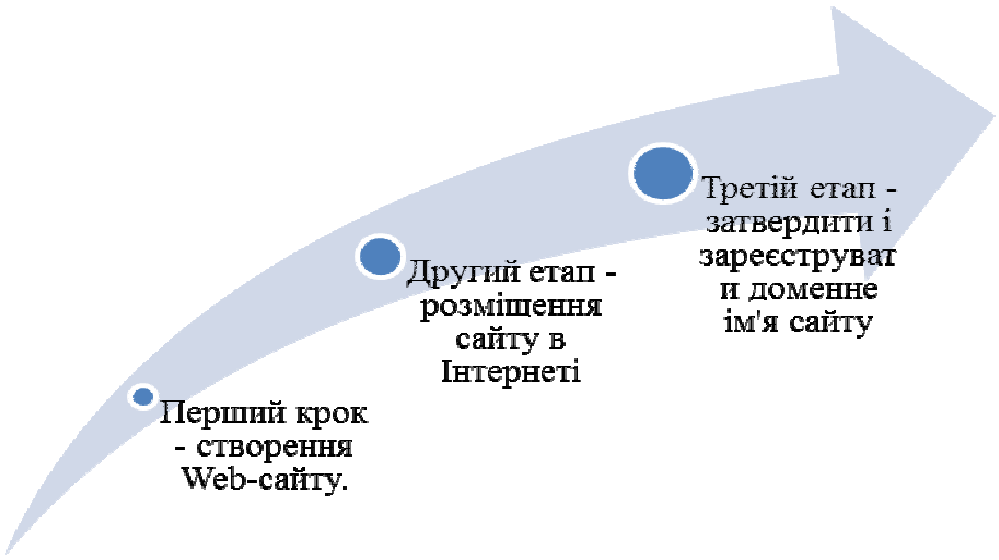

Рис. 2. Створення Інтернет-магазину на WWW-сервері

Джерело: [6, с.202]

Слід наголосити, що створити Web-сайт можна в декілька способів, серед яких найпоширенішими є:

1) придбання послуги з розробки Web-сайта - здійснюється на підставі договору на створення за замовленням та використання об'єкта права інтелектуальної власності;

2) розробка Web-сайта власними силами (за наявності в штаті відповідних фахівців) - у цьому випадку слід говорити про так званий службовий твір, що створюється на підставі трудового договору;

3) придбання готового Web-сайта - здійснюється на підставі договору про передачу виключних прав інтелектуальної власності;

4) оренда Web-сайта - здійснюється на підставі ліцензійного договору.

Незважаючи на відмінності в реалізації зазначених варіантів, у них є і спільні елементи. Зокрема, спільним для зазначених способів, крім організаційних дій, є те, що разом із витратами на створення/оренду сайта підприємство несе додаткові трансакційні витрати, направлені на його розміщення в Інтернеті: зокрема, на послуги хостингу, колокацію та реєстрацію доменного імені [5, с.45].

У практиці зустрічаються два варіанти відображення витрат на створення Web-сайту в обліку підприємства - (визнати його нематеріальним активом (далі - НМА) або списати витрати на розробку сайту на витрати звітного періоду). Проте чинне законодавство вимагає визнання Web-сайту нематеріальним активом та потреби капіталізувати витрати по його створенню. Отже, сума всіх витрат, понесених підприємством на створення Web-сайту, має акумулюватись на субрахунку 154 «Придбання (створення) НМА», а при введенні в експлуатацію списуватись на субрахунок 125 «Авторське право і суміжні з ним права».

З метою забезпечення доступу користувачів до веб-сторінки в будь-який момент часу, Web-сайт має весь час знаходитися в робочому стані, тобто мати постійне підключення до Інтернету. Це завдання досягається завдяки послуг хостингу, суть яких полягати як в наданні місця на сервері, що використовується для зберігання багатьох Web-сайтів (так званий віртуальний хостинг), так і в наданні окремого сервера (послуга виділеного сервера) [5, с.45]. Проте твердження, що послуги хостингу є доведенням Web-сайта до придатного для його використання стану і таким чином необхідності включення вартості послуг хостингу до первісної вартості Web-сайта вважаємо помилковими. Користування послугами хостингу в першу чергу спрямовано на підтримку сайта в робочому стані, то ж їх вартість має включатись до складу трансакційних витрат.

Користування послугами коллокейшину служить тій же меті, що й хостинг. Різниця полягає тільки в тому, що в цьому випадку для зберігання Web-сайта підприємство використовує власний сервер, який при цьому розміщується в приміщенні постачальника послуги колокації. Крім того, постачальник такої послуги забезпечує постійне підключення сервера до Інтернету, а також, як правило, забезпечує його роботоздатність, техобслуговування та фізичну охорону [5, с.45].

Отже, облік вартості спожитих послуг коллокейшину має підпорядковуватись тим же принципам, що й облік хостингу.

Як відомо, для ідентифікації Web-сайта інтернет-магазину необхідно зареєструвати домен. Слід наголосити на той факт, що, реєструючи домен, підприємство не купує його - йому такий домен делегується, причому на обмежений строк (як правило, від одного року до декількох років). Окремі науковці стверджують, що витрати на реєстрацію домена мають включатись розробником до вартості послуг зі створення Web-сайта, а отже включатись до первісної вартості сайту. На нашу думку, таке твердження слід визнати дискусійним, оскільки домен, як зазначалось раніше, лише делегується на певний строк, а отже підприємство має нести витрати по подовженню терміну його використання, що унеможливлює в подальшому їх відносити до складу первісної вартості даного НМА. Більш вірним вважаємо віднесення витрати по подовженню терміну використання домену через рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів» до складу трансакційних витрат звітного періоду.

До трансакційних витрат мають бути віднесені і витрати по просуванню Web-сайта в пошукових системах та його підтримці, а також витрати по виконанню замовлень (зокрема, витрати по укладенню договорів та здійсненню контролю за їх виконанням).

Таким чином, приходимо до висновку, що до складу трансакційних витрат збутової діяльності інтернет-магазину слід включати витрати на оплату послуг хостингу (оренда

дискового простору), коллокейшину (оренда сервера у провайдера), плата за домен (доменне ім'я передається в тимчасове використання), витрати по просуванню Web-сайта в пошукових системах та його підтримці, а також витрати по виконанню замовлень (договірні витрати) тощо.

По-друге, з метою забезпечення належної організації обліку трансакційних витрат інтернет-магазину необхідно чітко визначити ознаки класифікації та їх класифікаційні групи. Вважаємо, що для потреб бухгалтерського обліку, із множини наявних класифікаційних ознак трансакційних витрат найбільш доцільною є класифікація таких витрат за етапами трансакції, оскільки на кожному з етапів трансакції дані витрати фінансуються за рахунок різних джерел фінансування (рис. 3).

Рис. 3. Трансакційні витрати інтернет-магазину за етапами трансакції

Джерело: власна розробка

По-третє, чітко визначивши класифікацію трансакційних витрат, варто перейти до розробки Робочого плану рахунків, тобто визначити, які саме рахунки мають бути призначені для обліку даного виду витрат. Так, для відображення в обліку трансакційних витрат науковці та практики пропонують різні варіанти, зокрема, Шмигун М.М. пропонує поглибити та розширити предметне наповнення рахунків бухгалтерського обліку шляхом доповнення рахунків 92, 93, 94 та 97 відповідними субрахунками по обліку трансакційних витрат [8, с.224].

Проте погодитись з даним твердженням, вважаємо, було б не вірним, оскільки введення зазначеної кількості субрахунків на рахунках класу 9 створить облік трансакційних витрат досить обтяжливим і призведе до значних витрат часу та ускладнення відображення інформації у фінансової звітності. На думку авторів, варто прислухатись до пропозицій

Тимофіїва С.В, проте лише в частині того, що для обліку трансакційних витрат варто застосовувати один з існуючих рахунків класу 9.

Так, Тимофіїв С.В. пропонує звільнити один з існуючих рахунків класу 9 Плану рахунків для забезпечення можливості відокремленого обліку трансакційних витрат, а саме рахунок 98 з послідуючою назвою «Трансакційні витрати» та відкриттям субрахунків, призначених для обліку трансакційних витрат за їх видами [4, с.58]. Проте внесення таких кардинальних змін до Плану рахунків вважаємо не доцільним, оскільки вони вимагають внесення низки змін до нормативних актів та методичних рекомендацій. Для обліку трансакційних витрат більш доцільно вважаємо скористатись рахунком 973 (який виключено з Плану рахунків) з використанням аналітичних рахунків обліку трансакційних витрат за етапами трансакції.

Доцільність поданих пропозицій обґрунтовується тим, що трансакційні витрати, як свідчить практика, на різних етапах трансакції мають різні джерела фінансування, тож відкриття відповідних субрахунків лише на рахунках, призначених для відображення витрат операційної діяльності, не дасть можливості повноцінного відображення в обліку понесених трансакційних витрат і до того ж є більш обтяжливим, ніж відкриття одного субрахунку на рахунку 97 «Інші витрати».

Отже, з огляду на виділені групи трансакційних витрат за етапами трансакції та враховуючи вимоги чинного законодавства, запропоновано відображати дані витрати на рахунку 973 «Трансакційні витрати» з відкриттям аналітичних рахунків обліку трансакційних витрат за етапами трансакції.

Слід наголосити, коли мова йде про облік трансакційних витрат, головне полягає не тільки в тому, щоб ввести їх до складу балансу в капіталізованому вигляді і тим самим завищити вартість майна, а щоб організувати контроль за процесом їх виникнення. І саме це, на погляд науковців та практиків, і становить найбільш суттєву проблему, оскільки трансакційні витрати дотепер є розосередженими в обліку, при тому певна їх частина взагалі не потрапляє до обліково-інформаційної системи [3, с.165].

Належно організований облік, контроль і аналіз трансакційних витрат дозволить вирішити питання їх оптимізації та забезпечити таким чином суттєві резерви підвищення ефективності збутової діяльності інтернет-магазинів.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, за результатами досліджень приходимо до висновку, що трансакційні витрати є невід'ємною складовою механізму функціонування сучасної економічної системи, і справляють значний вплив на забезпечення умов взаємодії економічних суб'єктів. Відсутність нормативного регулювання обліку трансакційних витрат інтернет-магазину не дає можливості визначити фактично понесені витрати і, як наслідок, унеможливлює здійснення економічного аналізу впливу даних витрат на обсяги реалізації продукції, розширення ринків збуту, на рівень задоволення потреб споживачів, на фінансові результати тощо.

З метою підвищення аналітичності, оперативності та точності облікових даних щодо трансакційних витрат інтернет-магазину, доведено необхідність:

по-перше, з метою гармонізації чинних нормативних актів з питань регулювання обліку витрат доповнити Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», зокрема в частині критеріїв визнання витрат, критеріями визнання трансакційних витрат;

по-друге, деталізувати облік трансакційних витрат на рахунку 973 «Трансакційні витрати» у відповідності до класифікації трансакційних витрат за етапами трансакції.

Запровадження на практиці поданих пропозицій дозволить підвищити якість обліково-інформаційного забезпечення управління збутовою діяльністю, так необхідного в умовах жорсткої конкуренції.

Література

1. Витрати: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 №318 [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – [Затверджене від 1999-31-12]. – [Остання редакція від 2011-09-12]. – Режим доступу: http:// www. buhgalter911.com

2. Власенко О.П. Управління трансакційними витратами: автореф. дис. канд. екон. Наук : спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами" / О.П. Власенко, Житомирський

національний агроекологічний університет Міністерства аграрної політики України. – Житомир, 2009. – 20 с.

3. Лоханова Н. Проблеми обліку і контролю трансакційних витрат у системі управління економічною стійкістю підприємств / Н. Лоханова // Вісник ТНЕУ. – 2012. – № 1. – С. 161-171.

4. Тимофіїв С.В. Методологічні аспекти обліку трансакційних витрат / С.В. Тимофіїв // Економічні науки. - Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Ч. 3, Випуск 9 (33). – С. 391-399.

5. Смердов В. Веб-сайт (інтернет-магазин): облік витрат на створення, розміщення та обслуговування / В. Смердов // Податки та бухгалтерський облік. – 2012. – № 68. – С. 11-19.

6. Туржанський В.А. Облік витрат на створення Інтернет-магазину та здійснення торгівельних операцій / В.А. Туржанський // Сталий розвиток економіки. – 2013. – №4. – С. 202-207.

7. Оліфірова Ю.О. Облік витрат та розрахунків і інтерактивній торгівлі:організація та методика / Ю.О. Оліфірова // Вісник ДонНУЕТ. – 2013. – №3(59). – С. 154-164.

8. Шигун М.М. Бухгалтерський облік трансакційних витрат: проблеми визначення поняття і класифікації / М.М. Шигун // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – Випуск 2(14). – С. 224 –234.

References

1. Expenses: Regulations (standards) of accounting 16 No 318 [Electronic recourse]. Ministry of Finance of Ukraine. – [Approved from 1999-31-12]. – [The latest version from 2011-09-12]. – Available from: http://buhgalter911.com

2. Vlasenko, O.P. (2009), “Management of transaction costs”, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Zhytomyr National Agroecological University of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine, Zhytomyr, Ukraine, 20 p.

3. Lokhanova, N. (2012), “The problems of accounting and control of transaction costs in the management system of the economic sustainability of the enterprises”, *Visnyk TNEU*, no. 1, pp. 161-171.

4. Tymofiiv, S.V. (2012), “Methodological aspects of transaction costs accounting”, *Ekonomichni nauky, Seriia “Oblik i finansy”*, Part 3, Iss. 9 (33), pp. 391-399.

5. Smerdov, V. (2012), “Website (online store): cost accounting for the creation, deployment and maintenance”, *Taxes and Accounting*, no. 68, pp. 11-19.

6. Turzhanskyi, V.A. (2013), “Cost Accounting on the creating online store and implementation of trade transactions”, *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 4, pp. 202-207.

7. Olifirova, Yu.O. (2013), “Cost accounting and calculations in the interactive trade: organization and methods”, *Visnyk DonNUET*, No 3(59), pp. 154-164.

8. Shyhun, M.M. (2009), “Accounting of transaction costs: problems of the concept definition and classification”, *Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis*. *Seriia: Bukhhalterskyi oblik, kontrol i analiz*, Zhytomyr, Ukraine, ZHDTU, Iss. 2(14), pp. 224–234.

УДК 657:005.921

Бруханський Р.Ф.,
к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і правового забезпечення агропромислового виробництва
Тернопільський національний економічний університет

КОНЦЕПЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК: МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Brukhanskyi R.F.,
cand. sc. (econ.), assoc. prof., the head of the accounting and legal ensuring agricultural production department
Ternopil National Economic University

THE CONCEPT OF STRATEGIC MANAGEMENT AND ACCOUNTING: POSSIBLE VERSION OF INTERRELATION

Постановка проблеми. На сьогодні серед дослідників у сфері бухгалтерського обліку відсутній єдиний підхід та порозуміння стосовно співвідношення бухгалтерського обліку та концепції стратегічного менеджменту. В більшості випадків система обліку розглядається як інформаційне забезпечення, в інших – як складова системи стратегічного менеджменту, а окремі вчені навіть вважають систему обліку об'єктом стратегічного менеджменту.

Існуючу ситуацію ілюструє проф. П.О. Куцик, який відмічає, що інформаційна система обліку з одного боку, ніби пасивно наслідує стратегію, але сама на неї не впливає, а з іншого – навпаки, відіграє активну роль у стратегічному менеджменті, виступаючи механізмом реалізації організаційної стратегії [1, с. 58]. Існування різних співвідношень між системою обліку та системою стратегічного менеджменту призводить до виникнення різноманітних варіантів подальшого розвитку бухгалтерського обліку з метою покращення стратегічного управління на підприємстві та не дозволяє побудувати єдину концепцію подальшого розвитку бухгалтерського обліку в системі стратегічного менеджменту. Вирішенню цієї проблеми, що набуває значної актуальності у зв'язку із наростанням кризових явищ в світовій економіці, присвячена пропонована стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням удосконалення обліково-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних науковців: І.М. Богатої, М.В. Болдуєва, Б.І. Валуєва, В. Говіндараджана, С.Ф. Голова, З.В. Гуцайлюка, В.А. Залевського, В.Е. Керімова, І.І. Криштопи, Г.Є. Крохічевої, В.І. Кузя, С.Ф. Легенчука, А.А. Пилипенка, Ю.М. Потаніної, М.С. Пушкаря, Б. Райана, С.П. Суворової, К. Уорда, І.І. Хахонової, А.В. Шайкана, Дж. Шанка та ін. Наявність відкритих проблем можна пояснити специфічними особливостями облікової інформації для цілей стратегічного менеджменту підприємства. Поглиблених досліджень потребують питання щодо вивчення проблем обліково-інформаційного забезпечення потреб стратегічного менеджменту підприємств України, уточнення вимог та параметрів концепції формування облікової інформації для стратегічного управління, окреслення векторів взаємозв'язку концепції стратегічного менеджменту і системи бухгалтерського обліку вітчизняних підприємств.

Постановка завдання. Основною метою статті є обґрунтування можливих варіантів співвідношення концепції стратегічного менеджменту та бухгалтерського обліку з метою усунення неконвенційності підходів до проведення наукових досліджень в сфері розробки обліково-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В результаті проведеного дослідження праць вітчизняних та зарубіжних вчених в обліковій сфері виявлено наступні можливі варіанти взаємозв'язку стратегічного менеджменту та бухгалтерського обліку:

1. Система бухгалтерського обліку може виступати в якості інформаційного супроводу (забезпечення) процесу стратегічного менеджменту. Даний підхід є найбільш поширеним

серед вітчизняних і зарубіжних дослідників. Його особливістю є розгляд бухгалтерського обліку в якості забезпечуючої інформаційної підсистеми системи стратегічного менеджменту, яка виступає генератором облікової інформації для розробки проектів стратегічних рішень та інформаційним джерелом для проведення стратегічного контролю. Як відмічають Ю. Барчі, М.Г. Шентірмей та З. Земан [5, с. 15], на сьогодні в західноєвропейських країнах значного поширення набув підхід, коли бухгалтерський облік розглядається як комплексна інформаційна система, що описує процес створення і виконання стратегії.

При цьому, система обліку розглядається в існуючому незмінному вигляді, а інформація, що генерується нею у вигляді фінансової та управлінської звітності, може бути розширена та доповнена на основі використання традиційних облікових методологічних інструментів – варіювання наявними альтернативними варіантами оцінки облікових об'єктів, збільшення кількості аналітичних розрізів, розширення показників фінансової звітності (приміток до річної звітності), розробка нових форм управлінської звітності на основі виділених аналітичних рахунків тощо.

2. Стратегічний облік (фінансовий і управлінський) є лише одним із етапів стратегічного менеджменту, що забезпечує сканування внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства. Представники такого підходу (І.М. Богатая, С.П. Суворова, О.М. Щемелєв та інші) виділяють окремий функціональний напрям бухгалтерського обліку – стратегічний облік (фінансовий та управлінський), подальший розвиток якого зумовлює необхідність внесення значних змін в існуючу облікову методологію, трансформацію існуючих принципів бухгалтерського обліку та облікових цінностей, сформованих протягом тривалого історичного періоду.

Застосування такого підходу дозволяє об'єднати в єдину систему стратегічного обліку всі існуючі та розробити нові методологічні інструменти, що ефективно забезпечуватимуть процес підготовки та реалізації стратегії підприємства.

Основною проблемою, що спричиняє неможливість ефективної реалізації даного підходу в практичній діяльності підприємств є відсутність глибоких теоретичних напрацювань з даної проблематики, що не дозволяє створити теоретико-методологічні передумови для реалізації системи стратегічного обліку як засобу інформаційного забезпечення стратегічного управління на підприємствах.

3. Система бухгалтерського обліку може бути одним із інструментів системи стратегічного менеджменту внаслідок реалізації функції перерозподілу ресурсів в національній економіці. Основоположником даного підходу є проф. Е.С. Хендріксен та М.Ф. Ван Бреда, які розуміють під основною функцією бухгалтерського обліку перерозподіл ресурсів в національній економіці. Зокрема, як відмічають автори, фінансова звітність передбачає настання економічних наслідків, які є основою для вибору переваг тієї чи іншої групи користувачів [4, с. 147]. Проф. Я.В. Соколов та І.А. Смірнова наступним чином інтерпретують позицію авторів: "перше завдання бухгалтерського обліку відповідно до поглядів авторів цієї книги – отримати і представити суспільству інформацію про економічну ефективність господарюючих суб'єктів і тим самим створити інформаційну основу для перерозподілу продуктивних сил між ефективними (високорентабельними) і збитковими галузями народного господарства" [3, с. 563].

Таким чином, облікова інформація, що оприлюднюється у фінансовій звітності підприємств, є засобом впливу на інвестиційні та позикові рішення її користувачів. Оскільки у фінансовій звітності оприлюднюється стан і результати діяльності підприємства, то в залежності від їх динаміки змінюється інвестиційна та позикова політика користувачів такої інформації. Внаслідок цього наявні у підприємств інвестиційні та позикові ресурси вкладаються в ті підприємства, оприлюднені результати яких у фінансовій звітності відповідають встановленому рівню ризику та доходності інвесторів і позичальників. Відповідно, система бухгалтерського обліку, як засіб генерування фінансової звітності, виступає інструментом, що визначає рішення інвесторів і позичальників, таким чином перерозподіляючи наявні на фінансовому ринку інвестиційні та позикові ресурси.

В залежності від виду стратегії підприємства, від типу визначених стратегічних цілей система бухгалтерського обліку може розглядатись в якості інструменту реалізації стратегії. Це пов'язано з тим, що згідно Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" та національних П(С)БО на підприємстві може застосовуватись власна

облікова політика, від обрання якої залежать показники фінансової звітності. Внаслідок цього облікова політика, як засіб коригування показників фінансової звітності в залежності від потреб власників та менеджменту підприємства, є стратегічним інструментом, що впливає на рішення користувачів облікової інформації. Наприклад, для реалізації фінансової стратегії підприємств, що пов'язана з ефективним залученням, використанням й перерозподілом фінансових ресурсів для досягнення фінансових цілей, при формуванні наказу про облікову політику слід використовувати ті методи обліку серед наявних в П(С)БО альтернатив, які сприятимуть покращенню фінансового стану підприємства і підвищуватимуть ефективність залучення фінансових ресурсів.

Існування такого підходу підтверджує Е.К. Хекс, який розглядає проблеми побудови корпоративної стратегії для річної звітності, що базується на врахуванні взаємозв'язку між акціонерами та діями менеджменту компанії, що відображається в показниках фінансової звітності [10, с. 106]. Наприклад, часті зміни в обліковій політиці компанії, відмова від прийнятих минулого року положень, повернення до попередніх положень, свідчать про існування проблем в діяльності компанії, що може відвернути від неї потенційних інвесторів. Як відмічає К.Р. Херріген [11, с. 109], при реалізації корпоративної стратегії важливе місце займає політика капіталізації витрат на рекламу, науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, інші нематеріальні активи тощо. Відображення даних об'єктів як витрат або їх капіталізація як активів значно впливає на показники стану і діяльності корпорації, на її ділову репутацію, що в цілому може стати значною перешкодою/перевагою під час залучення додаткових інвестиційних ресурсів, укладанні угод з потенційними партнерами, при об'єднанні компаній тощо.

Досить широкого поширення у вчених зі сфери обліку, що є представниками країн англосаксонської і континентальної моделі (Е.Л. Блек, К.Ф. Селлерс, Т.С. Менлі [6], К. Гоутроп, О. Амат [9], С. Гош [8] та ін.), а також і в працях окремих вітчизняних вчених [2] теж набула концепція креативного обліку, яка передбачає можливість здійснення маневрування обліковими методами з метою одержання бажаних показників фінансової звітності, зокрема, і за допомогою інструментів облікової політики. Однак, креативний облік не завжди передбачає здійснення діяльності в межах чинного облікового законодавства, в окремих випадках передбачає його порушення з метою вуалювання одержаних результатів. Внаслідок цього вважаємо, що на відміну від креативного обліку, лише облікова політика може виступати дієвим і законним обліковим інструментом, що може і повинен використовуватись в сучасних умовах розвитку ринкової економіки для підвищення ефективності реалізації обраної підприємством стратегії.

4. Система бухгалтерського обліку може виступати об'єктом стратегічного менеджменту. Даний підхід передбачає перехід в площину організації бухгалтерського обліку і стосується аналізу подальших стратегічних перспектив розвитку системи бухгалтерського обліку на підприємстві, як одного із видів інформаційних систем підприємства. Зокрема, вивченню подібних стратегічних аспектів використання інформаційної облікової системи підприємства присвячена праця Р.Д. Гальєрса та Д.Е. Лейднер "Стратегічний інформаційний менеджмент" [7].

При застосуванні такого підходу відбувається роздвоєння ролі системи бухгалтерського обліку в системі стратегічного управління. З одного боку, облікова система використовується як джерело інформації, засіб сканування середовища свого ж функціонування, а з іншого – є об'єктом стратегічного управління, стосовно якого буде сформульована і впроваджена стратегія, проведена оцінка і контроль її реалізації на підприємстві. В даному випадку облікова інформація репрезентує результати ефективних чи неефективних рішень менеджменту в частині організації системи обліку на підприємстві. Прикладом застосування такого підходу є реалізація стратегії переходу до організації обліку на основі аутсорсингу, що передбачає здійснення цілого комплексу дій і стратегічно спланованих заходів, які забезпечать поступове перенесення виконання облікових функцій від працівників підприємства до працівників підприємства-аутсорсера.

Для реалізації такої стратегії необхідно визначитись з цілями і планами їх досягнення (наприклад, скорочення витрат на здійснення облікових процедур), детальними рекомендаціями по їх реалізації на рівні системи організації обліку, розробити набір програм, бюджетів і процедур, які повинні бути виконані для здійснення переходу на бухгалтерський аутсорсинг

(пошук підприємства-аутсорсера, обговорення і укладання договору щодо рівня оплати облікових процедур, визначення їх переліку і встановлення якісних і кількісних вимог щодо їх виконання, звільнення бухгалтерської служби підприємства тощо), проведення моніторингу і постійного контролю за процесом реалізації обраної стратегії організації обліку на підприємстві.

***Висновки та подальші дослідження*.** Проведений аналіз існуючих підходів дослідників в обліковій сфері стосовно співвідношення бухгалтерського обліку та концепції стратегічного менеджменту дозволив виявити чотири можливих варіанти їх співвідношення, кожен з яких може мати місце на сучасному етапі розвитку облікової науки і практики. На особливу увагу заслуговує розгляд перших двох підходів, які передбачають розгляд бухгалтерського обліку як інструменту інформаційного супроводу (комплексного або часткового) процесу розробки та реалізації стратегій підприємства. Зокрема, вважаємо, що ці два підходи повинні бути синтезовані в один підхід, що передбачатиме розробку комплексного інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту підприємства на основі використання існуючого та розробки нового методологічного інструментарію бухгалтерського обліку в напрямі поглиблення його стратегічної орієнтації.

Література

1. Куцик П.О. Концептуальні підходи до розгляду інформаційних систем обліку в корпоративному управлінні / П.О. Куцик // Облік і фінанси. – 2013. – № 4 (62). – С. 52-60.

2. Пушкар М.С. Креативний облік : створення інформації для менеджерів : монографія / М.С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2006. – 334 с.

3. Соколов Я.В. Теория учета: как ее понимают в Америке и как мы хотели бы ее понимать / Я.В. Соколов, И.А. Смирнова. В кн. Хендриксен Е.С. Теория бухгалтерского учета / Е.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда [пер. с англ.]; под ред. проф. Я.В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 576 с., С. 557-566.

4. Хендриксен Е.С. Теория бухгалтерского учета / Е.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда [пер. с англ.]; под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 576 с.

5. Barczi J. The (information-) connection between the strategic management-accounting and the company valuation / Judit Barczi, Marta Groszne Szentirmai, Zoltan Zeman // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://ssrn.com/abstract=1928034

6. Black E.L. Creative accounting using asset sales: An international study of countries allowing noncurrent asset revaluation / Black E. L., Sellers K.F, Manly T.S. // Journal of Business Finance and Accounting. – 1998. – Vol. 25 (9). – P. 1287-1317.

7. Galliers R.D. Strategic Information Management. Challenges and strategies in managing information systems. Third Edition / Robert D. Galliers and Dorothy E. Leidner. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 2003. – 625 p.

8. Ghosh S. Creative accounting: A fraudulent practice leading to corporate collapses // S. Ghosh // Research and Practice in Social Sciences. – 2010. – Vol. 6 (1), February. – P. 1-15.

9. Gowthorpe C. Creative accounting: Some ethical issues of macro- and micro-manipulation / Catherine Gowthorpe, Oriol Amat // Journal of Business Ethics. – 2005. – Vol. 57, núm. 1. – P. 55-64

10. Hax A.C. Strategy and the strategy formation process / Arnoldo C. Hax, Nicolas S. Majluf // Interfaces. – 1988. – Volume 18, Issue 3. – P. 99-109.

11. The Blackwell Handbook of Strategic Management / Edited by: Michael A. Hitt, R. Edward Freeman, Jeefrey S. Harrison. – Wiley-Blackwell, 2006. – 740 p.

References

1. Kutsyk, P.O. (2013), "Conceptual approaches to the consideration of accounting information systems in corporate management", *Accounting and Finance*, no. 4 (62), pp. 52-60.

2. Pushkar, M.S. (2006), *Kreatyvnyi oblik: stvorennya informatsiyi dlya menedzheriv* [Creative accounting: establishment information for managers: a monograph], *Kart-blansh*, Ternopil, Ukraine, 334 p.

3. Sokolov, Ya.V., Smirnova, I.A. (2000), *Teoriya ucheta: kak yeye ponimayut v Amerike i kak my khoteli by yeye ponimat* [Accounting theory: how it is understood in America and how we

would like to understand it], in the book Khendriksen, Ye.S. *Teoriya bukhgalterskogo ucheta* [Accounting Theory], Translated by Van Bred, M.F., Edited by prof. Sokolov, Ya.V., *Finansy i statistika*, Moscow, Russia, 576 p., pp. 557-566.

4. Khendriksen, Ye.S. (2000), *Teoriia bukhgalterskogo ucheta* [Accounting Theory], Translated by Van Bred, M.F., Edited by prof. Sokolov, Ya.V., *Finansy i statistika*, Moscow, Russia, 576 p.

5. Barczi, J., Groszne Szentirmai, Marta, Zeman, Zoltan (2011), The (information-) connection between the strategic management-accounting and the company valuation, available at: http://ssrn.com/abstract=1928034

6. Black, E.L. Sellers, K.F, Manly, T.S. (1998), "Creative accounting using asset sales: An international study of countries allowing noncurrent asset revaluation", *Journal of Business Finance and Accounting,* Vol. 25 (9), pp. 1287-1317.

7. Galliers, R.D. and Leidner, D.E. (2003), Strategic Information Management. Challenges and strategies in managing information systems, Oxford: Butterworth-Heinemann, 625 p.

8. Ghosh, S. (2010), "Creative accounting: A fraudulent practice leading to corporate collapses", *Research and Practice in Social Sciences*, Vol. 6 (1), pp. 1-15.

9. Gowthorpe, C. and Amat, O. (2005), "Creative accounting: Some ethical issues of macro- and micro-manipulation", *Journal of Business Ethics*, Vol. 57, no. 1, pp. 55-64.

10. Hax, A.C. and Majluf, N.S. (1988), "Strategy and the strategy formation process", *Interfaces,* Vol.18, Issue 3, pp. 99-109.

11. Edited by: Michael A. Hitt, R. Edward Freeman, Jeefrey S. Harrison (2006), The Blackwell Handbook of Strategic Management, Wiley-Blackwell, 740 p.

УДК 657: 336.012.23(045)

Зигрій О.В.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Тернопільський національний економічний університет

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ПОКАЗНИКІВ ЗВІТНОСТІ: РОЗРАХУНКОВИЙ ПІДХІД

Zyhrii O.V.,
cand. sc. (econ.), assistant professor of accounting and auditing
of Chortkivskyi Institute of Entrepreneurship and Business
Ternopil National Economic University

COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF FINANCIAL CONDITION OF ENTERPRISE ON THE BASIS OF PERFORMANCE REPORTING: CALCULATED APPROACH

Постановка проблеми. Фінансовий стан є визначальним чинником конкурентоспроможності й сталого розвитку підприємства та найважливішою характеристикою функціонування фірми в ринкових умовах. Стійкий фінансовий стан виявляється результатом ефективного управління всією сукупністю господарських факторів.

Сучасні підходи до управління фінансово-господарською діяльністю підприємства повинні спиратися на те, що процеси формування, розподілу і використання фінансових ресурсів здійснюються в умовах невизначеності зовнішнього середовища, тобто під впливом великої кількості його дестабілізуючих факторів. До таких факторів відносяться: нестабільність економічної політики держави, розвиток інфляційних процесів, недостатній внутрішній платоспроможний попит, зростання тарифів в галузях природних монополій та ін.

Впливи зазначених факторів спричиняють дестабілізацію ресурсних потоків і призводять до ризиків та не прогнозованих втрат, обертаючись кризовим фінансовим станом підприємства.

Процес управління фінансовими і матеріальними потоками підприємства в умовах невизначеності зовнішнього середовища вимагає створення гнучкої системи прийняття рішень. Основою такої системи є комплексна оцінка фінансового стану, що визначає його рівень, дозволяє дослідити динаміку комплексних показників, порівняти їх з аналогічними показниками інших підприємств і розробити заходи з поліпшення фінансового стану. Тому проблема розробки заходів комплексної оцінки фінансового стану, спрямованої на врахування зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на здійснення фінансово-господарської діяльності, для створення інформаційної бази прийняття рішень фінансового характеру, є найбільш складною при адаптації підприємства до ринкових умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки фінансового стану підприємства знаходять відображення в численних роботах фахівців. Серед них найбільш значущими слід відзначити роботи таких вітчизняних вчених, як: О. Ю. Верланова, О.С. Іванілова, О. П. Кавтиш, А. В. Ковалевської, І. М. Мягких, Т. А. Обущак, Н. А. Остап'юк, Р. В. Рудої, Г. В. Савицької тощо. Крім того, проблеми звітності, процедури її складання, аналізу та аудиту в умовах ринкової економіки досить повно висвітлені в працях вчених країн близького і далекого зарубіжжя: Л. В. Іоніда, Л. С. Соколова, Р. С. Сейфуліна, Е. Хелфера, Є. В. Брігхема, Г. Г. Кірейцева тощо. Значні досягнення названих вчених стали основою подальшого дослідження проблем та формування висновків і пропозицій щодо удосконалення бухгалтерської фінансової звітності. Проте окремі моменти комплексної оцінки фінансового стану підприємства досі є мало вивченими і мало дослідженими, що спонукає до більш глибшого їх висвітлення у статті.

Постановка завдання. Комплексна оцінка повинна враховувати найважливіші параметри фінансового-господарської діяльності підприємства. В процедуру її проведення доцільно включати аналіз показників рентабельності, ділової активності, платоспроможності, ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів та інші показники, що комплексно оцінюють основні сфери діяльності підприємства. Оскільки достовірна та об'єктивна оцінка фінансового стану не повинна базуватися на довільному наборі показників, то ставимо за мету обґрунтувати систему показників, які базуються на публічній звітності підприємств, дозволяють сформувати систему комплексної оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства, підвищити рівень достовірності отриманих оцінок, надати можливість проведенню деталізованого аналізу фінансового стану та виявити індикатори причин, що найістотніше впливають на погіршення його рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства передбачає визначення економічного потенціалу суб'єкта господарювання або дає змогу забезпечити ідентифікацію його місця в економічному середовищі [5]. Оцінка майнового та фінансово-економічного стану підприємства створює необхідну інформаційну базу для прийняття різноманітних управлінських і фінансових рішень. В нестабільних умовах функціонування підприємства, що передбачає вибір методологічних основ фінансового обліку, виникає проблема отримання показників придатних для порівняння. Як наслідок, підвищена увага до процесу вибору облікових принципів, методів та прийомів при формуванні показників бухгалтерської фінансової звітності.

Головним призначенням фінансової звітності підприємства є одержання інформації, яка дає достовірне й повне уявлення про майновий і фінансовий стан компанії. На жаль, до останнього часу фінансова звітність українських підприємств не відповідала цим вимогам. Річ у тім, що серед практикуючих працівників фінансово бухгалтерських служб існувала точка зору, що основною, якщо не єдиною, ціллю складання бухгалтерської звітності є її надання в державні контролюючі органи. Адже результати фінансового аналізу використовуються:

– адміністрацією для прийняття управлінських рішень;

– зовнішніми користувачами (банками – для визначення кредитоспроможності підприємства, потенційними інвесторами – для визначення доцільності інвестицій, професійними учасниками фондового ринку – для визначення ціни акцій і тощо).

Слід пам'ятати, що у кожного з партнерів підприємства – акціонерів, банків, податкових адміністрацій – свій критерій економічної доцільності на власний вибір, виходячи з своїх інтересів. Беззаперечно, що показники оцінки фінансового стану підприємства мають бути

доступними, достовірними, своєчасними, точними для того, щоб можна було одержати відповідь на запитання, наскільки надійне підприємство як партнер у фінансовому відношенні.

Значення теоретичних досліджень у галузі фінансового аналізу і у тому числі аналізу фінансового стану для забезпечення ефективної діяльності вітчизняних підприємств визначається декількома обставинами:

− по-перше, трансформаційною кризою, в умовах якої здійснюється діяльність;

− по-друге, відсутністю у вітчизняній практиці критичної маси необхідного досвіду фінансового аналізу. Це частково пов'язано з тим, що й досі можна вести мову про недоліки вітчизняної школи фінансового менеджменту та аналізу [2, с. 103].

До найбільш загальних показників комплексної оцінки фінансового стану ТОВ „Чортківський цукровий завод" належать показники доходності та рентабельності. Важливе значення має аналіз структури доходів підприємства та оцінка взаємозв'язку прибутку з показниками рентабельності. При цьому доцільно проаналізувати зв'язок прибутку підприємства з формуючими прибуток факторами, що полегшує практичну орієнтацію в цих питаннях.

Однією з важливих характеристик фінансового стану ТОВ „Чортківський цукровий завод" є його фінансова незалежність від зовнішніх джерел. З цією метою обчислюється коефіцієнт фінансової незалежності „автономії" (К.авт.). Практично встановлено, що загальна сума заборгованості не повинна перевищувати суму власних джерел фінансування, тобто критичне значення К авт. = 0,5. Чим більше значення коефіцієнта, тим кращий фінансовий стан підприємства (менша залежність від зовнішніх джерел) [4].

Для визначення фінансової стійкості підприємства вираховують коефіцієнт фінансової стабільності (Кфс.). Нормативне значення (Кфс) повинно бути більшим 1, що свідчить про збільшення виручки, збільшення прибутку, що і є характерним для ТОВ „Чортківський цукровий завод". Відображення цих змін у динаміці відобразимо у табл.1.

Таблиця 1

Динаміка структури пасивів

Показники	Абсолютні величини			Питома вага у загальній величині пасивів, %			Зміна	
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	в абсол. величин 2013р.до 2011р,+/	в питомій вазі 2013р. до 2011р.
Реальний капітал, млн.грн	142,7	159,9	172,3	39,1	49,5	40,8	29,6	1,7
Позичені засоби, млн.грн	145,9	162,4	248,5	45,4	50,3	58,9	102,6	13,5
Коефіцієнт автономії	1,3	1,4	1,6	-	-	-	0,3	-
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,02	1,01	1,4	-	-	-	0,38	-

Джерело: розрахунки автора

Табл. 1 відображає зміну структури пасиву ТОВ „Чортківський цукровий завод" в динаміці і дозволяє встановити відхилення досліджуваних показників, які мають позитивну тенденцію росту впродовж досліджуваних періодів. Коефіцієнт автономії відображає у 2011 р. значення 1,3, у 2012 – 1,4, у 2013 – 1,6, що характеризує незалежність від зовнішніх джерел фінансування. Перевищення власних коштів над позиковими вказує на те, що ТОВ „Чортківський цукровий завод" має достатній рівень фінансової стійкості і відносно незалежне від зовнішніх фінансових джерел.

Для аналізу фінансової звітності вагоме місце має „Звіт про фінансові результати" підприємства. На короткострокову і довгострокову платоспроможність підприємства впливає його здатність отримувати прибуток. У зв'язку із цим розглянемо такий аспект діяльності підприємства, як рентабельність, яка є якісним показником ефективності роботи підприємства.

Звичайно при розрахунку рентабельності визначають відношення прибутку до таких показників: рівня продажу, активів, власного капіталу. При розрахунку використовуються:

– чистий прибуток, що визначається як балансовий прибуток за вирахуванням платежів до бюджету;

– чиста реалізація, що визначається як виручка від реалізації мінус ПДВ, акцизний збір та інші відрахування з доходу.

Показники рентабельності ТОВ „Чортківський цукровий завод” відображають наступні результати (табл. 2).

Таблиця 2

Показники рентабельності ТОВ „Чортківський цукровий завод”

Показник	Досліджуваний рік			Відхилення показників 2013 р. до 2011 р., +/–
	2011	2012	2013	
Рівень рентабельності активів, %	6,5	6,6	6,7	0,2
Рівень рентабельності власного капіталу, %	13,5	12,9	1,5	– 12,0
Рівень рентабельності продажу%	15,6	15,5	4,8	– 10,8
Рівень рентабельності продукції (робіт, послуг), %	16,5	18,4	5,1	– 11,4
Рівень чистої рентабельність, %	3,5	4,0	5,8	2,3
Коефіцієнт оборотності активів	0,68	0,65	0,69	0,01

Джерело: розрахунки автора

Розглянемо по табл. 2 кожний показник конкретно:

– рентабельність активів показує відносно одну і ту ж суму прибутку, що припадає на 1 грн. активів та характеризує ефективність управління підприємством;

– щодо рентабельності власного капіталу, то величина одержаного прибутку в розрахунку на 1 грн. капіталу власників значно відрізняється за останній досліджуваний період;

– коефіцієнт рентабельності продажу характеризує розмір операційного прибутку підприємства, що надходить з кожної гривні від продажу продукції і в 2011 р. становив 15,6; 2012 р. – 15,5; 2013 р. – 4,8;

– рентабельність продукції відображає мінімальний прибуток у 2013 р. в розрахунку на одну гривню понесених витрат за попередні досліджувані роки;

– чиста рентабельність підприємства у 2011 р. становила 3,5, у 2012 р. - 4,0, 2013 р. - 5,8;

– коефіцієнт оборотності активів характеризує наскільки ефективно використовуються активи з точки зору обсягу реалізації. Іншими словами, скільки разів за звітний період активи обернулись в процесі реалізації продукції. Чим вищий оборот, тим ефективніше використовуються активи. Найбільш суттєвими відхиленнями від минулих періодів є рентабельність власного капіталу, рентабельність продажу, рентабельність продукції, де переважає від’ємний результат у межах від 10,8 до 12. Хоча підприємству характерний позитивний результат роботи.

Таким чином встановлено, що показники рентабельності ТОВ „Чортківський цукровий завод” мають різну тенденцію росту і спаду.

При аналізі фінансового стану ТОВ „Чортківський цукровий завод” важливе значення має зміна прибутку на активи. Дану ситуацію можна подати у вигляді табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка прибутку на активи ТОВ „Чортківський цукровий завод”

Показник	Досліджуваний рік			Відношення 2013р. у до 2011р.
	2011	2012	2013	
Чистий прибуток, тис грн	10254	12556	2162	0,2
Середньорічна вартість активів, тис. грн	286541	354125	372596	1,3
Прибуток на активи, грн	0,04	0,04	0,006	0,034

Джерело: розрахунки автора

Дані табл. 3 свідчать про зниження коефіцієнта прибутковості активів, тобто про зменшення прибутку на активи в 2013 році порівняно з 2012–2011 роками.

Використаємо цю залежність для аналізу причин зміни рентабельності активів, для чого в табл. 4 зробимо розрахунок коефіцієнта прибутковості активів. Коефіцієнт прибутку на активи об’єднує два показники: частка прибутку в одній гривні реалізації та оборот активів.

Частка прибутку в одній гривні реалізації обчислюється за допомогою коефіцієнта прибутковості, а оборот активів – за допомогою коефіцієнта оборотності активів. Тобто, добуток названих показників дорівнює значенню коефіцієнта прибутку на активи.

Таблиця 4

Рівень прибутковості активів ТОВ „Чортківський цукровий завод"

Рік	Прибуток на активи, грн		Коефіцієнт прибутковості		Коефіцієнт оборотності активів
2011	0,04	=	0,59	x	0,68
2012	0,04	=	0,62	x	0,65
2013	0,006	=	0,01	x	0,69

Джерело: розрахунки автора

З даних табл. 4 видно, що на зниження прибутку на активи в 2013 році вплинуло зменшення коефіцієнта прибутковості.

Коефіцієнт прибутку на капітал характеризує ефективність використання підприємством власного капіталу (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка прибутку на капітал ТОВ „Чортківський цукровий завод"

Показник	Досліджуваний рік			Відношення 2013р. до 2011р., коеф
	2011	2012	2013	
Чистий прибуток, тис грн	10254	12556	2162	0,2
Власний капітал, тис. грн	145210,5	160231,5	166061	1,14
Прибуток на капітал, грн	0,071	0,078	0,02	0,28

Джерело: розрахунки автора

Дані табл. 5 свідчать про зниження коефіцієнта, тобто про зменшення прибутковості капіталу в 2013 році порівняно з минулими роками.

Оцінка фінансового стану підприємства в умовах ринкових відносин особливо важлива для вирішення конкуренції та фінансової стабільності, надійності підприємства як партнера. У значній мірі втрачає значення контроль виконання планів, які регламентують діяльність підприємств, зростає потреба в оцінка фінансового стану та аналізі ліквідності (платоспроможності) підприємства (табл. 6).

Аналіз платоспроможності ТОВ „Чортківський цукровий завод" характеризує табл. 6 і відображає коефіцієнт покриття. Значення його за досліджувані роки менше 1,0, тому визначає неліквідний баланс, оскільки характеризує очікувану платоспроможність за період, який дорівнює середній тривалості одного обороту всіх його оборотних активів.

Таблиця 6

Оцінка платоспроможності ТОВ „Чортківський цукровий завод"

Показник	Формула розрахунку	2011р.	2012р.	2013р.	Рекомендовані показники
Коефіцієнт покриття	$\frac{A_1+A_2+A_3}{П_1+П_2}$	0,05	0,06	0,04	1,5 – 2,0
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\frac{A_1+A_2}{П_1+П_2}$	0,01	0,05	0,03	0,8 – 1,0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{A_1}{П_1+П_2}$	0,01	0,04	0,02	> 0,2

Умовні позначення формул: A_1 – найбільш ліквідні активи; A_2 – активи, що швидко реалізуються; A_3 – активи, що повільно реалізуються; $П_1$ – найбільш термінові зобов'язання; $П_2$ – короткострокові пасиви.

Джерело: розрахунки автора.

Коефіцієнт швидкої ліквідності характеризує очікувану платоспроможність. Найвищою є у 2012 р. Коефіцієнт абсолютної ліквідності відображає платоспроможність на дату складання балансу. У вітчизняній літературі норматив ліквідності не розроблено.

Висновки і пропозиції. Однією з найважливіших складових процесу управління фінансово-господарською діяльністю підприємства є комплексна оцінка фінансового стану. Слід розуміти, що це процедура втілення комплексу заходів, яка включає аналіз найважливіших параметрів фінансово-господарської діяльності із застосуванням сучасних методів фінансового аналізу для забезпечення інформаційної бази прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на створення умов для сталого розвитку підприємства.

Дослідження фінансового стану підприємства дозволяє визначити рівень його конкурентоспроможності і місце підприємства в економічному середовищі.

Отже, аналіз показників комплексної оцінки фінансового стану підприємства показав, що не існує загальноприйнятого підходу до виміру його рівня і дозволив виявити недоліки існуючого методичного забезпечення комплексної оцінки, що зумовило необхідність його подальшого вдосконалення з метою розробки оптимальних заходів щодо підвищення рівня фінансового стану підприємств.

Література

1. Верланов О.Ю. Методологічні проблеми оцінки фінансового стану підприємств [Електронний ресурс] / О.Ю. Верланов // Економічні науки. Наукові праці. – 2005. – К. – Т. 38. Вип. 25. – С. 108-113. – Режим доступу: http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2005/38-25-15.pdf

2. Деркач О.В. Проблеми аналізу фінансового стану підприємств [Електронний ресурс] / О.В. Деркач, О.П. Кавтиш // Ефективна економіка. – 2013. - Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2013

3. Иониди Л.В. Комплексная оценка финансового состояния предприятия на основе нечетко-множественного похода [Електронний ресурс] / Л.В. Иониди, А.А. Чалова // Институт экономики и права Ивана Кушнира. – 2012. – Режим доступу: http://www.be5.biz/ekonomika1/r2012/3690.htm

4. Ковалевська А.В. Критичний аналіз методів оцінки фінансового стану підприємства / А.В. Ковалевська, С.І. Асєєв // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2012. – № 3. – С. 163-169.

5. Мягких І.М. Оцінка використання ресурсного потенціалу підприємств України в ринкових умовах / І.М. Мягких // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 33. – С. 199 – 203.

6. Обущак Т.А. Сутність фінансового стану підприємства / Т.А. Обущак // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 92-100.

7. Остап'юк Н.А. Методика оцінки фінансового стану підприємства в умовах інфляції / Н.А. Остап'юк // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 1(55). – С. 127 – 129.

8. Руда Р.В. Оцінка фінансового стану підприємства : сутність та необхідність [Електронний ресурс] / Р.В. Руда // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – № 1(9). – С. 61 – 65. - Режим доступу: http://koris.com.ua/other/16818/index.html

9. Соколова Л.С. Финансовое состояние предприятия : оценка и моделирование механизма управления [Електронний ресурс] **/** Л.С. Соколова // Справочник экономиста. – Москва, 2010. – № 9. – Режим доступу: http://www.profiz.ru/se/9_10/finansovoe_sostoanie

References

1. Verlanov, O.Yu. (2005), "Methodological problems in assessing the financial situation of enterprises", *Ekonomichni nauky*, available at: http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2005/38-25-15.pdf

2. Derkach, O.V. and Kavtysh, O.P. (2013), "The problems of financial analysis of companies", *Efektyvna ekonomika*, available at: http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2013

3. Ionidi, L.V. and Chalova, A.A. (2012), "Comprehensive assessment of the financial condition of the enterprise based on fuzzy multiple campaign", available at: http://be5.biz/ekonomika1/r2012/3690.htm

4. Kovalevska, A.V. and Asieiev, S.I. (2012), "Critical analysis of methods for assessing the financial condition of the company", *BIZNESINFORM*, no. 3, pp. 163-169.

5. Miahkykh, I.M. (2011), "Assessment of resource potential of enterprises in Ukraine in market conditions", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no 33, pp. 199–203.

6. Obushchak, T.A. (2007), "The essence of the financial condition of the company", *Aktualni problemy ekonomiky*, no 9, pp. 92-100.

7. Ostapiuk, N.A. (2011), "Methods of assessing the financial situation of the company in terms of inflation", *Visnyk ZhDTU*, no 1(55), pp. 127–129.

8. Ruda, R.V. (2010), "Evaluation of the financial condition of the company: the nature and necessity", *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no 1(9), pp. 61–65, available at: http://koris.com.ua/other/16818/index.html

9. Sokolova, L.S. (2010), "Financial condition of the enterprise: assessment and modeling of the mechanism control", *Spravochnik ekonomista*, no 9, available at: http://profiz.ru/se/9_10/finansovoe_sostoanie

УДК 657.6

Візіренко С.В.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Запорізький національний технічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ ТА ПІДРЯДНИКАМИ

Vizirenko S.V.,
cand. sc. (econ.), assistant professor of accounting and auditing department,
Zaporizhia National Technical University

IMPROVING THE AUDIT OF PAYMENTS WITH SUPPLIERS AND CONTRACTORS

Постановка проблеми. Нормальне функціонування облікового процесу неможливе без належної організації обліку заборгованості перед постачальниками та підрядчиками, яка виникає через розрив у часі від моменту переходу права власності на придбані товари, виконані роботи чи надані послуги та моменту оплати.

Значимість організації обліку розрахунків з постачальниками та підрядчиками визначається тим, що облікові показники заборгованості за розрахунками впливають на ліквідність та платоспроможність підприємства, його фінансову міцність та рівень інвестиційної привабливості.

Підґрунтям оцінки якості організації обліку та оптимальності системи розрахунків загальновизнано аудит розрахунків з постачальниками та підрядниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми удосконалення аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками розглядаються в працях таких видатних вітчизняних науковців, як: Б.Ф. Усач, В.В. Сопко, К.О. Утенкова, Ф.Ф. Бутинець, Л.П. Кулаковська, Л.Н. Шкіря та ін. Проте, в умовах трансформації складання фінансової звітності за міжнародними стандартами виникає нагальна потреба в подальшому вивченні питань з даної теми.

Постановка завдання. Метою статті є удосконалення документального забезпечення аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі господарської діяльності підприємства постійно вступають у різні розрахункові відносини з постачальниками та підрядниками. Метою аудиту розрахунків з постачальниками і підрядниками відповідно до МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту», яким установлені загальні цілі незалежного аудитора та пояснюється характер і обсяг аудиту, призначеного для надання можливості незалежному

аудитору досягнути цих цілей є висловлення аудитором незалежної професійної думки щодо правильності ведення розрахунків з постачальниками та підрядниками за отримані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуги [1].

Основними завданнями аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками є: перевірка наявності та правильності оформлення первинної документації; законність виникнення і своєчасність погашення кредиторської заборгованості; правильність відображення в обліку зобов'язань; дотримання фінансово-розрахункової дисципліни та її вплив на платоспроможність підприємства; перевірка правильності відображення інформації у регістрах бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Для забезпечення якості проведення аудиту розрахунків з постачальниками і підрядниками аудитор має чітко визначити аудиторські процедури та методи.

Вибір методу або процедури – це результат емпіричного професійного судження безпосередньо аудитора, який опирається на мету та обставини власне замовлення на аудиторську послугу, з одного боку, і на особистий досвід і кваліфікацію – з іншого. Процедури складаються з певної послідовності застосовуваних методів. Однак це не означає, що будь-який метод контролю «закріплений» за конкретною аудиторською процедурою. Залежно від обставин замовлення до складу аудиторської процедури можуть входити різні методи. Саме в підборі оптимальної й відповідної кількості та виду того чи іншого методичного прийому залежить якість аудиторської послуги [7].

Перелік аудиторських процедур має плануватись відповідно до норм МСА 500 «Аудиторські докази», яким визначено з чого складаються аудиторські докази під час аудиту фінансової звітності, та відповідальність аудитора за розробку й виконання аудиторських процедур для отримання достатніх і прийнятих аудиторських доказів, що дадуть йому можливість сформулювати обґрунтовані висновки, на яких ґрунтуватиметься думка аудитора, та які необхідні для проведення аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками (табл. 1) [4].

Таблиця 1

Програма аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками

№	Перелік етапів аудиторської перевірки	Вико-навець	Індекс робочого документу	Приміт ка
1	Перевірка залишку заборгованості за даними Головної книги з залишками в облікових регістрах		РДКЗ 1.1	
2	Перевірка наявності актів звірки і відповідності їх даним аналітичного і синтетичного обліків		РДКЗ 1.2	
3	Направлення запитів на підтвердження заборгованості			
4	Визначення розбіжностей між отриманими відповідями на відправлені запити по підтвердженню КЗ із наявними на підприємстві актами звірень і залишків в аналітичному обліку КЗ			
5	Перевірка наявності договорів, що передбачають авансову оплату			
6	Перевірка правильності оформлення документів на одержання ТМЦ і своєчасності надання їх у бухгалтерію			
7	Перевірка повноти і своєчасності оплати рахунків		РДКЗ 1.3	
8	Перевірка розрахунків по товарообмінним операціям			
9	Перевірка правильності відображення КЗ у балансі			
10	Перевірка на наявність у складі КЗ отриманих претензій		РДКЗ 1.4	
11	Складання реєстру визначення заборгованості з терміном позовної давності, що минув, причини її виникнення		РДКЗ 1.5	
12	Перевірка результатів проведення інвентаризації КЗ			
13	Проведення вибіркової перевірки з метою перевірки рахунків, накладних, отриманих від постачальників, з даними складського і бухгалтерського обліків		РДКЗ 1.6	
14	Перевірка суцільним методом списання нестач, втрат і псування запасів з вини постачальників		РДКЗ 1.7	
15	Проведення пошуку невідображених зобов'язань шляхом тесту відсікання		РДКЗ 1.8	

Джерело: розробка автора

Для того, щоб підтвердити правильність відображення в обліку та своєчасність розрахунків підприємства з постачальниками та підрядниками, особливу увагу аудитору слід звернути на своєчасність поставок, відповідність кількості та якості поставленої продукції вимогами договору, на використання підприємством своїх прав у разі порушення умов договору, правильність та обґрунтованість цін. У разі перевірки повноти і правильності оприбуткування отриманих від постачальника запасів, дотримання діючих цін і тарифів завданням аудитора є встановлення:

- наявності, достовірності та правильності оформлення договорів на доставку запасів;
- повноти і своєчасності оприбуткування запасів, що надійшли від постачальників;
- достовірності та законності розрахунків з постачальниками і підрядниками;
- дотримання строків позовної давності.

Відповідно до МСА 500 «Аудиторські докази», перевірка записів або документів надає аудиторські докази різних ступенів достовірності залежно від їх характеру та джерела отримання інформації, а також у разі внутрішніх записів або документів – залежно від ефективності заходів внутрішнього контролю над їх формуванням [8].

Перевірка передбачає дослідження документів та відображення інформації в облікових регістрах. Це одна з найважливіших процедур аудиту. У ході перевірки розрахунків з постачальниками та підрядниками аудитор перевіряє первинні документи: прибуткові від постачальників та видаткові, а також облікові регістри: як бухгалтерські, так і податкові. Особливої уваги потребують податкові накладні, їх вірне оформлення, тому що невірний порядок видачі та заповнення податкової накладної при відображенні податкового кредиту з ПДВ загрожує підприємству штрафами.

Аудитор при перевірці розрахунків з постачальниками та підрядниками має встановити правильність кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку, що дає змогу виявити не тільки помилки, а й розкрити факти навмисного викривлення облікових даних з метою приховування допущених зловживань. Правильність розрахунків перевіряють зіставленням операцій з оплати рахунків з виписками банку або іншими грошовими документами, ці дані повинні збігатися.

Аудиторська процедура спостереження актуальна на етапі інвентаризації. Аудитору потрібно здійснювати спостереження за проведенням інвентаризації кредиторської заборгованості та за процедурою відображення результатів інвентаризації в облікових регістрах підприємства.

Процедура запиту застосовується аудитором в ході аудиторської перевірки та часто доповнює виконання інших процедур. З загального переліку контрагентів відбираються з урахуванням необхідного відсотка підтвердження, відповідного рівня суттєвості та запланованих аудиторських ризиків ті контрагенти, яким направляються запити. Оцінивши отримані відповіді, аудитор формує свою думку від відібраних контрагентів та приймає рішення відносно застосування або незастосування інших аудиторських процедур.

Аналітичні процедури представляють собою оцінку фінансової інформації через аналіз правдоподібного взаємозв'язку між фінансовими та нефінансовими даними. Аналітичні процедури також включають усі необхідні дослідження ідентифікованих коливань чи взаємозв'язків, що суперечать іншій доречній інформації, або значно відрізняються від очікуваних показників [5]. Додаткові вказівки стосовно аналітичних процедур визначено в МСА 520 «Аналітичні процедури».

Основна мета застосування аналітичних процедур полягає у виявленні наявності або відсутності незвичайних або неправильно відображених фактів і результатів господарської діяльності, що визначають сфери потенційного ризику й потребують особливої уваги аудитора. Аналітичні процедури можуть виконуватися протягом усього процесу аудиту, що дає змогу підвищити його якість і скоротити витрати часу на проведення [8]. Стосовно ділянки аудиту «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» актуальність використання аналітичних процедур полягає у тому, що необхідно проаналізувати відповідність даних облікових регістрів та даних відповідних статей фінансової звітності. Крім того, аналітичні процедури застосовуються аудитором для аналізу впливу заборгованостей на фінансовий стан підприємства, його платоспроможність та фінансову стійкість [6].

Згідно МСА 230 «Аудиторська документація», аудитор повинен своєчасно складати аудиторську документацію, яка є достатніми та відповідними записами основ для

аудиторського звіту та доказами того, що аудит планувався та виконувався відповідно до МСА і застосованих законодавчих та нормативних вимог, тобто це запис виконаних аудиторських процедур, отриманих доречних аудиторських доказів і висновків, яких дійшов аудитор (табл. 2-9).

Таблиця 2

Робочий документ аудитора з перевірки залишку заборгованості перед постачальниками та підрядниками РДКЗ 1.1

Рахунок у Головній книзі	Залишок по Головній книзі	Залишок по журналу	Відхилення (гр.2-гр.3)	Причини
1	2	3	4	5
Разом:				

Джерело: розробка автора

Таблиця 3

Робочий документ аудитора за результатами зустрічної перевірки заборгованості перед постачальниками та підрядниками РДКЗ 1.2

Кредитор (повна назва підприємства)	Код рядка у журналі	Сума кредиторської заборгованості	Дата виникнення заборгованості	Підстава виникнення заборгованості	Згідно з актом звірки від кредитора		Приміт-ка (відхи-лення, причини
					сума	дата	
1	2	3	4	5	6	7	8
Разом:							

Джерело: розробка автора

Таблиця 4

Робочий документ аудитора за результатами зустрічної перевірки оплати рахунків постачальників РДКЗ 1.3

Кредитор (повна назва підприємства, без скорочення)	Код рядку у журналі	Сума по накладній (рахунку, договору)	Кінцева дата проведення оплати постачальнику згідно документам	Дата фактично проведеної оплати (згідно з випискою банка)	Сума штрафу чи пені за несвоєчасну оплату, передбачена договором		Підстава встановлених відхилень
					За договором	Фактично стягнуто	
1	2	3	4	5	6	7	8

Джерело: розробка автора

Таблиця 5

Робочий документ аудитора з перевірки отриманих претензій від кредиторів РДКЗ 1.4

Кредитор (повна назва підприємства, без скорочення)	Код рядку у журналі	Сума заборгованості	Дата виникнення заборгованості	Підстава виникнення заборгованості	Пред'явлена претензія від кредитора		З них сума визначена підприємством
					Сума	Дата	
1	2	3	4	5	6	7	8
Разом:							

Джерело: розробка автора

Таблиця 6

Робочий документ аудитора з перевірки кредиторської заборгованості зі строком позовної давності, що минув РДКЗ 1.5

Кредитор (повна назва підприємства)	Сума кредиторської заборгованості	Дата виникнення заборгованості	Записи у бух обліку на списання	Підстава для списання	Примітка
1	2	3	4	5	6

Джерело: розробка автора

Таблиця 7

Робочий документ аудитора з перевірки накладних, отриманих від постачальників РДКЗ 1.6

Кредитор	Номер і дата накладної	Назва товару по накладній	Сума по накладній	Номер карточки складського обліку та дата розноски	Сума, що вказана у карточці	Розбіжності між накладною та карткою	Причини розбіжностей	Примітка
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Джерело: розробка автора

Таблиця 8

Робочий документ аудитора з перевірки нестач, втрат та псування запасів з вини постачальника РДКЗ 1.7

Кредитор	Номер та дата накладної	Номер та дата накладної,найменування зіпсованого товару за накладною	Сума по накладній постачальника	Кількість та сума нестач запасів	Кількість та сума втрат запасів	Кількість та сума псування запасів	Відображення цих операцій у бухобліку	Примітка
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Джерело: розробка автора

Таблиця 9

Робочий документ аудитора з перевірки тесту на відсікання по сумах доходу та зобов'язань на межі періодів РДКЗ 1.8

Кредитор	Документ			Відображення в облікових регістрах			Вплив на валюту балансу	
	Дата	№	Сума	Дата	Рядок регістру	Сума	Рядок балансу	Сума збільшення + зменшення -
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Джерело: розробка автора

Своєчасна підготовка достатньої та прийнятої аудиторської документації допомагає підвищити якість аудиту і сприяє ефективному огляду й оцінці отриманих аудиторських доказів і висновків, досягнутих до остаточного формулювання аудиторського звіту [2].

Висновки з даного дослідження. Отже, аудит операцій з постачальниками та підрядниками здійснюють у такій послідовності:

1) перевірка стану бухгалтерського обліку, фінансової звітності та внутрішнього контролю;

2) оцінка основних показників підприємства;
3) аналіз даних інвентаризації розрахунків;
4) перевірка реальності кредиторської заборгованості;
5) перевірка правильності відображення зобов'язань в обліку;
6) перевірка правильності оприбуткування підприємством отриманих від постачальників ТМЦ;
7) перевірка правильності відображення в обліку вартості виконаних робіт та отриманих послуг;
8) перевірка дотримання цін і тарифів.

Література

1. МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/index.php?option=com
2. МСА 230 «Аудиторська документація» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/index.php?option=com
3. МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/index.php?option=com
4. МСА 500 «Аудиторські докази» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/index.php?option=com
5. МСА 520 «Аналітичні процедури» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/index.php?option=com
6. Практичний аудит: анфАС та ПРОФІль / [А. Клімов, О. Міронова, В. Пантелеєв, К. Утенкова]; за ред. В.Ю. Лісіної. – Х. : Фактор, 2010. – 720 с.
7. Редько О. Методи аудиторської практики [Електронний ресурс] / О. Редько, К. Редько. – Режим доступу: http: // www.library.univ.kiev.ua/ukr/.../detail.php3
8. Редько О. Процедури аудиту як основа професійної практики [Електронний ресурс] / О. Редько, К. Редько. – Режим доступу: http: // liber.onu.edu.ua›opacunicode/index.php

References

1. Audytorska Palata Ukrainy (2012), MSA 200 the «General aims of independent public accountant and leadthroughs of audit in accordance with the International standards of audit», available at: http://apu.com.ua/index.php?option=com
2. Audytorska Palata Ukrainy (2012), MSA 230 the public «Accountant document», available at: http://apu.com.ua/index.php?option=com
3. Audytorska Palata Ukrainy (2012), MSA of a 300 «Planning of audit of the financial reporting», available at: http://apu.com.ua/index.php?option=com
4. Audytorska Palata Ukrainy (2012), MSA 500 public «Accountant proofs», available at: http://apu.com.ua/index.php?option=com
5. Audytorska Palata Ukrainy (2012), MSA 520 «Analytical procedures», available at: http://apu.com.ua/index.php?option=com
6. Klimov A., Mironova O., Panteleiev V, Utenkova K. (2011), Praktychnyi audyt: anfAS ta PROFIl [Practical audit: full face and Profile], Faktor, Kharkov, 720 p.
7. Redko O., Redko K. (2011), «Methods of audit practice», available at: http://library.univ.kiev.ua/ukr/.../detail.php3
8. Redko O., Redko K. (2011), «Audit procedures as the basis for the professional practice», available at: http: // liber.onu.edu.ua›opacunicode/index.php

УДК 657

Матієшин М.М.,
аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім.В.Стефаника»

СУТНІСТЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Matieshyn M.M.
graduate student of
theoretical and applied economy department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE ESSENCE OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVIDING THE PROCESS FOR EXPLOITATION FIXED ASSETS OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

Постановка проблеми. Успішність діяльності суб'єктів господарювання значною мірою залежить від стану, наявності й ефективності використання основних засобів, що зумовлено визначальною часткою останніх в структурі активів й особливим значенням основних засобів як необхідних засобів праці для виробництва продукції (робіт, послуг). Дослідження проблем підвищення ефективності використання основних засобів є особливо актуальним для будівельних підприємств, так як їх використання має суттєвий вплив на своєчасність і якість виконання будівельно-монтажних робіт.

Зважаючи на те, що основні засоби суттєво відрізняються між собою за своїм функціональним призначенням, прийняття ефективних управлінських рішень потребує достовірних даних про стан їх використання, одержання яких значною мірою залежить від наявної системи обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю будівельних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем обліково-аналітичного забезпечення управління суб'єктами господарювання різних видів економічної діяльності, визначенню його сутності й складових присвятили свої праці такі вчені. як: С. П. Барановська, І. А. Бланк, О. М. Брадул, Р. Ф. Бруханський, В. О. Волощук, О. Д. Гудзинський, Н. В. Голячук, В. М. Жук, А. Г. Загородній, Т. Г. Камінська, М. Д. Корінько, О. А. Кравченко, М. Д. Крамчанінова, Ю. Д. Маляревський, Б. Г. Маслов, Є. В. Мних, Т. М. Пахомова, А. А. Пилипенко, М. С. Пушкар, І. Б. Садовська, Я. В. Соколов, В. В. Смирнова, Н. А. Тичиніна, Г. Б. Тітаренко, Л. В. Усатова та ін.

Не применшуючи цінності існуючих досліджень, вважаємо справедливим твердження Л. О. Волощук [1, с. 329], яка вказує, що, враховуючи одержані результати вітчизняних та зарубіжних вчених, потребують розгляду проблемні питання в частині методології обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю підприємств, яка має певні недоліки, зокрема, досі не існує категоріальної визначеності. Також недостатньо дослідженими є питання, пов'язані з обліково-аналітичним забезпеченням процесу експлуатації основних засобів будівельних підприємств із врахуванням їх галузевих особливостей.

Постановка завдання. Дослідження даної теми вимагає вивчення точок зору вчених-економістів щодо сутності такого поняття, як "обліково-аналітичне забезпечення" та інших понять ("обліково-аналітична система", "обліково-інформаційне забезпечення", "інформаційне забезпечення" тощо), які є тотожними. Слід погодитись із Л. О. Волощук [1, с. 329], яка зазначає, що такі терміни за суттю мають одні й ті ж ключові завдання у системі управління, проте різні тлумачення, структуру та структуроутворюючі складові.

Відсутність єдиної точки зору у науковців й практиків не сприяє вирішенню багатьох проблем в процесі формування і використання обліково-аналітичної інформації про

фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання, що свідчить про необхідність подальших досліджень у даному напрямі.

Метою даної роботи є обґрунтування сутності обліково-аналітичного забезпечення процесу експлуатації основних засобів будівельних підприємств та окреслення галузевих особливостей їх діяльності, які впливають на цей процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження показало, що в економічній літературі крім поняття "обліково-аналітичне забезпечення", яке отримало широке трактування з точки зору його змістового наповнення (див. табл. 1), застосовують й інші пов'язані із ним поняття, для позначення яких використовують відповідні терміни.

Таблиця 1

Погляди вчених щодо трактування понять "обліково-аналітичне забезпечення", "обліково- аналітична система","обліково-інформаційне забезпечення", "інформаційне забезпечення"

Автор	Визначення
1	2
Обліково-аналітичне забезпечення	
А. Г. Загородній [2, с. 31]	система обліково-аналітичного забезпечення підприємства є формою організації всіх видів обліку й аналізу, метою якої є забезпечення менеджерів підприємства інформацією для прийняття поточних і стратегічних управлінських рішень та контролю за їхньою реалізацією
О. А. Кравченко [3, с. 1]	являє собою складний механізм, який об'єднує процеси обліку та економічного аналізу з метою створення обліково-аналітичного забезпечення, що дозволяє формувати об'єктивну інформацію відповідно до інтересів користувачів і напрямів розвитку галузі
Т. Г. Камінська [4, с. 3]	"… безперервне, цілеспрямоване формування відповідних інформаційних потоків, підпорядкованих вимогам аналізу, планування та підготовки і контролю фінансових управлінських рішень"
Н. Голячук [5, с. 408]	суть полягає в здійснені облікових та аналітичних процедур у режимі реального часу, виявлення відхилень від запланованих показників і використання отриманих результатів для прийняття управлінських рішень
В. О. Волощук [1, с. 330]	слід розглядати як єдність підсистем обліку, аудиту та аналізу, взаємодіючих через інформаційні потоки в процесі формування і передачі оперативної та якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень у системі управління підприємством, а також зовнішніми користувачами
Обліково-аналітична система	
Я. В. Соколов, Е. В. Негашев [6]	це система, яка базується на бухгалтерській інформації, включаючи оперативні дані, які використовуються для економічного аналізу, статистичної, технічної, соціальної та інших видів інформації
С. П. Барановська [7, с. 9]	це система, що ґрунтується на даних оперативного, статистичного, фінансового і управлінського обліку, включаючи оперативні дані, і використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу, довідкову та інші види інформації
Л. В. Усатова [8, с. 12]	комплекс взаємодіючих і взаємопов'язаних елементів, що забезпечують процес безперервного цілеспрямованого збору, обробки та оцінки інформації, необхідної для планування діяльності, розробки, прийняття та реалізації ефективних управлінських рішень
О. Д. Гудзинський, Г. Г. Кірейцев, Т. М. Пахомова [9]	це інтегрована система прийомів обліково-аналітичного забезпечення менеджменту шляхом здійснення специфічних внутрішньо системних та загальносистемних функцій

продовження табл. 1

1	2
Л. В. Попова, Б. Г. Маслов, І. А. Маслова [10]; М. Д. Корінько, Г. Б. Тітаренко [11]	це система, що базується на даних бухгалтерського обліку, включаючи оперативні дані і використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу, довідкову та інші види інформації. Тому обліково-аналітична система являє собою збір, опрацювання та оцінку всіх видів інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень на макро- і макрорівнях
Обліково-інформаційне забезпечення	
Р. Ф. Бруханський [12, с. 32;33]	раціональна модель обліково-інформаційного забезпечення … повинна враховувати як внутрішні, так і зовнішні інформаційні сфери, відображаючи комплексну консолідовану інформацію про діяльність підприємства і його перспективи. Основними джерелами обліково-інформаційного забезпечення є фінансовий облік і звітність; управлінський облік і звітність; результати моніторингу бізнес-середовища
Інформаційне забезпечення	
І.О. Бланк [13]	процес безперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформативних показників, необхідних для здійснення аналізу, планування і підготовки ефективних оперативних управлінських рішень по всіх аспектах фінансової діяльності підприємства
В. В. Смирнова, А. О. Апостолов [14]	сукупність форм, методів та інструментів управління інформаційними ресурсами, необхідних і придатних для реалізації аналітичних та управлінських процедур, що забезпечують стабільне функціонування підприємства, його стійкий перспективний розвиток
М. Д. Крамчанінова [15]	підсистема в системі управління підприємством, що повинна включати три організаційних моменти: організацію масиву інформації, організацію потоків інформації, організацію переробки інформації

Щодо останніх, то найбільш поширеними в наукових джерелах є такі:

1) "обліково-аналітичне забезпечення" (А. А. Пилипенко; А. Г. Загородній; В. О. Волощук, Н. В. Голячук; Ю. Д. Маляревський; Н. А. Тичиніна, О. А. Кравченко, Т. Г. Камінська, В. О. Волощук та ін.);

2) "обліково-аналітична система" (О. Д. Гудзинський, Г. Г. Кірейцев, Т. М. Пахомова; С. П. Барановська, Я. В. Соколов; Г. Б. Тітаренко, М. Д. Корінько, Л. В. Усатова, Л. В. Попова, Б. Г. Маслов та ін.);

3) "обліково-інформаційне забезпечення" (В. М. Жук, К. В. Гульпенко, Р. Ф. Бруханський; І. Б. Садовська та ін.);

4) "інформаційне забезпечення" (І. А. Бланк, В. В. Смирнова; М. Д. Крамчанінова та ін.) – застосування цього терміну характерне переважно для вчених і практиків із суміжних спеціальностей.

Слід зазначити, що окремі автори не дотримуються єдиної термінології, оскільки навіть в межах одного дослідження використовують різні терміни для визначення сутності понять "обліково-аналітичне забезпечення", "обліково-аналітична система", "обліково-інформаційне забезпечення", "інформаційне забезпечення", які характеризують одну і ту ж систему формування інформації для забезпечення інформаційних потреб широкого кола користувачів.

Як видно з таблиці 1, всі наведені терміни, котрі використовуються для визначення сутності тотожних понять, характеризують процес акумулювання, обробки та передачі обліково-аналітичної інформації, необхідної зовнішнім і внутрішнім користувачам різних рівнів управління з метою прийняття ними відповідних рішень. Це свідчить про те, що цілком можливо й необхідно використовувати єдиний термін.

На нашу думку, найбільш точно відображає сутність зазначеного процесу термін "обліково-аналітичне забезпечення", так як показує взаємозалежність між інформаційною

складовою системи – обліком і аналізом та взаємозв'язок цих елементів з користувачами обліково-аналітичної інформації з наявним між ними зворотнім зв'язком.

Для обґрунтування наведеної позиції доцільно розглянути досліджуване поняття з точки зору лексико-фразеологічної складової. Так, згідно з Академічним тлумачним словником української мови, слово "забезпечення" це дія, яка означає: 1) постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; 2) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось [16, с. 17-18].

Не викликає сумніву й те, що обліково-аналітичне забезпечення слід розглядати як систему, оскільки в гносеологічному розумінні термін «система» означає певну єдність, яка утворюється із багатьох елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках один з одним.

Як слушно зазначає М.С. Пушкар [17], в результаті об'єднання сукупності об'єктів відбувається отримання синергетичного ефекту (або емерджентності), так як такі об'єкти набувають властивостей, відмінних від властивостей кожного з них зокрема. Саме обліково-аналітичне забезпечення характеризується емерджентністю за рахунок взаємодії й поєднання всіх видів обліку й аналізу для досягнення єдиної мети – формулювання обґрунтованої, якісної, достовірної й комплексної обліково-аналітичної інформації.

Досягати тактичних й стратегічних цілей, вижити в сучасних динамічних та конкурентних умовах можливо, володіючи системною й комплексною інформацією – обліково-аналітичною. Порядок її формування у системі обліково-аналітичного забезпечення й зв'язок з об'єктами обліку представлено на рис. 1.

Дуже слушно вказує у монографічному дослідженні А. А. Пилипенко [18, с. 32], що "обліковий процес слід організовувати на основі інтеграції, щоб усі складові (об'єкти обліку) були взаємопов'язані між собою єдиним масивом інформації. Більш того, структура функції обліку повинна бути складовою частиною організаційної структури підприємства".

Спірним вважаємо твердження І. М. Кірілова [19, с. 171] щодо того, що "…обліково-аналітична система ґрунтується тільки на бухгалтерській інформації…", так як вона є визначальною, проте не єдиною. Навпаки, характерною рисою обліково-аналітичного забезпечення як системи є її комплексність, що проявляється через взаємодію інформаційних потоків бухгалтерського, оперативного, статистичного обліку та інформації, яка формується за допомогою методів фінансового, управлінського та стратегічного аналізу (див. рис. 1).

Відповідно до вищенаведеного, елементами системи обліково-аналітичного забезпечення є облік й аналіз, які взаємодіють між собою, формуючи потужну інформаційну базу для прийняття рішень і здійснення контролю: внутрішнього (внутрішньогосподарський контроль, внутрішній аудит) чи зовнішнього (аудит, ревізія, судова економічна експертиза тощо).

Розглядаючи процес формування обліково-аналітичної інформації, вважаємо за доцільне виділення окремих етапів, від якісного виконання кожного залежить результативність інформації на виході, а саме:

- виявлення, накопичення та реєстрація облікової інформації у первинних документах;
- узагальнення масиву первинної облікової інформації шляхом складання внутрішньої та зовнішньої звітності підприємства;
- здійснення аналітичної обробки сукупності облікових даних [20, с. 132].

Наведені етапи будуть однаковими незалежно від того, стосовно яких об'єктів обліку формується обліково-аналітична інформація. Водночас на методику й організацію обліково-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень щодо певного об'єкта обліку мають значний вплив особливості фінансово-господарської діяльності видів економічної діяльності.

Серед основних галузевих особливостей будівельних підприємств, які необхідно враховувати при побудові обліково-аналітичного забезпечення управління процесом експлуатації основних засобів, слід виділити: мобільність активних основних засобів, що зумовлено розташуванням об'єктів будівництва в різних місцевостях, а не в одному виробничому цеху; вплив кліматичних умовах на знос основних засобів, які експлуатуються на відкритих будівельних майданчиках; залучення окремих основних засобів (наприклад, будівельних кранів) від сторонніх організацій тощо.

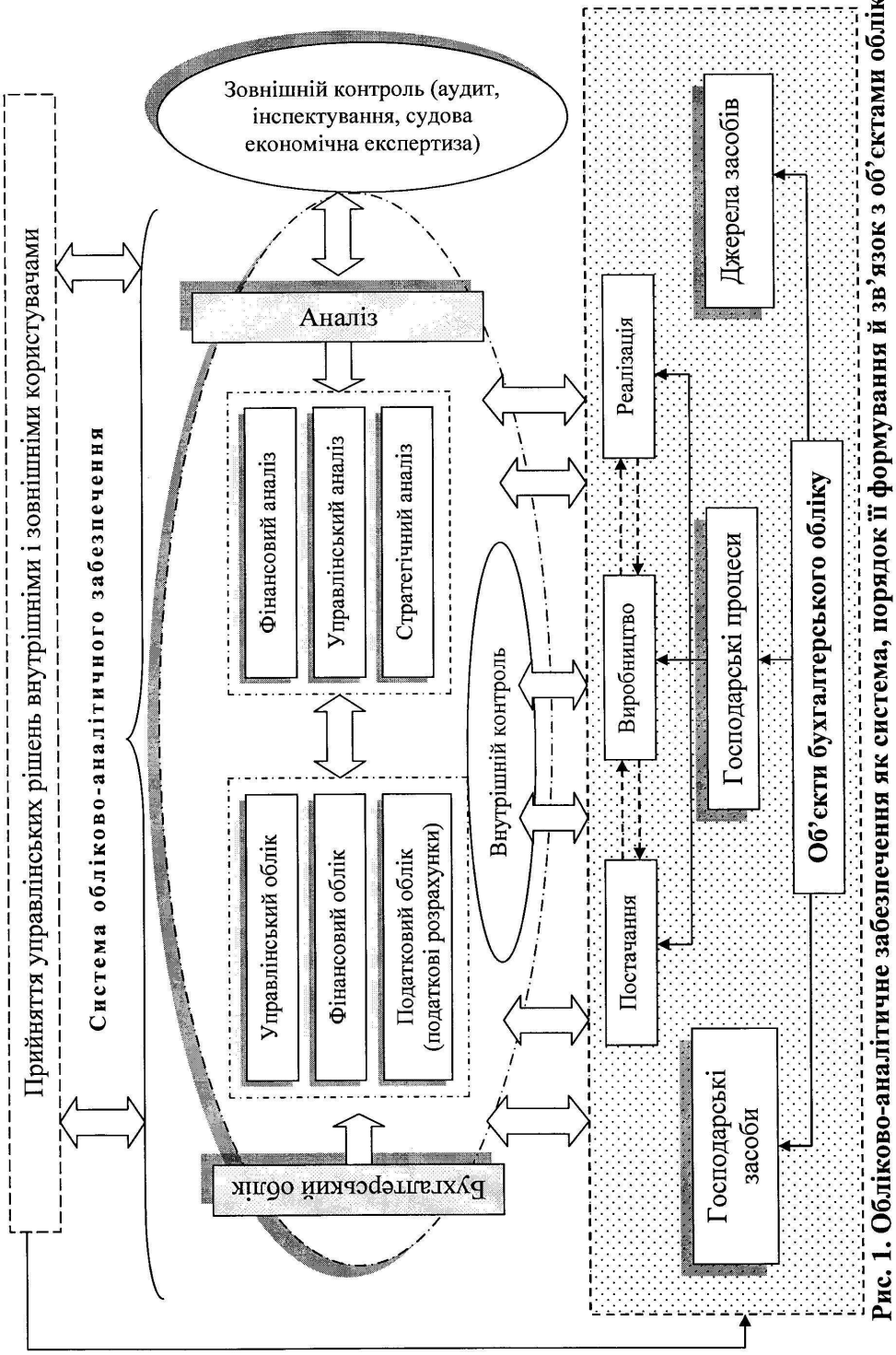

Рис. 1. Обліково-аналітичне забезпечення як система, порядок її формування й зв'язок з об'єктами обліку

Джерело: розроблено автором

Оцінюючи практику діяльності будівельних підприємств з точки зору обліково-аналітичного забезпечення їх управління, можна відзначити безсистемність та орієнтацію цього процесу переважно на виконання вимог нормативно-правових актів щодо нарахування та сплати податків і зборів, подання відповідної звітності тощо. В умовах динамічного розвитку економічних процесів обліково-аналітичне забезпечення повинне бути спрямоване не тільки на досягнення тактичних цілей, а насамперед –стратегічних.

Висновки та подальші дослідження. Отже, можна стверджувати, що обліково-аналітичне забезпечення процесу експлуатації основних засобів представляє собою систему збору і передачі комплексної інформації, яка формується в результаті поєднання й взаємодії всіх видів обліку та економічного аналізу, що уможливлює прийняття тактичних й стратегічних управлінських рішень, спрямованих на ефективне використання основних засобів для виконання будівельно-монтажних робіт. Крім того така інформація є підґрунтям для прийняття рішень щодо вибору альтернативних варіантів: придбати чи орендувати основні засоби, споруджувати їх підрядним чи господарським способом, брати в кредит чи в лізинг, модернізувати чи ремонтувати, продавати чи консервувати тощо.

Саме виходячи із запропонованого вище трактування поняття обліково-аналітичного забезпечення процесу експлуатації основних засобів із врахуванням галузевих особливостей діяльності будівельних підприємств будуть проводитись подальші дослідження в цьому напрямі.

Література

1. Волощук Л. О. Обліково-аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства / Л. О. Волощук // Праці Одеського політехнічного університету. - Вип. 2 (36). – 2011.- С. 329-334.

2. Загородній А. Г. Оцінювання ефективності системи обліково-аналітичного забезпечення менеджменту підприємства / А. Г. Загородній // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції ["Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні"], (Тернопіль, 23-24 квітня 2010р.) / М-во освіти і науки України, ТНЕУ. – Т. : Крок, 2010. – С. 31-32.

3. Кравченко О. А. Учетно-аналитическое обеспечение управления основными средствами сельскохозяйственных организаций / О.А. Кравченко / автореф. на соиск. уч. степени канд. эк. наук.: 08.00.12. – Ставрополь, 2011. – 22 с.

4. Камінська Т. Г. Обліково-аналітичне забезпечення фінансового менеджменту в сільськогосподарських підприємствах / Т. Г. Камінська / автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: 08.06.04.- Київ, 2006. – 20 с.

5. Голячук Н. Обліково-аналітичне забезпечення як важлива складова управління підприємством / Н. Голячук // Економічний аналіз. – Вип. 6. – 2010. – С. 408-410.

6. Соколов Я. В. Бухгалтерский управленческий учет: от истоков до наших дней: монография / Я. В. Соколов. – М. : Аудит: ЮНИТИ, 2009. – 213 с.

7. Барановська С. П. Обліково-аналітичне забезпечення як невід'ємна складова управління підприємством / С. П. Барановська // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. - Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 8-11.

8. Усатова Л. В. Формирование управленческой и налоговой составляющей учетно-аналитической системы расходов в условиях неопределенности в период трансформации международных стандартов финансовой отчетности / Л. В. Усатова / автореф. дис. на соиск. уч. степ. доктора экон. наук.: 08.00.12. – Орел, 2008. – 48 с.

9. Гудзинський О. Д. Теоретичні аспекти формування обліково-аналітичного механізму менеджменту / О.Д. Гудзинський, Г.Г. Кірейцев, Т.М. Пахомова // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 3. – С. 89-93.

10. Попова Л. В. Основные теоретические принципы построения учетно-аналитической системы / Л. В. Попова, Б. Г. Маслов, И. А. Маслова // Финансовый менеджмент. – 2003. – № 5. – С. 34-67.

11. Тітаренко Г. Б. Методичні підходи для побудови обліково-аналітичної системи з використанням експертних оцінок / Тітаренко Г. Б., Корінько М. Д. // Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 4. – С. 66–69.

12. Бруханський Р.Ф. Модернізація обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств / Р. Ф. Бруханський // матеріали колективної монографії у 2 т. / за ред. П.Й. Атамас [Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит: галузевий аспект, 1 т.]. – Дніпропетровськ: «Герда», 2013. С. 21- 34.

13. Бланк И.А. Энциклопедия финансового менеджера: В 4 т. Т. 1. Концептуальные основы финансового менеджмента / Бланк И. А. – 2-е изд., стереотип. – М. : Омега-Л, 2008. – 447 с.

14. Апостолов А.О. Информационное обеспечение развития предпринимательских структур / В. В. Смирнова, А. О. Апостолов // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Зб. наук. праць СНУ ім. В. Даля. – 2003. – Вип. 11. – С. 294–297.

15. Крамчанінова М.Д. Формування системи управління промисловим підприємством в умовах стратегічного партнерства / М. Д. Крамчанінова / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.03 / Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Маріуполь, 2005. – 20 с.

16. Словник української мови : в 11 томах. – Том 3. – 1972 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.sum.in.ua.

17. Пушкар М.С. Розробка систем обліку : навч. посіб. / М.С. Пушкар. – Тернопіль : Ін-т обліку і аудиту, ТАНГ : Карт-бланш, 2003. – 198 с.

18. Пилипенко А.А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства: Наукове видання. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. – 276 с.

19. Кирилов И.Н. Теоретические аспекты развития системы учетно-аналитического обеспечения управленческих решений на предприятии / И.Н. Кирилов / Вестник Адыгейского государственного университета. – Серия 5: Экономика . – 2012. – № 2. – С 170-176.

20. Максимів Ю.В. Організаційні підходи до вдосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення управління відходами деревообробного виробництва / Ю. В. Максимів // Вісник національного університету водного господарства та природокористування. Економіка : зб. наук. Праць. – Рівне. – 2011. – Випуск 2 (54). – С. 131-138.

References

1. Voloshchuk, L.O. (2011), "Accounting and analytical providing of management innovative development of enterprise", *Pratsi Odeskoho politehnichnoho universytetu,* Iss. 2(36), pp. 329-334.

2. Zahorodnii, A.H. (2010), "Evaluation of the effectiveness the system of accounting and analytical providing of enterprise management", *Stan i perspektyvy rozvytku oblikovo-informatsiinoi systemy v Ukraini":* [Status and prospects of the development of accounting and information system in Ukraine], *Materialy mizhnarodnoi naykovo-praktychnoi konferentsii,* [Proceedings of the International Scientific Conference], (Ternopil, 23-24 April 2010) / Ministry of education and science of Ukraine, TNEU, T.: Step., pp.31-32.

3. Kravchenko, O.A. (2011), "Accounting and analytical ensuring of management of fixed assets of agricultural organizations", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.12, Stavropol, Russia, 22 p.

4. Kaminska, T.G. (2006), "Accounting and analytical providing of financial management at agricultural enterprises", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.04, Kyiv, Ukraine, 20 p.

5. Holiachuk, N. (2010), "Accounting and analytical providing as an important part of enterprise management", *Ekonomichnyi analiz,* Iss. 6, pp. 408-410.

6. Sokolov. Ya.V. (2009), *Bukhgalterskiy upravlencheskiy uchet: ot istikov do nashyh dnei* [Bookkeeping Managerial Accounting: from the origins to the present days], monograph, Audit: UNITY, Moskow, Russia, 213 p.

7. Baranovska, S.P. (2012), "Accounting and analytical providing as an integral part of enterprise management", *Management and Entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and development problems*, *collected works*, Vydavnytstvo lvivskoi politekhniky, Lviv, Ukraine, pp. 8-11.

8. Usatova, L.V. (2008), "Formation of administrative and tax component of accounting and analytical system of expenses in the conditions of uncertainty during the period of transformation of the international financial reporting standards", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.12, Orel, Russia, 48 p.

9. Hudzynskyi, O.D., Kireitsev, G.G. and Pakhomova, T.M. (2008), “Theoretical aspects of formation mechanism for accounting and analytical management”, *Oblik i finansy APK,* no. 3, pp. 89-93.

10. Popova, L.V., Maslov, B.G. and Maslova, I.A. (2003), “Basic Theoretical Principles of building an accounting and analytical system”, *Finansovyy menedzhment,* no. 5, pp. 34-67.

11. Titarenko, H.B. and Korinko, M.D. (2010), “Methodological approaches for building accounting and analytical system with using expert assessments”, *Oblik i finansy APK,* no. 4, pp. 66-69.

12. Brukhanskyi, R.F. (2013), *Modernizatsiia oblikovo-informatsiinogo zabezpechennia strategichnogo menedzhmentu silskogospodarskykh pidpryemstv* [Modernization of accounting and information providing the strategic management of agricultural enterprises], proceedings of the collective monograph in 2 volumes, Herda, Dnipropetrovsk, pp. 21-34.

13. Blank, I.A. (2008), *Entsyklopediia finansovogo menedzhera: V 4 t. T.1. Kontseptualnye osnovy finansovogo menedzhmenta* [Encyclopedia of the financial manager: In 4 vol. Vol.1. Conceptual bases of financial management], 2 issue, stereotype, Omega-L, 447 p.

14. Apostolov, A.O., Smirnova, V.V. (2003), “Information provision of the development of enterprise structures”, *Economy. Management. Entrepreneurship,* Scientific collected works SNU name V.Dalia, Issue 11, pp. 294-297.

15. Kramchaninova, M.D. (2005), “Formation the system of management by the industrial enterprise in conditions of the strategic partnership”, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.03, Donetsk State University of Economics and Trade named M. Tugan-Baranovskyi, Mariupol, Ukraine, 20 p.

16. Ukrainian dictionary: in 11 volumes, (1972), Volume 3, available at: https://sum.in.ua.

17. Pushkar, M.S. (2003), *Rozrobka system obliku* [Development of accounting systems], tutorial, Institute of Accounting and Audit, TANH, Cart-blansh, Ternopil, Ukraine, 198 p.

18. Pylypenko, A.A. (2007), *Orhanizatsiia oblikovo-analitychnoho zabezpechennia stratehichnoho rozvytku pidpryemstva* [Organization of accounting and analytical providing for strategic development of enterprises], scientific publication, Kharkiv, Ukraine, 276 p.

19. Kirilov, I.N. (2012), “The theoretical aspects for the development of the system of accounting and analytical providing of managerial decisions at the enterprise”, *Vestnik Adygeyskohgo gosudarstvennogo universiteta,* Episode 5: The Economy, no. 2, pp. 170-176.

20. Maksymiv, Yu.V. (2011), “The organizational approaches for improving the system of accounting and analytical providing for waste management of woodworking industry”, *Visnyk natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia,* The Economy, collection of scientific works, Rivne, Issue 2 (54), pp. 131-138.

УДК 336:336.7:338

Литвинюк О.В.,
аспірант[1], викладач кафедри банківської справи
Одеський національний економічний університет

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ КОМПЛЕКСНОГО УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Lytvyniuk O.V.,
graduate student, lecturer of banking department
Odesa National Economic University

METHODOLOGY OF LIQUIDITY ESTIMATION IN THE CONTEXT OF COMPLEX MANAGEMENT OF ASSETS AND LIABILITIES OF BANK INSTITUTIONS IN MODERN CONDITIONS

Постановка проблеми. В умовах фінансової глобалізації та інтеграції фінансових ринків досить актуальним та одним із стратегічних напрямків управління виступає комплексне управління активами та пасивами банківських установ, за допомогою якого забезпечується оптимальний рівень ліквідності та усуваються дисбаланси. Світова банківська система в даний час знаходиться в стані підвищеної невизначеності та волатильності. Специфіка діяльності сучасних фінансових ринків та системи регулювання діяльності банків свідчить про те, що для досягнення основних пріоритетних та стратегічних цілей банку необхідно здійснювати комплексне управління активами та пасивами банку.

В умовах сучасної нестабільності економіки проблеми, що пов'язані із недостатньою диверсифікацією банківської діяльності, слабкою координацією управління ефективністю, ризиками та ліквідністю, залежністю від джерел фінансування, чутливістю до змін ринкової кон'юнктури та факторів довіри до банківської системи в цілому свідчать, що сучасний банківський менеджмент потребує стратегічного та комплексного управління активами та пасивами банківських установ. В період зростання кризових явищ в економіці однією із основних функцій банківської системи та кожного банку є фінансове посередництво між різними суб'єктами господарювання, які мають нестачу та надлишок грошових коштів. Це посередництво призводить до того, що трансформація заощаджень в інвестиції змінює співвідношення строків та сум залучених й розміщених коштів та негативно позначається на ліквідності банківських установ. Підтримка ліквідності банківських установ є обов'язковою умовою їх самозбереження та виживання на висококонкурентному ринку фінансових послуг, без якої вони не зможуть виконувати своїх основних функцій та ефективно функціонувати.

Своєчасність і повнота виконання своїх функцій банківськими установами та банківською системою в цілому значною мірою залежить від їх ліквідності, яка є однією із загальних якісних характеристик діяльності банку, що обумовлює його надійність, стійкість та конкурентоспроможність. У процесі своєї діяльності банківські установи постійно наражаються на ризик ліквідності, тобто ймовірності настання ситуації невідповідності між попитом і пропозицією коштів та неспроможності банку своєчасно й у повному обсязі виконати свої грошові зобов'язання. Причому негативний вплив на діяльність банку має як недостатня, так і надлишкова його ліквідність. Низький рівень ліквідності банку обмежує його платоспроможність, спричиняє втрату довіри клієнтів, зниження доступу та підвищення вартості зовнішніх джерел фінансування для підтримання ліквідності, а відповідно й фінансові проблеми.

** Науковий керівник: Добров В.М. – д.е.н., професор*

Забезпечення належного та оптимального рівня ліквідності виступає однією із основних стратегічних цілей процесу комплексного управління активами та пасивами банківських установ. Банківська ліквідність відіграє важливу роль як у діяльності окремого банку, так і фінансовій системі держави від рівня якої залежить якість та повнота надання послуг клієнтам. В сучасних нестабільних фінансових умовах функціонування банківського сектору в процесі управління активами та пасивами виникає загроза незбалансованості припливу та відтоку грошових коштів за строками, сумами та в розрізі валют. Сучасні банківські установи функціонують за умов перехідної динаміки розривів ліквідності. При цьому вона може бути спричинена як зміною строків погашення коштів, що розміщуються та залучаються, так і динамікою сукупного обсягу цього розміщення та залучення.

Найбільш адекватною та ефективною формою аналізу незбалансованості ліквідності банківських установ в контексті комплексного управління активами та пасивами виступає побудова матриці фондування. Основними елементами матриці збалансування ліквідності є сума відповідної групи активів, яка спрямована на покриття певної групи пасивів. Варто відзначити, що серед групи науковців, які займались дослідженням основних проблем щодо процесів управління ліквідності банку не існує єдиної думки з приводу визначення поняття «ліквідність банку» та елементного складу даних груп, що потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження питань щодо процесів управління ліквідністю банку та її оцінки за допомогою матриці фондування зробили відомі зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти, а саме: Дж. Сінкі [1], О. Лаврушин [2], В. Стельмах, В. Міщенко [3], Л. Кузнєцова [4], Л. Рябініна [5], І. Сало [6], О. Криклій [7], Л. Примостка [8] та інші. Однак питання розробки методики оцінки ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами, які б відповідали сучасним вимогам висококонкурентного розвитку фінансового ринку потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Головною метою даного дослідження є розробка методики оцінки ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами банківських установ в сучасних умовах за допомогою матриці фондування. Для реалізації вищевказаної мети сформовані такі завдання, як: дослідження основних підходів до трактування економічної сутності поняття ліквідність банку; обґрунтування та розробка методики оцінки ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами в сучасних умовах за допомогою матриці фондування.

Об’єктом дослідження є процеси управління активами та пасивами банківських установ, за допомогою яких забезпечується оптимальний рівень ліквідності, оскільки достатня ліквідність та надійність банківських установ є важливою для забезпечення прибуткової діяльності, збереження капіталу вкладників та акціонерів.

Предметом дослідження виступає сукупність методологічних, методичних та практичних аспектів комплексного управління активами та пасивами банківських установ України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для ефективного функціонування банківських установ процес управління ліквідністю є одним із основних ключових елементів комплексного управління активами та пасивами. Ліквідність в контексті комплексного управління активами та пасивами банку традиційно визначається як ступінь покриття зобов’язань банку його активами, строк розміщення яких в грошові кошти відповідає строку погашення зобов’язань. Актуальним в управлінні та розподілі фінансових ресурсів є розробка та реалізація політики, яка забезпечить збалансованість активів і пасивів банку й впливає на його ліквідність, прибутковість та фінансову стійкість і надійність.

Дж. Сінкі зазначає, що ліквідність насамперед необхідна для того, щоб бути готовим до вилучення депозитів та задоволення попиту на кредити. Непередбачені зміни потоків створюють для банківських установ проблеми ліквідності [1].

Російський вчений О.І. Лаврушин підкреслює, що ліквідність комерційного банку визначається його фінансовою стабільністю та стійкістю, в тому числі і в наявності достатнього власного капіталу, оптимальним розміщенням та величиною коштів за статтями активу та пасиву балансу з урахуванням відповідних строків [2].

Вітчизняні вчені-економісти, В.С. Стельмах та В.І. Міщенко, під ліквідністю банку розуміють його здатність своєчасно виконувати свої зобов’язання. Інакше кажучи, суми його

грошових коштів, які можна швидко мобілізувати з інших джерел, дають змогу вчасно виконувати зобов'язання, відображені в пасиві балансу. Зокрема, з метою підтримання ліквідності, банк повинен мати певний резерв для виконання непередбачуваних зобов'язань, які можуть бути зумовлені як змінами стану грошового ринку, так і фінансовим станом клієнтів або банків-партнерів [3].

На думку професора Л.В. Кузнєцової, ліквідність банку - це його здатність перетворювати свої активи на грошові або інші платіжні кошти для оплати зобов'язань, що пред'являються, або здійснення активних операцій на першу вимогу насамперед першокласних клієнтів банку у випадку, якщо грошових коштів, що є в наявності, для цього не вистачає. Ліквідність-це основна властивість банку, його якісна характеристика, що дозволяє розвиватись банку, якщо він виконує своєчасно свої фінансові зобов'язання (зберігає платоспроможність) [4].

Так, професор Л.М. Рябініна під ліквідністю банку розуміє його здатність безперервно забезпечувати виконання своїх зобов'язань готівкою в будь-який момент часу у валюті створеного зобов'язання за першою вимогою вкладників й надійних позичальників [5].

Вчений І.В. Сало відзначає, що під ліквідністю банку слід розуміти здатність банку виконувати свої зобов'язання (у будь-який момент за зобов'язаннями до запитання і відповідно до термінів за терміновими зобов'язаннями), маючи для цього достатню кількість готівки й безготівкових коштів [6].

Вчений О.А. Криклій, виділяє наступне трактування поняття ліквідність банку - здатність банку виконувати свої зобов'язання, маючи для цього достатню кількість готівки й безготівкових коштів з одночасною спроможністю банку проводити активні операції та пропонувати ліквідні продукти на ринку [7].

Відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: «…ліквідність банку - здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками та сумами погашення розміщених активів та строками й сумами виконання зобов'язань банку, а також строками і сумами інших джерел й напрямів використання коштів» [9].

На основі критичного аналізу літературних джерел та з урахуванням різних точок зору вчених-економістів, вважаємо доречним наступне визначення: ліквідність банку - це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, завдяки збалансованості між строками та сумами погашення розміщених активів та строками й сумами виконання зобов'язань з метою забезпечення прибутковості, фінансової стійкості, надійності та ефективності управління активами та пасивами банку. Варто відзначити, що ліквідність банківської системи залежить від ліквідності банківських установ, Національного банку України і держави, а також розвитку міжбанківського ринку, що дає змогу вважати банківську систему цілісною. Ліквідність банківських установ України забезпечується шляхом дотримання обов'язкових економічних нормативів ліквідності, які установлюються Національним банком України.

Для проведення узагальненої оцінки та ліквідації дисбалансів ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами банківських установ за допомогою побудови матриці фондування: активи групуються за ступенем ліквідності, а пасиви - за строками виконання зобов'язань. Елементами матриці збалансування ліквідності є сума відповідної групи активів, яка спрямована на покриття певної групи пасивів. В заголовку стовпчиків розташовані групи пасивів, які необхідно профінансувати. В матриці ліквідність активів спадає згори донизу, терміновість пасивів відповідно зростає зліва направо.

Алгоритм заповнення елементів матриці виглядає наступним чином. Активи з високим ступенем ліквідності спрямовуються на погашення найбільш строкових зобов'язань. Якщо є надлишок ресурсів, то він спрямовується на погашення пасивів з більшим терміном виконання, нестача активів для погашення відповідної групи пасивів компенсується використанням групи активів з меншим ступенем ліквідності. Якщо кошти з певним терміном погашення покриваються активами з більш довгими термінами реалізації, то такі суми розташовуються знизу від головної діагоналі. Такі розриви також свідчать про ризик незбалансованої ліквідності, а саме про нестачу ліквідних ресурсів та можливе виникнення стану неплатоспроможності. Якщо ж всі суми розташовані на головній діагоналі, то ризик незбалансованої ліквідності відсутній, але виникає відсотковий ризик, який пов'язаний зі

змінами відсоткових ставок та зміною вартості грошей у часі. Таким чином, суми, які розташовані на діагоналі, представляють собою закриті позиції ліквідності, суми, які розташовані нижче і вище діагоналі матриці - розриви ліквідності. Матриця фондування та співвідношення активів та пасивів банківської установи дає змогу визначити, які активи повинні забезпечити погашення пасивів та, як наслідок, забезпечити оптимальний рівень ліквідності банківської установи.

Пошук оптимального рівня ліквідності здійснюється шляхом послідовного розміщення кожної з груп пасивів, при цьому спочатку задовольняються вимоги ліквідності, а потім прибутковості. Виходячи із наявної ліквідності, за допомогою матриці можна приймати управлінські рішення стосовно розподілу та перерозподілу активів для отримання максимального прибутку. При розподілі пасивів в середині окремих активних груп перевага буде надаватись тим інструментам, які володіють найбільшою прибутковістю.

Таким чином, сума усіх груп пасивів повністю покриває потребу в ресурсах за всіма активними інструментами. Наступним етапом побудови матриці фондування ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами банківських установ виступає поділ всіх активів й пасивів банку на певні групи ліквідності, а саме: А1 - високоліквідні активи на вимогу та менше 1 місяця; А2 - активи з кінцевим строком погашення до 3 місяців; А3- активи з кінцевим строком погашення до року; А4 - активи з строком погашення від 1 до 5 років; А5 - активи з строком погашення понад 5 років; П1- поточні пасиви на вимогу та менше 1 місяця; П2- пасиви з кінцевим строком погашення до 3 місяців; П3- пасиви з кінцевим строком погашення до року; П4- пасиви з строком погашення від 1 до 5 років; П5- пасиви з строком погашення понад 5 років.

Матриця фондування ліквідності банківської установи є досить важливим інструментом управління ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами. Наступним етапом побудови матриці фондування ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами банку виступає адаптація структури активів та пасивів банків, які взяті для проведення оцінки за критеріями та групами ліквідності.

Основним джерелом інформації про стан ліквідності банківської установи виступає матриця фондування ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами, яка дозволяє дослідити та відстежити співвідношення вимог та зобов'язань за інтервалом строковості. Сумарними показниками матриці виступає інформація про розриви ліквідності (сума вимог та зобов'язань на кожному інтервалі строковості). Суми, які розташовані на головній діагоналі свідчать про відсутність ризику незбалансованої ліквідності та представляють собою закриті позиції. Розривами ліквідності виступають величини, які знаходяться над та під головною діагоналлю.

Для формування обґрунтованої моделі оптимізації фінансових ресурсів банку використаємо наведені вище методичні підходи до оцінки ліквідності та побудуємо матрицю ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами на прикладі ПАТ «Приватбанк» за період з 2012-2013 рр., яка представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Матриця фондування ліквідності ПАТ «Приватбанк» в контексті комплексного управління активами та пасивами за 2012 р.

Активи у розрізі строків до погашення	*Ai*	Зобов'язання у розрізі строків до погашення					
		П1	П2	П3	П4	П5	∑ Пі
Пі		49 739 086	23 807 272	54 246 095	183 723 74	51 697	146 216 524
А1	45 865 194	45 865 194	0	0	0	0	45 865 194
А2	174 587 771	3 873 892	135 848 79	0	0	0	174 587 771
А3	89 657 063	0	10 222 393	54 246 095	0	25 188 575	89 657 063
А4	86 126 65	0	0	0	86 126 65	0	86 126 65
А5	57 0809	0	0	0	51 9112	51 697	57 0809
∑ Ai	162 164 502	0	0	0	0	0	146 216 524

Джерело: складено та розроблено автором за даними [10]

В сучасних умовах функціонування банківських установ досить актуальним в управлінні та розподілі фінансових ресурсів є розробка та реалізація політики, яка забезпечить збалансованість активів і пасивів банку та впливає на його ліквідність, прибутковість та фінансову стійкість і надійність. Варто зазначити, що активи банку в основному направляються на покриття пасивів з більш тривалим строком погашення, так як значні суми знаходяться над та під головною діагоналлю, що свідчить про збиткову ліквідність та неефективне управління активами та пасивами. Доречно, для більш детального дослідження, порівняння та оцінки ліквідності ПАТ «Приватбанк» в контексті комплексного управління активами та пасивами побудувати матрицю фондування ліквідності за 2013 рік, яка представлена в таблиці 2.

Таблиця 2

Матриця фондування ліквідності ПАТ «Приватбанк» в контексті комплексного управління активами та пасивами за 2013 р.

Активи у розрізі строків до погашення	*Ai*	Зобов'язання у розрізі строків до погашення					
		П1	П2	П3	П4	П5	∑ Пі
Пі		67 246 820	29 065 446	66 158 485	24 408 462	57 000	186 936 213
А1	62 132 199	62 132 119	0	0	0	0	62 132 119
А2	21 446 779	51 147 01	16 333 68	0	0	0	21 446 779
А3	109 442 197	0	12 733 368	66 158 485	30 550 344	0	109 442 197
А4	10 709 849	0	0	0	10 709 849	0	10 709 849
А5	815 510	0	0	0	8 098 10	57 00	57 0809
∑ Аі	201 546 454	0	0	0	0	0	146 216 524

Джерело: складено та розроблено автором за даними [11]

Отже, з приведеного вище дослідження та побудови матриці фондування ліквідності ПАТ «Приватбанк» в контексті комплексного управління активами та пасивами необхідно відзначити, що найбільший розрив ліквідності за 2013 рік спостерігається за активами, строк розміщення яких перевищує 5 років. Цей факт свідчить про те, що майже половина довгострокових активів фондується за рахунок власного капіталу банку. Також необхідно констатувати те, що ПАТ «Приватбанк» протягом 2012-2013 рр. проявляє активність до залучення довгострокових ресурсів, зокрема це ресурси строком від 12 до 5 років порівняно з сумами їх розміщення в активні операції відповідного строку.

В цілому діяльність ПАТ «Приватбанк» характеризується перевищенням строків активних операцій над строками зобов'язань, що свідчить про нестачу ліквідності, особливо довгострокової, оскільки розриви (до 1 року) знаходяться в межах допустимих оптимальних значень. Відповідні розриви ліквідності пояснюють активність банку до залучення довгострокових ресурсів для того, щоб забезпечити себе в сучасних умовах фінансовими ресурсами та ліквідувати дисбаланси.

Оскільки в сучасних умовах майже всі банківські установи функціонують в умовах постійного розриву ліквідності, то виникає необхідність в більш якісному та ефективному управлінні активами та пасивами, за допомогою якого досягаються оптимальні пропорції за обсягами, видами, сумами та строками до погашення активів та пасивів та забезпечується належний рівень ліквідності, прибутковості та фінансової стійкості.

Суттєві помилки при прийнятті управлінських рішень в сфері управління активами та пасивами банківських установ можуть призвести до значних втрат. Їх основною причиною може бути як втрата вигоди в результаті формування надлишкового запасу високоліквідних активів, так і часте залучення дорогих зовнішніх короткострокових ресурсів через їх дефіцит. Виходячи з цього, необхідно підкреслити те, що в сучасних кризових умовах функціонування банківського сектору необхідно значну увагу приділяти особливостям процесу управління ліквідністю та його адаптації до сучасних вимог управління.

Висновки та подальші дослідження. В сучасних умовах посиленої конкурентної боротьби, стрімкого розвитку науково-технічного прогресу та зростання складності світових

фінансових ринків постають вищі вимоги та потреби від вітчизняних банків до процесів управління активами та пасивами. В рамках комплексного управління активами та пасивами банківських установ процес прийняття управлінських рішень в банку повинен будуватись на основі комплексного аналізу структури та динаміки його активних та пасивних операцій, їх суміщення за термінами розміщення та строками погашення, прибутковості та їх вартості, а також оцінкою та моніторингом ризиків, що виникають в процесі управління. Можливість своєчасно та в повному обсязі забезпечити виконання своїх зобов'язань перед своїми контрагентами - важлива якісна характеристика діяльності банківської установи. Важливими показниками банківської діяльності є ліквідність та платоспроможність. При цьому не залежно від стадії життєвого циклу управлінський персонал будь-якого банку має приймати управлінські рішення стосовно визначення оптимального рівня ліквідності своїх активів, оскільки з однієї сторони недостатня ліквідність активів може призвести як до незбалансованості, так і до банкрутства, а з іншої - їх збитковий обсяг може призвести до зниження рентабельності, стійкості та надійності.

Отже, виходячи з приведеного дослідження ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами банківських установ в сучасних умовах та швидкого поширення дисбалансів в економіці, банківським установам необхідно переглянути головні аспекти своєї діяльності, зокрема що стосується ліквідності, прибутковості та платоспроможності. Вплив світової фінансової кризи на вітчизняні банківські установи дав зрозуміти, що достатня ліквідність комерційних банків займає першочергове місце у гарантуванні стабільності банківської системи країни в цілому. Тому, сьогодні й досі залишається актуальним питання ефективного управління активами та пасивами банківських установ, досягнення їх оптимальної структури за обсягами, видами, строками до погашення для досягнення стратегічних цілей банку та урахування всіх міжнародних стандартів та норм управління.

Література

1. Синки Дж. Ф. Управление финансами в коммерческих банках : учебное пособие / Дж. Ф. Синки. – М: Catalaxy, 1994. – 820 с.

2. Лаврушин О.І. Банківська справа : навчальний посібник / О.І. Лаврушин. – М. : Фінанси та статистика, 2000. – 672 с.

3. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: [Науково-аналітичні матеріали. Вип. 11] / В.І. Міщенко, В.С. Стельмах, В.В. Крилова, Р.М. Набок. – К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 220 с.

4. Кузнєцова Л.В. Теоретико-методологічні засади фінансової діяльності банку : монографія / Кузнєцова Л.В. – Одеса : Видавництво «Атлант», 2009. – 324 с.

5. Рябініна Л.М.,Причини кризи ліквідності банківської системи України / Л.М. Рябініна, О.П. Русєва // Вісник соціально - економічних досліджень Одеського державного економічного університету. – Одеса: ОДЕУ, 2009. – № 37. – С. 139-145.

6. Сало І.В. Фінансовий менеджмент у банку : навчальний посібник / І.В. Сало, О.А. Криклій. – Суми: Університетська книга, 2007. – 314 с.

7. Криклій О.А. Банківський менеджмент: питання теорії та практики : монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак,О.М. Пожар. – Суми : ДНВЗ «УАБС НБУ», 2011. – 152 с.

8. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : навчальний посібник / Л.О. Примостка Л.О. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.

9. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01

10. Консолідований річний фінансовий звіт за 2012 рік ПАТ «Приватбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.privatbank.ua/files/2_13_22konsbu.pdf

11. Консолідований річний фінансовий звіт за 2013 рік ПАТ «Приватбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.privatbank.ua/files/finance/2013_kons.pdf

References

1. Sinkey, J.F. (1994), *Upravlenie finansami v kommercheskih bankah* [Financial management in commercial banks], textbook, Catalaxy, Moscow, Russia, 820 p.

2. Lavrushin, O.I. (2000), *Bankivska sprava* [Banking], textbook, Finances and statistics, Moscow, Russia, 672 p.

3. Mischenko, V.I., Stelmah , V.S., Krilova, V.V., Nabok, R.M. (2008), *Likvidnist banku: okremi aspekty upravlinnia ta svitovyi dosvid rehuliuvannia i napliadu* [Liquidity of bank: separate aspects of management and world experience of adjusting and supervision], Naukovo-analitichni materiali. Iss. 11, National bank of Ukraine. Center of scientific researches, Kiev, Ukraine, 220 p.

4. Kuznetsova, L.V. (2009), *Teoretyko-metodolohichni zasady fInansovoi diialnosti banku* [Theoretical and methodological principles of financial activity of bank], monograph, Atlas, Odessa, Ukraine, 324 p.

5. Riabinina, L.M., Ruseva, O.P. (2009), "Reason crisis of liquidity of the banking system Ukraine", *Visnik sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen Odeskoho derzhavnoho ekonomichnoho universitetu,* Iss.37, 139-145 p.

6. Salo, I.V. (2007), *Finansoviy menedzhment u banku* [Financial management in a bank], textbook, Universytetska knyha, Sumy, Ukraine, 314 p.

7. Kriklii, O.A., Maslak, O.M., Pozhar, N.H. (2011), *Bankivskiy menedzhment: pitannya teoriyi ta praktiki* [Banking Management: question of theory and practice], monograph, UABS NBU, Sumi, Ukraine, 152 p.

8. Primostka, L.O. (2004), *Finansoviy menedzhment u banku* [Financial management in a bank], textbook, KNEU, Kiev, Ukraine, 468 p.

9. «Instruction is about the order of adjusting of activity of banks in Ukraine. A decision of Rule of the National bank of Ukraine is from 28.08.2001 № 368», Mode of access: http:// http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01

10. An annual financial report is consolidated for 2012 «Privatbank», Mode of access: http://old.privatbank.ua/files/2_13_22konsbu.pdf

11. An annual financial report is consolidated for 2013 «Privatbank», Mode of access: http://static.privatbank.ua/files/finance/2013_kons.pdf

УДК 336.71

Сидор Г.В.,
викладач кафедри фінансів та банківської справи
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Sydor H.V.,
lecturer of the finance and of banking department
of Chortkivskyi Institute of Entrepreneurship and Business
Ternopil National Economic University

DIRECTIONS OF IMPROVING THE CREDIT SECURITY OF AGRICULTURE

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформаційних процесів економіки України ефективний розвиток сільського господарства характеризується потребою в належному кредитному забезпеченні. Економічне становище більшості сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від доступності кредитних ресурсів. Кредитне забезпечення як одна із фундаментальних складових діяльності банківських та інших фінансово-кредитних інституцій є важливим джерелом отримання додаткових грошових коштів, служить підґрунтям для збільшення інвестицій, досягнення

сприятливих передумов неперервності процесу відтворювання, підвищення результативності виробничо-господарської діяльності.

Сільському господарству є притаманними специфічні ризики, діє мораторій на продаж земельних ділянок, не має дієвого страхового захисту, що в свою чергу потребує нових підходів і теоретичного переосмислення нових заходів і шляхів пристосування сільськогосподарських товаровиробників до кредитного забезпечення в сучасних умовах. За таких умов посилюється значущість та роль позикових коштів в кредитному забезпеченні розвитку сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження та вивчення питань кредитного забезпечення розвитку сільського господарства сьогодні є вкрай актуальним. Теоретичним засадам і практичним аспектам кредитного забезпечення сільського господарства присвячена значна кількість праць українських і зарубіжних вчених, серед них, В. М. Алексійчук, Я. М. Гончарук, О. Є. Ґудзь, М. Я. Дем'яненко, М. С. Ващик, А. С. Кудінов, О. О. Непочатенко, М. Й. Малік, А. В. Сомик, В. В. Зіновчук, С. М. Колотуха, С. М. Онисько, Ю. В. Тодосійчук, О. І. Лаврушин, Н. Д. Кондратьєв, М. І. Туган-Барановський, А. В. Чаянов та ін.

Відзначаючи та віддаючи належне значення проведеним науковим дослідженням і напрацюванням учених з питань кредитного забезпечення розвитку сільського господарства, слід зазначити, що надалі залишається украй необхідною потреба у подальших дослідженнях теоретичних і практичних аспектів діяльності банківських і небанківських фінансово-кредитних інституцій щодо кредитного забезпечення сільського господарства, що в свою чергу призведе до подолання кризових явищ в реальному секторі економіки. Зокрема, перспективність кредитного забезпечення сільського господарства потребує більш глибинного комплексного дослідження проблем, які пов'язані з необхідністю залучення кредитних ресурсів, розширення обсягів кредитування.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування основних напрямів і удосконалення шляхів кредитного забезпечення сільського господарства на сучасному етапі його розвитку.

Виклад основного матеріалу досліджень. Більшість вітчизняних банків уже сформували своє ставлення до кредитування аграрних підприємств: одні принципово відмовилися від підтримки сільськогосподарських товаровиробників і спрямовують свої кошти у більш прогнозовані сфери економіки, а низка банків розглядають сільськогосподарське виробництво як сферу для розширення ринку кредитних ресурсів. Більше того, банки, які працюють з сільськогосподарськими підприємствами, не просто готові надавати кредити, вони пропонують аграріям спеціальні програми, зокрема на купівлю дорогої сільськогосподарської техніки. При цьому комерційні банки уникають кредитування дрібних сільських підприємств через високі операційні витрати, пов'язані з невеликими розмірами кредитів, високою ризикованістю сільськогосподарського виробництва та низькою кредитоспроможністю суб'єктів.

Найбільш визначальними факторами, що впливають на організацію кредитних відносин в аграрному секторі економіки в умовах сьогодення є високі відсоткові ставки у порівнянні з рівнем рентабельності сільськогосподарських підприємств, значна частка зношення основних засобів, "штучний" рівень рентабельності більшості сільськогосподарських підприємств. Існуючий механізм кредитування сільськогосподарського виробництва потребує подальшого удосконалення.

Зазначені недоліки здатна усунути сільськогосподарська кредитна кооперація, адже вона, на відміну від комерційних банків, націлена на надання послуг своїм членам на взаємовигідній основі.

Переваги кредитних кооперативів перед комерційними банками полягають в некомерційному характері діяльності: вони націлені на надання послуг своїм пайовикам на взаємовигідній основі. Обслуговування обмеженого кола осіб і субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями кооперативу обумовлюють зниження ризику неповернення позик. Кредитний кооператив може виступати і як посередник – гарант при проведенні фінансових операцій між виробниками сільськогосподарської продукції, обласним і державним бюджетами.

Сільськогосподарські кредитні кооперативи сьогодні виконують важливу функцію щодо забезпечення доступності фінансових послуг на селі. Вони акумулюють вільні грошові кошти сільських жителів і направляють їх на розширення і розвиток господарств членів кооперативу – створення нових робочих місць, розширення землекористування, розвиток малого бізнесу та сфери послуг на селі. На відміну від комерційних фінансових організацій, сільськогосподарські кредитні кооперативи не тільки задовольняють потреби своїх членів у фінансових послугах, а й підвищують рівень їх добробуту за допомогою розподілу отриманого прибутку між членами кооперативу залежно від обсягу наданих ним послуг. Тому сільськогосподарські кредитні кооперативи є важливим інститутом сталого розвитку сільських територій, підвищення економічної активності та рівня людського капіталу на селі.

Сільськогосподарська кредитна кооперація дає можливість фінансово підтримувати членів кооперативу, так як має важливі переваги порівняно з банківськими структурами: мінімальну відсоткову ставку, просту систему застави, гнучку систему відстрочення повернення кредиту, стимулювання діяльності шляхом надання податкових пільг.

Пропонуються два основні варіанти активізації діяльності кредитних кооперативів.

Перший: вступ провідних банків регіону, що займаються кредитуванням сільського господарства в кооператив в особі асоційованих членів.

Другий: формування адміністраціями місцевих органів влади, котра буде заставодавцем перед банком заставного фонду з ліквідного майна.

Максимальне наближення до клієнтів та порівняно низькі витрати із кредитного обслуговування є перевагами такої організації. Розвиток даного кредитування передбачає виникнення кооперативних банків, де власниками повинні бути ті особи, які користуються їхніми послугами.

Власні і залучені кошти є джерелом формування майна кооперативного банку. Власними коштами кооперативу є пайові внески членів кооперативу (пайовий капітал), економічні результати від господарської діяльності, вступні внески, інші доходи. Розмір пайового капіталу (пайового фонду) кооперативного банку буде непостійним, оскільки діє свобода участі в кооперативному банку і виходу з числа учасників. Тому до кооперативного банку не можуть застосовуватися такі положення, як фіксація кількості членів, перереєстрація статутного фонду у випадку його зміни.

Створенню запропонованої кредитної кооперації перешкоджають певні недоліки законодавства, до яких можна віднести розмір мінімального статутного фонду, кількість учасників кооперативного банку, підприємницький механізм розподілу коштів.

Для створення кооперативів у сільській місцевості необхідна суттєва фінансова підтримка з боку держави, а також удосконалення законодавчої бази, яка б визначала особливий режим формування статутного капіталу, оподаткування, механізму кредитування. В майбутньому з розвитком і розширенням своєї діяльності кредитні кооперативи стануть підґрунтям створення кооперативних банків, коштами яких користуватимуться. Мережу кооперативних банків та філії спеціалізованого аграрного банку доцільно б було з часом сформувати в єдину систему кредитного обслуговування підприємств аграрної галузі.

Переваги сільськогосподарської кредитної кооперації полягають у тому, що вона дозволяє задіяти дрібні заощадження на селі на виробничі цілі, забезпечити доступ малим формам господарювання до грошових коштів на придбання необхідних знарядь і засобів виробництва, і в можливості задоволення інших господарських потреб.

Доцільно, щоб мікрокредитування фермерів та дрібних господарств кредитною спілкою здійснювалася за так званою схемою "кругової поруки".

Суть "кругової поруки" полягає в тому, що членами кредитної спілки повинно відбутися формування так званого "кредитного позикового кола" при тій умові, що учасники "позикового кола" добре обізнані один з одним і візьмуть на себе відповідальність за одержані кредити кожним членом "кола". Відповідатимуть вони перед кредитною спілкою власним майном (матеріально), а перед своїми колегами нестимуть ще й моральну відповідальність (морально). Тобто, в системі позикового кола виникатимуть тристоронні відносини "кредитор – група – позичальник", тобто замінюють двосторонні відносини "кредитор – позичальник". Дрібні фермерські господарства, які не мають ліквідного майна, але об'єднавшись у сільськогосподарський кооператив, стануть міцною та платоспроможною одиницею

аграрного бізнесу. Таке об'єднання надає кредитній спілці достатні гарантії повернення позичених коштів.

У разі виникнення проблеми неповернення кредиту в одного з членів, решта членів "позикового кола" будуть змушені допомогти своїм товаришам і в свою чергу будуть змушені виконати за них взяті боргові зобов'язання.

Використовуючи дану схему кредитування, кредитний ризик розподілятиметься на багатьох учасників "позикового кола", де сума наданого кредиту є меншою за загальне майно (рис. 1.).

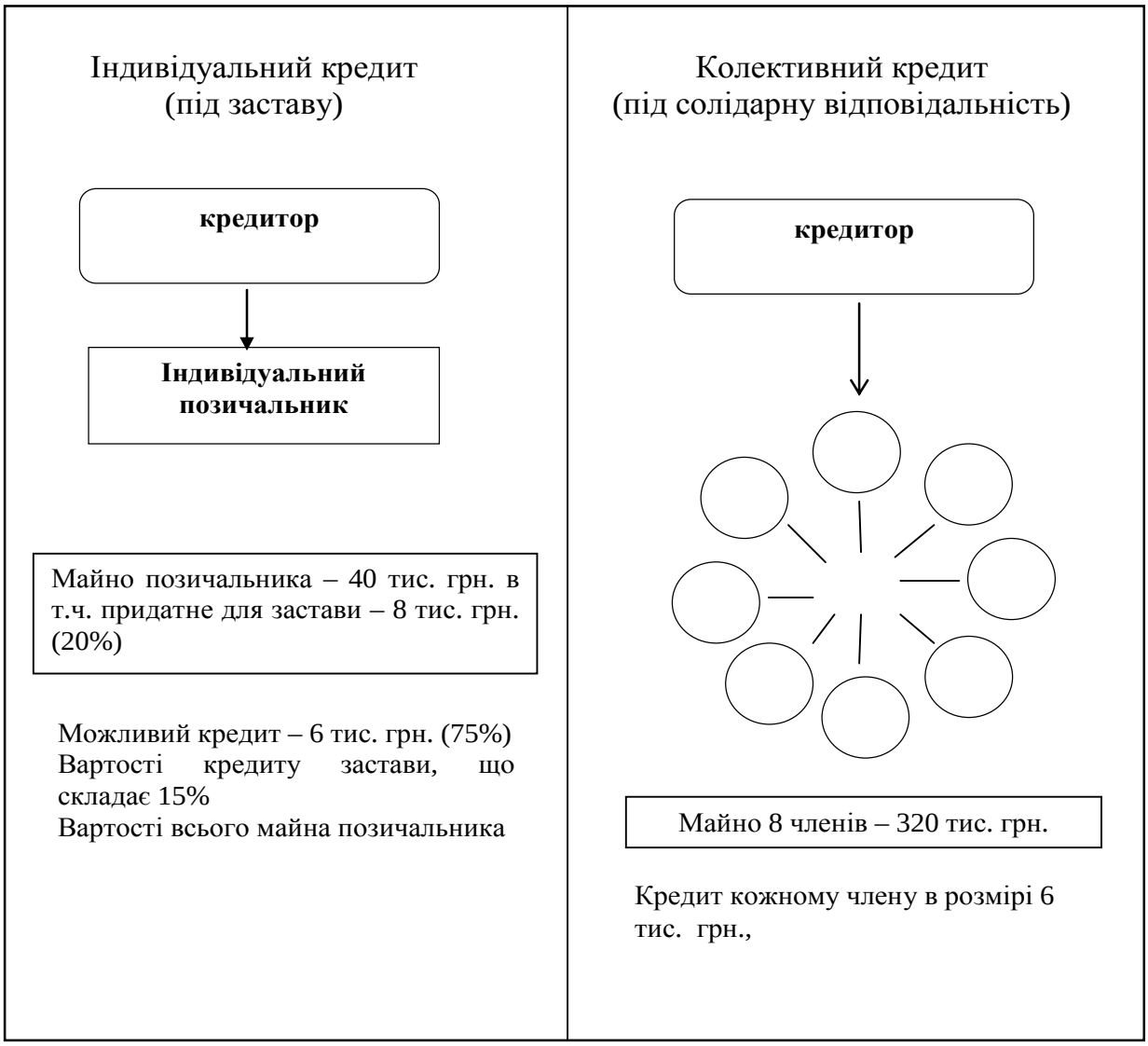

Рис. 1. Кредитна кругова порука

Джерело: власна розробка автора

Отже, спростити процес оформлення кредиту можливо за умови відмови кредитної спілки від застави.

Ефективний контроль за виробничим використанням позик та "кругова порука" можливі за умови, що кооператив діє на невеликій за обсягом території та кредитує виключно своїх членів.

Проте, український досвід кооперативного кредитування села свідчить, що при наданні кредиту під колективну солідарну майнову відповідальність багатьох людей є не менш надійним видом забезпечення кредиту.

Виходячи з вищевикладеного, активізація діяльності кредитних кооперативів як на державному, так і на регіональних рівнях базується на таких основних напрямках:

– вдосконалення інституційно-правової бази кредитної кооперації;

– розробка та прийняття регіональних і місцевих програм розвитку сільської кредитної кооперації;

– залучення коштів для позикового фінансування кредитної кооперації;

– підвищення ефективності реалізації цільових програм;

– участь в кредитному кооперативі органів місцевого самоврядування;

– залучення провідних банків в ролі асоційованих членів;

– державна фінансова підтримка кредитної кооперації;

– розвиток системи страхування кредитних ризиків;

– врахування передового досвіду у створенні комплексної системи кооперації та об'єднання кредитних, постачальницько-збутових та страхових кооперативів.

Створення широкої мережі сільських кредитних кооперативів повинно різко знизити роль тіньового фінансового ринку, забезпечити необхідними фінансовими ресурсами сільськогосподарських товаровиробників, збільшити ділову активність сільського населення і відповідно виробництво внутрішнього валового продукту.

Одним із засобів досягнення стійкого економічного росту сільськогосподарських підприємств є комплексний підхід до формування кредитних ресурсів і вдосконалення процесу кредитування. Ефективна побудова кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з банківськими та іншими фінансово-кредитними установами є однією з необхідних умов досягнення сталих темпів економічного росту підприємств сільського господарства та безпосередньо пов'язана із стабілізацією їх фінансового стану.

Для поліпшення кредитного забезпечення аграрної галузі необхідно: мобілізувати кошти, що знаходяться поза кредитною системою (кошти підприємств сільського господарства та сільського населення), запровадити створення фінансових агропромислових груп з банками, сприяти створенню спеціалізованого аграрного банку та створити умови для його нормальної діяльності, для забезпечення ефективної взаємодії всіх учасників ринку кредитів необхідно створити належну інфраструктуру, ризики, пов'язані з кредитуванням сільськогосподарських товаровиробників необхідно розподілити між усіма його учасниками, необхідно підтримувати і розвивати пільгові умови кредитування сільськогосподарських товаровиробників органами управління шляхом зниження ризику кредитоспроможності підприємств.

На нашу думку, найкращим способом задоволення сільськогосподарських товаровиробників у кредитних ресурсах можливе за рахунок багатоджерельної схеми надання кредитів (рис. 2).

Запропонована нами схема враховує регіональні особливості розвитку сільського господарства й об'єднує сільськогосподарських товаровиробників, регіональні філії комерційних банків, Центр розвитку сільськогосподарської кооперації, гарантійні та заставні фонди при активній підтримці органів державної влади.

Формування інфраструктури системи сільськогосподарського кредитування в рамках запропонованої схеми дозволить:

– кожному сільськогосподарському товаровиробнику стабільно отримувати різні види фінансово-кредитної підтримки з боку держави;

– здійснювати фінансове регулювання кредитної системи в цілях зниження ризиків;

– використовувати тимчасово вільні кошти одних суб'єктів для задоволення фінансових і матеріальних потреб інших;

– застосовувати єдину нормативну документацію;

– створювати єдину систему гарантій, систему ревізії (аудиту), систему страхування та забезпечувати ефективну взаємодію з державними органами.

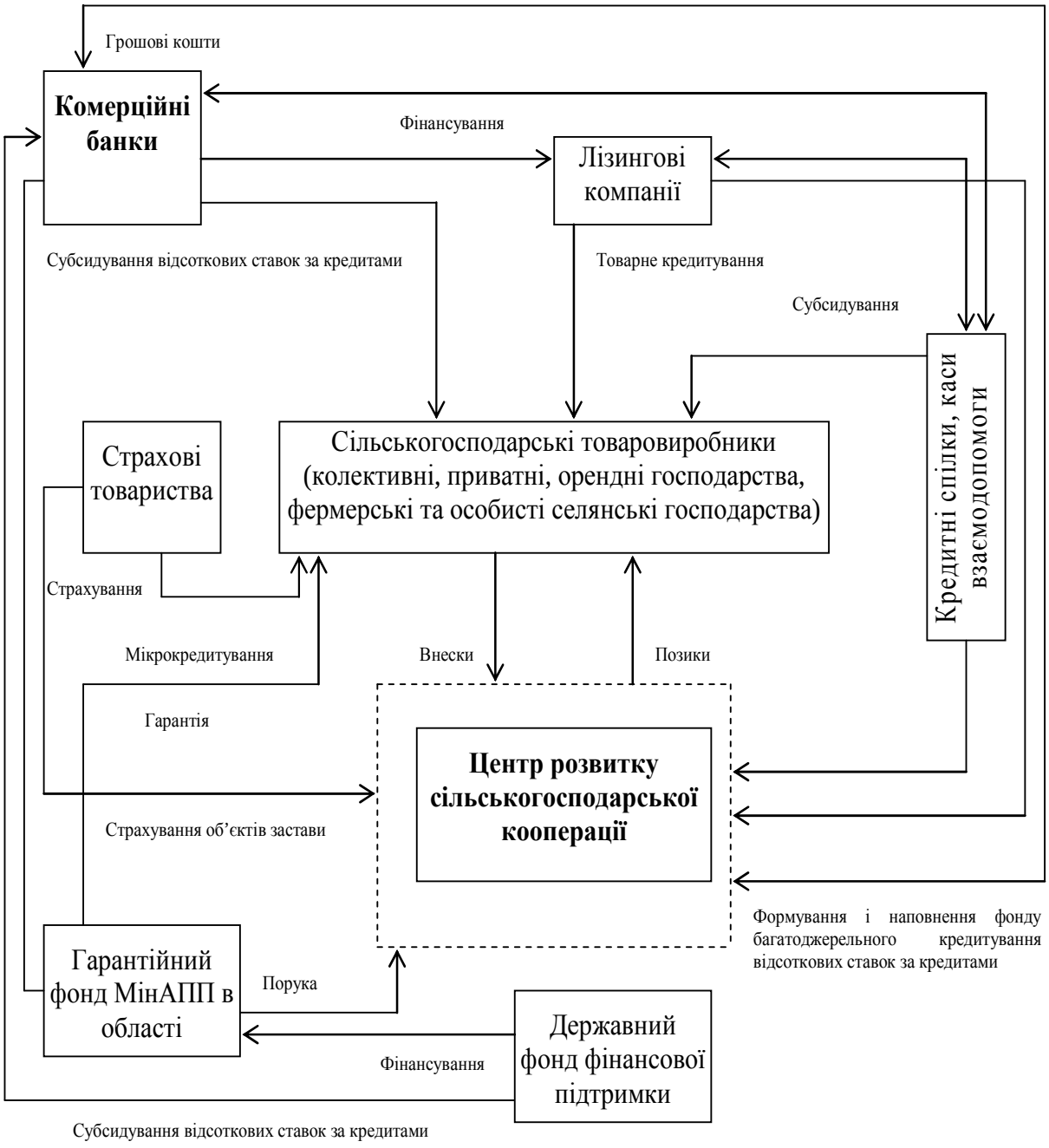

Рис. 2. Багатоджерельна схема надання кредитів сільськогосподарським товаровиробникам

Джерело: власна розробка автора

Отже, в Україні з метою децентралізації коштів сільськогосподарських підприємств слід створити запропоновану мережу багатоджерельної системи кредитування.

Розвиток сільськогосподарської кредитної кооперації дозволяє ефективно вирішувати питання фінансового забезпечення та розвитку малого бізнесу, насамперед на селі, створювати умови для творчої та ділової активності населення, стимулювати зростання доходів громадян і бюджетів місцевих адміністрацій. Окрім того, кредитна кооперація допомагає вирішити комплекс соціальних проблем сільських жителів: зменшити безробіття, створити умови для розвитку будівництва житла за рахунок іпотечного кредитування, відновити почуття впевненості у завтрашньому дні та перспективи розвитку сільських територій.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, система сільськогосподарського кредитування – це сукупність фінансової, інституційно-організаційної, інформаційної та нормативно-правової підсистем, які сприяють кредитному забезпеченню підприємств галузі, що реалізується через кредитну політику та кредитний механізм.

Доцільно виділити основні напрямки вдосконалення механізму кредитування сільськогосподарських товаровиробників – суб'єктів малого агробізнесу.

1. Забезпечення доступу до кредитних ресурсів фермерів і дрібних сільськогосподарських товаровиробників, що виробляють близько 70% сільськогосподарської продукції, потреба яких у позикових ресурсах задоволена лише на 15-20%, за допомогою спрощення і скорочення процедур оформлення та отримання кредитів. Право на відшкодування частини витрат в рамках реалізації державних програм підтримки малого агробізнесу.

2. Розширення продуктового ряду, вдосконалення умов кредитування даної категорії позичальників для здешевлення кредитних ресурсів і збільшення термінів кредитування поряд з можливістю компромісу в забезпеченні зобов'язань позичальників.

3. Оптимізація якості та структури кредитного портфеля за допомогою зниження кредитного ризику такими способами, як страхування заставного забезпечення, підтримка розвитку сільськогосподарської кооперації.

4. Стимулювання агрострахування за допомогою механізму субсидіювання, тобто спільної оплати страхувальником і державою страхової премії (а не компенсація після внесення сільськогосподарськими товаровиробниками всієї суми).

5. Залучення страховиків до вивчення потенційних позичальників на стадії розгляду банком документів, що надійшли, а не після прийняття рішення про видачу кредиту.

6. Зниження частки простроченої позикової заборгованості, основною причиною якої стало порушення технологічного циклу сільськогосподарського виробництва, вдосконалення супроводу кредитної угоди у вигляді експертної оцінки цільового використання коштів. Професійна підготовка експертів і вдосконалення технології кредитування з врахуванням галузевої спрямованості.

7. Підвищення фінансової грамотності та обізнаності сільського населення в сфері існуючого продуктового ряду на ринку кредитування суб'єктів малого агробізнесу, а також державних програм підтримки. Використання маркетингової політики відповідає перевагам і потребам цільових груп сільського населення – існуючих і потенційних клієнтів.

Література

1. Герасименко В. Причини виникнення та форми прояву фінансової кризи в банківській системі України / В. Герасименко, Р. Герасименко // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 7. – С. 12–19.

2. Дзюблюк О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках / О. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 5. – С. 20–30.

3. Малік М.Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва / М.Й. Малік // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 59-63.

4. Марцишевська Ю.Л. Роль фінансово-кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору / Ю.Л. Марцишевська // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 98-100.

5. Міщенко В. Удосконалення управління проблемними активами банків [Електронний ресурс] / В. Міщенко. – Режим доступу: http://librari.if.ua/articles/aryikle-37.

6. Непочатенко О.О. Кредитне забезпечення поточної діяльності сільськогосподарських підприємств / О.О. Непочатенко // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 91-97.

7. Олійник К.А. Фінансово-кредитне забезпечення малих сільськогосподарських підприємств / К.А. Олійник // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 150-158.

8. Сомик А.В. Особливості кредитного забезпечення аграрного сектору економіки України / А.В. Сомик // Збірник наукових праць Луган. держ. аграр. ун-ту / За ред. В.Г. Ткаченко. – Луганськ: Вид-во "Елтон". – 2002. – № 14 (26), С. 106-110.

References

1. Herasymenko, V. and Herasymenko, R. (2010), “Causes and manifestations of financial crisis in the banking system of Ukraine”, *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 7, pp. 12–19.

2. Dziubliuk, O. (2009), “Monetary policy during the crisis in global financial markets”, *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 5, pp. 20–30.

3. Malik, M.Y. (2004), “The financial and credit mechanism in the development of agricultural enterprise”, *Finansy Ukrainy*, no. 5, pp. 59-63.

4. Martsyshevska, Yu.L. (2009), “The role of financial and credit support enterprises of the agricultural sector”, *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 98-100.

5. Mishchenko, V. “Improvement of troubled assets of banks”, available at: http://librari.if.ua/articles/aryikle-37.

6. Nepochatenko, O.O. (2011), “Credit support ongoing activities of agricultural enterprises”, *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 91-97.

7. Oliinyk, K.A. (2013), “Financial and credit support small farms”, *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 150-158.

8. Somyk, A.V. (2002), “Features collateral agricultural sector of Ukraine”, *Zbirnyk naukovykh prats Luhan. derzh. ahrar. un-tu*, no. 14 (26), pp. 106-110.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 519.876.2:510.6

Азарова А.О.,
к. т. н., доцент, професор кафедри менеджменту
та безпеки інформаційних систем
Кукуруза М.І.,
Івчук К.В.,
Новіцька О.В.,
технік Інституту менеджменту (ІнМ)
Вінницький національний технічний університет

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ТА МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ РІВНЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА БАЗІ АПАРАТУ НЕЧІТКИХ МНОЖИН

Azarova A.O.,
cand. sc. (techn.), assoc. prof., professor of the department
management and of information systems security
Kukuruza M.I.,
Ivchuk K.V.,
Novitska O.V.,
technician Institute of Management
Vinnitsa National Technical University

MATHEMATICAL MODEL AND METHOD OF IDENTIFYING THE LEVEL OF STRATEGIC ENTERPRISE MANAGEMENT ON THE BASIS OF FUZZY SETS

Постановка проблеми. Подальший розвиток національної економіки потребує нових підходів в управлінні підприємствами. Значна роль при цьому належить стратегічному аспекту управління підприємством, а саме формуванню і реалізації стратегії на підприємстві як інструменту забезпечення ефективної діяльності не лише на поточний момент, але й на довгострокову перспективу [1].

Формування стратегії розвитку підприємства вимагає ретельного вивчення виробничо-технічних можливостей, визначення цілей та ключових проблем економічного суб'єкта, вибору та обґрунтування оптимального рішення, складання програми дій і перевірки її реалізації [2].

Сучасна глобалізована ринкова економіка формує нові вимоги до підприємств. Вони зумовлюються наявністю жорсткої конкуренції та необхідністю гнучко реагувати на неоднозначні зміни ситуації на ринках і в галузях діяльності підприємств. При цьому успіх підприємства залежатиме від здатності адаптуватися до змін середовища їх діяльності: передбачати і змінювати структуру бізнесу, розробляти і впроваджувати у виробництво нові види продукції, правильно визначати напрями інвестицій за різними видами діяльності тощо, щоб досягти успіху та забезпечити процвітання підприємства у перспективі. Це, власне, і є проблематикою його стратегії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед провідних дослідників, які займалися вивченням питань, аналізованих у науковій роботі, слід зазначити таких

закордонних вчених, як І. Ансофф, Б. Берман, П. Друкер, А. Томпсон, А. Чандлер, а також вітчизняних науковців О. Віханського, В. Герасимчука, З. Кіндрацьку та ін.

Існує багато різних методів у теорії та практиці стратегічного управління підприємствами (СУП) в Україні. Зокрема серед них можна виділити такі, як SWOT-аналіз, PEST-аналіз, модель п'яти конкурентних сил Портера; матриця фірми "Єврокіп" та ін. Проте, жоден з існуючих підходів не є достатньо ефективним як за критерієм повноти аналізованої інформації, так і за точністю й швидкістю отримання результату на підприємстві. Ці методи аналізу рівня СУП містять обмежену кількість компонентів, які обираються для опису, що спричиняє їх неадекватність, а це суттєво обмежує їх практичне застосування [3].

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення оптимального рішення щодо стратегічного управління підприємством та стимулювання діяльності вітчизняних підприємств щодо досягнення їх довгострокових цілей шляхом структурного та математичного моделювання СУП.

Завдання, які вирішуються у представленій статті:

- розроблення математичної моделі оцінювання рівня стратегічного управління підприємством;
- побудова математичного методу формалізації такої моделі на базі апарату нечітких множин;
- оцінювання рівня стратегічного управління.

Об'єктом дослідження є процес стратегічного управління підприємством.

Предмет дослідження – математичні моделі та методи оцінювання рівня стратегічного управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розв'язання проблем, що виникають під час використання загальноприйнятих методів оцінки стратегії підприємства, запропонована модель оцінювання рівня стратегічного розвитку, яка дозволяє суттєво спростити стратегічне планування на вітчизняних підприємствах [4]. У таблиці 1 [5] представлено множину показників, сформованих за критеріями повноти, мінімальності та дієвості, за якими необхідно оцінювати рівень стратегічного розвитку підприємства.

Таблиця 1

Показники, що використовуються для СУП

Види стратегій	Показники
Економічна стратегія	➢ рентабельність витрат; ➢ рентабельність активів; ➢ рентабельність власного капіталу.
Фінансова стратегія підприємства	➢ середньорічний темп зростання власних фінансових ресурсів, що формуються із внутрішніх джерел; ➢ частка власного капіталу; ➢ коефіцієнт зносу основних засобів; ➢ коефіцієнт покриття.

Джерело: розроблено авторами

Відібрані показники формування математичної моделі відобразимо у таблиці 2 [5; 6].

Таблиця 2

Відібрані показники формування структурної моделі СУП

Скорочена назва показника	Повна назва показника
Економічна стратегія	
X_{11}	рентабельність витрат;
X_{12}	рентабельність активів;
X_{13}	рентабельність власного капіталу.
Фінансова стратегія підприємства	
X_{21}	середньорічний темп зростання власних фінансових ресурсів, що формуються із внутрішніх джерел;
X_{22}	частка власного капіталу;
X_{23}	коефіцієнт зносу основних засобів;
X_{24}	коефіцієнт покриття.

Джерело: розроблено авторами

На основі множини параметрів x_i сформовано сукупності функцій перетворення: функція економічна та соціальна. У свою чергу кожна з функцій оцінюється на основі низки $x_{ij.}$

Рентабельність витрат – це показник, який відображає відношення прибутку підприємства до витрат підприємства:

$$x_{11} = \frac{l_1}{l_2} \cdot 100\%, \quad (1)$$

де l_1 – прибуток підприємства;

l_2 – загальні витрати підприємства.

Рентабельність активів – фінансовий коефіцієнт, що характеризує ефективність використання всіх активів підприємства:

$$x_{12} = \frac{l_1}{l_3} \cdot 100\%, \quad (2)$$

де l_2 – активи, що знаходяться у розпорядженні підприємства.

Рентабельність власного капіталу – фінансовий коефіцієнт, що характеризує ефективність використання власного капіталу. Показує віддачу (норму прибутку) на вкладений власний капітал.

$$x_{13} = \frac{l_1}{l_4} \cdot 100\%, \quad (3)$$

де l_4 – власний капітал підприємства.

Середньорічний темп зростання власних фінансових ресурсів – це показник, який показує на скільки змінився обсяг фінансових ресурсів у поточному та звітному періодах.

$$x_{31} = \frac{l_{12}}{l_{13}}, \quad (4)$$

де l_{12} – величина фінансових ресурсів у базовому періоді;

l_{13} – величина фінансових ресурсів у звітному період.

Частка власного капіталу – це частка засобів, які є в розпорядженні суб'єкта господарювання для здійснення діяльності з метою отримання прибутку.

$$x_{32} = \frac{l_{14}}{l_4}, \quad (5)$$

де l_{14} – основний капітал підприємства.

Коефіцієнт зносу основних засобів – це та частка вартості основних засобів, що її списано на витрати виробництва в попередніх періодах.

$$x_{33} = \frac{l_{15}}{l_{16}} \cdot 100\%, \quad (6)$$

де l_{15} – знос основних засобів;

l_{16} – первісна вартість основних засобів, грн.

Коефіцієнт покриття – це коефіцієнт, що показує достатність ресурсів підприємства, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань.

$$x_{34} = \frac{l_{17}+l_{18}}{l_{19}+l_{20}}, \quad (7)$$

де l_{17} – оборотні активи;

l_{18} – витрати майбутніх періодів;

l_{19} – сума поточних зобов'язань;

l_{20} – доходи майбутніх періодів.

Для формалізації вищевикладеної математичної моделі автори пропонують застосовувати математичний апарат нечіткої логіки. Перевагою даного апарату є його простота та широкий спектр застосування.

Оцінити представлені групи показників автори пропонується за трьома термами: Н – низький, С – середній, В – високий на основі узгоджених експертних знань (таблиця 3). Графіки функцій належності таких термів для обраної множини оцінювальних параметрів зображено на рис. 1.

Таблиця 3

Експертна оцінка групи показників

Характеристичні точки	Значення показників для термів				
	a	a_1	c	k	k_1
1	2	3	4	5	6
Економічна стратегія					
X_{11}	0	0,5	0,7	0,8	1
X_{12}	0	0,4	0,5	0,8	1
X_{13}	0	0,6	0,8	0,9	1
Фінансова стратегія підприємства					
X_{21}	0	0,3	0,4	0.8	1
X_{22}	0	0,3	0,5	0,9	1
X_{23}	0	0,3	0,6	0,9	1
X_{24}	0	0,2	0,4	0,7	1

Джерело: складено авторами на основі [7]

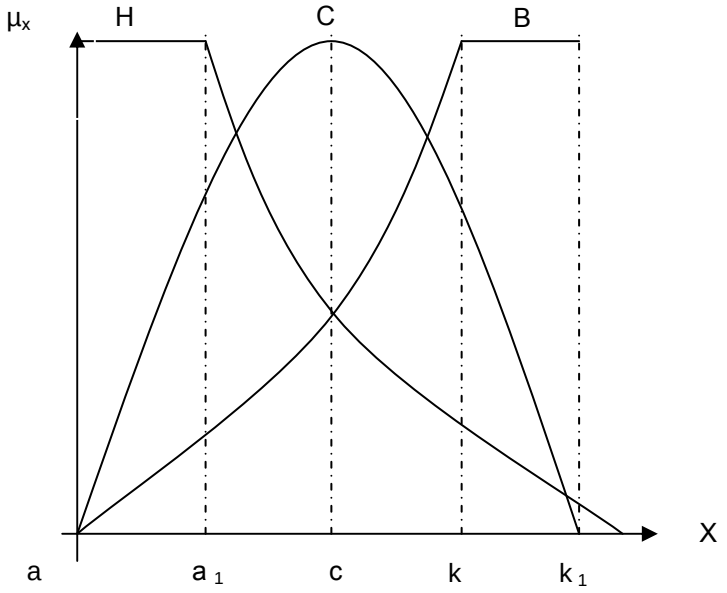

Рис. 1. Загальний вигляд графіка функції належності 3-х нечітких термів
Джерело: складено авторами на основі [7]

На основі графіку, що зображений на рисунку 1, залежності для 3-х нечітких термів мають вигляд:

$$\mu^{H} = \begin{cases} 1 \in [a; a_1) \\ (\frac{1-x}{a_1})^n, x \in [a_1; 1] \end{cases}$$

$$\mu^{C}(x_{11}) = \frac{1}{1 + (\frac{x-c}{4})^2}, [0; 1]$$

$$\mu^{B}(x_{11}) = \begin{cases} (\frac{x}{k})^n \\ 1, x \in (k; 1] \end{cases}, x \in [a; k]$$

На основі експертних даних формуємо матриці знань (табл. 4, 5) [7; 8].

Таблиця 4

Матриці знань для економічної стратегії

X_{11}	X_{12}	X_{13}	f_1
В	В	В	В
В	В	С	
С	С	В	
В	В	С	ВС
С	С	В	
В	С	В	
С	Н	С	С
Н	С	Н	
С	Н	Н	
С	С	Н	НС
Н	С	Н	
С	Н	С	
С	С	Н	Н
Н	Н	С	
Н	Н	Н	

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 5

Матриці знань для фінансової стратегії підприємства

X_{31}	X_{32}	X_{33}	X_{34}	f_2
В	В	В	В	В
В	С	С	В	
С	В	С	С	
В	В	В	В	ВС
С	С	С	В	
В	С	В	С	
Н	С	С	Н	С
С	Н	Н	Н	
С	С	С	С	
Н	Н	С	С	НС
С	С	Н	Н	
С	Н	Н	С	
Н	Н	С	Н	Н
С	Н	Н	Н	
Н	Н	Н	Н	

Джерело: розроблено авторами

Логічні рівняння для групи показників f_1 (економічна стратегія)

$$\mu^B(f_1) = \mu^B(x_{11}) * \mu^B(x_{12}) * \mu^B(x_{13}) \cup \mu^C(x_{13})\mu^C(x_{17}) * \mu^B(x_{18});$$

$$\mu^{BC}(f_1) = \mu^C(x_{11}) * \mu^B(x_{12}) * \mu^B(x_{13}) \cup \mu^B(x_{11}) * \mu^C(x_{12}) * \mu^B(x_{13});$$

$$\mu^C(f_1) = \mu^C(x_{11}) * \mu^H(x_{12}) * \mu^C(x_{13}) \cup \mu^H(x_{11}) * \mu^C(x_{12}) * \mu^H(x_{13});$$

$$\mu^{HC}(f_1) = \mu^C(x_{11}) * \mu^C(x_{12}) * \mu^H(x_{13}) \cup \mu^H(x_{11}) * \mu^C(x_{12}) * \mu^C(x_{13});$$

$$\mu^H(f_1) = \mu^C(x_{11}) * \mu^H(x_{12}) * \mu^H(x_{13}) \cup \mu^H(x_{11}) * \mu^H(x_{12}) * \mu^H(x_{13}).$$

Логічні рівняння для групи показників f_2 (фінансова стратегія підприємства):

$$\mu^B(f_2) = \mu^B(x_{21}) * \mu^B(x_{22}) * \mu^B(x_{23}) * \mu^B(x_{24}) \cup \mu^B(x_{21}) * \mu^C(x_{22}) * \mu^C(x_{23}) * \mu^B(x_{24}) \cup$$
$$\cup \mu^C(x_{21}) * \mu^B(x_{22}) * \mu^C(x_{23}) * \mu^C(x_{24});$$
$$\mu^{BC}(f_2) = \mu^B(x_{21}) * \mu^B(x_{22}) * \mu^B(x_{23}) * \mu^B(x_{24}) \cup \mu^C(x_{21}) * \mu^C(x_{22}) * \mu^C(x_{23}) * \mu^B(x_{24}) \cup$$
$$\cup \mu^B(x_{21}) * \mu^C(x_{22}) * \mu^B(x_{23}) * \mu^C(x_{24});$$
$$\mu^C(f_2) = \mu^H(x_{21}) * \mu^C(x_{22}) * \mu^C(x_{23}) * \mu^H(x_{24}) \cup \mu^C(x_{21}) * \mu^H(x_{22}) * \mu^H(x_{23}) * \mu^H(x_{24}) \cup$$
$$\cup \mu^C(x_{21}) * \mu^C(x_{22}) * \mu^C(x_{23}) * \mu^C(x_{24});$$
$$\mu^{HC}(f_2) = \mu^H(x_{21}) * \mu^H(x_{22}) * \mu^C(x_{23}) * \mu^C(x_{24}) \cup \mu^C(x_{21}) * \mu^C(x_{22}) * \mu^H(x_{23}) * \mu^H(x_{24}) \cup$$
$$\cup \mu^C(x_{21}) * \mu^H(x_{22}) * \mu^H(x_{23}) * \mu^C(x_{24});$$
$$\mu^H(f_3) = \mu^H(x_{21}) * \mu^H(x_{22}) * \mu^C(x_{23}) * \mu^H(x_{24}) \cup \mu^H(x_{21}) * \mu^H(x_{22}) * \mu^H(x_{23}) * \mu^H(x_4).$$

У свою чергу кожен з вхідних первинних параметрів x_{ij} представляється у вигляді відповідної залежності від низки вхідних первинних параметрів (див. табл. 2).

Останній етап – дефазифікація, на якому здійснюється ідентифікація рівня стратегічного управління за такою залежністю:

$$\mu^{y_S} = \max \mu^{y_S}(f_1,..., f_2).$$

Висновки та подальші дослідження. Існуючі методи СУП базуються на дослідженні внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, статистичних та управлінських даних, проте вони є недосконалими, оскільки не враховують багато чинників, що впливають на його стратегічний розвиток. Тому авторами розроблено математичну модель оцінювання рівня СУП, особливістю якої є те, що вона враховує множини первинних вхідних параметрів, множину критеріїв, а також декомпозицію складної функції оцінювання рівня СУП, що дозволяє чітко відобразити множину вхідних оцінювальних параметрів на множину вихідних рішень.

Запропоновані авторами статті математична модель та метод ідентифікації рівня СУП на базі математичного апарату нечітких множин дозволяє враховувати економічні суб'єкти з різними типами оцінювальних параметрів без урахування усіх можливих комбінацій їх значень, що суттєво знижує собівартість прийнятого рішення та зменшує часові витрати осіб, що його приймають. Крім того, стає можливим отримати оцінку використовуючи природну мову формулювання висновків експертами [8].

Література

1. Азарова А.О. Оцінювання рівня використання стратегічного потенціалу підприємства на базі нейронної мережі Хопфілда / А.О. Азарова, О.В. Антонюк // Моделювання та інформаційні системи в економіці. – 2011. – № 83. – С. 46–58.

2. Азарова А.О. Вибір, планування та реалізація стратегії розвитку підприємства / А.О. Азарова, Н.С. Желюк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 12. – С. 91–100.

3. Азарова А.О. Розробка СППР зі стратегічного управління з використанням методу ієрархічного цільового оцінювання альтернатив / А.О. Азарова, О.В. Форонова // Автоматика 2006: міжнародна конференція з автоматичного управління. – Вінниця, 2007. – С. 325-331.

4. Азарова А.О. Аналіз існуючих моделей та методик формування раціональної стратегії управління / А.О. Азарова, О.В. Форонова // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. Випуск 215: В 4 т. – Том IV. – Дніпропетровськ. ДНУ, 2006. – С. 1212-1222.

5. Азарова А.О. Побудова СППР зі стратегічного управління підприємством на базі апарату комплексної цільової програми **/** А.О. Азарова, О.В. Форонова **//** Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2006. – № 5. – С. 140–145.

6. Антонюк О.В. Оцінка стратегічного потенціалу підприємства з використанням нейронної мережі Хопфілда / О.В. Антонюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – С. 115-121.

7. Желюк Н.С. Основні етапи формування стратегії підприємства / Н.С. Желюк // Людський фактор в економіці та його перспективи в сучасній Україні. – Тернопіль, 2010. – С. 25–26.

8. Математичні модель та методи оцінювання рівня використання стратегічного потенціалу підприємства / А.О. Азарова, О.М. Роїк, О.В. Антонюк, А.В. Сторожа // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2012. – № 4 (103). – С. 90–99.

References

1. Azarova, O.A., Antoniuk, O.V. (2011), "The estimation of the level of using of enteprise strategic potential on the basis of neural Hopfield net", Modeliuvannia ta informatsiini systemy v ekonomitsi, no. 83, pp. 46–58.

2. Azarova, A.O. and Zheluk, N.S. (2010), "Selection, planning and implementation of the development strategy of the enterprise", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 12, pp. 91-100.

3. Azarova, A.O. and Foronova, O.V. (2007), "Development of decision support systems in strategic management using the method of hierarchical target evaluation of alternatives", *Avtomatika 2006: international conference on automatic control*, Vinnitsa, pp. 325-331.

4. Azarova, A.O. and Foronova, O.V. (2006), "Analysis of existing models and methods of forming rational management strategy", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: Zbirnyk naukovykh prats,* DNU, Vol. IV, pp. 1222-1222.

5. Azarova, A.O. and Foronova, O.V. (2006), "Building DSS for with the strategic enterprise management on the basis of the apparatus of the complex foal program", *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, no. 5, pp.140-145.

6. Antoniuk, O.V. (2010), "The estimation of the enterprise strategic potential with using of neural Hopfield net", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 6, pp. 115-121.

7. Zheluk, N.S. (2010), "The main stages of formation of enterprise strategy", *Liudskyi faktor v ekonomitsi ta yoho perspektyvy v suchasnii Ukraini*, pp. 25-26.

8. Azarova, A.O., Roik, O.M., Antoniuk, O.V., Storozha, A.V. (2012), "Mathematical models and methods of estimation of the level of company strategic potential", *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, no. 4 (103), pp. 90-99.

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Свиноус І.В,
д.е.н., професор, зав. кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Білоцерківський національний аграрний університет

ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕНСИВНОГО РОЗВИТКУ СВИНАРСТВА

Svynous I.V.,
dr. sc. (econ.), prof., head of department of accounting and auditing
Bila Tserkva National Agrarian University

INNOVATIVE SUPPORT OF INTENSIVE PIG HUSBANDRY PRODUCTION

Перехід економіки України до системи ринкових відносин, спрямований на забезпечення нової якості економічного зростання, підвищення рівня продовольчого забезпечення населення, значною мірою залежить від розвитку тваринництва, зокрема свинарства.

За своєю господарською значущістю свинарство як скороспіла галузь традиційно посідає перше місце серед інших галузей тваринництва. У кризових ситуаціях воно нерідко ставало головним джерелом швидкого нарощування виробництва м'яса.

Актуальність проблеми підвищення ефективності виробництва свинини зумовлена кількома чинниками: об'єктивними потребами людей у споживанні м'ясних продуктів, необхідністю забезпечення харчової та легкої промисловості сировиною, важливістю розвитку свинарства для сільськогосподарських підприємств як стабільного джерела надходження коштів і розширеного відтворення галузі, створенням експортного потенціалу у м'ясному підкомплексі АПК. В сучасних умовах головним напрямом розвитку свинарства та єдино можливим шляхом виходу його з кризового стану є інтенсифікація виробництва на інноваційній основі, переведення галузі на індустріальний шлях розвитку з використанням досягнень науки, техніки і передової практики й інших невід'ємних складових даного процесу. Саме вирішенню названих проблем присвячена монографія* Гончарова В.М. і Дубравіної Л.І. на тему «Організаційно-економічне забезпечення підвищення ефективності виробництва свинини». Зазначена публікація є певним вкладом авторів у розвиток науки і передової практики в галузі свинарства.

У першому розділі монографії „Теоретичні основи дослідження ефективності виробництва свинини" викладено результати дослідження теоретико-методичних основ ефективності розвитку сільськогосподарських підприємств, уточнено основи формування ефективності, ідентифіковано чинники, що впливають на неї.

---

* *Гончаров В.М. Організаційно-економічне забезпечення підвищення ефективності виробництва свинини : монографія / В.М. Гончаров, Л.І. Дубравіна. – Луганськ : "Пресс—Экспресс", 2014. – 176 с.*

У другому розділі „Економічний аналіз ефективності виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах" досліджено ринкове середовище з позиції виявлення основних чинників формування ефективності виробництва свинини, проведено аналіз виробничої системи аграрних підприємств Луганської області та здійснений факторний аналіз формування собівартості продукції, як основної складової забезпечення ефективного виробництва.

У третьому розділі „Організаційно-економічне забезпечення ефективності виробництва свинини" сформовано системний підхід до побудови організаційного-економічного механізму, що забезпечує формування необхідних умов для ефективного розвитку свинарства на основі реалізації внутрішніх переваг підприємства.

Наведені висновки і пропозиції ґрунтуються на результатах наукових досліджень.

В цілому можна вважати, що монографія „Організаційно-економічне забезпечення підвищення ефективності виробництва свинини", яка видається за авторством Гончарова В.М. і Дубравіної Л.І. відповідає вимогам до наукових видань.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

Володін С.А. МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ НАУКИ НА ПРИКЛАДІ СИСТЕМИ НААН УКРАЇНИ

Мета дослідження – пошук ефективної моделі інноваційного розвитку аграрної науки, яка б забезпечувала підвищення конкурентоспроможності аграрної економіки, модернізації інфраструктури, залучення інвестицій в базові сектори АПК.

Методика дослідження. Дослідження здійснювалися на науково-методичній базі Інституту інноваційного провайдингу в наукоємній аграрній сфері. У роботі використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: монографічний метод – для вивчення теоретичних засад і наукових підходів до створення та розвитку в мережі наукових установ підприємницьких структур для сприяння адаптації аграрної науки в ринковому середовищі; метод моделювання для обгрунтування та прогнозування напрямів та шляхів ефективного господарювання системи НААН; системного аналізу і синтезу – для встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій; у процесі обґрунтування теоретичних аспектів роботи використані методи абстрагування для оцінки критеріїв прийняття рішень, фундаментальних та прикладних аспектів сучасної теорії економіки знань.

Результати. Дослідження спрямовано на вирішення проблем інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної науки на прикладі Національної академії аграрних наук України. Обґрунтовано шляхи подолання проблем розвитку аграрної науки з урахуванням вимог стратегії інноваційного розвитку агропромислового комплексу; задіяння гнучкої системи заохочень до високотехнологічної виробничої і обслуговуючої кооперації науково-дослідних установ з виробничими та комерційними приватними партнерами для гарантованого збуту власної науково-технічної та інноваційної продукції за довгостроковими форвардними контрактами. Розроблено конкурентоспроможну корпоративну систему трансферу інновацій з інвестиційним забезпеченням на основі інтеграційних відносин науки та бізнесу; механізм залучення сучасних технологій та капіталу до участі в інвестиційному розвитку інноваційної інфраструктури НААН, підвищення конкурентоспроможності наукових установ на наукоємному аграрному ринку. Сформовано організаційні засади структурних перетворень мережі НААН з метою посилення використання наукового потенціалу і концентрації його на пріоритетних напрямах розвитку агропромислового комплексу.

Наукова новизна полягає в подальшому розвитку теоретичних та прикладних аспектів новостворень та нововведень на підприємницьких засадах, обгрунтування ролі, місця і умов розвитку системи аграрної науки як високотехнологічної бази конкурентоспроможної аграрної економіки.

Практична значущість. Реалізація Моделі інноваційного розвитку НААН забезпечить мобілізацію інноваційного потенціалу наукових установ НААН на проривних напрямах розвитку агропромислового комплексу; розвиток державно-приватного партнерства в системі НААН шляхом реалізації самоокупних бізнес-проектів інноваційно-інвестиційного розвитку на пріоритетних напрямах АПК з дольовою участю держави, приватного капіталу та об'єктів прав на науково-технічну продукцію НДУ.

Ключові слова: інновація, інноваційний потенціал, інноваційні перетворення, інноваційний розвиток агропромислового комплексу, наукове забезпечення агропромислового виробництва, наукоємна аграрна сфера, реформування аграрної науки, державно-приватне партнерство, венчурні інвестиції, інноваційно-інвестиційний розвиток, інноваційна підприємницька інфраструктура, експериментально-виробнича база, ринкова інтеграція, науковий парк

Володин С.А. МОДЕЛЬ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ НАУКИ НА ПРИМЕРЕ СИСТЕМЫ НААН УКРАИНЫ

Цель исследования – поиск эффективной модели инновационного развития аграрной науки, которая обеспечивала бы повышение конкурентоспособности аграрной экономики, модернизации инфраструктуры, привлечения инвестиций в базовые секторы АПК.

Методика исследования. Исследования осуществлялись на научно-методической базе Института инновационного провайдинга в наукоемкой аграрной сфере. В работе использованы общенаучные и специальные методы исследования, в частности: монографический метод – для изучения теоретических принципов и научных подходов к созданию и развитию в сети научных учреждений предпринимательских структур для содействия адаптации аграрной науки в рыночной среде; метод моделирования для обоснования и прогнозирования направлений и путей эффективного ведения хозяйства системы НААН; системного анализа и синтеза – для установления причинно-следственных связей и формирования выводов и предложений; в процессе обоснования теоретических аспектов работы использованы методы абстрагирования для оценки критериев принятия решений, фундаментальных и прикладных аспектов современной теории экономики знаний.

Результаты. Исследование направлено на решение проблем инновационно-инвестиционного развития аграрной науки на примере Национальной академии аграрных наук Украины. Обоснованы пути преодоления проблем развития аграрной науки с учетом требований стратегии инновационного развития агропромышленного комплекса; задействование гибкой системы поощрений к высокотехнологичной производственной и обслуживающей кооперации научно-исследовательских учреждений с производственными и коммерческими частными партнерами для гарантированного сбыта собственной научно-технической и инновационной продукции по долгосрочным форвардным контрактам. Разработана конкурентоспособная корпоративная система трансфера инноваций с инвестиционным обеспечением на основе интеграционных отношений науки и бизнеса; механизм привлечения современных технологий и капитала к участию в инвестиционном развитии инновационной инфраструктуры НААН, повышения конкурентоспособности научных учреждений на наукоемком аграрном рынке. Сформированы организационные основы структурных преобразований сети НААН с целью усиления использования научного потенциала и концентрации его на приоритетных направлениях развития агропромышленного комплекса.

Научная новизна заключается в дальнейшем развитии теоретических и прикладных аспектов новосозданий и нововведений на предпринимательских основах, обоснования роли, места и условий развития системы аграрной науки как высокотехнологичной базы конкурентоспособной аграрной экономики.

Практическая значимость. Реализация Модели инновационного развития НААН обеспечит мобилизацию инновационного потенциала научных учреждений НААН на прорывных направлениях развития агропромышленного комплекса; развитие государственно-частного партнерства в системе НААН путем реализации самоокупающихся бизнес-проектов инновационно-инвестиционного развития на приоритетных направлениях АПК с долевым участием государства, частного капитала и объектов прав на научно-техническую продукцию НИУ.

Ключевые слова: инновация, инновационный потенциал, инновационные превращения, инновационное развитие агропромышленного комплекса, научное обеспечение агропромышленного производства, наукоемкая аграрная сфера, реформирование аграрной науки, государственно-частное партнерство, венчурные инвестиции, инновационно-инвестиционное развитие, инновационная предпринимательская инфраструктура, экспериментально-производственная база, рыночная интеграция, научный парк

Volodin S.A. THE MODEL FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRARIAN SCIENCE ON THE EXAMPLE OF NAAS SYSTEM OF UKRAINE

Purpose. The goal of research is to seek for the efficient model for innovative development of agrarian science, which would provide with improvement in competitiveness of agrarian economics, modernization of its infrastructure, involvement of investments into basic sectors of AIC.

Methodology of research. The research was performed on the scientific methodological base in the Institute of innovative providing in science intensive agrarian sphere. The paper used the general scientific and special methods of research, in particular: monographic method – to study the theoretical principles and scientific approaches to creation and development of entrepreneurial structures within the network of scientific institutions to assist to adaptation of agrarian science in market environment; modeling method to ground and to predict the directions and ways for efficient management of NAAS system; systematic analysis and synthesis – to determine the relationships of cause and effect and to form conclusions and proposals; the abstraction methods were used while grounding the theoretical aspects of works in order to assess the criteria for decision taking, fundamental and applied aspects in modern theory of economics of knowledge.

Findings. The research is aimed to solve the problems in innovative investment development of agrarian science on example of National academy of agrarian sciences of Ukraine. The ways to overcome with the problems in development of agrarian science taking into consideration the requirements to strategy for innovative development of agro-industrial complex; to involve the flexible incentive system into high technology production and service cooperation_of scientific research institutions with production and commercial private partners for guaranteed distribution of own scientific technical and innovative products pursuant to long term forward contracts were grounded. The competitive corporate system for transfer of innovations with investment security on the basis of integration relations of science and business; the mechanism to involve modern technologies and capital into participation in investment development of NAAS innovative infrastructure, improvement in competitiveness of scientific institutions at science intensive agrarian market was developed. The organizational principles for structural transformations of NAAS network were formed in order to reinforce the use of scientific potential and its concentration on top-priority directions in development of agro-industrial complex.

Orginality is further development of theoretical and applied aspects for new formations and innovations due to entrepreneurial principles, grounding the role, place and conditions for development of agrarian science system as a high technology base for competitive agrarian economics.

Practical value. The implementation of Model for innovative development of NAAS will provide with mobilization of innovative potential for scientific institutions of NAAS at breakthrough directions in development of agro-industrial complex; development of state private partnership in NAAS system through implementation of repaying business projects for innovative investment development in top-priority directions of AIC with participation interest of state, private capital and object of right for scientific technical products of SRE.

Key words: innovation, innovative potential, innovative transformations, innovative development of agro-industrial complex, scientific provision of agro-industrial production, science intensive agrarian sphere, reformation of agrarian science, state private partnership, venture investments, innovative investment development, innovative entrepreneurial infrastructure, experimental production base, market integration, scientific park.

Дзядикевич Ю.В. ШЛЯХИ ГАРАНТУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Мета. Проведення аналізу стану енергетичної безпеки України, її проблем і окреслення шляхів гарантування стійкого розвитку економіки.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальні та спеціальні методи. На основі аналізу та синтезу, індукції та дедукції, а також узагальнення наукових джерел, присвячених проблемі вирішення енергетичної безпеки України, досліджено основні напрями, які гарантують енергетичну безпеки України.

Результати. Проведено аналіз стану енергетичної безпеки України та виявлено її проблеми. Встановлено низку чинників, які гальмують розвиток паливно-енергетичного комплексу, внаслідок чого виник критичний стан енергетичної безпеки. Виявлено необхідність вирішення таких питань, як ліцензування, тарифоутворення, а також розробки концепції вдосконалення державного регулювання енергетики. Показано, що одним із напрямів гарантування енергетичної безпеки є співпраця України з країнами ЄС. Це сприятиме зниженню енергетичної залежності, підвищенню енергетичної ефективності, забезпеченню охорони довкілля та соціальної стабільності.

Наукова новизна. На підставі аналізу стану енергетичної безпеки України та виявлених проблем запропоновано оптимальні шляхи, що гарантують стійкий розвиток економіки, а саме: державне регулювання енергетики та співпраця України з ЄС.

Практична значущість. Одержані результати дослідження дають можливість сформулювати перспективні шляхи покращення енергетичної безпеки України, які можуть бути використані на підприємствах паливно-енергетичного комплексу країни.

Ключові слова: енергетична безпека, державне регулювання, ціноутворення, тариф, конкуренція, енергетична політика, співпраця, енергоспоживання.

Дзядыкевич Ю.В. ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Цель. Проведение анализа состояния энергетической безопасности Украины, ее проблем и определение путей обеспечения устойчивого развития экономики.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общие и специальные методы. На основе анализа и синтеза, индукции и дедукции, а также обобщение научных источников, посвященных проблеме решения энергетической безопасности Украины, исследованы основные направления, которые гарантируют энергетическую безопасности Украины.

Результаты. Проведен анализ состояния энергетической безопасности Украины и выявлены ее проблемы. Установлен ряд факторов, которые тормозят развитие топливно-энергетического комплекса, в результате чего возникло критическое состояние энергетической безопасности. Выявлена необходимость решения таких вопросов, как лицензирование, тарифообразования, а также разработки концепции совершенствования государственного регулирования энергетики. Показано, что одним из направлений обеспечения энергетической безопасности является сотрудничество Украины со странами ЕС. Это будет способствовать снижению энергетической зависимости, повышению энергетической эффективности, обеспечению охраны окружающей среды и социальной стабильности.

Научная новизна. На основании анализа состояния энергетической безопасности Украины и выявленных проблем предложены оптимальные пути, обеспечивающие устойчивое развитие экономики.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования дают возможность сформулировать перспективные пути улучшения энергетической безопасности Украины, которые могут быть использованы на предприятиях топливно-энергетического комплекса страны.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, государственное регулирование, ценообразование, тариф, конкуренция, энергетическая политика, сотрудничество, энергопотребление.

Dziadykevych Yu.V. WAYS OF GUARANTEEING ENERGY SECURITY IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to conduct the analysis of energy security in Ukraine, its problems and outline ways of guaranteeing sustainable economic development.

Methodology of the study. The general and special methods were used in the process of research. The basic directions have been studied on the basis of analysis and synthesis, induction and deduction and also generalization of scientific sources devoted to the problem of resolving energy security in Ukraine. These directions guarantee energy security in Ukraine.

Findings. The analysis of energy security in Ukraine has been conducted and its problems have been identified. It has been established a number of factors that inhibit the development of fuel and energy complex, so that there was a critical state of energy security. It has been detected the need to solve such issues as licensing, tariff formation and also developing the concept of improving state regulation of energy. It has been shown that one of the guarantee directions for energy security is cooperation Ukraine with countries of European Union. It will help to reduce energy dependence, improve energy efficiency, ensuring environmental and social sustainability.

Originality. The optimal ways that guarantee sustainable development of the economy were proposed on the basis of analysis of energy security in Ukraine and identified problems. Among them are: state regulation of energy and cooperation between Ukraine and the European Union.

Practical value. The obtained results of the study provide an opportunity to formulate perspective ways of improving energy security in Ukraine, which can be used at the enterprises of fuel and energy complex.

Key words: energy security, state regulation, pricing, tariffs, competition, energy policy, cooperation, energy consumption.

Смоленюк Р.П. ІННОВАЦІЙНА ОСНОВА ПЕРЕВОДУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ІНТЕНСИВНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ

Мета. Метою статті є обґрунтування основних стратегічних інноваційних напрямків інтенсифікації аграрного виробництва в умовах його екологізації і розвитку глобалізаційних процесів.

Методика дослідження. Методологічну основу дослідження становить діалектичний метод наукового пізнання сутності інтенсифікації аграрного виробництва на інноваційній основі. При дослідженні характеру розвитку інноваційної діяльності та інноваційного процесу інтенсифікації аграрного виробництва використовувався метод аналізу і синтезу та порівнювальний метод. При дослідженні впливу інновацій на характер інтенсивного відтворення виробництва і зворотного впливу розвитку аграрної економіки на інноваційну активність використовувався причинно-наслідковий метод. При дослідженні необхідності запровадження в сільському господарстві органічного виробництва використано системний підхід.

Результати. Обґрунтовано сутність поняття «інтенсифікація сільськогосподарського виробництва» як процес додаткових вкладень на основі широкого використання досягнень науково-технічного прогресу. Визначено основну мету інтенсифікації аграрних підприємств, яка передбачає збільшення виробництва продукції, поліпшення її якості та зниження матеріально-грошових і трудових затрат на одиницю продукції на основі якісного вдосконалення всього виробництва при збереженні його продуктивного потенціалу.

Сформовано стратегічні напрями інтенсифікації аграрного виробництва, які включають залучення інноваційно-інвестиційних ресурсів для техніко-технологічної переоснащеності виробництва; оптимізацію структури виробництва і розмірів сільськогосподарських формувань; запровадження органічного сільського господарства, виробництва екологічно безпечної аграрної продукції і екологізації сільських територій.

Наукова новизна. Використано системний підхід щодо інноваційного забезпечення інтенсифікації сільського господарства на основі впровадження органічного аграрного виробництва

Практична цінність. Отримані результати дослідження сприяють підвищенню інтенсифікації сільського господарства. Вони направлені на екологізацію аграрної сфери, виробництво екологобезпечної продукції і можуть бути використані суб'єктами сільського господарства.

Ключові слова: інноваційний процес, інтенсивність, інтенсифікація, сільське господарство, екологізація, еколого безпечна продукція.

Смоленюк Р.П. ИННОВАЦИОННАЯ ОСНОВА ПЕРЕВОДА СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА НА ИНТЕНСИВНЫЙ ПУТЬ РАЗВИТИЯ

Цель. Целью статьи является обоснование основных стратегических инновационных направлений интенсификации аграрного производства в условиях его экологизации и развития глобализационных процессов.

Методика исследования. Методологическую основу исследования составляет диалектический

метод научного познания сущности интенсификации аграрного производства на инновационной основе. При исследовании характера развития инновационной деятельности и инновационного процесса интенсификации аграрного производства использовался метод анализа и синтеза и сравнительный метод. При исследовании влияния инноваций на характер интенсивного воспроизводства производства и обратного влияния развития аграрной экономики на инновационную активность использовался причинно-следственная метод. При исследовании необходимость внедрения в сельском хозяйстве органического производства использован системный подход.

Результаты. Обоснована сущность понятия «интенсификация сельскохозяйственного производства» как процесс дополнительных вложений на основе широкого использования достижений научно-технического прогресса. Определена основная цель интенсификации аграрных предприятий, которая предусматривает увеличение производства продукции, улучшения ее качества и снижения материально-денежных и трудовых затрат на единицу продукции на основе качественного совершенствования всего производства при сохранении его производительного потенциала. Сформирован стратегические направления интенсификации аграрного производства, которые включают привлечение инновационно-инвестиционных ресурсов для технико-технологической переоснащености производства; оптимизацию структуры производства и размеров сельскохозяйственных формирований; внедрение органического сельского хозяйства, производства экологически безопасной аграрной продукции и экологизации сельских территорий.

Научная новизна. Использован системный подход к инновационного обеспечения интенсификации сельского хозяйства на основе внедрения органического аграрного производства

Практическая ценность. Полученные результаты исследования способствуют повышению интенсификации сельского хозяйства. Они направлены на экологизацию аграрной сферы, производство экологобезопасного продукции и могут быть использованы субъектами сельского хозяйства.

Ключевые слова: инновационный процесс, интенсивность, интенсификация, сельское хозяйство, экологизация, эколого безопасная продукция.

Smoleniuk R.P. INNOVATION BASIS OF AGRICULTURAL TRANSITION ON THE INTENSIVE WAY OF DEVELOPMENT

Purpose. The aim of the article is to substantiate the main strategic innovation directions of agriculture intensification in terms of its greening and development the globalization processes.

Methodology of research. The dialectical method of scientific cognition of the intensification essence of agricultural production on the innovation basis constitutes the methodological basis of the study.

The method of analysis and synthesis and comparative method were used in the study of the nature of innovation and the innovation process of intensification of agricultural production. The cause and effect method was used in the study of the impact of innovations in intensive nature of production and reproduction of the reverse effect of the agrarian economy to an innovative activity. The systematic approach was used in the study the need to introduce organic production in the agriculture.

Findings. It has been substantiated the essence of the concept “intensification of agricultural production” as the process of additional investments through the extensive use of scientific and technical progress. It has been determined the main purpose of intensification of agricultural enterprises intended to increase production, improve its quality and reduce material and financial and labor costs per unit of production on the basis of qualitative improvement of all production while maintaining its productive capacity. It has been formed the strategic directions of intensification of agricultural production, which include attracting innovation and investment resources for technical and technological production; optimization of the production structure and the size of agricultural groups; introduction of organic agriculture, production of environmentally safe agricultural production and greening of rural territories.

Originality. The systematic approach to providing innovative intensification of agriculture through the introduction of organic agricultural production was used in the article.

Practical value. The obtained results of the study contribute to the intensification of agriculture. These results are aimed at the greening of agricultural sector, producing ecologically safe products and can be used by entities in agriculture.

Key words: innovation process, intensity, intensification, agriculture, greening, environmentally safe products.

Михайлишин Л.І. ІННОВАЦІЇ ЯК ФОРМА ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Мета. Наукове обґрунтування оптимізаційних заходів в сфері становлення інноваційної політики для соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: метод порівняння використано для обґрунтування поняття інновацій як соціально-економічної категорії; метод статистичного аналізу і синтезу застосований для оцінки стану розвитку наукового потенціалу в Україні; метод дедукції та гіпотетичний метод використано для обґрунтування економічної та соціальної сфер розвитку інновацій.

Результати. Визначено особливості розвитку інновацій в соціально-економічному середовищі держави. Обґрунтовано поняття комерційного і особистого інтересу в сфері розвитку інновацій, як соціально-економічної категорії. Визначено фактори малоефективного розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Наукова новизна. На основі гіпотетичного методу обґрунтовано поняття інновацій як соціально-економічної категорії, що забезпечує можливості для проведення реформ з активізації стимулювання інноваційної діяльності в державі.

Практична значущість. Результати дослідження можуть використовуватись менеджментом підприємств різних галузей промисловості, а також бути впровадженими в практичній діяльності науково-дослідних установ і органів державної та місцевої влади.

Ключові слова: інновації, товарні інновації, технологічні інновації, інноваційна діяльність, науково-дослідні розробки, бізнес-інновації, інноваційні ініціативи.

Михайлишин Л.И. ИННОВАЦИИ КАК ФОРМА ГЛОБАЛЬНЫХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ.

Цель. Научное обоснование оптимизационных мероприятий в сфере становления инновационной политики для социально-экономического развития Украины в условиях глобализации.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: метод сравнения использованы для обоснования понятия инноваций как социально-экономической категории; метод статистического анализа и синтеза применен для оценки состояния развития научного потенциала в Украине; метод дедукции и гипотетический метод использован для обоснования экономической и социальной сфер развития инноваций.

Результаты. Определены особенности развития инноваций в социально-экономической среде государства. Обосновано понятие коммерческого и личного интереса в сфере развития инноваций, как социально-экономической категории. Определены факторы малоэффективного развития инновационной деятельности в Украине.

Научная новизна. На основе гипотетического метода обосновано понятие инноваций как социально-экономической категории, обеспечивает возможности для проведения реформ по активизации стимулирования инновационной деятельности в государстве.

Практическая значимость. Результаты исследования могут использоваться менеджментом предприятий различных отраслей промышленности, а также быть внедренными в практической деятельности научно-исследовательских учреждений и органов государственной и местной власти.

Ключевые слова: инновации, товарные инновации, технологические инновации, инновационная деятельность, научно-исследовательские разработки, бизнес-инновации, инновационные инициативы.

Mykhailyshyn L.I. INNOVATIONS AS A FORM OF GLOBAL SOCIAL AND ECONOMIC RELATIONSHIPS

Purpose. Scientific substantiation of optimization measures in the sphere of innovation policy for socio-economic development of Ukraine in the conditions of globalization.

Methodology of research. In the process of investigation we used general scientific methods in particular: comparative method was used for the substantiation of the concept innovations as socio-economic category; method of statistical analysis and synthesis was applied for the evaluation of the development of scientific potential in Ukraine; method of deduction and hypothetic method were used for the substantiation of economic and social spheres of innovation development.

Findings. The peculiarities of innovation development in social and economic environment of the state are defined. The concept of commercial and personal interest in the sphere of innovation development as a socio-economic category is substantiated. The factors of ineffective development of innovation in Ukraine.

Originality. Based on a hypothetical method the concept innovations as socio-economic category is substantiated and it ensures opportunities for carrying out reforms to intensify innovation activity in the country.

Practical value. The results of investigation can be used in the management of enterprises in different industries and also they can be applied in practical activity of research establishments and state and local authorities.

Key words: innovations, product innovation, technological innovations, innovation activity, scientific and research development, business-innovations, innovative initiatives.

Турило А.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНЕЗИСУ І ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК»

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних та методологічних положень щодо удосконалення визначення сутності категорії «інноваційний розвиток», а також її генезису.

Методика дослідження. Теоретико - методологічною основою даного дослідження послугували фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці провідних вітчизняних та закордонних економістів, а також нормативні та законодавчі акти України з питань інноваційного розвитку. Для дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних основ та існуючих концепцій інноваційного розвитку підприємств**;** системний підхід – для обґрунтування основних положень щодо управління інноваційним розвитком; методи аналізу і синтезу – для виявлення загальних тенденцій інноваційного розвитку підприємств..

Результати. У статті розглянуто наукові концептуальні основи визначення сутності категорії «інноваційний розвиток», а також основні підходи до встановлення генезису даної категорії. На основі проведеного аналізу літературних джерел, а саме – доробку видатних вітчизняних та закордонних економістів, визначено особливості визначення сутності даної категорії. Запропоновано авторський підхід щодо розгалуження категорій інновації, інноваційний розвиток, науково- технічний прогрес. Встановлено, що науково-технічний прогрес отримує своє конкретне відображення в статично-предметному аспекті, в інноваціях, в динамічно- цільовому – інноваційному розвитку і пронизує всі рівні господарювання.

Наукова новизна. Новизна полягає у формулюванні теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо визначення категорій «інноваційний розвиток», «інновації», «науково-технічний прогрес».

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо управління інноваційним процесом на підприємствах.

Ключові слова. інновації, інноваційний розвиток, науково-технічний прогрес, генезис.

Турило А.А. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ГЕНЕЗИСА И СОДЕРЖАНИЯ КАТЕГОРИИ «ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ»

Цель. Целью исследования является разработка теоретических и методологических положений по усовершенствованной определения сущности категории «инновационное развитие», а также ее генезиса.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой данного исследования послужили фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ведущих отечественных и зарубежных экономистов, а также нормативные и законодательные акты Украины по вопросам инновационного развития. Для исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения - для исследования теоретических основ и существующих концепций инновационного развития предприятий; системный подход - для обоснования основных положений по управлению инновационным развитием; методы анализа и синтеза - для выявления общих тенденций инновационного развития предприятий.

Результаты. В статье рассмотрены научные концептуальные основы определения сущности категории «инновационное развитие», а также основные подходы к установлению генезиса данной категории. На основе проведенного анализа литературных источников, а именно - наследия выдающихся отечественных и зарубежных экономистов, определены особенности определения сущности данной категории. Предложен авторский подход к разветвлению категорий инновации, инновационное развитие, научно-технический прогресс. Установлено, что научно-технический прогресс получает свое конкретное отражение в статически предметном аспекте, в инновациях, в динамично-целевом - инновационном развитии и пронизывает все уровни хозяйствования.

Научная новизна. Новизна заключается в формулировке теоретических положений и выработке концептуального подхода к определению категорий «инновационное развитие», «инновации», «научно-технический прогресс».

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по управлению инновационным процессом на предприятиях.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, научно-технический прогресс, генезис.

Turylo A.A. CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR THE RESEARCH OF GENESIS AND THE CONTENT OF THE CATEGORY “INNOVATIVE DEVELOPMENT”

Purpose. The aim of the article is to develop theoretical and methodological provisions regarding improvement of definition the essence of the category of “innovative development” and its genesis.

Methodology of research. Fundamental assumptions of the modern economic theory, scientific works of the leading domestic and foreign economists, and also regulatory and legislative acts of Ukraine on issues of innovative development are the theoretical and methodological basis of this study. General and scientific methods were used in this research in particular: methods of theoretical generalization – to study the theoretical foundations and existing concepts of innovative enterprise development; systematic approach – to substantiate the main provisions regarding the management of innovative development; methods of analysis and synthesis – to identify general trends for the innovative development of enterprises.

Findings. Scientific conceptual foundations of determining the essence of the category of "innovative development" and also the main approaches to establishing the genesis of this category are considered in the article. The peculiarities of determining the essence of this category have been defined on the basis of conducted analysis of the literary sources, namely, achievements of outstanding domestic and foreign economists. It has been proposed the author's approach to ramification the category of innovations, innovation development, scientific and technological progress. It has been established that scientific and technological progress receives its concrete reflection in static and objective aspect, in the innovations, in dynamically and target –innovative development and permeates all levels of management.

Originality. The novelty lies in the formulation of theoretical propositions and developing the conceptual approach for determining the categories "innovative development", "innovations", "scientific and technical progress".

Practical value. The obtained research results are the basis for solving practical problems in the management of innovation processes at the enterprises.

Key words: innovations, innovative development, scientific and technical progress, genesis.

Пуцентейло П.Р. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИЙ РОЗВИТОК ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА ЯК НАЙВИЩИЙ РІВЕНЬ ПРОЯВУ КОНКУРЕНЦІЇ

Мета. Метою статті є дослідження конкурентоспроможного розвитку, що дасть змогу ідентифікувати основні внутрішні і зовнішні чинники конкурентних переваг галузі тваринництва.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою статті є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених. У процесі дослідження, зокрема, застосовувались методи: аналізу і синтезу – для вивчення об'єкта і предмета дослідження; графічний – для наочного відображення зв'язків між досліджуваними показниками; абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); конструктивний та експериментальний (формування механізмів управління конкурентоспроможністю галузі), теоретичного моделювання – для узагальнення принципів формування конкурентних переваг.

Результати. Обґрунтовано, що галузева конкурентоспроможність тісно взаємозв'язана з конкурентоспроможністю підприємств і має визначальне значення щодо її розвитку. Визначено, що стосовно будь-якої галузі слід користуватися не категорією конкурентоспроможності, а поняттям конкурентоспроможного розвитку, основою якого є креативна спрямованість галузевого потенціалу за рахунок сукупності забезпечуючих чинників – потенціалів, котрі включають економічний, фінансовий, стратегічний, інвестиційний і креативний потенціали.

Наукова новизна полягає у розвитку теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо теоретичного осмислення розуміння поняття конкурентоспроможного розвитку галузі як діяльності, що спрямована на створення унікальних ринкових переваг в умовах обмежень і протидії з боку зовнішніх і внутрішніх чинників, концентрацію виняткових ринкових цінностей, переходу від одного якісного стану до іншого, способу перетворення унікального потенціалу в конкурентну перевагу.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів є підґрунтям для вирішення практичних проблем конкурентоспроможного розвитку галузі тваринництва. Вихідною ідеєю цього положення є твердження, що конкурентоспроможний розвиток галузі визначається продуктивністю використання наявних ресурсів усіх видів, а стратегія розвитку галузі має бути орієнтована на підвищення конкурентоспроможності за рахунок активізації використання потенціалу і виявлення нових конкурентних переваг.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентоспроможний розвиток, галузь, тваринництво, продукція тваринництва.

Пуцентейло П.Р. КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЕ РАЗВИТИЕ ОТРАСЛИ ЖИВОТНОВОДСТВА КАК ВЫСОКИЙ УРОВЕНЬ ПРОЯВЛЕНИЯ КОНКУРЕНЦИИ

Цель. Целью статьи является исследование конкурентоспособного развития, что позволит идентифицировать основные внутренние и внешние факторы конкурентных преимуществ отрасли животноводства.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой статьи являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды отечественных и зарубежных ученых. В ходе исследования, в частности, применялись методы: анализа и синтеза – для изучения объекта и предмета исследования; графический – для наглядного отображения связей между исследуемыми показателями; абстрактно-логический (теоретические обобщения и формулирование выводов); конструктивный и экспериментальный (формирование механизмов управления конкурентоспособностью отрасли), теоретического моделирования – для обобщения принципов формирования конкурентных преимуществ.

Результаты. Обосновано, что отраслевая конкурентоспособность тесно взаимосвязана с конкурентоспособностью предприятий и имеет определяющее значение для ее развития. Определено, что в отношении любой отрасли следует пользоваться категорией конкурентоспособности, а понятием конкурентоспособного развития, основой которого является креативная направленность отраслевого потенциала за счет совокупности обеспечивающих факторов – потенциалов, которые включают экономический, финансовый, стратегический, инвестиционный и креативный потенциалы.

Научная новизна заключается в развитии теоретических положений и выработке концептуального подхода к теоретическому осмыслению понимания понятия конкурентоспособного развития отрасли как деятельности, направленной на создание уникальных рыночных преимуществ в условиях ограничений и противодействия со стороны внешних и внутренних факторов, концентрацию исключительных рыночных ценностей, перехода от одного качественного состояния в другое, способа преобразования уникального потенциала в конкурентное преимущество.

Практическая значимость. Практическое значение полученных результатов является основой для решения практических проблем конкурентоспособного развития отрасли животноводства. Исходной идеей этого положения является утверждение, что конкурентоспособное развитие отрасли определяется производительностью использования имеющихся ресурсов всех видов, а стратегия развития отрасли должна быть ориентирована на повышение конкурентоспособности за счет активизации использования потенциала и выявление новых конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, конкурентоспособное развитие, отрасль, животноводство, продукция животноводства.

Putsenteilo P.R. COMPETITIVE DEVELOPMENT OF ANIMAL HUSBANDRY SECTOR AS THE HIGHEST LEVEL OF MANIFESTATION THE COMPETITION

Purpose. The main aim of the article is the study of the competitive development that will allow to identify the main internal and external factors of competitive advantage animal husbandry industry.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the article is fundamental assumptions of modern economic theory, scientific works of domestic and foreign scholars. The following methods were used in this article, in particular: methods of analysis and synthesis – to study the object and subject of study; graphics – for a visual display of relationships between observable indicators; abstract and logical (theoretical generalizations and formulation of conclusions); constructive and experimental (formation mechanisms of competitiveness management industry), theoretical modeling – to summarize the principles of creating competitive advantages.

Findings. It has been substantiated that industrial competitiveness is closely interrelated with the competitiveness of enterprises and has determining significance for its development. It has been determined that with respect to any industry should use no category of competitiveness and the concept of competitive development, basis of which is a creative direction of industry capacity by providing a set of factors – the potentials that include economic, financial, strategic, investment and creative potentials.

Originality. Scientific novelty consists in the development of theoretical propositions and developing a conceptual approach to conceptualize the notion of understanding the competitive development in the industry as activity that is aimed at creating unique market advantages in terms of constraints and opposition from the external and internal factors, the concentration of exceptional market values, the transition from one qualitative state to another, the way transformation of unique potential into competitive advantage.

Practical value. The practical significance of the obtained results is the basis for solving practical problems of competitive animal husbandry industry. The initial idea of this position is the statement that the competitive development of the industry is determined by the use of available resources of all kinds, and development strategy should focus on increasing competitiveness due to the increased use of potential and identifying new competitive advantages.

Key words: competition, competitiveness, competitive development, industry, stockbreeding, animal husbandry products.

Чернишова Л.І., Дженкова А.С. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Метою статті є розгляд, систематизація та обґрунтування особливостей формування системи управління витратами на вітчизняних підприємствах.

Методика дослідження. Для досягнення мети і вирішення визначених завдань в статті використано такі методи: аналізу, синтезу і теоретичного узагальнення – для визначення теоретичних основ та обґрунтування підходів щодо поняття витрат та управління витратами підприємства в ринковій економіці; системного підходу – для обґрунтування інформаційної основи системи управління витратами та її елементів; спостереження; порівняльних переваг; абстрактно-логічний – для теоретичного узагальнення і формулювання висновків.

Результати. Обґрунтовано особливості трактування витрат відповідно до управлінського та бухгалтерського підходів. Визначено необхідність системного управління витратами підприємства. Представлено недоліки діючих систем управління витратами. Запропоновано вимоги, які мають пред'являтися до формування СУВ. Окреслено взаємозв'язок СУВ з управлінськими процесами організації.

Наукова новизна. Узагальнено теоретико-методологічні дослідження щодо формування системи управління витратами та визначено необхідність розробки комплексного підходу до формування системи управління витратами на вітчизняних підприємствах.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих у статті теоретичних розробок при удосконаленні управління витратами підприємства, який охоплює безпосередньо процес формування СУВ, аналіз складових елементів та аналіз факторів, які впливатимуть на управлінську систему, що сприятиме росту економічної ефективності роботи будь-якого вітчизняного підприємства.

Ключові слова: витрати підприємства, система управління витратами, функції управління витратами.

Чернышева Л.И., Дженкова А.С. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЗАТРАТАМИ НА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Целью статьи является рассмотрение, систематизация и обоснование особенностей формирования системы управления затратами на отечественных предприятиях.

Методика исследования. Для достижения цели и решения определенных задач в статье использованы такие методы, как анализа, синтеза и теоретического обобщения - для определения теоретических основ и обоснование подходов относительно понятия затрат и управления затратами предприятия в рыночной экономике; системного подхода - для обоснования информационной основы системы управления затратами и ее элементов; наблюдения; сравнительных преимуществ; абстрактно-логический - для теоретического обобщения и формулирование выводов.

Результаты. В статье обоснованы особенности трактовки расходов согласно управленческого и бухгалтерского подходов, определена необходимость системного управления затратами предприятия, представлены недостатки действующих систем управления затратами, предъявляемые требования, которые должны предъявляться к формированию СУВ, очерченный взаимосвязь СУВ с управленческими процессами организации.

Научная новизна. Обобщенно теоретико-методологические исследования по формированию системы управления затратами, определена необходимость разработки комплексного подхода к формированию системы управления затратами на отечественных предприятиях.

Практическая значимость. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности использования предложенных в статье теоретических разработок при совершенствовании управления затратами предприятия, который охватывает непосредственно процесс формирования СУВ, анализ составляющих элементов и анализ факторов, которые будут влиять на управленческую систему, способствовать росту экономической эффективности работы любого отечественного предприятия .

Ключевые слова: затраты предприятия, система управления затратами, функции управления затратами.

Chernyshova L.I., Dzhenkova A.S. PECULIARITIES OF MANAGEMENT SYSTEM FORMATION OF COSTS AT DOMESTIC ENTERPRISES

The aim of the article is consideration, systematization and grounding of features of forming of control system of costs on the national enterprises.

Research methodology. For achievement of the objective and solving of tasks, such methods are used in the article, as an analysis, synthesis and theoretical generalization - for determination of theoretical bases and validity of approaches in relation to the concept of costs and management of enterprise costs in a market economy; approach of the systems - for the grounding of informative basis of control system and her

elements of costs; supervision; comparative advantages; abstractly-logical - for theoretical generalization and formulation of conclusions.

Results. In the article features of interpretation of costs are grounded in accordance with administrative and book-keeping approaches, the necessity of system management of enterprise costs, presented lacks of operating control system of costs, offered requirements that must be produced to form SMC, in certain, outlined intercommunication of SMC with the administrative processes of organization.

Scientific novelty. Theoretic-methodological researches are generalized in relation to forming of control system of costs, the necessity of development of complex approach is certain to form control system of costs on national enterprises.

Practical value. The practical value of the results of research consists in possibility of the use of the theoretical developments offered in the article at the improvement of management of enterprise costs, that embraces the process of forming of SMC, analysis of component elements and analysis of factors, that influence the administrative system that will assist the growth of economic efficiency of work of any national enterprises.

Key words: costs of enterprise, control system of costs, function of costs management.

Чайківський І.А. ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Мета. Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування засад і стратегій забезпечення ефективного, збалансованого розвитку аграрних підприємств в умовах глобалізації виробництва.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативні та законодавчі акти України з даної проблематики. У процесі дослідження використано наступні методи: монографічний – при обґрунтуванні основних теоретичних положень досліджуваної проблеми; абстрактно-логічний – при формулювання висновків дослідження; методи порівняння, аналізу і синтезу – при вивченні основних причин стримування виходу аграрних підприємств України на стійке зростання та при обґрунтуванні напрямів забезпечення сталого розвитку підприємств; аналогії – у процесі дослідження зарубіжного досвіду щодо забезпечення збалансованого розвитку відносно до вітчизняних умов.

Результати дослідження. Обґрунтовано сутність збалансованого (сталого) розвитку аграрних підприємств. Виявлено основні причини стримування виходу аграрних підприємств України на стійке (збалансоване) зростання. Визначено основні пріоритети збалансованого розвитку товаровиробників продовольчої продукції

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до вирішення проблеми збалансованого (сталого) розвитку аграрних підприємств в умовах глобалізації виробництва.

Практична цінність. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення виходу сільськогосподарських підприємств з фінансово-економічної кризи на основі збалансованого їх розвитку. Вони можуть бути запроваджені в аграрних суб'єктах господарювання незалежно від розмірів і форм власності.

Ключові слова: аграрні підприємства, збалансованість виробництва, стійке зростання, глобалізація**.**

Чайкивский И.А. СБАЛАНСИРОВАННОСТЬ ПРОИЗВОДСТВА АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Цель. Целью статьи является научно-теоретическое обоснование принципов и стратегий обеспечения эффективного, сбалансированного развития аграрных предприятий в условиях глобализации производства.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды отечественных и зарубежных ученых, нормативные и законодательные акты Украины по данной проблематике. В процессе исследования использованы следующие методы: монографический - при обосновании основных теоретических положений исследуемой проблемы; абстрактно-логический - при формулировке выводов исследования; методы сравнения, анализа и синтеза - при изучении основных причин сдерживания выхода аграрных предприятий Украины на устойчивый рост и при обосновании направлений обеспечения устойчивого развития предприятий; аналогии - в процессе исследования зарубежного опыта по обеспечению сбалансированного развития по отношению к отечественным условиям.

Результаты исследования. Обосновано сущность сбалансированного (устойчивого) развития аграрных предприятий. Выявлены основные причины сдерживания выхода аграрных предприятий

Украины на устойчивое (сбалансированное) роста. Определены основные приоритеты устойчивого развития товаропроизводителей продовольственной продукции

Научная новизна. Использован комплексный подход к решению проблемы сбалансированного (устойчивого) развития аграрных предприятий в условиях глобализации производства.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение выхода сельскохозяйственных предприятий из финансово-экономического кризиса на основе сбалансированного их развития. Они могут быть введены в аграрных субъектах хозяйствования независимо от размеров и форм собственности.

Ключевые слова: аграрные предприятия, сбалансированность производства, устойчивый рост, глобализация

Chaykivskyi I.A. BALANCED PRODUCTION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF GLOBALIZATION PROCESSES

Purpose. The aim of the article is scientific and theoretical substantiation of principles and strategies for ensuring efficient, balanced development of agricultural enterprises in the context of globalization production.

Methodology of research. Fundamental provisions of the modern economic theory, scientific works of domestic and foreign scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on these issues are the theoretical and methodological basis of the research. The following methods were used during the study: monographic – for substantiation the major theoretical positions of the investigated problem; abstract and logical – in formulation of the research conclusions; methods of comparison, analysis and synthesis – in studying the main reasons of deterrence the output of agricultural enterprises in Ukraine on the steady increase and in substantiating the directions for sustainable development of enterprises; analogy – in the research process of foreign experience on ensuring the balanced development in relation to the domestic terms.

Findings. The essence of the balanced (sustainable) development of agricultural enterprises has been substantiated. It has been determined the basic reasons for containment the output of agricultural enterprises in Ukraine on the sustainable (balanced) growth. It has been defined the main priorities for balanced development of food producers.

Originality. The integrated approach to solving the problem of balanced (sustainable) development of agricultural enterprises in the context of globalization production was used.

Practical value. The obtained research results directed at ensuring the agricultural enterprises output off the financial and economic crisis on the basis of their balanced development. The results can be introduced in agricultural entities regardless of size and ownership.

Key words: agricultural enterprises, balanced production, sustainable growth, globalization.

Панухник О.В. АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ МІСЦЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета: комплексна оцінка проблем та перспектив реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні з позиції її інституційного забезпечення.

Методика дослідження: У процесі дослідження використано: монографічний, абстрактно-логічний підхід до вивчення теоретичних і практичних проблем реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні; методи порівняння, аналізу і синтезу – при вивченні просторово-територіальних аспектів реалізації адміністративно-територіальної реформи; аналогії – у процесі імплементації зарубіжного досвіду адміністративно-територіальної реформи до вітчизняних умов.

Результати: Розкрито сутність адміністративно-територіальної реформи. Обґрунтовано принципи створення дієздатної адміністративно-територіальної одиниці. Визначено необхідність застосування системного підходу при побудові ефективного адміністративно-територіального устрою. Окреслено завдання успішного проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні. Визначено оптимальний підхід до реалізації напрямків адміністративно-територіальної реформи з урахуванням існуючих обмежень .

Наукова новизна полягає у застосуванні комплексного підходу до реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні з позиції її інституційного забезпечення.

Практична значущість: Отримані результати дослідження дозволять забезпечити ефективність розроблення, впровадження та реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду. Вони можуть бути використані у практичній діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: адміністративно-територіальна одиниця, адміністративно-територіальна реформа, місцеве самоврядування, місцевий економічний розвиток, муніципальне управління.

Панухник Е.В. АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ РЕФОРМА КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ МЕСТНОЙ ЭКОНОМИКИ

Цель. Комплексная оценка проблем и перспектив реализации административно-территориальной реформы в Украине с позиции ее институционального обеспечения.

Методика исследования. В процессе исследования использовано: монографический, абстрактно-логический подход к изучению теоретических и практических проблем реализации административно-территориальной реформы в Украине; методы сравнения, анализа и синтеза – при изучении пространственно-территориальных аспектов реализации административно-территориальной реформы; аналогии – в процессе имплементации зарубежного опыта административно-территориальной реформы к отечественным условиям.

Результаты. Раскрыта сущность административно-территориальной реформы. Обоснованы принципы создания дееспособной административно-территориальной единицы. Определена необходимость применения системного подхода при построении эффективного административно-территориального устройства. Очерчены задания успешного проведения административно-территориальной реформы в Украине. Определен оптимальный подход к реализации направлений административно-территориальной реформы с учетом существующих ограничений .

Научная новизна заключается в применении комплексного подхода к реализации административно-территориальной реформы в Украине с позиции ее институционального обеспечения.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования позволят обеспечить эффективность разработки, внедрения и реализации административно-территориальной реформы в Украине с учетом зарубежного опыта. Они могут быть использованы в практической деятельности органов государственной власти и органов местного самоуправления.

Ключевые слова: административно-территориальная единица, административно-территориальная реформа, местное самоуправление, местное экономическое развитие, муниципальное управление.

Panukhnyk O.V. ADMINISTRATIVE AND TERRITORIAL REFORM AS A FACTOR OF THE STRENGTHENING LOCAL ECONOMY

Purpose. Integrated assessment of the problems and perspectives of the administrative-territorial reform in Ukraine, with the position of its institutional support.

Methodology of research. The research used: monographic, abstract and logical approach to the study of theoretical and practical problems in the implementation of administrative-territorial reform in Ukraine; comparative methods, analysis and synthesis - the study of spatial and territorial aspects of the implementation of the administrative-territorial reform; analogy - in the process of implementing the administrative-territorial reforms' best practices to domestic conditions.

Findings. The essence of the administrative-territorial reform is defined. The principles of creating a viable administrative-territorial subdivision are justified. The need for a systematic approach to building an efficient administrative and territorial structure is identified. Tasks for successful administrative-territorial reform in Ukraine are outlined. The optimal approach for implementing the directions of the administrative and territorial reform, taking into account existing constraints is defined.

Scientific novelty lies in an integrated approach to the implementation of the administrative-territorial reform in Ukraine with the position of its institutional support.

Practical significance. The results of research will ensure the effectiveness of the development, deployment and implementation of administrative-territorial reform in Ukraine using best practices of foreign experience. They can be used in the practice of public authorities and local governments.

Key words: administrative-territorial unit, administrative-territorial reform, local government, local economic development, municipal management.

Панкова А.Ю. ПЕРЕДУМОВИ І ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ ВЕЛИКОГО ПРОМИСЛОВОГО МІСТА

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо передумов і пріоритетів формування соціально орієнтованої структури економіки великого промислового міста.

Методика дослідження. Дослідження базується на використанні комплексу загальнонаукових і спеціальних методів: рядів динаміки (для структурного аналізу галузево-територіальної конфігурації економіки міста); графічному (для наочності відображення динаміки розвитку підприємств промислового міста); методів моделювання та прогнозування (при визначенні пріоритетів і цілей структурних змін в економіці міста); методів імітаційного моделювання (для формування соціально

орієнтованої структури економіки міста); методу структурно-функціонального аналізу (для дослідження організаційно-управлінської структури великого промислового міста); методів упровадження структурних змін в економіці великого промислового міста на основі структурно-елементних критеріїв.

Результати. Обґрунтовано сутність соціально орієнтованої структури економіки великого промислового міста. Сформовано пріоритети розвитку міста. Визначено фактори переходу від індустріальної сфери в постіндустріальну з розвитком послуг соціальної інфраструктури, задоволення потреб населення та збалансованого розвитку інфраструктури з метою забезпечення функціонування містоутворювальних підприємств. Встановлено вплив структурних зміни на напрям розвитку суспільства, що може викликати перехід від виробничої інфраструктури до сфері послуг.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до обґрунтування передумов і пріоритетів формування соціально орієнтованої структури економіки великого промислового міста.

Практична значущість. Пропозиції щодо ідентифікації причин розбалансованості економіки промислового міста можуть бути використані органами місцевого самоврядування, а також в навчальному процесі для поглиблення теоретико-методологічної бази програм навчальних дисциплін зі спеціальності «Менеджмент і адміністрування».

Ключові слова: соціальноорієнтована структура, містоутворювальні підприємства, постіндустріальна економіка.

Панкова А.Ю. ПРЕДПОСЫЛКИ И ПРИОРИТЕТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ КРУПНОГО ПРОМЫШЛЕННОГО ГОРОДА

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по предпосылкам и приоритетам формирования социально ориентированной структуры экономики крупного промышленного города.

Методика исследования. Исследование базируется на использовании комплекса общенаучных и специальных методов: ряды динамики (для структурного анализа отраслевой территориальной конфигурации экономики города); графический (для наглядности отображения динамики развития предприятий промышленного города); методы моделирования и прогнозирования (при определении приоритетов и целей структурных изменений в экономике города); методы имитационного моделирования (для формирования социально ориентированной структуры экономики города); метод структурно-функционального анализа (для исследования организационно-управленческой структуры крупного промышленного города); методы внедрения структурных изменений в экономике крупного промышленного города на основе структурно-элементных критериев.

Результаты. Обоснована сущность социально ориентированной структуры экономики крупного промышленного города. Сформированы приоритеты развития города. Определены факторы перехода от индустриальной сферы в постиндустриальную с развитием услуг социальной инфраструктуры, удовлетворения потребностей населения и устойчивого развития инфраструктуры с целью обеспечения функционирования городообразующих предприятий. Установлено, влияние структурных изменения на направление развития общества, что будет способствовать переходу от производственной инфраструктуры к сфере услуг.

Научная новизна. Использован комплексный подход к обоснованию предпосылок и приоритетов формирования социально ориентированной структуры экономики крупного промышленного города.

Практическая значимость. Предложения по идентификации причин разбалансированности экономики промышленного города могут быть использованы органами местного самоуправления, а также в учебном процессе для углубления теоретико-методологической базы программ учебных дисциплин по специальности «Менеджмент и администрирование».

Ключевые слова: социально ориентированная структура, городообразующие предприятия, постиндустриальная экономика.

Pankova A.Yu. PREREQUISITES AND PRIORITIES OF FORMATION OF SOCIALLY ORIENTED ECONOMIC STRUCTURE OF THE LARGE INDUSTRIAL CITY

Purpose. The aim of the research is the development of theoretical, methodological provisions and practical recommendations on the prerequisites and priorities of developing the socially oriented economic structure of the large industrial city.

Methodology of research. The research is based on the using the complex of general and scientific, special methods: dynamics ranks (for the structural analysis of brunch and territorial configuration of the economy of the city); graphical method (for clarity the reflection of the dynamics for the industrial enterprises development of the city); methods for modeling and forecasting (in determining the priorities and objectives of the structural changes in the economy of the city); methods of imitation modeling (to form the socially oriented economic structure of the city); method of structural and functional analysis (to study the

organizational and administrative structure of the large industrial city); methods for implementation the structural changes in the economy of a large industrial city on the basis of structural and element criteria.

Findings. The essence of socially oriented economic structure of a large industrial city has been substantiated. The priorities of the city development have been formed. Factors of transition from industrial to post-industrial sphere with the development of social infrastructure, the needs of the population and sustainable development of the infrastructure to ensure the functioning of town-forming enterprises have been determined. It has been established the influence of structural changes on the direction of social development, which can cause a transition from manufacturing infrastructure to the service sector.

Originality. The integrated approach was used to the substantiation of the prerequisites and priorities for developing a socially oriented economic structure of a large industrial city.

Practical value. Proposals to identify the causes of imbalances in the economy of the industrial city can be used by local governments, and also in the educational process for deepening the theoretical and methodological base of educational disciplines in the specialty “Management and Administration”.

Key words: socially oriented structure, town-forming enterprises, post-industrial economy.

Літвак О.А. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

Мета. Стаття присвячена дослідженню регіональних особливостей і складових елементів формування збалансованого ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств на основі поєднання економічних інтересів і напрямів екологізації.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали основні положення економічної теорії, наукові праці вчених з проблем теорії і практики використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств в умовах реформування економіки, законодавчі та нормативні акти, аналітичні і статистичні матеріали.

У процесі дослідження використано комплекс таких загальнонаукових методів: монографічний метод – під час опрацювання наукових праць, статистичної інформації та вивчення досвіду з питань формування та ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств; статистико-економічний метод – при дослідженні сучасного стану та рівня використання ресурсного потенціалу з урахуванням регіональних особливостей; метод аналізу та синтезу – для оцінки ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств регіону та визначення основних напрямів підвищення ефективності використання їх ресурсного потенціалу.

Результати. Визначено основні критерії ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств регіону. Проведено аналітичну оцінку ресурсного потенціалу, при цьому розкриті характерні особливості структури сільськогосподарських угідь, досліджено рівень використання трудових ресурсів та проаналізовано матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств регіону. Запропоновано основні напрями щодо збалансованого формування та ефективного використання ресурсного потенціалу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у подальшому розвитку методичних підходів щодо визначення ефективності використання та відтворення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств з врахуванням природно-кліматичних та соціально-економічних особливостей розвитку регіону.

Практична значущість. Висновки і пропозиції, одержані в результаті дослідження, дають можливість поглиблення системних підходів до організації збалансованого формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств та підвищення його віддачі.

Ключові слова: ресурсний потенціал, рівень використання ресурсів, збалансоване формування ресурсів, природно-кліматичні умови, трудові ресурси, матеріально-технічне забезпечення.

Литвак О.А. АНАЛИТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ РЕГИОНА

Цель. Статья посвящена исследованию региональных особенностей и составных элементов формирования сбалансированного ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий на основе сочетания экономических интересов и направлений экологизации.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования стали основные положения экономической теории, научные труды ученых по проблемам теории и практики использования ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий в условиях реформирования экономики, законодательные и нормативные акты, аналитические и статистические материалы.

В процессе исследования использован комплекс таких общенаучных методов: монографический метод – при обработке научных трудов, статистической информации и изучения

опыта по вопросам формирования и использования ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий; экономико-статистический метод – при исследовании современного состояния и уровня использования ресурсного потенциала с учетом региональных особенностей; метод анализа и синтеза – для оценки эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий региона и обоснования основных направлений повышения эффективности использования ресурсного потенциала.

Результаты. Определены основные критерии эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий региона. Проведена аналитическая оценка ресурсного потенциала, при этом раскрыты характерные особенности структуры сельскохозяйственных угодий, исследован уровень использования трудовых ресурсов и проанализировано материально-техническое обеспечение сельскохозяйственных предприятий региона. Предложены основные направления по сбалансированному формированию и эффективному использованию ресурсного потенциала.

Научная новизна исследования заключается в дальнейшем развитии методических подходов к определению эффективности использования и воспроизводства ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий с учетом природно-климатических и социально-экономических особенностей развития региона.

Практическая значимость. Выводы и предложения, полученные в результате исследования, дают возможность углубления системных подходов к организации сбалансированного формирования ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий и повышения его отдачи.

Ключевые слова: ресурсный потенциал, уровень использования ресурсов, сбалансированное формирование ресурсов, природно-климатические условия, трудовые ресурсы, материально-техническое обеспечение.

Litvak O.A. ANALYTICAL ASSESSMENT OF RESOURCE POTENTIAL OF THE REGION AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The paper covers research of regional features and components building balanced resource potential of agricultural enterprises based on combination of economic interests and directions of ecologization.

Methodology of research. Basic concepts of economic theory, scholarly works on theory and practice of agricultural enterprise labor resources utilization during economy reforming, laws and regulations, analytical and statistical materials have provided theoretical and methodological background to the research.

A set of the following general scientific methods has been used in the course of research: the monographic method – when examining scholarly works, statistical data, and studying experience in building and efficient utilization of agricultural enterprise resource potential; the statistical-and-economical method – when studying the current state and utilization level of resource potential subject to regional specifics; the analysis and synthesis method – to evaluate performance of agricultural enterprises in the region and identify main areas of improving their resource potential utilization efficiency.

Findings. The key performance criteria have been determined for agricultural enterprises of the region. Analytical assessment has been made for resource potential, in this context specific features of the farmland structure have been described, utilization level of labor resources has been studied, and material and technical resources availability to agricultural enterprises of the region has been analyzed. Main areas of the resource potential balanced building and efficient use have been proposed.

Originality of the results lies in further development of methodological approaches to identifying utilization efficiency and rebuilding resource potential of agricultural enterprises in view of natural and climatic and socio-economic features of the region development.

Practical value. The research findings and proposals enable deepening of systemic approaches to organizing balanced building of agricultural enterprise resource potential and efficiency of using thereof.

Key words: resource potential, resource utilization level, balanced building of resources, natural and climatic conditions, labor resources, material and technical resources availability.

Сава А.П., Сидорук Б.О., Довгань С.В. ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ВИРОБНИЦТВА ЕКОБЕЗПЕЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Мета. Метою дослідження є обґрунтування сутності поняття «виробництво екобезпечної сільськогосподарської продукції» та виокремлення основних його характеристик.

Методика дослідження. В результаті дослідження використані методи наукового пошуку: монографічний, узагальнення, аналізу та синтезу, індукції (переходу від знання окремих фактів до знання загального) та дедукції, причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ та процесів в аграрному секторі економіки під впливом використовуваних інноваційних технологій, що забезпечують в своїй

єдності наукове вивчення поняття «виробництва екобезпечної продукції» як економічної категорії у багатосторонньому діалектичному зв'язку.

Результати. За результатами проведеного дослідження нами визначено основні характеристики екобезпечного сільськогосподарського виробництва та його відмінності від інших альтернативних систем землеробства. виявлено параметри оцінки соціоекономічної та екологічної ефективності даного виробництва. Зроблені висновки щодо необхідності формування і розвитку організаційно-економічного механізму екобезпечного агарного виробництва та заходів з підвищення конкурентоспроможності такої продукції для забезпечення сталого розвитку сільських територій і покращення здоров'я населення.

Наукова новизна. Науковою новизною є авторський підхід до розуміння поняття виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції, що є методичною основою для всебічної оцінки соціально-економічних та екологічних ефектів в контексті забезпечення розвитку даної галузі.

Практична значущість. Практичне значення проведеного обґрунтування полягає в удосконаленні розуміння природи екобезпечного аграрного виробництва, його зв'язків із соціально-економічними проблемами та шляхами їх комплексного вирішення та є базою для подальшої розробки методичних інструментів для порівняння і оцінки ефективності екологічної складової в контексті розвитку агропродовольчої сфери.

Ключові слова: екобезпечна сільськогосподарська продукція, екобезпечне аграрне виробництво, екологічна ефективність, органічна продукція, екологічно чиста продукція, соціоекономічна ефективність.

Сава А.П., Сидорук Б.О., Довгань С.В. ОБОСНОВАНИЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ПОНИМАНИИ ПОНЯТИЯ ПРОИЗВОДСТВА ЭКОБЕЗОПАСНОЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

Цель. Целью исследования является обоснование сущности понятия «производство экобезопасной сельскохозяйственной продукции» и выделение основных его характеристик.

Методика исследования. В результате исследования использованы методы научного поиска: монографический, обобщения, анализа и синтеза, индукции (перехода от знания отдельных фактов к знанию общего) и дедукции, причинно-следственные связи экономических явлений и процессов в аграрном секторе экономики под влиянием используемых инновационных технологий, обеспечивающих в своем единстве научное изучение понятия «производства экобезопасной продукции» как экономической категории многостороннем диалектической связи.

Результаты. По результатам проведенного исследования нами определены основные характеристики экобезопасного сельскохозяйственного производства и его отличия от других альтернативных систем земледелия. обнаружено параметры оценки социоэкономической и экологической эффективности данного производства. Сделаны выводы о необходимости формирования и развития организационно-экономического механизма экобезопасного аграрного производства и мероприятий по повышению конкурентоспособности такой продукции для обеспечения устойчивого развития сельских территорий и улучшения здоровья населения.

Научная новизна. Научной новизной является авторский подход к пониманию понятия производства экобезопасной сельскохозяйственной продукции, что есть методической основой для всесторонней оценки социально-экономических и экологических эффектов в контексте обеспечения развития данной отрасли.

Практическая значимость. Практическое значение проведенного обоснования заключается в совершенствовании понимания природы экобезопасного аграрного производства, его связей с социально-экономическими проблемами и путями их комплексного решения и является базой для дальнейшей разработки методических инструментов для сравнения и оценки эффективности экологической составляющей в контексте развития агропродовольственной сферы.

Ключевые слова: экобезопасная сельскохозяйственная продукция, экобезопасное аграрное производство, экологическая эффективность, органическая продукция, экологически чистая продукция, социоэкономическая эффективность

Sava A.P., Sydoruk B.O., Dovgan S.V. SUBSTANTIATION OF THEORETICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE CONCEPT OF PRODUCTION OF ECOLOGICALLY SAFE AGRICULTURAL PRODUCTS

Purpose. Aim of research is substantiation the essence of the concept of "production ecosafety agricultural production" and singling out its main characteristics.

Methodology of research. In the study used the methods of scientific inquiry: monographic, compilation, analysis and synthesis, induction (transfer of knowledge of certain facts to general knowledge) and deduction, causal relationships of economic events and processes in the agricultural sector under the influence used innovative technologies ensuring its unity in the scientific study of the concept of "production

ecosafety production" as an economic category multilateral dialectical relation.

Findings. The results of the study we identified the main characteristics ecosafety agricultural production and its differences from other alternative farming systems. valuation parameters found socioeconomic and ecological efficiency of the production. Conclusions on the need for the formation and development of organizational-economic mechanism ecosafety agrarian production and measures to improve the competitiveness of these products to ensure the sustainable development of rural areas and improving public health.

Originality. Scientific novelty is the author's approach to understanding the concept ecosafety production of agricultural products, which is the basis for the comprehensive evaluation of socio-economic and environmental effects in the context of the development of the industry.

Practical value. The practical significance of the conducted substantiation is to improve understanding of the nature ecosafety agricultural production, its links with socio-economic problems and complex decision and the basis for further development of methodological tools for comparing and evaluating the effectiveness of the environmental component in the context of agri-sphere.

Key word: ecosafety agricultural products ecosafety farming, environmental efficiency, organic products, eco clean production, socio-economic efficiency

Кужель В.В. КЛАСИФІКАЦІЯ ВИМІРІВ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Мета. Метою дослідження є розробка авторської класифікації факторів та вимірів впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси в агропродовольчій сфері.

Методика дослідження. В результаті дослідження використані методи наукового пошуку: монографічний, узагальнення, аналізу та синтезу, індукції (переходу від знання окремих фактів до знання загального) та дедукції, причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ та процесів агропродовольчої сфери під впливом означених факторів соціальної відповідальності бізнесу, що забезпечують в своїй єдності наукове вивчення соціальної відповідальності бізнесу як економічної категорії у багатосторонньому діалектичному зв'язку.

Результати. За результатами узагальнення основних факторів нами визначені основні ознаки класифікації: за аспектами та наслідками впливу, середовищем прояву та структурою, за масштабом впливу та джерелами фінансування, за формою власності та інтенсивністю, за вираженістю наслідків. Зроблені висновки щодо необхідності запровадження ефективних стимулів активізації соціальної відповідальності бізнесу з боку держави з метою поширення та піднесення престижності соціальної відповідальності серед вітчизняних товаровиробників, формування багаторівневої соціальної архітектури агропродовольчої сфери та можливостей конвертації соціальних проблем у прибутковий бізнес за рахунок реалізації важелів соціальної відповідальності бізнесу в агропродовольчій сфері.

Наукова новизна. Науковою новизною є авторський підхід до систематизації та класифікації вимірів та факторів впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічний розвиток агропродовольчої сфери, що є методичною основою для всебічної оцінки щільності впливу, аналізу основних напрямів реалізації соціальної відповідальності бізнесу вітчизняними підприємствами.

Практична значущість. Практичне значення розробленої класифікації полягає в удосконаленні розуміння природи соціальної відповідальності, її структурних елементів, зв'язків з економічними проблемами та шляхами їх комплексного вирішення та є базою для подальшої розробки методичного інструментарію для порівняння і оцінки ефективності різних напрямів впровадження соціальної відповідальності бізнесу в агропродовольчій сфері.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, фактори, виміри впливу, класифікація, агропродовольча сфера.

Кужель В.В. КЛАССИФИКАЦИЯ ИЗМЕРЕНИЙ ВЛИЯНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ БИЗНЕСА НА ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СФЕРЫ

Целью исследования является разработка авторской классификации факторов и измерений влияния социальной ответственности бизнеса на экономические процессы в агропродовольственной сфере.

Методика исследования. В результате исследования использованы методы научного поиска: монографический, обобщения, анализа и синтеза, индукции (перехода от знания отдельных фактов к знанию общего) и дедукции, причинно-следственные связи экономических явлений и процессов агропродовольственной сферы под влиянием указанных факторов социальной ответственности бизнеса, обеспечивающих в своем единстве научное изучение социальной ответственности бизнеса как экономической категории многостороннем диалектической связи.

Результаты. По результатам обобщения основных факторов нами определены основные признаки классификации: по аспектам и последствиям влияния, средой проявления и структурой, по масштабу влияния и источниками финансирования, по форме собственности и интенсивности, по выраженности последствий. Сделаны выводы о необходимости внедрения эффективных стимулов активизации социальной ответственности бизнеса со стороны государства с целью распространения и подъема престижности социальной ответственности среди отечественных товаропроизводителей, формирование многоуровневой социальной архитектуры агропродовольственной сферы и возможностей конвертации социальных проблем в прибыльный бизнес за счет реализации рычагов социальной ответственности бизнеса в агропродовольственной сфере.

Научная новизна. Научной новизной авторский подход к систематизации и классификации измерений и факторов влияния социальной ответственности бизнеса на экономическое развитие агропродовольственной сферы, является методической основой для всесторонней оценки плотности влияния, анализа основных направлений реализации социальной ответственности бизнеса отечественными предприятиями.

Практическое значение разработанной классификации заключается в усовершенствованные понимание природы социальной ответственности, ее структурных элементов, связей с экономическими проблемами и путями их комплексного решения и является базой для дальнейшей разработки методического инструментария для сравнения и оценки эффективности различных направлений внедрения социальной ответственности бизнеса в агропродовольственной сфере.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, факторы, измерения влияния, классификация, агропродовольственная сфера.

Kuzhel V.V. CLASSIFICATION OF IMPACT MEASUREMENTS OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN BUSINESS ON ECONOMIC PROCESSES IN AGRICULTURAL AND FOOD SPHERE

Purpose. The aim of the article is to develop the authoring classification of impact factors and measurements of social responsibility in business on economic processes in agricultural and food sphere.

Methodology of research. The methods of scientific research: monographic, generalization, analysis and synthesis, induction were used in this article (the transition from knowledge of certain facts to general knowledge) and deduction, causal relationships of economic phenomena and processes of agricultural and food sphere under the influence of the indicated factors of social responsibility in business that provide the scientific study of social responsibility of business as an economic category in multilateral dialectical relation in its unity.

Findings. The main features of the classification have been determined by us by the results of generalization of the main factors: by the aspects and impact implications, manifestation and structure, on the scale of influence and sources of funding, form of ownership and intensity, with the expressiveness of the consequences. The conclusions have been made on the need to provide an effective incentives for activating social responsibility of business by the state in order to disseminate and raising the prestige of social responsibility among domestic commodity producers, forming multilevel social architecture of agricultural and food sphere and opportunities to convert social problems into profitable business through the implementation of leverages for social responsibility of business in agricultural and food sphere.

Originality. Scientific novelty of the paper is the authoring approach to the systematization and classification of impact factors and measurements for implementation of social responsibility in business on economic processes in agricultural and food sphere, which is the methodological basis for the comprehensive evaluation of the density of effects, the analysis of the main directions of social responsibility in business by domestic enterprises.

Practical value. The practical significance of developed classification is to improve understanding the nature of social responsibility and its structural elements, connections with economic problems and ways of its complex decision. Practical value is the basis for further development of methodological tools for comparison and evaluating the effectiveness of the various areas for implementation of social responsibility of business in agricultural and food sphere.

Key words: social responsibility of business, factors, impact measurement, classification, agricultural and food sphere.

Мельниченко О.Б. ОЦІНКА МОЛОДІЖНОГО РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Мета. Дослідження проблем працевлаштування молодих фахівців, а також розроблення пропозицій щодо покращення профорієнтації молоді та розвитку молодіжного підприємництва.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано низку загально-наукових та спеціальних методів. Зокрема, монографічний метод дослідження – при огляді та вивченні літературних джерел щодо питань формування ринку праці молоді; діалектичний метод – при

узагальненні матеріалів, обґрунтуванні результатів дослідження. Для здійснення узагальнень та формування висновків був використаний метод індукції та формалізації.

Результати. Обґрунтовано рекомендації, спрямовані на оптимізацію регулювання зайнятості молоді та сприяння працевлаштуванню молодих фахівців. Доведено, що професійна орієнтація і професійна підготовка молоді повинні бути визнані не тільки законодавчо, але і стати важливою функцією соціальної політики держави. Встановлено, що високий рівень безробіття серед випускників ВНЗ зумовлений відсутністю прогнозування суспільної потреби в тих або інших спеціалістах на перспективу.

Наукова новизна. Набули подальшого розвитку пропозиції щодо вдосконалення системи професійної орієнтації молоді; обґрунтовано механізм підтримки підприємницьких ініціатив та самозайнятості молоді.

Практична значущість. Отримані результати дослідження надають можливість сформувати основні положення зі створення та впровадження ефективного механізму управління зайнятістю молоді.

Ключові слова: молодь, зайнятість молоді, ринок праці, професійна орієнтація, молодіжне підприємництво, регулювання ринку праці.

Мельниченко О.Б. ОЦЕНКА МОЛОДЕЖНОГО РЫНКА ТРУДА УКРАИНЫ

Цель. Рассмотрение проблем трудоустройства молодых специалистов, а также разрабатывание предложений, относительно улучшения профориентации молодежи и развития молодежного предпринимательства.

Методика исследования. В процессе исследования были использованы общенаучные и специальные методы. В частности, монографический метод исследования – при обзоре и изучении литературных источников относительно вопросов формирования рынка труда молодежи; диалектический метод – при обобщении материалов, обосновании результатов исследования. Для осуществления обобщений и формирования выводов был использованный метод индукции и формализации.

Результаты. Обоснованы рекомендации, направленные на оптимизацию регуляции занятости молодежи и содействия трудоустройству молодых специалистов. Доказано, что профессиональная ориентация и профессиональная подготовка молодежи должны быть признаны не только законодательно, но и стать важной функцией социальной политики государства. Установлено, что высокий уровень безработицы среди выпускников высших учебных заведений предопределен отсутствием прогнозирования общественной потребности в тех или других специалистах на перспективу.

Научная новизна. Приобрели последующее развитие предложения относительно совершенствования системы профессиональной ориентации молодежи; обоснованно механизм поддержки предпринимательских инициатив и самозанятости молодежи.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования предоставляют возможность сформировать основные положения из создания и внедрения эффективного механизма управления занятостью молодежи.

Ключевые слова: молодежь, занятость молодежи, рынок труда, профессиональная ориентация, молодежное предпринимательство, регуляция рынка труда.

Melnychenko O.B. EVALUATION OF YOUTH LABOUR MARKET IN UKRAINE

Purpose. Examine problems of employment of young professionals and develop proposals to improve career counseling for youth and development youth entrepreneurship.

Methodology of research. During the process of research have been used a number of general scientific and specific research methods. In particular, monographic research method - in the review and study of the literature sources on the formation of youth labor market; dialectical method - in the compilation of materials and substantiating of the research results. Method of induction and formalization has been used to make generalizations and conclusions.

Findings. Substantiated recommendations aimed at optimization of regulation of youth employment and promoting employment of young specialists. It has been proved that a professional orientation and professional preparation of young people must be acknowledged not only legislatively but also should become an important function of social policy of the state. Established that high unemployment rate among graduates is due to the lack of forecasting of social needs of various specialists for the future.

Originality. Gotten further development of proposals for the improvement of the professional guidance of youth; explained the mechanism of support of business initiatives and employment of young people.

Practical value. The results of research make it possible to form the basic provisions for the creation and implementation of an effective mechanism for management of youth employment.

Key words: young, youth employment, labor market, professional orientation, youth entrepreneurship, labor market regulation.

Поліщук Я.П. ЕВОЛЮЦІЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР

Мета. Метою статті є дослідження еволюції концептуальних підходів до вирішення соціальних проблем села в Україні. Дослідження стратегій сільського розвитку в країнах європейського союзу та вибір підходів до імплементації та адаптації європейського досвіду в Україні.

Методика дослідження. Методологія, як шлях наукового пізнання певного процесу або явища, має будуватися на певних загальновизнаних наукових підходах, що забезпечують підґрунтя для застосування певних методів, прийомів та інструментів досліджень, підвищують достовірність отриманих результатів дослідження. Основними такими підходами у даному дослідженні є: історичний, діалектичний, системний та синергетичний. Вибір саме цих наукових підходів у економічному дослідженні сільського розвитку зумовлений орієнтацією на базові цінності та фундаментальні основи ринкової економічної системи та курсом на побудову демократичного суспільства в Україні.

Результати. Систематизовано підходи дослідження сучасного стану сільського розвитку. Сформовано стратегічну спрямованість сільського розвитку в Україні. Досліджено програми сільського розвитку Європейського союзу. Виділено підходи до вибору та імплементації стратегій сільського розвитку в країнах ЄС.

Наукова новизна. Розроблено модель концептуальних підходів до вирішення соціальних проблем села в Україні, що дає можливість змістовного наповнення напрямів соціально-економічних досліджень в сільському господарстві України

Практична значущість. Отримані в процесі дослідження наукові результати мають важливе практичне значення для розробки й обґрунтування напрямів і шляхів поліпшення сільського розвитку.

Ключові слова. Сільський розвиток, євроінтеграційний вимір, стратегічні напрями, людиноцентризм.

Полищук Я.П. ЭВОЛЮЦИЯ СЕЛЬСКОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ: ЕВРОИНТЕГРАЦИОННОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Цель. Целью статьи является исследование эволюции концептуальных подходов к решению социальных проблем села в Украине. Исследование стратегий сельского развития в странах европейского союза и выбор подходов к реализации и адаптации европейского опыта в Украине.

Методика исследования. Методология, как путь познания определенного процесса или явления, должна строиться на определенных общепризнанных научных подходах, обеспечивающих основу для применения определенных методов, приемов и инструментов исследований, повышают достоверность полученных результатов исследования. Основными такими подходами в данном исследовании являются: исторический, диалектический, системный и синергетический. Выбор именно этих научных подходов в экономическом исследовании сельского развития обусловлен ориентацией на базовые ценности и фундаментальные основы рыночной экономической системы и курсом на построение демократического общества в Украине.

Результаты. Систематизированы подходы исследования современного состояния сельского развития. Сформировано стратегическую направленность сельского развития в Украине. Исследованы программы сельского развития Европейского союза. Выделены подходы к выбору и имплементации стратегий сельского развития в странах ЕС.

Научная новизна. Разработана модель концептуальных подходов к решению социальных проблем села в Украине, что дает возможность содержательного наполнения направлений социально-экономических исследований в сельском хозяйстве Украины

Практическая значимость. Полученные в процессе исследования научные результаты имеют важное практическое значение для разработки и обоснования направлений и путей улучшения сельского развития.

Ключевые слова. Сельское развитие, евроинтеграционный измерение, стратегические направления, человекоцентризм.

Polishchuk Ya.P. EVOLUTION OF RURAL DEVELOPMENT IN UKRAINE: EUROPEAN INTEGRATION DIMENSION

Purpose. The aim of the paper is to study the evolution of conceptual approaches to solving social rural problems in Ukraine. The study of strategies for rural development in European Union countries and the choice of approaches to the implementation and adaptation of European experience in Ukraine are considered in the article.

Methodology of research. The methodology as a way of scientific cognition of a certain process or phenomena should be based on some generally recognized scientific approaches that provide the foundation for the application of certain methods and instruments of research improve the reliability of the

obtained research results. Historical, dialectical, systematic and synergetic approaches are fundamental in this research. The choice of these scientific approaches in economic studies of rural development is caused by the orientation on basic values and fundamentals of the market economic system and the policy of building the democratic society in Ukraine.

Findings. The scientific approaches of the current state of rural development have been systematized. It has been formed the strategic orientation of rural development in Ukraine. It has been examined the programs of rural development of the European Union. It has been allocated approaches for choosing and implementation of strategies for rural development in the EU countries.

Originality. It has been developed the model of conceptual approaches to solving social rural problems in Ukraine, which enables the content for the directions of social and economic researches in agriculture of Ukraine.

Practical value. The obtained scientific results in the research process have important practical significance for the development and substantiation of directions and ways for improvement of rural development.

Key words: rural development, European integration dimension, strategic directions, human and centrism.

Білик І. В. ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мета дослідження. Визначення сучасних тенденцій та джерел мотивації трудової діяльності людини, залучення працівників в аграрний сектор економіки та пошук шляхів підвищення показників якості аграрної праці.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених, нормативно-правова база з питань оплати праці, регулювання зайнятості, шляхів мотивації трудової діяльності. У процесі дослідження використовувались такі методи, як бібліографічний (опрацювання наукових праць та статей, присвячених дослідженню мотивації праці); абстрактно-логічний, методи індукції та дедукції – при обґрунтуванні впливу мотивації трудової діяльності на результати виробництва та шляхи її підвищення.

Результати. Виявлено основні чинники, які впливають на ставлення до праці та покращення її результативності в аграрній галузі, запропоновано систему матеріальних і нематеріальних стимулів для покращення організації праці в аграрному секторі економіки. Запропоновано шляхи вдосконалення системи мотивації аграрної праці.

Наукова новизна. Полягає у виявленні та систематизації способів мотивації праці в аграрній сфері економіки України та визначенні шляхів її підвищення.

Практична цінність дослідження полягає в отриманні висновків, які можуть бути використані вітчизняними підприємствами для підвищення якості праці та рівня сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: мотивація праці, оплата праці, аграрний сектор, стимулювання.

Билык И.В. ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИИ ТРУДА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Цель исследования. Определение современных тенденций и источников мотивации трудовой деятельности человека, вовлечение работников в аграрный сектор экономики и поиск путей повышения показателей качества труда.

Методы исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются труды отечественных и зарубежных ученых, нормативно-правовая база по вопросам оплаты труда, регулирования занятости, путей мотивации трудовой деятельности. В процессе исследования использовались такие методы как библиографический (обработка научных трудов и статей, посвященных исследованию мотивации труда), абстрактно-логический, методы индукции и дедукции - при обосновании влияния мотивации трудовой деятельности на результаты производства и путей ее повышения.

Результаты. Выявлены основные факторы, которые влияют на отношение к труду и улучшения его результативности, предложена система материальных и нематериальных стимулов для улучшения организации труда в аграрном секторе экономики. Предложены пути совершенствования системы стимулирования аграрного труда.

Научная новизна. Заключается в выявлении и систематизации способов мотивации труда в аграрной сфере экономики Украины и определении путей ее повышения.

Практическая ценность исследования заключается в получении выводов, которые могут быть использованы отечественными предприятиями для повышения качества труда и уровня сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: мотивация труда, оплата труда, аграрный сектор, стимулирование.

Bilyk I.V. PECULIARITIES OF LABOR MOTIVATION IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY IN UKRAINE

Purpose. The main purpose of the study was to analyze current tendencies and sources of labor motivation, the possibilities of the employees' involvement in the agricultural sector and consideration of means increasing the quality of work performance.

Methodology of research. The theoretical basis for the study was founded on the works of national and foreign scientists, principles of law relating to wages, employment regulation, ways of labor motivation. In the process of conducting the research general scientific methods have been applied, such as bibliographic (adapting the scientific papers and articles on the labor motivation research), methods of induction and deduction, historical and logical methods to show the influence of labor motivation on production results and find ways to improve it.

Findings. The main factors influencing the attitude to work and improving its effectiveness were observed, the system of material and non-material incentives to improve the labor motivation structure in the agricultural sector was considered. The article also includes the ways of the agrarian labor motivation growth.

Originality. Identification and systematization of the ways of labor motivation in the agricultural sector of Ukraine's economy and means to improve it were presented in article.

Practical value of the study is to obtain conclusions that can be used by domestic agrarian enterprises to improve the quality of labor activity and agricultural production levels as a result.

Key words: labor motivation, remuneration, agricultural sector, incentives.

Якубів Р.Д. КЛАСИФІКАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: УПРАВЛІНСЬКИЙ ПІДХІД

Мета. Метою статті є дослідження управлінських підходів до класифікації персоналу підприємства, поглиблення існуючої класифікації працівників з виокремленням додаткових класифікаційних ознак, які сприятимуть підвищенню ефективності менеджменту.

Методика дослідження. При дослідженні застосовувались такі методи: аналізу і синтезу – для вивчення різних наукових підходів до класифікації персоналу підприємства; деталізації – для розкриття сутності окремих класифікаційних ознак; моделювання – для розробки нових управлінських підходів до визначення місця і сутності персоналу підприємства; порівняння – для поділу виокремлених особистісних та підприємницьких чинників на умовно-постійні та умовно-змінні; узагальнення та наукової абстракції – для формулювання висновків та результатів дослідження. Методика даного дослідження включає три основні етапи: попередній огляд наукової та прикладної літератури за досліджуваною тематикою, групування та аналіз отриманих даних; проведення наукових досліджень щодо розвитку існуючих підходів до класифікації персоналу підприємства, підтвердження визначених гіпотез; обґрунтування та опис отриманих результатів науково-прикладних досліджень роботи, узагальнення висновків, визначення напрямів подальших досліджень у цій тематиці.

Результати. Результатами дослідження є розвиток науково-прикладних підходів до управлінських аспектів класифікації персоналу підприємства; удосконалення існуючої класифікації персоналу підприємства; розробка управлінських підходів до визначення сутності, місця і ролі персоналу у фінансово-господарській діяльності підприємства; розкриття умовно-постійних та умовно-змінних характеристик персоналу в процесі менеджменту при його формуванні та використанні; розвиток теорії менеджменту персоналу на основі виокремлення двох основних управлінських підходів до визначення місця і ролі персоналу у виробничо-господарській діяльності підприємства: особистісно-індивідуального та мікро-підприємницького і їх підскладових.

Наукова новизна. Науковою новизною дослідження є удосконалення існуючої класифікації персоналу підприємства шляхом виділення додаткових деталізуючих класифікаційних ознак персоналу, що відображають потреби керівництва в процесі прийняття управлінських рішень.

Практична значущість. Практична цінність статті полягає у розмежуванні усіх існуючих та доповнених класифікаційних характеристик персоналу підприємства на умовно-постійні та умовно-змінні, що передбачає розподіл особистісно-індивідуальних та мікро-підприємницьких ознак працівників, які повинні враховуватись на етапі формування трудово-ресурсного потенціалу та його використання з метою забезпечення високої ефективності менеджменту персоналу.

Ключові слова: персонал підприємства, класифікація, управління, менеджмент, управлінський підхід, класифікаційні ознаки, працівники.

Якубив Р.Д. КЛАССИФИКАЦИЯ ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ: УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ ПОДХОД

Цель. Целью статьи является исследование управленческих подходов к классификации персонала предприятия, углубление существующей классификации работников с выделением

дополнительных классификационных признаков, которые будут способствовать повышению эффективности менеджмента.

Методика исследования. При исследовании применялись следующие методы: анализ и синтез – для изучения различных научных подходов к классификации персонала предприятия; детализации – для раскрытия сущности отдельных классификационных признаков; моделирование – для разработки новых управленческих подходов к определению места и сущности персонала предприятия; сравнение – для разделения выделенных личностных и предпринимательских факторов на условно-постоянные и условно-переменные; обобщение и научной абстракции – для формулировки выводов и результатов исследования. Методика данного исследования включает три основных этапа: предварительный обзор научной и прикладной литературы по исследуемой тематике, группировка и анализ полученных данных; проведение научных исследований по развитию существующих подходов к классификации персонала предприятия, подтверждения определенных гипотез; обоснование и описание полученных результатов научно-прикладных исследований, обобщение выводов, определения направлений дальнейших исследований в этой тематике.

Результаты. Результатами исследования является развитие научно-прикладных подходов к управленческим аспектам классификации персонала предприятия; совершенствование существующей классификации персонала предприятия; разработка управленческих подходов к определению сущности, места и роли персонала в финансово-хозяйственной деятельности предприятия; раскрытие условно-постоянных и условно-переменных характеристик персонала в процессе менеджмента при его формировании и использовании; развитие теории менеджмента персонала на основе выделения двух основных управленческих подходов к определению места и роли персонала в производственно-хозяйственной деятельности предприятия: личностно-индивидуального и микро-предпринимательского и их подскладовых.

Научная новизна. Научной новизной исследования является совершенствование существующей классификации персонала предприятия путем выделения дополнительных детализирующих классификационных признаков персонала, отражающих потребности руководства в процессе принятия управленческих решений.

Практическая значимость. Практическая ценность статьи заключается в разграничении всех существующих и дополненных классификационных характеристик персонала предприятия на условно-постоянные и условно-переменные, что предусматривает распределение личностно-индивидуальных и микро-предпринимательских признаков работников, которые должны учитываться на этапе формирования ресурсного потенциала и его использования с целью обеспечения высокой эффективности менеджмента персонала.

Ключевые слова: персонал предприятия, классификация, управление, менеджмент, управленческий подход, классификационные признаки, работники.

Yakubiv R.D. CLASSIFICATION OF THE PERSONNEL AT THE ENTERPRISE: A MANAGERIAL APPROACH

Purpose. The aim of the article is to study managerial approaches to the classification of company personnel, the deepening of the existing classification of workers with allocation of additional classification criteria that will contribute enhancing the effectiveness of management.

Methodology of research. During the research the following methods were used: analysis and synthesis for the study of various scientific approaches to the classification of the personnel; drill – for disclosure of the nature of the individual classification criteria; modeling – for the development of new management approaches to the definition of the place and nature of the staff of the company; the comparison is to separate dedicated personal and business factors on semi-fixed and semi-variable; the scientific generalization and abstraction – for the formulation of conclusions and results of research. The methodology of this study consists of three main stages: a preliminary review of scientific and applied literature on the topic concerned, grouping and analysis of received data; research on development of existing approaches to the classification of company personnel, confirm certain hypotheses; the rationale and description of the received results of scientific and applied research, generalization of the findings, identify areas for future research in this topic.

Findings. The results of the research is the development of scientific and applied approaches to managerial aspects of the classification of company personnel; improvement of the existing classification of personnel; development of management approaches to definition of essence of the place and role of staff in financial and economic activity of the enterprise; disclosure of fixed and variable performance of staff in the process of management formation and use; development of the theory of management of the personnel on the basis of the selection of two main management approaches to defining the place and role of staff in production and economic activity of the enterprise: personal-individual and micro-entrepreneurship and components of them.

Originality. Scientific novelty of the research is the improvement of the existing classification of personnel of the company by allocating more detalji classification criteria of personnel, reflecting the needs of management in the process of management decision-making.

Practical value. The practical value of the article is the distinction of all existing and expanded the classifications of company personnel in fixed and variable, provides for the distribution of personal-individual and micro-entrepreneurial characteristics of workers that should be considered at the stage of formation of the labour resource potential and its use to ensure high efficiency of management of the personnel.

Key words: personnel, classification, management, management, management approach, classification features, workers.

Баланюк І.Ф. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НЕРУХОМІСТЮ ЯК СКЛАДОВОЇ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ

Мета. Метою дослідження є наукове обґрунтування організаційних засад управління нерухомістю як умови підвищення соціально-економічної результативності розвитку відносин власності.

Методика дослідження. Методологічною базою проведеного дослідження виступає загальнонауковий діалектичний метод пізнання, використання якого дозволяє висвітлювати взаємозв'язок управління нерухомістю в якості складової розвитку відносин власності як, відповідно, одиничного та загального. Монографічний метод застосовувався при висвітленні підходів науковців щодо розвитку відносин власності та управління нерухомістю. Аналіз використовувався при розчленуванні власності та нерухомості для вивчення їх у відокремленому стані та з'ясування зв'язків між ними.

Результати. Обґрунтовано, що нерухомість та власність характеризує взаємодію, яка як наукова категорія відбиває цільне економічне явище функціонування одиничного та загального, де перше - нерухомість, а друге – власність. Їх діалектичний зв'язок полягає в тому, що процедура з одиничною нерухомістю виступає частковістю загальних відносин власності.

Встановлено, що керівними організаційними засадами державної реєстрації нерухомості є: законність, обов'язковість, достовірність, вмотивованість, публічність, черговість, правочинність, платність, регіональність, точність. Основними її принципами є об'єктивність, оперативність, науковість.

Наукова новизна. Науково обґрунтовано вагомість доповнення організаційних засад державної реєстрації нерухомості предметно об'єктивності, оперативності та науковості.

Практична значущість полягає у можливості використання наукових положень та прикладних рекомендацій в практичній діяльності системи органів державної реєстрації прав власності предметно нерухомості.

Ключові слова: організаційні засади, власність, відносини власності, нерухомість, управління нерухомістю.

Баланюк И.Ф. ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ НЕДВИЖИМОСТЬЮ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ РАЗВИТИЯ ОТНОШЕНИЙ СОБСТВЕННОСТИ

Цель. Целью исследования является научное обоснование организационных основ управления недвижимостью как условия повышения социально-экономической результативности развития отношений собственности.

Методика исследования. Методологической базой проведенного исследования выступает общенаучный диалектический метод познания, использование которого позволяет освещать взаимосвязь управления недвижимостью в качестве составной развития отношений собственности как единичного и общего. Монографический метод применялся при освещении подходов ученых к развитию отношений собственности и управления недвижимостью. Анализ использовался при расчленении собственности и недвижимости для изучения их в обособленном состоянии и выяснения связей между ними.

Результаты. Обосновано, что недвижимость и собственность характеризует взаимодействие, которая как научная категория отражает цельное экономическое явление функционирования единичного и общего, где первое - недвижимость, а второе - собственность. Их диалектическая связь заключается в том, что процедура с единичной недвижимостью выступает частичностью общих отношений собственности. Установлено, что руководящими организационными принципами государственной регистрации недвижимости являются: законность, обязательность, достоверность, мотивированность, публичность, очередность, правомочность, платность, региональность, точность. Основными ее принципами являются объективность, оперативность, научность.

Научная новизна. Научно обосновано весомость дополнения организационных основ государственной регистрации недвижимости предметно объективности, оперативности и научности.

Практическая значимость заключается в возможности использования научных положений и прикладных рекомендаций в практической деятельности системы органов государственной регистрации прав собственности предметно недвижимости.

Ключевые слова: организационные основы, собственность, отношения собственности, недвижимость, управление недвижимостью.

Balaniuk I.F. ORGANIZATIONAL PRINCIPLES OF PROPERTY MANAGEMENT AS A COMPONENT FOR PROPERTY RELATIONS DEVELOPMENT

Purpose. The aim of the research is the scientific study of organizational principles of property management as a condition for raising the socio-economic impact of the development of property relations.

Research methodology. The methodological basis of the research serves the dialectical method of cognition, the use of which allows to highlight the relationship of property management as a component of property relations as respectively the individual and the general. A monographic method used in covering scientific approaches for the development of property relations and property management. An analysis was used to partition the property and real estate to explore them in a secluded position and clarify the relationships between them.

Findings. It has been substantiated that the real estate and property characterizes the interaction as a scientific category that reflects the whole economic phenomenon of functioning the individual and the general, where the first - real estate, and the second - the property. Their dialectical relationship consists in the fact that the procedure with unit real estate serves as partiality of general property relations.

It has been established that the guiding organizational principles of state registration of real estate are: legitimacy, obligatoriness, authenticity, motivation, publicity, sequence, eligibility, serviceability, regional, accuracy. Objectivity, efficiency, scientific are the main its principles.

Scientific novelty. Scientifically substantiated weight supplement organizational basis for state registration of real estate subject objectivity, efficiency and scientific.

Practical importance is the ability to use scientific statements and guidelines applied in practice the system of state registration of ownership of subject property.

Key words: organizational principles, property, property relations, real estate, real estate management.

Бялковська Г.Д., Пащенко В.І., Гаврилюк О.С. ІННОВАЦІЙНА РЕСУРСООЩАДНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ ТЮТЮНУ СОРТІВ УКРАЇНСЬКОЇ СЕЛЕКЦІЇ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ

Мета. Створення інноваційної ресурсоощадної технології вирощування тютюну та її економічна оцінка.

Методика дослідження. У роботі використовувались загальнонаукові методи: бібліографічний (вивчення і опрацювання наукових праць, що стосуються технології вирощування тютюну); агрономічний – для вивчення норм внесення піддослідних препаратів; біологічний – для визначення фітосанітарної ситуації тютюнового агроценозу; економічний метод – при обробці результатів наукових досліджень за 2011 – 2013 рр.; метод порівняльного аналізу – для оцінки економічної ефективності різних технологій вирощування тютюну.

Результати. Створено інноваційну ресурсоощадну технологію вирощування тютюну та проведено її повну економічну оцінку.

Наукова новизна. В процесі дослідження отримано наступні результати, що мають наукову новизну: розроблено рекомендації по застосуванню біопрепарату Пентафаг-С та протизлакового гербіциду Пантера; розроблено екологічно безпечну ресурсозберігаючу технологію захисту тютюну від шкідливих організмів за умов регулювання їх розвитку і чисельності. Проведено економічне обґрунтування нових елементів технології.

Практична значущість. Сфера застосування – сільськогосподарські підприємства Придністров'я України всіх організаційно-правових форм, що займаються вирощуванням тютюну.

Ключові слова: тютюн, сорти, гібриди, агротехніка, імунітет, хвороби, шкідники, біопрепарати, гербіциди, собівартість, ціна, прибуток, рівень рентабельності, ефективність.

Бялковская Г.Д., Пащенко В.И., Гаврилюк О.С. ИННОВАЦИОННАЯ РЕСУРСООЩАДНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ВЫРАЩИВАНИЯ ТАБАКА СОРТОВ УКРАИНСКОЙ СЕЛЕКЦИИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ

Цель. Создание инновационной ресурсоощадной технологии выращивания табака и ее экономическая оценка.

Методика исследования. В работе использовались общенаучные методы: библиографический (изучение и обработка научных трудов, которые касаются технологии выращивания табака);

агрономический – для изучения норм внесения подопытных препаратов; биологический – для определения фитосанитарной ситуации табачного агроценоза; экономический метод – при обработке результатов научных исследований за 2011 – 2013 гг.; метод сравнительного анализа – для оценки экономической эффективности разных технологий выращивания табака.

Результаты. Создана инновационная ресурсоощадная технология выращивания табака и проведена полная экономическая оценка.

Научная новизна. В процессе исследования получены следующие результаты, которые имеют научную новизну: разработаны рекомендации по применению биопрепарата Пентафаг-С и противозлакового гербицида Пантера; разработана экологически безопасная ресурсосберегающая технология защиты табака от вредных организмов при условии регулирования их развития и численности. Проведено экономическое обоснование новых элементов технологии.

Практическая значимость. Область применения – сельскохозяйственные предприятия Приднестровья Украины всех организационно-правовых форм, занимащиеся выращиванием табака.

Ключевые слова: табак, сорта, гибриды, агротехника, иммунитет, болезни, вредители, биопрепараты, гербициды, себестоимость, цена, прибыль, уровень рентабельности, эффективность.

Bialkovska H.D., Paschenko V.I., Havriliuk O.S. INNOVATIVE SAVING RESOURCES TECHNOLOGY FOR GROWING TOBACCO SORTS OF UKRAINIAN SELECTION AND IT ECONOMIC SUBSTANTIATION

Purpose. Creating innovative technology saving resources tobacco growing and its economic evaluation

Methodology of research. We used scientific methods: bibliographical (the study and treatment of scientific papers that relate to the technology of growing tobacco); Agronomy - application rates for the study of experimental drugs; biological - to determine the phytosanitary situation agrotcenoza tobacco; economic method - in the processing of research results for the 2011 - 2013 years.; method of comparative analysis - to assess the cost-effectiveness of different technologies for growing tobacco.

Findings. Created innovative technology saving resources tobacco growing and conducted a full economic evaluation.

Origsnality. In the process of research the followings results which have a scientific novelty are got: developed recommendation on application of biologic Pentafag-with and anticereal herbicide Pantera; safe saving resources technology of defence of tobacco is developed ecologically from harmful organisms on condition of adjusting of their development and quantity. The economic ground of new elements of technology is conducted.

Practical value. An application domain is agricultural enterprises of Pridnistrovya of Ukraine of all legal forms which are engaged in growing of tobacco.

Key words: tobacco, sorts, hybrids, agrotechnics, immunity, illnesses, wreckers, biologics, herbicides, prime price, price, income, level of profitability, efficiency.

Захаріна О.В. ВИРОБНИЦТВО ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗЕРНА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Мета. Вивчення сучасного стану виробництва зерна в регіоні та обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативні та законодавчі акти України з даної проблематики. У процесі дослідження застосовувались наступні методи: аналізу і синтезу – для вивчення об’єкта і предмета дослідження; абстрактно-логічний – для теоретичного узагальнення та формулювання висновків; системного аналізу та логічних узагальнень.

Результати. Обґрунтовано теоретико-методологічні основи формування та функціонування ринку зерна в трансформаційний період. Проведено оцінку стану розвитку регіонального зерновиробництва. На основі вивчення сучасного стану та тенденцій розвитку ринку зерна ідентифіковано особливості його формування та проблеми розвитку. Визначено напрями підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна з позицій регіональних особливостей її вирішення.

Наукова новизна. Обґрунтовано шляхи розвитку регіонального зерновиробництва, серед яких: визначення маркетингових каналів реалізації зерна, формування інфраструктури регіонального ринку зерна, обґрунтування цінових стратегій розвитку галузі зерновиробництва підприємств, в основу яких покладено розрахунок рівня урожайності, ціни реалізації і ступінь ризикованості, які забезпечують беззбиткове виробництво зернових.

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення ефективної системи виробництва та забезпечення конкурентоспроможності зерна.

Ключові слова: виробництво, зерно, собівартість, рентабельність, ціна, маркетингові канали, сільськогосподарське підприємство, розвиток, економічна ефективність, конкурентоспроможність.

Захарина О.В. ПРОИЗВОДСТВО И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ЗЕРНА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Цель. Изучение нынешнего состояния производства зерна в регионе и обоснование практических рекомендаций по повышению конкурентоспособности производства зерна.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды отечественных и зарубежных ученых, нормативные и законодательные акты Украины по данной проблематике. В процессе исследования применялись следующие методы: анализа и синтеза – для изучения объекта и предмета исследования; абстрактно-логический – для теоретического обобщения и формулирование выводов; системного анализа и логических обобщений.

Результаты. Обосновано теоретико-методологические основы формирования и функционирования рынка зерна в трансформационный период. Проведена оценка состояния развития регионального зернопроизводства. На основе изучения нынешнего состояния и тенденций развития рынка зерна идентифицированы особенности его формирования и проблемы развития. Определены направления повышения конкурентоспособности производства зерна с позиций региональных особенностей её решения.

Научная новизна. Обоснованы пути развития регионального зернопроизводства, среди них: определение маркетинговых каналов реализации зерна, формирование инфраструктуры регионального рынка зерна, обоснование ценовых стратегий развития отрасли зернопроизводства предприятий, в основу которых положен расчёт уровня урожайности, цены реализации и степень риска, которые обеспечивают безубыточное производство зерновых.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение эффективной системы производства и обеспечения конкурентоспособности зерна.

Ключевые слова: производство, зерно, себестоимость, рентабельность, цена, маркетинговые каналы, сельскохозяйственное предприятие, развитие, экономическая эффективность, конкурентоспособность.

Zakharina O.V. PRODUCTION AND COMPETITIVENESS OF GRAIN IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Purpose. The current states of the grain production at the region are analyzed and the practical recommendations are specified at the increase in the competitiveness of the grain production.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is fundamental provisions of modern economic theory, scientific works of domestic and foreign scientists, normative and legislative acts of Ukraine on this problem. The following methods were used during the research: analysis and synthesis – to study the object and subject of research; abstract and logical – to theoretical generalizations and formulation of conclusions; systems analysis and logical generalizations.

Findings. The article considers theoretical and methodological basis of grain market forming and functioning in the period of transformation. Conditions for the development of regional grain production were held. The peculiarities and the main problems of grain market developing and functioning are identified on the basis of the present-day grain market studies. The problem of increasing the competitiveness of grain from the standpoint of regional features of it's solution is examined.

Originality. As a result the perspectives for the development of regional grain production were outlined as follows: revealing the grain marketing channels, formation of regional groin market infrastructure, substantiation of price formation strategy that would be based on the harvesting rates, sales price and risk degree and would provide profitable grain production.

Practical value. The obtained results of research aimed on providing the effective system of production and grain competitiveness support.

Key words: production, grain, costs price, profitability, price, marketing channels, agricultural enterprise, development, economic efficiency, competitiveness.

Бєлік В.Д. РЕІНЖИНІРИНГ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Мета. Метою статті є розробка й обґрунтування рекомендацій з удосконалення реінжинірингу управління персоналом на підприємствах харчової промисловості в умовах розвитку.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань управління персоналом. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення сутності управління персоналом як економічної категорії), монографічний (при вивченні особливостей системи управління персоналом), системного аналізу (при дослідженні можливостей удосконалення системи управління персоналом на підприємствах харчової промисловості).

Результати. У статті розроблено й обґрунтовано рекомендації з удосконалення реінжинірингу управління персоналом на підприємствах харчової промисловості. Доведено, що робота з персоналом на підприємствах харчової промисловості повинна стати системною і комплексною при удосконаленні форм, методів і механізму кадрового менеджменту з урахуванням взаємозв'язків і інтеграції функцій управління трудовою діяльністю, кадрами й соціальним розвитком.

Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо реінжинірингу управління персоналом на підприємствах харчової промисловості.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення управління персоналом як умови ефективного функціонування підприємств харчової промисловості.

Ключові слова: управління, персонал, підприємство, харчова промисловість, розвиток, кадри, політика, потенціал.

Белик В.Д. РЕИНЖИНИРИНГ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Цель. Целью статьи является разработка и обоснование рекомендаций по совершенствованию реинжиниринга управления персоналом на предприятиях пищевой промышленности в условиях развития.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам управления персоналом. В процессе исследования использовались такие методы: абстрактно-логический (для выявления сущности управления персоналом как экономической категории), монографический (при изучении особенностей системы управления персоналом), системного анализа (при исследовании возможностей совершенствования системы управления персоналом на предприятиях пищевой промышленности).

Результаты. В статье разработаны и обоснованы рекомендации по совершенствованию реинжиниринга управления персоналом на предприятиях пищевой промышленности. Доказано, что работа с персоналом на предприятиях пищевой промышленности должна стать системной и комплексной при совершенствовании форм, методов и механизма кадрового менеджмента с учетом взаимосвязей и интеграции функций управления трудовой деятельностью, кадрами и социальным развитием.

Научная новизна состоит в определении теоретических положений и разработке концептуального подхода к реинжинирингу управления персоналом на предприятиях пищевой промышленности.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования является основой для решения практических проблем по совершенствованию управления персоналом как условия эффективного функционирования предприятий пищевой промышленности.

Ключевые слова: управление, персонал, предприятие, пищевая промышленность, развитие, кадры, политика, потенциал.

Bielik V.D. THE REENGINEERING OF MANAGEMENT BY THE PERSONNEL AT THE ENTERPRISES OF THE FOOD-PROCESSING INDUSTRY

Purpose. The purpose is development and substantiation of recommendations on perfection of reengineering of management by the personnel at the enterprises of the food-processing industry in conditions of development.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of research are fundamental positions of the modern economic theory, proceedings of scientists, normative and acts of Ukraine on questions of management of the personnel. During research such methods were used: abstract - logic (for revealing essence of management by the personnel as economic category), monographic (at studying features of a control system by the personnel), the system analysis (at research of opportunities of perfection of a control system by the personnel at the enterprises of the food-processing industry).

Findings. The recommendations on perfection of reengineering of management by the personnel at the enterprises of the food-processing industry are developed and proved. It is proved, that work with the personnel at the enterprises of the food-processing industry should become system and complex forms at

perfection, methods and the mechanism of personnel management in view of interrelations and integration of functions of management by labor activity, the staff and social development.

Originality. Scientific novelty will consist in definition of theoretical positions and development of the conceptual approach to reengineering management by the personnel at the enterprises of the food-processing industry.

Practical value. The received results of research is basis for the decision of practical problems on perfection of management by the personnel as conditions of effective functioning of the enterprises of the food-processing industry.

Key words: management, personnel, enterprise, food-processing industry, development, staff, policy, potential.

Стельмащук Н.А. УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГУ ВІДНОСИН В УМОВАХ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Мета. Метою статті є обґрунтування теоретичних положень і методичних пропозицій щодо визначення сутності та використання маркетингу відносин в умовах кластеризації підприємств агропромислового виробництва.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і закордонних фахівців у сфері маркетингу відносин в умовах кластеризації виробництва. Методологічною основою досліджень є філософські принципи пізнання, матеріалістичне тлумачення процесів та явищ в економіці, діалектичний, логічний і системний підходи до їх розгляду. В процесі дослідження використано такі загальнонаукові методи, як спостереження, порівняння, узагальнення, абстрагування, формалізація, аналіз та ін. У статті використано методи економіко-статистичного аналізу, а саме: монографічний – для детального вивчення питань маркетингу відносин; аналізу і синтезу – для деталізації дослідження шляхом розчленування його на окремі складові частини; системного підходу – для узагальнення факторів та показників при обґрунтуванні маркетингу відносин в умовах кластеризації підприємств агропромислового виробництва.

Результати дослідження. Обґрунтовано сутність маркетингу відносин в системі кластерного об'єднання підприємств агропромислового виробництва. Визначено кінцеві результати взаємозв'язків між суб'єктами аграрного ринку в системі маркетингу відносин. Встановлено особливості функціонування кластерних об'єднань як однієї з найефективніших форм організації інноваційних процесів.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід при обґрунтуванні сутності маркетингу відносин і механізму їх функціонування в умовах кластеризації виробництва.

Практична цінність. Отримані результати дослідження можуть бути використані в системі агропромислового виробництва при організації маркетингової діяльності.

Ключові слова: маркетинг, маркетинг відносин, аграрне підприємство, агропромислове виробництво, кластерне об'єднання.

Стельмащук Н.А. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МАРКЕТИНГА ОТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ КЛАСТЕРИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

Цель. Целью статьи является обоснование теоретических положений и методических предложений по определению сущности и использования маркетинга отношений в условиях кластеризации предприятий агропромышленного производства.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются положения экономической теории, научные труды отечественных и зарубежных специалистов в сфере маркетинга отношений в условиях кластеризации производства. Методологической основой исследований является философские принципы познания, материалистическое истолкование процессов и явлений в экономике, диалектический, логический и системный подходы к их рассмотрению. В процессе исследования использованы следующие общенаучные методы, как наблюдение, сравнение, обобщение, абстрагирование, формализация, анализ. В статье использованы методы экономико-статистического анализа, а именно: монографический - для детального изучения вопросов маркетинга отношений; анализа и синтеза - для детализации исследования путем расчленения его на отдельные составные части; системного подхода - для обобщения факторов и показателей при обосновании маркетинга отношений в условиях кластеризации предприятий агропромышленного производства.

Результаты исследования. Обосновано сущность маркетинга отношений в системе кластерного объединения предприятий агропромышленного производства. Определены конечные результаты взаимосвязей между субъектами аграрного рынка в системе маркетинга отношений.

Установлены особенности функционирования кластерных объединений как одной из наиболее эффективных форм организации инновационных процессов.

Научная новизна. Использован комплексный подход при обосновании сущности маркетинга отношений и механизма их функционирования в условиях кластеризации производства.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования могут быть использованы в системе агропромышленного производства при организации маркетинговой деятельности.

Ключевые слова: маркетинг, маркетинг отношений, аграрное предприятие, агропромышленное производство, кластерное объединение.

Stelmashchuk N.A. IMPROVING MARKETING OF RELATIONS IN THE CONDITIONS OF ENTERPRISE CLUSTERIZATION FOR AGRICULTURAL AND INDUSTRY PRODUCTION

Purpose. The aim of the article is substantiation of theoretical concepts and methodological proposals on the nature and using marketing of relations in terms of enterprises clusterization for agricultural and industry production.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is the provision of economic theory, scientific works of domestic and international experts in the field of marketing of relations in terms of production clusterization. The methodological basis of research is the philosophical principles of cognition, materialistic interpretation of processes and phenomena in the economy, dialectical, logical and systematic approach to their consideration. The following general and scientific methods were used during the study. Among them are: observation, comparison, generalization, abstraction, formalization, analysis and others.

The methods of economic and statistical analysis were used in the article, namely: monographic – for a detailed study issues on marketing of relations; analysis and synthesis – for detailed of the investigation by breaking it into separate components; systems approach – to summarize the factors and indicators for substantiation marketing of relations in the conditions of enterprise clusterization for agricultural and industry production.

Findings. The essence of marketing of relations in the system of clustered association of enterprise for agricultural and industry production has been substantiated. The final results of relationships between entities in the agricultural market in the system of marketing of relations have been defined. The peculiarities of the functioning of the clustered associations as one of the most effective forms of innovation processes have been established.

Originality. The integrated approach has been used for substantiation the nature marketing of relations and the mechanism of their functioning in terms of clusterization of production.

Practical value. The obtained results can be used in the system of agro-industrial production in the organization of marketing activity.

Key words: marketing, marketing of relationship, agricultural enterprise, agricultural production, clustered association.

Грищенко Д.Г. ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ HR-МАРКЕТИНГУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою статті є розробка теоретико методичних засад та науково-практичних рекомендацій щодо оцінювання впливу людських ресурсів підприємства на ефективність його діяльності.

Методика дослідження. Інформаційною базою досліджень слугували дані статистичної звітності підприємств харчової промисловості, матеріали періодичних видань. В основі роботи лежить діалектичний метод наукового пізнання та системний підхід. У процесі виконання дослідження було використано наступні методи: порівнянь та аналогій – при здійсненні аналізу ефективності використання людських ресурсів; абстрактно-логічний та індексний – при формуванні методики оцінки hr-маркетингу підприємства; економіко–математичний – при дослідженні зв'язку між hr-маркетингом та ефективністю діяльності підприємства; графічний – для наочного представлення результатів.

Результати. Кореляційно-регресійний аналіз показав, що ефективність діяльності підприємства на 79,96% залежить від рівня hr-маркетингу на ньому, і на 20,04% від інших чинників. Встановлено, що збільшення інтегрального показника hr-маркетингу на 1 пункт призводить до зростання ефективності діяльності підприємства на 0,1373 пункту за умови незмінної дії інших чинників. Отримана модель є достовірною та відображає тісний кількісний взаємозв'язок між вхідними показниками.

Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні науково-практичних рекомендацій щодо оцінки hr-маркетингу підприємства, які ґрунтуються на трьох ключових аспектах: об'єктивність, простота та комплексність підходу. Визначено алгоритм оцінювання, який являється універсальним для підприємств різних галузей промисловості.

Практична значущість. Отримані результати апробації авторської методики оцінки hr-маркетингу підприємств засвідчують, що власне розмір підприємства та галузь діяльності не мають суттєвого впливу на стан hr-маркетингу. Аналіз hr-маркетингу підприємств показав, що становище кадрової сфери на українських підприємствах відповідає середньому та нижче середнього рівням, це має стимулювати розвиток якісно нового рівня в управлінні людськими ресурсами – hr- маркетингу.

Ключові слова: hr-маркетинг, ефективність діяльності, фактори оцінки.

Грищенко Д.Г. ИССЛЕДОВАНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ HR-МАРКЕТИНГА И ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью статьи является разработка теоретико методических основ и научно-практических рекомендаций по оценке влияния человеческих ресурсов предприятия на эффективность его деятельности.

Методика исследования. Информационной базой исследований послужили данные статистической отчетности предприятий пищевой промышленности, материалы периодических изданий. В основе работы лежит диалектический метод научного познания и системный подход. В процессе выполнения исследования были использованы следующие методы: сравнений и аналогий - при осуществлении анализа эффективности использования человеческих ресурсов; абстрактно-логический и индексный - при формировании методики оценки hr-маркетинга предприятия; экономико-математический - при исследовании связи между hr-маркетингом и эффективностью деятельности предприятия; графический - для наглядного представления результатов.

Результаты. Корреляционно-регрессионный анализ показал, что эффективность деятельности предприятия на 79,96% зависит от уровня hr-маркетинга на нем, и на 20,04% от других факторов. Установлено, что увеличение интегрального показателя hr-маркетинга на 1 пункт приводит к росту эффективности деятельности предприятия на 0,1373 пункта при условии неизменной действия других факторов. Полученная модель является достоверной и отражает тесную количественный взаимосвязь между входными показателями.

Научная новизна заключается в определении теоретических положений и выработке научно-практических рекомендаций по оценке hr-маркетинга предприятия, основанные на трех ключевых аспектах: объективность, простота и комплексность подхода. Определен алгоритм оценивания, который является универсальным для предприятий различных отраслей промышленности.

Практическая значимость. Полученные результаты апробации авторской методики оценки hr-маркетинга предприятий свидетельствуют, что собственно размер предприятия и отрасль деятельности не имеют существенного влияния на состояние hr-маркетинга. Анализ hr-маркетинга предприятий показал, что положение кадровой сферы на украинских предприятиях соответствует среднему и ниже среднего уровням, это должно стимулировать развитие качественно нового уровня в управлении человеческими ресурсами - hr-маркетинга.

Ключевые слова: hr-маркетинг, эффективность деятельности, факторы оценки.

Hryshchenko D.H. INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE HR-MARKETING AND EFFECTIVENESS OF THE ENTERPRISES

Purpose. The aim of the paper is to develop theoretical and methodological foundations and practical guidelines for assessing the impact of human resources on its effectiveness.

Methodology of research. The information base for research data served as the statistical reporting of the food industry, materials periodicals. The operation is the dialectical method of scientific knowledge and systematic approach. In the course of the study used the following methods: comparisons and analogies - when reviewing the effective use of human resources; abstract and logical index - in shaping methodology for assessing hr-marketing company; Economics and Mathematics - the study of the link between marketing and hr-effectiveness of the company; graphics - for a visual representation of the results.

Findings. Correlation and regression analysis showed that performance on a 79.96% depends on the hr-marketing it, and to 20.04% from other factors. Increasing the integral index hr-1 marketing point leads to an increase in the efficiency of 0.1373 on the item provided constant action of other factors. The model is accurate and reflects the close quantitative relationship between the input parameters.

Originality lies in defining the theoretical propositions and developing scientific and practical recommendations for assessment hr-marketing companies, which are based on three key aspects: fairness, simplicity and integrated approach. The algorithm is universal for enterprises of different industries.

Practical value. The results obtained testing the author's methodology for assessing hr-marketing companies showed that the actual size and sector of activity have no significant impact on the hr-marketing. Analysis of hr-marketing companies showed that the situation in the sphere of personnel Ukrainian enterprises corresponds to the average and below average, this should stimulate the development of a new level of human resource management - hr-marketing.

Key words: hr-marketing effectiveness of factors evaluation.

Чекамова О.І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ НАУКОВИХ РОЗРОБОК З ВИСОКИМ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

Мета. Формування теоретико-методологічних засад системи ефективного продукування наукових розробок – методу наукового інновінгу.

Методика дослідження. Методи дослідження базуються на використанні загальнонаукових методів обробки інформації, зокрема аналізу і синтезу, наукової абстракції і т.д. У роботі використано системний підхід при розгляді процесу створення, капіталізації та трансферту інновацій. У процесі досліджень використовується системний підхід до об'єкта досліджень, програмно-цільовий метод та ін.

Результати. Встановлено, що науково-інноваційна діяльність здійснюється як цілеспрямований творчий процес, де для підвищення її ефективності задіяні сучасні методичні інструменти творчості. Виявлено, що механізми спрямування цієї діяльності розкриваються на основі програмно-цільового підходу, який дозволяє формувати параметри кінцевого продукту на стадії планування. Обґрунтовано метод наукового інновінгу, який поєднує вищеназвані підходи до створення конкурентоспроможної науково-технічної продукції і формує нові підходи до науково-інноваційної діяльності наукових установ аграрної сфери, зокрема до підвищення інноваційного потенціалу створюваних продуктів.

Наукова новизна. Запропоновано метод підвищення інноваційного потенціалу інтелектуальних продуктів на основі застосування системи наукового інновінгу, складовими якого є використання інструментарію активних знань творчості та програмно-цільового підходу, формування чітких формальних процедур капіталізації і комерціалізації новацій, оцінки їх вартості та постановки на бухгалтерський облік.

Практична значущість. Метод наукового інновінгу формує нові підходи до науково-інноваційної діяльності наукових установ аграрної сфери, зокрема до підвищення інноваційного потенціалу створюваних науково-інноваційних розробок і, як наслідок, підвищення цінності виконання прикладних досліджень.

Ключові слова: науковий інновінг, креативність, програмно-цільовий підхід, капіталізація інновацій, комерціалізація інновацій

Чекамова Е.И. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОЗДАНИЯ НАУЧНЫХ РАЗРАБОТОК С ВЫСОКИМ ИННОВАЦИОННЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ

Цель. Формирование теоретико-методологических основ системы эффективного продуцирования научных разработок – метода научного инновинга.

Методика исследования. Методы исследования базируются на использовании общенаучных методов обработки информации, в частности анализа и синтеза, научной абстракции и т.д. В работе использован системный подход при рассмотрении процесса создания, капитализации и трансферта инноваций. В процессе исследований используется системный подход к объекту исследований, программно-целевой метод и др. .

Результаты. Научно-инновационная деятельность осуществляется как целенаправленный творческий процесс, где для повышения ее эффективности задействованы современные методические инструменты творчества. Механизмы направления этой деятельности раскрывается на основе программно-целевого подхода, позволяющего формировать параметры конечного продукта на стадии планирования. Результатом научно-инновационной деятельности является создание научно-инновационной продукции, способной удовлетворить рыночный спрос. Метод, сочетающий вышеназванные подходы к созданию конкурентоспособной научно-технической продукции, является методом научного инновинга. Он формирует новые подходы к научно-инновационной деятельности научных учреждений аграрной сферы, в частности к повышению инновационного потенциала создаваемых продуктов.

Научная новизна. Предложен метод повышения инновационного потенциала интеллектуальных продуктов в рисоводстве на основе применения системы научного инновинга, составляющими которого являются использование инструментария активных знаний творчества и программно-целевого подхода, формирования четких формальных процедур капитализации и коммерциализации новаций, оценки их стоимости и постановки на бухгалтерский учет.

Практическая значимость. Метод научного инновинга формирует новые подходы к научно-инновационной деятельности научных учреждений аграрной сферы, в частности к повышению инновационного потенциала создаваемых научно-инновационных разработок и, как следствие, повышение ценности выполнение прикладных исследований.

Ключевые слова: научный инновинг, креативность, программно-целевой подход, капитализация инноваций, коммерциализация инноваций

Chekamova O.I. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS CREATING SCIENTIFIC DEVELOPMENTS WITH HIGH INNOVATION POTENTIAL

Purpose. The purpose of forming the theoretical and methodological principles of efficient production of scientific development - scientific method innoving.

Methodology of research. Methods of investigation based on the use of general scientific information processing methods, in particular the analysis and synthesis, etc. of abstraction In this paper we used a systematic approach when considering the process of creation, capitalization and transfer of innovation. During the study used a systematic approach to the object of research, program-target method, and others.

Findings. Research and innovation activities are carried out as a deliberate creative process in which to improve its effectiveness involving modern methodological tools of creativity. The mechanisms channeling this activity is revealed based on software-based approach that allows you to create the parameters of the final product at the planning stage. The result of research and innovation activities is the creation of research and innovative products that can meet market demand. The method combines the above approaches to create a competitive R & D products, is the scientific method innoving. It creates a new approach to research and innovation activity agrarian sector research institutions, in particular to increase the innovative capacity created products.

Originality. A method of increasing the innovative potential of intelligent products in rice cultivation through the application of scientific innoving, elements of which are tool using active knowledge creation and performance-based approach, the formation of clear formal processes of capitalization and commercialization of innovations, assess their costs and performances in accounting.

Practical value. A method scientific innoving creates new approaches to research and innovation activity agrarian sector research institutions, in particular to increase the innovative capacity created by scientific innovation and, consequently, increase the value of performance applied research.

Key words: scientific innoving, creativity, target-oriented approach, the capitalization of innovation, commercialization of innovations

Погореленко Н.П. ПІДХОДИ ДО РОЗРАХУНКУ РІВНЯ ВРАЗЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Мета. Формування та впровадження ефективного та надійного підходу до розрахунку рівня вразливості банківської системи, як одного з факторів забезпечення її стабільності.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних основ та методичного інструментарію прогнозування банківських криз; систематизації – для визначення передумов та наслідків відповідних шокових ситуацій; моделювання – для обчислення щоквартального значення індексу вразливості банківського сектору.

Результати. Обґрунтовано доцільність пристосування існуючих методик прогнозування банківських криз до особливостей вітчизняної банківської системи. Визначено дієвість використаного в роботі підходу щодо можливості його використання у якості оперативного інструменту по зменшенню кризових наслідків. Проведено його емпіричне тестування на надійність шляхом зіставлення реальних статистичних даних та обчисленим індексом.

Наукова новизна. Наведений індекс вразливості банківського сектору достатньо чітко показує кореляцію фактичних даних із встановленими межами щодо передкризового стану, м'якої та жорсткої криз, не використовуючи для його розрахунку великий масив первинної статистичної інформації

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення питання щодо пристосування існуючих методик до особливостей банківської системи України. Вони можуть бути використані при побудові стратегії забезпечення стабільності банківської системи України.

Ключові слова. Банківська система, банківські кризи, центральний банк, вразливість банківського сектору, прогнозування, стабільність.

Погореленко Н.П. ПОДХОДЫ К РАСЧЕТУ УРОВНЯ УЯЗВИМОСТИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА

Цель. Формирование и внедрение эффективного и надежного подхода к расчету уровня уязвимости банковской системы, как одного из факторов обеспечения её стабильности.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения – для исследования теоретических основ и методического инструментария прогнозирования банковских кризисов; систематизации – для определения предпосылок и последствий соответствующих шоковых ситуаций; моделирования – для расчета ежеквартального значения индекса уязвимости банковского сектора.

Результаты. Обоснована целесообразность приспособления существующих методик прогнозирования банковских кризисов к особенностям отечественной банковской системы.

Определена действенность использованного в работе подхода в части его использования в качестве оперативного инструмента уменьшения кризисных последствий. Проведено его эмпирическое тестирование на надежность путем сопоставления реальных статистических данных и расчетным индексом.

Научная новизна. Приведенный индекс уязвимости банковского сектора достаточно четко показывает корреляцию фактических данных с установленными границами для предкризисного состояния, мягкого и жесткого кризисов, не используя для его расчета большой объем первичной статистической информации.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования являются основой для решения вопроса о приспособлении существующих методик к особенностям банковской системы Украины. Они могут быть использованы при построении стратегии обеспечения стабильности банковской системы Украины.

Ключевые слова. Банковская система, банковские кризисы, центральный банк, уязвимость банковского сектора, прогнозирование, стабильность.

Pohorelenko N.P. APPROACHES TO THE CALCULATION OF THE BANKING SECTOR VULNERABILITY

Purpose. Formation and implementation of effective and reliable approach to estimation of the banking sector vulnerability, as a factor of banking system stability ensurance.

Methodology of research. General scientific methods were used in the process of study, such as: methods of theoretical generalization – for the study of theoretical basis and range of methodological tools of banking crises forecasting; systematization – for determination of preconditions and consequences of corresponding shock situations; modeling – for calculation of banking sector fragility index.

Finding. The expedience of adaptation of existing banking crises forecasting techniques to the peculiarities of the Ukrainian banking system is proved. Effectiveness of the approach used in the study in the context of possibility of its use as an operative means for reducing the crises consequences is estimated. Empirical testing in terms of reliability of the approach is held by comparing real data with calculated index.

Originality. Reproduced banking sector fragility index shows the correlation between the actual data and established limits for pre-crisis state, mild and severe crisis quite clearly, without using a large array of primary statistical data.

Practical value. Research results are the basis for deciding whether the adaptation of existing methods of banking crises forecasting to the peculiarities of the Ukrainian banking system should be held. Results can be used for development of national banking system stability ensurance strategy.

Key words. Banking system, banking crises, central bank, banking sector vulnerability, forecasting, stability.

Кузьмак О.М. РЕФІНАНСУВАННЯ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Мета. Метою статті є висвітлення результатів наукових досліджень оцінки сучасних викликів, стратегічних пріоритетів і завдань щодо механізму рефінансування задля забезпечення стійкості банківської системи .

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної банківської справи, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань банківської діяльності, положення та інструкції Національного банку України. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення сутності рефінансування як економічного категорії), монографічний (при вивченні особливостей розвитку інвестиційної сфери й основних принципів її поняття), балансовий (при оцінці механізмів рефінансування), системного аналізу (при дослідженні можливостей удосконалення рефінансування) – з метою визначення основних напрямів вдосконалення короткострокових механізмів рефінансування.

Результати. Визначено сутність та необхідність рефінансування для задоволення потреб банківського сектору у підтриманні ліквідності. Розроблено концептуальні підходи щодо ефективного впровадження короткострокових механізмів рефінансування, а також створення інституційних умов для підтримки та активізації рефінансування усіх банківських установ. Обґрунтовано стратегію розвитку рефінансування банківського сектору.

Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо короткострокових механізмів рефінансування в обсягах, достатніх для повного задоволення потреб банківського сектору, досягнення умов ефективності, а також створення інституційних умов для підтримки та активізації рефінансування банківських установ.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення механізму рефінансування як умови ефективного функціонування банківських установ.

Ключові слова: банківські установи, кредит, рефінансування, грошово-кредитний ринок, овернайт, внутрішньоденний кредит, ставка рефінансування.

Кузьмак Е.Н. РЕФИНАНСИРОВАНИЕ КАК ДЕЙСТВЕННЫЙ ИНСТРУМЕНТ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Цель. Целью статьи является освещение результатов научных исследований оценки современных вызовов, стратегических приоритетов и задач относительно механизма рефинансирования для обеспечения устойчивости банковской системы.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной банковского дела, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам банковской деятельности, положения и инструкции Национального банка Украины. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (для выявления сущности рефинансирования как экономического категории), монографический (при изучении особенностей развития инвестиционной сферы и основных принципов ее понятия), балансовая (при оценке механизмов рефинансирования), системного анализа (при исследовании возможностей усовершенствования рефинансирования) - с целью определения основных направлений совершенствования краткосрочных механизмов рефинансирования.

Результаты. Определена сущность и необходимость рефинансирования для удовлетворения потребностей банковского сектора в поддержании ликвидности. Разработаны концептуальные подходы по эффективному внедрению краткосрочных механизмов рефинансирования, а также создание институциональных условий для поддержки и активизации рефинансирования всех банковских учреждений. Обоснована стратегия развития рефинансирования банковского сектора.

Научная новизна заключается в определении теоретических положений и выработке концептуального подхода к краткосрочных механизмов рефинансирования в объемах, достаточных для полного удовлетворения потребностей банковского сектора, создание условий эффективности, а также создание институциональных условий для поддержки и активизации рефинансирования банковских учреждений.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по совершенствованию механизма рефинансирования как условия эффективного функционирования банковских учреждений.

Ключевые слова: банковские учреждения, кредит, рефинансирование, денежно-кредитный рынок, овернайт, внутридневной кредит, ставка рефинансирования.

Kuzmak O.M. REFINANCING AS AN EFFECTIVE INSTRUMENT OF MONETARY AND CREDIT MARKET IN UKRAINE

Purpose. The aim of the paper is to report the results of scientific studies to assess challenges and strategic priorities and objectives regarding refinancing mechanism to ensure the stability of the banking system.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is fundamental assumptions of modern banking, research work of scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on Banking, regulations and instructions of the National Bank of Ukraine. The study used the following methods: abstract-logical (to identify the nature of the refinancing as an economic category) monographic (the study of features of the investment scope and basic principles of the concept), balance (in the evaluation mechanisms for refinancing), systems analysis (the study of how to improve refinancing) - to determine the main directions of improving short-term refinancing mechanisms.

Findings. The essence and the need to refinance to meet the needs of the banking sector in the maintenance of liquidity. Conceptual approaches to the effective implementation of short-term refinancing mechanisms and institutional conditions to support and intensify the refinancing of all banking institutions. The strategy of refinancing the banking sector.

Originality. Scientific novelty lies in defining the theoretical propositions and developing a conceptual approach to short-term refinancing arrangements in amounts sufficient to meet the needs of the banking sector, to achieve conditions of efficiency and institutional conditions for the maintenance and revitalization of refinancing banks.

Practical value. These research results are the basis for solving practical problems of improving the mechanism of refinancing as a condition of effective functioning of banks.

Key words: banks, credit, refinancing, monetary market, overnight, intra loan refinancing rate.

Рожелюк В.М. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЯК ЦІЛЕСПРЯМОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЛАСНИКА ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Основним завданням дослідження є визначення змісту та ролі організації обліку на підприємстві, методів ефективного застосування програмного забезпечення для планування, аналізу й оптимізації фінансово-економічної діяльності.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є визначальні положення сучасної економічної теорії, а теоретично - практичною основою - наукові розробки вітчизняних і зарубіжних фахівців з обліку і контролю, законодавчі та нормативні акти України, інструктивні матеріали. При узагальненні теоретичних і методичних положень з організації обліку використано діалектичний і абстрактно – логічний методи дослідження, а при вивченні в ретроспективі вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку організації обліку – монографічний метод.

Результати. Розроблено основні напрями та конкретні рекомендації щодо розмежування понять організації та ведення бухгалтерського обліку, а також визначено структурні та технологічні елементи, які впливають на процес організації обліку підприємств з переробки сільськогосподарської продукції.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та реалізації нових підходів до організації обліку та розробки методологічних засад організації системи обліку підприємств у ринковому середовищі з врахуванням структури підприємства, особливостей його інформаційної системи та кваліфікації облікових працівників.

Практична значущість. Отримані результати є основою удосконалення процесу організації обліку та його ведення в інформаційній системі управління підприємством ринкового типу з використанням комп'ютерних технологій та забезпечення на цій основі підвищення аналітичності, дієвості та оперативності облікової системи.

Ключові слова: організація, ведення, переробка, технологія, інтеграція, обліковий процес, інформаційні технології, бухгалтерська служба

Рожелюк В.Н. ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕТА КАК ЦЕЛЕНАПРАВЛЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЛАДЕЛЬЦА ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Основной задачей исследования является определение содержания и роли организации учета на предприятии, методов эффективного применения программного обеспечения для планирования, анализа и оптимизации финансово-экономической деятельности.

Методика исследования. Методологической основой исследования являются базовые определения экономической теории, а теоретическим и практическим основанием – научные разработки отечественных и зарубежных специалистов по учету и контролю, нормативно – правовые акты Украины, инструктивные материалы. В процессе обобщения теоретических и методических оснований по организации учета использовано диалектический и абстрактно – логический методы исследования, а изучение зарубежного и отечественного опыта на основе монографического метода.

Результаты. В статье сформирована подходы к организации интегрированного бухгалтерского учета на перерабатывающих предприятиях, раскрыто различия понятий "организация" и "ведение учета", показано влияние структуры предприятия и технологии производства на организацию бухгалтерского учета.

Разработаны основные направления та конкретные рекомендации разделения понятий организации и ведения бухгалтерского учета, определены структурные и технологические элементы, которые влияют на организацию учета предприятий с переработки сельскохозяйственной продукции

Научная новизна исследования определяется теоретическим обоснованием и реализацией новых подходов к организации учета и разработке методологических основ организации учета на предприятиях, которые функционируют в рыночной среде с учетом их структуры, особенностей информационной системы и квалификации учетных работников.

Практическая значимость. Полученные результаты являются основанием усовершенствования процесса организации учета и его ведения в информационной системе предприятия рыночного типа с использованием информационных технологий и обеспечении на этом основании качественных характеристик учетной системы.

Ключевые слова: организация, ведение, переработка, технология, интеграция, учетный процесс, инфомационные технологии, учетная служба.

Rozheliuk V.M. ARRANGEMENT OF ACCOUNTING AS AN ENTREPRENEURIAL PURPOSEFUL ACTIVITY

Purpose. The main task of the article is determination of the content and role of accounting in the company, effective methods of software usage for the planning, analysis and optimization of financial and economic activity.

Methodology of research. The methodological basis of the investigation is determining the position of modern economic theory and theoretical and practical basis of the research is scientific developments of national and foreign experts in accounting and control laws and regulations of Ukraine instructional materials. Summarizing theoretical and methodological provisions of accounting there were used dialectical and abstract and logical methods and while studying retrospective national and international experience of organizations there was used monographic method.

Findings. Integrated approaches to accounting at processing plants were formed in the article; differences in the concepts of "organization" and "accounting" were revealed; the influence of the company structure and production organization for accounting were shown in the article.

The basic directions and specific recommendations for the distinction between organization and accounting as well as identified structural and technological elements influencing the process at accounting processing plants were developed.

Originality. Scientific novelty is in the theoretical foundation and implementation of new approaches to the development of accounting and methodological principles of accounting system of enterprises in the market environment taking into account the structure of the enterprise, its information system characteristics and qualifications of accounting personnel.

Practical value. The results are the basis for improving arrangement of accounting and its management in information system of the market enterprise using information technology and on this basis supporting of increasing analyticity, effectiveness and efficiency of the accounting system.

Key words: arrangement, maintaining, processing, technology, integration, accounting processes, information technology, accounting service.

Юхимчук В.Д., Рендович П.М. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Мета. Основною метою дослідження є розроблення теоретичних підходів та практичних рекомендацій розвитку діяльності банківських установ на фінансовому ринку, визначення особливостей їх функціонування та напрямів удосконалення банківських операцій на фондовому ринку України.

Методика дослідження. Для вирішення поставлених завдань у процесі дослідження використано такі методи: історичний метод; метод порівняльного аналізу та синтезу – для визначення особливостей розвитку структурних сегментів фінансового ринку України; абстрактно-логічний метод – для визначення місця та ролі банків у процесі розвитку національної економіки. Також було застосовано статистичні методи при аналізі кількісних параметрів розвитку банківського сегменту фінансового ринку.

Результати. Досліджено теоретичні та практичні аспекти діяльності банківських інститутів на вітчизняному фінансовому ринку. Проаналізовано організаційні аспекти функціонування банків, здійснено оцінку сучасного стану розвитку фондових операцій банківських установ України.

Наукова новизна. Проведено комплексне дослідження особливостей діяльності банківських інститутів у структурі фінансового ринку та отримано обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе завдання – виявлення шляхів удосконалення банківської діяльності на національному фінансовому ринку, а також запропоновано напрями розвитку інвестиційної діяльності банків у фінансовому секторі.

Практична значущість полягає у можливості використання вітчизняними банками запропонованих у дослідженні напрямів активізації банківських операцій на фінансовому ринку за рахунок впровадження новітніх систем клієнтоорієнтованого функціонування в умовах зростання конкурентного середовища на фінансовому ринку України.

Ключові слова: банк, інновації, інвестиції, фінансовий ринок, ринок цінних паперів, інвестиційна діяльність.

Юхимчук В.Д., Рендович П.М. АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ НА ФИНАНСОВОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

Цель. Основной целью исследования является разработка теоретических подходов и практических рекомендаций развития деятельности банковских учреждений на финансовом рынке, определение особенностей их функционирования и направлений совершенствования банковских операций на фондовом рынке Украины.

Методика исследования. Для решения поставленных задач в процессе исследования использованы следующие методы: исторический метод; метод сравнительного анализа и синтеза – для определения особенностей развития структурных сегментов финансового рынка Украины; абстрактно-логический метод – для определения места и роли банков в процессе развития

национальной экономики. Также были применены статистические методы при анализе количественных параметров развития банковского сегмента финансового рынка.

Результаты. Исследованы теоретические и практические аспекты деятельности банковских институтов на отечественном финансовом рынке. Проанализированы организационные аспекты функционирования банков, осуществлена оценка современного состояния развития фондовых операций банковских учреждений Украины.

Научная новизна. Проведено комплексное исследование особенностей деятельности банковских институтов в структуре финансового рынка и получены обоснованные результаты, что в совокупности решают важную задачу – выявление путей совершенствования банковской деятельности на национальном финансовом рынке, а также предложены направления развития инвестиционной деятельности банков в финансовом секторе.

Практическая значимость заключается в возможности использования отечественными банками предложенных в исследовании направлений активизации банковских операций на финансовом рынке за счет внедрения новейших систем клиентоориентированного функционирования в условиях роста конкурентной среды на финансовом рынке Украины.

Ключевые слова: банк, инновации, инвестиции, финансовый рынок, рынок ценных бумаг, инвестиционная деятельность.

Yukhymchuk V.D., Rendovych P.M. ANALYSIS OF BANKING INSTITUTIONS ACTIVITY ON THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE

Purpose. The main aim of the article is the development of theoretical approaches and practical recommendations of banking institutions activity on the financial market, determining the characteristics of their functioning and directions of improving the banking transactions on the stock market of Ukraine.

Methodology of research. The following methods were used to achieve the objectives in the study: historical method; method of comparative analysis and synthesis – to determine the peculiarities of structural segments of the financial market in Ukraine; abstract and logical method – to determine the position and role of banks in the development process of the national economy. Statistical methods were also used in the analysis of quantitative parameters of the banking segment of the financial market.

Findings. The theoretical and practical aspects of banking institutions activity on the domestic financial market have been investigated. The organizational aspects of functioning banks have been analyzed; the estimation of current state of stock operations development of banking institutions in Ukraine has been implemented.

Originality. A comprehensive study of peculiarities of banking institutions in the financial market has been conducted. The substantiated results all of which address the important task have been received – to identify ways to improve the national banking on the financial market. The directions of investment activity of the banks in the financial sector have been proposed.

Practical value. The scientific novelty of this article lies in the possibility of using the proposed directions of activation banking transactions on the financial market by the domestic bank through the introduction of advanced systems for client orientated functioning in the conditions of increasing competitive environment on the financial market of Ukraine.

Key words: bank, innovations, investments, financial market, securities market, investment activity.

Рибак О.М., Парацій Х.В. ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ЗА РАХУНОК ОБЛІГАЦІЙ ВНУТРІШНИХ ДЕРЖАВНИХ ПОЗИК

Мета. Метою даної роботи є дослідження функціонування ринку внутрішніх державних позик та визначення шляхів їх оптимізації в структурі державних запозичень.

Методика дослідження. В процесі отримання результатів дослідження використано систему економіко-статистичних методів. Зокрема застосовано: метод аналізу і синтезу - при визначенні впливу державних запозичень на зміну показників державного боргу; метод узагальнення – при встановленні зв'язку між розвитком фінансового ринку України і стабільністю всієї фінансової системи; метод порівняння – при визначенні чинників збільшення обсягів, залучення фінансових ресурсів.

Результати. Встановлено, що державні запозичення є важливим інструментом регулювання фінансової політики держави, що стримує зростання державного боргу. Виявлено, що залучення ресурсів за допомогою внутрішніх державних позик обмежується можливостями національного фондового ринку, високою вартістю обслуговування внутрішніх боргових зобов'язань, низьким рівнем довіри населення, високим рівнем тінізації економіки. Обґрунтовано, що важливим моментом розвитку внутрішнього ринку державних запозичень повинен стати розвиток фінансового ринку України як механізму, який забезпечить відносну стабільність і послідовність розвитку всієї фінансової системи.

Наукова новизна. Сформовано шляхи ефективного використання облігацій внутрішньої

державної позики не лише як інструменту погашення внутрішнього державного боргу країни, але як засобу досягнення певних стратегічних цілей.

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на підвищення ефективності використання облігацій внутрішньої державної позики і вони можуть бути використані у фінансових організаціях країни.

Ключові слова: облігації, державні цінні папери, фондовий ринок, інвестиції, державний борг, державні запозичення, «військові» облігації.

Рыбак А.Н., Параций Х.В. ОПТИМИЗАЦИЯ СТРУКТУРЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАИМСТВОВАНИЙ ЗА СЧЕТ ОБЛИГАЦИЙ ВНУТРЕННЕГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ЗАЙМА

Цель исследования. Целью данной работы является исследование функционирования рынка внутренних государственных займов и определение путей их оптимизации в структуре государственных заимствований.

Методика исследования. В процессе получения результатов исследования использована система экономико-статистических методов. В частности применены: метод анализа и синтеза - при определении влияния государственных заимствований на изменение показателей государственного долга; метод обобщения - при установлении связи между развитием финансового рынка Украины и стабильностью всей финансовой системы; метод сравнения - при определении факторов увеличения объемов, привлечения финансовых ресурсов.

Результаты. Установлено, что государственные заимствования являются важным инструментом регулирования финансовой политики государства, что сдерживает рост государственного долга. Выявлено, что привлечение ресурсов за счет внутренних государственных займов ограничивается возможностями национального фондового рынка, высокой стоимостью обслуживания внутренних долговых обязательств, низким уровнем доверия населения, высоким уровнем тенизации экономики. Обосновано, что важным моментом развития внутреннего рынка государственных заимствований должно стать развитие финансового рынка Украины как механизма, который обеспечит относительную стабильность и последовательность развития всей финансовой системы.

Научная новизна. Сформированы пути эффективного использования облигаций внутреннего государственного займа не только как инструмента погашение внутреннего государственного долга страны, но как средства достижения определенных стратегических целей.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на повышение эффективности использования облигаций внутреннего государственного займа и они могут быть использованы в финансовых организациях страны.

Ключевые слова: облигации, государственные ценные бумаги, фондовый рынок, инвестиции, государственный долг, государственные заимствования, «военные» облигации.

Rybak O.M., Paratsiy Kh.V. OPTIMIZATION OF THE FINANCING STRUCTURE OF GOVERNMENT BORROWING DUE TO BONDS OF INTERNAL STATE LOANS

Purpose. The aim of this article is to study market functioning of the internal state loans and determine ways of optimizing the structure of government borrowing.

Methodology of research. The system of economic and statistical methods was used in the process of obtaining results of the research. In particular, it has been used: the method of analysis and synthesis – in determining the impact of government borrowing on the change of indicators of state debt; the method of generalization – in establishing the connection between the development of the financial market in Ukraine and stability of the whole financial system; the method of comparison – to determine factors of increasing volumes, attracting financial resources.

Findings. It has been established that government borrowing is an important tool to regulate financial policy that inhibits the growth of state debt. It has been detected that attracting resources through internal state loans is limited by capabilities of the national stock market, the high cost of servicing domestic debt obligations, low level of public confidence and high level of shadow economy. It has been substantiated that an important aspect of internal government borrowing should be the development of the financial market in Ukraine as a mechanism that provide relative stability and consistency of the whole financial system.

Originality. It has been formed ways of the effective use of bonds of internal government loans not only as a tool for repayment of internal state debt, but as a means to achieve certain strategic objectives.

Practical value. The obtained results of research aimed at improving the use of bonds of internal government loans and these results can be used in financial institutions of the country.

Key words: bonds, government securities, stock market, investments, government debt, government borrowing, “military” bonds.

Матвійчук Л.О., Блинда А.М. АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ В ПОДАТКОВІЙ ПОЛІТИЦІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦІАЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ДИСБАЛАНСУ УКРАЇНИ

Мета. Визначення податкових важелів в антикризовому регулюванні, здійснення їх аналізу, як методу для стабілізації економіки та створення передумов економічного зростання в Україні.

Методика дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань в роботі використано такі методи дослідження: наукового пізнання, включаючи діалектичний і індуктивні підходи, прийоми логічного аналізу і синтезу. Для обробки накопичених даних застосовувалися прийоми обробки інформації (вибірка, групування, порівняння, узагальнення).

Результати. Розглянуто антикризові заходи в податковій політиці для подолання соціально-економічного дисбалансу країни. Висвітлено концептуальні засади Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні», як засобу для стабілізації фінансового стану та забезпечення передумов економічного розвитку країни.

Наукова новизна. Обґрунтовано доцільність реформування податкової політики України шляхом впровадження антикризових заходів для стабілізації економічної ситуації.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є основою подальших наукових розробок націлених на реформування податкової політики України. Основні положення та висновки можуть бути використані у навчальному процесі вищих навчальних закладів.

Ключові слова: економічна криза, антикризове податкове регулювання, податки, Податковий кодекс.

Матвийчук Л.А., Блында А.М. АНТИКРИЗИСНЫЕ МЕРЫ В НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКЕ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦИАЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ДИСБАЛАНСА УКРАИНЫ

Цель. Определение налоговых рычагов в антикризисном регулировании, осуществления их анализа, как метода для стабилизации экономики и создания предпосылок экономического роста в Украине.

Методика исследования. Для достижения цели и решения поставленных задач в работе использованы следующие методы исследования: научного познания, включая диалектический и индуктивные подходы, приемы логического анализа и синтеза. Для обработки накопленных данных применялись приемы обработки информации (выборка, группировка, сравнение, обобщение).

Результаты. Освещены значение антикризисных мер в налоговой политике для преодоления социально-экономического дисбаланса страны. Проанализированы особенности антикризисных законов Украины как средства стабилизации финансового состояния и обеспечения предпосылок экономического развития.

Научная новизна. Проанализированы концептуальные положения Закона Украины «О предотвращении финансовой катастрофы и создания предпосылок для экономического роста в Украине», как средства для стабилизации финансового состояния и обеспечения предпосылок экономического развития страны.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой дальнейшего развития научных обоснований относительно значения налоговых антикризисных мер в стабилизации финансового состояния государства. Основные положения и выводы могут быть использованы в учебном процессе высших учебных заведений.

Ключевые слова: экономический кризис, антикризисное налоговое регулирование, налоги, Налоговый кодекс.

Matviichuk L.O., Blynda A.M. COUNTER CRISIS MEASURES IN THE SPHERE OF TAXATION THROUGH THE PRISM OF SOCIAL AND ECONOMIC IMBALANCES OF UKRAINE

Purpose. Outline taxation mechanisms of anti- recession regulating strategies; analyze their efficiency as a method of stabilizing economy and creating preconditions for economic growth in Ukraine.

Methodology of research. In order to achieve the objective and solve the outlined tasks of the research we used the following methods: method of scientific cognition (including dialectic and inductive approaches), method of logical analysis and synthesis. In order to analyze empirical data we applied the following methods of its processing: representative sampling, grouping, comparison, generalization.

Findings. The authors analyze counter crisis laws as efficient means of providing stability and fostering conditions of economic development in Ukraine. Conceptual ideas of the Law of Ukraine “About Prevention of Financial Crises and Creating Preconditions for Economic Development in Ukraine” were analyzed in order to identify ways of stabilizing financial market and encouraging economic growth of the country.

Originality. The article outlines urgency of counter crisis measures in order to overcome social and economic imbalances in the state policy of Ukraine.

Practical value. The obtained results may serve as a fundamental basis for further scientific study of anti-recession measures in the sphere of taxation for stabilizing state financial market. Also these findings and conclusions may be used in the educational process in higher educational institutions.
Key words: economic crisis, counter crisis tax regulation, taxation, Tax Code.

Вінницький С.І. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗОЛОТОВАЛЮТНИМИ РЕЗЕРВАМИ

Мета. Метою статті є розробка теоретичних положень та науково-прикладних рекомендацій щодо організації управління активами золовалютних резервів в сучасних умовах.

Методика дослідження. Методологічною і теоретичною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем, пов'язаних із управління офіційними золотовалютними резервами. У процесі дослідження використано загальнонаукові і спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: наукової абстракції та логічного аналізу – для з'ясування сутності процесу управління золотовалютними резервами та поняття управління активами золотовалютних резервів; аналізу та синтезу – для обґрунтування рівнів прийняття управлінських рішень в процесі управління активами золотовалютних резервів.

Результати. Обґрунтовано сутність поняття управління активами ЗВР як процесу розміщення активів золотовалютних резервів з метою збереження або нарощення їх вартості, підтримання високого рівня ліквідності та доступності до використання органами грошово-кредитного регулювання.

Розглянуто три базові рівні управління активами ЗВР і встановлено, що: на вищому рівні приймаються загальні стратегічні рішення; другий рівень відповідає за деталізацію та імплементацію стратегії, прийнятої на вищому рівні; на третьому рівні відбувається управління портфелем активів міжнародних резервів; з метою підвищення ефективності управління активами ЗВР центральним банкам на другому та третьому рівні пропонується залучати зовнішніх керуючих активами, використовувати схему колективного інвестування або створювати державні фонди цільового призначення.

Наукова новизна. Обґрунтовано сутність процесу управління активами золотовалютних резервів з використанням трьох базових рівнів управління активами ЗВР та визначено доцільність використання зовнішніх керуючих активів, таких як міжнародні інвестиційні банки та інвестиційні фонди в процесі управління активами золовалютних резервів.

Практична значущість. Розроблені рекомендацій для центральних банків щодо підвищення ефективності управління золотовалютними резервами шляхом залучення до процесу управління активами золовалютних резервів зовнішні керуючих та створення фонду суверенного багатства.

Ключові слова: золотовалютні резерви, управління активами золовалютних резервів, центральний банк, колективне інвестування, фонд суверенного багатства.

Винницкий С.И. ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ ЗОЛОТОВАЛЮТНЫМИ РЕЗЕРВАМИ

Цель. Целью статьи является разработка теоретических положений и научно-прикладных рекомендаций относительно организации управления активами золотовалютных резервов в современных условиях.

Методика исследования. Методологической и теоретической основой исследования стали научные труды отечественных и зарубежных ученых с проблемами, связанными из управления официальными золотовалютными резервами. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы научного познания, в частности: научной абстракции и логического анализа - для выяснения сущности процесса управления золовалютными резервами и понятия управления активами золотовалютных резервов; анализу и синтезу - для обоснования уровней принятия управленческих решений в процессе управления активами золотовалютных резервов.

Информационную базу исследования составили инструктивные материалы Международного валютного фонда, публикации зарубежных и отечественных специалистов в сфере управления золотовалютными резервами.

Результаты. Обосновано содержание понятия управления активами ЗВР как процесса размещения активов золотовалютных резервов с целью сохранения или наращения их стоимости, поддержания высокого уровня ликвидности и доступности к использованию органами денежно-кредитного регулирования.

Рассмотрены три базовых ровных управления активами ЗВР и установлено, что: на высшем уровне принимаются общие стратегические решения; второй уровень отвечает за детализацию и имплементацию стратегии, принятой на высшем уровне; на третьем уровне происходит управление портфелем активов международных резервов; с целью повышения эффективности управления

активами ЗВР центральным банкам на втором и третьем уровне предлагается привлекать внешних управляющих активами, использовать схему коллективного инвестирования или создавать государственные фонды целевого назначения.

Научная новизна. Обосновано содержание процесса управления активами золотовалютных резервов с использованием трех базовых уровней управления активами ЗВР и определена целесообразность использования внешних управляющих активов, таких как международные инвестиционные банки и инвестиционные фонды в процессе управления активами золотовалютных резервов.

Практическая значимость. Разработаны рекомендации для центральных банков относительно повышения эффективности управления золотовалютными резервами путем привлечения к процессу управления активами золотовалютных резервов внешних управляющих и создание фонда суверенного богатства.

Ключевые слова: золотовалютные резервы, управление активами золотовалютных резервов, центральный банк, коллективное инвестирование, фонд суверенного богатства.

Vinnytskyi S.I. ORGANIZATIONAL ASPECTS OF GOLD AND FOREIGN RESERVES MANAGING

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical propositions and scientific and applied recommendations concerning asset management of gold and foreign reserves in current conditions.

Methodology of research. The scientific works of domestic and foreign scholars on issues related to the management of the official gold and foreign reserves were the methodological and theoretical basis of the research.

The general and scientific methods and special methods of scientific cognition were used during the research, in particular: scientific abstraction and logical analysis – to determine the nature of process for managing gold and foreign reserves and the concept of asset management of gold and foreign reserves; analysis and synthesis – to substantiate the levels for making managerial decisions in the process of asset management of gold and foreign reserves.

Findings. The essence of the concept of asset management GFR as a process for asset allocation of gold and foreign reserves in order to maintain or increase of their value, maintaining a high level of liquidity and availability for use by the authorities of the monetary and credit regulation.

Three basic levels of asset management GFR has been considered and found that: at the highest level the general strategic decisions are accepted; the second level is responsible for detailing and implementation of strategy that is adopted at the highest level; at the third level occurs management of assets portfolio of international reserves; to improve the effectiveness of asset management GFR at the second and third levels are offered to attract foreign asset managers, use the scheme of collective investment or to create state funds for certain purpose by the central bank.

Originality. It has been substantiated the essence of the asset management process of gold and foreign reserves, with using the three basic levels of government assets GFR and determined the feasibility of using external asset managers, such as international investment banks and investment funds in the management of assets of gold and foreign reserves.

Practical value. It has been developed recommendations for central banks concerning improve management of gold and foreign reserves through involvement to the process of assets management of gold and foreign reserves the external managers and creation of sovereign wealth fund.

Key words: gold and foreign reserves, assets management of gold and foreign reserves, central bank, collective investment, fund of sovereign wealth.

Помулєва В.М. СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В ОПОДАТКУВАННІ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Мета - дослідження механізму застосування податкових соціальних пільг при оподаткуванні доходів фізичних осіб та пошук шляхів підвищення їх соціальної ефективності.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовувався діалектичний підхід до вивчення теоретичних засад і сучасного стану ПДФО, загальнонаукові методи: емпіричні (спостереження, порівняння); емпірико-теоретичні (абстрагування; аналіз і синтез; індукція і дедукція; історико-логічний підхід); теоретичні (узагальнюючі (сходження від абстрактного до конкретного) та часткові методи (опис)), а також спеціальні методи збору, обробки інформації та аналітичної роботи: спостереження, групування, порівняння.

Результати. Досліджено механізм застосування податкових соціальних пільг при оподаткуванні доходів фізичних осіб в Україні та порівняння із зарубіжним досвідом. Виявлені проблеми оподаткування доходів фізичних осіб. Досліджена соціально – регулююча роль податку на доходи фізичних осіб. Визначено вплив оподаткування на розмір кінцевого доходу окремого платника

податку. Встановлено порушення принципу соціальної справедливості при оподаткуванні доходів громадян. Визначені напрямки щодо зниження податкового навантаження на доходи малозабезпечених громадян, підвищення стимулюючої та регулюючої ролі пільг з податку на доходи фізичних осіб.

Наукова новизна. Окреслені пропозиції щодо необхідності запровадження розміру неоподатковуваних доходів для всіх категорій платників на рівні не менше прожиткового мінімуму, а також пільг для платників, які виховують дітей до 18 років, незалежно від їх кількості, введення принципу безумовної гарантії прожиткового мінімуму при оподаткуванні.

Практична значущість результатів дослідження полягає у тому, що пропозиції з удосконалення застосування пільг з ПДФО можуть бути реалізовані шляхом законодавчих змін, що сприятиме підвищенню соціальної ефективності податку на доходи фізичних осіб.

Окремі наукові положення даної статті можуть бути базою для подальших науково-практичних розробок у напрямку вдосконалення механізму пільгового оподаткування доходів громадян.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб, податкова соціальна пільга, Податковий кодекс, ставка оподаткування, доходи платника.

Помулева В.Н. СОЦИАЛЬНАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ НАЛОГОВЫХ ЛЬГОТ ПРИ НАЛОГООБЛОЖЕНИИ ДОХОДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

Цель - исследование механизма применения налоговых социальных льгот при налогообложении доходов физических лиц и поиск путей повышения их социальной эффективности.

Методика исследования. В процессе исследования применялся диалектический подход к изучению теоретических принципов и современного состояния НДС, общенаучные методы: эмпирические (наблюдение, сравнение); емпирико-теоретические (абстрагирование; анализ и синтез; индукция и дедукция; историко-логический подход); теоретические (обобщающие (восхождение от абстрактного к конкретному) и частичные методы (описание)), а также специальные методы сбора, обработки информации и аналитической работы: наблюдение, группировка, сравнение.

Результаты. Исследован механизм применения налоговых социальных льгот при налогообложении доходов физических лиц в Украине и сравнение с зарубежным опытом. Определены проблемы налогообложения доходов физических лиц. Исследована социально – регулирующая роль налога на доходы физических лиц. Определено влияние налогообложения на размер полученного дохода отдельного плательщика налога. Установлено нарушение принципа социальной справедливости при налогообложении доходов граждан. Разработаны предложения относительно снижения налоговой нагрузки на доходы малообеспеченных граждан, повышения стимулирующей и регулирующей роли льгот по налогу на доходы физических лиц.

Научная новизна. Очерчены предложения относительно необходимости введения размера необлагаемых доходов для всех категорий плательщиков на уровне не менее прожиточного минимума, а также льгот для плательщиков, воспитывающих детей до 18 лет, независимо от их количества, введения принципа безусловной гарантии прожиточного минимума при налогообложении доходов.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что предложения по усовершенствованию применения льгот по НДФЛ могут быть реализованы путем законодательных изменений, что будет способствовать повышению социальной эффективности налога на доходы физических лиц.

Отдельные научные положения данной статьи могут быть базой для дальнейших научно-практических разработок в направлении совершенствования механизма льготного налогообложения доходов граждан.

Ключевые слова: налог на доходы физических лиц, налоговая социальная льгота, Налоговый кодекс, ставка налогообложения, доходы плательщика.

Pomulieva V.M. SOCIAL EFFECTIVENESS OF TAX INCENTIVES IN TAXATION OF INDIVIDUAL INCOME

Purpose. The aim of the article is the research of the mechanism for applying the social tax benefit in taxation of individual income and finding ways to increase their social effectiveness.

Methodology of research. The dialectical approach to the study of the theoretical foundations and current state PIT, general and scientific methods were used in the study: empirical (observation, comparison); empirical and theoretical (abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction, historical and logical approach); theoretical (generalizing (ascent from the abstract to the concrete) and partial methods (description)) and special methods of collection, processing of information and analytical work: observations, grouping, comparison.

Findings. The mechanism for applying the social tax benefit in taxation of individual income in Ukraine and comparison with international experience has been investigated. The problems of individual income taxation have been detected. The social and regulatory role of tax on individual income has been studied. The influence of taxation on the resulting income individual taxpayer has been determined. The violation of

the principle of social justice in individual income tax has been established. The directions for reducing tax burden on the income of needy citizens, increasing the incentive and regulatory role of the benefits of income tax for individuals have been determined.

Originality. It has been outlined proposals for the introduction the size of tax-free incomes for all categories of taxpayers at no less than subsistence minimum and also benefits for taxpayers with children less than 18, regardless of their number, the introduction of the principle of absolute guarantee subsistence minimum in taxation.

Practical value. The practical significance of the research results is in the fact that proposals to improve the applying from PIT benefits can be realized through legislative changes that will improve the social efficiency of tax on individual incomes.

Some scientific provisions of this article may be the basis for further scientific and practical developments in improving the mechanism of preferential individual income taxation.

Key words: tax on personal incomes, social tax benefit, Tax Code, taxation rate, incomes of the payer.

Потриваєва Н.В., Погорєлова В.В. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В СИСТЕМІ ДІЮЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Мета. Метою дослідження є обґрунтування сутності основних засобів за сучасних умов господарювання, виявлення основних проблем обліку основних засобів та розробка пропозицій щодо їх вирішення.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є загальнонаукові методи теоретичного та емпіричного пізнання економічних явищ та процесів.

У процесі дослідження використовувалися методи: аналізу та синтезу – при дослідженні сучасного стану обліку основних засобів; індукції та дедукції – при уточненні окремих понять, зокрема, «основні засоби», «організація обліку», «ліквідаційна вартість»; узагальнення, порівняння і групування – при удосконаленні класифікації основних засобів та визнанні їх як активів; абстрактно-логічний – при узагальненні теоретико-методологічних основ бухгалтерського обліку основних засобів та обґрунтуванні практичних пропозицій щодо їх удосконалення; монографічний – при вивчені зарубіжного та вітчизняного досвіду ведення обліку основних засобів.

Результати. Обґрунтовано сутність основних засобів як одного з найважливіших чинників будь-якого виробництва, стан і ефективне використання якого прямо впливає на кінцеві результати господарської діяльності підприємств.

Визначено один з основних шляхів удосконалення обліку основних засобів, а саме: проведення розрахунку ліквідаційної вартості тільки для об'єктів, які мають у своєму складі зворотні відходи і які в подальшому можуть бути визначені активом. Запропоновано визначити та обґрунтувати методику розрахунку ліквідаційної вартості в наказі про облікову політику підприємства.

Запропоновано розробити класифікатор із глибокою деталізацією об'єктів основних засобів з врахуванням галузевих особливостей, який дозволить посилити контроль за якістю та ефективністю використання основних засобів.

Наукова новизна. Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та удосконаленні практичних рекомендацій з організації обліку основних засобів на підприємствах, що сприятиме нарощуванню ресурсного потенціалу підприємств та забезпечить ефективне функціонування підприємства.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення порядку обліку основних засобів, які спрямовані на збагачення методичної практики та мають вагоме значення для управління діяльністю підприємств.

Ключові слова: основні засоби, бухгалтерський облік, податковий облік, вартість, амортизація.

Потриваева Н.В., Погорелова В.В. СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В СИСТЕМЕ ДЕЙСТВУЮЩЕГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Цель. Целью исследования является обоснование сущности основных средств в современных условиях хозяйствования, выявление основных проблем учета основных средств и разработка предложений по их решению.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования являются общенаучные методы теоретического и эмпирического познания экономических явлений и процессов.

В процессе исследования использовались методы: анализа и синтеза при исследовании современного состояния учета основных средств; индукции и дедукции – при уточнении отдельных понятий, в частности, «основные средства», «организация учета», «ликвидационная стоимость»; обобщение, сравнение и группировки – при совершенствовании классификации основных средств и признания их в качестве активов; абстрактно-логический – при обобщении теоретико-

методологических основ бухгалтерского учета основных средств и обосновании практических предложений по их совершенствованию; монографический – при изучении зарубежного и отечественного опыта ведения учета основных средств.

Результаты. Обоснована сущность основных средств как одного из важнейших факторов любого производства, состояние и эффективное использование которого прямо влияет на конечные результаты хозяйственной деятельности предприятий.

Определено один из основных путей совершенствования учета основных средств, а именно: проведение расчёта ликвидационной стоимости только для объектов, которые имеют в своём составе возвратные отходы, которые в дальнейшем могут быть определены активом. Предложено определить и обосновать методику расчета ликвидационной стоимости в приказе об учетной политике предприятия.

Предложено разработать классификатор с глубокой детализацией объектов основных средств с учётом отраслевых особенностей, который позволит усилить контроль с качеством и эффективностью использования основных средств.

Научная новизна. Научная новизна полученных результатов состоит в теоретико-методологическом обосновании и усовершенствовании практических рекомендаций по организации учёта основных средств на предприятиях, что будет способствовать наращиванию ресурсного потенциала предприятий и обеспечит их эффективное функционирование.

Практическая значимость. Практическое значение полученных результатов заключается в разработке рекомендаций и предложений по совершенствованию порядка учёта основных средств, которые направлены на обогащение методической практики и имеют большое значение для управления деятельностью предприятий.

Ключевые слова: основные средства, бухгалтерский учет, налоговый учёт, стоимость, амортизация.

Potryvaieva N.V., Pohorelova V.V. MODERN PROBLEMS OF FIXED ASSETS ACCOUNTING IN THE SYSTEM OF CURRENT LEGISLATION

Purpose. The aim of the research is to validate the essence of fixed assets in the current economic conditions, to reveal the main problems of accounting of fixed assets and develop proposals for their solution.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis for the research of General scientific methods of theoretical and empirical knowledge of economic phenomena and processes.

In the process of research methods have been used:analysis and synthesis in the study of the current state of account of fixed assets; induction and deduction - for the clarification of certain concepts, in particular, "fixed assets", "organization of accounting", "liquidation value"; synthesis, comparison and grouping - for the improvement of the classification of fixed assets and are recognized as assets; abstract - the synthesis of theoretical and methodological basics of accounting of fixed assets and the justification of practical proposals on their improvement; monographic - in the study of foreign and domestic experience of assets accounting.

Findings. Substantiated the essence of fixed assets as one of the most important factors of any production, their condition and the effective use of which has a direct impact on the final results of economic activities of enterprises.

Identified one of the main ways of improvement of accounting of fixed assets, namely the conduct of the liquidation value calculation only for objects that are composed of returnable waste and which in future may be determined by the asset. Asked to define and justify the methodology of calculation of residual value in the order on accounting policy of the enterprise.

Proposed to develop a classifier with deep detail of the fixed assets, taking into account industry specifics, which will allow to strengthen control over the quality and efficiency of use of fixed assets.

Originality. Scientific novelty of the results is theoretical-methodological review and improvement of practical recommendations on organization of accounting of fixed assets in enterprises, which will help to increase resource potential of enterprises and ensure effective functioning of the enterprise.

Practical value. Practical significance of the results is the development of recommendations and proposals on improvement of the procedure of accounting of fixed assets, which are aimed at the enrichment of methodological practice and are important to control the activity of enterprises.

Key words: fixed assets, accounting, tax accounting, cost, depreciation.

Левченко Н.М., Биковський В.Г. ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

Мета статті полягає в уточненні сутності поняття «трансакційні витрати інтернет-магазину», розгляді їх специфіки та розробці методичного інструментарію обліку трансакційних витрат інтернет-

магазинів юридичних осіб з метою формування необхідного обліково-інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень щодо продажу товарів.

Методика дослідження. Метод теоретичного узагальнення та порівняння став підгрунтям встановлення сутності трансакційних витрат інтернет-магазину. Логічний метод, методи індукції та дедукції, групування та узагальнення виступили основою доведення взаємозв'язку між фінансовим результатами діяльності інтернет-магазину та понесеними трансакційними витратами. Метод групування використано при визначенні стадій обліку трансакційних витрат інтернет-магазину.

Результати. В ході дослідження уточнено сутність поняття «трансакційні витрати інтернет-магазину», розглянуто їх специфіку та розроблено методичний інструментарій обліку трансакційних витрат інтернет-магазинів юридичних осіб з метою формування необхідного обліково-інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень щодо продажу товарів.

Наукова новизна. Уточнено сутність поняття «трансакційні витрати інтернет-магазину» та розроблено методичний інструментарій обліку трансакційних витрат інтернет-магазинів, що сприятиме створенню необхідного обліково-інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень щодо продажу товарів.

Практична значущість полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі пропозицій та методичних рекомендацій можуть бути використані суб'єктами господарювання при організації обліку трансакційних витрат інтернет-магазину.

Ключові слова. трансакційні витрати, інтернет-магазин, послуги хостингу, послуги коллокейшину, доменне ім'я

Левченко Н.М., Быковский В.Г. ТРАНСАКЦИОННЫЕ ЗАТРАТЫ ИНТЕРНЕТ-МАГАЗИНА: УЧЕТНЫЙ АСПЕКТ

Цель статьи состоит в раскрытии сущности понятия «трансакционные затраты интернет-магазина», рассмотрении их специфики и разработке методического инструментария учета трансакционных затрат интернет-магазинов с целью формирования необходимого учетно-информационного обеспечения для принятия управленческих решений по продаже товаров.

Методика исследования. Метод теоретического обобщения и сравнения стал основой раскрытия сущности трансакционных затрат интернет-магазина. Логический метод, методы индукции и дедукции, группировки и обобщения выступили основой доказательства взаимосвязи между финансовым результатом деятельности интернет-магазина и понесенными трансакционными затратами. Метод группировки использован при определении стадий учета трансакционных затрат интернет-магазина.

Результаты. В ходе исследования раскрыта сущность понятия «трансакционные затраты интернет-магазина», рассмотрена их специфика и разработан методический инструментарий учета трансакционных затрат интернет-магазинов с целью формирования необходимого учетно-информационного обеспечения для принятия управленческих решений по продаже товаров.

Научная новизна. Раскрыта сущность понятия «трансакционные затраты интернет-магазина» и разработан методический инструментарий учета трансакционных затрат интернет-магазинов, что позволить создать необходимое учетно-информационное обеспечение для принятия управленческих решений по продаже товаров.

Практическая значимость состоит в том, что основные положения данного исследования в форме предложений и методических рекомендаций могут быть использованы субъектами хозяйствования при организации учета трансакционных затрат интернет-магазина.

Ключевые слова: трансакционные издержки, интернет-магазин, услуги хостинга, услуги коллокейшину, доменное имя

Levchenko N.M., Bykovskyi V.H. TRANSACTION COSTS OF THE ONLINE STORE: ACCOUNTING ASPECT

Purpose. The aim of the article is to clarify the essence of the notion "transaction costs of the online store", consideration their specificity and development methodological tools of accounting transaction costs of online stores for juridical persons in order to create the necessary accounting and information support for making managerial decisions on the sale of goods.

Methodology of research. The method of theoretical generalizations and comparisons has become the foundation for establishing the essence of transaction costs of online store. Logical method, methods of induction and deduction, grouping and summarizing were the basis for proving the relationship between the financial results of the online store activity and incurred transaction costs. Grouping method is used in determining the stages of transaction costs accounting of online store.

Findings. The essence of the notion "transaction costs of the online store" has been clarified during the research. The specifics of these stores has been considered and methodological tools of accounting

transaction costs of online stores for entities in order to create the necessary accounting and information support for making managerial decisions on the sale of goods has been developed.

Originality. It has been clarified the essence of the notion "transaction costs of the online store" and methodological tools of accounting transaction costs of online stores that will contribute to create the necessary accounting and information support for making managerial decisions on the sale of goods has been developed.

Practical value. The practical significance lies in the fact that the main provisions of this study in the form of suggestions and methodical recommendations can be used by entities in the organization of transaction costs accounting of online store.

Key words: transaction costs, online stores, hosting services, collocation services, domain name.

Бруханський Р.Ф. КОНЦЕПЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК: МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Мета. Обґрунтування можливих варіантів співвідношення концепції стратегічного менеджменту та бухгалтерського обліку з метою усунення неконвенційності підходів до проведення наукових досліджень в сфері розробки обліково-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту підприємства.

Методика дослідження. Адекватно поставленій меті застосовано наступні методи економічних досліджень: діалектичний метод пізнання та системний підхід до трактування концептуальних основ і можливостей поєднання обліку та стратегічного управління; монографічний метод для моніторингу позицій науковців у сфері розробки варіантів обліково-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту підприємства; абстрактно-логічний метод для теоретичних узагальнень і формулювання висновків.

Результати. Виявлено чотири можливих варіанти співвідношення бухгалтерського обліку та концепції стратегічного менеджменту: 1) система бухгалтерського обліку може виступати в якості інформаційного супроводу (забезпечення) процесу стратегічного менеджменту; 2) стратегічний облік (фінансовий і управлінський) є лише одним із етапів стратегічного менеджменту, що забезпечує сканування внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства; 3) система бухгалтерського обліку може бути одним із інструментів системи стратегічного менеджменту внаслідок реалізації функції перерозподілу ресурсів в національній економіці; 4) система бухгалтерського обліку може виступати об'єктом стратегічного менеджменту.

Обґрунтовано, що два перших підходи повинні бути синтезовані в один підхід, для комплексного інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту підприємства на основі використання існуючого та розробки нового методологічного інструментарію бухгалтерського обліку в напрямі поглиблення його стратегічної орієнтації.

Наукова новизна. Обґрунтовано можливі варіанти взаємозв'язку концепції стратегічного менеджменту та бухгалтерського обліку на основі аналізу існуючих підходів дослідників в обліковій сфері. Розкрито перспективи їх застосування в контексті розробки комплексної системи інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту підприємства.

Практична значущість. Синтез обґрунтованих варіантів співвідношення бухгалтерського обліку та концепції стратегічного менеджменту потенційно спроможний забезпечити стратегічну ієрархію управління підприємством новітнім методологічним інструментарієм бухгалтерського обліку, домінантою якого є поглиблення стратегічних векторів облікової інформації.

Ключові слова: облікове забезпечення системи стратегічного управління, стратегічно-орієнтована система обліку, стратегічний менеджмент.

Бруханский Р.Ф. КОНЦЕПЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА И БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ: ВОЗМОЖНЫЕ ВАРИАНТЫ ВЗАИМОСВЯЗИ

Цель. Обоснование возможных вариантов соотношения концепции стратегического менеджмента и бухгалтерского учета с целью устранения неконвенционности подходов к проведению научных исследований в области разработки учетно-аналитического обеспечения стратегического менеджмента предприятия.

Методика исследования. Адекватно поставленной цели применены следующие методы экономических исследований: диалектический метод познания и системный подход к трактовке концептуальных основ и возможностей сочетания учета и стратегического управления; монографический метод для мониторинга позиций ученых в области разработки вариантов учетно-аналитического обеспечения стратегического менеджмента предприятия; абстрактно-логический метод для теоретических обобщений и формулирование выводов.

Результаты. Выявлено четыре возможных варианта соотношения бухгалтерского учета и концепции стратегического менеджмента: 1) система бухгалтерского учета может выступать в качестве информационного сопровождения (обеспечения) процесса стратегического менеджмента; 2) стратегический учет (финансовый и управленческий) является лишь одним из этапов стратегического менеджмента, обеспечивает сканирование внутренней и внешней среды предприятия; 3) система бухгалтерского учета может быть одним из инструментов системы стратегического менеджмента в результате реализации функции перераспределения ресурсов в национальной экономике; 4) система бухгалтерского учета может выступать объектом стратегического менеджмента.

Обосновано, что два первых подхода должны быть синтезированы в один подход, для комплексного информационного обеспечения стратегического менеджмента предприятия на основе использования существующего и разработки нового методологического инструментария бухгалтерского учета в направлении углубления его стратегической ориентации.

Научная новизна. Обоснованы возможные варианты взаимосвязи концепции стратегического менеджмента и бухгалтерского учета на основе анализа существующих подходов исследователей в учетной сфере. Раскрыты перспективы их применения в контексте разработки комплексной системы информационного обеспечения стратегического менеджмента предприятия.

Практическая значимость. Синтез обоснованных вариантов соотношения бухгалтерского учета и концепции стратегического менеджмента потенциально способен обеспечить стратегическую иерархию управления предприятием новейшим методологическим инструментарием бухгалтерского учета, доминантой которого является углубление стратегических векторов учетной информации.

Ключевые слова: учетное обеспечение системы стратегического управления, стратегического ориентированная система учета, стратегический менеджмент.

Brukhanskyi R.F. THE CONCEPT OF STRATEGIC MANAGEMENT AND ACCOUNTING: POSSIBLE VERSION OF INTERRELATION

Purpose. The aim of the article is substantiation of possible version for correlation the concept of strategic management and accounting in order to eliminate non-convention of approaches to research in the sphere of development of accounting and analytical support to strategic management of the enterprise.

Methodology of research. The following methods of economic research were used adequate to the purpose: the dialectical method of cognition and systematic approach to the interpretation of the conceptual framework and the possibilities of combination accounting and strategic management; monographic method for monitoring the position of scientists in the development of versions for accounting and analytical support to strategic management of the enterprise; abstract and logical method for theoretical generalizations and formulation of conclusions.

Findings. It has been detected four possible versions of correlation accounting and of strategic management concepts: 1) the accounting system can act as an information provision (support) process of strategic management; 2) strategic accounting (financial and managerial) is only one of the stages of strategic management that provides scan of the internal and external environment of the enterprise; 3) accounting system can be one of the tools of strategic management by the implementation of function of resources redistribution in the national economy; 4) the accounting system can be a subject of strategic management.

It has been substantiated that the first two approaches must be synthesized into one approach for integrated information provision of strategic management of enterprises on the basis of the existing and development of new methodological tools of accounting towards the deepening of its strategic orientation.

Originality. It has been substantiated possible version for correlation the concept of strategic management and accounting based on an analysis of existing research approaches in the field of accounting. It has been disclosed prospects for their use in the context of the development of an integrated information support system of strategic management of the enterprise.

Practical value. The synthesis of substantiated versions for correlation accounting and strategic management concepts potentially able to provide a strategic enterprise management hierarchy to the newest methodological tools of accounting, the dominant of which is deepening strategic vectors of accounting information.

Key words: accounting support of the strategic management system, strategically oriented accounting system, strategic management.

Зигрій О.В. КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ПОКАЗНИКІВ ЗВІТНОСТІ: РОЗРАХУНКОВИЙ ПІДХІД

Мета. Розкрити особливості розрахунку системи показників комплексної оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства.

Методика дослідження. При виконанні поставлених завдань і отриманні результатів дослідження використовувалися економічні, статистичні та інші методи і підходи. Зокрема, при визначенні показників рентабельності застосовувалися статистичні методи, методи порівняння та економічного аналізу. При обґрунтуванні методу розрахунку прибутку на капітал та апробації методу розрахунку й оцінки платоспроможності використаний логічний підхід і метод економічного аналізу. При розрахунку загальних показників комплексної оцінки фінансового стану підприємства застосовувався порівняльний метод.

Результати. У статті представлені основні підходи до оцінки фінансового стану підприємства з використанням індикаторів оцінки ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності підприємства. Проведено аналіз структури доходів підприємства та оцінку взаємозв'язку прибутку з показниками рентабельності. Проаналізовано зв'язок прибутку підприємства з формуючими прибуток факторами, що полегшує практичну орієнтацію в цих питаннях. Здійснено аналіз методів оцінки фінансового стану підприємства – визначено їхню сутність, передумови використання, переваги та недоліки. Доведено актуальність та значущість проведення оцінки фінансового стану.

Наукова новизна. Обґрунтовано процедуру оцінки результативності показників комплексної оцінки фінансового стану підприємства.

Практична значущість. Проведена оцінка фінансового стану підприємства дозволяє визначити комплекс заходів, прийняти обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на створення умов для сталого розвитку підприємства, покращення параметрів його фінансово-господарської діяльності та підвищення рівня конкурентоспроможності в економічному середовищі.

Ключові слова: фінансовий стан, фінансова звітність, підприємство, прибуток, рентабельність, платоспроможність, капітал.

Зыгрий О.В. КОМПЛЕКСНАЯ ОЦЕНКА ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ НА ОСНОВЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ОТЧЕТНОСТИ: РАСЧЕТНЫЙ ПОДХОД

Цель. Раскрыть особенности расчета системы показателей комплексной оценки финансово-хозяйственной деятельности предприятия.

Методика исследования. При выполнении поставленных задач и получении результатов исследования использовались экономические, статистические и другие методы и подходы. В частности, при определении показателей рентабельности применялись статистические методы, методы сравнения и экономического анализа. При обосновании метода расчета прибыли на капитал и апробации метода расчета и оценки платежеспособности использован логический подход и метод экономического анализа. При расчете общих показателей комплексной оценки финансового состояния предприятия применялся сравнительный метод.

Результаты. В статье представлены основные подходы к оценке финансового состояния предприятия с использованием индикаторов оценки ликвидности, платежеспособности, финансовой устойчивости и рентабельности предприятия .Важное значение имеет анализ структуры доходов предприятия и оценка взаимосвязи прибыли с показателями рентабельности. При этом проанализирована связь прибыли предприятия с формирующими прибыль факторами, что облегчает практическую ориентацию в этих вопросах. Осуществлен анализ методов оценки финансового состояния предприятия - определена их сущность, предпосылки использования, преимущества и недостатки. Доказано актуальность и значимость проведения оценки финансового состояния.

Научная новизна. Обоснованно процедуру оценки результативности показателей комплексной оценки финансового состояния предприятия.

Практическая значимость. Проведена оценка финансового состояния предприятия позволяет определить комплекс мероприятий, принять обоснованные управленческие решения, направленные на создание условий для устойчивого развития предприятия, улучшения параметров его финансово-хозяйственной деятельности и повышения уровня конкурентоспособности в экономической среде.

Ключевые слова: финансовое состояние, финансовая отчетность, предприятие, прибыль, рентабельность, капитал.

Zyhrii O. COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF FINANCIAL CONDITION-BASED ENTERPRISE PERFORMANCE REPORTING: CALCULATED APPROACH

Purpose. Reveal features calculation scorecard comprehensive assessment of financial and economic activity.

Methodology of research. In the performance assigned tasks and getting the results of the study used by economic, statistical and other methods and approaches. In particular, in determining the profitability index applied statistical methods, methods of comparison and economic analysis. In justification of the method of calculation of capital gains and testing method of calculation and assessment of solvency of production potential logical approach used and the method of economic analysis. In calculating the overall

performance of the integrated assessment of the financial condition of the company used comparative method.

Findings. The article presents the main approaches to assessing the financial condition of the enterprise using indicators to assess liquidity, solvency, financial stability and profitability. Important is analysis of income businesses and assessing the relationship with indicators of profit margins. At the same time analyzed the relationship with the company's profit profit forming factors, which facilitates the practical orientation in these matters. The analysis methods for assessing the financial condition of the enterprise - defined their essence, the premise use, advantages and disadvantages. Proved the relevance and significance of assessing the financial condition.

Originality. Substantiated-assessment performance indicators integrated assessment of the financial condition of the company.

Practical value. An assessment of the financial condition of the company allows to define a set of measures to make informed management decisions aimed at creating conditions for sustainable enterprise development, improving the parameters of its financial and economic activities and improve competitiveness in the economic environment.

Key words: financial position, financial statements, business, profit, profitability, capital.

Візіренко С.В. УДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ ТА ПІДРЯДНИКАМИ

Метою статті є удосконалення документального забезпечення аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті використано: аналітико-монографічний – при вивченні літературних джерел; системно-аналітичний метод – при дослідженні законодавчих чи інших нормативно-правових актів; табличний – для проведення систематизації і наочного подання програми аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками; системного підходу – при розгляді програми аудиту як взаємопов'язаної системи процедур аудиторської перевірки; евристичний метод – при розробці форм робочих документів аудитора під час перевірки розрахунків з постачальниками та підрядчиками; абстрактно-логічний метод – для узагальнення теоретичних положень, формування висновків та пропозицій.

Результати. Обґрунтовано необхідність подальшого вивчення питань з організації аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. Визначено основні завдання аудиту розрахунків за товари, роботи та послуги. Розглянуто та охарактеризовано методику проведення аудиту у відповідності до вимог МСА. Чітко виокремлено аналітичні процедури та методи аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. Доведено, що аналітичні процедури застосовуються аудитором для аналізу впливу заборгованостей на фінансовий стан підприємства, його платоспроможність та фінансову стійкість. Розроблено програму аудиту розрахунків з постачальниками та підрядчиками. Запропоновано низку робочих документів призначених для відображення результатів аудиторської перевірки розрахунків з постачальниками та підрядниками.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні організації аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками шляхом розробки робочих документів аудитора, що сприятиме забезпеченню досягнення поставленої мети аудиту, підвищенню його якості та скороченню витрати часу на його проведення.

Практична значущість полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі пропозицій та методичних рекомендацій можуть бути використані аудиторськими компаніями під час проведення аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками за отримані товари, виконані роботи та надані послуги.

Ключові слова: аудит розрахунків з постачальниками та підрядниками; етапи аудиторської перевірки; програма аудиту; аудиторські докази; аудиторська документація

Визиренко С.В. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ АУДИТА РАСЧЕТОВ С ПОСТАВЩИКАМИ И ПОДРЯДЧИКАМИ

Целью статьи является усовершенствование документального обеспечения аудита расчетов с поставщиками и подрядчиками.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в статье использованы: аналитико-монографический - при изучении литературных источников; системно-аналитический метод - при исследовании законодательных или иных нормативно-правовых актов; табличный - для проведения систематизации и наглядного представления программы аудита расчетов с поставщиками и подрядчиками; системного подхода - при рассмотрении программы аудита как взаимосвязанной системы процедур аудиторской проверки; эвристический метод - при разработке

форм рабочих документов аудитора при проверке расчетов с поставщиками и подрядчиками; абстрактно-логический метод - для обобщения теоретических положений, формирование выводов и предложений.

Результаты. Обоснована необходимость дальнейшего изучения вопросов по организации аудита расчетов с поставщиками и подрядчиками. Определены основные задачи аудита расчетов за товары, работы и услуги. Рассмотрена и охарактеризована методика проведения аудита в соответствии с требованиями МСА. Четко выделены аналитические процедуры и методы аудита расчетов с поставщиками и подрядчиками. Доказано, что аналитические процедуры применяются аудитором для анализа влияния задолженности на финансовое состояние предприятия, его платежеспособность и финансовую устойчивость. Разработана программа аудита расчетов с поставщиками и подрядчиками. Предложен ряд рабочих документов предназначенных для отображения результатов аудиторской проверки расчетов с поставщиками и подрядчиками.

Научная новизна исследования состоит в совершенствовании организации аудита расчетов с поставщиками и подрядчиками путем разработки рабочих документов аудитора, что в свою очередь обеспечит достижение поставленной цели аудита, повышение его качества и послужит основанием сокращения времени его проведение.

Практическая значимость состоит в том, что основные положения данного исследования в форме предложений и методических рекомендаций могут быть использованы аудиторскими компаниями при проведении аудита расчетов с поставщиками и подрядчиками за полученные товары, выполненные работы и оказанные услуги.

Ключевые слова: аудит расчетов с поставщиками и подрядчиками; этапы аудиторской проверки; программа аудита; аудит доказательства; аудиторская документация

Vizirenko S.V. IMPROVING THE AUDIT OF PAYMENTS WITH SUPPLIERS AND CONTRACTORS

Purpose. The aim of the article is to improve the documentary maintenance of audit of payments with suppliers and contractors.

Methodology of research. The following methods were used for achievement of purpose in the article: analytical and monographic – in the study of literary sources; systematic and analytical method – in research legislative and other normative legal acts; tabular – for systematization and visualizing audit program of payments with suppliers and contractors; systematic approach – in considering audit program as an interconnected system of audit procedures; a heuristic method – in the development of forms of working papers of the auditor during the audit of payments with suppliers and contractors; abstract and logical method – for generalization of theoretical positions, forming conclusions and proposals.

Findings. The necessity for further study of issues on the organization of the audit of payments with suppliers and contractors has been substantiated in the article.

It has been determined the main objectives of the audit of payments for goods, works and services. The methodology of the audit in accordance with ISA has been considered and described. The analytical procedures and methods of the audit of payments with suppliers and contractors have been clearly singled out. The analytical procedures and methods of the audit of payments with suppliers and contractors have been clearly singled out. It has been proved that the analytical procedures are used by the auditor to analyze the impact of debts on the financial state of enterprise, its solvency and financial stability. The program of audit of payments with suppliers and contractors has been developed. A number of working papers intended for displaying the results of the audit of payments with suppliers and contractors have been proposed.

Originality. Scientific novelty of the obtained results consists in the improvement of the audit of payments with suppliers and contractors through the development of audit working papers that contribute to the achievement of audit objectives, improving its quality and reducing time spent on its implementation.

Practical value. The practical significance consists in the fact that the main provisions of this study in the form of proposals and methodical recommendations can be used by audit firms during the audit of payments with suppliers and contractors for obtained goods, performed works and rendered services.

Key words: audit of payments with suppliers and contractors, stages of the audit, audit program, audit evidence, audit documentation.

Матієшин М.М. СУТНІСТЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Метою даної роботи є обґрунтування сутності обліково-аналітичного забезпечення процесу експлуатації основних засобів будівельних підприємств та окреслення галузевих особливостей їх діяльності, які впливають на цей процес.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: синтез та аналіз таких понять як "обліково-аналітичне забезпечення", "обліково-аналітична

система", "обліково-інформаційне забезпечення", "інформаційне забезпечення"; метод порівняння та систематизація понять – для обґрунтування єдиного найбільш точного поняття процесу обліку та аналітичного забезпечення основних засобів.

Результати. Виявлено, що в економічній літературі крім поняття "обліково-аналітичне забезпечення", яке отримало широке трактування з точки зору його змістового наповнення, окремі автори застосовують і інші пов'язані із ним поняття, не дотримуючись єдиної термінології навіть в межах одного дослідження. Встановлено, що найбільш точно відображає сутність зазначеного процесу термін "обліково-аналітичне забезпечення", так як показує взаємозалежність між інформаційною складовою системи – обліком і аналізом та взаємозв'язок цих елементів з користувачами обліково-аналітичної інформації з наявним між ними зворотнім зв'язком.

Наукова новизна. Встановлено, що обліково-аналітичне забезпечення процесу експлуатації основних засобів представляє собою систему збору і передачі комплексної інформації, яка формується в результаті поєднання й взаємодії всіх видів обліку та економічного аналізу, що уможливлює прийняття тактичних й стратегічних управлінських рішень, спрямованих на ефективне використання основних засобів для виконання будівельно-монтажних робіт.

Практична значущість. Інформація щодо обліково-аналітичного забезпечення процесу експлуатації основних засобів будівельних підприємств є підґрунтям для прийняття рішень щодо вибору альтернативних варіантів: придбати чи орендувати основні засоби, споруджувати їх підрядним чи господарським способом, брати в кредит чи в лізинг, модернізувати чи ремонтувати, продавати чи консервувати.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, інформація для управління, основні засоби, будівельні підприємства.

Матиешин М.М. СУЩНОСТЬ УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОЦЕССА ЭКСПЛУАТАЦИИ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Целью данной работы является обоснование сущности учетно-аналитического обеспечения процесса эксплуатации основных средств строительных предприятий и определение отраслевых особенностей их деятельности, которые влияют на этот процесс.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: синтез и анализ таких понятий как "учетно-аналитическое обеспечение", "учетно-аналитическая система", "учетно-информационное обеспечение", "информационное обеспечение"; метод сравнения и систематизация понятий - для обоснования единого наиболее точного понятия процесса учета и аналитического обеспечения основных средств.

Результаты. Исследование показало, что в экономической литературе кроме понятия "учетно-аналитическое обеспечение", которое получило широкую трактовку с точки зрения его содержательного наполнения, отдельные авторы применяют и другие связанные с ним понятия, не следуя единой терминологии даже в пределах одного исследования. По нашему мнению, наиболее точно отражает сущность указанного процесса термин "учетно-аналитическое обеспечение", так как показывает взаимозависимость между информационной составляющей системы - учетом и анализом и взаимосвязь этих элементов с пользователями учетно-аналитической информации с имеющимся между ними обратной связью .

Научная новизна. В результате проведенного анализа можно утверждать, что учетно-аналитическое обеспечение процесса эксплуатации основных средств представляет собой систему сбора и передачи комплексной информации, формируется в результате сочетания и взаимодействия всех видов учета и экономического анализа, что делает принятие тактических и стратегических управленческих решений, направленных на эффективное использование основных средств для выполнения строительно-монтажных работ.

Практическая значимость. Информация относительно учетно-аналитического обеспечения процесса эксплуатации основных средств строительных предприятий является основой для принятия решений в отношении к выбору альтернативных вариантов: купить или арендовать основные средства, строить их подрядным или хозяйственным способом, брать в кредит или в лизинг, модернизировать или ремонтировать, продавать или консервировать.

Ключевые слова: учетно-аналитическое обеспечение, информация для управления, основные средства, строительные предприятия.

Matiieshyn M.M. THE ESSENCE OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVIDING THE PROCESS FOR EXPLOITATION FIXED ASSETS OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

Purpose. The aim of this article is justification of the essence of accounting and analytical providing the process for exploitation fixed assets of construction enterprises and delineation the branch peculiarities of their activity that affect on this process.

Methodology of research. The following methods were used in the process of research. Among them are: general scientific methods, in particular: a synthesis and analysis of such concepts as "accounting and analytical providing", "accounting and analytical system", "accounting and information providing", "information providing"; the method of comparison and systematization of concepts were used for substantiating the most accurate notion of the process of accounting and analytical providing of fixed assets.

Findings. It has been identified that some authors use other concepts in economic literature besides the term "accounting and analytical providing," which received wide interpretation in terms of its semantic content. These authors did not adhered uniform terminology even within the same research. It has been established that the term "accounting and analytical support" the most accurately reflects the essence of this process because it shows the interdependence between the information component of the system – accounting and analysis and correlation of these elements with the users of accounting and analytical information with existing between them feedback.

Originality. It has been established that accounting and analytical providing the process for exploitation fixed assets is a system of collecting and transmitting complex information, which is formed by the combination and interaction of all types of accounting and economic analysis that enables the adoption of tactical and strategic decisions which are aimed at the efficient use of fixed assets for implementation the construction and installation works.

Practical value. The information on accounting and analytical providing the process for exploitation fixed assets of construction enterprises is the basis for making decisions about the choice of alternative options, such as to buy or to rent the fixed assets, to build its by the contracting or economic way, to take a loan or in lease, to upgrade or to repair, to sell or to preserve.

Key words: accounting and analytical support, information for management, fixed assets, construction enterprises.

Литвинюк О.В. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ КОМПЛЕКСНОГО УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Мета. Метою статті є дослідження основних підходів до трактування економічної сутності поняття ліквідність банку; обґрунтування та розробка методики оцінки ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами в сучасних умовах за допомогою матриці фондування на прикладі ПАТ «Приватбанк» за 2012-2013 рр.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано економіко-статистичні методи, при використанні яких враховуються сучасні нестабільні фінансові умови функціонування банківського сектору в процесі управління активами та пасивами та виникаючу загрозу незбалансованості припливу та відтоку грошових коштів за строками, сумами та в розрізі валют. Пошук оптимального рівня ліквідності здійснюється шляхом послідовного розміщення кожної з груп пасивів, при цьому спочатку задовольняються вимоги ліквідності, а потім прибутковості. Розробка методики для оцінки ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами банку здійснюється за допомогою побудови матриці фондування на прикладі ПАТ «Приватбанк» за 2012-2013 рр.

Результати. Проведено дослідження основних підходів до трактування економічної сутності поняття ліквідність банку. Обґрунтовано та запропоновано методику оцінки ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами банку за допомогою побудови матриці фондування для досягнення оптимальної структури за обсягами, видами та строками до погашення активів та пасивів.

Наукова новизна полягає у визначені теоретичних положень і розробці методики оцінки ліквідності в контексті комплексного управління активами та пасивами банку для досягнення стратегічних цілей банку та урахуванні всіх міжнародних стандартів і норм управління.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є основою вирішення основних проблем, пов'язаних із розривами ліквідності, які виникають в процесі комплексного управління активами та пасивами банківських установ в сучасних умовах. Вони рекомендуються до впровадження в банківській діяльності.

Ключові слова. банк, активи, пасиви, ліквідність, фондування, ефективність, прибутковість, комплексне управління**.**

Литвинюк А.В. МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ЛИКВИДНОСТИ В КОНТЕКСТЕ КОМПЛЕКСНОГО УПРАВЛЕНИЯ АКТИВАМИ И ПАССИВАМИ БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Цель. Целью статьи является исследование основных подходов к трактовке экономической сущности понятия ликвидность банка; обоснование и разработка методики оценки ликвидности в

контексте комплексного управления активами и пассивами в современных условиях с помощью матрицы фондирования на примере ПАО «Приватбанк» за 2012-2013 гг.

Методика исследования. В процессе исследования применены экономико-статистические методы, при использовании которых учитываются современные нестабильные финансовые условия функционирования банковского сектору в процессе управления активами и пассивами и возникающую угрозу несбалансированности прилива и оттока денежных средств за сроками, суммами и в разрезе валют. Поиск оптимального уровня ликвидности осуществляется путем последовательного размещения каждой из групп пассивов, при этом сначала удовлетворяются требования ликвидности, а затем доходности. Разработка методики для оценки ликвидности в контексте комплексного управления активами и пассивами банка осуществляется с помощью построения матрицы фондирования на примере ПАО «Приватбанк» за 2012-2013 гг.

Результаты. Проведено исследование основных подходов к трактовке экономической сущности понятия ликвидность банка. Обоснована и предложена методика оценки ликвидности в контексте комплексного управления активами и пассивами банка с помощью построения матрицы фондирования для достижения оптимальной структуры по объемам, видам и срокам до погашения активов и пассивов.

Научная новизна заключается в определенные теоретических положений и разработке методики оценки ликвидности в контексте комплексного управления активами и пассивами банка для достижения стратегических целей банка и учета всех международных стандартов и норм управления.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой решения основных проблем, связанных с разрывами ликвидности, которые возникают в процессе комплексного управления активами и пассивами банковских учреждений в современных условиях. Они рекомендуются к внедрению в банковской деятельности.

Ключевые слова: банк, активы, пассивы, ликвидность, фондирования, эффективность, прибыльность, комплексное управление.

Lytvyniuk O.V. METHODOLOGY OF LIQUIDITY ESTIMATION IN THE CONTEXT OF COMPLEX MANAGEMENT OF ASSETS AND LIABILITIES OF BANK INSTITUTIONS IN MODERN CONDITIONS

Purpose. The purpose of floor is research of the basic going near interpretation of economic essence of concept liquidity of bank; ground and development of method of estimation of liquidity in the context of complex management of assets and passive voices in modern terms by the matrix of funding on an example «Privatbank» for 2012-2013 years.

Methodology of research. In the process of research economic and statistical methods, at the use of that taken into account modern unstable financial operating bank to the sector conditions in the process of management of assets and passive voices and nascent threat of unbalanced of wave and outflow of monetary resources after terms, sums and in the cut of currencies, are applied. The search of optimum level of liquidity is carried out by the successive placing each of groups of passive voices, the requirements of liquidity are at first satisfied here, and then to profitability. Development of method for the estimation of liquidity in the context of complex management of assets and passive voices of bank is carried out by the construction of matrix of funding on an example «Privatbank» for 2012-2013 years.

Findings. A study of the main approaches to the interpretation of the economic substance of the concept of bank liquidity. Proved and the method of assessing the liquidity in the context of an integrated asset and liability management bank by constructing a matrix of funding to achieve the optimal structure of the amounts, types and maturities of assets and liabilities.

Originality is defined theoretical propositions and developing methodology for assessing liquidity in the context of integrated management of assets and liabilities of the bank to achieve the strategic objectives of the bank and account of all the international standards and norms of governance.

Practical value. The got results of research are basis of decision of basic problems, related to the breaks of liquidity, which arise up in the process of complex management of assets and passive voices of bank institutions in modern terms. They are recommended to introduction in bank activity.

Key words. bank, assets, passive voices, liquidity, funding, efficiency, profitability, complex management.

Сидор Г.В. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. Метою статті є обґрунтування основних напрямів і удосконалення шляхів кредитного забезпечення сільського господарства на сучасному етапі його розвитку.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та

законодавчі акти України з питань кредитного забезпечення сільського господарства. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення сутності кредитування), методи аналогії, діалектичний метод та системний підхід використовувалися для побудови організаційно-методичних засад кредитного забезпечення сільського господарства.

Результати. Досліджено стан кредитного забезпечення сільського господарства на сучасному етапі та запропоновано активізацію діяльності кредитних кооперативів як на державному, так і на регіональних рівнях. Запропоновано використання кредитної кругової поруки. Встановлено, що найкращим способом задоволення сільськогосподарських товаровиробників у кредитних ресурсах можливе за рахунок багатоджерельної схеми надання кредитів.

Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо обґрунтування напрямів кредитного забезпечення сільського господарства за допомогою багатоджерельної схеми надання кредитів.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення кредитного забезпечення сільського господарства

Ключові слова: банк, кредит, кредитне забезпечення, кооператив, кредитний кооператив, мікрокредитування, багатоджерельна схема надання кредитів.

Сидор Г.В. НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КРЕДИТНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Целью статьи является обоснование основных направлений и совершенствования путей кредитного обеспечения сельского хозяйства на современном этапе его развития.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам кредитного обеспечения сельского хозяйства. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (для выявления сущности кредитования), методы аналогии, диалектический метод и системный подход использовались для построения организационно-методических основ кредитного обеспечения сельского хозяйства.

Результаты. Исследовано состояние кредитного обеспечения сельского хозяйства на современном этапе и предложены пути активизации деятельности кредитных кооперативов как на государственном, так и на региональном уровнях. Предложено использование кредитной круговой поруки. Установлено, что наилучшим способом удовлетворения сельскохозяйственных товаропроизводителей в кредитных ресурсах возможно за счет многоступенчатой схемы предоставления кредитов.

Научная новизна заключается в определении теоретических положений и выработке концептуального подхода по обоснованию направлений кредитного обеспечения сельского хозяйства с помощью многоступенчатой схемы предоставления кредитов.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по усовершенствованию кредитного обеспечения сельского хозяйства

Ключевые слова: банк, кредит, кредитное обеспечение, кооператив, кредитный кооператив, микрокредитование, многоочаговая схема предоставления кредитов.

Sydor H.V. DIRECTIONS OF IMPROVING THE CREDIT SECURITY OF AGRICULTURE

Purpose. The aim of the article is substantiation of the main directions and improving the ways of agricultural credit security at the current stage of its development.

Methodology of research. Fundamental assumptions of modern economic theory, scientific works of scientists, normative and legislative acts of Ukraine on the issues of agriculture credit security are the theoretical and methodological basis of the research.

The following methods were used in the research process: abstract and logical (to identify the nature of lending), methods of analogy, dialectical method and systematic approach were used to construct the organizational and methodological principles for credit security of agriculture.

Findings. It has been studied the state of credit security of agriculture at present and proposed the revitalization of the credit cooperatives at both the state and regional levels. It has been proposed the use of credit mutual responsibility. It has been established that the best way to meet agricultural producers in credit resources is possible by multisource scheme of providing loans.

Originality. Scientific novelty is defining the theoretical propositions and developing the conceptual approach concerning the substantiation the directions for the credit security of agriculture using multisource scheme of providing loans.

Practical value. The obtained research results are the basis for solving practical problems concerning the improving credit security of agriculture.

Key words: bank, credit, credit security, cooperative, credit cooperative, micro crediting, multisource scheme of providing loans.

Азарова А.О., Кукуруза М.І., Івчук К.В., Новіцька О.В. МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ТА МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ РІВНЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА БАЗІ АПАРАТУ НЕЧІТКИХ МНОЖИН

Мета. Метою дослідження є покращення стратегічного управління підприємством та стимулювання діяльності вітчизняних підприємств щодо досягнення їх довгострокових цілей шляхом математичного моделювання СУП.

Методика дослідження. Основою дослідження є теоретичні основи економіки, наукові праці вчених та наукова періодика. У процесі дослідження використовувалися такі наукові методи, як синтезу, індукції, дедукції, порівняння, системного підходу, метод нечіткого логічного висновку.

Результати. Розроблено математичну модель оцінювання рівня стратегічного управління, особливістю якої є те, що вона враховує множини первинних вхідних параметрів, множину критеріїв, а також декомпозицію складної функції оцінки, що дозволяє відобразити множину вхідних оцінювальних параметрів на множину вихідних рішень.

Побудовано математичний метод формалізації процесу визначення рівня стратегічного управління фірмою на базі математичного апарату нечітких множин, що дозволяє враховувати економічні суб'єкти з різними типами оцінювальних параметрів без урахування усіх можливих їх комбінацій, що суттєво знижує собівартість прийнятого рішення та зменшує часові витрати осіб, що його приймають.

Наукова новизна. Наукова новизна одержаних результатів полягає в формуванні механізму оцінювання стратегічного потенціалу підприємства на базі апарату нечітких множин, зокрема: удосконалено математичну модель оцінювання рівня стратегічного потенціалу підприємства, яка, на відміну від існуючих, дозволяє за допомогою ієрархічного підходу ідентифікувати обґрунтовану множину оцінювальних параметрів та врахувати вплив зовнішнього середовища; одержав подальшого розвитку математичний метод оцінювання рівня стратегічного потенціалу підприємства, що враховує поліфункціональний вплив різноякісних чинників та дає можливість декомпозиції такого процесу.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використані під час стратегічного планування на сучасних підприємствах та є основою для розроблення стратегії їх розвитку.

Ключові слова: стратегічне управління, математична модель, нечіткі множини.

Азарова А.О., Кукуруза М.И., Ивчук К.В., Новицкая О.В. МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ И МЕТОД ИДЕНТИФИКАЦИИ УРОВНЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ НА БАЗЕ АППАРАТА НЕЧЕТКИХ МНОЖЕСТВ

Целью исследования является улучшение стратегического управления и стимулирования деятельности отечественных предприятий по достижению их долгосрочных целей путем математического моделирования СУП

Методика исследования. Основой исследования являются теоретические основы экономики, научные труды ученых и научная периодика. В процессе исследования использовались такие методы, как индукции, дедукции, метод сравнения и метод системного подхода.

Результаты. Разработана математическая модель оценки уровня стратегического управления, особенностью которой является то, что она учитывает множества первичных входных параметров, множество критериев, а также декомпозицию сложной функции оценки, что позволяет отобразить множество входных оценочных параметров на множество выходных решений.

Построена математическая модель определения уровня стратегического управления фирмой на базе математического аппарата нечетких множеств, которая позволяет учитывать экономические субъекты с разными типами оценочных параметров без учета всех возможных их комбинаций, что существенно снижает себестоимость принятого решения и уменьшает временные затраты человек, что его принимают.

Научная новизна. Научная новизна полученных результатов заключается в формировании механизма оценки стратегического потенциала предприятия на базе аппарата нечетких множеств, в частности: усовершенствована структурная модель оценки уровня стратегического потенциала предприятия, которая, в отличие от существующих, позволяет с помощью иерархического подхода идентифицировать обоснованную множество оценочных параметров и учесть влияние внешней среды; получила дальнейшего развития математическая модель процесса оценивания

стратегического потенциала предприятия, учитывающий полифункциональный влияние факторов и дает возможность его декомпозиции.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы при стратегическом планировании на современном предприятии и при разработке самой стратегии развития на этом же предприятии.

Ключевые слова: стратегическое управление, математическая модель, нечеткие множества.

Azarova A. O., Kukuruza M. I., Ivchuk K. V., Novitska O.V. MATHEMATICAL MODEL AND METHOD OF IDENTIFYING THE LEVEL OF STRATEGIC ENTERPRISE MANAGEMENT ON THE BASIS OF FUZZY SETS

Purpose. The aim of the research is improvement strategic enterprise management and stimulation activity of domestic enterprises to achieve their long-term goals by means of mathematical modeling of SME

Methodology of research. The basis of the study is the theoretical basis of the economy, proceedings of scientists and scientific periodicals. The study used methods such as induction, deduction, comparison method and the method of system approach.

Findings. A mathematical model was developed to assess the level of strategic management, a feature of which is that it takes into account many primary input parameters, multiple criteria, as well as decomposition of complex evaluation function that allows you to display multiple input estimated parameters on the set of output solutions.

A mathematical model for determining the level of strategic management of the company on the basis of the mathematical apparatus of fuzzy sets, which allows to take into account economic entities with various types of evaluation parameters without taking into account all their possible combinations, which significantly reduces the cost of the decision and reduces the time spent person that it is taken.

Originality. Scientific novelty of the results is to create a mechanism of evaluation of the strategic potential of the company on the basis of fuzzy sets, in particular: improved structural model of assessment of the level of the strategic potential the enterprise, which, unlike existing allows using a hierarchical approach to the identification of reasonable set of estimated parameters and to consider the influence of the external environment; received the further development of the mathematical model of the process of evaluation of the strategic potential of the company, taking into account the multifunctional impact factors and enables its decomposition.

Practical value. These research results can be used for strategic planning in today's enterprise and the elaboration of the development strategy for the same company.

Key words: strategic management, mathematical model, fuzzy sets.

АВТОРИ НОМЕРА

Азарова Анжеліка Олексіївна, *к.т.н., доцент, професор кафедри менеджменту та безпеки інформаційних систем,* **Новіцька Ольга Василівна,** *технік,* **Кукуруза Марина Ігорівна, Івчук Катерина Віталіївна,** *Інститут менеджменту (ІнМ), Вінницький національний технічний університет* (azarova.angelika@mail.ru ; kuckuruza.marina@yandex.ua)

Баланюк Іван Федорович, *д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку та аудиту, Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника* (bif0606@mail.ru)

Бєлік Вадим Данилович, *к.е.н., ст. викладач кафедри фінансів та кредиту, РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»* (qwer20003@rambler.ru)

Білик Ірина Володимирівна, *аспірант кафедри маркетингу економічного факультету ЛНУ ім. І. Франка* (iryna.v.bilyk@gmail.com)

Бруханський Руслан Феоктистович, *к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і правового забезпечення агропромислового виробництва, Тернопільський національний економічний університет* (brukhanskyy@mail.ru)

Бялковська Ганна Дмитрівна, *к.е.н., завідувач науково-технологічного відділу тютюнництва,* **Пащенко Володимир Іванович**, *науковий співробітник,* **Гаврилюк Олег Степанович**, *науковий співробітник, Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція ІКСГП НААН* (udst_tiapv@ukr.net)

Візіренко Світлана Вікторівна, *к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, Запорізький національний технічний університет* (buxuhet@rambler.ru)

Вінницький Сергій Іванович, *аспірант, Тернопільський національний економічний університет* (vinnickiy@mail.ru)

Володін Сергій Анатолійович, *д.е.н., член-кореспондент НААН, керівник програм наукових досліджень Інституту інноваційного провайдингу НААН* **(**iipuaan@ukr.net**)**

Грищенко Діана Григорівна, *аспірант, Національний університет харчових технологій* (l4di@ya.ru)

Дзядикевич Юрій Володимирович, *д.т.н., професор кафедри економіки та менеджменту природокористування, Тернопільський національний економічний університет* (faem_tneu@ukr.net)

Захаріна Оксана Володимирівна, *к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, Житомирський національний агроекологічний університет* (ovzaharina@mail.ru)

Зигрій Ольга Володимирівна, *к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу, Тернопільський національний економічний університет* (zigrjj@ukr.net)

Кужель Віталій Володимирович, *к.е.н., директор, Відокремлений структурний підрозділ Агротехнічний коледж Уманського національного університету садівництва* (dudad@mail. ru)

Кузьмак Олена Миколаївна, *к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємництва, ПВНЗ «Європейський університет» м. Рівне* (olenakuzmak@rambler.ru)

Левченко Наталія Михайлівна, *д.н.держ.упр., доцент,* **Биковський Володимир Григорович,** *Запорізький національний технічний університет* (buxuhet@rambler.ru)

Литвинюк Олександр Вікторович, *аспірант, викладач кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет* (litvinyuk89@ya.ru)

Літвак Ольга Анатоліївна, *здобувач кафедри аналізу і економічної безпеки, Миколаївський національний аграрний університет* (olya.litvak@gmail.com)

Матвійчук Леся Олексіївна, *к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи***, Блинда Анжела Миколаївна,** *Хмельницький національний університет* (blyndaangela@ukr.net)

Матієшин Марія Михайлівна, *аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки, Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника* (mawenka000@ukr.net)

Мельниченко Оксана Богданівна, *к.е.н., доцент кафедри соціальної роботи, Тернопільський національний економічний університет* (oks.melnichenko@mail.ru)

Михайлишин Лілія Іванівна, *к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, маркетингу і менеджменту, Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Тернопільського національного економічного університету* (Lilya-M@ukr.net)

Панкова Алла Юріївна, *к.е.н., доцент кафедри менеджменту, Запорізький національний технічний університет* (dim99a@mail.ru)

Панухник Олена Віталіївна, *д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, обліку і контролю, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя* (paniuh@yandex.ru)

Погореленко Наталія Петрівна, *к.е.н., доцент, доцент кафедри банківської справи, Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)* (pogorelenko@inbox.ru)

Поліщук Ярослав Петрович, *асистент кафедри фінансів і кредиту, Подільський державний аграрно-технічний університет* (yarik.kamaz@rambler.ru)

Помулєва Валентина Миколаївна, *ст. викладач, Запорізький національний технічний університет* (valentina-pomuleva@mail.ru)

Потриваєва Наталя Володимирівна, *д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку,* **Погорєлова Вікторія Василівна,** *Миколаївський національний аграрний університет* (pogorelowa.vika@yandex.ua)

Пуцентейло Петро Романович, *д.е.н., професор кафедри обліку і правового забезпечення агропромислового виробництва, Тернопільський національний економічний університет* (naukatneu@gmail.com)

Рибак Олена Миколаївна, *к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту,* **Парацій Христина Василівна,** *Національний авіаційний університет* (christina0793@yahoo.com)

Рожелюк Вікторія Миколаївна*, к.е.н., доцент кафедри обліку в державному секторі економіки та сфері послуг, Тернопільський національний економічний університет* (rozelyk@ukr.net)

Сава Андрій Петрович, *к.е.н., с.н.с., завідувач науково-технологічного відділу аграрної економіки, інформаційно-аналітичної роботи, маркетингу і трансферу інновацій,* **Сидорук Борис Орестович,** *к.е.н., с.н.с., завідувач лабораторії аграрної економіки,* **Довгань Софія Василівна,** *молодший науковий співробітник лабораторії аграрної економіки, Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція ІКСГП НААН* (andriy_sava@ukr.net)

Свиноус Іван Вікторович, *д.е.н., професор, зав. кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, Білоцерківський національний аграрний університет* (isvinous@yandex.ua)

Сидор Галина Вікторівна, *викладач кафедри фінансів та банківської справи, Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу, Тернопільський національний економічний університет* (sidor.gal@yandex.ua)

Смоленюк Руслан Петрович, *к.е.н., доцент, ректор, ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»* (kheu@hm.ukrtel.net)

Стельмащук Наталія Антонівна, *викладач кафедри маркетингу і менеджменту, ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»* (stelma-nat@mail.ru)

Турило Анатолій Анатолійович, *к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту*, *Криворізький економічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»* (nvo.alta@gmail.com)

Чайківський Іван Адамович, *генеральний директор корпорації «Агропродсервіс»* (agroprodservice@.mail.com)

Чекамова Олена Іванівна, *здобувач, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»* (chekamova@meta.ua)

Чернишова Лілія Іванівна, *к.е.н., доц. кафедри менеджменту,* **Дженкова Анастасія Степанівна,** *Одеський національний політехнічний університет* (anastajschen@mail.ru)

Юхимчук Віктор Дмитрович, *к.е.н., старший викладач* (vitas2002ua@ukr.net), **Рендович Петро Михайлович,** *к.е.н., старший викладач, кафедра фінансів суб'єктів господарювання і страхування, Тернопільський національний економічний університет* (rendovych@meta.ua)

Якубів Роман Дмитрович, *аспірант, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника* (valentyna-ya@i.ua)

АВТОРЫ НОМЕРА

Азарова Анжелика Алексеевна, *к.т.н., доцент, профессор кафедры менеджмента и безопасности информационных систем,* **Новицкая Ольга Васильевна,** *техник,* **Кукуруза Марина Игоревна, Ивчук Екатерина Витальевна,** *Институт менеджмента (ИнМ), Винницкий национальный технический университет* (azarova.angelika@mail.ru; kuckuruza.marina@yandex.ua)

Баланюк Иван Федорович, *д.э.н., профессор, заведующий кафедрой учета, Прикарпатский национальный университет имени В. Стефаника* (bif0606@mail.ru)

Белик Вадим Данилович, *к.э.н., ст. преподаватель кафедры финансов и кредита РВУЗ «Крымский гуманитарный университет»* (qwer20003@rambler.ru)

Билык Ирина Владимировна, *аспирант кафедры маркетинга экономического факультета ЛНУ им. И. Франко* (iryna.v.bilyk@gmail.com)

Бруханский Руслан Феоктистович, *к.э.н., доцент, заведующий кафедрой учета и правового обеспечения агропромышленного производства, Тернопольский национальный экономический университет* (brukhanskyy@mail.ru)

Бялковский Анна Дмитриевна, *к.э.н., заведующий научно-технологического отдела табаководства,* **Пащенко Владимир Иванович**, *научный сотрудник,* **Гаврилюк Олег Степанович,** *научный сотрудник, Тернопольская государственная сельскохозяйственная опытная станция ИКСГП НААН* (udst_tiapv@ukr.net)

Визиренко Светлана Викторовна, *к.э.н., доцент кафедры учета и аудита, Запорожский национальный технический университет* (buxuhet@rambler.ru)

Винницкий Сергей Иванович, *аспирант, Тернопольский национальный экономический университет* (vinnickiy@mail.ru)

Володин Сергей Анатольевич, *д.э.н., член-корреспондент НААН, руководитель программ научных исследований Института инновационного провайдинга НААН* (iipuaan@ukr.net)

Грищенко Диана Григорьевна, *аспирант, Национальный университет пищевых технологий* (l4di@ya.ru)

Дзядыкевич Юрий Владимирович, *д.т.н., профессор кафедры экономики и менеджмента природопользования, Тернопольский национальный экономический университет* (faem_tneu@ukr.net)

Захарина Оксана Владимировна, *к.э.н., доцент кафедры экономической теории, Житомирский национальный агроэкологический университет* (ovzaharina@mail.ru)

Зигрий Ольга Владимировна, *к.э.н., доцент кафедры учета и аудита, Чертковский учебно-научный институт предпринимательства и бизнеса, Тернопольский национальный экономический университет* (zigrjj@ukr.net)

Кужель Виталий Владимирович, *к.э.н., директор, Отделенное структурное подразделение Агротехнический колледж Уманского национального университета садоводства* (dudad@mail.ru)

Кузьмак Елена Николаевна, *к.э.н., доцент, заведующий кафедрой экономики и предпринимательства, ЧВУЗ «Европейский университет», г. Ровно* (olenakuzmak@rambler.ru)

Левченко Наталья Михайловна, *д.н.держ.упр., доцент,* **Быковский Владимир Григорьевич,** *Запорожский национальный технический университет* (buxuhet@rambler.ru)

Литвак Ольга Анатольевна, *соискатель кафедры анализа и экономической безопасности, Николаевский национальный аграрный университет* (olya.litvak@gmail.com)

Литвинюк Александр Викторович, *аспирант, преподаватель кафедры банковского дела, Одесский национальный экономический университет* (litvinyuk89@ya.ru)

Матвийчук Леся Алексеевна, *к.э.н., доцент кафедры финансов и банковского дела,* **Блында Анжела Николаевна,** *Хмельницкий национальный университет* (blyndaangela@ukr.net)

Матиешин Мария Михайловна, *аспирант кафедры теоретической и прикладной экономики, Прикарпатский национальный университет им. Стефаника* (mawenka000@ukr.net)

Мельниченко Оксана Богдановна, *к.э.н., доцент кафедры социальной работы, Тернопольский национальный экономический университет* (oks.melnichenko@mail.ru)

Михайлишин Лилия Ивановна, *к.э.н., доцент, доцент кафедры международной экономики, маркетинга и менеджмента, Ивано-Франковский учебно-научный институт менеджмента Тернопольского национального экономического университета* (Lilya-M@ukr.net)

Панкова Алла Юрьевна, *к.э.н., доцент кафедры менеджмента, Запорожский национальный технический университет* (dim99a@mail.ru)

Панухнык Елена Витальевна, *д.э.н., доцент, профессор кафедры финансов, учета и контроля, Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя* (paniuh@yandex.ru)

Погореленко Наталья Петровна, *к.э.н., доцент, доцент кафедры банковского дела, Харьковский институт банковского дела Университета банковского дела Национального банка Украины (г. Киев)* (pogorelenko@inbox.ru)

Полищук Ярослав Петрович, *ассистент кафедры финансов и кредита, Подольский государственный аграрно-технический университет* (yarik.kamaz@rambler.ru)

Помулева Валентина Николаевна, *ст. преподаватель, Запорожский национальный технический университет* (valentina-pomuleva@mail.ru)

Потриваева Наталья Владимировна, *д.э.н., доцент, профессор кафедры бухгалтерского учета,* **Погорелова Виктория Васильевна**, *Николаевский национальный аграрный университет* (pogorelowa.vika@yandex.ua)

Пуцентейло Петр Романович, *д.э.н., профессор кафедры учета и правового обеспечения агропромышленного производства, Тернопольский национальный экономический университет* (naukatneu@gmail.com)

Рожелюк Виктория Николаевна, *к.э.н., доцент кафедры учета в государственном секторе экономики и сфере услуг, Тернопольский национальный экономический университет* (rozelyk@ukr.net)

Рыбак Елена Николаевна, *к.э.н., доцент кафедры финансов, учета,* **Параций Кристина Васильевна,** *Национальный авиационный университет* (christina0793@yahoo.com)

Сава Андрей Петрович, *к.э.н., с.н.с., заведующий научно-технологического отдела аграрной экономики, информационно-аналитической работы, маркетинга и трансфера инноваций,* **Сидорук Борис Орестович,** *к.э.н., с.н.с., заведующий лабораторией аграрной экономики,* **Довгань Софья Васильевна,** *младший научный сотрудник лаборатории аграрной экономики, Тернопольская государственная сельскохозяйственная опытная станция ИКСГП НААН* (andriy_sava@ukr.net)

Свиноус Иван Викторович, *д.э.н., профессор, зав. кафедры бухгалтерского учета и аудита, Белоцерковский национальный аграрный университет* (isvinous@yandex.ua)

Сидор Галина Викторовна, *преподаватель кафедры финансов и банковского дела, Чертковский учебно-научный институт предпринимательства и бизнеса, Тернопольский национальный экономический университет* (sidor.gal@yandex.ua)

Смоленюк Руслан Петрович, *к.э.н., доцент, ректор, ЧВУЗ «Хмельницкий экономический университет»* (kheu@hm.ukrtel.net)

Стельмащук Наталья Антоновна, *преподаватель кафедры маркетинга и менеджмента, ЧВУЗ «Хмельницкий экономический университет»* (stelma-nat@mail.ru)

Турило Анатолий Анатольевич, *к.э.н., доцент, доцент кафедры бухгалтерского учета и аудита, Криворожский экономический институт ГВУЗ «Криворожский национальный университет»* (nvo.alta @ gmail.com)

Чайковский Иван Адамович, *генеральный директор корпорации «Агропродсервис»* (agroprodservice@.mail.com)

Чекамова Елена Ивановна, *соискатель, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики»* (chekamova@meta.ua)

Чернышева Лилия Ивановна, *к.э.н., доц. кафедры менеджмента,* **Дженкова Анастасия Степановна**, *Одесский национальный политехнический университет* (anastajschen@mail.ru)

Юхимчук Виктор Дмитриевич, *к.э.н., старший преподаватель* (vitas2002ua@ukr.net), **Рендович Петр Михайлович,** *к.э.н., старший преподаватель, кафедра финансов субъектов хозяйствования и страхования, Тернопольский национальный экономический университет* (rendovych@meta.ua)

Якубив Роман Дмитриевич, *аспирант, Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника* (valentyna-ya@i.ua)

AUTHORS OF THE NUMBER

Azarova Anzhelika Oleksiivna, *cand. sc. (techn.), assoc. prof., professor of the department management and of information systems security,* **Novitska Olha Vasylivna,** *technician,* **Kukuruza Maryna Ihorivna, Ivchuk Kateryna Vitaliivna**, *Institute of Management Vinnitsa National Technical University* (azarova.angelika@mail.ru ; kuckuruza.marina@yandex.ua)

Balaniuk Ivan Fedorovych, *dr. sc. (econ.), prof., head of department of accounting and auditing, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University* (bif0606@mail.ru)

Bialkovska Hanna Dmytrivna, *cand. sc. (econ.), head of scientific and of technological of department tobacco,* **Pashchenko Volodymyr Ivanovych,** *research fellow,* **Havryliuk Oleh Stepanovych,** *research fellow, Ternopil state agricultural experimental station of IFAP NAAS of Ukraine* (udst_tiapv@ukr.net)

Bielik Vadym Danylovych, *cand. sc. (econ.), senior lecturer of the department of finance and credit, RHEE «Crimean humanitarian university»* (qwer20003@rambler.ru)

Bilyk Iryna Volodymyrivna, *graduate student, Ivan Franko National University of Lviv* (iryna.v.bilyk@gmail.com)

Brukhanskyi Ruslan Feoktystovych, *cand. sc. (econ.), assoc. prof., the head of the accounting and legal ensuring agricultural production department, Ternopil National Economic University* (brukhanskyy@mail.ru)

Chaikivskyi Ivan Adamovych, *the general director of the corporation "Agroprodservice" (*agroprodservice@.mail.com)

Chekamova Olena Ivanivna, *candidate for a degree, Institute of Innovative Providing of NAAS* (chekamova@meta.ua)

Chernyshova Liliia Ivanivna, *cand. sc. (econ.), assistant professor of the department of management,* **Dzhenkova Anastasiia Stepanivna,** *Odessa national politechnical university* (anastajschen@mail.ru)

Dziadykevych Yurii Volodymyrovych, *dr. sc. (techn.), professor of economics and management department of natural resources, Ternopil National Economic University* (faem_tneu@ukr.net)

Hryshchenko Diana Hryhorivna, *graduate student, National University of Food Technology* (l4di@ya.ru)

Kuzhel Vitalii Volodymyrovych, *cand. sc. (econ.), director of Separated structural subdivision Agricultural College Uman National University of Horticulture* (dudad@mail.ru)

Kuzmak Olena Mykolaivna, *cand. sc. (econ.), associate professor, head of department of economics and entrepreneurship, PIHE "European University", Rivne* (olenakuzmak@rambler.ru)

Levchenko Nataliia Mykhailivna, *doctor of science of state administration, associate professor* **Bykovskyi Volodymyr Hryhorovych,** *Zaporizhia National Technical University* (buxuhet@rambler.ru)

Litvak Olha Anatoliivna, *candidate for a degree of the department of analysis and economic safety, Mykolayiv National Agrarian University* (olya.litvak@gmail.com)

Lytvyniuk Oleksandr Viktorovych, *graduate student, lecturer of banking department, Odesa National Economic University* (litvinyuk89@ya.ru)

Matieshyn Mariia Mykhailivna, *graduate student of theoretical and applied economy department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University* (mawenka000@ukr.net)

Matviichuk Lesia Oleksiivna, *cand. sc. (econ.), assistant professor the department of finance and banking* **Blynda Anzhela Mykolaivna,** *Khmelnitsky National University* (blyndaangela@ukr.net)

Melnychenko Oksana Bohdanivna, *cand. sc. (econ.), associate professor of the department of social work, Ternopil National Economic University* (oks.melnichenko@mail.ru)

Mykhailyshyn Liliia Ivanivna, *cand. sc. (econ.), associate professor, Ivano-Frankivsk Institute of Management Ternopil National Economic University* (Lilya-M@ukr.net)

Pankova Alla Yuriivna, *cand. sc. (econ.), assistant professor of management department, Zaporozhye National Technical University* (dim99a@mail.ru)

Panukhnyk Olena Vitaliivna, *dr. sc. (econ.), associate professor, professor of the department of finances, audit and control, Ternopil Ivan Puluj National Technical University* (paniuh@yandex.ru)

Pohorelenko Nataliia Petrivna, *cand. sc. (econ.), assoc. prof., assistant professor of the banking department, Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)* (pogorelenko@inbox.ru)

Polishchuk Yaroslav Petrovych, *assistant of the department of finance and credit, Podilsky Technical University of Agrarian Science* (yarik.kamaz@rambler.ru)

Pomulieva Valentyna Mykolaivna, *senior lecturer, Zaporozhye National Technical University* (valentina-pomuleva@mail.ru)

Potryvaieva Natalia Volodymyrivna, *dr. sc. (econ.), assoc. prof., professor of the department of accounting,* **Pohorielova Viktoriia Vasylivna,** *Mykolaiv National Agrarian University* (pogorelowa.vika@yandex.ua)

Putsenteilo Petro Romanovych, *dr. sc. (econ.), professor of the department of accounting and legal ensuring agricultural production Ternopil National Economic University* (naukatneu@gmail.com)

Rozheliuk Viktoriia Mykolaivna, *cand. sc. (econ.), assistant professor of the department of accounting in state economic sector and human services, Ternopil National Economic University* (rozelyk@ukr.net)

Rybak Olena Mykolaivna, *cand. sc. (econ.), assistant professor of the department of finances, accounting and auditing,* **Paratsii Khrystyna Vasylivna,** *National Aviation University* (christina0793@yahoo.com)

Sava Andrii Petrovych, *cand. sci. (econ), senior research fellow, head of department of agrarian economy, information and analytical work, marketing and transfer og innovation,* **Sydoruk Borys Orestovych,** *cand. sci. (econ), senior research fellow, head of laboratory of agrarian economy,* **Dovgan Sofiia Vasylivna,** *junior research fellow of laboratory of agrarian economy, Ternopil state agricultural experimental station IFAP NAAS of Ukraine* (andriy_sava@ukr.net)

Smoleniuk Ruslan Petrovych, *cand. sc. (econ.), assoc. prof., rector, PIHE "Khmelnytskyi Economical University"* (kheu@hm.ukrtel.net)

Stelmashchuk Nataliia Antonivna, *lecturer department of marketing and management, PIHE "Khmelnytskyi economical University"* (stelma-nat@mail.ru)

Svynous Ivan Viktorovych, *dr. sc. (econ.), prof., head of department of accounting and auditing, Bila Tserkva National Agrarian University* (isvinous@yandex.ua)

Sydor Halyna Viktorivna, *lecturer of the finance and of banking department of Chortkivskyi Institute of Entrepreneurship and Business, Ternopil National Economic University* (sidor.gal@yandex.ua)

Turylo Anatolii Anatoliiovych, *cand. sc. (econ.), assoc. prof., assistant professor of accounting and auditing, Kryvyi Rih Institute of Economics SHEI "Kryvyi Rih National University"* (nvo.alta@gmail.com)

Vinnytskyi Serhii Ivanovych, *graduate student, Ternopil National Economic University* (vinnickiy@mail.ru)

Vizirenko Svitlana Viktorivna, *cand. sc. (econ.), assistant professor of accounting and auditing department, Zaporizhia National Technical University* (buxuhet@rambler.ru)

Volodin Serhii Anatoliiovych, *dr. sc. (econ.), corresponding member in NAAS, manager of programs for scientific researchers at the Institute of innovative providing at NAAS* (iipuaan@ukr.net)

Yakubiv Roman Dmytrovych, *graduate student, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University* (valentyna-ya@i.ua)

Yukhymchuk Viktor Dmytrovych, *cand. sc. (econ.), senior lecturer* (vitas2002ua@ukr.net), **Rendovych Petro Mykhailovych,** *cand. sc. (econ.), senior lecturer department of finance business entities and insurance, Ternopil National Economic University* (rendovych@meta.ua)

Zakharina Oksana Volodymyrivna, *cand. sc. (econ.), assistant professor of the department of economic theory, Zhytomyr National Agroecological University* (ovzaharina@mail.ru)

Zyhrii Olha Volodymyrivna, *cand. sc. (econ.), assistant professor of accounting and auditing of Chortkivskyi Institute of Entrepreneurship and Business, Ternopil National Economic University* (zigrjj@ukr.net)